

Sacred Economics

MONEY, GIFT & SOCIETY IN THE AGE OF TRANSITION

Charles
Eisenstein

Traduceri Ecologice Independente

TEI

ACEASTĂ CARTE ESTE TRADUSĂ GRATUIT DE

Traducerea de față se bazează pe ediția electronică publicată în 2011 și distribuită gratuit pe site-ul oficial www.sacred-economics.com

TEI reiterează afirmația autorului conform căreia această carte este un dar. Cititorii care doresc să-i întoarcă darul dlui. **Charles Eisenstein** o pot face donându-i direct orice sumă consideră potrivită, utilizând aplicația „Give a gift“ din josul acestei pagini:
<http://sacred-economics.com/read-online/>

Volum realizat folosind sistem de operare, programe pentru layout, grafică și editare imagini create în regim de colaborare voluntară și distribuite gratuit (freeware & open source).

**CHARLES
EISENSTEIN**

**ECONOMIA SACRĂ.
BANII, DARUL ȘI SOCIETATEA
ÎN EPOCA TRANZIȚIEI**

Cărțile traduse gratuit de **TEI**

1. Sepp Holzer. **Permacultura. Ghid practic pentru agricultura la scară mică** [Permacultură]
2. Edward Faulkner. **Nebunia aratului** [Agricultură sustenabilă]
3. Masanobu Fukuoka. **Revoluție într-un spic** [Agricultură sustenabilă]
4. Ianto Evans, Leslie Jackson. **Încălzitoare cu masă termică** [Tehnici și meșteșuguri]
5. E.F. Schumacher. **Mic înseamnă frumos** [Economie alternativă]
6. Tony Dutzik, Elisabeth Ridlington, John Rumpler. **Adevăratul preț al gazelor de șist** [Postcapitalism]
7. Joël Carbonnel. **Gestul corect. Manualul grădinarului** [Agricultură sustenabilă]
8. Ianto Evans, Michael G. Smith, Linda Smiley. **Casa la înde-Mână. Un ghid practic și filosofic pentru construcția casei din cob** [Arhitectură verde]
9. David R. Montgomery. **Țărână. Cum se fac praf civilizațiile** [Pedologie]
10. Joseph A. Coccanouer. **Buruienile, protectoarele solului** [Agricultură sustenabilă]
11. Rolfe Cobleigh. **Ferma oamenilor. Facerea uneltelor** [Tehnici și meșteșuguri]
12. James H. Kunstler. **Îndelungata criză. Cum să supraviețuim catastrofelor convergente ale secolului XXI** [Postcapitalism]
13. Becky Bee. **Cărticica meșterului cobar** [Arhitectură verde]
14. G.K. Chesterton. **Regulile normalității** [Economie alternativă]
15. Ariane van Buren (ed.). **Manualul chinezesc al biogazului** [Tehnici și meșteșuguri]
16. Coline Serreau. **Soluții locale pentru o dezordine globală** [Agricultură sustenabilă]

CHARLES EISENSTEIN

**ECONOMIA SACRĂ.
BANII, DARUL ȘI SOCIETATEA
ÎN EPOCA TRANZIȚIEI**

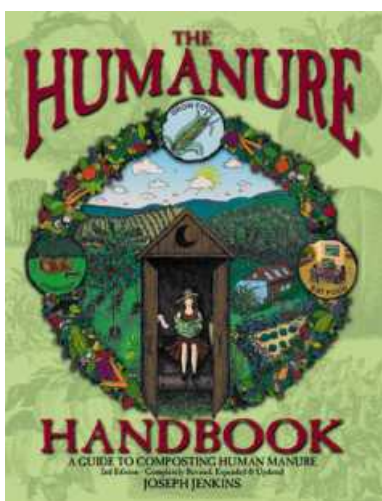
Ediția I în limba română

2013

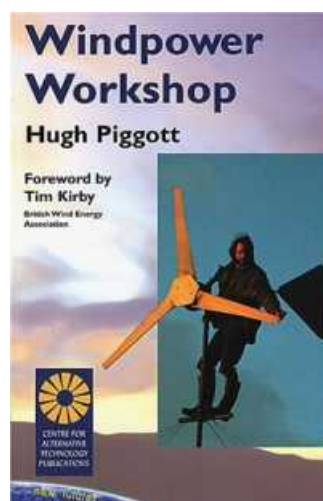
Următoarele lucrări traduse gratuit de TEI

Joseph Jenkins

*Umranița - un ghid
de treabă... mare!*

Hugh Piggott

*Cum să ne construim
un motor eolian*

APRECIERI

„Această carte scilpitoare și minunat scrisă este obligatoriu de citit pentru toți cei care cred că sistemul nostru economic este bolnav în stare terminală și are nevoie de o transformare radicală, pe temeiul sacralui. Charles Eisenstein are marele dar de a face ideile complexe să fie deopotrivă palpitate și pline de inspirație. Sper că această carte va declanșa un dialog planetar serios asupra modului în care putem reinventa atitudinea noastră față de bani.“ – Andrew Harvey, autor al volumului **The Hope: A Guide to Sacred Activism** (*Speranța. Ghid pentru activismul în slujba sacralui*)

„Eu îl văd pe Charles Eisenstein ca pe una dintre cele mai strălucite minți ale vremurilor care vor veni. Rar am întâlnit pe cineva care să combine atâta profunzime spirituală și filosofică cu atâtea incursiuni practice în originile culturale și instituționale ale disfuncțiilor alflate, probabil, în fază terminală ale societății moderne – și cu soluțiile lor potențiale.“ – David Korten, autor al volumului **The Great Turning** (*Marea buclă*)

„Dacă vreți o demonstrație convingătoare a profunzimii transformării care este și care trebuie să fie noua noastră epocă, nu căutați altceva decât această lucrare strălucită a lui Charles Eisenstein, unul dintre cei mai profunzi gânditori activi din zilele noastre“ – **Michel Bauwens, fondator al P2P Foundation**

„Cu vasta lui cunoaștere, cu entuziasm, cu dedicare, cu grijă și sensibilitate, Charles a devenit o călăuză a speranței pentru ceilalți. Această carte-comoară, care luminează cu înțelepciunea sa de crucială importanță lumea noastră derutată, vă va deschide inima și mintea.“ – Kamran Mofid, fondator al **Globalisation for the Common Good Initiative**

„[Economia sacră] explică pe îndelete modul în care sistemul nostru curent va da naștere, inevitabil, la crize economice ciclice, din ce în ce mai grave. [Eisenstein] expune miturile și minciunile care susțin structurile puterii, dezastrul social și spiritual la care toți suntem complici, și pune bazele unui mod de gândire care poate readuce speranța și ne poate ajuta să pătrundem într-un viitor mai luminos ... Cartea lui Eisenstein oferă câteva dintre cele mai creative și mai pline de speranță idei ale vremii noastre“. – **New Consciousness Review**

CINE SUNTEM ȘI CUI NE ADRESĂM

Pentru orice om lucid, este evident că România de astăzi se află în pragul colapsului, împreună cu sistemul global în care este angrenată. Dacă ar fi doar să enumerăm problemele pe care le avem, dimensiunile acestui cuvânt-înainte ar atinge cote nepermise. De la economie la cultură, de la agricultură la demografie, de la politică la ecologie, de la sănătate la învățământ, practic nu există domeniu în care să nu fie evident dezastrul în care ne aflăm – fie că vorbim, în particular, de „exodul creierelor“, de jaful politic generalizat, de raptul bancar, de rezultatele catastrofale la examenele de capacitate sau bacalaureat sau de calitatea precară a alimentelor pe care le consumăm; de febra consumeristă întreținută permanent de marile corporații, de pământul fertil vândut pe nimic, pe cale să fie otrăvit cu insecticide și pesticide, de izolarea profesioniștilor în favoarea incompetențelor sau de profunda decădere morală. Problemele pe care le avem sunt atât de complexe și de interdependente încât a crede că există remedii globale pentru ele înseamnă o naivitate vecină cu orbirea.

Noi, cei din **TEI**, considerăm că **nu există decât soluții „la firul ierbii“** – soluții demarate și întreținute de oameni care nu așteaptă subvenții de la guvern și sponsorizări de la corporații pentru a face binele. Oameni lucizi și integri, care ridică semne de întrebare asupra direcției în care se îndreaptă lumea, cu noi cu tot.

Graba în care suntem siliți să trăim ne-a confiscat timpul de gândire – nu avem timp să discernem între bine și rău, între adevăr și simulacru, între informație și minciună. Iar graba noastră și dezinformarea sunt extrem de profitabile pentru cei care ne repetă zilnic, fără încetare, că soluțiile unice de supraviețuire în ziua de astăzi sunt: job-urile epuizante, creditele pe zeci de ani pentru autoturisme sau locuințe scumpe și ineficiente și consumul dus la maxim.

TEI s-a născut pentru a face accesibile **informațiile** care dinamitează acest mod de gândire. Cărțile traduse de noi demonstrează fără greș că suntem, zi de zi, captivi ai unei imense iluzii – aceea că nu putem trăi decât așa cum trăim acum: stresați, oboșiți, vlăguiți de viață, înstrăinați de valorile fundamentale care ne îndreptățesc să ne numim oameni.

În contra unui Sistem al cărui mod de funcționare implică inundarea constantă cu false informații, ne propunem să oferim publicului acele cunoștințe folositoare, ignorate în mod sistematic de „mainstream“ din simplul motiv că de pe urma lor au de câștigat numai oamenii, nu și corporațiile și guvernele. În loc de reziduuri de gândire ambalate țișător, oferim acces la cunoașterea practică. Complet gratuit, dar din dar, fără pretenții, fără trufie și fără clauze ascunse. O bibliotecă a **independenței reale** față de Sistemul absurd în care am fost aruncați în ultimile decade. O serie de cărți care, nădăjduim, vor fi pașaportul de independență în gândire și în fapte al fiecăruia dintre noi.

Așadar, cui se adresează în principal cărțile traduse de TEI? Oamenilor care știu că veșnicia nu s-a născut la sat ca să moară la oraș. Celor care s-au săturat de asfalt, de blocuri, de rate și de credite și care caută să iasă din acest angrenaj cât mai repede, dar încă nu au curaj, pentru că nu știu că **se poate** și încă nu știu **cum se face**. Celor care vor să acumuleze cunoștințe solide de agricultură sustenabilă, permacultură, arhitectură ecologică, energii alternative, tehnici și tehnologii domestice și meșteșuguri. Celor care simt șubrezenia sistemului și naufragiul global către care ne îndreptăm, oamenilor care au redus sau se pregătesc să reducă turația motoarelor, pentru că știu că viteza nu va face decât să grăbească și să amplifice impactul inevitabil cu zidul. Celor care știu că revoluțiile încep din pragul propriei case și tot acolo se termină. Țăranilor nescârbiți de sat și încă nedescurajați, dar și orașenilor care încă stăpânesc mai bine tastatura decât grebla. În fine, tuturor celor care știu că orice bucată de pământ vine la pachet cu fâșia nemărginită de Cer de deasupra ei.

TEI, decembrie 2013

Traduceri Ecologice Independente

TEI

AJUTĂ-NE SĂ AJUTĂM!

Cartea pe care o citești acum pe ecran sau o ții, deja tipărită, în mâini, este rezultatul a sute de ore de muncă migăloasă – traducere, verificare terminologică, adaptare, corectură, editare, punere în pagină și design. Ca această carte să se poată naște, a fost nevoie de nenumărate e-mailuri și de mii de corecturi. **Nici un membru al grupului TEI – fie el traducător profesionist sau amator** – nu este plătit pentru munca sa; tot ceea ce facem, facem gratuit, fără să cerem burse, sponsorizări, fără să solicităm donații și fără să așteptăm medalii, diplome și, eventual, statui în fața ministerului agriculturii. Unii pot numi asta sacrificiu, alții civism, alții tâmpenie crasă și pierdere de timp.

TEI nu este umbrelă pentru nici un partid politic sau ONG; nici unul dintre noi nu are de gând să candideze la președinție sau măcar pentru un post la consiliul local la următoarele alegeri, nici unul dintre noi nu are fabrică de produs insecticide. Dar asta nu înseamnă că nu avem și noi, la rândul nostru, nevoie de ajutor. În schimbul faptului că, prin intermediul nostru, ai acces gratuit în limba română la cărți de importanță fundamentală, pe care nici o editură din România nu a avut puterea sau curajul să le traducă, te rugăm să ne dai o mână de ajutor. **Dacă te simți stăpân pe orice limbă de circulație internațională și îți poți sacrifica câteva ore lunar pentru a traduce câteva pagini împreună cu noi, dă-ne de știre la adresa de mail: carti.din.tei@gmail.com**. Cu cât vom fi mai mulți, cu atât vom putea traduce mai multe volume într-un timp din ce în ce mai scurt – performanță pe care nici o editură, din România sau chiar din străinătate, probabil că n-a atins-o vreodată.

Și chiar dacă nu ești atât de deprins cu o limbă străină, tot ne poți fi de mare folos – dă mai departe cartea de față și celelalte cărți din colecția **TEI**, anunță-ți prietenii, recomand-o, tipărește-o, fă-o cadou, urmărește-ne pe blogul „Cărți din tei” – cartidintei.wordpress.com, Facebook – **TEI Traduceri Ecologice Independente** și oriunde vom mai apărea. Suntem siguri că, pe măsură ce crește numărul oamenilor care știu despre **TEI**, citesc și aplică cele scrise în cărțile noastre, vom fi o țară din ce în ce mai greu de mințit, de controlat și de cumpărat.

Îți mulțumim! **TEI**

Pentru înscrieri, sugestii, recomandări, propuneri etc.:

carti.din.tei@gmail.com

Pentru actualizări și descărcarea gratuită a cărților TEI:

cartidintei.wordpress.com

TEI Traduceri Ecologice Independente

scribd.com/tei_independente

issuu.com/tei_independente

en.calameo.com/accounts/2421252

PREFAȚĂ TEI

„Bucătăriile noastre sunt pline cu dulcețuri de casă, saci cu nuci, miere și brânză, toate produse de noi. Nici măcar nu suntem atât de săraci. Poate că nu avem bani, dar avem apă curată, suntem sănătoși și vrem să fim lăsați în pace.“

Citatul de mai sus aparține unei localnice din comuna Pungești, județul Vaslui – localitate care, la ora la care sunt scrise aceste rânduri, este sub asediul gigantului american Chevron, de partea căruia sunt mobilizați sute de jandarmi români care sechestrează, lovesc, bat, abuzează și insultă și fură de la localnicii pașnici și susținătorii lor.

Deși aparent fără legătură, replica sintetizează admirabil tema cărții lui Charles Eisenstein – economia sacră: acea economie la scară umană, care nu se bazează pe bani fictivi și pe dobânzi fictive, care permite un trai îmbelșugat, liniștit și firesc și, mai ales, nu face ca oamenii să se lupte și să se ucidă pentru „a avea“.

Este extrem de important să nu ne mai hrănim cu iluzii: ceea ce a început să se petreacă începând cu anul 2013 la Pungești, Roșia Montană, Moșna/Alma Vii etc. nu sunt accidente, ci manifestarea **firească** a ceea ce Eisenstein numește „economia cămătăriei“: care se bazează pe furtul **bunurilor comune**, aparținând tuturor oamenilor – apă, combustibili naturali, pământ, păduri etc.- și distrugerea lor prin includerea în circuitul economic global.

Economia cămătăriei este o economie a separării care, în locul con-lucrării dintre oameni, impune concurența smintită. O economie a lăcomiei fără saț, nu a măsurii și bunului-simț. O economie care lasă în urmă dezastre ecologice iremediabile. O economie gândită pentru a induce și menține o stare de sărăcie majorității oamenilor. O economie care, după cum se vede, în stadiile ei cele mai avansate alimentează ura, jaful, abuzurile, crima lentă, prostia, dezinformarea, pasivitatea și lașitatea. O economie care face ca un jandarm să poată invoca „meseria care-i asigură un salariu“ înainte de a lovi într-un seamăn al său, nedreptățit și neajutorat, din ai cărui bani este plătit salariul jandarmului.

În cartea de față, Eisenstein oferă alternative excelente la această economie a crizei și falimentului. Deși este greu de crezut că ar putea fi aplicate în România secolului XXI, colonizată și exploatată de coloșii economici globali, este foarte important ca cititorul să parcurgă această carte pentru a înțelege proporțiile naufragiului indus de economia cămătăriei și necesitatea aplicării unor soluții urgente din paradigma economiei darului.

TEI dedică munca de traducere și redactare a acestei cărți preotului Vasile Lăiu, lui Willy Schuster, lui Erwin Albu, lui Costică Spiridon, lui Eugen David și tuturor celor care, în aceste zile, luptă fățiș în războiul pornit de economia globală a banului împotriva celor care sunt bogați fără a avea bani.

CUPRINS

Introducere	17
PARTEA I	24
Capitolul 1 LUMEA DARULUI	26
Capitolul 2 ILUZIA SĂRĂCIEI	36
Capitolul 3 BANII ȘI CONȘTIINȚA	46
Capitolul 4 CONFLICTUL PROPRIETĂȚII	57
Capitolul 5 CADAVRUL BUNURILOR COMUNE	70
Capitolul 6 ECONOMIA CĂMĂTĂRIEI	85
Capitolul 7 CRIZA CIVILIZAȚIEI	106
Capitolul 8 CRIZA EPOCII	116
PARTEA A II-A	126
Capitolul 9 POVESTEA VALORII	127
Capitolul 10 LEGEA RECIPROCITĂȚII	135
Capitolul 11 MONEDA BUNURILOR COMUNE	143
Capitolul 12 ECONOMIA DOBÂNZII NEGATIVE	154
Capitolul 13 ECONOMIA STABILITĂȚII ȘI DESCREȘTERII	183
Capitolul 14 DIVIDENDELE SOCIALE	194
Capitolul 15 VALUTE REGIONALE ȘI COMPLEMENTARE	210
Capitolul 16 TRECEREA CĂTRE O ECONOMIE A DARULUI	227
Capitolul 17 SUMAR ȘI DESFĂȘURĂTOR	235
Capitolul 18 REÎNVĂȚAREA CULTURII DARURILOR	245
Capitolul 19 NON-ACUMULAREA	255
Capitolul 20 TRAIUL CINSTIT ȘI INVESTIȚIA SACRĂ	264
Capitolul 21 A MUNCII ÎNTRU DAR	278
Capitolul 22 COMUNITATEA ȘI NECUANTIFICABILUL	290
Capitolul 23 UN NOU MATERIALISM	296
Capitolul 24 CONCLUZIE	302

ECONOMIA SACRĂ. INTRODUCERE

Menirea acestei cărți este de a arăta cum banii și economia, la scară umană, sunt la fel de sacre precum tot ceea ce există pe lume. În zilele noastre, noi asociem banii cu profanul – și asta pe bună dreptate. Dacă există ceva sacru în lumea noastră, cu siguranță acest lucru nu sunt banii. Banii par să fie dușmanul pornirilor omului către bine, așa cum vedem că se întâmplă de fiecare dată când spunem „nu-mi permit cutare lucru“, împiedicându-ne impulsul nostru firesc către blândețe sau generozitate. Banii par să fie dușmanul frumuseții, așa se vede din expresia „a fi falit“. Banii par să fie dușmanul oricărei reforme sociale sau politice valoroase, atâta vreme cât puterea corporațiilor deviază legile pentru propriul lor profit. Banii vor duce la nimicirea pământului, de vreme ce noi ne jefuim oceanele, pădurile, pământurile și toate viețuitoarele pentru a hrăni o lăcomie fără capăt.

Din clipa în care Iisus Hristos a izgonit negustorii din templu, era de presupus că banii sunt ceva necurat. Când politicienii vor bani în locul binelui comun, noi îi numim corupți. Expresii precum „bani murdari“ sau „ochiul diavolului“ se rostesc în chip firesc. Fețele bisericesti n-ar prea trebui să aibă de-a face cu ei: „nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona“.*

De altfel, nimeni nu poate nega că banii au calitatea magică și misterioasă de a altera comportamentul oamenilor și de a-i face pe aceștia din urmă să-și supună viața banilor. Din cele mai vechi timpuri, gânditorii s-au mirat de capacitatea unui simplu sigiliu de a da putere unei bucăți de metal, sau unei bucăți de hârtie. Din nefericire, privind în jurul nostru, este greu să nu concluzionăm că magia banului este demonică.

Evident, dacă va fi să prefacem banii în ceva sacru, nu ne rămâne decât calea unei revoluții radicale a banilor, o transformare esențială a însăși naturii lor. Nu atitudinea noastră față de bani trebuie să se schimbe, așa cum vor să ne facă să credem câțiva guru ai dezvoltării personale; mai degrabă, trebuie să creăm noi *feluri* de bani, care să întrupeze și să întărească această atitudine. *Economia sacră* descrie acest nou tip de bani și noua

---

* Evanghelia după Matei 6 ; 24. Pentru citatele din Biblie folosite de autor, am apelat la ediția redactată, adnotată și diortosită de ÎPS Bartolomeu Anania. Credem că este bine să menționăm aici un fapt mai puțin cunoscut – anume că, în concordanță cu tema cărții lui Eisenstein – ÎPS Bartolomeu, încheind cei 11 ani de lucru la această ediție a Sfintei Scripturi, a solicitat, cu titlul de drepturi de autor, suma de 1 (unu) leu, indiferent de tirajul publicat.

economie care va lua naștere în jurul lor. Atitudinea inovatoare despre care vorbesc merge până la esența firii omului: ea implică înțelegerea scopului vieților noastre, rostul omenirii pe planetă, relația persoanei cu comunitatea de semeni și cu comunitatea naturală, și chiar și înțelegerea a ce înseamnă să fii om, să fii o persoană. Până la urmă, noi percepem banii și proprietatea ca pe niște extensii ale firii noastre – de aici, acest pronume posesiv – „al meu“ – cu care le descriem, așa cum vorbim și despre propriile mâini sau capete. Banii mei, mașina mea, mâna mea, ficatul meu... Gândiți-vă și la sentimentul de tulburare pe care îl încercăm atunci când ni se fură ceva – parcă ni s-a smuls ceva din noi; ca și cum ne-ar fi fost luată o parte din ființa noastră.

Atât de profund omenească și atât de esențială pentru buna întocmire a lumii, această transformare a banilor din profani în sacri ar avea, într-adevăr, consecințe profunde. Dar ce înseamnă oare ca banii, sau orice altceva, să fie sacri? Înseamnă să fie, în mod crucial, diferiți de ceea ce a ajuns să fie numit *sacru*. De câteva mii de ani, sacrul, sfințenia, divinul s-au referit la ceva din ce în ce mai separat de natură, de lume și de carne. Cu trei sau patru mii de ani în urmă, zeii au migrat din lacuri, păduri, râuri și munți înspre ceruri, devenind stăpânii imperiali ai naturii, mai degrabă decât esența acesteia. Așa cum divinitatea a fost separată de natură, a devenit cumva necurat să fii prea mult părtaș la cele lumesti. Din ființă vie, cu suflet cuprins în trup, ființa omenească a devenit o umbră profană, un simplu receptacol al spiritului, culminând cu conștiința de tip cartezian, care doar observă lumea, dar nu participă la ea și cu Dumnezeu-ceasornicar al lui Newton, care procedează la fel. A fi divin înseamnă a fi supranatural, dincolo de materie. Dacă Dumnezeu participă la mersul lumii, o face prin minuni – intervenții divine care încalcă, sau depășesc, legile naturii.

Paradoxal, acest lucru abstract și îndepărtat de noi, numit „spirit“, este presupus a fi cel care mișcă lumea. Întrebați un om credincios ce se întâmplă când un om moare – vă va spune că sufletul lui a părăsit trupul. Întrebați cine face ca ploaia să cadă și vântul să sufle – vă va spune că Dumnezeu. Desigur, Galileo și Newton par să-l fi scos pe Dumnezeu din aceste lucrări de zi cu zi ale lumii, explicând toate acestea ca pe mecanismul unei mari mașinării, cu putere și greutate impersonale, dar tot au avut nevoie de Ceasornicar să-i dea impulsul de mișcare inițial, să umple lumea cu energia potențială care a lucrat de atunci și până acum. Această concepție există și în ziua de azi sub numele de Big Bang – un eveniment primordial, care ar fi sursa „entropiei negative“, care permite mișcarea și viața. În orice caz, ceea ce cultura noastră înțelege prin „spirit“ este ceva distanțat și nelumesc, care totuși poate interveni miraculos în cele materiale, și care le și mișcă și direcționează în chip misterios.

Este o ironie imensă și un fapt extrem de semnificativ că, singurul lucru de pe planetă care se potrivește nemaipomenit cu această concepție asupra divinului, este banul. Banul este și el o forță invizibilă, nemuritoare, care înconjoară și călăuzește toate lucrurile, omnipotent și fără limite, o „mână invizibilă“ despre care se spune că învârte lumea. Deja banii de astăzi sunt oabstractizare, în cel mai bun caz simboluri pe un petic de hârtie, dar, de cele mai multe ori, doar niște biți de informație dintr-un calculator. Banii există într-un

tărâm îndepărtat, rupt de realitate. Pe acest tărâm, banii sunt exceptați de la legile cele mai importante ale naturii, pentru că ei nu se descompun și nu se întorc în pământ, precum toate celelalte lucruri, ci mai degrabă se conservă în fișiere de calculator, fără a cunoaște schimbarea și chiar crescând, cu timpul, prin dobândă. Banii au atributele conservării eterne și înmulțirii la nesfârșit – atribute care sunt profund nenaturale. Elementul natural care se aseamănă cel mai mult cu banii este aurul, care nu ruginește, nu se pătează și nu se strică. Înainte, aurul era folosit și ca material monetar, dar și ca metaforă pentru sufletul înduhovnicit, care este incoruptibil și fără de schimbare.

Atributul divin al abstractizării banilor, al rupeii de lumea lucrurilor reale, a ajuns la extrem la începutul secolului XXI, când economia finanțelor și-a pierdut ancorarea în economia reală și a început o viață proprie. Comorile imense ale Wall Street-ului au fost deconectate de orice producție materială, părând să existe într-un tărâm îndepărtat.

Privind în jos din văzduhul lor olimpic, finanțistii s-au autoproclamat „stăpâni ai univesului“, folosindu-se de puterea zeului căruia i se închină pentru a aduce norocul sau dezastrul asupra oamenilor, pentru a muta literalmente munții din loc, pentru a pune la pământ pădurile, pentru a schimba cursul râurilor și pentru a provoca ascensiunea și prăbușirea națiunilor. Dar, în curând, banul s-a dovedit a fi un zeu capricios. La vremea la care scriu aceste rânduri, se pare că ritualurile frenetice pe care preoțimea finanțelor le închină zeului-Ban sunt în zadar. Precum clerul unei credințe aflate pe moarte, ei îndeamnă turmele să aducă jertfe mai mari și mai mari, punând nenorocirile fie pe seama păcatelor (bancheri lacomi, consumatori iresponsabili), fie pe capriciile misterioase ale lui Dumnezeu (piețele financiare). Dar câțiva deja acuză chiar pe acești preoți.

Ceea ce noi numim „recesiune“, o cultură veche ar fi numit „ceea ce se întâmplă când Dumnezeu își întoarce fața de la lume“. Banii dispar și, odată cu ei, un alt atribut al spiritului: forța care animă lumea oamenilor. La momentul la care scriu, peste tot în lume mașinile s-au oprit. Fabricile și-au întrerupt activitatea, utilajele pentru construcții stau părăsite în parcurile industriale, se distrug parcuri, se închid biblioteci, iar milioane de oameni rămân pe drumuri și suferă de foame, în vreme ce o mulțime de locuințe sunt goale, iar mâncarea putrezește în depozite. Și totuși, tendințele umane și materiale de a construi case, de a distribui hrana și de a menține fabricile încă există. Ceea ce a dispărut este, de fapt, ceva mai degrabă nematerial, acel spirit animator. Banii sunt aceia care au dispărut. Numai ei lipsesc, ei – atât de lipsiți de substanță (în forma lor electronică, computerizată), că abia se poate spune că există propriu-zis, dar atât de puternici că, fără ei, productivitatea lumii intră în colaps. Dar și la nivel individual, putem vedea efectele dezamăgitoare ale lipsei banilor. Gândiți-vă la imaginea stereotipică a șomerului aproape falit, tolănit în maiou în fața televizorului și bând bere, incapabil să se ridice din scaun. Banii, se pare, mișcă și oamenii, precum mișcă mașinile. Fără ei, suntem prăbușiți în propria depresie.

Noi nu realizăm că tocmai imaginea pe care ne-am făcut-o despre divinitate a atras un zeu care se potrivește acestei imagini și că i-am acordat zeului suveranitate pe întreg pământul. Despărțind sufletul de trup, spiritul de materie și pe Dumnezeu de natură, am

instaurat o putere care n-are suflet, care înstrăinează, care n-are nimic de-a face cu Dumnezeu și care e nefirească. De aceea, atunci când vorbesc despre a face banii sacri, nu invoc o putere supranaturală care să-și verse sacralitatea în obiectele inerte și banale ale naturii. Mai degrabă, mă întorc înspre epocile trecutului, în vremea de dinaintea divorțului dintre materie și spirit, când sacralitatea se regăsea în toate lucrurile.

Deci, ce este sacrul? El are două aspecte: unicitatea și relaționarea. O ființă sacră (sau un obiect sacru) este specială, unică, fără pereche. Prin aceasta, este nesfârșit de prețioasă – este de neînlocuit. Nu are echivalent, nu are „valoare“ finită, pentru că valoarea se poate determina numai prin comparație. Banii, ca orice formă de măsură, sunt un standard de comparație.

Așa unică cum este, ființa sacră nu poate fi separată de nimic din ceea ce a contribuit la facerea ei, de istoria sa și de locul pe care îl ocupă în urzeala existenței. Poate acum vă gândiți că toate lucrurile și relațiile dintre ele sunt sacre. Acest concept ar putea să fie adevărat dar, deși putem concepe acest lucru din punct de vedere intelectual, nu îl simțim întotdeauna. Unele lucruri ne par sacre, altele nu. Dar pe cele care ne par le numim sacre și, în cele din urmă, scopul lor este să se amintească de sacralitate *tuturor* lucrurilor.

Trăim astăzi într-o lume care a fost văduvită de sacralitate, așa că au mai rămas doar puține lucruri care ne mai dau sentimentul că trăim într-o lume sacră. Obiectele standardizate, produse în tiraje de masă, casele ai domo, mâncarea din ambalaje identice, relațiile anonime pe care le avem cu funcționarii din instituții – toate acestea neagă caracterul unic al lumii noastre. Originile îndepărtate ale lucrurilor de care ne folosim, relațiile noastre anonime, lipsa oricăror consecințe vizibile în producția și eliminarea bunurilor noastre – toate acestea neagă caracterul relațional al lumii. Astfel, trăim în lume fără experiența sacrului. Desigur, banii sunt primele dintre lucrurile care neagă unicitatea și relaționarea. Însăși ideea de monedă își are sursa în această dorință de standardizare – astfel că fiecare drahmă, fiecare stater*, fiecare șechel** și fiecare yuan*** ar trebui să fie identice din punct de vedere funcțional. Mai mult decât atât, ca mediu de schimb universal și abstract, banii s-au smuls de propriile origini, de legătura lor cu materia. Un dolar e un dolar, indiferent cine ți l-a dat. Credem că ar fi infantil să depui o sumă de bani la bancă și să-i retragi o lună mai târziu, numai ca să te plângi: „Hei, păi ăștia nu sunt aceiași bani pe care i-am depus! Bancnotele sunt diferite!“.

Prin urmare, o viață monetizată este o viață profană, de vreme ce banii și lucrurile pe care le cumpărăm cu bani nu au atributele sacrului. Care este diferența dintre o roșie din supermarket și una crescută în grădina vecinului și dăruită mie? Care este diferența dintre o casă prefabricată și una construită de mine, cu ajutorul cuiva care mă înțelege pe mine, așa cum trăiesc eu? Toate diferențele esențiale provin din relațiile specifice care încorporează unicitatea celui care dăruiește și a celui care primește. Când este plină de aceste lucruri făcute cu grijă și legate printr-o întreagă urzeală de oamenii și de locurile pe

---

* monedă de argint sau de aur la vechii greci și macedoneni - TEI

** moneda națională a Israelului - TEI

*** moneda națională a Chinei și Taiwanului – TEI

care le știm, viața este bogată și rodnică. Astăzi trăim sub povara uniformității și a impersonalității. Chiar și produsele personalizate, dacă sunt produse în masă, oferă doar câteva variante ale aceluiași elemente de construcție standardizate. Această uniformizare ne ucide sufletul și ne face viețile mediocre.

Prezența sacrului seamănă cu întoarcerea la o casă care a existat dintotdeauna și la un adevăr care ființează de-a pururi. Ea poate fi sesizată atunci când vedem o insectă sau o plantă, atunci când auzim simfonie de triluri de păsări sau orăcâit de broaște, atunci când simțim lutul sub tălpi, când ne pierdem privind la un obiect lucrat frumos, când pricepem complexitatea fantastic coordonată a unei celule sau a unui ecosistem, atunci când suntem martori la o coincidență sau la apariția unui simbol în viețile noastre, atunci când vedem copiii jucându-se, sau suntem impresionați de opera unui geniu. Indiferent cât de extraordinare sunt aceste experiențe, ele nu sunt cu niciun chip separate de restul vieții. Într-adevăr, puterea lor provine din faptul că ele ne dezvăluie perspectiva unei lumi mai adevărate, o lume sacră care fundamentează lumea noastră și se întrepătrunde cu ea.

Ce este acest „acasă care a existat dintotdeauna“, acest „adevăr care ființează de-a pururi“? Este adevărul unității și întrepătrunderii tuturor lucrurilor, iar sentimentul pe care îl încerci este acela de participare la ceva mai mare decât tine însuși, dar cu care *te identifici* și tu. În ecologie, acesta se numește principiul interdependenței: supraviețuirea tuturor ființelor depinde de rețeaua celorlalte viețuitoare care le înconjoară, acest lucru extinzându-se și cuprinzând întreaga planetă. Disparația oricărei specii ne ia din plinătate, din propria noastră sănătate și din propria noastră fire; se pierde ceva foarte adânc din propria noastră ființă.

Dacă sacrul este calea către unitatea fundamentală a tuturor lucrurilor, este în chip similar o cale către unicitatea și particularitatea fiecărui lucru. Un obiect sacru este un obiect unic; el poartă o esență unică, imposibil de redus la un simplu set de calități generice. Iată de ce știința reduționistă pare să jefuiască lumea de sacralitatea ei, de vreme ce totul poate fi echivalat cu o combinație de câteva elemente generice. Această concepție se reflectă și în sistemul nostru economic, el însuși fiind constituit, în cea mai mare parte, din produse standardizate, generice, din descrieri de job-uri, procese, date, din intrări și ieșiri și – cei mai generici dintre toate – banii, supremaabstractizare. În vremurile trecute lucrurile nu stăteau așa. Cei din triburi vedeau persoana nu ca aparținând, în principal, unei anumite categorii, ci ca pe un individ unic, înspiritualizat. Chiar și pietrele, norii sau stropii de apă, aparent identici, erau percepute ca fiind ființe unice, receptive la senzații. Ce ieșea din mâna omului era tot unic, lăsând să se vadă marca făuritorului prin neregularitățile distinctive ale obiectului. Aici era legătura dintre cele două calități ale sacrului – relaționarea și unicitatea: obiectele unice își păstrează marca originii lor, locul lor unic în marea urzeală a ființei, depedența lor vitală de restul creației. Obiectele și mărfurile standardizate sunt uniforme și, implicit, străine de această relație.

În această carte voi descrie o viziune sacră asupra sistemului monetar și economiei, viziune care încorporează unicitatea și relaționarea fiecărui lucru. Această viziune nu este separată, în percepție sau în fapt, de matricea naturală care o fundamentează. Ea reunește

tărâmurile atât de depărtate ale omului și ale naturii; este o dezvoltare a ecologiei care se supune tuturor regulilor ei și îi poartă întreaga frumusețe.

În orice instituție a civilizației noastre, indiferent cât de urâtă sau de coruptă, există sămânța unui lucru frumos: aceeași notă, într-o octavă superioară. La fel și cu banii. Scopul inițial al banilor era, pur și simplu, să facă legătura între darurile și nevoile oamenilor, pentru ca toți să putem trăi în belșug. Cum, în loc de aceasta, banii au ajuns să nască sărăcie în loc de belșug – aceasta este una dintre temele acestei cărți. În acest scop original al banilor, ca *agent al darului*, putem percepe o licărire din ceea ce vor deveni din nou banii, într-o bună zi, în ciuda a ceea ce au ajuns ei în ziua de azi. Noi vedem în schimbul de daruri un prilej sacru, de aceea facem loc, instinctiv, unei ceremonii atunci când ne facem cadouri unii altora. Astfel, banii sacri vor deveni mediul dăruirii, un mod de a impregna economia globală cu spiritul darului care guverna culturile tribale și rurale și încă guvernează, astăzi, peste tot pe unde oamenii din afara economiei monetare fac lucruri unii pentru alții.

Economia sacră descrie acest viitor, schițând și un mod practic de a ajunge până acolo. Acum câtăva vreme, am obosit de atâta citit cărți care criticau anumite aspecte ale societății noastre, fără a oferi o alternativă pozitivă. Apoi, am obosit de citit atâtea cărți care ofereau o alternativă pozitivă, care părea imposibil de atins: „Trebuie să reducem emisiile de carbon cu 90%“. După asta, am obosit de atâta citit cărți care ofereau o metodă plauzibilă de a ajunge la acea alternativă, dar nu spuneau nimic despre ce aș putea să fac eu personal în această direcție. *Economia sacră* lucrează pe toate aceste patru nivele: oferă o analiză fundamentală despre proasta funcționare a banilor; descrie o lume mai frumoasă, bazată pe un alt tip de bani și de economie; explică acțiunile colective necesare pentru a crea acea lume și mijloacele necesare pentru aceste acțiuni; și explorează aceste dimensiuni personale ale transformării lumii, alături de schimbarea în fire și ființă, pe care eu o numesc „traul într-un dar“.

Transformarea banilor nu este un panaceu pentru bolile lumii și nu ar trebui să aibă prioritate asupra altor subiecte de activism. O simplă rearanjare a biților din calculatoare nu va șterge atât de reala devastare materială și socială care ne chinuie planeta. Însă, nicio altă lucrare, folositoare în alt domeniu, nu-și poate atinge adevăratul potențial în lipsa unei transformări corespunzătoare a banilor – atât de profund pătrund ei în instituțiile sociale și în obiceiurile vieții noastre. Schimbările economice pe care le descriu fac parte dintr-o transformare uriașă, atotcuprinzătoare, care nu va lăsa neatins niciun aspect al vieții.

Omenirea abia începe să înțeleagă adevărata dimensiune a crizei. Dacă transformarea economică despre care voi vorbi pare miraculoasă, aceasta este pentru că numai un miracol mai poate vindeca lumea noastră. În toate domeniile, de la economie la ecologie, de la politică și tehnologie la medicină, avem nevoie de soluții care depășesc hotarele posibilului zilei de azi. Din fericire, pe măsură ce lumea veche se prăbușește, cunoașterea noastră despre ceea ce se poate face se dezvoltă și, odată cu ea, se dezvoltă și curajul și dorința noastră de a acționa. Convergența crizelor actuale – criza monetară,

energetică, educațională, medicală, criza apei, a solului, a climatului, a politicii, a mediului ș.a.m.d. – este, de fapt, criza unei nașteri, care ne proiectează din lumea veche, într-o lume nouă. Inevitabil, aceste crize ne invadează viața personală, lumea pe care o știm se face praf și noi înșine ne trezim într-o lume nouă, având o nouă identitate. Din acest motiv, atâția oameni văd o dimensiune spirituală în această criză planetară, chiar și în criza economică. Simțim, cumva, că nu vom mai reveni la „normalitate“, ci că ne naștem într-o nouă normalitate: un nou tip de societate, o nouă relație cu pământul, o nouă experiență în a fi om.

Dedic întreaga mea muncă acestei lumi mai frumoase, despre care inimile noastre ne șoptesc că se poate naște. Spun „inimile“, pentru că, uneori, rațiunea ne spune că așa ceva nu este posibil. Rațiunea noastră se îndoiește că lucrurile vor diferi prea mult de ceea ce am învățat din experiență. Probabil ați încercat un sentiment de cinism, dispreț sau disperare citind descrierea pe care am făcut-o economiei sacre. Probabil ați simțit nevoia de a-mi eticheta discursul drept idealist fără speranță. Într-adevăr, chiar și eu însumi am fost tentat să-mi reduc tonul, ca să-l fac să pară mai plauzibil, mai responsabil, mai potrivit cu așteptările noastre atât de reduse în privința a ceea ce ar putea fi lumea și viața. Dar, o asemenea atenuare a tonului nu ar fi fost adevărată. Mă voi folosi de instrumentele minții mele pentru a rosti ce se află în inima mea. În adâncul inimii mele știu că putem crea o economie și o societate atât de frumoase și că orice scop mai prejos de acestea este nedemn de noi. Suntem, oare, atât de sfârâmați încât să aspirăm la altceva decât la o lume sacră?

PARTEA I

ECONOMIA SEPARĂRII

Toate crizele convergente din timpul nostru provin dintr-o rădăcină comună pe care o vom numi Separare. Luând diferite forme – precum ruperea dintre om și natură, dezintegrarea comunității, diviziunea realității în material și spiritual – Separarea a pătruns în fiecare aspect al civilizației în care trăim. De asemenea, Separarea este nesustenabilă: ea generează crize uriașe, din ce în ce mai uriașe, care ne propulsează într-o nouă epocă, epoca Reuniunii.

Separarea nu este o realitate supremă, ci doar o proiecție umană, o ideologie, o poveste. La fel ca în toate culturile, Povestea noastră despre Om este alcătuită din două părți în strânsă legătură una cu alta: o Poveste a Sinelui și o Poveste a Lumii. În prima, se află sinele discret și separat: un balon de psihologie, un suflet încapsulat în piele, un fenotip biologic, direcționat de propriile gene pentru reproducerea sa egoistă, un actor rațional, urmărindu-și propriile interese economice, un observator fizic al unui univers obiectiv, un fir de conștiință într-o temniță de carne. A doua poveste este povestea Ascensiunii: omenirea, plecând din stadiul ignoranței și al neputinței, supune forțele naturii și scrutează secretele universului, îndreptându-se inexorabil către un destin al stăpânirii absolute și transcenderii naturii. Este povestea separării sferei omenești de natural, în care omenscul se extinde, iar naturalul este redus, progresiv, la resurse, bunuri, proprietăți și, în cele din urmă, la bani.

Banii sunt un sistem de convenții sociale, accepțiuni și simboluri care s-a dezvoltat de-a lungul timpului. Într-un cuvânt, banii sunt o poveste care se desfășoară în realitatea socială alături de lucruri precum legile, națiunile, instituțiile, calendarele și timpul mecanic, religia și știința. Poveștile poartă o imensă putere creatoare. Prin povești coordonăm întreaga activitate omenească, canalizăm atenția și intenția, definim rolurile și identificăm ceea ce este mai important și chiar ceea ce este real. Poveștile dau sens și scop vieții și, astfel, motivează acțiunea. Banii sunt un element-cheie în povestea Separării care definește civilizația noastră.

Partea I a Economiei Sacre descrie sistemul economic care s-a ridicat pe fundația acestor povești a Separării. Anonimatul, depersonalizarea, polarizarea avuțiilor, creșterea nesfârșită, jaful ecologic, dezordinea socială și criza iremediabilă sunt atât de profund conținute în sistemul nostru economic, încât numai o transformare a modului în care

definim noi Povestea Oamenilor l-ar putea vindeca. Intenția mea este ca, identificând caracteristicile esențiale ale economiei Separării, să dobândim puterea de a întrevădea o economie a Reunirii, o economie care readuce la plinătate comunitățile, relațiile, culturile, ecosistemele și planeta, toate fracturate acum.

CAPITOLUL 1 LUMEA DARULUI

*„Chiar și după toată această vreme
Soarele nu îi rostește pământului,
„Tu îmi ești mie dator“.
Iată cum este
o dragoste ca aceasta,
care luminează Cerul Întreg.“
(Hafiz)*

La început a fost Darul.

Ne naștem copii neajutorați, creaturi ale nevoii pure, cu puține lucruri de dăruit – și totuși suntem hrăniți, suntem apărați, suntem îmbrăcați, ținuți în brațe și alinați fără să fi făcut ceva ca să merităm acest lucru, fără să fi oferit ceva în schimb. Această experiență obișnuită pentru cineva care a trecut de copilărie ne spune ceva despre cele mai adânci intuiții spirituale ale noastre. Viețile noastre ne sunt dăruite; așadar, starea noastră esențială este starea de recunoștință. Acesta este adevărul existenței noastre.

Chiar dacă ați avut o copilărie îngrozitoare, puteți să citiți aceste rânduri acum – deci măcar ați primit îndeajuns pentru a ajunge la maturitate. Pentru primii ani de viață, nu ați dobândit sau produs nimic din ceea ce ai primit. Totul a fost un dar. Imaginați-vă că ieșiți acum pe ușă și ajungeți într-o lume străină, în care ești complet lipsit de ajutor, incapabili de a vă hrăni sau îmbrăca, incapabili de a vă folosi de propriile membre, neputincioși de a distinge unde se termină trupul și unde începe lumea. Dar apoi, ființe uriașe vin, vă iau în brațe, vă hrănesc, vă îngrijesc, vă iubesc. Nu v-ați simți recunoscători?

În momentele limpezi, imediat după ce vedem moartea cu ochii, sau după ce suntem alături de un om drag care se stinge, descoperim că viața însăși este un dar. Numai prin faptul de a fi vii, experimentăm această atitudine copleșitoare. Minunându-ne, ne scaldăm în bogățiile nemeritate, primite pe degeaba, care vin odată cu viața – bucuria de a respira, deliciale culorilor și sunetelor, plăcerea de a ne stinge setea cu apă, dulceața unui chip drag. Acest sentiment, amestecat cu sfială și recunoștință, este un semn limpede al prezenței sacralui.

Aceleași venerație și recunoștință le simțim atunci când luăm aminte la măreția naturii, la complexitatea și ordinea miraculoase dintr-un ecosistem, dintr-un organism, sau dintr-o celulă. Acestea sunt imposibil de perfecte, mult dincolo de capacitatea minților noastre de a le cuprinde, de a crea sau, măcar, de a înțelege o mică parte din ele. Și totuși, ele există, fără ca noi să le fi creat: o lume întreagă ne susține și ne cuprinde. Nu trebuie să înțelegem cu precizie cum încolțesc sau cresc semințele; nu trebuie să facem noi aceste lucruri pentru ele. Chiar și astăzi, modul în care lucrează celulele, organismele sau ecosistemele, rămâne un mister. Fără să fie nevoie ca noi să o proiectăm sau să îi înțelegem lucrările ei cele mai profunde, ne bucurăm de roadele naturii. Vă puteți imagina minunarea și recunoștința strămoșilor noștri când contemplau darurile lumii?

Nu este de mirare că gânditorii religioși din vechime spuneau că Dumnezeu a făcut lumea și nu este de mirare că afirmau că Dumnezeu ne-a dat lumea în dar. Prima frază exprimă evlavie, a doua recunoștința. Din păcate, teologii de mai târziu au întors pe dos acestea, ca să iasă astfel: „Dumnezeu ne-a dat lumea ca să o exploatăm, să o stăpânim, să o dominăm”. O asemenea interpretare este contrară spiritului creației originare. Prin evlavie, știm că acest Dar este dincolo de puterea noastră de a stăpâni. Prin recunoștință, dăm cinste sau necinstim pe cel ce dăruiește, după felul în care ne folosim de darul lui.

Cosmologia modernă întărește afirmația mitologică a universului-ca-dar. Nu este oare Big Bang-ul ceva (de fapt, tot) din nimic? (1) Acest sentiment este întărit de examinarea mai îndeaproape a diferitelor constante fizice (viteza luminii, masa electronilor, cele patru forțe fizice fundamentale*), toate având, inexplicabil, exact valorile necesare pentru ca să poată exista un univers care conține materie, stele și viață. Este ca și cum întregul univers a fost construit pentru noi, pentru ca noi să putem viețui.

Darul a fost dintru început: începutul arhetipal al lumii, începutul vieților noastre, în copilăria omenirii. Astfel, recunoștința ne este firească, atât de fundamentală, atât de esențială, încât este foarte greu de definit. Probabil că acesta este sentimentul primirii unui dar și dorința de a-l da înapoi. Era de așteptat ca popoarele primitive, legate de această recunoștință fundamentală, să o lucreze în relațiile lor sociale și economice. Într-adevăr, așa a fost. Cele mai multe dintre referințe de la începutul istoriei banilor sunt despre trocul primitiv, dar trocul este relativ rar printre vânători-culegători. Cea mai importantă modalitate de schimb economic a fost darul.

Deși darul este fundamental, recunoștința și generozitatea care decurg din el coexistă cu alte aspecte ale firii umane, mult mai puțin savuroase. Deși cred în dumnezeirea fundamentală din oameni, admit că am plecat într-o lungă călătorie, departe de această dumnezeire și am creat o lume în care sociopați nemiloși au dobândit avere și putere. Această carte nu pretinde că acest gen de oameni nu ar exista, sau că acest gen de tendințe n-ar exista în fiecare dintre noi. Mai degrabă, această carte încearcă să trezească spiritul darului care este latent în fiecare dintre noi și să construiască instituții care întrupează și încurajează acest spirit. Sistemul economic actual răsplătește egoismul și lăcomia. Cum ar arăta un sistem economic care, precum în unele culturi vechi, ar răsplăti generozitatea?

---

* gravitația, electromagnetismul, forța nucleară tare și forța nucleară slabă - TEI

Să începem prin a pricepe mai bine dinamica darului. Mai sus, am făcut referire la schimbul economic, dar în general aceasta nu este o descriere fidelă a comunității darului. „Circulație“ este un cuvânt mai potrivit. Astăzi schimbăm adesea daruri între noi, dar schimbul de daruri este deja un pas către troc. În comunitățile străvechi, existau obiceiuri bine puse la punct care guvernau schimbul de daruri, obiceiuri care mai există și astăzi în societățile care încă nu și-au pierdut, de tot, legătura cu trecutul. De obicei, rețelele darurilor sunt strâns legate de rețelele familiale. Obiceiurile fixează cine cui dă. Anumite neamuri primesc daruri de la tine; tu primești daruri de la alte categorii; și există și categorii în privința cărora darurile se fac în ambele sensuri.

Darurile fiind reciproce, adesea ele merg în cerc. Eu îți dau ție, tu dai altcuiva și, în cele din urmă, cineva îmi dă mie. Un exemplu faimos este sistemul kula ale locuitorilor insulelor Trobriand, în care colierele prețioase circulă într-o singură direcție, din insulă în insulă, iar brățările în direcția opusă. Descrisă pentru prima oară în detaliu de către antropologul Bronislaw Malinowski, kula – care înseamnă chiar „cerc“ – este axul unui sistem vast de daruri și alte forme de schimb economic. Marcel Mauss descrie acestea după cum urmează:

„Sistemul de dar-prin-schimb pătrunde în viața economică, tribală și morală a poporului din Trobriand. Viața este „impregnată“ de el, așa cum bine a formulat Malinowski. Este vorba de un „dă și primește“ constant. Acest proces este marcat de un flux continuu, în toate direcțiile, de daruri oferite, acceptate și împărtășite.“ (2)

Pe măsură că apogeul sistemului kula este schimbul foarte ritualizat de brățări și coliere între șefi, rețeaua înconjurătoare de daruri se extinde la tot felul de lucruri folositoare, hrană, bărci, muncă și așa mai departe. După Mauss, trocul desăvârșit este neobișnuit. În orice caz, „în general, ceea ce s-a primit și a intrat în posesia cuiva în acest mod – indiferent de manieră – nu este ținut pentru sine, decât dacă acela nu se poate descurca fără el“ (3). Cu alte cuvinte, darurile curg încontinuu, oprindu-se din circulația lor doar atunci când se ivește o nevoie prezentă și reală. Iată descrierea poetică a acestui principiu al darului, pe care o face Lewis Hyde:

„Darul se îndreaptă către un loc gol. Rotindu-se în cercul lui, el se îndreaptă către acela care a stat cel mai mult cu mâna goală; dacă, undeva, apare cineva cu o nevoie mai mare, darul își părăsește vechiul traseu și se îndreaptă către acela. Generozitatea ne lasă goi, dar goliciunea noastră atrage ușor întregul, până când acel lucru, în mișcare, se întoarce pentru a ne reumple. Natura socială are oroare de vid.“ (4)

În vreme ce, în zilele noastre, facem clar diferența dintre un dar și o tranzacție comercială, în vremurile trecute, această distincție era imposibil de făcut. Unele culturi, precum Toaripi și Namau, aveau un singur cuvânt pentru a desemna cumpărarea, vânzarea, datul cu împrumut și luatul cu împrumut (5), pe când la vechii mesopotamieni, cuvântul *šám* însemna, deopotrivă, „a vinde“ și „a cumpăra“. (6) Această ambiguitate persistă în multe limbi moderne. Limbile chineză, germană, daneză, norvegiană, olandeză, estoniană, bulgară, sârbă, japoneză și multe altele* nu au decât un singur termen pentru „a

---

* și, desigur, și limba română - TEI

da cu împrumut“ și „a lua cu împrumut“, aceasta fiind probabil o rămășiță a unor timpuri străvechi în care acestea două nu puteau fi distinse (7). Acest lucru persistă, încă, printre vorbitorii de limbă engleză mai puțin educați, care unor folosesc cuvântul „borrow“ (a lua cu împrumut) cu sensul de „lend“ (a da cu împrumut), precum în „I-am luat cu împrumut douăzeci de dolari“. Cum așa? Cum se poate ca același cuvânt să denumească două operațiuni opuse?

Rezolvarea acestei enigme constă în dinamica darului. Cu rarele excepții, probabil teoretice, indicate de către Derrida* ca „daruri libere“, darurile sunt însoțite de un simbol al schimbului, sau de o obligație morală sau socială (sau ambele). Spre deosebire, tranzacția modernă cu bani, care este o tranzacție închisă și care nu lasă nici o obligație, o tranzacție cu daruri este deschisă, creând o legătură permanentă între participanți. Un alt mod de a privi acest lucru este că darul vorbește despre dăruitor și că, atunci când facem un dar, dăruim ceva din noi. Acesta este exact opusul unui tranzacții de bunuri moderne, în care bunurile vândute sunt doar o simplă proprietate, separate de cel care le vinde. Diferența este clară. Probabil că ai câteva lucruri care ți-au fost date și care se presupune că nu sunt cu nimic diferite de ceva ce se poate cumpăra, dar care sunt unice și speciale prin cel care ți le-a dăruit. În acest fel, popoarele străvechi recunoșteau acea calitate magică, acel spirit care circula împreună cu darurile.

Obiecte inutile, precum ghiocurile, perlele frumoase, coliere și așa mai departe, au fost banii cei mai timpurii. A le schimba pentru ceva de o valoare utilitară este, la modul naiv, o cale de a facilita un dar – ceva pentru nimic. Ele devin ceva-pentru-ceva, dar acest lucru nu le face mai puțin daruri, pentru că ele dau o formă fizică sentimentului de obligațiune; ele sunt simboluri fizice ale recunoștinței. Din această perspectivă, este ușor de înțeles că a cumpăra și a vinde, sau a da cu împrumut și a lua cu împrumut, sunt același lucru. Ele nu sunt deloc operațiuni de sens contrar. Toate darurile i se întorc dăruitorului, într-o altă formă. Cumpărătorul și vânzătorul sunt egali.

Astăzi, există o asimetrie în tranzacțiile comerciale, care îl identifică pe cumpărător ca pe cel care dă bani și primește bunuri, iar pe vânzător, ca pe cel care primește bani și dă bunuri. Dar, la fel de bine, putem spune că cel care cumpără, de fapt, vinde banii pentru bunuri, iar cel ce vinde, de fapt, cumpără banii pentru bunuri. Ce se întâmplă cu banii în această asimetrie? Banii sunt diferiți de orice alt bun de pe lume și, așa cum vom vedea, această diferență crucială face profani banii.

Pe de altă parte, recunoaștem intuitiv darurile ca sacre – de aceea, până și în ziua de azi, cadourile se fac în mod ceremonial. Darurile încorporează calitățile de bază ale sacralității pe care le-am discutat în introducere. În primul rând, unicitatea – spre deosebire de bunurile standardizate de astăzi, achiziționate cu bani în tranzacții închise, darurile sunt unice prin faptul că ele vorbesc despre dăruitor. În al doilea rând, plinătatea, interdependența – darurile largesc cercul persoanei până la includerea întregii comunități. În timp ce banii de astăzi încorporează principiul „mai mult pentru mine înseamnă mai puțin pentru tine“, într-o economie a darului, „mai mult pentru tine“ este, deopotrivă,

* Jacques Derrida (1930 – 2004) filosof francez, părintele deconstructivismului – TEI

„mai mult pentru mine“, pentru că cei care au dăruiesc celor care sunt în nevoie. Darurile întăresc înțelegerea mistică a participării la ceva mai mare decât tine care, totuși, nu este separat de tine. Axiomele interesului rațional pentru sine se schimbă, pentru că acest sine s-a extins, pentru a cuprinde ceva din celălalt.

Explicația clasică asupra dezvoltării banilor, care se găsește în manualele de economie, pleacă de la troc. De la începutul lumii, indivizii în competiție ar fi căutat să-și maximizeze interesul rațional de sine. Această descriere idealizată nu este, însă, susținută de antropologie. Trocul, după Mauss, era rar în Polinezia, rar în Melanezia și absolut inexistent în Pacificul de Nord-Vest. Antropologul economic George Dalton susține că: „Trocul, în sensul strict de schimb care nu implică banii, nu a fost niciodată un model sau o tranzacție dominantă, sau importantă din punct de vedere cantitativ, în niciun sistem economic din trecut, sau din prezent, despre care avem informații solide.“ (8) Singurele situații în care se practica trocul, spune Dalton, erau tranzacțiile mărunte, rare sau urgente – așa cum este cazul și astăzi. În afară de acestea, tranzacțiile fără bani nu semănau deloc cu tranzacțiile impersonale și cu scopul maximizării utilității, care populează fanteziile economiștilor, ci „aveau nevoie de relații personale durabile (și uneori ritualizate), sancționate prin cutume și caracterizate prin reciprocitate“. (9) De fapt, aceste tranzacții nu ar trebui să fie numite troc, ci mai degrabă, schimb ritual de daruri.

În zilele noastre, noi punem darurile și achizițiile în categorii separate, exclusive; pentru a fi siguri, le aplicăm fiecăroră regimuri economice și psihologice diferite. Dar, în vremurile străvechi, nu exista o asemenea dihotomie și nu exista nici distincția pe care o facem astăzi între o relație de afaceri și o relație personală. Economiștii, povestind istoria banilor, tind să proiecteze această distincție modernă înapoi în trecut și, odată cu ea, câteva presupuneri adânci despre natura umană, despre persoană și despre menirea vieții: că am fi indivizi izolați și separați, într-o competiție pentru resurse limitate, în scopul maximizării interesului personal. Nu spun că aceste presupuneri nu sunt adevărate. Ele fac parte din ideologia definitivă a civilizației noastre, o Poveste a Oamenilor care acum se îndreaptă către sfârșit. Această carte face parte din rostirea unei noi Povești a Oamenilor. Transformarea banilor face parte dintr-o transformare mai cuprinzătoare, bazată pe niște presupuneri foarte diferite asupra persoanei, vieții și lumii.

Economia umană nu se îndepărtează prea mult de cosmologie, religie și psihologie. Nu numai economiile străvechi se bazează pe daruri, dar și religia și cosmologia. La fel și astăzi – banii, cu puterea lor de a standardiza, abstractiza și anonimiza, se aliniază cu multe aspecte ale experienței umane. Ce alte noi paradigme științifice, religioase și psihologie ar putea apărea în contextul unor tipuri diferite de bani?

Dacă banii nu au apărut din lumea imaginară a economiștilor – lumea trocului calculat, bazat pe maximizarea profitului, atunci cum au apărut? Eu presupun că au apărut ca o modalitate de a facilita dăruirea, împărtășirea darurilor și generozitatea – sau, cel puțin, purtau în ei ceva din acest spirit. Pentru a recrea o economie a sacralului, este necesar să reinsuflăm banilor spiritul acestei obârșii.

În esență, banii sunt un concept minunat. Lăsa-mă să fac pe naivul pentru o clipă, ca să dezvălui această esență spirituală, dacă nu istorică, a banilor. Am ceva de care ai nevoie tu și doresc să ți-l dau. Așa și fac, iar tu te simți recunoscător și vrei te revanșezi, dându-mi la rândul tău ceva. Dar, la acest moment, nu ai nimic de care am eu nevoie. Așa că, în loc, îmi dai un simbol al recunoștinței tale – un obiect frumos și inutil, precum o scoică wampum,* sau o piesă de argint. Acel simbol spune: „Am împlinit nevoile altor oameni și le-am câștigat recunoștința“. Mai târziu, când eu primesc un dar de la altcineva, îi dau acest simbol. Darurile pot parcurge distanțe sociale vaste și le pot primi de la oameni cărora nu am nimic să le dau, împlinindu-mi totuși dorința de a acționa, consecința a recunoștinței pe care aceste daruri mi-o inspiră.

La nivel de familie, clan, sau un grup de vânători-culegători, banii nu sunt necesari pentru a susține economia darului. Nu sunt necesari nici în următoarea treaptă de organizare socială – satul sau tribul de câteva sute de oameni. Aici, dacă nu am nevoie de nimic de la tine acum, ori îmi vei da – din recunoștință – ceva ce voi avea nevoie în viitor, ori îl vei da altcuiva, care-l va da altcuiva, care mi-l va da mie. Aceasta este „roata darului“, baza comunității. Într-un trib sau sat, scara societății este suficient de mică pentru cei care îmi dăruiesc mie să recunoască darurile mele altora. Acest lucru este imposibil într-o societate de masă ca a noastră. Dacă eu îți dăruiesc ție ceva, cu generozitate, fermierul din Hawaii care a cultivat ghimbirul, sau inginerul din Japonia care a proiectat ecranul telefonului meu mobil, nu vor ști nimic despre asta. Deci, în loc de recunoașterea personală a darurilor, ne folosim de bani: reprezentarea recunoștinței. Martorii darului devin anonimi.

Banii devin necesari atunci când plaja darurilor noastre trebuie să se extindă dincolo de oamenii pe care îi cunoaștem personal. Acest lucru se întâmplă în momentul în care scara economică și diviziunea muncii depășesc nivelul tribului sau al obștei sătești. Într-adevăr, primii bani au apărut în primele civilizații agricole care s-au dezvoltat după satul neolitic: Mesopotamia, Egipt, China și India. Rețelele de daruri descentralizate au făcut loc sistemelor centralizate de redistribuire, cu templul și, mai târziu, palatul regal drept centru. Foarte posibil, acestea au evoluat de la tradițiile de tip potlatch**, în care darurile curgeau înspre șefi și ceilalți lideri, și de la aceștia, înapoi, către neamurile și tribul lor. Începând ca noduri centralizate pentru un flux de daruri la scară mare, aceștia au părăsit paradigma darului – contribuțiile devenind forțate și cuantificate, iar plata în bani a devenit inechitabilă. Documentele străvechi sumeriene vorbesc, deja, despre o polarizare economică, cu reguli stricte și plăți care erau la limita subzistenței. (10) Când directivele de la centru și nu comerțul de piață au început să guverneze mișcarea bunurilor (11), imperiile agricole timpurii s-au folosit de ceea ce unii ar numi bani: bunuri agricole, sau obiecte metalice în unități de mărime standard, care serveau ca mediu de schimb, unități de cont și măsuri ale valorii. Deci deja, cu patru mii de ani în urmă, banii eșuaseră în a corespunde naivei mele așteptări ca ei să creeze belșug și mai mare pentru toți, facilitând întâlnirea dintre daruri și nevoi.

---

* dar sacru, specific băștinașilor americani - TEI

** ritual colectiv al darului specific zonei coastei nord-vestice a oceanului Pacific - TEI

Înlesnind comerțul, motivând producția eficientă și permițând acumulării de capital să se angajeze la proiectele pe scară mare, banii ar trebui să îmbogățească viața: ar trebui să reverse asupra noastră tihnă, timp liber, lipsă de griji și o distribuție echitabilă a averii. Într-adevăr, teoria economică predică despre toate aceste rezultate. Dar faptul că banii au ajuns agent de sens opus – teamă, nedreptăți și polizare a averii – ne dezvăluie un paradox.

Dacă e să avem o lume cu tehnologie, cu cinema-uri și orchestre simfonice, cu telecomunicații și arhitecturi spectaculoase, cu orașe cosmopolite și literatură universală, avem nevoie de bani, sau de ceva asemănător, pentru a putea coordona activitatea umană pe scara largă, necesară creării acestor lucruri. Din acest motiv, am scris cartea de față, pentru a descrie un sistem care reintegrează banii, redându-le sacralitatea darului. Spun „reintegrează“ pentru că, din cele mai vechi timpuri, banii au avut conotații magice sau sacre. La început, templele erau locul unde se depozitau și de unde se redistribuiau surplusurile agricole: centrul vieții religioase era, de asemenea, și centrul vieții economice. Unii autori pretind chiar că cei mai timpurii bani ca simbol (opuși banilor ca bunuri) erau eliberați de unele temple și puteau fi răscumpărați în schimbul întreținerii de relații sexuale cu prostituatele din aceste temple (12); în orice caz, e sigur că templele erau profund implicate în eliberarea primelor monede, multe dintre ele purtând pe ele imaginea animalelor și zeităților sacre. Practica continuă și în ziua de azi cu bancnotele și monedele purtând chipurile președinților zeificați.

Probabil, într-o zi, nu vom avea nevoie de bani pentru a avea o economie a darului la o scară de miliarde de oameni; probabil că banii pe care îi descriu în această carte au un caracter de tranziție. Nu sunt un „primitivist“ care susține abandonarea civilizației, tehnologiei, culturii și a darurilor care ne fac oameni. Mai degrabă, anticipez restaurarea umanității la o formă sacră de proprietate, purtătoare a întregii plinătăți și armonii cu natura din vremurile vânătorilor și culegătorilor, dar la un nivel mai ridicat de organizare. Anticipez împlinirea, iar nu renunțarea la darurile mâinilor și minții care ne definesc ca oameni.

Observați cât de ușor ne vine să numim „daruri“ calitățile noastre personale. În armonie cu principiile universale ale dăruirii, darurile noastre omenești vorbesc și ele de Dăruitor. Cu alte cuvinte, sunt daruri dumnezeiești. Mitologia confirmă această intuiție, de la darul prometeian al focului, până la darul apolinic al muzicii, până la darul agriculturii dat de eroul Shen Nong din mitologia chineză. De asemenea, în Biblie stă scris că nu ni s-a dăruit numai lumea, ci și suflul vieții și capacitatea noastră creatoare – fiind creați „după chipul și asemănarea“ Creatorului.

Și la nivel personal, cu toții simțim că darurile noastre personale ne-au fost date pentru un scop, pentru o anumită menire. Mai mult decât atât, avem cu toții o dorință de neoprit de a le împlini și, prin ele, să facem noi înșine daruri lumii. Toți am simțit bucuria de a dăru și generozitatea altruistă a unui străin. Într-un oraș pe care nu-l cunoașteți, când cereți indicații de orientare pe stradă, majoritatea oamenilor se bucură să te îndrume. A da indicații unui străin rătăcit în orașul tău nu ține de interesul personal și rațional, ci este doar o simplă expresie a generozității noastre înnăscute.

Într-adevăr, este o ironie faptul că banii – care la începuturi erau un mod de a face legătura între daruri și nevoie și un rezultat al economiei sacre a darului – sunt acum exact ceea ce împiedică împlinirea dorinței noastre de a dărui, ținându-ne ca pe niște prizonieri economici în joburi care ne paralizează și blocându-ne cele mai generoase impulsuri prin cuvintele „nu-mi pot permite acest lucru“. Trăim într-o angoasă omniprezentă, născută din lipsa banilor de care depinde viața noastră – ca dovadă, expresia „costul vieții“. Scopul existenței noastre, dezvoltarea și împlinirea darurilor noastre, sunt ipotocate de către necesitățile impuse de bani, pentru a trăi, pentru a supraviețui. Și totuși, nimeni, indiferent de averea, siguranța sau confortul de care se bucură, nu se poate simți împlinit într-o viață în care aceste daruri rămân latente. Chiar și cel mai bine plătit job, dacă nu implică darurile noastre, ne va epuiza și ne va face să ne gândim că „nu m-am născut ca să fac asta“.

Chiar și atunci când un loc de muncă implică darurile pe care le avem, dacă scopul lui final este unul în care nu credem, același sentiment epuizant de zădărniciie apare din nou – sentimentul că nu trăim viețile pe care ar trebui să le trăim, ci doar viețile pe care suntem plătiți să le trăim. „Provocator“ sau „interesant“ nu sunt îndeajuns de bune, pentru că darurile primite sunt sacre și, prin urmare, sunt destinate unei meniri sacre.

Faptul că suntem pe pământ pentru un scop anume ține de religie, biologia clasică învățându-ne că am evoluat pentru a putea supraviețui și că orice efort, îndreptat către orice altceva decât supraviețuire și reproducere, este împotriva programului nostru genetic. Oricum, putem afirma în stil neo-lamarckist* că această perspectivă asupra biologiei, fiind alcătuită din nenumărați indivizi separați, aflați în competiție – organisme sau „gene egoiste“ – este mai mult o proiecție a culturii de astăzi, decât o perspectivă clară asupra naturii (13). Există alte moduri de a înțelege natura prin care, deși nu ignorăm aspectul competițional, acordăm întâietate cooperării, simbiozei și contopirii organismelor în întreguri. Această nouă perspectivă este străveche, de fapt, fiind un ecou al originării înțelegerii a naturii ca rețea a darurilor.

Fiecare organism, fiecare specie au o contribuție vitală la totalitatea vieții de pe pământ, iar această contribuție, contrar așteptărilor biologiei evoluționiste, nu trebuie neapărat să aibă un beneficiu direct pentru organismul respectiv. Bacteriile fixatoare de azot nu beneficiază în mod direct de activitatea lor – azotul pe care îl dăruiesc solului hrănește plantele care dezvoltă rădăcini pe care cresc ciuperci, care abia în cele din urmă oferă substanțe hrănitoare bacteriilor. Speciile-pionier deschid drumul pentru speciile de bază, care oferă micronișe pentru alte specii, care hrănesc la rândul lor alte specii într-o rețea de daruri care, în cele din urmă, își revarsă beneficiile și asupra speciilor-pionier. Arborii trag apa din sol, oferind-o și altor plante, iar algele produc oxigen pentru ca animalele să poată respira. Scoate orice specie din această schemă și sănătatea tuturor celorlalte va fi afectată.

---

* Lamarckism - teorie biologică conform căreia evoluția viețuitoarelor se explică prin influența variațiilor de mediu asupra comportamentului și morfologiei lor și care consideră că însușirile astfel dobândite se transmit ereditar - TEI

Poate credeți că sunt naiv, eu cu filosofia lui „fiecare pentru fiecare“. Ați putea spune că este doar o întâmplare fericită că lucrurile stau așa de bine: copacilor nu le pasă de umezeala plantelor din jurul lor – ei lucrează pentru ei, crescându-și lor înșiși șansele de supraviețuire și reproducere. Faptul că ei hrănesc alte viețuitoare este doar un efect secundar și neintenționat. La fel și pentru alge, și pentru bacteriile fixatoare de azot, și pentru bacteriile din animalele rumegătoare, care le permit acestora să digere celuloza. Ați putea crede că în această lume fiecare este pentru el. Natura ar fi, deci, o competiție la sânge, iar o economie care îi seamănă este și ea naturală.

Nu cred că o astfel de economie este naturală. Este o aberație, o fază ciudată, deși necesară, care și-a atins punctul extrem și care acum face loc unei noi faze. În natură, creșterea impetuoasă și competiția eliminatoare sunt caracteristici ale ecosistemelor imature – urmate apoi de interdependențe complexe, simbioze, cooperare și ciclizarea resurselor. Următorul stadiu al economiei umane va urma acest traseu al naturii pe care abia începem să îl înțelegem. Acest stadiu va arăta darurile din fiecare dintre noi; va da întâietate cooperăției, nu competiției; va încuraja circulația bunurilor, nu adunarea lor în comori; va fi ciclic, nu liniar. Banii s-ar putea să nu dispară curând, dar vor avea un rol diminuat, pe măsură ce preiau din proprietățile darurilor. Economia se va reduce, dar viețile noastre vor spori.

Banii, așa cum îi știm, sunt dăunători unei economii în care se manifestă spiritul dăruirii, o economie pe care am putea-o numi sacră. Pentru a ști ce fel de bani ar putea fi o monedă sacră, va ajuta să identificăm exact cum ajung banii să fie această forță a lăcomiei, răului, sărăciei și jafului mediului înconjurător din zilele noastre.

Așa cum știința proiectează adesea cultura asupra naturii, tot la fel economia ia condițiile determinate cultural drept axiomatice. Din cauza faptului că trăim într-o cultură a insuficienței (pentru că de insuficiență suferim atunci când „a avea din ce trăi“ dictează asupra exprimării darurilor noastre), presupunem că insuficiența stă la baza economiei. Precum în biologie, vedem lumea ca pe o competiție inter-individuală pentru resursele limitate. Sistemul nostru monetar, după cum vom vedea, întruchipează această convingere într-un mod profund, la nivel structural. Dar este această convingere adevărată? Trăim, oare, într-o lume, într-un univers al insuficienței? Și dacă nu, dacă adevărata natură a universului este belșugul și darul, cum au devenit banii atât de ne-naturali?

Note

(1) Cititorii cărții mele, *The Ascent of Humanity* („Ascensiunea omenirii“) știu că eu prefer cosmologiile non-Big Bang, precum cea a universului în stare constant dinamică a lui Halton Arp, în care materia este continuu născută, după care crește și apoi moare. Dar și aici, materia apare spontan de nicăieri, ca prin dar.

(2) Mauss, *The Gift*, 29*.

---

* în românește, Marcel Mauss, Eseu despre dar, trad. Silvia Lupescu, Polirom, 1997

(3) Ibid., 30.

(4) Hyde, *The Gift*, 23.

(5) Mauss, *The Gift*, 32.

(6) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 323.

(7) În limba chineză, termenii pentru „a vinde“ și „a cumpăra“ au pronunții aproape identice și ideograme similare. Caracterul grafic pentru „a cumpăra“, figura 1, este la origine un desen al unei scoici de ghioc – o formă timpurie de bani, în vreme ce caracterul pentru „a vinde“, figura 2, s-a dezvoltat mai târziu, fapt care indică nediferențierea lor inițială.

(8) Dalton, „Barter,“ *Journal of Economic Issues*, Vol XVI, Nr.1, martie 1982: p. 182

(9) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 292.

(10) Nemat-Nejat, *Daily Life in Ancient Mesopotamia*, 263.

(11) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 123. Seaford prezintă evidențe persuasive în sprijinul acestei afirmații: documente-listă vechi, desene care arată procesiuni de oameni aducând jertfe etc.

(12) Bernard Lietaer face această afirmație în *The Future of Money* (Viitorul banilor), cu referire la un șekel de bronz, despre care susține că ar fi cea mai veche monedă cunoscută, datând din anul 3000 î.Hr. Nu am găsit nicio altă mențiune despre acesta în cercetarea mea. După cunoștințele mele, primele monede au apărut în Lydia și China cam în același timp, secolul 7 î.Hr.

(13) Dezvolt acest argument în capitolul 7 din „*Ascensiunea omenirii*“, pe baza lucrărilor lui Lynn Margulis, Bruce Lipton, Fred Hoyle, Elisabeth Sahtouris și alții.

Figura 1

Figura 2

CAPITOLUL 2 ILUZIA SĂRĂCIEI

„Întru nesfârșită mărinimie, pământurile Angliei înfloresc și cresc; se unduiesc recoltele aurii; pline de ateliere și de scule industriale, cu cincisprezece milioane de muncitori – cei mai puternici, mai destoinici și mai ambițioși pe care i-a avut vreodată Pământul; acești oameni sunt aici; opera pe care au creat-o, roadele a ceea ce au realizat ei sunt aici, din belșug, în mâna noastră. Dar iată funesta sentință a Vrăjii: „Nu puneți mâinile voastre, nici voi muncitorilor, nici voi, maiștrilor, nici voi, puturoșilor; nimeni din rândul vostru nu poate pune mâna sa, niciunul dintre voi nu îl poate merita – acesta este rod vrăjit!“ – Thomas Carlyle, Trecut și prezent

Se spune că banii, sau dragostea de arginți, este rădăcina a tot ce este rău. Dar de ce să fie așa? Până la urmă, scopul banilor este, în mod fundamental, să faciliteze schimbul – cu alte cuvinte, să facă legătura dintre darurile omenești și nevoile omenești. Ce putere, ce monstruoasă perversiune a transformat banii în opus acesteia – în agent al sărăciei?

Trăim, într-adevăr, într-o lume a imensei abundențe, în care cantități uriașe de mâncare, energie și materiale se aruncă la gunoi. Jumătate din lume moare de foame, în vreme ce jumătatea cealaltă risipește atât de mult, că ar putea hrăni prima jumătate. În lumea a treia și în propriile noastre ghetouri, oamenii duc lipsă de mâncare, adăpost și alte nevoi de bază și nu își pot permite să le cumpere. Între timp, noi risipim resurse colosale pe războaie, mizerii de plastic și o grămadă de alte lucruri care nu servesc fericirii oamenilor. În mod evident, sărăcia nu este cauzată de lipsa capacității de producție. Și nici de lipsa de voință nu este cauzată: mulți oameni ar fi încântați să hrănească sărmanii, să restaureze natura și să facă alte lucrări pline de sens, dar nu pot, pentru că nu sunt bani la mijloc. Banii eșuează total în a face legătura dintre daruri și nevoi. De ce?

De ani de zile, urmând opinia cea mai răspândită, am crezut că răspunsul este „lăcomia“. De ce fabricile în care oamenii muncesc ca sclavii țin salariile la cel mai mic nivel posibil? Din lăcomie. De ce oamenii cumpără SUV-uri care înghit benzină? Din lăcomie. De ce companiile farmaceutice încetează cercetarea și vând medicamente despre care știu că sunt periculoase? Din lăcomie. De ce furnizorii de pești tropicali dinamitează recifurile de corali? De ce fabricile devesează deșeuri toxice în râuri? De ce liderii

corporațiilor jefuiesc din fondul de pensii al angajaților. Din lăcomie, din lăcomie și iarăși din lăcomie.

Pe urmă, acest răspuns nu m-a mai mulțumit, pentru că aparține aceleiași ideologii a separării care stă la baza tuturor bolilor civilizației noastre. Este o ideologie la fel de veche ca și diviziunea agricolă a lumii în două țărâmurii separate: sălbăticia și domesticul, omul și natura, grâul și neghina. Se spune aici că există în lume două forțe opuse, binele și răul și că putem crea o lume mai bună, eliminând răul. Există ceva rău în lume și ceva rău în noi, ceva ce trebuie extirpat pentru a face lumea mai bună.

Războiul împotriva răului pătrunde în orice instituție din societatea noastră. În agricultură, el se arată ca ambiția de a extermina lupii, de a distruge toate buruienile cu glifosat*, de a ucide toți dăunătorii. În medicină, el este războiul împotriva microbilor, o luptă constantă împotriva unei lumi ostile. În religie, el este războiul împotriva păcatului, sau împotriva ego-ului, sau împotriva necredinței, sau îndoielii, sau împotriva proiecției exterioare a acestora: diavolul, infidelul. Aceasta este mentalitatea purificării și curățării, a îmbunătățirii și cuceririi sinelui, a ridicării deasupra naturii și a înfrângerii voinței, a sacrificiului pentru a deveni bun. Aceasta este, mai presus de toate, mentalitatea controlului.

În această mentalitate, se spune că, odată ce are loc, victoria finală asupra răului este câștigată, vom intra în paradis. Când vom elimina toți teroriștii și vom crea o barieră prin care ei să nu mai poată pătrunde, vom fi în siguranță. Când vom crea un antibiotic irezistibil și reglarea artificială a proceselor fiziologice, vom avea o sănătate perfectă. Când vom face să nu mai aibă loc crime și când vom avea o lege care să guverneze totul, vom avea o societate perfectă. Când îți vei înfrânge lenea, constrângerile, dependențele, vei avea o viață perfectă. Până atunci, va trebui doar să te străduiești mai mult.

În aceeași oală, problema cu viața economică ar fi de fapt lăcomia, deopotrivă în forma exterioară a oamenilor lacomi și în interiorul nostru, sub forma dorințelor noastre lacome. Ne place să credem despre noi că nu suntem atât de lacomi, că poate doar avem impulsuri de lăcomie, dar le ținem sub control. Spre deosebire de alții! Alții nu-și pot înfrâna lăcomia. Lor le lipsește ceva fundamental ce am eu și ai tu, bunul simț elementar, bunătatea esențială. Ei sunt, într-un cuvânt, Răi. Dacă nu învață să-și înfrâneze dorințele, să se obișnuiască cu mai puținul, atunci va trebui să îi forțăm să facă asta.

Evident, paradigma lăcomiei devine abundentă când este vorba de judecarea celorlalți, sau de judecarea de sine. Furia ipocrită și ura noastră față de cei lacomi ascund frica noastră intimă că, de fapt, nu suntem nici noi mai buni decât ei. Ipocritul este cel mai zelos la persecutat răul. Externalizarea inamicului dă posibilitatea de exprimare a sentimentului neîmpăcat de furie. Într-un fel, aceasta este o necesitate: consecința faptului că a o înăbuși, sau a o orienta către tine însuși, este înspăimântător. Dar a venit o perioadă

---

* Ierbicid cu spectru larg, descoperit în anii '70, folosit la scară mondială, inclusiv în România, pentru tratamentul culturilor comerciale. Cel mai utilizat ierbicid din SUA în anul 2007 – cca. 83.000 de tone în sectorul agricol și cca. 3.000 de tone în grădinăritul domestic. Compus cancerigen, suspect de a cauza și alte maladii, precum boala Alzheimer, Parkinson, infertilitate, depresie, obezitate, scleroză multiplă - TEI

din viața mea în care, prin ură, prin războiul meu împotriva mea, prin strădaniile mele de a deveni bun, nu am reușit să fiu mai bun decât altcineva. Cred că omenirea întregă se apropie și ea de un asemenea moment. Să acuzi lăcomia și să lupți împotriva ei, intensificând și mai mult acest program de control de sine, înseamnă să intensifici războiul cu tine însuși, care nu este decât o altă expresie a războiului împotriva naturii și împotriva celorlalți, care stă la baza crizei de astăzi a civilizației.

Lăcomia există numai într-un context al sărăciei. Ideologia noastră dominantă își asumă acest lucru: este construită în propria noastră Poveste. Sinele separat de ceilalți, într-un univers guvernat de forțe ostile sau indiferente, este permanent în pragul dispariției și în siguranță doar în măsura în care poate controla aceste forțe. Azvârliți într-un univers obiectiv exterior nouă, trebuie să ne batem unii cu alții pe resursele limitate. Bazându-se pe această poveste a sinelui separat, deopotrivă biologia, cât și economia, au înscris lăcomia în principiile lor fundamentale. În biologie, lăcomia este înscrisă în genele care încearcă să-și maximizeze reproducerea egoistă; în economie, lăcomia este actorul rațional care caută să-și maximizeze egoismul financiar. Dar dacă această premisă a sărăciei este falsă – o proiecție a ideologiei în care trăim, și nu o realitate ultimă? Dacă ar fi așa, atunci lăcomia nu este înscrisă în biologia noastră, ci este doar un simptom al percepției asupra sărăciei.

Un indiciu al faptului că lăcomia reflectă percepția, mai degrabă decât realitatea sărăciei, este acela că oamenii bogați tind să fie mai puțin generoși decât săracii. Din experiența mea, săracii împrumută sau dăruiesc destul de frecvent unii altora sume care, deși sunt mici, ca proporție ar fi echivalentul a jumătate din averea unui bogat. Cercetarea extensivă susține această observație. Dintr-un mare sondaj de opinie organizat în 2002 de Independent Sector – o organizație non-profit în domeniul cercetării – a rezultat că americanii care câștigă mai puțin de 25.000 \$ dau 4,2% din venituri în scopuri caritabile, în timp ce procentul omolog în cazul persoanelor care câștigă mai mult de 100.000 \$ este de 2,7%. Mai recent, Paul Piff, psiholog social la Universitatea din California-Berkeley, a descoperit că „persoanele cu venituri mai mici sunt mai generoase, mai caritabile, oferind încredere și ajutor celorlalți, decât cele cu venituri mai mari” (1). Piff a descoperit că atunci când subiecților cercetării li se dădeau bani pentru a-I distribui în mod anonim între ei și un partener (care niciodată nu ar le-ar fi cunoscut identitatea), generozitatea lor este invers proporțională cu statutul lor socio-economic (2).

Deși este tentant să tragem concluzia că oamenii lacomi devin bogați, o interpretare la fel de plauzibilă este că bogăția îi face pe oameni lacomi. De ce așa? Într-un context al abundenței, lăcomia este stupidă; numai într-un context al sărăciei, lăcomia este rațională. Bogații văd sărăcia acolo unde ea nu există. În plus, se preocupă de bani mai mult decât oricare alții. Nu cumva din cauză că banii înșiși sunt sursa percepției asupra sărăciei? Nu cumva banii, care sunt aproape sinonimi cu siguranța, aduc exact opusul ei? Răspunsul la aceste două întrebări este: ba da. La nivel individual, bogații au „investit” mai mult în banii lor și sunt mai puțin capabili de a se desprinde de ei (actul de a lăsa cu ușurință reflectă o

atitudine a abundenței). La nivel de sistem, după cum vom vedea, sărăcia există chiar în bani, ca rezultat direct al modului în care aceștia au fost creați și au circulat.

Premisa sărăciei este una dintre cele două axiome centrale ale economiei (a doua este că oamenii caută în mod natural să-și maximizeze interesele personale). Ambele sunt false – sau, mai exact, sunt adevărate numai într-o zonă îngustă, o zonă pe care noi, precum broșcuța de pe fundul fântânii, o confundăm cu realitatea întreagă. Așa cum se întâmplă atât de des, ceea ce credem noi că este un adevăr obiectiv este, de fapt, o proiecție a propriei noastre condiții în lumea „obiectivă”. Suntem atât de îmbibați de ideea sărăciei, încât am ajuns să credem că ea este esența realității. Dar, de fapt, noi trăim într-o lume a belșugului. Sărăcia pe care o vedem peste tot este un produs artificial al sistemului nostru monetar, al politicii și al percepțiilor noastre.

După cum vom vedea, sistemul nostru monetar, sistemul nostru de proprietate și sistemul nostru economic, în ansamblul lui, reflectă același sens fundamental al eului care are cuibărită în el percepția sărăciei. Este acel eu „izolat și separat”, eul cartezian: un balon de psihologie, părăsit într-un univers indiferent, căutând să aibă, să controleze, să-și tragă în dreptul lui cât mai multă avuție cu putință, dar condamnat dinainte de către propria sa decuplare de la bogăția ființei, la experiența ne-avutului îndeajuns.

Afirmația că trăim într-o lume a belșugului provoacă uneori o reacție emoțională, la limita ostilității, aceloră dintre cititorii mei care cred că viața armonioasă dintre oameni și restul planetei este imposibilă fără o reducere masivă a populației. Ei văd în Vârful de Producție a Petrolului și epuizarea resurselor, încălzirea globală, epuizarea terenurilor agricole și amprenta noastră ecologică, niște dovezi că pământul nu mai poate susține civilizația industrială la nivelul populației de acum.

Această carte oferă un răspuns la aceste îngrijorări, ca parte a unei viziuni mai largi asupra economiei sacre. Mai important, răspunde și la întrebarea „cum” – de exemplu, cum vom ajunge de aici și până acolo. Deocamdată, voi oferi un răspuns parțial, un motiv de speranță.

Este adevărat că, în zilele noastre, activitatea umană supraîncarcă pământul. Combustibilii fosili, resursele acvifere, stratul fertil de sol, capacitatea de a absorbi poluarea și ecosistemele care mențin viața din biosferă – toate se epuizează cu viteze alarmante. Toate măsurile de care dispunem sunt mult prea mici și este mult prea târziu – o picătură într-o căldare, în comparație cu ce am nevoie.

Privind altfel lucrurile, o enormă parte din această activitate umană este ori superfluă, ori dăunătoare, fericirii umane. Gândiți-vă la industria armamentului și la resursele care se consumă în războaie: undeva la 2 miliarde de dolari pe an, un imens stabiliment științific și energia vitală a milioane de tineri – toate acestea nu servesc niciunei nevoi, cu excepția celor create de noi înșine.

Gândiți-vă la industria imobiliară de aici, din SUA, cu viloaiele enorme din ultimele două decenii, care nici ele nu servesc vreunei nevoi umane reale. În anumite țări, o clădire de asemenea dimensiuni ar putea găzdui cincizeci de suflete. Chiar și așa cum sunt, camerele cavernoase nu sunt folosite de nimeni, pentru că oamenii nu se simt bine la

această scară inumană și caută confortul unei odăițe și a colțului pentru mic-dejun. Materialele, energia și întreținerea acestor monstruozi sunt o risipă de resurse. Probabil că și mai risipitor este planul urbanistic al suburbiilor, care face imposibil transportul public și care obligă la condus excesiv de mult.

Gândiți-vă la industria alimentară, care provoacă risipe masive la toate nivelele. Conform unui studiu guvernamental, pierderile de la fermă la desfacere sunt de cam 4 procente, pierderile de la desfacere la consumator sunt de 12 procente, iar la nivel de consumator se pierd 29 de procente (3). Mai mult decât atât, suprafețe imense de teren agricol sunt acaparate de producția de biocombustibil, agricultura mecanizată înlătură culturile intercalate, intensiv lucrate și alte tehnici de producție intensive, care ar putea crește mult productivitatea (4).

Aceste imagini sugerează potențialul imens care este disponibil chiar și într-o lume de șapte miliarde de oameni – dar cu o atenționare: oamenii vor petrece mult mai mult timp (pe cap de de locuitor) pentru cultivarea hranei, invers față de moda ultimelor două secole. Foarte puțini oameni știu că agricultura sustenabilă poate fi de două sau de trei ori mai productivă decât agricultura convențională – pe hectar, nu pe ore de muncă (5). Iar grădăritul intensiv poate fi și mai productiv (și mai intensiv, în termeni de muncă). Dacă îți place grădăritul și crezi că cei mai mulți oameni vor beneficia din faptul că vor fi mai aproape de sol, este foarte bine. Cu câteva ore de lucru pe săptămână, un petec de grădină suburbană obișnuită, de câteva sute de metri pătrați, poate acoperi cea mai mare parte din nevoile de hrană vegetală ale unei familii; dublează suprafața și grădina poate oferi cantități serioase de produse pentru piață, precum cartofi, cartofi dulci și dovlecei. Este nevoie, oare, de tot sistemul de transport transcontinental, cu camioane care duc salatele și cartofii din California către tot restul Americii? Ne îmbunățește viața, în vreun fel, acest lucru?

Un alt tip de risipă are ca sursă asamblarea proastă și uzura morală planificată a multora dintre produsele din ziua de azi. În prezent, există foarte puține stimulente economice pentru a produce bunuri care durează mult timp și care sunt ușor de reparat – ca urmare, ajungem la rezultatul absurd că este adesea mai ieftin să cumperi un produs nou, decât să reparați unul vechi. Aceasta este, până la urmă, o consecință a sistemului nostru monetar și lucrurile vor sta exact invers într-o economie sacră.

Pe strada mea, fiecare familie are câte o mașină de tuns gazonul, care este folosită, probabil, cam zece ore pe vară. Fiecare bucătărie are un blender care este folosit maxim cincisprezece minute pe săptămână. La orice moment, aproape jumătate dintre mașini sunt parcate pe șosea, nefăcând absolut nimic. Cele mai multe familii au propriile mașini de tuns gardul viu, scule electrice și echipamente pentru exerciții sportive. Nefiind folosite în cea mai mare parte a timpului, cea mai mare parte din aceste lucruri este superfluă. Calitatea vieții noastre ar fi la fel de ridicată cu numai jumătate din numărul de autoturisme, o zecime din numărul de mașini de tuns gazonul și două sau trei Stairmastere* pe toată strada. De fapt, calitatea vieții noastre ar fi și mai ridicată, de vreme

---

* micro-scări rulante, destinate simulării urcării unor scări reale în scopul tonifierii musculare – TEI

ce am avea ocazia de a interacționa și de a împărți (6). Chiar și la uluitorul nivel de consum de astăzi, cam 40% din capacitatea industrială a lumii este inactivă. Ar putea crește la 80% sau mai mult, fără nici o pierdere pentru fericirea umană. Tot ce am pierde ar fi poluarea și plictiseala inerente producției industriale. Desigur, am pierde și un număr mare de „locuri de muncă“, dar de vreme ce acestea, oricum, nu contribuie la binele omenesc, am putea angaja acei oameni la săpatul gropilor în pământ și apoi umplerea lor înapoi, fără nicio pierdere. Sau, mai bine, i-am putea orienta către misiuni care implică lucrul intensiv – precum permacultura, îngrijirea bolnavilor și a bătrânilor, restaurarea ecosistemelor și toate celealte nevoi ale zilei de azi, neîmplinite din cauza lipsei banilor.

O lume fără arme, fără vile uriașe în suburbii care se lăbărțează, fără munți de ambalaje inutile, fără ferme uriașe mecanizate, fără hipermarketuri care înghit energie, fără afișaje electronice, fără grămezile de deșeuri cât toate zilele, fără supraconsumul de produse de care nimeni nu are, de fapt, nevoie – o astfel de lume nu este o lume săracă. Nu sunt de acord cu acei activiști ai mediului care spun că va trebui să ne descurcăm cu mai puțin. De fapt, vom avea de-a face cu mult mai multe: mai multă frumusețe, mai mult trai în comunitate, mai multă împlinire, mai multă artă, mai multă muzică și lucruri care vor fi mai puține ca număr, dar superioare în utilitate și estetică. Marfa ieftină care ne umple viețile, indiferent cât de multă ar fi, nu poate decât să ne facă și viața la fel de ieftină.

O parte din vindecarea pe care o reprezintă economia sacră este vindecarea rupturii pe care am provocat-o între spirit și materie. În armonie cu sacralitatea manifestată în toate lucrurile, eu nu evit, ci apăr materialismul – cred că vom ține mai mult la lucrurile noastre și nu mai puțin. Vom ține la posesiunile noastre materiale, vom aprecia de unde vin ele și încotro se îndreaptă. Dacă ai o mănușă de baseball sau o undiță la care ții, știi la ce mă refer, de fapt. Sau poate bunicul tău a avut un o trusă preferată de scule de lucrat în lemn, pe care le-a menținut în condiție perfectă vreme de cincizeci de ani. În acest mod, vom aprecia lucrurile noastre. Vă puteți imagina cum ar putea arăta lumea dacă aceeași grijă și chibzuire ar fi investite în tot ceea ce am produce? Dacă fiecare inginer ar putea pune atâta dragoste în creațiile sale? Astăzi, o astfel de atitudine este ne-economică – nu este în interesul financiar al nimănui ca lucrurile să fie tratate în mod sacru. Pur și simplu, îți poți cumpăra o altă mănușă de baseball sau o altă undiță – de ce să fii prea grijuliu cu instrumentele tale, de vreme ce unele noi sunt atât de ieftine? Ieftinătatea lucrurilor noastre face parte din deprecierea lor, aruncându-ne într-o lume ieftină, unde totul este generic și consumabil.

În plină supraabundență, chiar și în țările bogate, noi trăim într-o frică permanentă, zbatându-ne pentru „securitate financiară“ pe măsură ce încercăm să ținem departe sărăcia. Alegerile pe care le facem (chiar și cele care nu au nicio legătură cu banii), le facem în funcție de ceea ce „ne permitem“ și, adesea, asociem libertatea cu averea. Dar când aspirăm la el, descoperim că paradisul libertății financiare este un miraj, depărtându-se tot mai mult pe măsură ce ne apropiem de el și că însăși cursa pentru el ne face sclavi: frica ne însoțește perpetuu, iar sărăcia va lovi de după colț. Numim lăcomie această cursă pentru paradisul financiar. Cu adevărat, aceasta este o reacție la percepția asupra sărăciei.

Permiteți-mi – deocamdată ca o sugestie, iar nu ca o concluzie – să vă mai ofer încă o dovadă a artificialității și naturii iluzorii a sărăciei. Economia, scrie pe pagina întâi a oricărui manual, este studiul comportamentului uman în condițiile resurselor insuficiente. Expansiunea domeniului economic este, așadar, expansiunea insuficienței, pătrunderea lui în domenii ale vieții odinioară caracterizate prin abundență. Comportamentul economic, în special schimbul banilor pentru bunuri, se extinde astăzi în domenii care nu au fost niciodată înainte afectate de tranzacțiile cu bani. De exemplu, gândiți-vă la unul dintre produsele a căror desfacere înregistrează una dintre cele mai mari creșteri în ultimul deceniu: apa îmbuteliată. Dacă există vreun lucru care este din belșug pe pământ, fiind de găsit aproape peste tot, acesta este apa. Și totuși, astăzi apa a devenit insuficientă, a devenit un bun pentru care trebuie să plătim.

Îngrijirea copiilor este o altă zonă cu o mare creștere economică în ultima vreme. Când eram tânăr, nu era nicio problemă pentru prieteni sau vecini să vadă de copilul celuilalt, pentru câteva ore după școală – un obicei provenind din vremurile satului sau tribului, când copiii erau liberi. Fosta mea soție, Patsy, vorbește duios despre copilăria sa dintr-un sat din Taiwan, unde copiii puteau și chiar se arătau la casa oricărui vecin, la ora cinei, pentru a cere un blid de orez. Întreaga comunitate avea grijă de copii. Cu alte cuvinte, îngrijirea copiilor era din belșug – acolo ar fi fost imposibil să deschizi o grădiniță cu program prelungit.

Pentru ca un lucru să fie comercial, trebuie ca el să fie, mai întâi, insuficient. Pe măsură ce economia crește, prin definiție, o parte din ce în ce mai mare din activitatea omenească intră în domeniul banilor și în domeniul produselor și al serviciilor. De obicei, noi asociem creșterea economică cu o creștere în avuție, dar acest lucru poate fi văzut și ca pe o sărăcire, ca pe o creștere a insuficienței. Astăzi plătim pentru lucruri pe care nici n-am visat că le-am putea obține cu bani. Și cum să plătim? Cu bani, firește – cu banii pe care ne chinuim și ne sacrificăm ca să-i dobândim. Dacă există vreun lucru în cantitate insuficientă, sigur aceștia sunt banii. Cei mai mulți oameni pe care îi cunosc trăiesc într-o frică înăbușită (și, uneori, manifestată) de a nu avea îndeajuns de mulți bani. Și, după cum ne confirmă frica celor bogați, nicio sumă de bani nu este suficientă.

Din această perspectivă, trebuie să fim atenți cu afirmațiile indignate de genul „Peste două miliarde de oameni trăiesc cu mai puțin de doi dolari pe zi”. Un venit mic în bani ar putea să însemne că nevoile unei persoane se împlinesc în afara economiei monetare, de exemplu prin rețelele tradiționale de daruri și reciprocitate. Ceea ce am numi în acest caz „dezvoltare”, ar însemna creșterea veniturilor prin supunerea activităților economice monetare domeniului bunurilor și serviciilor, având ca rezultat aceeași mentalitate a sărăciei, competiției și fricii, atât de familiare nouă, occidentalilor – și totuși, atât de străine vânător-culegătorului, sau țăranului autarhic.

Capitolele care urmează vor explica mecanismele și însemnătatea conversiei seculare a lumii și a vieții în bani și transformarea progresivă a oricărui lucru în marfă. Când orice lucru poate fi măsurat în bani, atunci insuficiența inerentă banilor face ca totul să devină

insuficient, inclusiv baza vieții și a fericirii omenești. Aceasta este viața sclavului – o viață în care toate acțiunile au loc sub presiunea supraviețuirii.

Probabil că cel mai profund indiciu al sclaviei pe care o trăim este monetizarea timpului. Acesta este un fenomen cu rădăcini mai adânci decât cele ale sistemului monetar, pentru că acesta din urmă depinde de această posibilitate de a cuantifica timpul. Un animal sau un copil „au tot timpul din lume“. Se pare că aceasta se aplică și oamenilor din epoca de piatră, care aveau o concepție foarte degajată în privința timpului și rareori erau în grabă. Limbile primitive nu dețineau timpuri verbale și, uneori, nu aveau nici măcar cuvinte pentru noțiuni ca „ieri“ sau „astăzi“. Această perspectivă nonșalantă asupra timpului, pe care o aveau popoarele primitive, se găsește încă în satele lumii care își mai păstrează tradiția. Viața se mișcă mai repede în oraș, unde ești mereu în grabă, pentru că timpul nu îți ajunge. Dar în trecut, omeneștii știa ce înseamnă a avea timp din belșug.

Cu cât societatea este mai monetizată, cu atât membrii ei sunt mai speriați și mai grăbiți. În unele părți ale lumii, care se află cumva în afara economiei monetare, unde există încă agricultură de subzistență și unde vecinii își sar în ajutor unul altuia, ritmul vieții este mai lent, mai puțin grăbit. În satele mexicane, totul se lasă pe mâine. O țărăncă din Ladah*, intervievată în filmul „Viitorul străvechi“ al Helenei Norberg-Hodge, rezumă acest lucru descriind viața de la oraș a surorii sale: „Ea are o oală electrică, o mașină, un telefon – tot soiul de instrumente care fac economie de timp. Și totuși, atunci când merg în vizită la ea, e mereu atât de ocupată încât abia avem timp să vorbim“.

Pentru un animal, pentru un copil, pentru un vânător-culegător, timpul este esențialmente infinit. Monetizarea timpului l-a adus și pe acesta, ca și pe toate celelalte, la insuficiență. Timpul este viața. Atunci când resimțim timpul ca insuficient, ne resimțim viața ca fiind scurtă și săracă.

Dacă v-ați născut înainte ca programele zilnice ale adulților să vă invadeze copilăria, iar copiii să fie rezeziți toată ziua de la o activitate la alta, probabil că vă aduceți aminte de eternitatea pe care simțeați în copilărie, de după-amiezele care nu se mai sfârșeau, de libertatea de dincolo de timp a vieții de dinainte de tirania calendarului și a ceasului. „Ceasurile fac ca timpul să nu ne ajungă și ca viața să ne fie scurtă“, spune John Zerzan. Odată cuantificat, și timpul poate fi vândut sau cumpărat, iar insuficiența tuturor produselor aflate în legătură cu banii a afectat și timpul. „Timpul înseamnă bani“, iar acest lucru este confirmat de expresia „nu îmi permite timpul“.

Dacă lumea materială este, prin esența ei, o lume a belșugului, cu atât mai îmbelșugată este lumea spirituală: creațiile minții omenești – cântece, povești, filme, idei și tot ceea ce astăzi numim „proprietate intelectuală“. Pentru că în era digitală, noi le putem duplica și răspândi practic fără niciun cost, trebuie să se impună asupra lor insuficiența artificială, pentru a le menține sub dominația monetizării. Industria și guvernele impun insuficiența prin drepturi de autor, patente, standarde de codificare a informației, permițând deținătorilor unor asemenea proprietăți să profite de pe urma lor.

---

* regiune din nordul Indiei - TEI

Așadar, sărăcia nu este decât o iluzie, un produs al culturii noastre. Dar, din cauză că trăim aproape complet într-o lume construită cultural, experiența noastră cu această sărăcie este oarecum reală – suficient de reală încât aproape un miliard de oameni suferă de malnutriție și cam 5.000 de copii mor, în fiecare zi, de boli provocate de foamete. Așadar, reacțiile noastre la sărăcie – adică frica și lăcomia – sunt de înțeles. Când ceva este din belșug, nimeni nu stă pe gânduri în a-l împărți. Trăim într-o lume a abundenței, pe care o modificăm prin percepțiile noastre, prin cultura noastră și prin poveștile noastre, profunde și invizibile. Percepția noastră asupra sărăciei este o profecție a împlinirii de sine. Banii sunt element central în structura acestei iluzii concrete a sărăciei.

Banii care au deturnat abundența către sărăcie sunt cei care încurajează lăcomia. Dar nu banii în sine – ci doar tipul de bani pe care îi folosim astăzi, banii care încorporează eul nostru cultural, miturile subconștientului nostru și o relație de dușmănie cu natura, care durează de mii de ani. Toate aceste lucruri se schimbă astăzi. Așadar, să aruncăm o privire asupra modului în care banii au ajuns să ne afecteze atât de grav mințile și căile, ca să putem înțelege cum s-ar putea schimba sistemul monetar împreună cu acestea.

Note

(1) Judith Warner, „*The Charitable-Giving Divide*“, New York Times. August 20, 2010

(2) Piff et al., „Having less, giving more: the influence of social class on prosocial behavior,“ *J. Pers. Soc. Psychol.*, 2010 noiembrie ; 99(5) : pp. 771-84.

(3) Buzby et al., „Supermarket Loss Estimates...“, *Economic Information Bulletin* No. (EIB-44) 26 pp, martie 2009

(4) Puteți să vă faceți o idee despre uriașul potențial al agriculturii citind fascinanta carte din anul 1911 a lui F.H. King, „*Farmers of Forty Centuries or Permanent Agriculture in China, Korea and Japan*“ (Fermieri de patruzeci de veacuri sau despre agricultura permanentă în China, Coreea și Japonia) în care explică modul în care aceste țări au susținut, vreme de milenii, un număr imens de oameni, lucrând pe suprafețe mici de teren, fără mecanizare, pesticide sau îngrășăminte chimice. În locul acestora, respectivele agriculturi se bazau pe o rotație complexă a culturilor, pe plantarea încrucișată și pe cultivarea relațiilor ecologice dintre plante, animale și oameni. Nu iroseau nimic, nici măcar fecalele umane. Agricultura lor se baza pe lucrat extrem de intensiv deși, după King, lucrul la pământ se făcea în ritm de voie. În Japonia anului 1907, 50 de milioane de oameni erau aproape autosuficienți în privința hranei; în unele regiuni, pământul Chinei susținea familii de 40 – 50 de oameni pe suprafețe de 1,2 hectare. În anul 1790, China avea populația Statelor Unite ale Americii din zilele noastre!

(5) LaSalle et al., *The Organic Green Revolution*, p. 4., lucrare susținută de numeroase studii. Dacă sunteți de altă părere, gândiți-vă că multe dintre studiile care nu arată niciun beneficiu din agricultura sustenabilă sunt conduse de oameni cu foarte puțină experiență în agricultura sustenabilă și pe soluri istovite de decenii întregi de agricultura chimizată. Metodele agricole sustenabile sunt greu de suprins în studiile științifice pentru că ele

implică, prin natura lor, o relație de lungă durată între agricultor și pământul său. Adevăratele beneficii ale agriculturii sustenabile se văd deplin abia după ani, decenii sau chiar generații.

(6) Din păcate, mulți dintre noi sunt atât de afectați, încât preferă să nu interacționeze și să nu împartă, ci să se retragă și mai abitir în iadul propriei separări și iluziei independenței – până când vâlul acestei iluzii se destramă. Pe măsură ce diversele crize vor converge și vor implica din ce în ce mai mulți oameni, va crește și impulsul de a reface comunitatea.

CAPITOLUL 3 BANII ȘI CONȘTIINȚA

„Când toți sunt izolați de egoism, nu rămâne decât praful, iar la venirea furtunii, numai noroiul.“ – Benjamin Constant

Puterea de a induce halucinația colectivă a sărăciei este doar unul dintre modurile în care banii ne afectează percepțiile. Acest capitol va explora unele dintre cele mai profunde efecte psihologice și spirituale ale banilor: asupra felului în care privim lumea, asupra religiei, filosofiei și chiar a științei. Banii sunt înrădăcinați în mințile, percepțiile și identitățile noastre. De aceea, când suntem loviți de o criză monetară, ni se pare că vălul realității se destramă și, în plus, că însuși universul se prăbușește. Însă acest lucru este și motiv pentru un optimism imens, pentru că banii sunt o construcție socială pe care avem puterea să o schimbăm. Ce fel de noi percepții și ce fel de noi acțiuni colective vor acompania un nou tip de sistem monetar?

Iată-ne ajunși la capitolul al treilea și încă nici nu am definit „banii“! Cei mai mulți economiști definesc banii după funcțiile lor, adică mijloc de schimb, unitate de evaluare și mijloc de păstrare a valorii. Ca urmare, originea banilor este datată foarte timpuriu, probabil cu cinci mii de ani în urmă, odată cu apariția mărfurilor standard, cum ar fi grânele, uleiul, bovinele sau aurul care deservea aceste funcții. Dar, când vorbesc despre bani, eu vorbesc de ceva complet diferit, ceva ce a apărut prima dată în Grecia, în secolul al VII-lea î. Hr. Nu se poate afirma categoric momentul în care banii au luat locul mărfurilor simple și au devenit o categorie distinctă. De acum înainte, putem vorbi nu numai despre ce fac banii, dar și despre ce sunt banii.

Folclorul economiștilor susține că monedele au fost inventate cu scopul de a asigura garanția greutateii și purității, pentru mărfurile elementare din metal. După cum spune povestea, valoarea lor era dată în întregime de valoarea lor corespondentă în aur sau argint, din care și erau făcute. De fapt, precum ideea de troc care ar sta la originea banilor, și precum ipoteza sărăciei, această istorisire a originii făuririi monedelor este fantezia economiștilor. Fără îndoială, este o fantezie cu o descendență ilustră. Aristotel scria:

„Și astfel oamenii se învoieră ca, la schimbul lucrurilor, să dea și să ia în locul lor un oarecare obiect care, fiind el însuși un lucru folositor, avea avantajul că era lesne de mănuit în călătorii, cum ar fi aurul, argintul și altele asemenea; la început îi determinau valoarea

numai după mărime și greutate, iar în cele din urmă îi tipăriră și o efigie, ca ei să se scutească de măsurătoare, căci efigia era pusă ca semn al valorii., (1)

Această povestire pare rezonabilă, însă dovezile istorice se pare că o contrazic. Primele monede adevărate, bătute în Lidia, erau făcute din electrum (un aliaj de aur și argint), care varia foarte mult în consistență. (2) Sistemul monetar s-a răspândit rapid în Grecia unde, chiar dacă monedele erau cât se poate de consistente în greutate și puritate, adesea aveau o valoare mai mare decât valoarea argintului din care erau bătute. (3) Într-adevăr, câteva orașe-stat (inclusiv Sparta) băteau monede din metale de bază, cum ar fi fierul, bronzul, plumbul sau tabla: aceste monede aveau o valoare intrinsecă neglijabilă dar, cu toate acestea, funcționau ca bani. (4) În ambele cazuri, monedele bătute, cu efigie, aveau o valoare (pe care, conform istoricului Richard Seaford, o vom numi „valoare fiduciară“) mai mare decât un disc de metal identic, dar fără efigie. De ce? Ce putere misterioasă a început să se manifeste printr-un simplu simbol? Nu a fost garanția greutății și a purității, dar nici o extensie a puterii personale a unui conducător sau a unei autorități religioase. Seaford observă:

„În timp ce sigiliile se pare că întrupau puterea deținătorului sigiliului, efigiile de pe monede nu creau vreun atașament imaginar între monedă și sursa lor.“ (5) Mai degrabă, efigiile de pe monede autentificau metalul ca având o valoare anume. Și făceau acest lucru nu prin transmiterea puterii (magică sau de alt fel) bucății de metal, ci prin imprimarea unei forme, pe aceasta, care o asociază, identificabil, cu o categorie distinctă de lucruri, categoria monedelor autentice... Efigia monedei ... acționează, de fapt, ca un simbol. (6)

Simbolurile nu au o putere de sine stătătoare, ci o dobândesc din interpretarea umană. În mare măsură, societatea deține asemenea interpretări comune, semne și simboluri care sunt purtătoare de putere socială. Noul tip de bani, care a ieșit la iveală în Grecia antică, își derivă valoarea din convenția socială, în care însemnele de pe monede erau simbolice. (7) Această convenție este esența banilor. În zilele noastre, când majoritatea banilor sunt electronici, iar restul au valoarea aproximativă a unei bucăți de hârtie igienică, acest lucru ar trebui să fie evident, dar banii au fost o convenție încă din timpurile grecilor antici. Acei reformatori care susțin că o modalitate de întoarcere la vremurile bune, de demult, a „banilor reali“, ar fi monedele din aur, încearcă să se întoarcă la ceva care nu a existat niciodată, cu excepția, probabil, a câtorva scurte momente istorice aproape ideale. Eu cred că următorul pas în evoluția banilor nu va fi întoarcerea la o formă timpurie de plată, ci transformarea ei dintr-un acord de care nu suntem conștienți, într-o materializare intențională a acordurilor noastre.

De-a lungul a cinci mii de ani, banii au evoluat de la bunul pur, la simbolul atașat unui obiect fizic și, apoi, la simbolul absolut, de azi. Economia sacră nu caută să distrugă această evoluție, ci să o împlinească. Banii, în calitatea lor de convenție, nu se află izolați de celelalte sisteme de semne și simboluri după care acționează civilizația noastră. Putem materializa în banii noștri noi perspective asupra planetei, viețuitoarelor și ceea ce e sfânt pentru noi. Pentru mult timp, am considerat „progresul“, dezvoltarea științei și tehnologiei, cucerirea regatului naturii, ca fiind sacre. Sistemul nostru monetar a sprijinit aceste țeluri.

Acum, țelurile noastre se schimbă și, odată cu ele, grandioasele meta-povești din care face parte și convenția numită bani: Povestea Persoanei, Povestea Oamenilor și Povestea Lumii.

Scopul acestei cărți este să spună o nouă poveste a banilor, să clarifice ce alte convenții am mai putea materializa în aceste talismane fiduciare, astfel încât banii să fie aliatul, și nu inamicul, celei mai frumoase lumi despre care inimile noastre ne spun că este cu putință.

Nu e întâmplător faptul că Grecia Antică, locul unde banii simbolici își au originea, a dat naștere, de asemenea, conceptului modern de individ, noțiunilor de logică și rațiune și este temelia filosofică a minții moderne. În capodopera sa științifică „Money and the Ancient Greek Mind“ (Banii și gândirea grecilor antici), profesorul de științe umaniste Richard Seaford explorează impactul banilor asupra societății și gândirii grecești, explicând caracteristicile care fac banii unici. Printre acestea, se numără faptul că banii pot fi atât o noțiune concretă, cât și una abstractă, că sunt omogeni, impersonali, sunt scopuri și mijloace universale și sunt nelimitați. Pătrunderea acestei noi și unice puteri în lume a avut profunde consecințe, multe dintre ele sunt atât de adânc înrădăcinate în credințele și cultura, psihicul și societatea noastră, încât abia putem să le percepem, cu atât mai puțin să le punem la îndoială.

Banii sunt omogeni prin faptul că nu țin seama de diferența fizică dintre monede, monedele qua bani sunt identice (dacă au aceeași valoare). Noi sau vechi, uzate sau lustruite, toate monedele cu aceeași unitate sunt egale. Acest lucru era o noutate pentru secolul al VI-lea î.Hr. Având în vedere că, în vremurile străvechi, observă Seaford, puterea era acordată de către un obiect talismanic unic (de exemplu, un sceptru presupus că ar fi fost înmănat de Zeus), banii înseamnă opusul: puterea lor este acordată de un semn standard, care elimină variațiile de puritate și greutate. Calitatea nu este importantă, ci doar cantitatea. Pentru că banii sunt convertibili în toate celelalte lucruri, le conferă aceeași trăsătură, transformându-le în mărfuri – obiecte care, atâta timp cât îndeplinesc anumite criterii, sunt văzute ca fiind identice și ele. Tot ceea ce contează este numărul lor. Banii, după cum spune Seaford, „promovează tendința de omogenitate printre lucruri, în general“. Toate lucrurile sunt egale, pentru că pot fi vândute pe bani, care la rândul lor pot fi folosiți pentru a cumpăra alte lucruri.

În lumea mărfurilor, lucrurile sunt egale cu suma banilor care le poate înlocui. Atributul lor esențial este „valoarea“ lor – o noțiune abstractă. Simt o răceală, o dezamăgire, în fraza „Poți oricând să-ți iei altul la fel“. Puteți vedea cum aceasta promovează un antimaterialism, o detașare de lumea fizică în care fiecare persoană, loc sau lucru este special, unic? Nu e surprinzător că filosofii greci ai acestei ere au început să promoveze abstractul în detrimentul realului, punctul culminant fiind lumea inventată de Platon, o lume a formelor perfecte, mai reală decât cea a simțurilor. Nu e surprinzător că, până în zilele noastre, tratăm lumea fizică atât de trufaș. Nu e surprinzător că, după două mii de ani de imersiune în mentalitatea banilor, ne-am obișnuit atât de mult cu substituirea tuturor lucrurilor, încât ne comportăm ca și când, dacă am ruina planeta, am putea cumpăra, pur și simplu, o alta.

Am intitulat acest capitol „Banii și conștiința“. În mare parte, la fel ca și valoarea fiduciară a banilor, gândirea este o abstractizare care conduce un vehicul material. La fel ca și valoarea fiduciară a banilor, ideea de conștiință ca un concept distinct, ca o esență imaterială a ființei, s-a dezvoltat pe parcursul a mii de ani, conducând la conceptul modern de conștiință imaterială, o minte deztrupată. Efectiv, atât în gândirea profană, cât și în cea religioasă, această noțiune abstractă a devenit mai importantă decât corpul fizic, la fel cum „valoarea“ unui lucru este mai importantă decât atributele sale fizice.

În introducere am menționat ideea că am creat un zeu din imaginea banilor noștri: o forță nevăzută, care mișcă toate lucrurile, care animă lumea, o „mână invizibilă“ care comandă activitatea umană, imaterială și, cu toate acestea, omniprezentă. Multe dintre aceste atribute dumnezeiești sau spirituale provin de la filosofii greci presocratici, care și-au dezvoltat ideile exact în perioada în care banii au preluat controlul societății lor. Conform lui Seaford, ei au fost primii care au făcut deosebirea dintre esență și aparență, dintre concret și abstract – o deosebire complet absentă (chiar și în mod implicit) la Homer. De la *apeironul** lui Anaximandru, la *logosul*** lui Heraclit, la doctrinele lui Pitagora, în care „totul este număr“, grecii antici au pus accentul pe întâietatea abstractului: un principiu invizibil care guvernează lumea. Această ideologie s-a infiltrat în ADN-ul civilizației noastre într-atât încât proporțiile sectorului financiar au împiedicat dezvoltarea economiei reale; încât valoarea totală a instrumentelor financiare derivate este de zece ori mai mare decât valoarea produsului intern brut la nivel mondial; încât cele mai mari recompense ale societății noastre se duc la scamatorii de pe Wall Street, care nu fac altceva decât să manipuleze simboluri. Într-adevăr, pentru jucătorul de bursă care stă la computerul lui, „totul este număr“ – precum a spus Pitagora.

Una dintre manifestările dezbinării spirit-materie, care acordă întâietate celui dintâi, este ideea următoare: „sigur, reforma economică este o cauză dreaptă, dar mai importantă este transformarea conștiinței umane“. Cred că acest punct de vedere este greșit, pentru că este bazat pe o falsă dihotomie a conștiinței și a comportamentului și, în cele din urmă, a spiritului și materiei. La un nivel profund, banii și conștiința se întrepătrund. Sunt strâns legate între ele.

Dezvoltarea abstracțiunii monetare se intercalează cu un context metaistoric vast. Banii nu puteau să se dezvolte fără o fundație a abstractizării sub aspectul cuvintelor și a numerelor. Deja, numărul și inscripțiile ne îndepărtează de lumea reală și ne instruiesc mințile să gândească abstract. Folosirea unui substantiv implică, deja, o identitate printre multe lucruri cu denumirea respectivă; să spui că sunt cinci de un fel face o unitate din fiecare. Începem să gândim despre obiecte ca fiind reprezentative pentru o categorie, și nu ca existențe unice în sine. Așadar, deși categoriile standard, generale, nu au debutat odată cu banii, aceștia au accelerat enorm influența lor conceptuală. Mai mult decât atât, omogenitatea banilor a acompaniat dezvoltarea rapidă a standardizării bunurilor de larg consum pentru comerț. Această standardizare era brutală în timpurile preindustriale, dar

---

* indefinit, nemărginit – sursa creatoare a lumii - TEI

** ordine necesară, căreia i se supune întreg universul - TEI

astăzi obiectele fabricate sunt aproape identice între ele, astfel încât transformă minciuna despre bani în adevăr.

Când luăm în considerare forma pe care o vor lua banii în viitor, trebuie să avem în vedere puterea banilor de a omogeniza tot ce ating. Poate ar trebui ca banii să fie folosiți doar pentru acele lucruri care sunt, sau ar trebui să fie, standardizate, cuantificabile sau generice; poate ar trebui să includem un alt tip de bani, sau să nu folosim bani deloc atunci când este vorba despre circulația bunurilor personale sau unice. Putem compara prețuri doar pe baza cantităților standard; din acest motiv, când primim mai mult de-atât, ceva incomensurabil, primim un bonus, ceva pentru care nu am plătit. În alte cuvinte, am primit un cadou. Fără îndoială, putem cumpăra artă, însă dacă simțim că este un simplu obiect, înseamnă că am plătit prea mult; iar dacă este artă veritabilă, plătim infinit prea puțin. În mod similar, putem cumpăra sex, dar nu dragoste; putem cumpăra calorii, dar nu adevărata hrană. Astăzi, suferim de o absență a lucrurilor incomensurabile, inestimabile; de o absență a lucrurilor pe care banii nu le pot cumpăra și avem o supraabundență de lucruri care pot fi cumpărate (cu toate acestea, acest exces este atât de inegal distribuit, încât mulți suferă și de lipsa acestor lucruri, de asemenea). (8)

La fel cum banii omogenizează lucrurile cu care vin în contact, la fel își omogenizează și depersonalizează utilizatorii: „Facilitează genul de schimb comercial care presupune detașarea de orice alte relații“. (9) Cu alte cuvinte, oamenii devin simple părți ale unei tranzacții. În contrast cu diversele motivații prin care se caracterizează oferirea și acceptarea darurilor, într-o simplă tranzacție financiară, toți suntem identici: toți vrem să facem cea mai bună tranzacție. Economiiștii pretind că această omogenitate între ființele umane, care este un efect al banilor, este de fapt cauza. Întreaga poveste a evoluției banilor, începând cu trocul, presupune că este fundamentul naturii umane de a dori să își maximizeze interesul propriu. În această privință, se presupune că ființele umane sunt identice. Atunci când nu există un standard al valorii, oameni diferiți vor lucruri diferite. Dar când banii pot fi preschimbați în orice, atunci toți oamenii vor același lucru: bani.

Seaford scrie: „Fiind lipsiți de toate asocierile personale, banii înseamnă promiscuitate, ei pot fi schimbați cu oricine pentru orice, indiferent de relațiile interpersonale non-financiare.“ (10) Spre deosebire de alte obiecte, banii nu lasă niciun indiciu despre originea lor și niciun indiciu despre cei prin a căror mână au trecut. În timp ce un dar este o parte din cel care îl dăruiește, banii tuturor sunt identici. Dacă am 2000 de dolari în bancă, jumătate de la prietenul meu și jumătate de la adversarul meu, nu am posibilitatea să aleg să cheltui prima dată cei 1000 de dolari ai adversarului meu și să-i economisesc pe ai prietenului meu. Fiecare dolar e identic.

Probabil, în mod înțelept, mulți oameni refuză, din principiu, să amestece afacerile cu prietenia, precauți față de conflictul esențial dintre bani și relațiile personale. Banii depersonalizează o relație, transformând doi oameni în simpli „participanți la un schimb“, conduși de scopul universal al maximizării propriului interes. Dacă eu caut să îmi maximizez propriul interes, poate chiar pe cheltuiala ta, cum am putea fi prieteni? Iar

atunci când, în societatea noastră complet financiară, ne satisfacem aproape toate nevoile cu ajutorul banilor, ce daruri personale ne mai rămân cu care să construim prietenia?

Faptul că interesul profitului este contrar oricărui interes personal favorabil este aproape axiomatic – de unde și expresia: „Nu lua chestia asta personal; e vorba doar de afaceri.“ În zilele noastre, tendința spre afaceri și investiții etice caută să vindece opoziția dintre dragoste și profit, însă oricât de sincere ar fi motivele, adesea, aceste eforturi se transformă în relații publice, greenwashing* sau autojustificare. Acest lucru nu este un accident. Într-un capitol ulterior, voi descrie o contradicție fatală în tentativa de a investi etic, dar deocamdată, doar luați în considerare suspiciunea firească legată de acest subiect și, în general, despre afirmația „trăiește bine făcând bine“.

De fiecare dată când întâlnim o companie aparent altruistă avem tendința să gândim „Care-i șmecheria?“. Cum obțin ei bani, în secret, din acest lucru? Când au de gând să îmi ceară mie bani? Suspiciunea că „de fapt o face pentru bani“ este aproape universală. Ne grăbim să găsim motive financiare în toate lucrurile pe care le fac oamenii și suntem adânc impresionați când cineva face ceva atât de nobil, sau atât de altruist, încât acest motiv este, în mod evident, absent. Pare irațional, chiar miraculos, ca cineva să ofere într-adevăr fără intenția de a primi înapoi. Așa cum spune și Lewis Hyde: „În împărăția cămătăriei, gesturile sentimentale ale unui om bun ne atrag, pentru că vorbesc despre ceea ce a fost pierdut.“ (11)

Caracterul aproape universal al suspiciunii că profitul ar fi motivul ascuns reflectă faptul că banii, în sine, sunt un scop universal. Imaginați-vă că sunteți din nou la școală, stând de vorbă cu consultantul pentru carieră despre care sunt talentele voastre și cum ați putea să le folosiți pentru a vă câștiga existența (adică să le convertiți în bani). Acest obicei al gândirii a prins rădăcini adânci: când fiul meu adolescent, Jimi, îmi arată jocurile de calculator pe care le face, câteodată mă surprind gândindu-mă la cum ar putea să le comercializeze și ce aptitudini de programare ar putea să dezvolte, în continuare, pentru a deveni mai vandabil. Aproape de fiecare dată când cineva are o idee creativă, captivantă, gândul „Cum putem face bani din asta?“ o urmează îndeaproape. Dar când profitul devine scop, și nu doar un simplu efect secundar al creației artistice, creația încetează să mai fie artă, iar noi ne trădăm principiile, ajungem lefteri. Extinzând acest principiu la viață, în general, Robert Graves ne previne: „Vă alegeți locurile de muncă pentru a vă asigura un venit regulat și timp liber pentru a vă închina cu jumătate de normă Zeiței pe care o venerați. Cine sunt eu, vă veți întreba, să vă avertizez că ea pretinde ori normă întregă, ori deloc?“ (12)

Banii, ca scop universal, sunt înrădăcinați în limbajul nostru. Vorbim despre „capitalizarea“ ideilor noastre și folosim „gratuități“ care, literar, înseamnă „a primi cu mulțumiri“ (nu cu plată), ca sinonim pentru un bun lipsit de necesitate. Fără îndoială, acest lucru este înrădăcinat în economie, în supoziția că ființele umane caută să își maximizeze propriul interes, care este echivalentul banilor. Este înrădăcinat până și în

---

* dezinformare produsă de o organizație pentru a-și crea o imagine de responsabilitate ecologică - TEI

știință, unde există un cifru pentru reproducerea interesului propriu. Chiar și aici, noțiunea de scop universal a preluat controlul.

Nu este deloc evident că există întocmai asemenea lucru, cum ar fi un scop universal al vieții (fie banii, sau oricare altul). Se pare că această idee a luat naștere cam prin aceeași perioadă în care au apărut banii; poate chiar banii le-au sugerat-o filosofilor. Socrate a folosit metafora banilor în mod explicit când a recomandat inteligența ca scop universal: „Nu există decât o monedă pentru care s-ar cuveni să schimbăm toate celelalte lucruri [plăcerile și suferințele] – inteligența“. (13) În religie, acesta corespunde cu urmărirea scopului suprem, cum ar fi mântuirea sau iluminarea, din care decurg toate celelalte lucruri bune. Oarecum, asemănător cu scopul nelimitat al banilor! Mă întreb care ar putea fi efectul asupra spiritualității noastre, dacă am renunța la goana după un scop unitar și abstract, despre care credem că este cheia a tot. Cum ne-am simți dacă ne-am elibera de campania interminabilă de perfecționare a sinelui, de a progresa spre un țel? Cum ar fi, în schimb, doar să ne destindem, să fim pur și simplu? La fel ca bunăstarea, iluminarea este un țel care nu cunoaște limite și, în ambele cazuri, urmărirea acestora ar putea să înrobească. În ambele cazuri, consider că obiectul urmărit este un fals substitut al unor diverse lucruri pe care oamenii și le doresc cu adevărat. (14)

Într-o societate complet monetarizată, în care aproape totul este un bun sau un serviciu, banii preschimbă diversitatea lumii într-o unitate, „un singur lucru care devine unitatea de măsură și care este preschimbabil în aproape orice altceva“. (15) *Apeironul*, *logosul* și alte concepte similare au fost toate versiuni ale unei unități fundamentale, care dă naștere tuturor lucrurilor. De aici iau naștere toate lucrurile și toate lucrurile se întorc aici. Ca atare, ele sunt aproape identice cu vechea concepție chinezească a *Tao*, care a dat naștere lui *yin* și *yang*, iar mai apoi celor zece mii de lucruri. Este interesant faptul că semilegendarul preceptor al Taoismului, Lao Tzu, a trăit, aproximativ, în același timp cu filosofii presocratici – perioadă care corespunde, mai mult sau mai puțin, cu perioada când au apărut primele monede chinezești. În orice caz, în zilele noastre, tot banii sunt cei care dau naștere celor zece mii de lucruri. Orice ai dori să construiești în această lume, vei începe cu o investiție, cu bani. Iar apoi, când ai terminat proiectul, este timpul să îl vinzi. Toate lucrurile descind din bani; toate lucrurile redevin bani.

Prin urmare, banii nu sunt numai un scop universal; sunt, de asemenea, și un mijloc universal și într-adevăr, în mare măsură, din cauza faptului că sunt un mijloc universal, sunt și un scop universal, din care cineva nu poate obține niciodată suficient. Sau cel puțin așa percepem noi lucrurile. De multe ori, am fost martor la discuțiile despre crearea unei comunități intenționale sau despre demararea unui oricare alt proiect, doar ca ele să se încheie cu recunoașterea descurajatoare că nu vor putea fi puse în practică niciodată, deoarece... „de unde facem rost de bani?“ E ușor de înțeles că banii sunt văzuți ca un factor crucial care determină ce putem crea: până la urmă, pot cumpăra, în principiu, orice bun, pot determina oamenii să presteze, în principiu, orice serviciu. „Toul are un preț.“ Se pare că banii pot cumpăra chiar valori intangibile, cum ar fi statutul social, puterea politică și

bunătate divină (sau dacă nu acest lucru, cel puțin bunăvoința autorităților religioase, care este următorul cel mai bun lucru de pe listă). Suntem destul de obișnuiți să considerăm banii drept cheia îndeplinirii tuturor dorințelor noastre. Câte vise aveți pe care presupuneți că ați putea să le îndepliniți dacă (și numai dacă) ați avea banii? Așadar, ne ipotecăm visele pentru bani, transformându-i din mijloace în scopuri finale.

Nu voi fi susținătorul abolirii banilor. Banii și-au depășit propriile granițe, au devenit mijloacele prin care se obțin lucrurile care nu ar fi trebuit să fie niciodată infestate de omogenitate și depersonalizare; între timp, ca urmare a transformării lor în mijloace universale, acele lucruri pe care banii nu le pot cumpăra cu-adevărat au devenit inaccesibile și, indiferent de cât de mulți bani am avea, putem obține doar aparența lor. Soluția este să redăm banilor rolul lor potrivit. Pentru că, într-adevăr, sunt lucruri pe care ființele umane le pot crea doar cu ajutorul banilor, sau cu alte mijloace echivalente de coordonare a activității umane la nivel global. În forma lor sacră, banii înseamnă implementarea unei povești, o convenție materializată care hotărăște roluri și focalizează intenția. Voi reveni la această temă ulterior, când voi descrie felul în care ar putea arăta banii într-o economie sacră.

Din cauză că nu există o limită aparentă pentru ceea ce putem cumpăra cu bani, dorința noastră de bani tinde, de asemenea, să fie nelimitată. Pentru grecii antici, dorința nelimitată pentru bani a fost cu prisosință aparentă. Încă de la începuturile erei banilor, marele poet și reformator Solon a observat, „O, bogăție, nu ai limite înaintea oamenilor, căci aceia dintre noi care au cea mai multă avuție sunt nerăbdători să o dubleze“. Aristofan a scris că banii sunt unici din cauză că, pentru toate celelalte lucruri (cum ar fi pâinea, sexul, etc.), există sațietate, dar nu și pentru bani.

„Cât de mult e suficient?“ a întrebat un prieten pe un miliardar pe care îl cunoștea. Miliardarul a înlemnit. Motivul pentru care nicio sumă de bani nu poate fi vreodată suficientă este pentru că îi folosim să ne satisfacem nevoi pe care banii nu le pot satisface, de fapt. Ca atare, ei sunt exact ca orice altă substanță care creează dependență, alinând temporar durerea unei nevoi nesatisfăcute, lăsând nevoia nesatisfăcută. Pentru a alina durerea, e nevoie de doze tot mai mari, dar nicio cantitate nu va fi suficientă vreodată. În zilele noastre, oamenii folosesc banii drept un substitut pentru relații, pentru emoții, pentru autorespect, pentru libertate și pentru multe altele. „Măcar dacă aș avea un milion de dolari, atunci aș fi liber!“ Câți oameni talentați își sacrifică tinerețea sperând la o pensionare timpurie spre o viață liberă, doar ca să se trezească, la mijlocul vieții, înrobiți de proprii lor bani?

Când funcția primară a banilor este aceea de mijloc de schimb, ei sunt supuși acelorași limite precum bunurile pentru care sunt schimbați, iar dorința noastră pentru ei este limitată de sațietatea noastră. Însă, atunci când banii preiau funcția de păstrare a valorii, dorința noastră pentru ei devine nelimitată. Prin urmare, o idee pe care o voi explora este disocierea banilor, ca mijloc de schimb, de banii ca păstrători ai valorii. Această idee are rădăcini străvechi, datând încă de la Aristotel, care făcea deosebirea între două moduri de a stânga avere: de dragul acumulării și de dragul satisfacerii altor nevoi.

(16) El spune că această ultimă formă de a strânge avere este „nefirească“ și, mai mult decât, nu cunoaște limite.

Spre deosebire de bunurile fizice, abstractizarea banilor ne permite, în principiu, să posedăm cantități nelimitate din ei. Prin urmare, este ușor pentru economiști să creadă în posibilitatea unei creșteri exponențiale fără sfârșit, căci mărimea economiei este reprezentată printr-un simplu număr. Un număr reprezintă suma totală a tuturor bunurilor și serviciilor – care sunt limitele de creștere pentru un număr? Pierduți în abstractizare, ignorăm limitele naturii și ale culturii, pentru a face loc creșterii. Urmându-l pe Platon, considerăm abstracția mai reală decât realitatea, susținând Wall Street-ul, în timp ce economia reală se stinge. Esența monetară a lucrurilor este numită „valoare“ care, fiind o esență abstractă și uniformă, reduce pluralitatea lumii. Toate lucrurile sunt reduse la cât face să dai pe ele. Acest lucru ne dă iluzia că lumea este pe-atât de nelimitată, pe cât sunt numerele. Pentru un anumit preț, poți cumpăra orice, până și pielea unui animal pe cale de dispariție. (17)

Implicit, din faptul că banii pot fi nelimitați, apare un alt tip de infinitate: acela al domeniului uman, acea parte a lumii care aparține ființelor umane. Până la urmă, ce fel de lucruri cumpărăm și vindem pe bani? Cumpărăm și vindem proprietăți, lucruri pe care le deținem, lucruri pe care considerăm că ne aparțin. Tehnologia a lărgit constant acest domeniu, punându-ne la dispoziție lucruri pe care să le deținem, la care înainte nu se putea ajunge, sau chiar erau greu de imaginat: mineralele din adâncul pământului, banda de frecvență a spectrului electromagnetic, secvențele de gene. Contemporan cu extinderea accesibilității tehnologiei a fost și progresul mentalității proprietății, cum ar fi dreptul asupra pământului, asupra apei, muzicii și asupra poveștilor, toate au intrat în domeniul lucrurilor care pot fi stăpânite. Lipsa de limite a banilor implică faptul că domeniul lucrurilor care pot fi stăpânite poate crește la nesfârșit și, prin urmare, că destinul oamenilor este să cucerească universul, să aducă totul sub stăpânirea umană, să facă toată lumea a noastră. Acest destin este parte a ceea ce am descris eu ca fiind mitul Ascensiunii, parte a definiției Povești a Omenirii. În zilele noastre, această poveste devine rapid depășită și trebuie să inventăm un sistem monetar care să țină pasul cu noua poveste care o va înlocui. (18)

Caracteristicile banilor, pe care le-am amintit, nu sunt neapărat rele. Ajutând la omogenizarea sau standardizarea a tot ceea ce ating și servind ca mijloace universale, banii au dat putere omenirii de a realiza minuni.* Banii au jucat un rol-cheie în dezvoltarea

---

* Toate „minunile“ enumerate în continuare de Eisenstein au o natură tehnologică, iar tehnologia modernă, după o seamă de filosofi remarcabili ai fenomenului tehnologic, prezintă caracteristici care o fac imposibil de moderat sau de limitat. Astfel, după Jacques Ellul, tehnica modernă se definește prin următoarele atribute: automatism al opțiunii tehnice (în sensul că, într-o paradigmă tehnologică, ființa umană nu mai poate lua decizii reale), autodezvoltarea (în sensul că evoluția tehnicii este ireversibilă și înregistrează progresie geometrică, iar nu aritmetică), monismul (adică fenomenul tehnic formează un întreg, ceea ce face imposibilă analiza unui element al său, separat de acest întreg), necesitatea interconectării tuturor tehnicilor, universalismul și autonomia (inclusiv autonomia față de valori spirituale sau de morală – tehnica netolerând nicio apreciere din exterior și nicio limitare). Pentru o expunere pe larg a acestor caracteristici și a consecințelor lor, vezi remarcabila lucrare a lui Jacques Ellul – *La technique ou l'enjeu du siècle / The Technological Society* - TEI

civilizației tehnologice dar, poate la fel ca și în cazul tehnologiei, abia am început să învățăm să folosim acest puternic instrument creativ la adevărata lui valoare. Banii au favorizat dezvoltarea lucrurilor standardizate, cum ar fi componentele pentru mașini și microcipurile – dar ne dorim ca mâncarea noastră să fie omogenizată, de asemenea? Caracterul impersonal al banilor stimulează cooperarea socială pe distanțe mari, ajutând la coordonarea muncii a milioane de oameni, care în mare parte sunt străini unii de ceilalți – dar ne dorim ca relațiile cu oamenii din propriul cartier să fie impersonale, de asemenea? Fiind mijloace universale, banii ne permit să facem aproape orice, dar ne dorim oare să fie, de asemenea, mijloace exclusive, astfel încât fără ei să nu mai putem face aproape nimic? A venit timpul să stăpânim acest instrument, pe măsură ce umanitatea pășește intenționat și conștient spre un nou rol pe pământ.

Note

(1) Aristotel, *Politica*, cartea I, partea 9.

(2) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 132-3.

(3) Ibid., 137.

(4) Ibid., 139-45.

(5) Ibid., 119.

(6) Ibid.

(7) Excepție făceau monedele folosite pentru comerțul extern – monedele care circulau în afara ariei convenției sociale. Aceste monede depindeau, într-adevăr, de valoarea intrinsecă a metalului de bază. Cu toate acestea, chiar și aici era necesară o percepție socială mai largă pentru a le da o valoare, întrucât argintul și aurul nu erau, într-un mod intrinsec, foarte utilizabile ca metale.

(8) Acest exces este reflectat în problema persistentă a „excesului de capacitate productivă“ care afectează aproape fiecare industrie – acesta este motivul pentru care soluțiile la crizele economice implică, de obicei, stimularea cererii.

(9) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 151.

(10) Ibid., 155.

(11) Hyde, *The Gift*, 182.

(12) Graves, *The White Goddess*, 15.

(13) Platon, *Teaitetos*. 146d. Citat de Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 242.

(14) Una dintre cele mai mari nevoi nesatisfăcute din zilele noastre este nevoia de relație – atât cu alți oameni, cât și cu natura. În mod ironic, banii, fiind o noțiune abstractă și impersonală, slăbesc relațiile noastre cu ambele. În mod spiritual, când sunt percepuți ca un scop individual, optim, pus în practică în mod independent de lume, ei fac același lucru. Putem oare să concepem un nou tip de bani, care să exercite efecte opuse?

(15) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, 150.

(16) Aristotel, *Politica*, cartea I, capitolul 9.

(17) S-ar putea ca cititorul să fi observat un paradox: trăim într-o lume a abundenței, după cum am descris-o în capitolul al doilea, dar, de asemenea, epuizăm o biosferă limitată. Pentru a rezolva acest paradox, luați în considerare că cea mai mare parte a excesului de producție și consumerism nu servesc niciunei nevoi adevărate, ci sunt antrenate de percepția sărăciei și a singurătății existențiale a sinelui individual, izolat de natură și comunitate.

(18) Același lucru se întâmplă și cu cealaltă poveste definitorie a civilizației noastre, „individul separat și izolat“. Sistemul nostru monetar materializează, de asemenea, această istorie, dizolvând legăturile personale, îndemnându-ne la competiție și rupându-ne atât de comunitate, cât și de natură.

CAPITOLUL 4

CONFLICTUL PROPRIETĂȚII

„Care ar fi fost rezultatul dacă, tocmai în Rai, aceia care au ajuns acolo primii ar fi instituit proprietatea privată asupra Lui și l-ar fi parcelat și l-ar fi împărțit între ei, acordându-și drept de proprietate deplin, la fel cum procedăm noi cu suprafața pământului?” – Henry George

„Omul nu a creat pământul și, chiar dacă a avut dreptul natural să îl ocupe, nu a avut niciun drept să își delimiteze proprietate veșnică pe nicio parte din el; nici măcar Creatorul pământului nu și-a deschis un registru de cadastru, de unde să emită primele titluri de proprietate.” – Thomas Paine

Impulsul de a poseda

Am trăit într-o Eră a Separării. Una câte una, legăturile noastre cu comunitatea, natura și casa s-au dizolvat, izolându-ne într-o lume străină. Pierderea acestor legături înseamnă mai mult decât diminuarea bunăstării noastre – este o diminuare a însăși ființei noastre. Sărăcia pe care o simțim, fiind izolați de comunitate și de natură, este de fapt sărăcia sufletelor noastre. Acest lucru se întâmplă – contrar ipotezelor științelor economice, biologiei, filosofiei politice, psihologiei și religiei instituționalizate – pentru că, în esență, noi nu suntem ființe separate, care dezvoltă relații. Noi suntem relațiile însele.

L-am auzit odată pe Martín Prechtel vorbind astfel despre satul lui din Guatemala: „În satul meu, dacă cineva merge la medic cu copilul bolnav, nu spune niciodată: ‚Eu sunt sănătos, dar copilul meu este bolnav’, ci spune: ‚Familia mea este bolnavă’. Sau dacă este vorba de un vecin, spune: ‚Satul meu este bolnav’. Fără nicio îndoială, într-o asemenea societate, ar fi la fel de neconceput să spui: ‚Eu sunt sănătos, dar pădurea este bolnavă.’ Să gândești că cineva s-ar putea considera sănătos când familia lui, satul lui, sau chiar pământul, apa, sau planeta nu ar fi, ar fi la fel de absurd ca și când ai spune: ‚Am o boală fatală la ficat, dar e vorba doar de ficatul meu – eu sunt sănătos!’” La fel cum conștiința mea de sine include ficatul meu, la fel și a lor include comunitatea lor socială și naturală.

În contrast, egoul modern este un subiect abstract și izolat într-un univers care este Altul. Acest ego este Omul Economic al lui Adam Smith; este sufletul capturat în corp al religiilor; este gena egoistă a biologiei. El susține crizele convergente ale zilelor noastre,

toate fiind variații ale temei izolării: izolării de natură, de comunitate și de cele ale noastre, pe care le-am pierdut. El susține toți acuzații obișnuiți, învinovați de distrugerea neîntreruptă a ecologiei și a organizării statale, cum ar fi lăcomia umană sau capitalismul. Conștiința noastră de sine reclamă „Mai mult pentru mine înseamnă mai puțin pentru tine“; și, de aici, avem un sistem monetar bazat pe dobânzi, care pune în practică exact acest principiu. Odată, în societățile bazate pe schimburi de daruri, era adevărat exact contrariul.

Instinctul posedării se dezvoltă ca un răspuns natural la o ideologie înstrăinată, care favorizează false relații și ne lasă singuri în univers. Când separăm lumea de noi, identitatea minusculă și solitară care ne rămâne are o poftă nepotolită de a revendica, pentru sine, cât de mult posibil din acea ființă pierdută. Dacă întreaga lume, întreaga viață și întreg pământul nu mai fac parte din mine, pot măcar să compensez, făcându-le ale mele. Și celelalte euri separate se comportă la fel, așa că trăim într-o lume a competiției și a anxietății omniprezente. Acest lucru este profund ancorat în definiția eului nostru. Acesta este deficitul ființei umane, împuținarea sufletului în care ne naștem.

Prinși în capcana logicii de tip eu – al meu, căutăm să recuperăm măcar o părticică a bunăstării noastre pierdute, dezvoltând și protejând eul nostru separat și prelungirile sale: banii și proprietatea. Cei cărora le lipsesc mijloacele economice pentru a-și satisface eoul, adesea își satisfac, de fapt, eul fizic – acesta fiind unul dintre motivele pentru care obezitatea chinuie, în mod disproporționat, săracii. Dependența de cumpărături, de bani, de achiziții, ia naștere din aceeași sursă de bază, precum dependența de mâncare: amândouă se trag din singurătate, din durerea unei existențe izolate de ceea ce suntem cu adevărat.

Privind cu atenție minele deschise, pădurile defrișate, zonele poluate, genocidurile și cultura degradantă a consumerismului, ne întrebăm care este originea acestei monstruoase mașinării care devastează frumusețea și scuipe bani? Eul abstract și izolat, privind către un univers care este fundamental Altul, tratează în mod firesc lumea naturală și umană ca pe o grămadă de lucruri utile și întâmplătoare. Restul lumii este esențialmente al non-eului. (1) De ce ne-ar păsa de el, dincolo de ce avem nevoie în viitorul apropiat? De aceea Descartes, cel care a articulat primul conștiința de sine modernă, a fost tot cel care a subliniat ambiția noastră de a deveni „lorzii și posesorii“ naturii. După cum sugerează și ultimele afirmații, eului izolat i se ivește în minte, destul de natural, ideea de proprietate.

Ideea noastră rigidă și îngustă de a distinge între sine și ceilalți a ajuns la sfârșitul drumului, căzând victimă propriilor premise. După cum au spus misticii, eul izolat nu poate fi menținut decât temporar și doar cu un preț foarte mare. Iar noi l-am menținut pentru mult timp, chiar am construit pe baza lui o civilizație care caută cucerirea naturii și a firii umane. Prezenta convergență a crizelor a dezvăluit inutilitatea acestui scop. Ea prevestește sfârșitul civilizației așa cum o știm și instaurarea unei noi ipostaze a ființei umane, definită de o conștiință de sine mai fluidă și mai cuprinzătoare.

Într-una dintre teoriile originii proprietății, aceasta este asociată cu noțiunile autonomiei și auto-suveranității, care au răsărit, încetul cu încetul, din trecutul nostru

tribal colectiv. Charles Avila descrie astfel acest tip de logică: „Dacă eu sunt propriul stăpân, iar forța mea de muncă îmi aparține, atunci ceea ce produc este al meu.“ (2) Aici avem de-a face cu o ideologie necesară oricărui concept al proprietății, aceea că: „Eu sunt propriul stăpân“ – care nu este, în niciun caz, o premisă universală în societățile umane. În alte societăți, clanul, tribul, satul, chiar și comunitatea tuturor ființelor vii, ar putea avea prioritate înaintea concepției individualiste, caz în care forța ta de muncă nu îți aparține, ci aparține unui lucru superior ție. (3) Prin urmare, instituția proprietății nu constituie sursa maladiei noastre prezente, dar este unul dintre simptomele rupturii și izolării. Astfel, această carte nu caută să abolească proprietatea (căci, dacă am face acest lucru, am trata simptomul, mai degrabă decât cauza), ci să o facă parte a unei transformări superioare a existenței umane.

Alți gânditori, în special Wilhelm Reich și Genevieve Vaughan, leagă originea proprietății de apariția dominației masculine și a societății patriarhale. (4) Chiar dacă cred că aceste argumente au valoarea lor, am ales ca în această carte să nu explorez dimensiunea sexuală a banilor și a proprietății, un subiect demn de o lucrare separată. Fiecare instituție din prezenta Epocă a Separării este legată de toate celelalte: înstrăinarea de natură, de corp și de feminitatea sacră sunt ecouri ale înstrăinării față de lumea pe care o presupune această proprietate, atunci când face ca lucrurile să fie obiecte de comerț detașabile.

Impulsul de a stăpâni se diminuează pe măsură ce simțurile noastre de afiliere și gratitudine cresc și realizăm că munca noastră nu ne aparține, și că ceea ce eu produc nu este, propriu-zis, al meu. De altfel, abilitatea mea de a munci și chiar viața însăși nu sunt tot daruri? Conștientizând acest lucru, ne vom dori să oferim creațiile noastre tuturor celor care au contribuit la existența noastră și care ne-au acordat darul vieții.

Anumiți filosofi socialiști au transformat această dorință motivată de gratitudine într-o obligație și într-o justificare a expropriării statale a muncii individuale. Avem o „datorie față de societate“, iar statul devine collectorul datoriei. Într-o formă mai puțin extremă, aceasta justifică impozitul pe venit, care este, de asemenea, o expropriere a muncii individuale. În ambele cazuri, suntem constrânși, prin forță, să le plătim. Am putea, în schimb, să creăm un sistem economic care eliberează, sărbătorește și răsplătește impulsul înăscut de a dăruia? Despre acest lucru vorbește această carte: despre un sistem care răsplătește fluxul, iar nu acumularea, creația, iar nu stăpânirea, dărnicia, iar nu avuția.

Jaful originar

Suveranitatea individului nu a fost decât primul pas spre un concept modern al proprietății, întrucât majoritatea lucrurilor de pe acest pământ nu există datorită muncii cuiva. Urmând logica a „ceea ce produc eu este al meu“, orice există independent de efortul uman ar trebui să nu aparțină nimănui. Să pretinzi stăpânirea asupra unor lucruri cum ar fi pământurile, râurile, animalele, copacii – este echivalent cu furtul, exact la fel cum eu sunt un hoț dacă pun stăpânire pe ceva ce ai produs tu.

Din această idee, s-a conturat o anume linie a gândirii economice, ai cărei reprezentanți au fost P.J. Proudhon, Karl Marx, Henry George și Silvio Gesell.

„Proprietatea înseamnă furt“, a accentuat Proudhon – marcând originea fiecărei bucăți de proprietate de-a lungul succesiunii transferurilor „legitime“, în cele din urmă ajungem la primul proprietar – cel care pur și simplu a luat-o, cel care separat-o de domeniul „nostru“ sau „al lui Dumnezeu“ și a făcut-o domeniul „lui“. De obicei, acest lucru are loc cu forța, la fel ca și cucerirea ținuturilor vaste ale Americii de Nord de-a lungul ultimelor trei secole. Această poveste se repetă, în diverse forme, de mii de ani, în toată lumea. Până la urmă, înainte de timpurile romane, nu exista ideea de moștenire. Pământurile erau la fel ca aerul și apa; nu puteau fi stăpânite. Prin urmare, primii proprietari nu aveau cum să le dobândească legitim. Așa că le-au luat pur și simplu.

Adesea, se aduc argumente cum că stăpânirea pământurilor ar fi o consecință naturală a agriculturii. În timp ce vânătorul-culegător nu a făcut mai deloc investiții în pământul lui, fermierul a investit muncă pentru a-l face mai productiv (pentru a hrăni oamenii, firește). Ar fi evident nedrept ca fermierul să muncească tot anul, doar pentru ca „culegătorii“ să vină când e vremea recoltei și să trăiască de pe urma lui. Proprietatea privată ar trebui să stimuleze oamenii să aducă îmbunătățiri pământurilor. Însă nu ar fi mai just să găsim o metodă să stăpânim îmbunătățirile aduse, dar nu și pământul în sine?

Originar, drepturile asupra pământului erau, aproape întotdeauna, deținute la comun, revenind satului sau tribului și nu individului. Marile civilizații agrare, cum erau Egiptul, Mesopotamia și Dinastia Zhou din China, aveau prea puține noțiuni despre drepturile private ale pământurilor. Tot pământul era în proprietatea regelui și, pentru că regele era reprezentantul divinității pe pământ, tot pământul era proprietatea lui Dumnezeu.

Există o vastă prăpastie conceptuală între a avea dreptul la fructele rezultate din munca pământului și dreptul de a stăpâni propriu-zis pământul. Se pare că în vest conceptul absolut de proprietate privată își are originea în Roma, fiind hrănit probabil de concepțiile grecească despre individ. În Roma, pământul a devenit, pentru prima dată, ceea ce ei denumeau *dominium*: „dreptul absolut, dreptul care nu avea niciun drept îndărătul lui, dreptul care justifica toate celelalte drepturi, în timp ce el nu avea nevoie de legitimare... dreptul ‘de a folosi, de a se bucura de... și de a abuza’ – *ius utendi, fruendi, abutendi*“. (5)

În Orient, dreptul explicit la proprietate a început într-o oarecare măsură mai devreme, cel puțin în stadiul de concept. În China, datează cel puțin de la dominația lui Shang Yang, în secolul al IV-lea î. Hr. și poate chiar dinainte; cu toate acestea, chiar și în perioada anterioară, proprietatea privată era încă o chestiune de memorie istorică, după cum scot în evidență și relatările confucianiste – era necorespunzător să vinzi pământ „în vremurile vechi“. (6) De asemenea, probabil că și India a cunoscut proprietatea privată de prin secolul al VI-lea î.e.n., cu toate că probele sunt oarecum contradictorii. (7) În orice caz, marea majoritatea a pământurilor din India au fost proprietate comună până la începutul stăpânirii britanice. (8)

În Europa Medievală, cea mai mare parte a pământului era deținută sau în comun, sau de lorzii feudali, care nu „stăpâneau“ pământurile în accepțiunea modernă a termenului – aceea de bun alienabil, pe care să îl cumperi sau să îl vinzi în voie. Aveau

anumite drepturi asupra pământului, care puteau fi transferate vasalilor în schimbul diverselor servicii, cote din culturi și, în cele din urmă, pentru bani. În Anglia, înstrăinarea liberă a pământurilor a fost imposibilă, în majoritatea cazurilor, până în secolul al XV-lea. (9) După aceea, vastele pământuri comune ale Angliei au devenit rapid proprietăți private, din cauza Legii Îngrădirii, un proces care a avut loc în paralel de-a lungul continentului, de exemplu prin „emanciparea“ iobagilor. Lewis Hyde scrie:

„În timp ce, înainte, un om putea pescui în oricare râu și vâna în oricare pădure, acum descoperă că sunt indivizi care pretind că sunt proprietarii acestor bunuri comune. Bazele arendării pământurilor s-au schimbat. Iobagul medieval era aproape contrariul stăpânului proprietății: pământul îl stăpânea pe el. Nu avea dreptul să se mute nestingherit dintr-un loc în altul dar, cu toate acestea, avea drepturi inalienabile asupra bucății de pământ de care era legat. Acum, oamenii pretind că dețin pământul și îl oferă spre închiriere, în schimbul unei taxe. În timp ce un iobag nu putea fi mutat de pe pământul lui, un arendaș putea fi evacuat nu numai din cauza neplății arendei, ci chiar și numai dintr-un capriciu al proprietarului“. (10)

La fel ca și multe alte reforme sociale, eliberarea iobagilor a fost o altă treaptă în consolidarea puterii economice și politice în mâinile celor deja puternici. Dintr-un motiv sau altul, oamenii care, de generații, își duceau turmele la păscut liberi, adunau lemne de foc și vâneau pe pământurile din preajma lor nu au mai putut face toate acestea. (11) Aceste pământuri erau comune, proprietatea tuturor și a nimănui. Iar apoi au devenit proprietăți pentru totdeauna.

Dacă proprietatea înseamnă jaf, atunci sistemul legal, dedicat protecției drepturilor proprietății private, este un sistem care perpetuează crima. Considerând proprietatea ca fiind sfântă validă, de fapt, furtul original. Nu ne-ar surprinde prea tare faptul că legile ar fi fost făcute chiar de hoții înșiși, pentru a-și legitima câștigurile, obținute prin mijloace necinstite. Într-adevăr, așa au stat lucrurile: în Roma sau în altă parte, cei bogați și puternici erau atât cei care puneau stăpânire pe pământuri, cât și cei care făceau legile.

Ca nu cumva cititorul să se gândească că lansez o diatribă marxistă, mă grăbesc să adaug că nu sunt susținătorul abolirii proprietății private. În primul rând, întreaga idee de abolire implică o schimbare ferventă, abruptă, iritantă, impusă cu forța celor care n-o doresc. În al doilea rând, proprietatea privată e doar un simptom al unei boli mai profunde (Separarea), iar dacă ne adresăm simptomului din perspectiva Separării, a cuceririi, a învingerii răului, vom sfârși făcând tot aceleași fărădelegi, dar în forme diferite. În final, până și la nivel economic, problema nu este proprietatea privată în sine, ci avantajele nedrepte de a o stăpâni. Chiar dacă nu e corect ca cineva să beneficieze de simpla împroprietărire a ceea ce era înainte comun, toată lumea are de câștigat atunci când resursele sunt îndreptate spre cei care le vor folosi cel mai bine. Acestea includ pământul, solul, mineralele, stratul acvifer și capacitatea atmosferei să absoarbă deșeurile. Avem nevoie de un sistem economic care respinge profitul provenit din simpla stăpânire și, mai departe, recompensează spiritul antreprenorial care spune: „Știu o cale să îl administrez mai bine“, acordându-i mână liberă acestui spirit. Sistemele marxiste nu doar că elimină

profitul de sub controlul exclusiv al resurselor capitale deficitare, de asemenea, ele eliminau profitul din exploatarea lor eficace. Rezultatele au fost ineficacitatea și stagnarea. Putem să-i răsplătim pe cei care folosesc cel mai înțelept resursele, fără să răsplătim simplul fapt de a le stăpâni? Această carte descrie un sistem monetar care conservă libertatea proprietății private, fără a permite proprietarilor săi să își sporească avantajele nedrepte.

Oriunde și oricând s-a întâmplat, privatizarea pământului a adus odată cu ea o concentrare a stăpânirii. La începuturile Romei antice, pământurile erau bunuri comune (nu personale), cu excepția micii parcele a gospodăriei țărănești: „Pământurile cu cereale erau un drept public“. (12) În timp ce Roma se dezvoltă prin cuceriri, noile pământuri nu au rămas „publice“ pentru mult timp, ci au migrat rapid în mâinile familiilor mai înstărite – clasa patriciană – impunând direcția pentru următoarele secole care vor urma. De asemenea, averile lor au crescut pe baza originareii proprietăți absolute a plebei, ai cărei stăpâni erau frecvent chemați să servească legiunea și care, oricum, nu puteau concura, din punct de vedere economic, cu forța de muncă ieftină a sclavilor patricienilor. Ei au acumulat datorii insurmontabile și, pentru că pământurile au devenit un bun înstrăinabil, erau forțați să plece de pe parcela lor la cerșit, tâlhărit sau, dacă erau norocoși, la practica anumitor meșteșuguri la oraș.

Când soarta nu i-a mai fost favorabilă imperiului, iar rezerva de sclavi s-a epuizat, mulți proprietari mari de pământ s-au îndreptat spre fermierii arendași, numiți coloni, pentru a le cultiva ogoarele. Legați de datorii, acești arendași au devenit, în cele din urmă, iobagii medievali. Gândiți-vă la acest lucru în acest fel: dacă îmi ești dator peste măsură, atunci ești obligat să plătești, cel puțin, atât cât poți. Câștigurile din munca ta îmi aparțin pentru totdeauna. Cât de asemănător este acest lucru cu legile falimentului din Statele Unite, așa cum sunt promulgate în Legea „Reformei“ Falimentului, din 2005, care constrânge persoana care declară faliment să încredințeze creditorilor o cotă-parte din veniturile ulterioare. (13) Similar este și cu angajamentul țărilor din Lumea a Treia, care sunt constrânse să-și restructureze economiile și să își dedice întregul surplus economic unei perpetue alimentări a datoriei. Aceste situații sunt echivalentul modern al iobagilor, legați prin muncă de proprietarii banilor, la fel cum iobagii lucrau pentru stăpânii pământurilor. Starea lor este cunoscută ca „peonaj pe datorie“.

Paralela dintre Roma antică și zilele noastre este izbitoare. Acum, la fel ca atunci, bogăția este tot mai mult concentrată în mâinile câtorva. Acum, la fel ca atunci, oamenii trebuie să își facă datorii pe viață, pe care nu le pot achita niciodată, doar pentru a avea acces la nevoile de bază ale vieții. Atunci se făceau prin accesul la pământ, astăzi se fac prin accesul la bani. Sclavii, iobagii și arendașii își dădeau munca de-o viață pentru îmbogățirea proprietarilor pământului; astăzi, câștigurile muncii noastre se duc la proprietarii banilor.

În istoria gândirii radicale, conștientizarea faptului că proprietatea înseamnă furt este, de obicei, însoțită de furie și dorință de răzbunare împotriva hoților. Cu toate acestea, lucrurile nu sunt atât de simple. Proprietarilor bogățiilor, moștenite sau nu, li s-a dat un rol care a fost creat și reclamat de minunatele povești invizibile ale civilizației noastre,

povești care ne constrâng să transformăm lumea în proprietăți și bani, chiar dacă suntem conștienți, sau nu, că facem acest lucru.

Haideți să nu ne irosim energia pentru a urî bogății și nici măcar pe jefuitorii originari. Dacă am fi fost în situația lor, ne-am fi însușit același rol. Într-adevăr, cei mai mulți dintre noi participă, într-un fel sau altul, la furtul neîntrerupt a bunurilor comune. Haideți să nu urîm, ca nu cumva să prelungim Epoca Separării și mai mult, și ca nu cumva, la fel ca bolșevicii, să comitem o revoluție care nu este suficient de profundă și, astfel, să recreăm vechea ordine într-o formă diferită și deformată. Cu toate acestea, haideți să nu pierdem din vedere natura și efectele inconștientului crime a proprietății, astfel încât să putem să readucem lumea noastră la belșugul său original, încă latent.

Trecerea de la dreptul de a beneficia de pământ la un indiscutabil drept de proprietate a pământului a fost graduală, iar finalul ei este practicarea vânzării pământului pentru bani. Să ținem minte că aceasta a fost o transformare conceptuală (pământul nu admite să fie deținut), o proiecție umană asupra realității. Stăpânirea pământului (și, într-adevăr, oricare formă de stăpânire) spune mai multe despre percepțiile noastre despre lume, decât despre natura lucrului stăpânit. Tranziția din vremurile de demult – când stăpânirea pământurilor era la fel de imposibil de conceput precum stăpânirea asupra cerului, soarelui, sau lunii, care are loc în zilele noastre, când aproape fiecare metru pătrat al pământului este stăpânit într-o formă sau alta – este, de fapt, doar povestea schimbării percepțiilor despre noi înșine în relație cu universul.

Tradiția Georgistă

Distincția dintre dreptul de a folosi și dreptul indiscutabil de a stăpâni imită distincția primitivă dintre ceea ce este produs prin efort uman și ceea ce există deja; persistă în zilele noastre în distincția dintre proprietatea „reală” și cea „personală” și reprezintă baza a mii de ani de gândire reformistă.

De când Imperiul Roman a dezvoltat baza legală pentru dreptul la proprietate, așa cum îl cunoaștem în zilele noastre, nu este de mirare că a produs, de asemenea, câteva dintre cele mai timpurii critici ale proprietății. În secolele al III-lea și al IV-lea, liderii Bisericii creștine primare erau în mod deosebit explicit asupra faptului că lucrurile de pe pământ erau ale tuturor, să se bucure de ele. Sfântul Ambrozie a scris, „Cei bogați și cei săraci se bucură, în același chip, de splendidele podoabe ale universului... Casa Domnului este comună, atât pentru cei bogați, cât și pentru cei săraci” și „A fost voia Domnului Dumnezeuului nostru ca pământul să fie stăpânirea comună a tuturor, iar roadele lui să îi hrănească pe toți.” (14) În altă parte, Sfântul Ambrozie a scris că

„proprietatea privată nu este naturală, căci natura a dat naștere tuturor lucrurilor pentru toată lumea. Astfel, Dumnezeu a creat toate lucrurile în așa fel încât să fie stăpânite în comun. Prin urmare, natura este mama dreptului comun, uzurpare a dreptului privat.” (15)

Dintre Părinții Creștinătății, în mod special Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin, Sfântul Vasile cel Mare și Clement Alexandrinul au intervenit cu concepte

similare, încurajându-și ucenicii să urmeze învățăturile lui Iisus întocmai în forma lor literară și să își dăruiască săracilor toate bunurile. Învățătura lor nu era o filosofie detașată: mulți dintre ei au făcut exact acest lucru. Sfântul Ambrozie, Sfântul Vasile și Fericitul Augustin erau oameni cu o avuție considerabilă înainte să se alăture clerului – dar și-au donat-o pe toată.

Fără a ține seama de învățăturile întemeietorilor ei, în cele din urmă, biserica însăși a adunat o avere considerabilă și s-a aliat puterii imperiale. Învățăturile lui Iisus au devenit idealuri nepământene, care nu erau recomandate cu seriozitate nimănui, iar Împărăția Domnului a fost mutată de pe pământ, în Ceruri. Aceasta a fost o etapă importantă în separarea conceptuală a spiritului și materiei, iar în urma ei materialitatea, și mai ales banii, sunt considerate lucrurile profane din zilele noastre. Și mai ironic este faptul că majoritatea oamenilor din zilele noastre, care pretind că sunt adepții învățăturilor creștine, au întors totul pe dos și asociază socialismul cu ateismul și consideră averea individuală drept un favor de la Dumnezeu.

Părinții Bisericii primare făceau referiri frecvente la diferența între ceea ce produc oamenii prin propriul lor efort și ceea ce a fost dat omenirii de către Dumnezeu, pentru folosul comun a tuturor. Mulți dintre criticii sociali și economici ai ultimelor secole au dus mai departe aceste indignări cu privire la alocarea bunurilor comune și au oferit propuneri creative pentru remedierea lor. Unul dintre acești critici de demult, Thomas Paine, scria:

„Și cum este imposibil să separăm îmbunătățirile făcute prin cultivarea pământului de însuși pământul asupra căruia s-au făcut aceste îmbunătățiri, ideea unei proprietăți arendate a luat naștere din chiar această conexiune inseparabilă; însă, cu toate acestea, este adevărat că doar valoarea îmbunătățirilor, și nu pământul în sine, este proprietate individuală... Prin urmare, fiecare proprietar al terenurilor cultivate este dator comunității cu o rentă funciară (pentru că nu cunosc alt termen mai bun să exprim ideea) pentru pământul pe care îl deține“. (16)

Primul economist care va dezvolta această idee pe deplin a fost Henry George, în celebrul și foarte elocventul său tratat – „Progress and Poverty“ (Progres și sărăcie). În esență, el a pornit de la aceleași premise precum Paine și creștinii Bisericii primare:

„Dar cine a creat pământul încât fiecare om să poată pretinde asemenea stăpânire asupra lui, sau asupra oricărei alte părți a lui, sau dreptul de a-l da, vinde sau lăsa moștenire? De vreme ce nu noi am creat pământul, ci el reprezintă doar un adăpost pentru o staționare temporară, în care o generație de oameni o urmează pe cealaltă; de vreme ce ne aflăm aici, evident aici avem drepturi egale de la Creator, este limpede faptul că nimeni nu poate avea vreun drept exclusiv de stăpânire a bogățiilor naturale și că drepturile la pământ ale tuturor oamenilor trebuie să fie egale și inalienabile. Trebuie să existe drepturi exclusive de folosință ale pământului pentru omul care îl exploatează, el având nevoie să aibă asigurate drepturile asupra proprietății pentru a putea recolta rodul muncii sale. Însă dreptul lui de proprietate trebuie să fie limitat de dreptul egal al tuturor și, prin urmare, proprietarul ar trebui să fie condiționat printr-o plată către comunitate, echivalentul fiecăruia din avantajele deosebite care îi revin“. (17)

De ce să profite cineva de pe urma avantajului de folosire a pământului doar din simplul motiv că îl deține, mai ales când originea acestei stăpâniri este bazată pe o injustiție străveche? În consecință, Henry George a propus faimoasa lui Taxă Unică – în fond, o taxă de sută la sută pe „renta funciară“ care derivă din pământ. Aceasta urma să fie implementată printr-o taxă pe valoarea pământului, separată de îmbunătățirile efectuate asupra lui; de exemplu, pământul ar fi supus taxei, dar nu și clădirile sau recoltele. A fost numită „unică“ pentru că susținea abolirea tuturor celorlalte taxe, raționând că tot furt se numește să taxezi proprietatea legitimă privată, pe cât este să profiți de ceva care aparține tuturor. Scrierile lui George au aprins scânteia unei masive mișcări politice, care l-a făcut aproape să câștige alegerile pentru primăria New York-ului, dar, bineînțeles, consacrată putere a banilor l-a învins de fiecare dată. (18) Ideile lui au fost adoptate sporadic în jurul lumii (cele două locuri unde mi-am petrecut majoritatea vieții, Taiwan și Pennsylvania, practică taxe asupra valorii de bază a pământului) și au influențat, în mare măsură, gândirea economică.

Unul dintre admiratorii săi, Silvio Gesell, a propus ceva asemănător cu impozitul pe pământ a lui George: pământul să fie proprietate publică și să fie disponibil pentru arendare privată, la un preț care să fie aproximativ cât renta funciară. (19) Raționamentul lui Gesell este captivant și remarcabil de profetic prin felul în care înțelege ecologia și persoana legată de comunitate. Citiți acest pasaj extraordinar din 1906:

„Auzim adesea fraza: Omul are un drept natural la pământ. Însă acest lucru este absurd, altfel ar fi la fel de corect să spunem că omul are dreptul la picioarele lui. Dacă vorbim în acest fel despre drepturi, ar trebui, de asemenea, să spunem că pinul are dreptul să își ramifice rădăcinile sale în pământ. Poate omul să își petreacă viața într-un balon? Pământul aparține și este o parte organică a omului. Nu ne putem imagina omul fără pământ, nu mai mult decât fără cap, sau fără stomac. Pământul este exact la fel de mult parte și organ al omului, precum capul său. Unde încep și unde se termină organele digestive ale omului? Nu au început sau sfârșit, ci formează un sistem închis, fără început și fără sfârșit. Substanțele de care omul are nevoie să-și mențină viața sunt imposibil de digerat în starea lor brută și trebuie să treacă printr-un proces digestiv de preparare. Iar această muncă preparatorie nu este făcută de gură, ci de plante. Ele colectează și transformă substanțele, astfel încât să devină hrănitoare în înaintarea progresivă prin canalul digestiv. Plantele și spațiul ocupat de ele sunt la fel de mult parte din om, precum gura, dinții sau stomacul lui...”

Atunci de ce îngăduim indivizilor să confişte pentru ei înșiși părți ale pământului, ca și cum ar fi proprietatea lor exclusivă, să ridice bariere și, cu ajutorul câinilor de pază și a sclavilor antrenați, să ne țină deoparte de părți ale pământului, care fac parte din noi – să ni le smulgă, ca și cum ar smulge membre din corpurile noastre? Aceste fapte nu sunt echivalente cu automutilarea?“ (20)

Gesell continuă cu un iscusit artificiu retoric, spunând că această mutilare este chiar mai dură decât amputarea unor părți ale corpului, căci rănilor corpului se vindecă, însă

„rana rămasă... în urma amputării unei bucăți de pământ, puroiază pentru totdeauna și nu se închide niciodată. La fiecare termen de plată al arendeii, la fiecare zi de plată

trimestrială, rana se deschide și sângele auriu erupe. Omul își varsă sângele alb și se târăște mai departe. Amputarea unei bucăți de pământ din corpul nostru este cea mai sângeroasă dintre toate operațiile; lasă o rană larg deschisă, puroind, o rană care nu se poate vindeca până ce membrul furat este greșit la loc, din nou“.

Eu consider că această rană o simțim cu toții, nu doar prin faptul că renta se încorporează în costul a tot ceea ce cumpărăm, ci și ca o privare de drepturi spirituale. Cu ceva timp în urmă, conduceam împreună cu o franțuzoaică pe drumurile de țară ale Penssylvaniei centrale. Munții blânzi și văile largi ne atrăgeau, așa că am decis să le cutreierăm la pas. Părea că pământul se ruga de picioarele noastre, parcă dorind să fie călcat. Am decis să tragem pe dreapta, să ne plimbăm. Am condus o oră, însă nu am găsit vreun câmp sau vreo pădure care să nu fie împodobite cu semne de „Proprietate privată. Accesul interzis!“. De fiecare dată când văd un astfel de semn simt ceva ca un junghi, ca o pierdere. Orice verighetă, orice căprioară, sunt mai libere ca mine. Aceste semne sunt aplicabile doar pentru oameni. Din aceasta deducem un principiu universal: regimul proprietății, prin îngrădirea a ceea ce nu are proprietar, ne-a făcut, pe noi toți, mai săraci. Promisiunea libertății, inerentă aceluiași peisaj vast și pur, a fost un miraj. Cuvintele lui Woody Guthrie par a fi adevărate:

„Era un zid mare, înalt, care încerca să mă oprească.

Indicatorul era vopsit, scria că e proprietate privată.

Însă pe partea cealaltă nu scria nimic.

Acea parte era făcută pentru tine și pentru mine.“ (21)

După trei sute de ani de expansiune economică, suntem atât de săraciți, încât ne lipsesc bogăția și libertatea unei verighetă. Poporul indigen, care a trăit aici înainte de venirea europenilor, avea libertatea pământului. Avea simpla libertate de a spune, „Hai să ne cățărăm pe muntele acela. Hai să înotăm în lacul de acolo. Hai să pescuim în râu“. Nici chiar cei mai bogați dintre noi nu au această libertate astăzi. Chiar și un domeniu de un miliard de dolari este mai mic decât domeniul vânătorului-culegător. (22)

Situația este diferită în majoritatea Europei; în Suedia, de exemplu, dreptul Allemansrätt permite indivizilor să se plimbe, să culeagă flori, să campeze pentru o zi sau două, să înoate sau să schieze pe proprietăți private (dar nu prea aproape de o construcție). Am cunoscut un iubitor de cai care descria cum, în Irlanda, toate porțile, aleile și pășunile fermelor private sunt deschise. „Încălcare proprietății“ nu este un concept; proprietatea este deschisă pentru toată lumea. În schimb, călăreții sunt respectuoși față de fermier și pământ, ținând drumul în așa fel încât să evite să deranjeze animalele și pășunile. Auzind de acest sistem, nu cred că vreun american poate să privească peste vastele întinderi ale acestei țări cu porțile, gardurile și semnele lor de interdicție a accesului pe proprietate privată, fără un sentiment de îngrădire sau pierdere. Puteți simți „rana“ despre care vorbește Gesell – că însăși pământul ne-a fost retezat.

Contribuția uriașă adusă de Gesell, mai presus decât al lui George, a fost aplicarea gândirii paralele dincolo de pământ și bani, inventând un nou tip de bani, pe care îl voi

descrie ulterior în această carte ca pe un element-cheie al economiei sacre, după ce vom stabili principiile de urmat.

Contestată de către progresiștii din timpul lui, insistența lui Henry George pentru un impozit la care să fie supus doar pământul are și mai puțin sens în zilele noastre, pentru că atât de multe alte bunuri au fost aduse în sfera proprietății private. (23) „Marketingul proprietății inalienabile de altădată“ al lui Hyde a depășit cu mult pământul, pentru a cuprinde aproape tot ce este esențial pentru existența și bucuria oamenilor. Legăturile noastre cu natura, cultura și comunitatea au fost despicate, separate și vândute înapoi, tot nouă. Mi-am orientat discursul atât de mult pe problema pământului, însă aproape toate celelalte bunuri au suferit aceeași soartă. Proprietatea intelectuală ne oferă cel mai evident exemplu, iar drepturile de autor care derivă din deținerea ei joacă un rol similar cu arenda pământului. (Dacă considerați că proprietatea intelectuală diferă de cea a pământului pentru că e creată de către oameni, citiți mai departe!) Însă există o formă de stăpânire care le cuprinde și le elimină pe celelalte: stăpânirea banilor. În domeniul financiar, dobânda joacă rolul drepturilor de autor și a arendelor, asigurându-se că bogăția care se varsă din creativitatea umană și din muncă curge, prima dată, pe la cei care au bani. Banii sunt la fel de criminali la originea lor, precum sunt alte forme de proprietate – un jaf neîntrerupt care constrânge și pune în practică exproprierea bunurilor comune.

Pentru a restaura caracterul sacru al economiei, trebuie să reparăm acest jaf, pentru că, în fond, este un furt și o știrbire a unui dar divin. Este convertirea a ceea ce a fost odată sacru, unic și personal în starea de marfă. Nu este complet evident că dreptul la profitul obținut din simpla deținere a banilor este exact la fel de ilegal precum dreptul la profitul obținut din simpla stăpânire a pământului. Până la urmă, banii, spre deosebire de pământ, sunt creația omului. Câștigăm bani din punerea în practică a darurilor noastre umane, energia, timpul și creativitatea noastră. Cu siguranță, câștigurile obținute în urma acestei munci aparțin, în mod just, muncitorului? Prin urmare, în mod sigur, nu toți banii sunt ilegali la originea lor?

Acest punct de vedere este naiv. De fapt, banii sunt adânc și iremediabil implicați în conversia pământului comun în proprietate privată, cea mai din urmă și definitivă etapă fiind reducerea acesteia la statutul de simplă marfă, care poate fi cumpărată și vândută. În acest fel, și alte elemente ale moștenirii noastre naturale și culturale au fost împrajuite, transformate în proprietate și, în final, ca „bunuri și servicii“, în bani. Acest lucru nu înseamnă că este imoral să lucrezi pentru bani; este, mai degrabă, imoral ca banii să lucreze pentru tine. Ceea ce arenda este pentru pământ, este dobânda pentru bani. Banii rezează cadavrul bunurilor comune, materializarea a tot ceea ce a fost odată pentru toți și gratis, transformat acum în proprietate în cea mai pură formă. Următoarele câteva capitole vor confirma această afirmație, descriind exact cum, și de ce, banii purtători de dobândă, prin natura lor, uzurpă bunurile, ruinează planeta și reduc marea majoritate a omenirii la peonaj.

Note

(1) După cum se arată mai sus, la fel și mai jos. Transformând natura într-un adversar sau, în cel mai bun caz, într-o grămadă de „resurse“, nu e de mirare că manifestăm aceeași relație cu corpurile noastre. Bolile definiției ale timpurilor noastre sunt bolile autoimune, somatizarea confuziei de tip eu-ceilalți. La fel cum satul, pădurea și planeta sunt părțile noastre inseparabile, pe care le vedem ca separate de noi, la fel și sistemul nostru imunitar respinge propriile țesuturi ale corpului nostru. Ceea ce facem naturii, facem, inevitabil, și corpurilor noastre.

(2) Avila, Charles. (2004) *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 5.

(3) Chiar și în zilele noastre, înțelegem spiritualmente faptul că munca noastră, într-adevăr, nu ne aparține. Ea iese la iveală prin dorința noastră de a lucra pentru un scop mai mare decât noi – acesta fiind, să ne dedicăm munca unei cauze mai presus decât propriul interes rațional. Persoanele religioase pot descrie acest lucru ca și „când cineva își dăruiește viața lui Dumnezeu“. Un alt mod de a o spune este că simțim nevoia să facem un dar din munca și produsele muncii noastre, împreună cu toate abilitățile și talentele care o formează.

(4) Vezi, de exemplu, Wilhelm Reich, *Sex Pol* și Genevieve Vaughan „*Gift Giving as the Female Principle vs. Patriarchal Capitalism*“.

(5) Avila (2004) *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 20.

(6) Xu, *Ancient China in Transition*, pag.112. Această carte caută să interpreteze poziția confucianistă ca o critică a concentrării stăpânirilor. Deng, „*A Comparative Study on Land Ownership*“, pag.12. Deng susține că, în perioadele anterioare, înstrăinarea pământului era interzisă, de vreme ce totul era proprietatea regelui. De asemenea, Deng argumentează că, în practică, pământul nu era înstrăinabil sau substituibil, cel puțin în timpurile medievale de sub dinastia Song.

(7) Altekar, *State and Government in Ancient India*, pag. 273-4.

(8) Kuhnen, *Man and Land*, Sec. 2.1.1 and 2.1.2.

(9) Deng, „*A Comparative Study on Land Ownership*“, 10.

(10) Hyde, *The Gift*, p. 121.

(11) Bineînțeles că țăranii s-au opus deposedării lor de bunuri, instigând sângheroasa luptă cunoscută în Germania drept Războiul Țărănesc. Este o luptă care se reconstituie mereu în jurul globului, de fiecare dată când oamenii se împotrivesc invaziei drepturilor de proprietate într-o altă sferă a relațiilor dintre oameni. După cum spune și Hyde, „Războiul Țărănesc a fost același război pe care amerindienii au trebuit să îl ducă cu europenii, un război împotriva marketingului proprietăților înstrăinabile de odinioară.“

(12) Avila, *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 16, citînd o sursă antică din H. F. Jolowicz și Barry Nicholas, *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, pag. 139.

(13) Mai mult decât atât, multe tipuri de datorii, după cum ar fi impozitul, pensia alimentară, creditul pentru studenți, nu sunt afectate de faliment. La momentul în care

scriu această carte, datoria creditului studențesc în Statele Unite depășește datoria cardurilor de debit, fiind o povară uriașă pentru studenții absolvenți.

(14) În *Psalmum CXVIII Expositio*, 8, 22, PL 15:1303, citat de Avila, *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 72.

(15) Avila, *Ownership: Early Christian Teaching*, pag. 74.

(16) Paine, *Agrarian Justice*, par. 11-12.

(17) Henry George, „*The Single Tax*“.

(18) Un alt motiv pentru care a fost învins politic, este pentru că George a fost rigid de categoric, refuzând alianțe politice cu oricine nu accepta, fără compromis, Taxa Unică.

(19) Renta economică se referă la câștigurile posesiunilor, cum ar fi chirii, drepturi de autor și dobânzi.

(20) Gesell, *The Natural Economic Order*, partea a 2-a, capitolul al 5-lea, „The Case for the Nationalization of Land.“

(21) Din „This Land is Your Land“ (Acest pământ este pământul vostru). Acest vers este omis, de obicei, din cârțile cu cântece.

(22) Cititorul poate aduce în discuție teritorialismul animalelor, multe dintre ele nefiind libere să hoinărească. Cu toate acestea, nu toate animalele sunt teritoriale, iar acelea care sunt, cel mai adesea manifestă teritorialism de grup, nu individual. Așa a fost și în cadrul oamenilor în cea mai mare parte din existența lor. Cel puțin, fiecare persoană avea libertatea întregului teritoriu tribal. Ar trebui ca azi să ne micșorăm teritoriul la nivelul nucleului familial? Sau ar trebui să ne extindem tribul, ca să includă tot pământul?

(23) Mai sunt și alte probleme semnificative cu agenda lui George. Îndeosebi, este foarte dificil de separat valoarea pământului de valoarea îmbunătățirilor aduse lui, în special pentru că valoarea intrinsecă a pământului nu e determinată doar de caracteristicile sale fizice, ci și de locația lui relativă cu alte bucăți de pământ, care au suportat îmbunătățiri umane. Construind pe pământul vostru, îi atrageți și pe alții să construiască în vecinătate. Acesta este unul dintre motivele pentru care prefer abordarea lui Silvio Gesell, care propune leasingul ca rezolvare a problemei rentei economice.

CAPITOLUL 5

CADAVRUL BUNURILOR COMUNE

„Strigăm rușine baronului feudal care a interzis țăranului să întoarcă o brazdă de pământ, dacă nu dă stăpânului său a patra parte din recoltă. Numim acele timpuri barbare. Dar dacă formele s-au schimbat, relațiile au rămas aceleași, iar lucrătorul este obligat, în numele contractului, să accepte obligațiile feudale. Pentru că, oriunde s-ar duce, nu va găsi condiții mai bune. Totul a devenit proprietate privată, el trebuie să accepte sau să moară de foame“. – Peter Kropotkin

„La baza fiecărei mari averi se află o mare crimă“. – Lev Tolstoi

În ciuda evidentei independențe a terenului față de mâna omului pentru existența sa, terenul nu este atât de diferit, comparativ cu oricare alt tip de bunuri. Să ne gândim mai întâi la bunurile materiale – orice făcut din metal, lemn, plastic, plante sau animale, minerale și așa mai departe. Nu sunt acestea altceva decât bucăți de pământ, modificate de mâna omului? În consecință, distincția dintre teren și îmbunătățiri – distincția dintre ceea ce există deja și ceea ce e făcut de mâna omului – nu este mai mult sau mai puțin valabilă pentru terenuri, decât pentru orice alt bun material. Tot ce folosim și tot ce deținem constă în bucățele modificate de pământ. Împreună sunt „bogății naturale“ – bogăția și bunătatea pe care natura ni le-a lăsat. Inițial, nimic nu a fost proprietate – toate au ajuns pe acest făgaș atunci când tehnologia a lărgit înțelegerea noastră și mentalitatea separării a intensificat dorința noastră de a poseda. Astăzi, forme de bogății naturale de care abia am știut că există, au devenit proprietate: spectrul electromagnetic, secvențe de ADN și, în mod indirect, diversitatea ecologică și capacitatea pământului de a absorbi deșeurile industriale. (1)

Fie că a devenit subiect direct al proprietății, ca pământul, petrolul și copacii, fie că este încă o resursă pe care o exploatăm pentru a ne crea alte proprietăți, cum ar fi marea, Marea Comunitate de Bunuri originară a fost vândută: transformată mai întâi în proprietate și apoi în bani. Acesta este ultimul pas care confirmă că ceva și-a încheiat metamorfoza în proprietate. Ca să poți cumpăra sau vinde ceva liber, înseamnă că acel ceva a fost dislocat din matricea inițială a relațiilor, cu alte cuvinte, că a devenit „alienabil“. Acesta este motivul pentru care banii au devenit un înlocuitor pentru terenuri și oricare alte bunuri și, de aceea, solicitarea chiriei pentru utilizarea lor (dobânda) are aceleași efecte și împărtășește aceeași nedreptate străveche cu feudalismul.

Bogăția culturală și spirituală

Bogăția naturală este una din cele patru mari categorii ale bunului comun, care cuprinde bogăția culturală, spirituală și socială. Fiecare constă din lucruri care au fost odată gratuite, parte din economia darului sau auto-suficienței, pentru care plătim acum. Așa că jaful nu este de la mama natură, ci de la mama cultură.

În discursul economic, cea mai cunoscută dintre aceste alte forme de bogăție este bogăția culturală, desemnată prin termenul de proprietate intelectuală. Pe vremuri, marele fond de povești, idei, cântece, motive artistice, imagini și invenții tehnice au format un bun comun, la care toată lumea putea recurge pentru plăcere și productivitate, sau îl putea încorpora în alte inovații. În Evul Mediu, menestrelii ascultau melodiile altora și împrumutau piese noi care le plăceau, le modificau și le readuceau în circuitul comun al muzicii. Artiștii din ziua de azi și sponsorii lor corporatiști se luptă să impună drepturile de autor pe fiecare creație nouă și acuză vehement pe oricine încearcă să încorporeze aceste piese în ale lor. Același lucru se întâmplă în orice domeniu al creației. (2)

Justificarea morală pentru proprietatea intelectuală este, din nou, „Dacă eu sunt propriul meu stăpân și puterea mea de muncă îmi aparține, atunci ceea ce fac este al meu“. Dar chiar premisa că „eu sunt propriul meu stăpân“, presupunerea implicită că aceste creații artistice și intelectuale apar *ex nihilo* în mintea creatorului, independent de contextul cultural, este absurdă. Orice creație intelectuală (inclusiv această carte) se bazează pe părțile și piese din marea de cultură din jurul nostru, din fondul de imagini, melodii și idei care sunt adânc imprimare în psihicul uman, sau poate chiar înnăscute în el. Cum spunea Lewis Mumford, „Un brevet este un dispozitiv care permite unui om să pretindă recompense financiare speciale pentru că este ultima verigă în procesul social, complicat, care a produs invenția“. (3) Este același lucru ca și în cazul cântecelor, poveștilor și restul inovațiilor culturale. Făcându-le proprietate privată, facem un zid în jurul a ceva ce nu este al nostru. Furăm bunurile culturale comune. Și, pentru că, asemenea terenului, părțile de bunuri culturale comune sunt ele însele producătoare de avere continuă, acest furt este o infracțiune în curs de desfășurare, care contribuie la decalajul între cei avuți și cei care nu au, dintre proprietari și chiriași, dintre creditori și debitori. Anarhistul rus Peter Kropotkin a subliniat elocvent acest aspect:

„Fiecare mașină a avut aceeași istorie – un lung șir de nopți nedormite și de sărăcie, de deziluzii și de bucurii, de îmbunătățiri parțiale, descoperite de mai multe generații de lucrători fără nume, care au adăugat la invenția inițială mici nimicuri, fără de care ideea cea mai fertilă ar fi rămas zadarnică. Mai mult decât atât: fiecare nouă invenție este o sinteză, rezultat al nenumărate invenții care au precedat-o în domeniul vast al mecanicii și industriei.

Știința și industria, cunoașterea și aplicarea, descoperirea și realizarea practică ducând la noi descoperiri, dibăcia minții și a mâinilor, truda minții și a mușchilor – toate lucrează împreună. Fiecare descoperire, fiecare înaintare, fiecare creștere în suma de bogății umane este rodul muncii fizice și mentale a trecutului și a prezentului.

Atunci cu ce drept își poate un ins însuși o bucățică din acest uriaș întreg ca să spună – Acest lucru este al meu, nu al tău?“ (4)

Astfel de considerații îmi alimentează dorința este de a face cărțile mele disponibile gratuit on-line și de a renunța la unele din drepturile de autor normale. N-aș fi scris această carte în afara unei vaste matrice organice de idei, un Bun Comun de capital cultural pe care eu nu pot să-l îngrădesc de drept. (5)

Bogăția spirituală este mult mai subtilă. Se referă la capacitățile noastre mentale și senzoriale – de exemplu, capacitatea de a ne concentra, de a crea lumi ale imaginației și de a obține plăcere din experiența vieții. Când eram tineri, în ultimele zile înainte ca televiziunea și jocurile video să domine copilăria americanilor, am creat propriile noastre lumi cu povești complicate, acomodându-ne cu tehnologiile psihice pe care adulții le folosesc pentru a-și înfrumuseța viața și realitatea lor colectivă: formarea unei viziuni, spnerea unei povești în jurul acelei viziuni, care atribuie semnificații și roluri, jucarea acestor roluri și așa mai departe. Astăzi, aceste lumi ale imaginației provin prefabricate din studiourile de televiziune și din companiile de software, iar copiii se plimbă prin lumile ieftine, de prost gust și, de multe ori, violente, create de la distanță de niște străini. Acestea vin, de asemenea, cu imagini prefabricate, iar capacitatea noastră de a forma propriile imagini (noi numim această capacitate „imaginație“) se atrofiază. Incapabil să-și imagineze o lume nouă, copilul crește obișnuit să accepte orice realitate îi este dată. (6) Oare nu aceasta contribuie la pasivitatea politică a publicului american?

Un alt mod de epuizare a bogăției spirituale vine prin stimularea senzorială intensă din partea mass-mediei electronice. Filmele de acțiune moderne, de exemplu, sunt atât de rapide, atât de gălăgioase, atât de extrem de stimulante, încât filmele mai vechi par a fi plictisitoare în comparație, ca să nu mai vorbim de cărți sau de natură. În ciuda eforturilor mele de a limita expunerea lor la excesele moderne, copiii mei abia pot sta să se uite la un film făcut înainte de 1975. Odată obișnuiți cu stimularea intensă, în lipsa acesteia apare sevrajul și simptomul pe care îl numim plictiseală. Am devenit dependenți și, prin urmare, plătim pentru a dobândi ceva care a fost odată disponibil prin simplul fapt de a fi viu. Un copil sau un vânător-culegător va fi fascinat de procesele lente ale naturii: o crenguță plutind pe apă, o albină vizitând o floare și alte lucruri care sunt dincolo de atenția anemică a adulților moderni. Așa cum colónii romani au trebuit să plătească pentru a folosi terenul de care aveau nevoie pentru a supraviețui, tot așa majoritatea oamenilor de astăzi trebuie să plătească proprietarilor acestor procese și ai mass-media capitalul necesar pentru a crea stimularea senzorială extremă, de care au nevoie să se simtă în viață.

Poate nu este evident că bogăția spirituală constituie un bun comun. De fapt, aici este vorba de concentrarea atenției. Capacitățile minții umane pe care le numesc bogății spirituale nu există în izolare – ele sunt educația noastră, hrana noastră, mediul nostru cultural care le încurajează și le conduce. Abilitatea noastră de a ne imagina și a obține împlinirea senzitivă este, în mare măsură, o capacitate colectivă, una pe care astăzi nu o mai putem exercita plecând de la sursele minții și naturii disponibile în mod liber, fiindcă pe acestea trebuie să le cumpărăm de la noii proprietari.

Atenția colectivă a rasei umane este un bun comun, cum ar fi pământul sau aerul. Ca și acestea, este o materia primă a creativității umane. Pentru a face o unealtă sau orice

lucru, este nevoie să ne orientăm atenția către acea sarcină, iar nu pe o alta. Omniprezența publicității și mass-media în societatea noastră este o capturare a atenției umane colective și o epuizare a moștenirii noastre divine. Pe drum, oriunde mă uit, apare câte un panou publicitar. La metrou, pe internet, pe stradă, mesajele comerciale ajung să ne „capteze” atenția. Se infiltrează în gândurile noastre, în poveștile noastre, în dialogul nostru interior și, prin acestea, în emoțiile, dorințele și credințele noastre, întorcând totul înspre realizarea de produse și profit. Atenția noastră nu ne mai aparține, așa de ușor o manipulează puterea politică și comercială.

După ce a fost atât de mult timp manipulată, tocată, obișnuită cu stimuli intenși și smucită de la un obiect senzațional și gol, la alt obiect senzațional și gol, atenția noastră este atât de fragmentată, că nu ne poate susține suficient pentru a crea ceva independent de programele care ne înconjoară. Ne pierdem capacitatea noastră de a susține idei, de a înțelege nuanțele, de a ne pune în locul altei persoane. Sensibili la orice poveste simplistă cu apel emoțional imediat, suntem ținte ușoare nu doar pentru publicitate, ci și pentru propagandă, demagogie și control dictatorial. În diverse moduri, toate acestea servesc puterii banilor.

Spulberarea comunității

Cea mai importantă bogăție pentru scopurile acestei discuții este bogăția socială. Bogăția socială se referă, în primul rând, la relații și competențe, „serviciile” pe care oamenii mai demult le făceau pentru ei înșiși și pentru alții, într-un fel de troc, cum ar fi gătitul, îngrijirea copiilor, sănătate, ospitalitate, divertisment, sfaturi, grădinărit, croirea hainelor și construirea de case. Cu una sau două generații în urmă, multe dintre aceste funcții erau mult mai puțin bunuri de larg consum decât sunt astăzi. Când am fost copil, cei mai mulți dintre cunoscuții mei rareori mâncau la restaurante, iar vecinii aveau grijă de copii, după școală. Tehnologia a avut un rol esențial în aducerea relațiilor umane în domeniul „serviciilor”, după cum a adus fragmente neștiute, din adâncul pământului, în domeniul bunurilor. De exemplu, tehnologia de fonograf și radio a făcut ca muzica să se transforme, din ceva ce oamenii au făcut pentru ei, în ceva pentru care plătesc. Tehnologia de depozitare și transport a făcut același lucru pentru prelucrarea produselor alimentare. În general, puternica diviziune a muncii, pe care o aduce tehnologia, ne-a făcut dependenți de străini pentru cele mai multe dintre lucrurile pe care le folosim și face să fie puțin probabil ca vecinii noștri să depindă de noi pentru ceva ce producem noi. Legăturile economice se rup de legăturile sociale, lăsându-ne cu puțin de oferit vecinilor noștri și cu puține ocazii de a-i cunoaște.

Monetizarea bogăției sociale înseamnă spulberarea comunității. Nu ar trebui să ne surprindă că banii sunt profund implicați în dezintegrarea comunității, deoarece banii sunt un simbol al impersonalului. Transformă două păduri diferite în bani și ele vor fi la fel. Aplicat la culturil, același principiu creează rapid o mono-cultură la nivel mondial, în care fiecare serviciu este un serviciu plătit. Când banii mediază toate relațiile noastre, ne pierdem unicitatea și devenim un consumator standard de bunuri și servicii și un funcționar standard de efectuare a altor servicii. Relațiile economice personale nu sunt

importante pentru că putem întotdeauna „plăti pe altcineva să o facă“. Nu e de mirare că, deși ne străduim, ne este atât de greu să trăim în comunitate. Nu e de mirare că ne simțim atât de nesiguri, atât de ușor de înlocuit. Totul este din cauza acestei conversii de la unic și sacru, la monetizat și generic, conversie care, după cum vom vedea, este cauzată de profit. În „Ascensiunea omenirii“ am scris:

„Nu avem nevoie cu adevărat unii de alții“. ... Cum altfel am putea descrie mai bine pierderea comunității în lumea de astăzi? Nu avem nevoie, cu adevărat, unii de alții. Nu avem nevoie să-l cunoaștem pe omul care cultivă, transportă și procesează mâncarea noastră, care face hainele noastre, construiește casa în care locuim, creează muzica pe care o ascultăm, face sau repară mașina noastră; noi nici măcar nu trebuie să cunoaștem persoana care are grijă de copiii noștri, în timp ce noi suntem la locul de muncă. Suntem dependenți de aceste roluri, dar numai incidental de oamenii care le îndeplinesc. Indiferent despre ce e vorba, putem plăti pur și simplu pe cineva (sau pe altcineva) să o facă, atâta timp cât avem bani. Și cum primim banii? Prin efectuarea unui alt rol de specialitate care, mai mult sau mai puțin, are importanță pentru cineva care ne plătește să facem ceva pentru el ...

Necesitățile vieții au fost permise doar specialiștilor, lăsându-ne pe noi cu nimic semnificativ de făcut (în afara propriei noastre zone de specialitate), decât să ne distrăm. Între timp, oricare dintre funcțiile vieții de zi cu zi, care ne rămân nouă, sunt mai ales funcții solitare: condusul în diferite locuri, cumpărarea de lucruri, plata facturilor, gătitul alimentelor semipreparate, curățenia în casă. Pentru niciunul dintre acestea nu avem nevoie de ajutorul vecinilor, rudelor sau prietenilor. Ne dorim să fim mai aproape de vecinii noștri, ne gândim la noi înșine ca la oameni prietenoși, care ajută cu bucurie. Dar prilejurile de a ajuta sunt puține. În ale noastre case-cutii, suntem autosuficienți. Sau, mai degrabă, suntem auto-suficienți în raport cu persoanele pe care le cunoaștem, dar mai dependenți ca niciodată de niște străini care trăiesc la mii de kilometri distanță.“

Acest proces de transformare a relațiilor sociale în servicii ne împinge să nu mai putem face nimic împreună, în afară de a consuma. Consumul comun nu face nimic pentru a construi o comunitate, deoarece nu necesită cadouri. Cred că vidul deplâns, din cele mai multe adunări sociale, rezultă din principiul rudimentar „eu nu am nevoie de tine“. Nu am nevoie să mă ajuți să consum alimente, băuturi, medicamente sau divertisment. Consumul nu necesită cadouri pentru nimeni, în consum nimeni nu are nevoie de nimeni, cu adevărat. Comunitatea și intimitatea nu pot avea ca sursă consumul comun, ci numai darul și împreună-creativitatea.

Când liberalii invocă sanctitatea proprietății private, ei creează, în mod neintenționat, o nevoie de Marele Guvern pe care îl disprețuiesc atât. În lipsa legăturilor comunitare, oamenii atomizați care rămân depind de autoritatea de la distanță – un stat de drept – pentru multe dintre funcțiile sociale pe care structurile comunitare le îndeplineau odată: de securitate, de soluționare a disputelor și de alocarea de capital social, colectiv. Împroprietărirea și privatizarea domeniului economic ne lasă, pentru a inventa o expresie, neputincios de independenți – independenți de cineva cunoscut și dependenți de instituții impersonale și coercitive, care guvernează de la distanță.

Când îi întreb pe oameni ce le lipsește cel mai mult în viață, răspunsul cel mai frecvent este „comunitatea“. Dar cum putem construi o comunitate, atunci când cărămizile cu care ar trebui să o construim (lucrurile pe care le facem unul pentru altul) au fost transformate în bani? Comunitatea este țesută din daruri. Spre deosebire de bani, sau de troc, în care nu există obligații restante după tranzacție, darurile implică, întotdeauna, daruri viitoare. Când primim, datorăm; recunoștința este înțelegerea faptului că ai primit și dorința de a da înapoi. Dar ce avem acum de dat? Nu cele necesare vieții, nu hrană, adăpost sau îmbrăcăminte, nu divertisment, nu povești, nu îngrijirea sănătății: toată lumea cumpără acestea. De aici, nevoia de a scăpa de toate, întoarcerea la o viață auto-suficientă, în care ne construim propriile noastre case și ne creștem propriile noastre alimente și ne facem propriile haine, în comunitate. Chiar dacă această mișcare are valoare, mă îndoiesc că mulți oameni vor începe să aleagă această cale anevoioasă, doar pentru a avea comunitate. Există o altă soluție, în afară de inversarea specializării forței de muncă și a eficienței industriale a epocii moderne – ea izvorăște din faptul că banii nu îndeplinesc prea multe dintre nevoile noastre. Astăzi, ne rămân nesatisfăcute nevoi foarte importante, iar banii, din cauza naturii lor impersonale, sunt incapabili să le satisfacă. Comunitatea viitorului se va naște din nevoile pe care banii, în mod inerent, nu le pot acoperi.

Puteți vedea acum de ce numesc eu banii „cadavrul bunurilor comune“. Conversia bogățiilor naturale, culturale, sociale și spirituale în bani este manifestarea puterii lor de a omogeniza tot ceea ce ating. După cum spune Richard Seaford: „Prin puterea lor de a reduce individualitatea la impersonalitatea omogenă, banii se aseamănă cu moartea“. (7) Într-adevăr, atunci când fiecare pădure este transformată în metri cubi de cherestea, atunci când fiecare ecosistem este distrus, atunci când fiecare relație umană este înlocuită cu un serviciu, procesele planetare și ale vieții sociale încetează. Tot ce va rămâne după acestea va fi rece, bani morți, așa cum am fost avertizați de mitul regelui Midas, cu multe secole în urmă. Vom fi morți – dar foarte, foarte bogați.

Fabricarea de nevoi

Economiștii ar spune că astfel de lucruri, precum fonografele, buldozerele și restul tehnologiei, ne-au îmbogățit, fiind produse și servicii care nu existau înainte. La un nivel profund, totuși, nevoile umane pe care le satisfac aceste lucruri nu sunt noi. Doar că ele satisfac nevoile într-un alt mod, pe care noi trebuie să le plătim acum.

Gândiți-vă la telecomunicații. Ființele umane nu au o nevoie abstractă pentru comunicare la distanțe mari. Avem nevoie să rămânem în contact cu persoane cu care împărtășim legături emoționale și economice. În trecut, aceste persoane au fost, de obicei, aproape. Un vânător-culegător, sau un țăran rus din secolul al XIV-lea, nu ar fi avut mare nevoie de telefon. Telefoanele au început să satisfacă o nevoie numai atunci când celelalte evoluții din tehnologie și cultură au risipit peste tot oamenii, dislocând familiile și comunitățile locale. Deci, nevoia de bază care trebuia satisfăcută nu este ceva nou sub soare.

Luați în considerare o altă ofertă tehnologică, una de care copiii mei – spre marea mea consternare – par atrași irezistibil: jocurile fantasy, jucate pe roluri și în rețea, alături de mii de alți jucători*. Necesitatea pe care acestea o satisfac nu este cu nimic nouă. Pre-adolescenții și adolescenții au o nevoie puternică de a explora, de a avea aventuri și de a-și stabili o identitate prin interacțiunea cu partenerii din această explorare și aventură. În trecut, acest lucru se întâmpla chiar în aer liber. Când eram copii, nu am avut nimic din libertatea generațiilor dinaintea noastră, așa cum ați putea citi în Tom Sawyer – și totuși, eu și prietenii mei umblam uneori kilometri întregi până la un pârâu, sau la o carieră de piatră abandonată, la un tăpșan, la șinele de tren. Astăzi, rar se mai văd grupuri de copii hoinărind, când fiecare părticică de teren este împrejmuțată și marcată cu semne cu „Accesul interzis“, când societatea este obsedată de siguranță și când copiii sunt supra-aglomerati și siliți să facă performanță. Tehnologia și cultura au jefuit copiii de ceva de care aveau profundă nevoie și apoi, sub forma jocurilor video, le-au vândut acest lucru înapoi.

Îmi amintesc ziua în care am realizat ce s-a întâmplat. S-a întâmplat să mă uit la un episod din Pokémon – un show de televiziune care, în esență, este despre trei copii care hoinăresc și au ceva aventuri magice. Aceste personaje de pe ecran, fictive, înregistrate ca mărci comerciale, au avut aventurile magice pe care copiii adevărați le aveau înainte, dar pentru care acum trebuie să plătească (prin publicitate) pentru privilegiul de a privi. Ca rezultat, PIB-ul a crescut. Noi „bunuri și servicii“ (prin definiție, lucruri care fac parte din economia monetară) au fost fabricate, înlocuind funcțiile care au fost odată îndeplinite în mod gratuit.

Dacă reflectați un pic, veți vedea că aproape fiecare bun și serviciu disponibile astăzi corespund nevoilor care, înainte, erau îndeplinite gratuit. Ce ziceți de tehnologia medicală? Comparați propria noastră stare de sănătate precară cu sănătatea de care s-au bucurat vânătorii-culegători și agricultorii primitivi și este clar că la noi se cumpără, cu un mare preț, capacitatea noastră de a funcționa fizic. Ce ziceți de îngrijirea copiilor? Dar de prelucrarea produselor alimentare? De transport? De industria textilă? Spațiul nu-mi permite să analizez fiecare dintre aceste necesități care au fost furate pentru a ne fi vândute apoi. Vă voi oferi încă o dovadă: dacă dezvoltarea banilor a condus, într-adevăr, la împlinirea tehnologică și culturală a noilor nevoi, atunci nu ar trebui să fim mai împliniți decât oricare alt om de dinaintea noastră?

Sunt acum oamenii mai fericiți și mai împliniți pentru că au filme în locul povestitorilor triburilor, playere MP3 în locul adunărilor în jurul pianului? Suntem mai fericiți consumând produse din fabrică, decât de pe pământul vecin, sau din grădina proprie? Sunt oamenii mai fericiți trăind în apartamente prefabricate, sau viloaie, decât au fost în vechile ferme de piatră din Noua Anglie, sau în corturile indiene? Suntem mai fericiți? Ne-au fost satisfăcute toate noile nevoi?

Chiar dacă răspunsul este „nu“, eu nu voi renunța la întregul corpus al tehnologiei, în ciuda ruinii pe care a adus-o asupra naturii și umanității. De fapt, realizările științei și

---

* în original, „massively multiplayer online fantasy role-playing games“ (MMOFRPG) – TEI

tehnologiei răspund unor nevoi importante, nevoi care sunt principalele motoare ale economiei sacre. Acestea includ necesitatea de a explora, de a se juca, de a ști și de a crea ceea ce noi, cei din mișcarea Noii Economii, numim „chestii foarte faine“. Într-o economie sacră, știința, tehnologia, precum și specializarea muncii care le însoțește, vor continua să fie printre agenții de satisfacere a acestor nevoi. Putem vedea, deja, acest scop mai înalt al științei și tehnologiei, ca o genă recesivă care se cultivă implacabil, în ciuda comercializării sale nesfârșite. În inima fiecărui om de știință și inventator adevărat este spiritul de mirare, emoția și fiorul noutății. Fiecare instituție a lumii vechi are un corespondent în nou, aceeași notă, în altă octavă. Nu facem apel la o revoluție care va eradica vechiul și va crea totul de la zero. Acest tip de revoluție a fost încercat înainte, cu aceleași rezultate de fiecare dată, pentru că această mentalitate este, ea însăși, parte a lumii vechi. Economia sacră este parte a unui alt fel de revoluție, o transformare și nu o epurare. În această revoluție, învinșii nici măcar nu își vor da seama că au pierdut.

Până în prezent, foarte puține dintre produsele economiei și tehnologiei noastre au servit nevoilor menționate mai sus. Nu numai că nevoile noastre de joc, explorare și mirare sunt nesatisfăcute, dar o mare teamă și o luptă însoțesc chiar și îndeplinirea nevoilor noastre fizice. Acest lucru contrazice afirmația economiștilor care susțin că, chiar dacă nu au fost satisfăcute noi nevoi, tehnologia și diviziunea muncii ne permit să ne satisfacem, mai eficient, nevoile existente. Se spune că o mașină poate face munca a mii de oameni, iar un calculator poate coordona activitatea a o mie de mâini. În consecință, futuriștii, încă din secolul al XVIII-lea, au prezis o iminentă epocă a bunăstării. Această epocă nu a sosit și, într-adevăr, a părut că în ultimii treizeci și cinci de ani chiar s-a depărtat și mai tare. Evident, ceva nu funcționează.

Una dintre cele două ipoteze principale ale economiei este aceea că ființele umane acționează, în mod normal și rațional, în propriul interes și că acest interes corespunde banilor. Doi oameni vor face un schimb (de exemplu, cumpără ceva pe bani) doar în cazul în care acest lucru le aduce beneficii amândurora. Cu cât sunt mai multe schimburi, cu atât apar mai multe beneficii. Prin urmare, economiștii asociază banii cu „utilitatea“, așa cum o înțelege Bentham – adică bunul. Acesta este unul dintre motivele pentru care creșterea economică este Sfântul Graal, de necontestat, al politicii economice – cât timp economia se dezvoltă, nivelul stării de bine a lumii ar trebui să crească. Care politician nu ar vrea să-și asume meritele pentru creșterea economică?

Logica economică spune că, atunci când apare un nou bun sau serviciu, faptul că cineva este dispus să plătească pentru acesta înseamnă că trebuie să fie în beneficiul cuiva. Într-un anumit sens restrâns, acest lucru este adevărat. Dacă ți-aș fura cheile de la mașină, ar putea fi în avantajul tău să le cumperi înapoi de la mine. Dacă ți-aș fura terenul, poate ar fi în avantajul tău să-l închiriezi ca să poți supraviețui. Dar, a spune că tranzacțiile cu bani sunt dovezi ale creșterii generale de utilitate este absurd; sau, mai degrabă, se presupune că nevoile pe care le satisfac au fost, inițial, nesatisfăcute. Dar, dacă doar plătim pentru ceva ce odinioară era oferit prin intermediul auto-suficienței, sau a economiei darului, atunci logica creșterii economice este defectuoasă. Aici se află o motivație

ideologică ascunsă, și anume că presupunerea că viața primitivă a fost, în cuvintele lui Hobbes, „solitară, săracă, urâtă, proastă și scurtă“. Un astfel de trecut ar justifica prezentul, care de fapt are, în diferite moduri, exact însușirile menționate de Hobbes. Cum este viața în Marile Interioare din suburbii, dacă nu solitară? Cum este viața în Africa Ecuatorială, dacă nu scurtă? (8) Există vreo altă epocă cu care poate rivaliza secolul trecut în imoralitate și brutalitate? Poate că opinia hobbesiană, că trecutul nu a însemnat decât o luptă dură pentru supraviețuire, nu este decât o proiecție ideologică a propriei noastre condiții.

Pentru ca economia să crească, domeniul bunurilor și serviciilor denumite de bani trebuie, de asemenea, să crească. Banii trebuie să satisfacă tot mai multe dintre nevoile noastre. Produsul intern brut, la urma urmei, este definit ca suma totală a bunurilor și serviciilor pe care o națiune le produce. Numai cele transformate în bani contează.

Dacă am grijă de copiii tăi gratuit, economiștii nu țin cont de acest lucru ca un serviciu și nu-l adaugă la calculul PIB-ului. Nu mă pot folosi de acest lucru pentru a plăti o datorie financiară, nici nu pot să mă duc la supermarket și să spun: „am avut grijă de copiii vecinilor mei în această dimineață, așa că vă rog să-mi dați mâncare“. Dar dacă aș deschide o grădiniță și aș încasa bani, s-ar chema că am creat un „serviciu“. și, potrivit economiștilor, ar avea loc o creștere a PIB-ului, iar societatea ar deveni mai bogată. Am ajutat, așadar, la creșterea economică și am ridicat nivelul de trai din lume. „Bunuri“ sunt acele lucruri pentru care plătim bani. Deci, banul e „bun“. Aceasta a fost filosofia timpului nostru.

Același lucru este valabil dacă tai o pădure și vând lemnul. Cât este încă în picioare și inaccesibilă, aceasta nu este un bun. Devine „bun“ atunci când construim un drum forestier, angajăm forță de muncă, tăiem copacii și transportăm lemnul la cumpărător. Am convertit o pădure în lemn, într-o marfă, iar PIB-ul crește. În mod similar, dacă creez un cântec nou și-l împărtășesc tuturor, gratuit, PIB-ul nu crește și societatea nu este considerată mai bogată, dar dacă îl supun drepturilor de autor și-l vând, el devine un bun. Sau pot găsi o societate tradițională care folosește plante medicinale și leacuri de vindecare băbești, pot distruge cultura ei și o pot face dependentă de medicina farmaceutică pe care trebuie să o achiziționeze, apoi îi evacuez pe oameni de pe pământul lor, ca să nu poată fi fermieri de subsistență, și îi fac să cumpere alimente, și curăț pământul, angajându-i pe o plantație de banane – și uite așa, am făcut lumea mai bogată. Am adus diverse funcții, relații și resurse naturale, în domeniul banilor.

De fiecare dată când cineva plătește pentru ceva ce o dată i-a fost făcut cadou, sau a făcut cu de la sine putere, nivelul de „bunăstare“ din lume crește. Fiecare copac tăiat și făcut hârtie, fiecare idee capturată și transformată în proprietate intelectuală, fiecare copil care utilizează jocurile video în locul imaginației, fiecare relație umană transformată într-un serviciu plătit epuizează un pic din bunurile comune naturale, culturale, spirituale și sociale și le transformă în bani.

Este adevărat că este mai eficient (în termeni de ore de muncă) ca educatorii să aibă grijă de treizeci de copii, decât să facă asta o grămadă de părinți. De asemenea, este mult mai eficient să cultivi domenii de mii de hectare, cu megatractoare și substanțe chimice,

decât este să cultivi aceeași cantitate de hrană într-o sută de gospodării mici, folosind unelte de mână. Dar toată această eficiență nu ne-a dat mai mult timp liber și nici nu a satisfăcut vreo nevoie fundamentală nouă. Eficiența ajunge să satisfacă vechile nevoi la nesfârșit, în mod obscen, ajungând în cele din urmă la extrema dulapurilor pline de haine și încălțăminte, care abia sunt purtate până să ajungă la groapa de gunoi.

Caracterul limitat al nevoilor umane a prezentat probleme încă de la începutul erei industriale, pentru prima dată în industria textilă. La urma urmei, de cât de multe articole de îmbrăcăminte are o persoană nevoie, cu adevărat? Soluția la criza de supraproducție a fost de a manipula oamenii astfel încât să-și supra-satisfacă nevoia lor de a se îmbrăca. Să ne gândim la industria modei care, într-un mod surprinzător de conștient și de cinic, încurajează gentilomii în devenire să fie în pas cu moda. O parte din motivul pentru care oamenii au îmbrățișat acest lucru se datorează faptului că îmbrăcăminte ocupă un loc special în toate culturile, îndeplinind diverse nevoi sacre – de bucurie, de tristețe și de joacă – și contribuie foarte mult la nevoia, mai profundă, de identitate socială. Este la fel de natural să ne decorăm corpurile, cum este să ne condimentăm mâncarea. Ideea este că nu a fost satisfăcută vreo nevoie nouă. Tot mai mult, producția este dedicată satisfacerii aceleiași nevoi, elaborată la nesfârșit.

Mai mult decât atât, aceeași industrializare care a dus la producția de masă a textilelor a provocat, de asemenea, dezintegrarea socială care a zguduit comunitățile tradiționale și a făcut oamenii sensibili la industria modei. Am descris acest lucru într-un context ceva mai larg în „*Ascensiunea omenirii*“:

„Pentru a introduce consumismul într-o cultură anterior izolată este mai întâi necesar să-i distrugi identitatea. Iată cum: destramă rețelele sale de reciprocitate, prin introducerea de articole de consum din exterior. Distruge-i stima de sine, folosind imagini fascinante din Occident. Înjosește-i mitologiile sale prin lucrare misionară și educație științifică. Demontează-i modalitățile tradiționale de transmitere a cunoștințelor, la nivel local, prin introducerea de școlarizare cu programe din afară. Distruge-i limba, prevăzând școlarizarea în limba engleză, sau o altă limbă națională, sau mondială. Taie-i legăturile sale cu pământul, importând produse alimentare ieftine, pentru a face agricultura locală neeconomică. Vei obține un popor disperat după cele mai fițoase haine.“

Criza de supraproducție, care apare atunci când o nevoie a fost în mare parte satisfăcută, este rezolvată prin exportarea sa către o altă nevoie. Un mod echivalent de a privi acest lucru este cel conform căruia, rând pe rând, bunurile comune naturale, sociale, culturale și spirituale sunt transformate în proprietate și bani. Când capitalul uman de facere a hainelor (de exemplu, meșteșugurile, tradițiile și mijloacele pentru transmisia lor) este transformat într-o marfă și nimeni nu face haine în afara economiei monetare, atunci este momentul pentru a vinde mai multe haine, distrugând alte structuri sociale care păstrează identitatea. Identitatea însăși devine o marfă, iar hainele și alte articole de consum devin înlocuitoarele sale.

Ecologia socială a darului – meșteșugurile împărtășite, obiceiurile și structurile sociale care îndeplinesc, fiecare, nevoile altora – este o la fel de vastă sursă de belșug și are

la fel de multe direcții valoroase, ca ecologia și pământul pe care se bazează. Întrebarea este: ce se va întâmpla atunci când toate aceste forme de capital comun vor fi falimentate? Ce se va întâmpla atunci când nu vor mai fi vietăți marine care să fie transformate în fructe de mare, păduri care să fie făcute hârtie, sol fertil care să fie prefăcut în sirop de porumb*, când nu va mai fi nimic din ce oamenii ar putea să facă pentru alții gratuit?

La drept vorbind, aceasta nu ar trebui să fie o criză. De ce ar trebui să creștem la nesfârșit? Dacă toate nevoile noastre sunt satisfăcute odată cu creșterea eficienței, de ce nu putem, pur și simplu, să muncim mai puțin? De ce epoca promisă a timpului liber nu a apărut? După cum vom vedea, în sistemul nostru monetar actual, nu vom ajunge niciodată acolo. Nicio minune tehnologică nu va fi de ajuns. Sistemul monetar pe care l-am moștenit ne va obliga, întotdeauna, să alegem creșterea în detrimentul timpului liber.

S-ar putea spune că banii au venit în întâmpinarea unei nevoi care nu a fost cu adevărat satisfăcută înainte – necesitatea speciei umane de a crește și de a funcționa la o scară de milioane sau miliarde. Nevoia noastră pentru mâncare, muzică, povești, medicină și așa mai departe poate că nu este satisfăcută mai bine decât în epoca de piatră, dar acum putem crea, pentru prima dată, lucruri care necesită eforturile coordonate a milioane de specialiști din întreaga lume. Banii au facilitat dezvoltarea unui organism metauman format din șapte miliarde de celule, organul colectiv al speciei umane. Este ca o moleculă de semnalizare, coordonând contribuțiile persoanelor și ale organizațiilor spre scopuri pe care grupurile mai mici nu le-ar fi putut atinge vreodată. Toate nevoile pe care banii le-au creat, sau le-au transferat de la personal la standard și generic, au fost parte a acestei dezvoltări specifice unui organism. Chiar industria modei a fost o parte din ea, ca mijloc pentru crearea identității și a unui sentiment de apartenență, extins pe distanțe sociale mari.

Ca un organism pluricelular, umanitatea ca ființă colectivă are nevoie de organe, subsisteme și mijloacele de a le coordona. Banii, alături de cultura simbolică, tehnologiile de comunicare, educație și așa mai departe, au avut un rol esențial în dezvoltarea acestora. A fost ca un hormon de creștere, atât stimulând creșterea, dar și guvernând expresia acestei creșteri. Astăzi, se pare, ne-am atins limitele creșterii și, prin urmare, am ajuns la sfârșitul copilăriei omenirii. Toate organele noastre sunt pe deplin formate – unele, într-adevăr, și-au depășit utilitatea și se pot reîntoarce la stadiul lor rudimentar. Ne maturizăm. Poate că suntem pe cale de a îndrepta puterea creatoare a miliardelor de oameni către scopul ei matur. Poate că, în consecință, avem nevoie de un alt tip de bani, unul care continuă să coordoneze organismul metauman atât de complex, dar nu îl mai obligă să crească.

---

* Siropul de porumb este folosit, pe scară largă, în industria alimentară americană, ca îndulcitor, ca agent de îngroșare și ca agent de umectare. Siropul de porumb cu conținut mare de fructoză este principalul îndulcitor utilizat la fabricarea pâinii, cerealelor pentru micul-dejun, batoanelor energizante, iaurturilor, băuturilor răcoritoare, supelor și condimentelor. Consumul lui provoacă boli cardiace și hepatice, obezitate, cancer, demență etc. – TEI

Puterea banilor

Toate miriadele de forme de proprietate de astăzi au o trăsătură definitorie în comun: toate pot fi cumpărate și vândute pentru bani. Toate sunt echivalentul banilor, așadar oricine dispune de bani poate deține orice altă formă de capital și puterea productivă care derivă din ea. Și fiecare dintre aceste forme, amintiți-vă, provine din bunurile comune, a fost într-o vreme nestăpânită de nimeni și, în cele din urmă, a fost deposedată din bunul comun și transformată în proprietate. Același lucru care s-a întâmplat în cazul pământului, s-a întâmplat și în cazul celorlalte lucruri și a adus aceeași concentrație de bogăție și putere în mâinile celor care le dețin. Cum știau Sfinții Părinți ai bisericii primare, Proudhon, Marx și George, este imoral să jefuiești pe cineva de proprietatea sa și apoi să-l faci să-ți plătească pentru a o folosi. Cu toate acestea, asta se întâmplă în orice moment percepem arendă pe teren, sau dobândă pe bani. Nu este o întâmplare că aproape toate religiile lumii interzic, în mod expres, camăta. Cineva nu ar trebui să beneficieze doar din simpa deținere a unui lucru ce a existat înaintea proprietății, iar banii de astăzi sunt întruchiparea a tot ce a existat înainte de proprietate, esența distilată a proprietății.

Totuși, sistemele monetare anti-dobândă, propuse și descrise în această carte, nu sunt motivate doar de simpla moralitate. Dobânda este mai mult decât veniturile provenite dintr-o infracțiune, chiar mai mult decât veniturile în curs de desfășurare de la o infracțiune deja comisă. Este, de asemenea, motorul furtului continuu, este o forță care ne obligă pe toți, oricât de bune ar fi intențiile noastre, chiar dacă dorim sau nu, la complicitate la distrugerea pământului.

În călătoriile mele, inițial pentru mine și apoi ca vorbitor și scriitor, am întâlnit adesea o suferință profundă și o deznădejde provocate de omniprezența sistemului care devorează lumea și de neputința de a evita participarea la acest sistem. Pentru a da un exemplu din milioane, oamenii care sunt furioși pe Wal-Mart* încă mai cumpără de acolo, sau la alte asemenea magazine, care fac parte din același lanț al prădării lumii, pentru că ei simt că nu își pot permite să plătească dublul prețului, sau să se descurce fără. La fel, electricitatea care alimentează casa mea – care este cărbune smuls din vârful munților. La fel, combustibilul care mă duce în diverse locuri, cu ajutorul căruia primesc pachete atunci când „mă rup de civilizație“. Pot reduce participarea mea la sistemul devorator de lume, dar nu o pot evita în întregime. Pe măsură ce oamenii devin conștienți de faptul că trăind într-o societate înseamnă să contribui la relele din lume, trec de multe ori printr-o fază în care își doresc să găsească o comunitate de intenții complet izolată și auto-suficientă – dar la ce bun asta, dacă Roma e în flăcări? Și ce dacă nu îți aduci mica ta contribuție la poluarea de care este copleșit pământul? Ea avansează rapid, indiferent dacă locuiești în pădure și mănânci rădăcini și fructe de pădure, sau într-o suburbie și mănânci alimente aduse cu camioanele din California. (9) Dorința de disculpăre personală de păcatele societății este un fel de fetiș, asemănător cu panourile solare montate pe o casă de 400 de metri pătrați.

---

* Cea mai mare companie din domeniul comerțului cu amănuntul la nivel mondial și cea mai mare companie din lume, după cifra de afaceri, conform listei Forbes Global 2000, în anul 2008. În același an, numărul de angajați al companiei era de circa 2.100.000 – TEI

Oricât ar fi de laudabile, mișcările de boicotare a magazinelor Wal-Mart, sau reforma sistemului sanitar, ori de învățământ, sau a sistemului politic, sau a orice altceva, devin rapid exerciții de inutilitate împotriva puterii banilor. E ca și cum ai înota nebunește împotriva curentului și, de îndată ce respiri puțin, noi crime, noi groazăvii te mătură din nou, noi răniri ale naturii, comunității, sănătății sau spiritului – toate de dragul banilor.

Ce este, mai exact, această „putere a banilor“? Nu este, așa cum uneori poate părea, o cabală malefică a unor bancheri care controlează lumea prin intermediul Consiliului Bilderberg, Comisiei Trilaterale și a altor instrumente de „Illuminati“. În călătoriile și corespondența mea, am întâlnit oameni care au citit cărțile lui David Icke* și alții care insistă să creadă într-o veche conspirație la nivel mondial, dedicată unei „Noi Ordini Mondiale“, simbolizate prin ochiul atotvăzător din vârful piramidei, controlul fiecărui guvern și fiecărei instituții și alergătura din culise a unui mic grup secret de monștri înfometați de putere, care numără în rândul marionetelor chiar și pe cei din familia Rothschild și Rockefeller. Trebuie că sunt foarte naiv sau foarte ignorant, de nu înțeleg adevărata natură a problemei.

Deși sunt naiv, nu sunt ignorant. Am citit mult pe tema asta și nu sunt satisfăcut. În timp ce este clar că există mult mai multe de spus despre niște evenimente, cum ar fi 9/11 și asasinatul lui Kennedy, și că industria financiară, crima organizată și puterea politică sunt strâns legate între ele, mi se pare că, în general vorbind, teoriile conspirației acordă prea mult credit capacității oamenilor de a gestiona și controla, cu succes, sisteme complexe. Cu siguranță se întâmplă ceva misterios, iar „coincidențele“ despre care vorbesc oamenii ca Icke sfidează explicațiile convenționale, dar, dacă îmi permiteți o clipă de răgaz metafizic, cred că, până la urmă, ceea ce este întâmplă este că profundele noastre ideologii, sisteme de credință și umbrele lor subconștiente generează o matrice de sincronicități care arată foarte mult a conspirație. Aceasta este, de fapt, o conspirație fără conspiratori. Fiecare dintre noi este o marionetă, dar nu există niciun păpușar.

Mai mult decât atât, apelul la teorii ale conspirației, care sunt, de obicei, nefalsificabile, este la fel de mult psihologic, pe cât este de empiric. Teoriile conspirației au o alură întunecată, deoarece se leagă de furia noastră primară, canalizând-o către ceva anume, care să fie obiectul vinei și al urii. Din păcate, aa cum numeroși revoluționari au descoperit atunci când au răsturnat oligarhii, ura noastră este orientată prost. Adevăratul vinovat este mult mai în profunzime și se găsește pretutindeni. El depășește agentul uman conștient și chiar bancherii și oligarhii trăiesc sub vraja lui. Adevăratul vinovat este un domnitor extraterestru care conduce lumea dintr-o farfurie zburătoare. Glumeam. (10) Adevăratul vinovat, adevăratul maestru păpușar, care ne manipulează elitele din culise, este sistemul monetar în sine: un sistem bazat pe credite, alimentat de profit, care ridică vechiul val al separării care tot crește, care generează competiția, polarizarea și lăcomia, care obligă la o creștere exponențială fără sfârșit și, cel mai important, care se apropie de sfârșit în timpul nostru, pe măsură ce

---

* Scriitor britanic, autor a numeroase cărți în care expune teorii precum cea în care lumea contemporană ar fi condusă de niște lideri aparținând unei specii hibride, apărute din combinația oamenilor cu reptilienii – TEI

combustibilul necesar pentru această creștere – capitalul social, natural, cultural și spiritual – se termină.

Următoarele câteva capitole descriu acest proces și dinamica dobânzii, văzând criza economică din zilele noastre ca pe punctul culminant al unei tendințe de secole. Din această perspectivă, putem înțelege mai bine cum să nu creăm doar un nou sistem monetar, ci noul tip de sistem monetar, unul care are efecte opuse celui de azi: dăruire în loc de lăcomie, egalitate în loc de polarizare, înmulțirea bunurilor comune în locul jefuirii lor, sustenabilitate în loc de creștere. De asemenea, acest nou tip de sistem monetar va întruchipa o schimbare mai profundă pe care o vedem astăzi, o trecere a identității umane către o persoană conectată, legată de toate celelalte prin circuitul darului. Orice ban care este parte a acestei Reuniuni, acestei Mari Schimbări, merită, desigur, să fie numit sacru.

Note

(1) Credite de poluare și scheme similare caută să transforme capacitatea de absorbție a pământului în proprietate. Cu toate acestea, chiar fără ele, există deja o componentă invizibilă, încorporată în fiecare produs fabricat, un input provenind dintr-o sursă limitată. Chiar și fără drepturi de proprietate explicite, această capacitate de absorbție este luată din bunurile comune.

(2) De exemplu, realizatorii de film au nevoie de întregi departamente juridice pentru „acordarea drepturilor“, prin care se asigură că în filmul respectiv nu s-au folosit, accidental, imagini cu drepturi de autor. Acestea ar putea include imaginile cu mobilier de designer, clădiri, logo-uri de firme și îmbrăcăminte – aproape tot ce aparține mediului construit. Rezultatul este înăbușirea creativității și tratarea multora dintre cele mai interesante forme de artă ca ilegale. (Acest lucru este inevitabil, de vreme ce arta folosește ca subiect lucruri legate de viața noastră, iar aceste lucruri se află deja în domeniul proprietății).

(3) Mumford, *Technics and Civilization*, 142. Desigur, persoana aflată în ultima etapă a procesului de invenție merită recompensă pentru ingeniozitatea și truda ei, dar contextul social trebuie să fie, de asemenea, recunoscut. Aceasta se întâmplă din ce în ce mai rar, pentru că perioadele de timp acoperite de brevete și de drepturi de autor s-au extins de la 10 ani inițial, la 20 de ani și, în unele cazuri, până la 100 de ani.

(4) Kropotkin, *The Conquest of Bread*, capitolul 1.

(5) O discuție detaliată despre drepturile de proprietate intelectuală este dincolo de scopul acestei cărți. Desigur, am avut o contribuție la această matrice de idei (sau, cel puțin, cred că am avut!) și merit să fiu susținut în munca mea. Cu toate acestea, împiedicarea altor persoane de a încorpora scrierile mele și alte creații în propriile lor opere mi se pare meschină. Practic vorbind, susțin extinderea doctrinei „utilizării echitabile“ și o scurtare radicală a termenelor drepturilor de autor și ale brevetelor.

(6) Sau nu acceptă nicio realitate, desconsiderând totul ca fiind doar imagini și simboluri. Pe de o parte, acest lucru îi permite să nu fie dus cu zăhărelul. Pe de altă parte, îl transformă într-un cinic și îl epuizează.

(7) Seaford, *Money and the Early Greek Mind*, p. 157.

(8) Viața modernă este și ea scurtă: în ciuda duratei de viață relativ lungi, viața îi pare scurtă unui om mereu ocupat și grăbit.

(9) Cu toate acestea, eforturile pe care le fac oamenii pentru a reduce complicitatea lor în demolarea lumii sunt foarte importante la nivel de ritual. Ritualul constă în manipularea de simboluri pentru a influența realitatea – chiar banii sunt un instrument al ritualului – prin urmare, dispun de o mare putere practică. Deci, vă rog nu permiteți cuvintelor mele să vă oprească de la boicotarea Wal-Mart-ului. Pentru o discuție mai detaliată, vezi eseul meu „Rituals for Lover Earth“ on-line, de preferință după ce ai parcurs capitolul 8 din această carte.

(10) Ei bine, nu în întregime. Invocarea controlului infam al entităților extraterestre sau demonice codifică o percepție validă: anume, că sursa răului din lumea noastră este dincolo de agentul uman conștient*. Există maștri-păpușari, dar ei sunt sisteme și ideologii, iar nu oameni. În ceea ce privește extraterestrii, am probleme în a răspunde întrebării dacă eu „cred în ei“. Poate că întrebarea dacă ei „există“ se infiltrează în ipoteze ontologice false, mai ales că există un context obiectiv în care lucrurile fie există, fie nu există. Așa că, de obicei spun doar „da“.

---

* Pentru edificare cu privire la această teză, vezi Denis de Rougemont – *Partea diavolului*, trad. Mircea Ivănescu, Humanitas, 2006 – TEI

CAPITOLUL 6

ECONOMIA CĂMĂTĂRIEI

„În ciuda tuturor promisiunilor oamenilor de a eradica războiul odată pentru totdeauna, în ciuda milioaneilor care strigă „să nu mai fie război“, în ciuda tuturor speranțelor pentru un viitor mai bun, trebuie să afirm următorul lucru: dacă sistemul monetar actual, bazat pe dobândă și pe dobândă compusă rămâne operațional, îndrăznesc să prezic faptul că, în mai puțin de douăzeci și cinci de ani, vom avea un nou război, încă și mai cumplit. Pot deja să prevăd dezvoltarea lui viitoare. Viteza actuală cu care se dezvoltă tehnologia va conduce la o industrie performantă. Capitalul dobândit va fi mare, în ciuda pierderilor imense provocate de război, iar datorită abundenței capitalului, rata dobânzii va scădea (până la nivelul la care posesorii de capital vor renunța să mai scadă rata dobânzii). Atunci, banii vor fi teaurizați (acest lucru ducând la deflație), activitățile economice se vor diminua și numărul tot mai mare de șomeri va umple străzile... aceste mase de oameni nemulțumiți vor da naștere ideilor sălbatice și revoluționare și alături de acestea va crește și planta otrăvitoare numită Super-Naționalism. Națiunile nu se vor mai înțelege între ele, iar rezultatul nu poate fi altul decât războiul.“ – Silvio Gesell (1918)

Ne confruntăm cu un paradox. Pe de-o parte, banii sunt un instrument de recompensare și încredere, o punte între daruri și nevoi, un intermediar între schimburile care altfel nu ar putea avea loc. Iar acest fapt ar trebui să ne facă pe toți bogați. dar totuși nu o face. În schimb, banii au adus nesiguranță, sărăcie și eliminarea bunurilor comune, culturale și naturale. De ce?

Cauza acestui fapt se află în inima sistemului monetar de astăzi. Sunt urmări firești ale felului în care banii sunt creați și modalității în care circulă aceștia, iar centrul de greutate al acestui sistem îl reprezintă camăta, mai cunoscută sub numele de dobândă. Camăta este antonimul darului, pentru că, în loc să dăm altora atunci când avem mai mult decât necesar, camăta se folosește de puterea dreptului de proprietate pentru a lua și mai mult de la ceilalți; în loc să dăruiască, pur și simplu și, așa cum vom vedea mai departe, fiind opusă darului din perspectiva efectelor și a motivațiilor sale.

Camăta este creată în însăși fabrica de bani, încă din momentul tipăririi lor. Banii sunt realizați atunci când Banca Centrală a unei țări lansează titluri purtătoare de dobândă pe piață (de regulă, certificate de trezorerie, dar și alte titluri de valoare, precum și alte

gunoaiie financiare) pe piața liberă. Banca Centrală creează acești bani din aer, din condei sau printr-o simplă comandă la tastatura unui calculator. De exemplu, atunci când Rezervele Federale au cumpărat 290 de miliarde de dolari în titluri cu valoare de la Deutsche Bank, în 2008, nu a folosit bani existenți pentru a face aceasta; a creat bani noi sub forma unei intrări de bani în contul Deutsche Bank. Acesta este primul pas în crearea banilor. Orice ar cumpăra Rezervele Federale sau Banca Națională, este sub forma unor certificate cu dobândă. Cu alte cuvinte, înseamnă că banii creați sunt însoțiți de dobânda aferentă, iar dobânda este întotdeauna mai mare decât suma de bani creată.

Tipul de bani descris anterior este ceea ce se numește „baza monetară“ sau BM. Ea există sub formă de rezervă bancară (sau numerar disponibil). Cel de-al doilea pas se realizează atunci când o bancă împrumută bani unei firme sau unei persoane. Din nou, sunt creați bani noi sub forma intrării de bani în contul celui care împrumută. Atunci când o bancă împrumută unei companii 1 milion de dolari, nu îi debitează din conturile existente; ci, pur și simplu, creează această sumă. Sunt creați atunci un milion de dolari și mai mult de un milion de dolari în debit. (1) Acești bani sunt denumiți M1 sau M2 (în funcție de tipul de cont în care se află). Sunt bani care sunt cheltuiți pe bunuri și servicii, capital sub formă de echipament, angajări și așa mai departe.

Descrierea modului în care sunt creați banii pe care am expus-o mai sus, deși acceptată pe scară largă, nu este perfect corectă. Voi discuta chestiunile mai subtile în anexă. Deocamdată, e suficient că este destul de limpede pentru scopul nostru – acela de a descrie efectele dobânzii.

O parabolă economică

În ziua de astăzi, camăta reprezintă atât cauza sărăciei endemice, cât și motorul dezvoltării continue care devorează lumea. Pentru a explica acest lucru, voi folosi o extraordinară parabolă creată de economistul vizionar Bernard Lietaer, intitulată „Al unsprezecelea rotund“, din cartea sa *The Future of Money* (Viitorul banilor).

„Odată ca niciodată, într-un sătuc din Tărâmul Uitat, oamenii făceau troc cu de toate. În fiecare zi de târg, oamenii umblau cu găini, ouă, șuncă și pâine și negociau îndelung între ei pentru a obține ceea ce aveau nevoie. În perioadele-cheie ale anului, cum ar fi, de exemplu, perioada recoltatului, sau atunci când cineva trebuia să-și repare hambarul după o furtună, oamenii apelau la tradiția moștenită din vechea țară pentru a se sprijini reciproc. Ei știau că dacă ei înșiși vor fi în necaz, și ceilalți îi vor sprijini.

Într-o zi de târg, s-a ivit un străin cu pantofi negri și lucioși și cu o pălărie albă elegantă, urmărind cu un zâmbet sarcastic toată această târguială. Atunci când a observat un fermier cum căuta să adune în coteț cele șase găini pe care dorea să le schimbe pe o bucată de șuncă, nu s-a mai putut abține din râs.

- Bieții oameni, spuse el, cât sunt de atât de primitivi!

Soția fermierului l-a auzit pe străin și l-a întrebat:

- Crezi că poți face o treabă mai bună cu găinile?

- *Cu găinile nu, a răspuns străinul, dar există o modalitate mult mai bună de a scăpa de toată această zarvă.*

- *Da, cum aa?*

- *Vezi copacul acela din zare?, a întrebat-o pe femeie. Ei bine, voi atepa acolo până ce unul dintre voi îmi va aduce o piele mare de vacă. Apoi fiecare familie trebuie să treacă pe la mine. Vă voi explica cum se poate face acest lucru mai bine.*

Și așa se și întâmplă. Străinul a luat o bucată de piele de vacă, a tăiat din ea cercuri perfecte și a pus un sigiliu complicat și fin pe fiecare bucată. Apoi a dat fiecărei familii câte zece bucăți și le-a explicat că fiecare bucată reprezintă valoarea unei găini.

- *Acum puteți să schimbați și să negociați cu aceste rotunduri de piele, în loc s-o faceți cu găinile care sunt greu de mănuit.*

Treaba asta avea sens. Toată lumea a fost impresionată de omul cu pantofi strălucitori și pălărie model.

- *Și, apropo, adăugă acesta, după ce fiecare familie primise zece rotunduri, peste un an voi veni și voi sta sub același copac. Vreau ca fiecare dintre voi să-mi aducă înapoi unsprezece rotunduri. Cea de-a unsprezecea bucată va fi semnul aprecierii voastre față de mine, pentru îmbunătățirea tehnologică care a fost posibilă în viața voastră, datorită mie.*

- *Dar de unde o să facem rost de cea de-a unsprezecea bucată?, întreabă fermierul cu cele unsprezece găini.*

- *Veți vedea, spuse bărbatul cu un zâmbet calm.“*

Presupunând că populația și producția anuală vor rămâne neschimbate pe perioada întregului an, ce credeți că se va întâmpla? Aveți în vedere faptul că cel de-al unsprezecelea rotund nu a fost creat. Astfel, ca și concluzie, una dintre cele unsprezece familii va trebui să piardă toate cele zece rotunduri, chiar dacă toată lumea își va conduce afacerile bine, pentru ca să fie posibil ca restul familiilor să aibă încă un rotund de piele de vacă în plus.

Astfel, atunci când o furtună a lovit recolta uneia dintre familii, ceilalți nu au mai fost așa de săritori să ajute familia la nevoie, înainte ca dezastrul să lovească. Deși era mai convenabil să negocieze cu bani în loc de găini, în zilele de târg, acest nou joc a avut ca efecte secundare neplăcute faptul că descuraja cooperarea spontană, care fusese tradițională în sat. În schimb, noii bani au generat o competiție acerbă între participanți.

Această parabolă arată cum competiția, insecuritatea și lăcomia sunt aduse în economie prin camătă sau dobândă. Acestea nu pot fi eliminate atâta timp cât necesitățile vieții pot fi procurate numai prin intermediul banilor și al dobânzii aferente. Dar să continuăm povestirea pentru a arăta cum dobânda creează o presiune pentru impulsivitatea creșterii economice continue.

Sunt trei finaluri posibile la povestirea lui Lietaer: neplata datoriei, creșterea sumei de bani de pe piață sau redistribuirea veniturilor. Fie câte una dintre cele unsprezece familii poate ajunge la faliment, lăsând gospodăria pe mâna străinului cu pălărie (bancherului), fie acesta poate să-i procure o altă piele de vacă și să creeze mai mulți bani,

fie sătenii pot să refuze să plătească datoria. Aceleași opțiuni oferă orice economie bazată pe camătă.

„Sătenii s-au adunat în jurul străinului și i-au spus:

- Domnule, sunteți amabil să ne mai dați niște rotunduri pentru ca nimeni să nu ajungă la faliment?

Și străinul a răspuns:

- Voi face aceasta, dar numai pentru aceia dintre voi care îmi pot garanta că-mi vor plăti înapoi. Pentru că fiecare rotund valorează o găină, voi împrumuta rotunduri numai acelor dintre voi care au mai multe găini decât suma pe care mi-o datorează. Astfel, dacă nu-mi vor înapoia rotundurile, voi confisca găinile în schimb. Ah, și pentru că sunt un om atât de bun, voi crea rotunduri și pentru cei care nu au în acest moment mai multe găini, dacă mă vor convinge că pot crește mai multe găini pe viitor. Așa că arătați-mi planul de afaceri! Dovediți-mi că sunteți de încredere (un sătean se poate ocupa să realizeze rapoarte la credite pentru a vă ajuta). Pot împrumuta 10% dacă îmi demonstrați că puteți să creșteți numărul de găini cu 20% pe an, mă plătiți înapoi și deveniți și voi bogați.

Sătenii au întrebat:

- Asta sună bine, dar din moment ce creați noi rotunduri cu 10% dobândă, noi tot nu vom fi în stare să înapoiem întreaga sumă la final.

- Asta nu va fi o problemă, spuse bărbatul. Veți vedea la momentul oportun. Voi crea încă și mai multe rotunduri și atunci când nici acestea nu vor fi suficiente, voi crea altele. Voi fi întotdeauna disponibil să creez noi rotunduri. Desigur, voi va trebui să produceți mai multe găini, dar atâta timp cât creșteți producția de găini, nu va fi nici o problemă.

Un copil a venit și l-a întrebat:

- Scuzați-mă, domnule, familia mea este bolnavă și nu avem suficiente rotunduri pentru a cumpăra hrană. Puteți să-mi mai dați și mie niște rotunduri?

- Îmi pare rău, spuse bărbatul, dar nu pot face asta. Vezi, eu pot să creez aceste rotunduri numai pentru cei care îmi vor plăti înapoi. Dacă familia ta are câteva găini cu care să poată garanta, sau dacă îmi poți dovedi că vei munci mai mult pentru a crește mai multe găini, atunci îți voi da alte rotunduri.

Cu câteva excepții nefericite, sistemul a mers bine o vreme. Sătenii au crescut producția de găini destul de rapid pentru a putea obține rotundurile suplimentare, necesare pentru a-i plăti omului cu pălărie. În schimb alții, din cauza ghinionului, sau poate nepriceperii, au falimentat, iar vecinii lor mai eficienți le-au preluat fermele și i-au angajat să muncească pentru ei. În mare, producția de găini a crescut în fiecare an cu 10%, la fel ca și cantitatea de rotunduri disponibilă. Satul și numărul de găini a crescut atât de mult, încât omul cu pălărie a început să fie însoțit și de alți oameni care să taie rotunduri și să le ofere celor care aveau un plan bun și puteau demonstra că sunt capabili să crească producția de găini.

Din când în când, mai apărea câte o problemă. De exemplu, a devenit evident faptul că nimeni nu avea nevoie de toate aceste găini. „Ne-am saturat de atâtea ouă“, se plângeau copiii.

„Toate camerele din casă au câte un pat din pene“, se plâneau nevestele. Pentru a se asigura creșterea producției de găini, sătenii au inventat tot felul de aparate. A devenit la modă să cumperi în fiecare lună o saltea din pene, și case mai mari în care să stea găinile, și nenumărați metri pătrați plini cu găini. S-au creat dispute cu alte sate, care au fost rezolvate cu bătăi cu ouă.

- Trebuie să creștem cererea de noi găini!, țipa primarul, care era cumnatul bărbatului cu pălărie. În felul acesta, vom continua să ne îmbogățim cu toții.

Într-o zi, o săteancă mai în vârstă a observat o problemă. În timp ce în trecut, terenul din jurul satului era verde și fertil, acum era maroniu și murdar. Întreaga vegetație fusese înlăturată pentru a planta cereale pentru găini. Iazurile și izvoarele, altădată pline cu pește, erau acum cloace pline cu găinaț urât mirositor. Și atunci, bătrâna a spus:

- E timpul ca toate acestea să înceteze! Dacă mai mărim producția de găini, ne vom îneca în găinaț!

Omul cu pălărie a tras-o la o parte și a asigurat-o:

- Nu-ți face griji, lângă noi este un sat plin cu teren fertil. Sătenii noștri intenționează să mute producția de găini la ei. Iar dacă nu sunt de acord... ei bine, noi suntem mai mulți. Oricum, nu se poate să vorbești serios cu stoparea creșterii. De ce și cum își vor plăti consătenii tăi datoria? Cum voi fi eu capabil să produc alte rotunduri? Aș putea chiar să falimentez.

Și, în felul acesta, toate satele, unul câte unul, s-au transformat în haznale urât mirositoare, cu legiuni de găini de care nu avea nimeni nevoie, iar satele se băteau între ele pentru puținele spații verzi care puteau susține încă câțiva ani de creștere. Și totuși, în ciuda tuturor eforturilor de a asigura dezvoltarea, ritmul de creștere s-a încetinit. În timp ce rata de creștere încetinea, datoria începea să se mărească, direct proporțional cu venitul, până când mulți au ajuns să-și cheltuiască toate rotundurile numai pentru a-l plăti pe omul cu pălărie. Mulți au falimentat și au trebuit să lucreze pentru un venit de subzistență la angajatori care, la rândul lor, abia puteau să-și plătească datoriile către omul cu pălărie. Erau tot mai puțini oameni care să-și permită să cumpere produsele pe care le dădeau găinile și astfel devenea tot mai greu să poată fi menținute cererea și creșterea economică. În timp ce era o supraproducție de găini într-un mediu înconjurător devastat, tot mai mulți oameni aveau tot mai puțin pentru a supraviețui, săraci lipiți în mijlocul belșugului“.

Și aici ne aflăm și noi în prezent.

Imperativul creșterii

Sper că această poveste ilustrează limpede ceea ce se întâmplă cu adevărata economie. Din cauza cametei/dobânzii, în orice moment, suma de bani datorată este mai mare decât suma de bani existentă. Pentru a crea noi bani, necesari pentru ca întregul sistem să funcționeze, trebuie să creștem mai multe găini – cu alte cuvinte, să creăm „produse și servicii“. Principala modalitate de a face acest lucru este de a vinde ceva ce înainte era gratuit. De a transforma pădurile în cherestea, muzica în produse muzicale, ideile în proprietate intelectuală, ajutorul reciproc în servicii plătite.

Cu ajutorul tehnologiei, transformarea în marfă a bunurilor și serviciilor care nu aveau înainte valoare monetară s-a accelerat în ultimele decenii, în așa fel încât, în momentul actual, mai sunt puține lucruri care să nu aibă echivalent în bani. Cea mai mare parte a bunurilor comune, fie că este vorba de pământuri sau de cultură, au fost vândute pentru a se putea ține pasul cu creșterea exponențială a banilor de pe piață. Acesta este adevăratul motiv pentru care am transformat pădurile în bușteni, cântecele în proprietate intelectuală și așa mai departe. Este motivul pentru care două treimi dintre mesele americanilor nu sunt luate acasă. Este motivul pentru care remediile naturale tradiționale au fost înlocuite cu medicamente, motivul pentru care îngrijirea copilului a devenit un serviciu plătit, motivul pentru care apa potabilă a devenit băutura cu cea mai mare creștere pe piața băuturilor îmbuteliate.

Imperativul creșterii continue, provocat de sistemul bazat pe dobândă, este ceea ce împinge la transformarea asiduă a vieții, lumii și spiritului în bani. Completând cercul vicios, cu cât mai mult transformăm viața în bani, cu atât mai mulți bani vor fi necesari pentru a trăi. Camăta, iar nu banii, este proverbiala sursă a tuturor relelor.

Haideți să vedem mai în detaliu de ce. Asemenea omului cu pălărie, o bancă sau oricine altcineva va fi de acord să-ți împrumute bani doar dacă există asigurarea că vei plăti înapoi. Această asigurare poate fi susținută dintr-un venit viitor posibil, o garanție sau un rating de credit bun. Consecințele grave care ar decurge din nerambursarea banilor obligă la aceste asigurări. Plătirea datoriei depinde nu numai de abilitatea de a înapoia banii, ci și de anumite presiuni economice, sociale și legale. Instanța poate ordona confiscarea bunurilor pentru a se plăti datoria și, deși rău-platnicii nu mai pot fi închiși (2), debitorii rău-platnici sunt hărțuiți de firmele de recuperare de debite și suferă de consecințe neplăcute cu privire la apartamentele lor, la locul de muncă sau la cazierului fiscal. Mulți oameni simt și o datorie morală de a înapoia banii. Acest lucru este normal: în economiile darului, cei care au primit sunt presați social și moral să înapoieze darul.

Banii cu care se plătesc rata și dobânda provin din vânzarea bunurilor și serviciilor, sau din viitoare împrumuturi. În orice moment folosiți bani, garantați că „am prestat un serviciu sau am tranzacționat un bun de valoare echivalentă celui pe care îl cumpăr acum“. De fiecare dată când împrumutați bani, vă angajați că veți produce un bun sau serviciu echivalent, în viitor. În teorie, acest lucru pare a fi spre binele tuturor, pentru că permite conectarea cererii și ofertei, nu numai în spațiu și în cadrul profesiei, dar și în timp. Economia bazată pe credit schimbă bunurile actuale pentru bunuri din viitor. Nu diferă foarte mult cu principiile economiei darului. Primesc acum și voi dăruia mai târziu.

Problemele încep de la dobândă. Din cauză că datoria purtătoare de dobândă însoțește toți banii care se produc, în orice moment, valoarea banilor datorati este mai mare decât valoarea banilor de pe piață. Insuficiența banilor ne împinge la concurență între noi și ne condamnă la o stare de lipsă permanentă. Este precum jocul acela muzical cu scaune, în care nu este niciodată suficient spațiu pentru ca toată lumea să fie în siguranță. Presiunea datoriei este endemică pentru sistem. Deși unii reușesc să-și acopere datoria, per total sistemul are nevoie de o stare de datorie generalizată și în creștere.

Presiunea fundamentală și constantă a datoriei înseamnă că întotdeauna vor exista oameni care sunt neliniștiți și disperați, puși sub presiunea necesității de a supraviețui, pregătiți pentru a tăia și ultima pădure, a prinde ultimul pește, a vinde cuiva o pereche de teniși, a lichida orice fel de capital social, natural, cultural sau spiritual rămas disponibil. Nu putem ajunge vreodată să avem „destul“ pentru că, într-un sistem bazat pe dobândă, se schimbă nu numai „bunurile de acum pe bunuri viitoare“, ci și bunurile de acum pe și mai multe bunuri în viitor. Pentru a face față datoriei, sau pur și simplu pentru a supraviețui, trebuie fie să iei averea altcuiva (așa se naște competiția), fie să creezi o „nouă“ avere prin smulgerea ei din capitalul de bunuri comune.

Vom da un exemplu concret pentru a exemplifica. Să presupunem că mergeți la bancă și spuneți „Domnule bancher, aș dori un milion de dolari împrumut pentru a proteja această pădure de la exploatare. Nu voi câștiga nimic prin acest fapt, deci nu voi putea plăti dobândă. Dar dacă veți avea nevoie de bani înapoi, voi vinde pădurea și vă voi înapoia milionul de dolari“. Din păcate, bancherul va fi nevoit să vă refuze cererea, chiar dacă în inima sa nu ar dori acest lucru. Dar dacă veți merge la bancă și veți spune: „A dori un milion de dolari pentru a cumpăra această pădure, aș lua în leasing buldozere, aș tăia-o și aș vinde chereșteaua pentru suma de două milioane de dolari, din care vă voi plăti 12 procente dobândă și voi face și un profit bunicele pentru mine“, atunci un bancher viclean va fi de acord cu propunerea Dvs. În primul caz, nu se producea niciun nou bun sau serviciu și, astfel, nu s-ar fi putut crea noi bani. Bani se duc la aceia care produc noi bunuri și servicii. De aceea, sunt multe locuri de muncă prin care se transformă capitalurile sociale și naturale în bunuri și puține slujbe care să presupună protejarea tezaurului natural și cultural.

Generalizând, presiunea neîncetată asupra datornicilor pentru a crea bunuri și servicii este o presiune organică spre creșterea economică (definită ca și creștere a numărului total de bunuri și servicii schimbate pentru bani). Iată o nouă perspectivă de a privi lucrurile: deoarece datoria este mai mare decât banii împrumutați, crearea banilor va conduce, pe viitor, la nevoia de a crea și mai mulți bani. Cantitatea de bani trebuie să crească de-a lungul timpului, noi bani vor merge la cei care vor produce bunuri și servicii; așadar, volumul bunurilor și serviciilor trebuie să crească, de asemenea.

Prin urmare, nu numai impresia că banii sunt nelimitați, remarcată încă din perioada Greciei antice, ne permite să credem în creșterea continuă. Majoritatea economiștilor consideră că acest imperativ al creșterii continue este un lucru bun, susținând că acesta ar crea motivarea pentru inovații, pentru progres, pentru a satisface tot mai multe nevoi, cu o eficiență tot mai mare. O economie bazată pe dobândă este, în mod fundamental, de netăgăduit, o economie a creșterii și, cu câteva excepții marginale, majoritatea economiștilor și, probabil, toți politicienii văd creșterea economică ca pe o demonstrație a succesului.

Întregul sistem de bani împrumutați cu camătă funcționează bine atâta timp cât volumul bunurilor și serviciilor interschimbate cu bani ține pasul cu creșterea volumului de bani. Dar ce se va întâmpla dacă nu va ține? Cu alte cuvinte, ce se va întâmpla dacă rata

de creștere economică este mai mică decât rata dobânzii? Asemenea sătenilor din parabolă, trebuie să ținem cont de acest lucru într-o lume care pare să-și atingă limitele creșterii.

Concentrarea bogăției

Deoarece creșterea economică este aproape întotdeauna mai lentă decât rata dobânzii, ceea ce se întâmplă, de obicei, în astfel de condiții, nu este niciun mister. Dacă datornicii nu pot, cumulat, să plătească din noile bunuri pe care le creează, ei trebuie să înapoieze băncii tot mai mult din bunurile pe care le au, sau/și să dea creditorilor o parte din ce în ce mai mare a veniturilor prezente și viitoare. Atunci când bunurile deținute și veniturile viitoare se epuizează, ajung la faliment. Nu se poate altfel, atunci când rezultatul investiției este mai mic decât media dobânzii plătite pentru obținerea capitalului investit. Falimentul este inevitabil pentru o anumită parte a celor care împrumută. În teorie cel puțin, falimentele nu sunt neapărat un lucru rău: ele aduc consecințe negative pentru deciziile care nu conduc la o mai mare bunăstare, care nu au ca rezultat o mai eficientă producție de bunuri de care lumea are nevoie. Creditorii vor fi atenți să nu împrumute bani cuiva care nu pare capabil să ducă la creșterea economiei, iar debitorii vor fi forțați să se străduiască să contribuie la economie. Chiar și în economiile în care dobânda este zero, oamenii pot ajunge la faliment dacă iau decizii proaste, dar nu există o necesitate organică de a se ajunge la faliment.

În afara economiștilor, nimănui nu-i place falimentul – și, cel mai puțin, creditorilor, din moment ce banii lor vor dispărea. O modalitate de a preveni falimentul, cel puțin pe moment, este de a împrumuta datoricului încă și mai mulți bani, pentru ca acesta să continue să plătească primul împrumut. Acest lucru pare a fi justificat atunci când debitorul se confruntă cu o dificultate de moment, sau dacă există motive să se creadă că productivitatea va crește în așa măsură, încât să fie capabil să plătească tot împrumutul. Dar, de obicei, creditorii vor împrumuta și mai mulți bani, pentru că ei nu vor să socotească pierderile dacă debitorul nu poate să plătească și, astfel, să intre și ei în faliment. Atâta timp cât debitorul mai face plăți, creditorul poate spera că totul este în ordine.

Aceasta este situația economică mondială din ultimii ani. După ani, sau chiar decenii, în care dobânzile au depășit creșterea economică, fără compensații în caz de pierdere, ne confruntăm cu o enormă datorie în așteptare. Guvernul*, la imperativul dat de industria financiară (adică de creditori, de cei care dețin banii) a făcut tot ce a putut pentru a preveni imposibilitățile de plată a datoriilor și pentru a menține datoriile în control, cu speranța că o creștere viitoare îi va redresa (3). Vom „crește pentru a ieși din datorii“, speră aceștia.

La nivel politic, există aceeași presiune de „creștere economică“ așa cum există și la nivel individual, sau la nivel de companie. Debitorul se află constrâns să vândă ceva, chiar

---

* În mod evident, este vorba de guvernul american – TEI

dacă numai munca sa, pentru a a obține bani să-și plătească datoria. În aceasta constau politicile care susțin creșterea și, de asemenea, încurajează politica de tip „vinde ceva”; aceasta pentru a facilita convertirea capitalului natural, social și a altor tipuri de capital, în bani. Atunci când controlul poluării este mai permisiv, se ușurează conversia atmosferei susținătoare de viață în bani. Atunci când subvenționăm drumurile care traversează pădurile milenare, transformăm ecosistemul în bani. Atunci când Fondul Monetar Internațional (FMI) pune presiuni asupra guvernelor pentru a privatiza serviciile sociale și pentru a reduce costurile, forțează transformarea capitalului social în bani.

Acesta este motivul pentru care în America, atât democrații, cât și republicanii sunt dornici să găsească „noi piețe de desfacere” și „susțin drepturile de proprietate intelectuală” și așa mai departe. Acesta este și motivul pentru care bunurile comune, care nu sunt supuse exploatării, cum ar fi petrolul din Refugiul Faunei din Alaska, economiile de producere a hranei locale protejate de taxe, sau natura protejată din Africa, sunt supuse asalturilor continue din partea politicianilor, corporațiilor și braconierilor. Dacă economia financiară nu va mai crește, atunci între imposibilitatea de plată și polarizarea averilor se va crea presiune socială, care va putea conduce la revoluții. Fără creștere, nu există altă alternative pentru situația în care datoriile cresc exponențial, într-o lume finită.

Dacă această creștere, această transformare a bunurilor obștești în bani, se produce mai rapid decât creșterea ratei dobânzii, atunci totul este bine (cel puțin, din perspectivă financiară, dacă nu și din perspectivă umană sau ecologică). Dacă există o cerere suficientă pentru găini și rezerve suficiente pentru a le hrăni, sătenii pot împrumuta bani la o rată a dobânzii de 10%, dacă rata de creștere a găinilor va fi de 20%. Pentru a folosi limbajul convențional, capitalul investit aduce un venit mai mare decât capitalul utilizat; astfel, debitorul câștigă și el după ce plătește împrumutul creditorului. Acesta era cazul primilor ani, când erau suficiente resurse de utilizat. Acest lucru se întâmplă și în economiile în care relațiile sociale nu sunt monetizate pe de-a întregul, sau în „piețele nedezvoltate”. Numai în situațiile de creștere economică „vântul suflă în pânzele tuturor”, creditorii devin tot mai bogați, iar debitorii pot și ei prospera.

Dar chiar și în timpurile favorabile, creșterea nu este suficient de rapidă pentru a ține pasul cu mărirea dobânzii. Imaginați-vă acum ce s-ar întâmpla dacă sătenii nu vor reuși să crească numărul de găini decât cu 5% pe an. În loc să plătească o parte din noile venituri către bancă, ei trebuie să plătească, în medie, toate veniturile, plus o parte din bunurile pe care le au și din veniturile viitoare. Concentrarea averilor – atât a veniturilor, cât și a bunurilor deținute – este o un cerc vicios al datoriilor din care nu se poate ieși.

Cei care s-au preocupat de aspectele economice încă de pe timpul lui Aristotel au observat faptul că, atâta timp cât banii sunt „sterili” (adică nu se pot înmulți precum vitele sau grânele), nu este corect să fie împrumutați cu dobândă. Concentrarea averilor a putut fi observată încă de prin anul 350 î. Hr. și a putut fi remarcată de multe ori și după aceea. S-a putut observa și pe vremea romanilor. Atâta timp cât imperiul se extindea rapid, acumulând noi teritorii și tributuri, totul mergea bine, iar averile nu erau concentrate în mod extrem. Numai odată cu încetinirea creșterii imperiului, concentrarea averilor s-a

intensificat, iar clasa extinsă a micilor fermieri, cea care de fapt susținea legiunile, a început să intre în iobăgie. Nu a mai durat mult și imperiul a devenit o economie a sclavilor.

Nu cred că este nevoie să evidențiez paralelismul între Roma și lumea de astăzi. Întrucât rata de creștere s-a diminuat, mulți oameni și multe țări vor intra într-o fază similară iobăgiei din vremea Romei antice. O parte tot mai mare din venituri se utilizează pentru plata datoriei, iar atunci când aceasta este insuficientă, bunurile existente sunt împărțite și confiscate până ce nu mai rămâne nimic. Acesta este motivul pentru care inechitatea locuințelor din SUA s-a accentuat tot mai mult în ultimii cincizeci de ani, de la 85% în 1950, la 40% în prezent (inclusiv treimea care deține casele proprii fără datorii). Cu alte cuvinte, oamenii nu mai dețin casele în care locuiesc. Majoritatea oamenilor pe care-i cunosc nu dețin nici propriile mașini, ci sunt luate în leasing. Chiar și corporațiile lucrează sub o datorie fără precedent, astfel încât o mare parte din veniturile lor merge către bancă sau acționari. Același lucru se întâmplă și cu țări întregi, cu datoriile naționale care cresc asemenea unui balon. Pe toate nivelurile suntem sclavi ai datoriilor, rodul muncii noastre mergând către creditorii.

Chiar dacă nu ai acumulat nicio datorie, dobânda este inclusă în tot ceea ce cumperi. De exemplu, în jur de 10% din cheltuielile guvernamentale (și taxele) americane sunt utilizate pentru plata datoriei naționale. Dacă închiriezi o casă, cea mai mare parte a sumei pe care o plătești va merge către plata ipotecii proprietarului – cheltuiala lui cea mai mare. Atunci când mănânci într-un restaurant, o parte din sumă merge către proprietarul restaurantului. Și în plus, costurile localului cu electricitatea, achiziționarea hranei, chiria ș.a. includ în ele și dobânda pe care acești furnizori o plătesc pentru capital și tot așa mai departe. Toți acești bani sunt un fel de tribut, o taxă pentru tot ceea ce cumpărăm, care merge la proprietarii banilor.

Dobânda este formată din șase componente: o asigurare de risc, un cost al realizării împrumutului, un coeficient de inflație, o asigurare de lichiditate, o asigurare de creștere și o garanție de risc zero (4). O discuție mai sofisticată vis-à-vis de efectele dobânzii va evidenția faptul că numai ultimele trei componente ale dobânzii și, în mod special ultima, sunt cămătărești. Fără acestea, concentrarea averilor nu ar mai fi garantată, pentru că suma corespondentă nu ar mai intra în mâinile celor care împrumută. (Dar imperativul creșterii economice va rămâne, totuși). În sistemul actual, toate cele șase componente contribuie la creșterea ratei dobânzii. Aceasta înseamnă că cei care au bani pot crește averea lor prin simplul fapt că au bani. Dacă cei care se împrumută de bani nu-și pot spori averea la fel de rapid – lucru care este posibil într-o economie în creștere – averile se vor concentra în mâinile creditorilor.

Mai simplu spus, o porțiune din rata dobânzii transmite următorul mesaj: „eu am bani, iar tu ai nevoie de ei, așa că te voi pune să plătești pentru ca tu să ai acces la ei doar pentru că eu am bani, iar tu nu“. Pentru a se evita polarizarea averilor, această porțiune trebuie să fie mai mică decât rata creșterii economice; altfel, simpla deținere de bani permite deținătorilor să-și mărească averea mai repede decât eficiența marginală medie,

rezultată din investirea capitalului productiv împrumutat. Cu alte cuvinte, te îmbogățești mai rapid prin a deține, decât prin a produce. În practică, aceasta se întâmplă aproape întotdeauna, deoarece atunci când rata creșterii se accelerează, autoritățile măresc mai mult rata dobânzii. Rațiunea este de a preveni inflația, dar este și o modalitate pentru a crește averea și puterea acelor care au bani. (5) În lipsa măsurilor de redistribuire, concentrarea averilor se intensifică atât în perioadele bune, cât și în cele mai nefaste.

Ca și regulă generală, cu cât ai mai mulți bani, cu atât ești mai puțin presat să-i cheltui. Încă din vremea Greciei antice, oamenii au avut ceea ce Keynes a denumit „preferință pentru lichiditate”: o preferință pentru a avea bani în locul bunurilor, excepție făcând cazurile când bunurile sunt absolut necesare. Această preferință este inevitabilă atunci când banii devin, deopotrivă, scop și modalitate universale. Dobânzile susțin preferința pentru lichidități, încurajându-i pe cei care deja dețin bani să-i păstreze. Aceasta este încă o modalitate de a vedea cum dobânda ia de la săraci, pentru a da bogaților.

Unii pot justifica plata dobânzii sub pretextul investițiilor riscante, cu lipsă de lichidități pe termen lung, pentru că această dobândă este un fel de compensație pentru lipsa lichidității. Acest lucru corespunde economiei darului prin faptul că, dăruind, adesea primești în schimb un dar și mai mare (dar nu întotdeauna și niciodată cu absolută certitudine; de aici și ideea de risc). Dar în sistemul actual, chiar și depozitele garantate de guvern și depozitele pe termen scurt, garantate de stat, au în componență dobânda, oferind „investitorilor” șansa de a obține profit ținându-și, în același, timp, banii pentru ei înșiși. Componenta de risc zero este adăugată ca un bonus ascuns la toate celelalte împrumuturi, garantându-se că cei care au, vor avea încă și mai mult. (6)

Cele două presiuni menționate anterior, cu privire la multiplicarea banilor și polarizarea averilor, sunt două aspecte ale aceleiași forțe. Fie banii se multiplică prin devorarea capitalului încă nemonetizat, fie se canibalizează. Întrucât, pentru prima variantă, nu prea mai sunt resurse, presiunea celei de-a doua variante crește, iar concentrarea averilor se accentuează. Când acest lucru se întâmplă, intervine o nouă presiune pentru salvarea sistemului: redistribuirea averilor. Pentru că, la urma urmelor, nici polarizarea tot mai accentuată a averilor, nici mizeria, nu sunt sustenabile.

Redistribuirea averilor și lupta de clasă

Într-un sistem monetar bazat pe dobândă și datorie, în lipsa redistribuirii averilor, haosul social nu poate fi evitat, în special atunci când creșterea se diminuează. Cu toate acestea, redistribuirea averilor se petrece întotdeauna cu toată rezistența celor bogați, pentru că averea lor este cea care trebuie redistribuită. Politicile economice trebuie să mențină un echilibru între menținerea averilor și redistribuirea lor, tinzând în timp să redistribuie averile numai într-o proporție minimă, suficient doar pentru a menține ordinea socială.

În mod tradițional, guvernele liberale tind să amelioreze concentrarea averilor prin politici de redistribuire, utilizând metode cum ar fi: taxe proporționale cu venitul, taxe pe proprietăți, programe sociale, creșterea venitului minim, sistem de sănătate universal,

educație gratuită la un nivel tot mai înalt, precum și prin alte programe sociale. Aceste politici sunt redistributive pentru că, în timp ce taxele sunt disproporționate în defavoarea bogaților, programele și cheltuielile sunt pentru toată lumea, sau chiar în favoarea celor săraci. Ele contracarează tendința naturală de concentrare a averilor într-un sistem bazat pe dobândă. Pe termen scurt, cel puțin, ele sunt în defavoarea celor bogați, acesta fiind și motivul pentru care, în climatul conservator actual,* aceste politici sunt caracterizate drept luptă de clasă.

În opoziție cu politicile redistributive, guvernele conservatoare par a privi concentrarea averilor ca fiind un lucru bun. Și tu ai putea să crezi la fel, dacă ai fi bogat, deoarece concentrarea averilor înseamnă mai mult pentru tine și mai puțin pentru ceilalți. Plata angajaților este mai puțin costisitoare. Avera ta relativă, puterea și privilegiile cresc. (7) Guvernele care susțin interesele celor bogați (pe termen scurt) acționează în opoziție cu politicile de redistribuire: taxe nediferențiate pe venituri, reducerea taxelor pe proprietăți, programe sociale mai puține, sistem de sănătate privat ș.a.m.d.

În anii 1930 SUA, precum și multe alte țări, au fost puse în fața alegerii: fie de a redistribui averile într-un mod blând, prin cheltuirea banilor pe programe sociale și taxarea bogaților, fie de a concentra averile până la punctul în care se va degenera în revoluții și redistribuiri violente. Până în anul 1950, majoritatea țărilor au adoptat compromisul social al New Deal-ului: bogații trebuie să rămână în vârf, dar ei trebuie să renunțe, prin taxe, la o parte din profitul obținut prin deținerea capitalului. Acest compromis a funcționat o vreme, atâta timp cât rata de creștere a fost suficient de mare, așa cum s-a întâmplat până la începutul anilor 1970.

Totuși, chiar și această soluție blândă are multe consecințe nedorite. Taxele mari pe venituri îi penalizează pe cei care câștigă mult, într-o măsură mai mare decât îi dezavantajează pe cei care dețin mult. De asemenea, ele instigă la o bătălie nesfârșită între autoritățile care aplică taxe și cetățeni, care găsesc noi modalități de a evita să plătească măcar o parte din taxe, angajând mii de avocați și contabili pentru acest deziderat. Este aceasta o bună folosire a resurselor umane? Și, în plus, este un sistem prin care cu o mână luăm de la deținătorii de bani, iar cu cealaltă mână le dăm înapoi.

Într-un sistem bazat pe dobândă, războiul dintre clase este inevitabil, fie că este dus în taină, sau într-o formă explicită. Dobânzile pe termen scurt ale celor care posedă averile se opun intereselor datornicilor. În momentul redactării acestei cărți, balanța se înclină în favoarea bogaților, întrucât reprezentanții lor politici au slăbit sistemul de proiecte sociale, organizat în anii '30 în cele mai multe dintre țările vestice. Pentru o vreme, în perioada de după cel de-al doilea război mondial, creșterea accentuată a ascuns moștenirea războiului dintre clase, dar această eră a apus. Până când sistemul monetar nu va suferi modificări fundamentale, ne putem aștepta ca lupta de clasă să se intensifice în următorii ani. Această carte încearcă să schimbe principiile generale și să înlăture însăși sursa războiului dintre clase.

---

* Evident, este vorba aici și mai departe despre mediul politic american – TEI

Întrucât contractul social stipulat în anii '30 a fost încălcat, iar nivelul datoriilor a atins proporții de criză, este necesară luarea unor măsuri mai radicale. În Antichitate, unele societăți rezolvau problema polarizării averilor prin anularea periodică a datoriilor. De exemplu, legea Seisachtheia a lui Solon – „legea scuturării de datorie“, prin care datoriile au fost anulate și iobăgia abolită, în contul datoriei sau jubileul vechilor evrei: *„În anul al șaptelea, vei face iertare. Iată care este rânduiala iertării: Vei ierta întreaga datorie pe care ți-o datorează aproapele tău și fratele tău; să nu o ceri înapoi, pentru că iertare I s-a chemat Domnului, Dumnezeuului tău“* (Deuteronomul 15, 1-2).^{*} Ambele practici străvechi sunt mai radicale decât falimentul, pentru că debitorul poate să păstreze posesiunile și garanțiile. Sub domnia lui Solon, pământurile au fost chiar redede proprietarilor de dinainte.

Un exemplu mai recent a anulării datoriilor este anularea datoriilor străine a națiunilor în sărăcite, lovite de dezastre. De exemplu, FMI, Banca Mondială și Banca de Dezvoltare Inter-Americană au anulat datoria Haiti-ului în 2008. De zeci de ani, are loc o mișcare mondială pentru anularea datoriilor țărilor din lumea a treia, dar nu s-a putut obține mare lucru.

O altă formă de redistribuire a veniturilor este falimentul, care presupune că un datornic este eliberat de datoria sa, de obicei după ce creditorii i-au confiscat posesiunile sale. Este un fel de transfer nominal al averilor de la creditor la debitor, având în vedere faptul că valoarea bunurilor deținute este mai mică decât valoarea datoriei. În ultimul timp, în Statele Unite este tot mai greu de declarat falimentul personal, întrucât legea (scrisă în beneficiul creditorilor) forțează datornicii să urmeze un plan de rambursare a datoriei, în care se solicită ca dintr-o parte a veniturilor viitoare să fie plătit creditorul. (8) Este din ce în ce mai greu să scapi de datorie, care a devenit un drept pe viață la munca debitorului, aflat acum în stadiul de iobăgie. Spre deosebire de Seisachtheia și Jubileul evreilor, transferul bunurilor în faliment se face către creditor, care va controla atât capitalul financiar, cât și pe cel fizic. Fostul datornic nu are altă șansă decât să se reîmpovăreze cu o nouă datorie. Falimentele nu sunt decât niște simple sughițuri în tot acest proces de concentrare a averilor.

Mai extremă este respingerea datoriei și refuzul de a plăti datoria și de a înmâna creditorului garanția. Creditorul poate în acest caz să invoce legea pentru a se confisca bunurile datornicului. Numai atunci când sistemul legal și legitimitatea statului se vor dezintegra va fi posibilă repudierea datoriilor. (9) Aceasta duce la concluzia că banii și proprietățile nu sunt altceva decât convenții sociale. Dacă lăsăm deoparte toate simbolurile convențiilor sociale, vom putea concluziona că Warren Buffett** nu este mai

---

* În ediția citată a Bibliei, se adaugă următorul comentariu la primul verset: „Legea pentru iertarea datoriilor și eliberarea sclavilor urmează ritmul anului sabatic pentru odihna pământului, stabilit în Ieșirea 23, 10-11“. La această din urmă trimitere, se află următoarea poruncă, cu încărcătură deopotrivă religioasă, socială și ecologică: „Șase ani să-ți semeni țarina și să-i aduni roadele, iar în al șaptelea an îi vei da odihnă, lăsând-o nelucrată; din ceea ce a rămas se vor hrăni săracii neamului tău și vor mânca fiarele câmpului. Tot așa vei face cu via ta și cu măslinii tăi“. – TEI

** cel mai bogat om din lume în anul 2008 – TEI

bogat decât mine, doar pentru că trăiește într-o casă mai mare. Ca să generalizăm, casa este a lui datorită unui document și chiar și acest fapt este o convenție.

La momentul prezent, repudierea datoriilor nu este posibilă pentru cetățeanul de rând. În cazul națiunilor suverane, aceasta este o cu totul altă poveste. În teorie, țările cu o economie și resurse deficitare pot să solicite imposibilitatea de plată a datoriei. Totuși, acest lucru nu se petrece prea des în practică. Conducătorii, fie ei democrați sau de alt fel, se aliniează, de obicei, la *establishment*-ul financiar global și primesc recompense bogate datorită acestui lucru. Dacă se opun, vor întâmpina tot felul de piedici. Presa se întoarce împotriva lor, la fel și piețele de desfacere, iar ei sunt declarați ca fiind „iresponsabili“, „stângiști“ și „nedemocratici“, opoziția va primi suport din partea puterilor globale, se pot trezi că ajung ținta unei lovituri de stat sau a unei invazii. Aceasta s-a întâmplat în Haiti, când Aristide a rezistat politicilor neolibérale și a fost detronat printr-o lovitură de stat, în 1991 și din nou, în 2004; același lucru s-a întâmplat și în Honduras, în 2009; s-a petrecut în întreaga lume, de sute și sute de ori. (A eșuat în Cuba și, mai recent, în Venezuela, care a scăpat deocamdată de invazie). Mai aproape de zilele noastre, în octombrie 2010, o lovitură de stat a eșuat în Ecuador, care a refuzat să plătească 3,9 miliarde de dolari în 2008, datorie care a fost restructurată la 35 cenți pentru un dolar. Acesta este destinul țărilor care rezistă regimului de datorie.

Fostul economist, John Perkins, descrie strategia de bază în „Confesiunile unui asasin economic“:* în primul rând, se mituiesc conducătorii, apoi sunt amenințați, apoi apare o lovitură de stat și, dacă niciuna dintre variantele de mai sus nu funcționează, o invazie. Scopul este de a constrânge țara să accepte plata datoriilor eșalonat – să intre în datorie și să nu mai iasă din datorii vreodată. Fie că este vorba de indivizi sau de națiuni, datoriile încep cu un mega-proiect, un aeroport sau o infrastructură, sau un zgârie-nori, o renovare a casei sau educație universitară – care promite mari recompense viitoare, dar care, de fapt, lasă puterea în mâinile străinilor și grăbete căderea în capcană. În vremurile de demult, puterea militară și tributul impus erau instrumentele unui imperiu, astăzi este datoria. Datoria forțează națiunile și indivizii să-și îndrepte productivitatea către bani. Oamenii își distrug visurile, luându-și joburi pentru a-și plăti datoriile. Națiunile transformă agricultura de subzistență și autosuficiența locală, care nu generează venituri în străinătate, în exporturi de grâne și în fabrici cu condiții grele de muncă. (10) Haiti este datornică încă din anul 1825, când a fost forțată de către Franța să compenseze pierderea proprietăților (adică sclavilor), în urma revoltei scivilor din 1804. Când va reuși să plătească datoria? Niciodată. (11) Când va reuși vreuna dintre țările din lumea a treia să-și plătească datoriile și să redirecționeze productivitatea către propriii locuitori? Niciodată. Când veți reuși, vreunul dintre voi, să vă plătiți taxele de facultate, cardurile de credit, ipotecile? Niciodată.

Fie că vorbim despre oameni sau despre națiuni suverane, vremurile în care datoria se poate repudia sunt mai aproape decât credem. Legitimitatea creditorilor devine tot mai

---

* Apărută în românește la editura Litera, 2010 – TEI

fragilă și este suficient ca un număr de persoane să repudieze datoriile și restul îi vor urma. Există chiar și o formă legală prin care aceasta poate fi făcută: principiul dobânzii frauduloase, care stipulează faptul că dobânzile solicitate în mod fraudulos sunt invalide. Națiunile pot repudia datoriile făcute de dictatori care au colaborat cu creditorii, pentru a se îmbogăți și au impus megaproiectele inutile, finanțate de aceștia. Oamenii pot să depună plângeri atunci când ipotecile le-au fost impuse prin practici înșelătoare. Probabil va veni timpul când ne vom scutura de toate aceste poveri.

Inflația

Ultima modalitate de redistribuire a veniturilor o reprezintă inflația. Inflația reprezintă, la suprafață, o formă camuflată de anulare a datoriilor, pentru că se permite plata datoriilor într-o monedă care are o valoare mai scăzută decât a avut-o la începutul împrumutului. Este o forță de egalizare, reducând atât valoarea banilor, cât și a datoriilor, în timp. Totuși, lucrurile nu sunt atât de simple precum par la o primă vedere. În primul rând, pentru că inflația este însoțită, de obicei, de creșterea ratei dobânzii, din două motive: în primul rând, pentru că autoritățile financiare cresc impozitele pentru „a combate inflația“ și pentru că potențialii creditori preferă să investească în bunuri neafectate de inflație, decât să împrumute banii cu o dobândă mai scăzută decât rata inflației. (12)

Economia standard spune că inflația este rezultatul creșterii cantității de bani care nu au acoperire în bunuri și servicii pe piață. Bine, dar atunci cum să crești cantitatea de bani? În anii 2008 și 2009, Rezerva Federală a tăiat ratele dobânzilor aproape la zero și a crescut baza monetară fără să cauzeze o inflație prea mare. Aceasta pentru că băncile nu doreau să crească împrumuturile, care trimiteau banii în mâinile oamenilor și ale companiilor care urmau să-i cheltuiască. În schimb, toată cantitatea de bani noi a rămas ca rezervă în exces, în bănci sau pe piețele de capital; de aici, și creșterea prețurilor din martie până în august 2009. (13)

Având în vedere lipsa debitorilor de încredere și a creșterii economice, nu este de mirare faptul că reducerea dobânzilor nu a dus la înmulțirea împrumuturilor. Chiar dacă Rezerva Federală ar cumpăra fiecare bon de tezaur de pe piață, mărinde de zeci de ori baza monetară, inflația nu este absolut necesar să apară. Pentru a se produce inflație, banii trebuie să fie în mâna oamenilor care să-i poată cheltui. Sunt bani, dar nu are cine să-i cheltuie? Este banul un avar care îngroapă averea și uită de banii teaurizați? (14) Intuiția noastră newtonian-carteziană vede banii ca pe un lucru; dar ei, de fapt, sunt o relație. Când sunt concentrați în mâinile a puțini oameni, devenim mai puțin relaționați, mai puțin legați de lucrurile care ne susțin și ne îmbogățesc viața.

Împrumuturile Rezervei Federale au pus banii în mâinile băncilor, unde au și rămas. În vremuri de recesiune economică, pentru ca banii să ajungă în mâinile celor care pot să-i cheltuie, este necesar să se evite acest proces privat de creare a banilor, care funcționează pe acest principiu: „Vei avea acces la bani numai dacă vei produce și mai mulți bani“. Principala modalitate de a face acest lucru este prin stimulente fiscale – adică prin

cheltuieli guvernamentale. Aceste cheltuieli este posibil să atragă inflația. De ce este inflația rea? Nimeni nu dorește să vadă cum cresc prețurile, dar dacă veniturile cresc în același ritm, ce este rău în asta? Creșterea inflației îi afectează numai pe cei care și-au făcut economii; pe cei care au datorii, inflația îi avantajează. Lucrul de care se tem oamenii obișnuiți este creșterea prețurilor care nu este însoțită de creșterea veniturilor. Dacă atât prețurile, cât și veniturile cresc, inflația devine numai o taxă pe banii care nu sunt folosiți, redistribuind averile, luând de la bogați și contracarând efectele dobânzii. (15) Vom reveni mai încolo la aspectele benefice ale inflației, atunci când avem în vedere sistemul monetar bazat pe dobânda negativă.

Teoria standard menționează faptul că guvernul poate sprijini cheltuielile inflaționiste fie prin aplicarea taxelor, fie prin cheltuieli producătoare de deficit. De ce să fie taxa pe cheltuieli inflaționistă? Până la urmă, se iau bani de la anumite persoane și se dau altora. Este inflaționistă numai dacă se ia de la cei bogați și se dă săracilor – celor care îi vor cheltui rapid. În același mod, cheltuielile de deficit sunt inflaționiste dacă banii vor ajunge la cei care îi vor cheltui și nu, de exemplu, la marile bănci. În ambele cazuri, inflația este mai mult o consecință sau un simptom al redistribuirii veniturilor, decât o modalitate de a o obține. (16)

Astfel, inflația nu poate fi privită separat de formele mai rudimentare ale redistribuirii averilor. Nu este întâmplător faptul că susținătorii teoriilor conservatoare, în mod tradițional apărători ai bogaților, sunt cei mai aprigi „ulii ai defectului“. Ei se opun cheltuielilor cauzatoare de deficit, care aduc banii în mâinile celor care îi cheltuie, nu a celor care îi dețin. Dacă acest lucru eșuează, de îndată ce au avut loc cheltuielile cauzatoare de deficit, ei încep să susțină reducerea cheltuielilor, creșterea ratei dobânzilor și rambursarea datoriilor publice, ceea ce înseamnă exact inversul redistribuirii averilor. Invocând pericolul inflației, ei argumentează chiar dacă nu se constată niciun semn că ar exista inflație.

În principiu, orice guvern cu monedă suverană poate crea sume nelimitate de bani, fără să fie nevoie să aplice taxe, prin simpla lor tipărire sau forțând banca centrală să cumpere titluri cu dobândă zero. Da, aceasta va genera inflație, veniturile și prețurile vor crește, iar valoarea relativă a averii acumulate se va reduce. Faptul că guvernele utilizează, în schimb, mecanismul titlurilor cu dobândă pentru a crea bani este un indiciu al naturii sistemului monetar. Aici, chiar în inima guvernului cu puteri suverane, se plătește un tribut către cei care dețin bani.

De ce să plătească guvernele dobândă bogaților pentru privilegiul suveran de a produce bani? Încă din vremurile antice, dreptul de a bate monedă era considerat o funcție sacră și politică, care stabilea o poziție de putere socială. Este clar unde s-a concentrat puterea în ziua de azi. „Permite-mi să produc și să controlez banii unei națiuni și nu mă interesează cine face legile“, spunea Meyer Rothschild. În zilele noastre, banii servesc bogățiilor private. Acesta este principiul fundamental al cămătăriei. Și, totuși, vremea cămătăriei se apropie de sfârșit; banii vor servi unui alt stăpân.

Mai mult pentru tine înseamnă mai puțin pentru mine

Cauzele sistemice ale lăcomiei, competitivității și anxietății, atât de întâlnite în prezent, sunt contrare învățăturilor New Age cu care mă întâlnesc la tot pasul: „bani sunt o formă de energie“ sau „oricine poate să aibă abundență, dacă adoptă o atitudine conformă abundenței“. Atunci când predicatorii curentului New Age ne sfătuiesc „să renunțăm la vechile și înguste credințe cu privire la bani“, „să renunțăm la mentalitatea lipsurilor“, „să ne deschidem către abundență“, sau să devenim bogați, adoptând gândirea pozitivă, ei ignoră un aspect important. Ideile lor provin dintr-o sursă validă: înțelegerea faptului că lipsurile din lumea aceasta sunt rezultatul credințelor noastre colective și nu sunt realitatea profundă; totuși, ele sunt complet discordante față de sistemul monetar de azi.

Iată un exemplu, elocvent pentru acest mod de a gândi, din cartea *The Soul of Money* de Lynn Twist:

„Banii nu sunt buni sau răi în sine, nu putem spune că au putere sau că nu au putere. În propria noastră interpretare a banilor, în interacțiunea noastră cu ei, aici este locul unde găsim oportunități reale de descoperire de sine și transformare personală“. (17)

Lynn Twist este o filantroapă vizionară, care a inspirat mulți oameni să găsească o bună întrebuințare a banilor. Dar vă puteți imagina ce înseamnă aceste vorbe pentru cineva care este desconsiderat pentru că dorește să aibă bani? Acum câțiva ani, când eram falit, știu că eram deranjat de prietenii cu preocupări spirituale, bine intenționați, care îmi spuneau că problema mea era faptul că aveam o „atitudine de sărăcie“. Atunci când economiile unor țări întregi, precum Letonia sau Grecia, intră în colaps, iar milioane de oameni ajung la faliment, putem să dăm vina numai pe atitudinea lor? Cum rămâne cu copiii sărmani și înfomețați – și ei au o atitudine de sărăcie?

Mai departe, Twist descrie în carte atitudinea distructivă a sărăciei, cu următorul exemplu:

„Este asemenea jocului cu scaunele, în care există întotdeauna un loc mai puțin decât numărul de jucători. Atenția ta este concentrată pe a nu pierde și a rămâne, la final, singurul fără loc“. (18)

Dar așa cum l-am descris anterior, sistemul monetar este un joc al scaunelor muzicale, o scamatorie nebună în care unii sunt lăsați pe dinafară. La un nivel mai profund, Twist are dreptate susținând că sistemul monetar este un rezultat al atitudinii noastre cu privire la sărăcie – o atitudine care se bazează pe un ceva și mai profund – miturile fundamentale și credințele civilizației noastre, pe care eu le numesc Povestea Omului și Povestea Lumii. Dar noi nu ne putem schimba, pur și simplu, perspectiva asupra banilor; trebuie să schimbăm și sistemul banilor care, până la urmă, este rezultatul atitudinilor noastre referitoare la ei. În concluzie, lucrul cu firea noastră trebuie însoțit de lucrul cu lumea. Fiecare îl reflectă pe celălalt; fiecare dintre ele este un mijloc pentru celălalt. Atunci când ne transformăm noi înșine, valorile și acțiunile noastre se schimbă și ele. Atunci când lucrăm în lume, aspecte interne ies la suprafață și ne provoacă să le facem față, sau să le considerăm lipsite de importanță. Din această cauză, simțim că există o

dimensiune spirituală pentru criza planetară, care solicită ceea ce Andrew Harvey numește „activism sacru“.

Sistemul monetar din prezent este rezultatul mentalității noastre cu privire la sărăcie, care domină de secole întregi societatea noastră. Atunci când această mentalitate se schimbă, sistemul monetar se va transforma și el, aducându-ne la un alt nivel de conștiență. În sistemul monetar actual, este imposibil din punct de vedere matematic ca mai mult de o minoritate să trăiască în abundență, pentru că sistemul de creare a banilor menține o sărăcie sistematică. Prosperitatea unuia înseamnă sărăcia altuia.

Unul din pricipiile „programării prosperității“ este de a lăsa la o parte vina că tu poți să fii bogat numai dacă altul sărăcește și faptul că mai mult pentru mine înseamnă mai puțin pentru tine. Problema este că, în actualul sistem, acest lucru este adevărat! Mai mult pentru mine înseamnă mai puțin pentru tine. Domeniul bunurilor cu valoare monetară crește în defavoarea naturii, culturii, sănătății și spiritului. Vina pe care o simțim cu privire la bani este oarecum justificată. Cu siguranță, putem crea lucruri frumoase, organizații merituose și cauze nobile cu ajutorul banilor, dar dacă dorim să câștigăm bani cu aceste scopuri în minte, de la un anumit nivel, ce luăm pe mere, dăm pe pere.

Vă rog să mă credeți că nu doresc să vă împiedic de la deschiderea în fața abundenței. Dimpotrivă – pentru că atunci când îndeajuns de mulți oameni vor face acest lucru, sistemul monetar se va schimba pentru a se conforma noilor perspective. Astăzi, sistemul monetar se bazează pe Separare. Este atât un efect, cât și o cauză a percepției noastre, faptul că nu suntem subiecții izolați și individuali într-un univers care este văzut ca fiind Celălalt. Deschiderea către abundență se poate face numai atunci când renunțăm la această identitate și ne întoarcem la bogăția noastră adevărată, fiind conectați cu ea. Această nouă identitate nu are nimic în comun cu cămătăria.

Iată un exemplu extrem care ilustrează eșecul „programării prosperității“ și, indirect, al sistemului monetar actual. Cu câțiva ani în urmă, o femeie mi-a făcut legătura cu o organizație foarte specială în care intrase și ea. Organizația se numea „Să dăruim!“. Principiul de bază pe care funcționează este că primul pas presupune să oferi 10.000 de dolari, ca „dar“, persoanei care te invită. Apoi, trebuie să găsești patru persoane care să-ți „dăruiască“ 10.000 de dolari, iar aceste patru persoane trebuie să găsească, la rândul lor, câte alte patru persoane care să le dăruiască 10.000 de dolari. La final, fiecare rămâne cu suma de 30.000 de dolari. Ei spun că acest lucru este manifestarea abundenței universale. Tot ce este necesar este atitudinea corectă de a cheltui. Nu mai trebuie să vă spun că am profitat imediat de această oportunitate. Glumesc! Am întrebat-o, în schimb, pe doamnă: „Dar, în acest mod, nu luați pur și simplu bani de la prietenii Dvs.?”

- Nu, mi-a răspuns ea, pentru că și ei vor avea 30.000 de dolari la final, atâta timp cât cred în principiul de a dăruia.

- Dar vor face acest lucru cu banii prietenilor lor! În cele din urmă, nu vor mai rămâne suficiente persoane care să poată intra în acest sistem, iar ultimii intrați vor pierde 10.000 de dolari. De fapt, luați banii de la ei, îi furați și vă folosiți de cuvinte precum „dar“.

Surprinzător, nu am mai auzit niciodată de acea doamnă. Indignarea și refuzul său reflectă indignarea și refuzul beneficiarilor sistemului monetar per ansamblu, care funcționează pe aceeași structură ca a sistemului piramidal prezentat de ea. Pentru a putea înțelege mai bine, imaginați-vă că fiecare 10.000 de dolari taxă de intrare în sistem au fost creați precum o datorie cu dobândă (ceea ce și este, în fond). Trebuie să aduci mai multe persoane care să te urmeze, sau îți vei pierde proprietatea. Singura modalitate ca noii veniți să nu piardă este ca aceștia să fie capabili să aducă și mai multe persoane în această economie – prin colonizare... ăăă, pardon, adică prin „deschiderea de noi piețe către comerț” – și prin creștere economică: prin transformarea relațiilor, culturii, naturii etc. în bani. Acest lucru amână inevitabilul, iar inevitabilul, o intensă polarizare a averilor – își scoate la suprafață capul hidos de îndată ce creșterea economică încetinește. Persoanele care au rămas să țină ultimele punga datoriei, nu au nicio posibilitate să plătească datoria: nu mai au de la cine să ia bani și nu mai au nimic de convertit în bani. Acest fapt este, după cum vom vedea mai departe, rădăcina crizei economice, sociale și ecologice cu care se confruntă civilizația noastră.

Note:

(1) Am lăsat intenționat deoparte problemele cererii rezervei marginale, capitalului necesar, ș.a., care limitează abilitatea băncii de a mări împrumuturile, pentru că acestea nu sunt relevante în mod direct pentru discuția din acest capitol.

(2) De fapt, în unele state americane, se încearcă o reînțoarcere la închisoarea pentru datornici. Vezi Marta White: „America’s New Debtor Prison“, *Daily Finance* din 15 iulie 2010

(3) Chiar și după ce este evident că aceste bunuri bazate pe datorii sunt nefolositoare, iar datoriile nu vor fi plătite, autoritățile încearcă să ascundă acest lucru și să le mențină la valoarea aparentă.

(4) De fapt, dobânda nu constă în „componentele” sale – aceasta este o ficțiune analitică – dar putem presupune că, de fapt, constă în ele. Majoritatea autorităților din domeniu arată doar trei componente din cinci. Nu vă voi oferi definiții aici, puteți să le căutați Dvs. – cu excepția celei mai relevante, prima de risc zero. Aceasta echivalează cu rata pe termen scurt a bonului de tezaur cu garanție guvernamentală, care are risc zero și lichiditate totală. Unii pot susține că există risc și aici, dar dacă lucrurile degenerează până la punctul în care guvernul Statelor Unite să nu mai fie capabil să tipărească noi bani, atunci niciun tip garanție nu va fi sigur.

(5) Noua modalitate prin care dobânda se menține deasupra ratei de creștere este prin noua putere pe care o deține Rezerva Federală – aceea de a oferi dobândă pentru rezervele băncilor. În prezent, este în jur de zero, dar planurile Rezervelor Federale sunt de a crește aceste rate atunci când economia va începe să crească (vezi, de exemplu – Keiser și McAndrews – „*Why Are Banks Holding So Many Excess Reserves?*“). Aceasta pentru a se asigura că fiecare nouă avere, creată prin creștere economică, se va adăuga

băncilor și deținătorilor de acțiuni, care beneficiază de lichiditățile oferite de Rezervele Federale.

(6) Situația s-a înrăutățit în ultimul timp, deoarece categoria investițiilor cu risc zero s-a extins până la a include tot felul de mizerii pe care guvernul s-a hotărât să le susțină. Asigurând solvența instituțiilor financiare care riscă și lichiditatea ofertei lor financiare, guvernul a crescut, efectiv, recompensele cu risc zero de a deține bani și a accelerat concentrarea averilor. Ca urmare, rata fondurilor din Rezervele Federale, sau a bonurilor de tezaur, nu mai sunt referința dobânzilor fără risc. Conceptul hazardului moral care a apărut în contextul „e prea mare ca să falimenteze“ al instituțiilor financiare nu are numai un aspect moral. Atunci când investițiile riscante, cu dobânzi ridicate, nu mai sunt de fapt riscante, cei care au bani ca să facă astfel de investiții își vor crește averea mult mai rapid (și pe spatele) tuturor celorlalți. Hazardul moral este, de fapt, o concentrare extremă a averilor.

(7) Argumentul conservatorilor că a pune averea în mâinile celor bogați va duce la creșterea investițiilor, la creșterea numărului de locuri de muncă și la prosperitate pentru toți este posibil numai dacă rata de creștere a capitalului investit este mai mare decât rata dobânzii cu risc zero a investițiilor financiare. Astfel, concentrarea averilor în absența redistribuirii este rară și devine tot mai rară, cu cât ne apropiem de limitele creșterii.

(8) Mai mult, anumite tipuri de datorii, cum ar fi împrumuturile studențeti și taxa pe datorii, nu pot fi eliminate prin faliment.

(9) Există semne ale unor astfel de dezvăluiri în documentațiile cu privire la ipotecă, din anul 2010, în Statele Unite. Aici, multitudinea de acorduri care constituie o ipotecă a fost pusă sub semnul întrebării. Ipotecele au fost împărțite în atâtea părți, încât este greu de dovedit cui aparține, de fapt, proprietatea. Multitudinea de contracte, legi, regulamente și documentații a început să se dărâme sub greutatea complexității sale.

(10) Nu este întâmplător faptul că politicile Băncii Mondiale permit împrumuturi pentru agricultură numai pentru producția de cereale destinată exportului. Recoltele care sunt consumate local nu generează schimb extern cu care să se poată plăti împrumutul.

(11) De la momentul scrierii acestui capitol, datoria externă a statului Haiti a fost anulată prin empatie față de cutremurul devastator*. În prezent, țara are bunuri și venituri – care pot fi garanții pentru datorii viitoare.

(12) În plus, multe împrumuturi din prezent au rate ale dobânzilor variabile, adesea indexate cu rata inflației (există acum și indici ai inflației pe bonurile de tezaur).

(13) În plus, multe împrumuturi din prezent au rate ale dobânzilor variabile, adesea indexate cu rata inflației (există acum și indici ai inflației pe bonurile de tezaur).

(14) Economiiștii au încercat să facă față acestor întrebări prin concepte precum „viteza banilor“. Dar, așa cum este descris în anexă, la o analiză mai atentă, deosebirea dintre aprovizionarea cu bani și viteza banilor cade.

---

* Este vorba de cutremurul de 7.0 pe scara Richter, din 12 ianuarie 2010 – TEI

(15) Mai sunt și alte efecte negative ale inflației, precum „costul meniului“ (din necesitatea de a modifica permanent prețurile), dificultăți survenite în contabilitate și altele. În cazul unei inflații foarte mari – depășind costul bunurilor – se poate să apară tezaurizarea. Aceste considerente joacă un rol important în viziunea asupra sistemului monetar bazat pe dobândă negativă.

(16) Singurul tip de inflație care nu este rezultatul redistribuirii averilor apare în urma lipsurilor bunurilor cauzate de război sau embargo. În aceste condiții, care uneori duc la hiperinflație, nu există un efect egalizator, pentru că bogații, pur și simplu, tezaurizează bunurile neinfluențate de inflație.

(17) Lynn Twist, *The Soul of Money: Reclaiming the Wealth of Our Inner Resources*, 2006, p.19.

(18) *Ibid.* p. 49

CAPITOLUL 7 CRIZA CIVILIZAȚIEI

*„Avem case mai mari, dar familii mai mici;
mai mult confort, dar mai puțin timp.
Avem mai multe diplome, dar mai puțin bun-simț;
mai multe cunoștințe, dar mai puțină judecată;
mai mulți experți, dar mai multe probleme;
mai multe medicamente, dar mai puțină sănătate.
Am fost până pe lună și înapoi,
dar ne este greu să traversăm strada pentru a ne întâlni cu vecinul nostru.
Am construit mai multe computere să păstreze mai multe copii decât oricând,
Dar avem parte de mai puțină comunicare reală;
Avem mai multă cantitate, dar mai puțină calitate.
Sunt vremuri cu fast-food, dar cu digestie lentă;
Oameni înalți, dar caractere josnice;
Profitudini substanțiale, dar relații superficiale.
Este vremea în care, pe fereastră, se văd multe,
Dar înăuntru nu este nimic“. – Autor necunoscut*

Criza financiară, cu care ne confruntăm astăzi, apare din faptul că aproape nu mai există capital social, cultural, natural și spiritual care să nu fi fost convertit în bani. Secolele de creare aproape continuă a banilor ne-au lăsat atât de săraci, încât nu mai avem nimic de vândut. Pădurile noastre sunt distruse iremediabil, solul este erodat și înghițit de mări, pescăriile sunt golite de pește, iar capacitatea pământului de a recicla deșeurile noastre este depășită. Bogăția noastră culturală de cântece și povești, de imagini și simboluri, a fost prădată și adjudecată prin copyright. Orice frază inteligentă la care vă gândiți este, deja, un slogan înregistrat. Propriile noastre abilități și relații umane au fost luate de la noi și apoi ne-au fost vândute înapoi, astfel că acum suntem dependenți de străini – și, așadar, de bani – pentru lucruri pentru care extrem de puțini oameni au plătit până recent: hrană, adăpost, îmbrăcăminte, divertisment, îngrijirea copiilor, bucătărie. Viața însăși a devenit un articol de consum.

Astăzi, vindem și ultimele vestigii ale înzestrării noastre divine: sănătatea, biosfera și genomul, chiar și propriile noastre minți. Dictonul lui Pitagora: „Toate lucrurile sunt număr“ aproape că a devenit adevărat: lumea a fost convertită în bani. Acesta este procesul care atinge punctul culminant în epoca noastră. Este aproape complet, în special în America și în lumea „dezvoltată“. În țările „în curs de dezvoltare“ (notați modul în care acești termeni se referă la propriul nostru sistem economic ca la o destinație pentru celelalte societăți) încă mai rămân oameni care trăiesc în mod substanțial în culturile darului, în care bunăstarea naturală și socială nu fac încă obiectul proprietății. Globalizarea este procesul răpirii acestor bunuri, pentru a alimenta nevoia existențială, de nesăturat, a mașinării banilor. Totuși, această devastare a altor ținuturi ajunge și ea la o limită, atât pentru că nu mai este aproape nimic de luat, cât și din cauza aparițiilor unor insule de rezistență efectivă.

Rezultatul este că alimentarea cu bani – și volumul corespunzător al datoriilor – a întrecut, în ultimele decade, producția de bunuri și servicii pe care o promite. Este foarte strâns legată de problema supracapacității din economia clasică. Pentru a amâna criza de capital despre care vorbește Marx – un cerc vicios de prăbușire a profiturilor și salariilor, de scădere a consumului și o supraproducție în industriile mari – în viitor, trebuie să dezvoltăm, în mod constant, industrii și piețe cu profit mare. Continuarea capitalismului pe care îl știm depinde de o aprovizionare infinită a acestor noi industrii care, în mod esențial, trebuie să convertească un număr infinit de resurse de capital social, natural, cultural și spiritual în bani. Problema este că aceste resurse sunt finite și, pe măsură ce se apropie de epuizare, cu atât mai dureroasă devine extragerea lor. Așadar, alături de criza financiară, avem parte și de o criză ecologică, și de o criză de sănătate. Acestea sunt foarte strâns legate între ele. Nu putem converti mai mult din pământ în bani, sau mai multă sănătate în bani, deoarece însăși baza vieții este amenințată.

Un mit chinezesc antic ne ajută să realizăm ceea ce se întâmplă. Se spune că, odinioară, era un monstru numit tao tie, care era stăpânit de o foame nestăvilită. Mânca fiecare creatură pe care o găsea, chiar și pământ și tot îi era foame. Și, în cele din urmă, s-a îndreptat către propriul său corp, mâncându-și mâinile, picioarele și restul, rămânându-i în final doar capul.

Un cap nu poate trăi fără propriul corp. Confruntându-se cu epuizarea bunurilor obștești, nemonetizate, pe care le consumă, capitalul financiar a ajuns să își devoreze propriul trup: economia industrială căreia trebuia să-i servească. Dacă venitul din producerea de bunuri și servicii este insuficient pentru a acoperi datoriile, atunci creditorii vor urmări bunurile în schimb. Acest lucru s-a întâmplat atât în economia americană, cât și la nivel global. Ipotecile, de exemplu, au fost inițial o cale către deținerea unei locuințe în mod liber și transparent, începând de la dividende de 20%. În ziua de astăzi, puțini mai visează să își plătească într-o zi ipoteca, ci doar să o refinanțeze la nesfârșit, închiriindu-și, de fapt, casa de la bancă. La nivel global, țările din lumea a treia se găsesc într-o situație similară, fiind forțate să își vândă bunurile naționale și să își pună serviciile sociale sub programele de austeritate ale FMI. Exact cum probabil simțiți, întreaga muncă de

producție este în serviciul rambursării datoriei, deci întreaga economie este direcționată către producerea de bunuri de bază, pentru a rambursa datoria străină.

Măsurile de austeritate ale FMI sunt exact cele ale unui plan de plată a datoriei impus în mod legal. Ei spun: „Va trebui să trăiți cu mai puțin, să munciți mai mult și să alocați o proporție mai mare din venitul vostru către plata datoriei. Îmi veți da tot ceea ce dețineți și vă veți direcționa toate câștigurile viitoare către mine!“. Pensiile lucrătorilor, salariile profesorilor, mineralele, petrolul – toate vor fi direcționate către datoria de serviciu. Formele de sclavie s-au schimbat de-a lungul anilor, dar nu și directiva esențială. Ironia este că, pe termen lung, măsurile de austeritate nu sunt benefice nici măcar pentru creditorii. Aceștia reușesc să sufocă creșterea economică prin reducerea consumului, cererii și a oportunităților de investiții în afaceri. Locurile de muncă se evaporă, prețurile de bază se prăbușesc, iar națiunile și persoanele datoare sunt, mai puțin ca oricând, capabile să își facă plățile.

Incapabile să gândească mai mult decât pe termen scurt, interesele bănești iubesc austeritatea, deoarece datornicul spune: „Vom aloca o mai mare parte din munca și resursele noastre către acoperirea datoriei“. Aceasta permite datorii neacoperite să fie acoperite într-un timp puțin mai îndelungat. Acest lucru se întâmplă în Europa, în momentul în care scriu aceste rânduri (2010), unde guvernele taie pensiile și sunt de acord să privatizeze serviciile sociale, astfel încât să poată asigura deținătorii de obligațiuni că vor fi plătiți. Zgomotul austerităților se aude și în America, sub forma alarmelor despre deficitul federal. Plecând de la logica piețelor obligațiunilor și a deficitelor bugetare, cazul unei responsabilități fiscale mai mari este inatacabil. Din afara acestei logici, este absurd: vom fi noi forțați de simple numere, de simpla interpretare a unor biți din calculatoare, să deteriorăm nivelul de trai al celor mulți în beneficiul păstrării averilor celor puțini?

În cele din urmă, debitorii rămân fără venituri disponibile și fără bunuri care pot fi sechestrate. Prăbușirea care are loc în zilele noastre trebuia să se întâmple, de fapt, cu mulți ani în urmă, dacă diferite bunuri false, sau umflate, nu ar fi fost create pentru a face lucrurile să mai dureze puțin, pentru ca tao tie să se mănânce pe sine, acoperind datoriile cu mai multe datorii. Eforturile de susținere a acestui edificiu nu pot funcționa, deoarece el trebuie să continue să crească – toate acele datorii au dobândă. Totuși, autoritățile continuă să încerce. Atunci când auziți expresia „salvarea sistemului financiar“, traduceți-o în mintea Dvs. cu „menținerea datoriiilor pe linia de plutire“. Ei încearcă să găsească o modalitate pentru ca Dvs. (și, de asemenea, și țările debitoare) să continuați să plătiți și pentru ca datoria să continue să crească. O piramidă a datoriiilor nu poate crește la nesfârșit, deoarece în final, după ce dispar toate bunurile debitorilor, precum și toate veniturile lor disponibile pentru plata datoriiilor, creditorii nu au altă variantă decât să le împrumute debitorilor banii pentru a-și face plățile. Curând, soldul neachitat este atât de mare, încât trebuie să împrumute bani chiar și pentru plata dobânzii, ceea ce înseamnă că banii nu mai circulă și nici nu mai pot circula de la debitor la creditor. Acesta este stadiul final, de obicei scurt, deși este prelungit, în zilele noastre, de „vrăjitoria“ financiară de pe Wall Street. Împrumuturile și alte derivate construite pe ele încep să își piardă valoarea și urmează deflația datoriei.

În primul rând, criza financiară imediată și adâncirea crizei civilizației sunt legate între ele în două modalități. Bani din debite cu dobândă constrâng creșterea economică, iar o criză a debitelor este un simptom care apare atunci când creșterea încetinește.

Criza din prezent este etapa finală a ceea ce a început în anii 1930. Soluții succesive pentru problema fundamentală a menținerii ritmului banilor, care crește odată cu rata dobânzii, s-au tot aplicat și au fost epuizate. Prima soluție eficientă a fost războiul, o stare care a fost permanentă începând din 1940. Din nefericire, sau poate din fericire, armele nucleare și o schimbare a conștiinței umane au limitat soluția escaladării militare nesfârșite. Războiul dintre marile puteri nu mai este posibil. Alte soluții – globalizarea, dezvoltarea unor noi bunuri și servicii tehnologizate, care să înlocuiască funcțiile umane care nu au fost vreodată văzute ca bunuri, jaful tehnologizat, fără limite, al resurselor naturale și, în fine, autocanibalismul financiar – toate au avut un parcurs similar. În cazul în care nu mai sunt resurse de bunăstare pe care nu le-am luat în considerare, precum și noi grade de sărăcie, mizerie și alienare în care să ne scufundăm, inevitabilul nu mai poate fi amânat prea mult.

Bula de credit, care este considerată sursa nenorocirilor noastre economice, nu a fost deloc o cauză a acestora, ci numai un simptom. Când bilanțurile investițiilor de capital au început să scadă, la începuturile anilor 1970, capitalul a început o căutare disperată a altor modalități de a-și menține expansiunea. Când fiecare bulă s-a spart – produsele de bază la sfârșitul anilor 1970, investițiile imobiliare de economii și împrumut în anii 1980, capitalurile dotcom în anii 1990 și derivatele financiare și imobiliare în anii 2000 – capitalul a trecut imediat la următoarea, menținând iluzia expansiunii economice. Dar economia reală stagnează. Nu există suficiente nevoi pentru a face față supracapacității de producție, nu mai există suficient capital social și natural pentru a fi convertit în bani.

Pentru a menține creșterea exponențială a banilor, fie volumul bunurilor și serviciilor trebuie să poată ține pasul cu aceasta, fie imperialismul și războiul să se poată extinde pe o perioadă nedefinită. Toate acestea au ajuns la limită. Nu mai există ceva spre care să ne îndreptăm.

Astăzi, impasul din abilitatea noastră de a converti natura în bunuri și relațiile în servicii nu este temporar. Nu mai avem ce converti. Progresul tehnologic și perfecționarea metodelor industriale nu ne vor ajuta să obținem mai mult pește din oceane – peștii, în mare parte, au dispărut. Nu ne vor ajuta să sporim resursele de lemn – pădurile sunt deja la limita defrișării. Nu ne vor permite să extragem mai mult petrol – rezervele se termină. Nu putem extinde sectorul serviciilor – abia dacă mai există câteva lucruri pe care le putem face, unii pentru ceilalți, pentru care să nu plătim deja. Nu mai există loc pentru creșterea economică așa cum o știam; ceea ce înseamnă că nu mai există o modalitate de a transforma viața și lumea în bani. Așadar, chiar dacă urmăm cele mai radicale prescripții politice de stânga, sperând într-o anulare a datoriilor și într-o redistribuire a venitului pentru a demara o nouă creștere economică, nu putem decât să epuizăm ceea ce rămâne din moștenirea noastră divină din natură, cultură și comunitate. În cel mai bun caz, stimulul economic va permite o expansiune modestă, de scurtă durată, din moment ce

funcționalitățile care au fost demonetizate pe parcursul recesiunii sunt remonetizate. De exemplu, din cauza situației economice, eu și câțiva prieteni ne îngrijim fiecare de nevoile copilului celuilalt, în timp ce, în vremuri prospere, ne trimiteam copiii la grădiniță. Reciprocitatea noastră reprezintă o oportunitate de creștere economică: ceea ce facem unul pentru celălalt poate fi transformat, în mod liber, în servicii monetizate. Dacă generalizăm pentru întreaga societate, aceasta este o oportunitate doar pentru a ajunge unde eram odată, în punctul în care aceeași criză va apărea din nou. „Reduce pentru a crește”, esența războiului și a deflației – acest principiu este eficient (dar, din ce în ce mai puțin) ca o acțiune de amânare, în timp ce se accesează alte surse de capital social și natural, care nu au fost monetizate.

Problema actuală este, prin urmare, mult mai adâncă decât susține astăzi înțelepciunea populară. Considerați acest exemplu tipic dintr-un ziar financiar:

„[Paul] Volcker are dreptate. Obligațiunile de plată colaterale, garanțiile ipotecare colaterale și alte complexități și jucării generate de computer, nu au reprezentat soluții pentru nevoile de bază ale economiei, ci pentru lăcomia nepotolită de pe Wall Street. Fără acestea, băncile nu ar fi avut altă variantă decât să continue să își dedice capitalul și abilitățile îndeplinirii nevoilor reale pentru afaceri și consumatori și nu ar fi existat criză, cădere sau recesiune“ (1)

Acest exemplu descrie numai nivelul cel mai superficial al unei probleme mai adânci, pentru care obligațiunile de plată colaterale și așa mai departe sunt simple simptome. Problema mai adâncă a fost aceea că nu existau suficiente „nevoi reale” către care băncile să își poată direcționa capitalul, deoarece numai acele nevoi care vor genera profit peste rata dobânzii, vor constitui oportunități de împrumut valide. Într-o economie măcinată de supraproducție, asemenea oportunități sunt rare. Astfel, industria financiară s-a jucat cu cifrele, mai degrabă. Obligațiunile de plată colaterale și celelalte au constituit un simptom, nu o cauză, a crizei financiare care a generat imposibilitatea creșterii economice, ținând pasul cu dobânda.

Mai mulți comentatori au observat că schema Ponzi a lui Bernard Madoff nu era prea diferită de piramida de elemente garantate ipotecar și alte instrumente din industria financiară, care au format, ele însele, o bulă care, la fel ca cea a lui Madoff, nu se putea susține pe sine decât printr-un aflux neîncetat, exponențial chiar, de bani noi. Astfel, acesta este un simbol al vremurilor noastre – și chiar mai mult decât bănuiește lumea. Nu numai economia de tip cazinou de pe Wall Street este o schemă piramidală nesustenabilă. Sistemul economic în general, așa cum este bazat pe eterna conversie în bani a unor bunuri comune finite, este de asemenea nesustenabil. Este ca un rug care trebuie să ardă tot mai mult și mai mult, până la epuizarea întregului combustibil disponibil. Numai un imbecil s-ar putea gândi că un foc va arde din ce în ce mai mult, de vreme ce cantitatea disponibilă de combustibil este finită. Pentru a extinde această metaforă, recenta dezindustrializare și financiarizare a economiei e ca și cum ai încerca să scoți combustibil din căldură. Conform celei de-a doua legi a termodinamicii, cantitatea creată este întotdeauna mai mică decât cantitatea folosită la crearea sa. În mod evident, practica

noului împrumut pentru plata datoriilor și a dobânzilor mai vechi nu poate dura foarte mult, dar este de fapt ceea ce face economia, în ansamblul ei, de peste zece ani.

Chiar și dacă am abandona această negliobie, tot ar trebui să facem față epuizării combustibilului (țineți minte, nu mă refer la sursele de energie propriu-zise, ci la orice element din natură sau cultură care poate fi transformat în bun comun). Majoritatea propunerilor legate de criza economică din prezent vizează găsirea unor noi surse de combustibil. Fie că este vorba de forarea unor noi puțuri de petrol, fie noi defrișări de spații verzi sau stimularea consumatorilor, scopul este relansarea creșterii economice – ceea ce înseamnă extinderea domeniului bunurilor și serviciilor. Înseamnă găsirea unor noi lucruri pentru care să plătim. În zilele noastre, lucru de neimaginat pentru strămoșii noștri, plătim până și pentru apă și pentru cântecele noastre. Ce a mai rămas de transformat în bani?

Din câte știu, primul economist care a identificat problema fundamentală și relația sa cu sistemul financiar a fost Frederick Soddy, laureat al premiului Nobel și pionier al chimiei nucleare, care și-a îndreptat atenția către economie în anii 1920. Soddy a fost printre primii care a combătut ideologia creșterii economice exponențiale infinite, extinzând ideile lui Thomas Malthus de la populație, la economie. Herman Daly descrie succint viziunea lui Soddy:

„Ideea că oamenii pot trăi fără dobânda îndatorării lor comune... este doar încă o schemă de mișcare perpetuă – o deziluzie vulgară la scară mare. Soddy pare a afirma că ceea ce este în mod evident imposibil pentru comunitate – ca fiecare să trăiască din dobândă – trebuie, de asemenea, interzis pentru indivizi, ca principiu al corectitudinii. Dacă acest lucru nu este interzis, sau cel puțin limitat într-un fel, atunci, într-un anumit moment, drepturile deținătorilor datoriilor asupra venitului limitat vor deveni mai mari decât ceea ce vor dori, sau vor putea susține viitorii producători ai aceluși venit – ceea ce va da naștere la un conflict. Conflictul ia forma neacceptării datoriei. Datoria crește cu dobândă compusă și, ca o cantitate pur matematică, nu va avea limite. Bunăstarea crește, pentru un timp, cu o dobândă compusă dar, având o dimensiune fizică, mai devreme sau mai târziu, creșterea sa va fi limitată“. (2)

Această asociere a creșterii economice cu consumul de resurse este comună, în special, printre teoreticienii Vârfului de Producție a Petrolului, care prevăd colapsul economic pe măsură ce producția de petrol își începe „lungul declin“. Criticii lor contestă faptul că o creștere economică se poate întâmpla, și chiar o face, în mod independent de utilizarea energiei, mulțumită îmbunătățirilor din tehnologie, miniaturizării, eficientizării și așa mai departe. Din 1960, creșterea economică din Statele Unite a depășit utilizarea de energie, un trend care s-a accelerat în anii 1980. **(Vedeți Figura 1.)** Germania s-a descurcat chiar mai bine, având un consum de resurse în mare parte constant, din 1991 încoace, în ciuda creșterii economice considerabile. Totuși, această obiecție nu face decât să ilustreze un punct de vedere mai amplu. Da, este posibilă menținerea creșterii economice prin despărțirea ei de consumul unei părți a bunurilor comune și de orientarea către o alta – arderea gazului în loc de petrol, sau transformarea în bunuri de larg consum

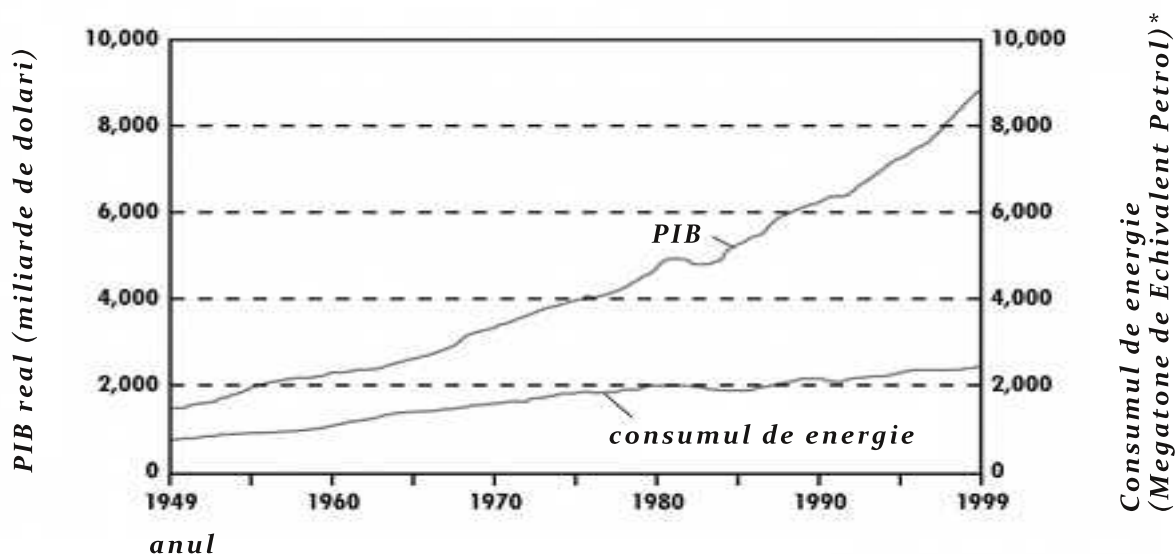
Produsul intern brut și consumul de energie între anii 1949 - 1999

Figura 1. Sursa: Departamentul de Energie al SUA, 2000.

a serviciilor umane, sau a proprietății intelectuale în locul dreptului de a pescui – dar, în raport cu totalitatea bunurilor comune sociale, naturale, culturale și spirituale, argumentul de bază al teoriei Vârfului Producției de Petrol rămâne valid. În loc de Vârful Producției de Petrol, ne confruntăm cu Vârful Producției de Toate.

Când criza financiară a lovit în 2008, primul răspuns al guvernului american – stimularea fiscală și monetară – a fost o încercare de a susține o datorie care a depășit, de departe, fundamentul său economic real. Astfel, succesul său aparent a fost temporar, o amânare a inevitabilului: „pretinde și extinde“, cum l-ar numi unii de pe Wall Street. Alternativa – stimularea economică – este compromisă dintr-un motiv mult mai complex. Va eșua, deoarece am ajuns în punctul maxim: punctul maxim al capacității naturii de a mai înmagazina deșeurile noastre fără a distruge baza ecologică a civilizației; punctul maxim al abilității societății de a mai suporta atâta pierdere la nivelul comunității și al relațiilor; punctul maxim al posibilității pădurilor de a mai suporta atâtea defrișări; punctul maxim al capacității corpului uman de a rămâne sănătos într-o lume toxică, poluată. Faptul că am ajuns în punctul maxim al creditului reflectă doar că nu mai avem nimic de transformat în bani. Avem nevoie, într-adevăr, de mai multe șosele și poduri? (3) Putem susține din ce în ce mai numeroasele probleme ale economiei industriale care vin odată cu acestea? În cel mai bun caz, programele de stimulare guvernamentală vor prelungi sistemul economic actual cu doi sau trei ani, care va avea probabil o perioadă scurtă de creștere, pe măsură ce vom finaliza jaful asupra naturii, spiritului, corpului uman și asupra culturii. Când aceste vestigii ale moștenirii comune vor fi dispărut, nimic nu va mai putea opri Marea Destrămare a sistemului banilor.

* Tona de Echivalent Petrol este o unitate de măsură a energiei, egală cu energia chimică eliberată prin arderea unei tone de petrol. 1 TEP = 11,63 MWh - TEI

Deși detaliile și perioada de timp pentru această destrămare sunt imposibil de prezis, cred că mai întâi vom experimenta o deflație persistentă, o stagnare și o polarizare a bunăstării, urmate de o neliniște socială, hiperinflație sau prăbușirea monedei. În acel moment, alternativele pe care le explorăm astăzi vor veni de la sine, oferind o oportunitate de a construi o economie nouă și sacră. Cu cât colapsul va continua, cu atât va deveni mai atractivă propunerea acestei cărți.

În fața crizei iminente, oamenii se întreabă deseori ce pot face pentru a se proteja. „Să cumpăr aur? Să îmi fac provizii de conserve? Să îmi construiesc un adăpost fortificat într-o zonă retrasă? Ce ar trebui să fac?“. Aș dori să sugerez un alt tip de întrebare: „Care este cel mai frumos lucru pe care pot să îl fac?“. Vedeți, criza vine cu o oportunitate fantastică. Deflația, distrugerea banilor, reprezintă un rău categoric doar dacă producerea banilor reprezintă un bine categoric. Totuși, puteți vedea din exemplele pe care le-am dat că producerea banilor, în multe feluri, ne-a făcut pe toți mai săraci. În schimb, distrugerea banilor are potențialul de a ne îmbogăți. Ne oferă posibilitatea de a recupera părți din moștenirea comună acaparată de domeniul banilor și al proprietății.

Vedem acest lucru că se întâmplă de fiecare dată când are loc o recesiune economică. Oamenii nu mai pot plăti pentru diverse bunuri și servicii și trebuie să se bazeze, în schimb, pe vecini și prieteni. Acolo unde nu există bani pentru facilitarea tranzacțiilor, reappare economia dăruirii și se creează noi tipuri de bani. În mod normal, totuși, oamenii și instituțiile încearcă să se agațe de vechile modalități cât mai mult cu putință. Primul răspuns obișnuit la criza economică este de a face și de a acumula cât mai mulți bani – pentru a accelera convertirea în bani a oricăror lucruri care există. La un nivel sistemic, datoria generează o presiune enormă pentru a extinde transformarea în bunuri a moștenirii comune. Vedem cum se întâmplă acest lucru în cazul cererii de forare a petrolului din Alaska, de începere a forajului în adâncul oceanelor și așa mai departe. Totuși, acum este momentul ca procesul invers să înceapă în mod serios – a scoate lucrurile din domeniul bunurilor și al serviciilor și a le înapoia domeniului darurilor, reciprocității, autosuficienței și împărțirii comunitare. Luați aminte bine: acest lucru se va întâmpla, oricum, de îndată ce va începe colapsul monedei, pe măsură ce oamenii își vor pierde slujbele sau vor deveni prea săraci pentru a mai cumpăra lucruri. Oamenii se vor ajuta unii pe ceilalți și comunitățile adevărate vor renaște.

Chiar dacă vă preocupați în mare parte de siguranța viitorului Dvs., comunitatea este probabil cea mai bună investiție pe care o puteți face. Când sistemul financiar se va destrăma, cele mai multe investiții vor deveni simple bucăți de hârtie sau fișiere de date electronice. Valoarea lor derivă doar din rețeaua de acorduri sociale pe care le conține și le interpretează. Nici măcar aurul fizic nu oferă prea multă siguranță atunci când lucrurile devin foarte grave. În vremuri de criză extremă, guvernele confiscă, de obicei, proprietățile private în aur – Hitler, Lenin și Roosevelt, toți au procedat astfel. Și chiar dacă până și guvernul se va dizolva, atunci oamenii înarmați vor veni și vă vor lua aurul și orice formă de avere.

Uneori citesc website-ul financiar Zero Hedge pentru remarcabila analiză a scuzelor și a intrigilor elitei care deține puterea financiară. În viziunea întunecată a acestui website, nicio clasă de bunuri, cu excepția aurului fizic și a altor bunuri comune fizice, nu mai este sigură în zilele noastre. Sunt de acord cu logica sa în principiu, dar consider că nu merge îndeajuns de departe. Dacă sistemul decade până în punctul hiperinflației, atunci instituția proprietății – în măsura în care banii pot fi o convenție socială – se va prăbuși, de asemenea. În vremurile de tumult social, nu pot să îmi imaginez ceva mai periculos decât deținerea câtorva mii de grame de aur. Într-adevăr, siguranța poate fi găsită doar în comunitate: grațitudinea, legăturile sociale și sprijinul pe care ți le oferă oamenii din jurul tău. Dacă aveți o avere acum, vă recomand, în calitate de consilier pentru investiții, să o folosiți pentru a îmbogăți oamenii din jurul Dvs., într-un mod durabil.

Între timp, înainte ca sistemul curent să intre în colaps, orice facem pentru a proteja anumite resurse naturale, sau sociale, de a deveni bani, va accelera colapsul și va atenua gravitatea acestuia. Orice pădure pe care o salvați de la dezvoltare, orice șosea pe care o opriți, orice grup cooperativ pe care îl stabiliți; orice om pe care îl învățați să se îngrijească singur, sau să își construiască singur o casă, să își gătească singur mâncarea, sau să își facă singur propriile haine; orice avere pe care o creați, sau pe care o adăugați la domeniul public; orice veți oferi, fără limite, Sistemului care devorează lumea, va contribui la scurtarea duratei de viață a Sistemului. Iar când sistemul monetar se va prăbuși, dacă deja nu veți depinde de bani pentru o parte a necesităților și plăcerilor vieții, atunci prăbușirea banilor va cauza o tranziție mult mai puțin dură pentru Dvs. Același lucru se aplică și la nivel social. Orice formă de bunăstare naturală, fie ea biodiversitate, sol fertil sau apă curată și orice comunitate sau instituție socială care nu este un vehicul pentru convertirea vieții în bani, va susține și va îmbogăți viața de *după* bani.

Mă refer la bani așa cum îi cunoaștem noi acum. Voi descrie, în curând, un sistem al banilor care nu convertește tot ceea ce este bun, adevărat și frumos în bani. Acesta presupune o identitate umană în mod fundamental diferită, un simț al sinelui fundamental diferit de ceea ce domină astăzi. Nu va mai fi adevărat faptul că, ceea ce este mai mult pentru mine, este mai puțin pentru tine. La un nivel personal, cea mai profundă revoluție posibilă pe care putem să o decretăm, este o revoluție în ceea ce privește conștiința de sine, identitatea noastră. Sinele izolat și separat al lui Descartes și al lui Adam Smith și-a urmat propriul curs și s-a dovedit a fi depășit. Ne dăm seama de propria noastră inseparabilitate, unul față de celălalt și față de totalitatea întregii vieți. Cămătăria distorsionează această uniune, deoarece urmărește creșterea sinelui separat pe baza a ceva extern, pe baza celuilalt. Probabil că oricine citește această carte este de acord cu principiile interrelaționării, fie dintr-o perspectivă spirituală, fie dintr-o perspectivă ecologică. A venit momentul să trăim aceste lucruri. Este momentul să pătrundem în spiritul dăruirii, care înglobează înțelegerea ne-separării. Devine foarte evident că ceea ce este mai puțin pentru tine (din toate punctele de vedere), este puțin și pentru mine. Ideologia câștigului perpetuu ne-a adus într-o stare de sărăcie atât de mare, încât suntem disperați după aer proaspăt. Această ideologie, precum și civilizația construită pe ea, este ceea ce se află astăzi în colaps.

A opune rezistență, sau a amâna colapsul, nu va face decât să îl înrăutățească. Găsirea unor noi modalități de creștere a economiei nu va face decât să consume ceea ce a mai rămas din belșugul nostru. Să ne oprim în a mai opune rezistență revoluției din ființa umană. Dacă vrem să depășim multiplele crize care se desfășoară astăzi, să nu căutăm să le *supraviețuim*. Aceasta este o teorie a separației; aceasta este o rezistență, o agățare de un trecut muribund. În schimb, să ne schimbăm perspectiva către ideea reuniunii și să ne gândim la ce putem oferi. Cu ce putem contribui, fiecare, la o lume mai frumoasă? Aceasta este unica noastră responsabilitate și unica noastră siguranță.

Voi dezvolta această temă – traiul cinstit și investiția bună – mai târziu în cadrul acestei cărți. Putem să ne angajăm în distrugerea conștientă, motivată, a banilor, în loc de distrugerea inconștientă a banilor, care se întâmplă într-o economie în colaps. Dacă încă mai aveți bani de investit, investiți-i în întreprinderi care urmăresc, în mod explicit, să construiască o comunitate, să protejeze natura și să mențină moștenirea culturală comună. Așteptați-vă la o recompensă financiară zero, sau pe minus, pentru investiția făcută – acesta este un semn bun al faptului că nu convertiți, intenționat, mai mult din lume în bani. Fie că aveți sau nu bani pentru investiție, puteți de asemenea să pretindeți ceea ce a fost vândut, pășind în afara economiei banilor. Orice învățați să faceți pentru Dvs., sau pentru alți oameni, fără a plăti pentru acel lucru; orice utilizare a materialelor reciclate sau a deșeurilor; orice faceți fără să cumpărați, orice oferiți, în loc să vindeți; orice nouă aptitudine, sau orice nou cântec, sau artă, pe care le învățați Dvs. Însivă, sau pe care le predați altora, vor reduce din domeniul banilor și vor dezvolta economia dăruirii, pentru a ne susține pe parcursul tranziției care urmează să vină. Lumea Darului, cu un ecou în societățile primitive, în rețeaua ecologiei și învățăturile spirituale tradiționale, este aproape de noi. Ne atinge corzile inimii și ne trezește generozitatea. N-ar trebui să ne îndreptăm atenția asupra chemării sale, înainte ca reminiscentele frumuseții pământeste să se fi consumat?

Note

(1) Coxe, Don, „Financial Heroin“, *Case Strategy Journal*, 11 decembrie 2009, p. 13.

(2) Daly, Herman, „The Economic Thought of Frederick Soddy“, *History of Political Economy* 12, nr. 4 (1980): p. 475.

(3) Unii pot spune că țările din Lumea a Treia au, într-adevăr, nevoie de mai multe șosele și poduri pentru a-și crește standardul de viață. Considerați, totuși, că proiectele mari de infrastructură, exemple ale investiției Băncii Mondiale, sunt importante pentru integrarea fostelor economii autonome în economia globală a mărfurilor. Dar, probabil că aceste țări nu au nevoie de mai multe șosele și poduri. Probabil că, de fapt, nu au nevoie decât de protecția de prădarea pe care o face economia globală a mărfurilor, care depinde de șosele și poduri.

CAPITOLUL 8

CRIZA EPOCII

„Pentru cel puțin încă o sută de ani, trebuie să pretindem, pentru noi înșine și către toată lumea, că ceea ce este cinstit este necinstit, iar ceea ce este necinstit este cinstit; pentru că necinstitul este folositor, iar cel cinstit nu este. Avariția, cămătăria și circumspecția trebuie să fie zeii noștri pentru încă o perioadă.“ – John Maynard Keynes (1931)

Banii: Poveste și magie

Pe măsură ce topirea economică trece la următoarea fază, începem să vedem irealitatea multor lucruri pe care le credeam reale. Realitățile a două generații devin nesigure și, în ciuda speranței insistente că o întoarcere la normalitate este imediată, „cam pe la mijlocul anului 2012“ sau „mai încet decât ne-am fi așteptat“ – realizarea care se conturează este că normalitatea nu se va mai întoarce.

În fața unei schimbări abrupte în realitatea personală, fie că este moartea cuiva drag, fie că este venirea Gestapo-ului, ființele umane reacționează în primul rând prin refuz. Primul meu răspuns, atunci când are loc o tragedie, este de obicei: „Nu-mi vine a crede ochilor!“. Totuși, nu am fost surprins atunci când conducătorii noștri politici și corporatiști au irosit o grămadă de timp negând faptul că o criză era iminentă. Să ne amintim câteva citate din 2007: „Principiile economice ale țării sunt sănătoase“, a spus George W. Bush. „Nu văd problemele pieței ipotecare cu grad mare de risc impunându-se ca o chestiune serioasă. Cred că vor fi suprimate, în mare parte“, a afirmat secretarul Trezoreriei, Henry Paulson. „O recesiune este improbabilă“, „Trecem doar printr-o corecție în sectorul imobiliar“, „America nu este în recesiune.“ „Se pare că prețurile locuințelor nu își vor reveni până la începutul lui 2009“. Astăzi, de asemenea, autoritățile „fac previziuni“ (dar, de fapt, vor ca previziunile lor să se împlinescă prin ele însele) cu privire la o creștere economică de peste 5% în perioada 2010-2015. (1)

Bineînțeles, multe dintre aceste afirmații au fost atacuri la nivel de percepție. Autoritățile au sperat că, prin controlarea percepției publice a realității, vor controla însăși realitatea – că, prin manipularea simbolurilor, vor putea manipula realitatea pe care acestea o reprezintă. Acest lucru, în esență, este ceea ce antropologii numesc „gândire magico-religioasă“. Nu întâmplător, elitele noastre financiare au fost numite o preoție.

Poartă îmbrăcăminte de ceremonie, vorbesc o limbă tainică, folosesc inscripții misterioase, pot reuși – cu un singur cuvânt sau cu o singură mișcare a stiloului – să facă averi și națiuni să apară, sau să se prăbușească.

Vedeți, gândirea magico-religioasă, în mod normal, funcționează. Fie că este vorba de un rit șamanic, de semnarea unei legi a repartițiilor financiare, sau de trimiterea unui bilanț contabil, atunci când un ritual este înglobat într-o poveste pe care oamenii o cred, aceștia acționează în consecință, jucând rolurile pe care povestea li le distribuie și raportându-se la realitate așa cum o stabilește povestea. În vremurile mai vechi, atunci când un ritual șamanic dădea greș, toată lumea știa că acela a fost un eveniment important, care semnală Sfârșitul Lumii, o schimbare între ceea ce era și ceea ce nu era adevărat, sfârșitul vechii Povești a Oamenilor și, probabil, începutul uneia noi. Care este, din această perspectivă, semnificația eșecului accelerat al ritualurilor financiare?

Unii îi vor lua în răs pe oamenii primitivi care locuiau în peșteri și care și-au imaginat că reprezentările animalelor de pe pereții peșterii ar fi putut influența vânătoarea, în mod magic. Totuși, și noi astăzi ne producem propriile talismane, propriile noastre sisteme de simboluri magice, care într-adevăr ne afectează realitatea fizică. Câteva cifre se schimbă ici și colo și mii de muncitori ridică un zgârie-nori. Alte cifre se schimbă și o afacere venerabilă își închide porțile. Datoria străină a unei țări din Lumea a Treia – din nou, câteva cifre dintr-un computer – își supune cetățenii la o sclavie bazată pe producerea nesfârșită a bunurilor de larg consum, care sunt trimise la export. Studenții, dominați de anxietate, își neagă visele și se grăbesc pe piața muncii pentru a-și plăti taxele de studii, totul făcând obiectul unei bucăți de hârtie scrise cu simboluri magice („Extras de cont“), trimise către ei o dată pe lună, ca o păpușă magică dintr-un cult voodoo. (2) Aceste foi de hârtie, pe care le numim bani, aceste impulsuri electronice, au într-adevăr conotații magice!

Cum funcționează magia? Ritualurile și talismanele afirmă și perpetuează poveștile unanime în care toți suntem protagoniști, povești care formează realitatea noastră, ne coordonează munca și ne organizează viețile. Doar în vremuri excepționale ele încetează să mai funcționeze: în momentele de prăbușire din povestea oamenilor. Intrăm, astăzi, în astfel de vremuri. Măsurile economice dispuse să elimine criza care a început în 2008 au funcționat doar temporar. Ele nu merg îndeajuns de adânc. Singura reformă care poate fi eficientă va fi cea care va îngloba, afirma și perpetua o nouă poveste a oamenilor. Pentru a vedea cum poate fi această poveste, să căutăm în profunzimile realităților eșuate și a relațiilor pe care acestea le au cu banii.

Atunci când primul răspuns al guvernului în criza din 2008 – negarea – s-a dovedit a fi zadarnic, Rezerva Federală și Trezoreria au încercat o altă modalitate de a ne influența percepția. Desfășurându-și arsenalul de incantații mistice, au semnalat că guvernul nu va mai permite ca instituții financiare majore, ca Fannie Mae,* să eșueze. Ei au sperat că asigurările lor vor fi de ajuns pentru a menține încrederea în bunurile care depindeau de

* companie ipotecară gigantică din SUA - TEI

solvența și prosperitatea acestor firme. Acest lucru ar fi funcționat dacă povestea, pe care aceste măsuri simbolice o invocau, nu era deja un eșec. Dar era. Mai exact, ceea ce era un eșec era faptul că această poveste conferea valoare asigurărilor bazate pe ipotecă și altor derivate, bazate pe împrumuturi nerambursabile. Spre deosebire de cămile sau banițe de grâne, dar la fel ca toate monedele moderne, acestea au valoare doar pentru că oamenii cred că ele au valoare. Mai mult, aceasta nu este o credință izolată, ci este legată, în mod inextricabil, de milioane de alte credințe, convenții, obiceiuri, acorduri și ritualuri.

Următorul pas a fost de a începe injectarea unor sume masive de bani în instituții financiare eșuate, fie în schimbul dividendelor (efectiv naționalizându-le, ca în cazul Fannie Mae, Freddie Mac și AIG) sau în schimbul a practic nimic, ca în cazul programului TARP*. În ultimul caz, departamentul Trezoreriei a garantat sau a cumpărat bunurile toxice ale băncilor, în speranța îmbunătățirii bilanțurilor contabile ale acestora, astfel încât să poată să înceapă să acorde din nou împrumuturi, menținând astfel expansiunea bulei de credit. Nu a funcționat. Băncile doar au păstrat banii (cu excepția a ceea ce au plătit propriilor directori executivi, sub formă de bonusuri) ca o barieră împotriva expunerii lor la cantități nespuse de active reale suplimentare, sau i-au folosit să achiziționeze bănci mai mici, mai sănătoase. Ele nu urmau să împrumute mai mult consumatorilor care ajunseseră, deja, în punctul maxim, nici să sprijine afacerile în contextul unei recesiuni. Valorile proprietăților au continuat să scadă, dobânzile creditelor au continuat să crească, iar întregul edificiu al activelor derivate, construite pe acestea, a continuat să se prăbușească. Activitățile din afaceri și consumul au căzut, șomajul a crescut, iar oamenii din Europa au început să se revolte în stradă. De ce? Doar pentru că niște cifre s-au schimbat în niște computere. Este de-a dreptul fantastic. Are sens doar când vedeți aceste cifre ca pe niște talismane care încorporează acorduri. Un furnizor extrage minerale din pământ și le trimite unei fabrici, în schimbul a ce? Pentru câteva foi de hârtie, sau mai probabil, în schimbul unor biți dintr-un computer, lucru care se poate întâmpla numai cu permisiunea unei bănci (care „oferă credit“).

Înainte să ne alarmăm prea mult cu privire la cadoul de trilioane peste trilioane de dolari către cei bogați, să ne întoarcem la realitatea banilor. Ce se întâmplă, de fapt, atunci când acești bani sunt dați? Nu se întâmplă aproape nimic. Ceea ce se întâmplă este că se schimbă niște biți în computere, iar pușinii oameni care înțeleg interpretările acestor biți declară că banii au fost transferați. Acei biți sunt reprezentarea simbolică a unui acord despre o poveste. Această poveste stabilește cine e bogatul, cine e săracul, cine stăpânește și cine e dator. Se spune că atât copiii, cât și nepoții noștri vor plăti aceste datorii de stimulare, dar la fel de bine ele pot fi declarate, simplu, ca fiind inexistente. Ele sunt reale doar atât cât durează și povestea cu care suntem de acord că le înglobează. Nepoții noștri le vor plăti doar dacă povestea, sau sistemul de sensuri care definește aceste datorii, încă va exista. Dar, cred că din ce în ce mai mulți oameni simt că datoria federală, datoria

---

* Trouble Asset Relief Program – program al guvernului SUA demarat în anul 2008 pentru achiziționarea de active și capitaluri de la instituțiile financiare, în scopul atenuării efectelor crizei ipotecare - TEI

străină a SUA și o bună parte din datoriile noastre private cu ipotecă și de pe cardurile de credit nu vor fi rambursate niciodată.

Credem că acei magnați de pe Wall Street au dispărut cu miliardele de dolari, dar ce sunt aceste miliarde? Și ele sunt, de asemenea, cifre în computere și pot fi, teoretic, șterse prin decret. Același lucru se poate face și cu banii pe care America îi datorează Chinei, sau cei pe care țările din Lumea a Treia îi datorează băncilor. Pot dispărea printr-o simplă declarație. Putem, astfel, să vedem masivele plasări de bani în cadrul diferitelor programe de salvare ca pe încă un exercițiu de influențare a percepției, deși de această dată este un exercițiu inconștient. Aceste oferi de bani sunt acte ritualice care au ca scop perpetuarea unei povești, a unei matrici de acorduri și a unor activități umane care o înconjoară. Ele sunt o încercare de confirmare a puterii magice a acestui voodoo, care obligă absolventul de facultate să urmeze o cale a carierei și pe omul de vârstă mijlocie îl face sclav al ipotecii sale – care conferă puterea câtorva oameni, care literalmente mută munții, în timp ce pe mulți alții îi țin în lanțuri.

Vorbind despre China, este educativ să vă uitați la realitatea fizică care subliniază dezechilibrul comerțului. De fapt, ceea ce se întâmplă în China este că aceasta exportă enorme cantități de lucruri – haine, jucării, electronice, aproape orice găsiți în Wal-Mart – iar, în schimb, noi rearanjam câțiva biți în niște computere. Între timp, muncitorii chinezi lucrează la fel de mult ca și noi și totuși, cu salariile lor pot cumpăra mai puțin. În vremurile imperiale, China ar fi fost numită „stat vasal“, iar lucrurile pe care ni le-ar fi trimis ar fi fost denumite „tribut“. (3) Totuși, și China va face tot ceea ce poate pentru a susține actuala Poveste a Banilor, în mare parte pentru același motiv pentru care o facem și noi: ca elitele să poată beneficia de pe urma ei. Este exact ca în Roma Antică. Elitele capitalei imperiale și a celor de provincie prosperă pe baza sărăciei poporului, care crește de-a lungul timpului. Pentru a-i potoli și pentru a-i menține docili și ignoranți, oamenilor li se dă pâine și circ: mâncare ieftină, senzații ieftine, știri despre celebrități și Super Bowl*.

Fie că îi declarăm noi sfârșitul, fie că se termină de la sine, povestea banilor va trage multe în jos, alături de ea. Iată de ce Statele Unite nu își pot șterge simplu datoria. Dacă ar face-o, atunci această poveste, în care vasele din Orientul Mijlociu aduc petrol, Japonia aduce electronice, India aduce textile și China plastic, va ajunge la final. Din nefericire, sau mai degrabă din fericire, acea poveste nu poate fi salvată la nesfârșit. Motivul fundamental este acela că depinde de menținerea creșterii exponențiale a datoriei, într-o lume finită.

Atunci când banii se evaporă, așa cum o fac în ciclul curent al deflației datoriei, puține lucruri se schimbă imediat în lumea fizică. Stivele de bancnotele nu iau foc; fabricile nu explodează; motoarele nu se opresc; puțurile de petrol nu seacă; abilitățile economice ale oamenilor nu dispar. Toate materialele și aptitudinile care se schimbă în economia umană, pe care ne bazăm pentru hrană, adăpost, transport, divertisment și

---

* competiție de fotbal american, atât de urmărită, încât este considerată un fel de sărbătoare națională în SUA - TEI

altele, încă există, la fel ca înainte. Ceea ce a dispărut este capacitatea noastră de a ne coordona activitățile și de a ne concentra pe eforturile noastre comune. Încă putem să ne imaginăm un nou aeroport, dar nu mai putem să îl construim. Talismanul magic prin care afirmația „Un aeroport trebuie construit aici“ se cristalizează în realitate și-a pierdut puterea. Mâinile, mintea și mașinăria omului rețin toate capacitățile sale, deși nu mai putem face ceea ce puteam face înainte. Singurul lucru care s-a schimbat este percepția noastră.

Putem astfel să vedem planurile de salvare, înlesnirile cantitative și alte măsuri financiare pentru salvarea economiei ca viitoare exerciții de influențare a percepției, dar la un nivel mai adânc, mai puțin conștient. Totuși, ce sunt banii, până la urmă? Banii sunt, în fond, un acord social, o poveste care conferă semnificații și roluri. Definiția clasică a banilor – un mediu de schimb, un depozit de valoare, o unitate de cont – descrie ceea ce banii fac, nu ceea ce banii sunt. Fizic, acum sunt aproape nimic. Din punct de vedere social, sunt aproape totul: agentul primar pentru coordonarea activității umane și concentrarea pe intenția umană colectivă.

Repartizarea guvernamentală de trilioane de dolari în bani este puțin diferită de repartizarea anterioară a unor cuvinte goale. Ambele nu sunt altceva decât manipularea diferitelor tipuri de simboluri și ambele au dat greș dintr-un motiv identic: povestea pe care încearcă să o perpetueze și-a încheiat existența. Normalitatea, pe care noi am considerat-o normală, nu era sustenabilă.

Nu era sustenabilă pe două niveluri. Primul nivel al „normalului“ este piramida datoriilor, creșterea exponențială a banilor care, inevitabil, depășește economia reală. Soluția de la acest nivel este ceea ce economiștii liberali (de obicei, autointitulându-se ca fiind keynesieni) propun: redistribuirea averilor, stimularea fiscală, prescrierea datoriilor și așa mai departe. Prin acestea, ei speră să relanseze creșterea economică – cel de-al doilea „normal“, care se apropie de sfârșit.

Dureroasa maturizare a omenirii

Povestea care se sfârșește în vremurile noastre merge mult mai în profunzime decât povestea banilor. Numesc această poveste „*Ascensiunea omenirii*“. Este o poveste a unei creșteri nesfârșite, iar sistemul monetar pe care îl avem astăzi este o întruchipare a acelei povești, înglobând și propulsând conversia domeniului natural în domeniul uman. A început cu milenii în urmă, când oamenii au îmblânzit focul și și-au făcut unelte; s-a accelerat atunci când am folosit aceste unelte pentru domesticirea animalelor și a plantelor și când am început să cucerim sălbăticia, pentru a face lumea să devină a noastră. Și-a atins punctul maxim de glorie în epoca Mașinii, atunci când am creat o lume pe deplin artificială, exploatând toate forțele naturii și imaginându-ne pe noi înșine ca pe niște lorzi și stăpâni. Iar acum, acea poveste se apropie de sfârșit, odată cu inexorabila realizare că ea nu era adevărată. În ciuda pretențiilor noastre, lumea nu este chiar a noastră; în ciuda iluziilor noastre, nu deținem controlul asupra ei. Pe măsură ce consecințele neintenționate ale tehnologiei proliferază, pe măsură ce comunitățile,

sănătatea și fundamentul ecologic al civilizației noastre se deteriorează, pe măsură ce explorăm noi profunzimi ale sărăciei, violenței și alienării, pătrundem în etapele finale ale poveștii: criza, punctul culminant și deznodământul. Ritualurile povestitorilor noștri nu sunt de folos. Nicio poveste nu poate rezista peste finalul ei.

Așa cum viața nu se termină cu adolescența, nici evoluția civilizației nu se termină cu finalul etapei de creștere. Suntem în mijlocul unei tranziții comparabile cu tranziția unui adolescent către maturitate. Creșterea fizică încetează, iar resursele vitale se întorc către interior, pentru a se ocupa de un alt fel de creștere.

Două dezvoltări importante marchează tranziția de la copilărie la maturitate, atât la nivel individual, cât și la nivelul speciei. Prima este aceea că ne îndrăgostim, iar această relație de dragoste este diferită de cea dintre copil și mama sa. În copilărie, principalul aspect al relației de dragoste este acela de a primi. Sunt bucuros să ofer copiilor mei tot ceea ce am și vreau ca ei să primească fără constrângere. Este corect ca un copil să facă ceea ce este necesar pentru a crește, atât fizic, cât și mental. Un părinte bun oferă resursele pentru această creștere, așa cum Mama Natură a făcut-o pentru noi.

Până acum, noi, oamenii, am fost copii în relație cu pământul. Am început din pântecul existenței de vânători-culegători, în care nu am făcut diferența dintre om și natură, dar am fost purtați de aceasta. Un copil nu face o distincție clară între sine și altul și are nevoie de timp pentru a-și forma identitatea și un eu al său, și să învețe că lumea nu este o extensie a sinelui. Astfel s-a întâmplat și cu omenirea, în mod colectiv. În timp ce vânătorul-culegător nu avea nicio idee despre o „natură“ separată de „uman“, agricultorul, a cărui existență depindea de manipularea naturii și de transformarea ei în obiecte, a ajuns să se gândească la natură ca la o categorie separată. În copilăria civilizației agricole, umanitatea și-a dezvoltat o identitate separată și a crescut. Am avut parte de o creștere de adolescent, odată cu era industrială, iar pe plan mental am ajuns, prin știința carteziană, la separația extremă, ego-ul complet dezvoltat și hiperraționalitatea adolescentului care, la fel ca omenirea în Epoca Științei, își încheie etapa de dezvoltare cognitivă, cunoscută sub numele de „operații formale“, constând din manipularea noțiunilor abstracte. Dar, așa cum extrema lui yang conține nașterea lui yin, așa și extrema separație conține sămânța a ceea ce urmează: reunirea.

În adolescență ne îndrăgostim, iar lumea noastră, a motivației și egoismului perfect, se prăbușește, pe măsură ce sinele se extinde pentru a-l include și pe cel iubit între granițele sale. O nouă formă de relație de dragoste apare: nu numai cea a primirii, dar și cea a dăruirii, și cea a împreună-creării. Pe deplin individualizați față de Celălalt, ne putem îndrăgosti de acesta și putem experimenta o unire mai mare decât cea originală, pentru că aceasta conține întreaga experiență a separației.

Prima deșteptare în masă a noii conștiințe a dragostei s-a întâmplat în anii 1960, odată cu nașterea mișcării ambientale. La apogeul separației noastre, cercetând triumfători aparenta noastră cucerire a naturii, am început să realizăm cât de multe ne-a dat; am devenit conștienți de durerile ei, de rănilor ei și am început să ne dorim nu numai să luăm ceva de la pământ, ci și să îi dăruim ceva, să îl protejăm și să îl prețuim. Această

dorință nu s-a bazat pe frica de dispariție – care a apărut mai târziu – ci pe dragoste. Ne îndrăgosteam de pământ. În acea decadă, primele fotografii ale acestei planete au fost făcute de pe sateliții care orbitau, iar noi am fost fascinați de frumusețea planetei. Vederea pământului din afara sa a fost penultimul pas al separării de natură; ultimul pas a fost ascensiunea astronautilor, lăsând natura în urmă, în mod fizic. Și ei s-au îndrăgostit de pământ. Iată cuvintele astronautului Rusty Schweickart:

„Văzut de pe Lună, Pământul este atât de mic și de fragil, un punct atât de mic din acest Univers, un punct pe care poți să îl astupi cu degetul mare. Apoi realizezi că acel punct albastru cu alb, este și înseamnă totul pentru tine – toată istoria, și muzica, și poezia, arta, moartea și nașterea, iubirea, lacrimile, bucuria, jocurile, toate sunt chiar acolo, în micul punct pe care poți să îl acoperi cu degetul mare. Și realizezi, din acea perspectivă, că te-ai schimbat iremediabil, că este ceva nou acolo, că această legătură nu mai este ceea ce era.“

Cel de-al doilea punct marcant al tranziției către maturitate este încercarea. Culturile tribale vechi aveau diferite ceremonii de trecere și încercări care, în mod intenționat, puneau la încercare mica identitate prin izolare, durere, post, plante psihedelice sau prin alte mijloace, reîncorporând-o apoi într-o identitate mai cuprinzătoare, transpersonală. Deși îl căutăm în mod intuitiv în forma alcoolului, drogurilor, inițierii militare sau intrării într-o frăție etc., bărbații și femeile din modernitate experimentează, de obicei doar parțial, acest proces, ceea ce ne face să rămânem într-o adolescență perpetuă, care se încheie doar atunci când soarta intervine ca să ne dărâme lumea. Atunci putem păși într-un sine mai larg, în care a dărui este la fel de natural ca și a primi. Trecând către maturitate, un bărbat sau o femeie profită pe deplin de darurile sale și caută să contribuie la binele tuturor, ca un adevărat membru al tribului.

Umanitatea se confruntă cu o încercare asemănătoare în zilele noastre. Multiplele crize care vin asupra noastră constituie o încercare care ne provoacă propria identitate, o încercare în care nu avem nici măcar siguranța că vom supraviețui. Este nevoie de aptitudini nebanuite. Ne obligă să ne raportăm la lume într-un mod diferit. Disperarea pe care oamenii sensibili o simt în fața crizei face parte din încercare. (4) Când noi ca specie – la fel ca un inițiat al tribului – vom trece prin această încercare, vom face parte din comunitatea a toate cele ce sunt pe lume, ca membri deplini ai „tribului“ vieții. Capacitățile noastre tehnologice și culturale unice vor fi direcționate către binele tuturor.

În copilăria umanității, un sistem al banilor care încorporează și solicită creșterea, acaparând din ce în ce mai mult din pământ, a fost – probabil – un lucru adecvat. A fost o parte integrantă a poveștii Ascensiunii. Dar astăzi, acest lucru devine din ce în ce mai învechit. Este incompatibil cu dragostea adultă, cu legăturile de împreună-creare și cu trecerea la starea de Dăruitor, care vine odată cu maturitatea. Acesta este motivul profund pentru care nicio reformă financiară sau economică nu mai poate funcționa fără să includă un alt tip de bani. Noul tip de bani trebuie să înglobeze o nouă poveste, una în care natura nu este tratată numai ca o mamă, ci și ca o iubită. Încă vom avea nevoie de bani pentru mult timp, deoarece avem nevoie de simboluri magice pentru a ne concretiza Povestea Oamenilor și pentru a le aplica în lumea reală, sub formă de șablon de creație. Principala caracteristică

a banilor nu se va schimba: va consta în talismane magice, fizice sau electronice, prin care conferim roluri, ne concentrăm intențiile și ne coordonăm activitatea.

Următoarea parte a acestei cărți va discuta un astfel de sistem bănesc, alături de economia și psihologia care îl vor însoți. Există o dimensiune personală – unii ar spune spirituală – a metamorfozei poveștilor în care pătrundem. Relația camătă-bani din zilele noastre este o parte a poveștii separării, în care „mai mult pentru mine înseamnă mai puțin pentru tine“. Aceasta este esența cămătăriei: voi „împărți“ banii cu tine numai dacă, în final, voi primi mai mult în schimb. De asemenea, la nivel sistematic, dobânda banilor creează concurență, spaimă și polarizarea averilor. În plus, sintagma „mai mult pentru mine înseamnă mai puțin pentru tine“ este, de asemenea, motto-ul ego-ului și un truism, dacă avem în vedere sinele izolat și însingurat al economiei, biologiei și filozofiei moderne.

Doar atunci când simțirea de sine se extinde pentru a-i include și pe alții, prin dragoste, acel truism este înlocuit cu opusul său: „Mai mult pentru tine înseamnă mai mult și pentru mine“. Acesta este adevărul esențial înglobat în învățăturile spirituale autentice ale lumii, de la Legea de Aur a lui Iisus, care a fost incorect interpretată și ar trebui citită „Ceea ce le faci altora, tot așa ție îți faci“,^{*} până la doctrina buddhistă a karmei. Totuși, a înțelege și a fi de acord cu aceste învățături nu este de ajuns; mulți dintre noi îndurăm o separare între ceea ce credem și ceea ce trăim. O transformare actuală în modul în care ne ducem existența este necesară, iar o astfel de transformare, de obicei, se produce în același mod în care transformarea noastră colectivă se produce în prezent: printr-un colaps al vechii Povești a Omului și a Poveștii Lumii și prin nașterea uneia noi. De asemenea, pentru noi înșine este, în cele din urmă, o poveste cu început și sfârșit. Ați trecut vreodată printr-o experiență care să vă lase, la sfârșit, cu impresia că, nici pe departe, nu știți cine sunteți?

Persoana matură, inter-relațională, conectată la sine, ajunge la un echilibru între a da și a primi. În această stare – fie că este vorba de o persoană sau de întreaga specie – va dăruia în funcție de abilități și, fiind în legătură cu alții din același spirit, va primi în funcție de nevoi.

Fără a fi o coincidență, tocmai am parafrazat un slogan fundamental al socialismului: „De la fiecare după posibilități, fiecăruia după nevoi“. Aceasta este o descriere bună a oricărei rețele de dăruire, fie că este vorba de corpul uman, de un ecosistem, sau de o cultură tribală a dăruirii. Așa cum veți vedea, este, de asemenea, o bună descriere a unei economii sacre. Moneda sa contribuie la o Poveste a Oamenilor, a unui Sine și a unei Lumi foarte departe de sistemul cămătăriei. Este una ciclică, mai degrabă decât una exponențială, întotdeauna întorcându-se către sursă; încurajează protejarea și îmbogățirea

---

* Autorul face referire aici la Evanghelia după Luca 6 : 31: „Și precum voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea faceți-le și voi lor“, citată adesea în spațiul occidental. În creștinismul oriental, referința de mai sus este dublată și împlinită de „marea poruncă a legii“, din Evanghelia după Matei, 22 : 35-39: „... și unul dintre ei, învățător de lege, L-a întrebă ispitindu-L: Învățătorule, care este marea poruncă în lege? Iar El i-a răspuns: Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din tot sufletul și din tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă. Iar a doua, asemenea acesteia: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși.“

naturii, nu sărăcirea sa; redefinește averea ca funcție a generozității și nu a acumulării; este manifestarea belșugului, nu a lipsei. Are potențialul de a recrea, la scară globală, dinamica darului din societățile primitive, aducând în prim plan darurile omului și direcționându-le către nevoile tuturor.

Îmi amintesc faptul că, în adolescență, citeam *Atlas Shrugged* a lui Ayn Rand, carte ale cărei personaje în alb și negru, hiperraționalitate și absolutism moral atrăgeau foarte puternic mintea mea adolescentină. Cartea este un manifest al sinelui izolat și separat, al egoului mercenar și atrage foarte mult și mințile adolescente de astăzi. Cartea amendează drastic ridicolul frazei: „De la fiecare după posibilități, fiecăruia după nevoi“, zugrăvind un tablou al oamenilor care se întrec unul pe celălalt în propria sărăcie, astfel încât să își aloce o parte mai mare a resurselor, în timp ce producătorii nu au nicio motivație de a produce. Acest scenariu, care s-a aplicat în anumite aspecte în țările comuniste, are ca ecou o frică primară a sinelui modern condiționat de lipsă – dacă voi oferi și nu voi primi nimic în schimb? Această dorință de asigurare că vei primi înapoi ceva, o compensație a riscului generozității, este teoria fundamentală a dobânzii, o teorie adolescentină care va fi înlocuită de un sine adult, mult mai expansiv, maturizat și devenit membru deplin al comunității existenței. Suntem aici să ne exprimăm darurile; acest lucru este printre cele mai profunde dorințe ale noastre și nu putem să trăim deplin în alt mod.

Cele mai multe nevoi au fost monetizate, în timp ce cantitatea de muncă necesară pentru a satisface aceste nevoi monetizate este în scădere. Așadar, pentru ca darurile umane să ajungă la expresia lor deplină, toată această creativitate umană, în exces, trebuie astfel să fie direcționată înspre altceva, înspre nevoile sau scopurile care sunt ostile banilor Separației. Fără nicio îndoială, regimul banilor a distrus, și continuă să distrugă, mare parte din ceea ce este frumos – într-adevăr, fiecare bun public care nu poate fi făcut privat. Iată câteva exemple: un cer înstelat fără poluare luminoasă; un drum de țară fără zgomot de trafic; o vibrantă economie locală, urbană și pluriculturală; lacuri, râuri și mări nepoluate; baza ecologică a civilizației umane. Mulți dintre noi posedăm daruri care ar contribui la toate aceste lucruri, deși nimeni nu ne va plăti să le oferim. Aceasta deoarece banii, așa cum îi cunoaștem, se bazează, în ultimă instanță, pe transformarea publicului în privat. Noii bani vor încuraja opusul, iar conflictul dintre idealurile noastre și realitatea financiară practică se va încheia.

Banii cămătăriei sunt bani ai creșterii – au fost perfecți pentru etapa de creștere a umanității și pentru povestea Ascensiunii, dominației și a stăpânirii. Următoarea etapă este una a parteneriatului co-creator cu pământul. Pentru această nouă etapă, Povestea Oamenilor se reliefează chiar acum. Țesătorii ei sunt pionierii domeniilor ca permacultura, medicina holistică, energia regenerabilă, micoremedierii*, monedele locale, justiția restaurativă, atașamentul parental și multe altele. Pentru a repara stricăciunile pe care Era Cămătăriei le-a făcut în natură, cultură, sănătate și spirit, va fi nevoie de toate darurile care ne fac oameni și, într-adevăr, este extrem de important să cerem ca aceste daruri să ne ducă la un alt nivel de dezvoltare.

---

* remediarea unor probleme ale mediului înconjurător cu ajutorul ciupercilor – TEI

Acest lucru poate fi considerat naiv, vag și idealist. Am schițat deja câteva dintre aceste idei în „*Ascensiunea omenirii*” și le voi detalia în cea de-a doua jumătate a acestei cărți. Pentru moment, cântăriți vocile concurente ale idealismului și ale cinismului Dvs. și întrebați-vă: „Aș suporta să mă mulțumesc cu mai puțin?”. Aș accepta o lume a unei imense urâtenii, mereu crescânde? Ați putea crede că acest lucru este inevitabil? Nu ați putea. O astfel de credință vă va omorî sufletul încet, dar sigur. Minții îi place cinismul, confortul și siguranța acestuia, și ezită să creadă orice lucru ieșit din comun, dar inima funcționează altfel; ne îndreaptă către frumusețe și numai dacă vom da curs chemării sale, vom putea îndrăzni să creăm o nouă Poveste a Oamenilor.

Suntem aici să creăm ceva frumos, ceva ce voi numi „cea mai frumoasă lume pe care inimile noastre o cred posibilă”. Pe măsură ce adevărul acesta pătrunde tot mai adânc și pe măsură ce convergența crizelor ne împinge afară din lumea veche, inevitabil, din ce în ce mai mulți oameni vor trăi cu acest adevăr: acela că mai mult pentru tine nu înseamnă mai puțin pentru mine; adevărul că ceea ce îți fac ție, același lucru mi-l fac și mie; adevărul trăirii pentru a da tot ceea ce poți și de a lua doar ceea ce ai nevoie. Putem să începem să facem aceste lucruri chiar acum. Ne este frică, dar atunci când o vom face cu adevărat, lumea ne va împlini nevoile cu vârf și îndesat. Vom afla apoi că povestea Separației, înglobată în acești bani pe care îi cunoaștem, nu este adevărată și niciodată nu a fost. Totuși, ultimele zece milenii nu au trecut în van. Uneori este necesar să trăim o minciună pe deplin, înainte să fim pregătiți să facem următorul pas către adevăr. Minciuna separației a erei cămătăriei este acum completă. Am explorat-o în totalitate, până la cele mai îndepărtate extreme ale sale și am văzut tot ceea ce a cauzat, pedepsele și închisorile, lagărele de concentrare și războaiele, irosirea bunurilor, adevărului și frumuseții. Acum, capacitățile pe care le-am dezvoltat în această lungă călătorie a ascensiunii ne vor folosi în iminenta epocă a Reuniunii.

Note

(1) Departamentul de Trezorerie al SUA, „Raport anual al datoriei publice”, iunie 2010.

(2) Aceasta nu este pentru a denigra cultele voodoo sau pentru a le vedea ca pe o bolboroseală primitivă. De fapt, nici măcar bolboroseala nu aș denigra-o. Fie că este vorba despre sistemul financiar modern, fie despre un ritual voodoo, magia simbolică funcționează după aceleași principii esențiale. Sistemul nostru modern de ritualuri diferă doar într-o mică măsură de cel primitiv.

(3) Uneori puterea trece la vasal, pe măsură ce puterea hegemonică decade și începe să se bazeze pe avere importată, până ajunge în punctul în care își pierde propria abilitate de a crea bunăstare. Se pare că acest lucru se întâmplă cu China astăzi. Probabil China joacă doar temporar un rol de vasal, în căutarea unui alt final.

(4) De fapt, totul este bine: criza își exercită funcția evolutivă. Dar nu lăsați acest lucru să vă neliniștească. Totul este bine, numai nouă ni se pare că lucrurile merg îngrozitor de rău.

PARTEA A II-A

Pe măsură ce epoca separării se îndreaptă către sfârșit și noi ne reunim cu natura, atitudinea noastră de excepționalism uman față de legile naturii se încheie, de asemenea. De câteva decenii, mișcarea ecologistă ne-a tot spus că „nu suntem scutiți de legile naturii“. Din ce în ce mai mult, în mod dureros, ne confruntăm cu adevărul acestor spuse. Un copil ia de la mama sa, fericit și nepăsător față de sacrificiile și durerea ei; la fel am luat și noi de la pământ, pe parcursul copilăriei speciei umane. Sistemul nostru bănesc, ideologia noastră economică, au fost, mai mult sau mai puțin, agenți ai deposedării. Acum, când relația noastră cu pământul se schimbă într-una de dragoste, devenim în mod acut conștienți de răul pe care îl facem. Într-o legătură romantică, ceea ce îi faci partenerului, se întoarce înapoi la tine; durerea lui este durerea ta.

Și astfel, în timp ce umanitatea se confruntă cu încercarea trecerii la altă vârstă prin crizele prezente și tranzițiile către maturitate, un nou sistem economic se ivește, înglobând noua identitate a sinelui inter-relațional care trăiește într-un parteneriat co-creator cu Pământul. Sistemele noastre economice și bănești nu vor mai fi agenți ai deposedării, ai exploatării, ai creșterii acestui sine izolat. Ele vor fi, în schimb, agenți ai oferirii, ai creării, ai slujirii și ai abundenței. Următoarele capitole descriu elementele acestei economii sacre. Toate sunt deja limpezi, latente în cadrul vechilor instituții și chiar născute din acestea. Pentru că aceasta nu este o revoluție în sens clasic, o curățare, o măturare a vechiului; este, mai degrabă, o metamorfoză. Epoca Reunirii a avut o lungă gestație în cadrul instituțiilor Separației. Astăzi, începe să iasă la iveală.

CAPITOLUL 9 POVESTEA VALORII

„Era o poveste veche care nu mai era adevărată ... Adevărul poate dispărea din povești, să știți. Ceea ce era adevărat a devenit fără valoare, chiar o minciună, deoarece adevărul s-a dus în altă poveste. Apa izvorului iese la suprafață într-un alt loc.“ – Ursula K. Le Guin

Banii sunt inextricabil legați de poveștile definitorii ale civilizației noastre: a sinelui și a umanității colective. Sunt o parte integrantă a ideologiei și a mecanismului creșterii, a „ascensiunii umanității“ către suprastăpânirea planetei; de asemenea, au jucat un rol central în dizolvarea legăturilor dintre natură și comunitate. Pe măsură ce aceste povești se destramă, pe măsură ce dimensiunea lor monetară se deșiră cu repeziciune, avem șansa de a le conferi banilor, în mod conștient, atributele noilor povești care îi vor înlocui: sinele inter-relațional, care trăiește într-un parteneriat de co-creare cu Pământul. Dar cum să imprimăm banilor o poveste?

În istoria lor de câteva mii de ani, banii au avut o evoluție accelerată în ceea ce privește forma lor. Prima etapă a fost cea a banilor ca marfă – grâul, uleiul, vitele, metalul și multe alte lucruri – acestea au funcționat ca mijloace de schimb, fără a avea valoare fiduciară. Această etapă a durat câteva milenii. Următoarea etapă a fost sistemul de monedă, care a adăugat valoare fiduciară unei valori intrinseci a argintului și a aurului. Banii aveau atunci două componente: una materială și una simbolică.

A fost un lucru destul de natural ca, în cele din urmă, simbolul să devină detașat de metal, ceea ce s-a întâmplat odată cu apariția creditelor din Evul Mediu și chiar de dinainte. În China, primii bani de hârtie (care erau, de fapt, un fel de poliță bancară) erau în uz în secolul al IX-lea și circulau până în Persia. (1) De asemenea, în lumea arabă, o formă a cecului era foarte răspândită la acea vreme. Comercianții italieni foloseau bancnote de schimb în secolul al XIII-lea, o practică răspândită rapid și urmată, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, de banca de rezerve fracționare. (2) Aceasta a fost o inovație majoră, pentru că a liberalizat detașarea banilor de furnizarea metalului și le-a permis să crească în mod organic, conform activității economice. Detașarea banilor de metal a fost graduală. Pe parcursul epocii rezervei bancare fracționară, care a durat câteva secole, biletele bancare erau încă, cel puțin în teorie, susținute de metal.

Astăzi, epoca rezervei bancare fracționară s-a încheiat, iar banii au devenit credit, pur și simplu. Acest lucru nu este recunoscut în mare măsură. Multe autorități, inclusiv cele mai multe cărți de economie și Rezerva Federală însăși, (3) încă pretind că rezervele sunt un factor de limitare în crearea banilor, dar în practică, aproape că nu mai sunt. (4) Constrângerile reale pe care băncile le au în ceea ce privește crearea banilor sunt capitalul lor total și abilitatea lor de a găsi doritori de împrumuturi care să fie eligibili – adică cei care fie au un potențial de câștig necompromis, fie bunuri colaterale de care să se poată folosi. Cu alte cuvinte, acordurile sociale guvernează crearea banilor, printre acestea fiind și dictonul, codificat în dobândă, cum că banii trebuie să meargă către cei care vor face mai mulți bani în viitor. Banii de astăzi, așa cum voi explica, sunt susținuți de creștere; atunci când, așa cum se întâmplă acum, creșterea încetinește, întregul edificiu financiar începe să se destrame.

Banii, care s-au dezvoltat în paralel cu tehnologia, suferă daune similare. Fiecare suportă o constrângere implacabilă în ceea ce privește creșterea: tehnologia – din cauza ideologiei reparației tehnologice, adică folosirea tot mai multor tehnologii pentru remedierea problemelor cauzate de tehnologia deja existentă; banii – din cauza dinamicii cămătăriei pe care am descris-o, creând mai multe datorii, pentru a plăti dobânda datoriei existente. Paralela este aproape exactă. O altă similaritate este aceea că, fiecare dintre acestea, a uzurpat domenii care aparțineau propriu-zis altor moduri de relaționare. Dar nu pledez în niciunul dintre cazuri să dăm înapoi istoria. Eu cred că atât tehnologia, cât și banii, s-au dezvoltat în formele prezente pentru un scop; creditele sunt punctul terminus natural pentru evoluția banilor către fiduciaritatea pură, acordul pur. Ajungând acolo, suntem liberi să facem acel acord înadins. Suntem ca niște adolescenți care și-au dezvoltat capacitățile fizice și mentale prin jocurile copilăriei și acum sunt gata de a-și îndrepta acele capacități către adevăratul lor scop.

Unii observatori, văzând consecințele dezastruoase ale monedelor de astăzi, bazate pe credite, pledează pentru o întoarcere la zilele bune în care moneda era susținută de ceva tangibil, cum este aurul. Ei motivează prin faptul că moneda susținută de bunuri de larg consum nu va produce inflație și va elimina obligația de creștere nesfârșită. Cred că unii dintre acești pledanți pentru „moneda solidă“, sau „bani reali“, ating o dorință atavică de a se întoarce în zilele mai simple, când lucrurile erau doar ceea ce sunt ele, de fapt. Împărțind lumea în două categorii, reală (obiectivă) și convențională, ei cred că banii-credit sunt o iluzie, o minciună, care trebuie să se prăbușească în mod inevitabil la fiecare ciclu de decădere. De fapt, această dihotomie este ea însăși o iluzie, o construcție care reflectă mitologiile mai profunde – cum este doctrina obiectivității în fizică – care sunt demolate, la rândul lor, în vremurile noastre.

Diferența dintre moneda susținută și cea nesusținută nu este atât de mare cum am crede. La prima vedere, ele par foarte diferite: o monedă susținută își derivă valoarea din ceva real, în timp ce o monedă nesusținută are valoare doar pentru că oamenii sunt de acord cu acest lucru. Aceasta este o falsă distincție: în oricare dintre cazuri, ceea ce conferă în final valoare banilor este povestea care îi înconjoară, un set de convenții sociale, culturale și legale.

În acest punct, cei care pledează pentru „banii reali“, sau pentru moneda susținută, pot obiecta „Nu, exact aceasta este ideea: o monedă susținută primește valoarea de la bunul de larg consum aferent, nu din acorduri“.

Greșit!

Mai întâi să ne gândim la exemplul standard pentru ceea ce pledanții numesc „bani reali“: monedele din aur și argint. Acestea sunt valoroase, spun ei, deoarece materialul din care sunt făcute este valoros. Aceasta este sursa valorii lor, iar însemnele de pe ele sunt acolo ca o garanție, pentru a acorda încredere în greutatea și puritatea lor. Dar, în ciuda nostalgiei pentru banii reali de altădată, multe sisteme monetare din aur și argint, din istorie, nu s-au potrivit cu această descriere, ci au avut o valoare care a depășit-o pe cea a bunului aferent (vezi capitolul 3). Ele diferă de banii de hârtie în rang, nu în esență. Banii de hârtie și cei electronici nu sunt o îndepărtare de moneda metalică, ci o extensie a acestora.

Pentru a complica și mai mult lucrurile, ce este această „valoare a bunului“? La fel ca banii, proprietatea este o construcție socială. Ce înseamnă să ai ceva? Posesia fizică devine deținere doar dacă această posesie este legitimată social; dacă este legitimată, posesia fizică nu este nici măcar necesară. Până la urmă, pe piețele de bunuri de larg consum de astăzi, cei mai mulți investitori nici măcar nu ating bunurile pe care le cumpără. Tranzacțiile lor sunt un set de ritualuri, manipulări simbolice investite cu putere prin intermediul unor credințe comune. Natura fictivă a deținerii nu este un fenomen recent. Faimoșii bani ai locuitorilor de pe insula Yap* – inele imense de piatră care sunt prea grele pentru a fi mutate, pot cu toate acestea să schimbe proprietarii destul de ușor, atunci când se face înțelegerea că noul proprietar este cutare. Aurul nu are niciodată nevoie să iasă din ascunzătoare pentru a fi o susținere pentru monedă. De fapt, nici nu trebuie să plece din pământ. Chiar dacă am adopta un standard în aur, cele mai multe tranzacții vor folosi tot simboluri de hârtie sau digitale. Doar povestea care conferă valoare acestor simboluri ar fi diferită.

Mai mult, valoarea bunurilor de larg consum depinde de acordurile sociale. Acest lucru este în special valabil pentru aur care, spre deosebire de alte forme autentice de bani, reprezentați de bunuri de larg consum – cum ar fi vitele sau cămilele, are o valoare utilitară foarte mică. Puteți face bijuterii drăguțe din el, dar are o utilitate industrială foarte mică în comparație cu alte metale prețioase, cum ar fi argintul sau platina. Aceasta înseamnă că valoarea aurului depinde de convenție. Acest lucru îl face, într-adevăr, o alegere ciudată pentru cei care vor bani ai căror valoare să fie independentă de convenție, bani care au valoare „reală“.

Ceea ce este adevărat în cazul aurului, este adevărat și în cazul altor bunuri de larg consum. Într-o societate cu un înalt grad de diviziune a muncii, cum este a noastră, utilitatea celor mai multe bunuri de larg consum depinde, la fel ca în cazul banilor, de o rețea de acorduri sociale. Cât de folositor este pentru Dvs. un lingou de fier? Un baril de

---

* insulă din Oceanul Pacific de Vest – TEI

țiței neprelucrat? O tonă de hidroxid de sodiu industrial? Un bușel* de boabe de soia? În grade diferite, ele sunt valoroase numai în contextul unui număr mare de oameni care să îndeplinească rolurile specifice, inter-relaționate, care pun aceste lucruri în uz. Cu alte cuvinte, bunurile de larg consum, la fel ca banii, au de asemenea o valoare fiduciară pe lângă cea intrinsecă – într-adevăr, la o examinare atentă, distincția este demolată aproape în totalitate.

Să ne gândim mai mult la ceea ce înseamnă susținerea banilor. În mod superficial este simplu. Ca să luăm exemplul dolarului SUA de dinainte de 1972, acest lucru însemna: „Puteți duce un dolar la Rezerva Federală și să îl răscumparați pe a treizecea parte (sau cât era) dintr-o uncie** de aur.“ Dar această imagine simplă este plină de complicații. Pentru majoritatea utilizatorilor de dolari, chiar dacă ar fi fost permis, nu era în mod practic fezabil să mergi la cel mai apropiat birou al Rezervei Federale. Din câte știi, aurul era foarte rar transportat, nici măcar între bănci, pentru achitarea unor plăți. Aurul băncilor era ținut în băncile Rezervei Federale; faptul că acestea îl dețineau era o chestiune de înregistrare, nu de posesie fizică. Sistemul ar fi funcționat chiar dacă aurul nu era prezent în mod fizic. Nimeni, în afară de băncile străine, nu schimba, de fapt, dolari în aur. De ce ar fi făcut-o cineva, de vreme ce dolarii – și nu aurul – erau folosiți ca bani? Dacă credem că dolarii (în epoca standardului în aur) erau valoroși deoarece puteau fi schimbați în aur, nu este probabil și reversul adevărat, că aurul era valoros pentru că putea fi transformat în dolari?

Avem tendința să credem că, într-un sistem monetar susținut cu bani de hârtie sau electronici, susținerea constă în banii reali, iar hârtia este doar reprezentarea lor. Dar, de fapt, hârtiile sunt banii reali. Asocierea lor cu aurul a fost doar o proiecție de sens, aproape o formulă magică, oferindu-ne permisiunea de a crede în povestea valorii. Această poveste creează valoare. De fapt, nu a fost niciodată posibil ca cineva să răscumpere banii de hârtie cu aur. Dacă ar fi încercat aceasta prea mulți oameni, banca centrală ar fi putut (și deseori a făcut-o) simplu să declare că nu va mai răscumpăra. (5) Presupunerea fapt al convertibilității banilor în cantitatea de aur X este o construcție, o ficțiune convenabilă, care depinde de o rețea de acorduri sociale și percepții comune.

În mod similar, înainte ca Statele Unite să anuleze acordul Bretton-Woods, la începutul anilor 1970, valutele lumii erau fixate în funcție de dolarul SUA, care era, în schimb, stabilizat în aur. Dacă o țară acumula rezerve de dolari SUA, putea să îi răscumpere de la Rezerva Federală prin câteva tone de aur. Aceasta nu era chiar o mare problemă imediat după cel de-al doilea război mondial, dar la sfârșitul anilor 1960, aproape toată rezerva de aur a Statelor Unite fusese trimisă peste ocean, amenințând-o cu falimentul. Deci, Statele Unite au anunțat, simplu, că nu vor mai răscumpăra dolari în aur în cadrul sistemului bancar internațional, la fel cum încetaseră să o facă și în cadrul domestic, cu patru decenii mai devreme, ceea ce denotă că standardul în aur era doar o ficțiune convenabilă.

---

* unitate de măsură egală cu 36,35 litri – TEI

** 28 de grame – TEI

Proclamația că banii sunt susținuți este puțin diferită de orice altă incantație ritualică, pentru că își derivă puterea din credința umană colectivă. Oricât de adevărat ar fi acest lucru în privința aurului, sunt și mai adevăratele recente și sofisticatele propuneri de susținere a monedei, cum ar fi moneda terra a lui Bernard Lietaer și propunerile recente pentru Drepturile Speciale de Tragere revizuite ale FMI – care să fie susținute de către un coș de bunuri de larg consum, menit să reflecte activitatea economică generală. Există un merit al acestei abordări – într-adevăr, este un pas în direcția pe care o ilustrez în această carte. Dar această susținere este în mod clar o ficțiune: nimeni nu își va schimba, vreodată, monedele terra pentru livrarea fizică – la ușă – a combinației prescrise de petrol, cereale, certificate de emisii de dioxid de carbon, șuncă de porc, lingouri de fier și orice altceva de pe listă. Nicio persoană nu are nevoie, vreodată, de aceste lucruri ca posesie personală. Valoarea lor este colectivă, existând numai într-o vastă rețea de relații economice. Dar acest lucru este OK! Răscumpărarea actuală, practică, nu este necesară pentru a califica ceva drept monedă susținută. Da, răscumpărarea este o ficțiune, o poveste, dar poveștile au putere. Toți banii sunt o poveste. Nu avem alternativă la crearea banilor decât în cadrul unei matrici de povești. Nimic din ceea ce am scris nu a descalificat sistemele monetare susținute. Dar, dacă ar fi să alegem un sistem monetar susținut, motivele să fie clare. Nu este vorba de a face banii „reali”, într-un mod în care monedele nesusținute nu sunt. Este vorba de a conferi banilor povestea valorii pe care dorim să o creăm.

Povestea susținerii poate fi folosită pentru a limita și pentru a conduce crearea banilor. Astăzi, acordăm acest drept doar băncilor și îl îndreptăm către profitul mobil – banii merg către cei care vor face mai mulți bani. Din punct de vedere istoric, totuși, problema banilor este o funcție specială, sacră, la care nu se poate renunța ușor. Banii au puterea magică a semnelui și înglobează acordul unei societăți întregi. O parte din spiritul societății trăiește în cadrul lor, iar puterea de a-i crea trebuie să fie păzită la fel de bine cum un șaman își păzește punga magică. Pe mâini greșite, puterea lor poate fi folosită pentru a subjuga. Putem să negăm faptul că astăzi nu s-a întâmplat astfel? Putem să negăm faptul că, oameni și națiuni întregi, au devenit sclavi ai celor care împrumută bani?

Nu numai că asociem, în mod natural, banii cu sacrul, ci și oricare scop în care folosim banii tinde să devină sacru: „unde-ți este comoara, acolo-ți va fi și inima!” (Matei 6:21). Astfel, oamenii au ajuns să venereze aurul. Bineînțeles, nu au declarat că îl venerază, dar acțiunile vorbesc mai mult decât cuvintele. Aurul era ceea ce râvneau ei, pentru aur se sacrificau, aurul era ceea ce ei respectau, aurul era ceea ce investeau cu o putere supranaturală și cu un statut special, sfânt. Același lucru se întâmplă și cu vitele în culturile care fac comerț cu vite, și cu grâul sau cu uleiul de măsline, în culturile unde acestea sunt folosite ca bani. Au atins un statut sacru, despărțite de alte bunuri.

Ultima sută de ani a fost o epocă a monedei nesusținute și, de asemenea, o epocă în care nimic nu este sacru. Așa cum am afirmat în introducere, dacă un lucru este sacru în zilele noastre, acela este reprezentat de bani. Pentru că banii sunt cei care au proprietățile pe care noi le asociem cu divinitatea dematerializată a dualismului: ubicuitate, abstracție, nonmaterialitate și, totuși, având capacitatea de a interveni în problemele materiale,

pentru a crea sau pentru a distruge. Pentru a îndepărta complet divinitatea din materialitate înseamnă, din nou, a nu avea nimic sacru – nimic real, nimic tangibil. Totuși, absența sacrului este o iluzie: așa cum mulți au demonstrat, știința a devenit noua religie, completată cu povestea sa cosmogonică, cu misterioasele sale explicații ale lucrărilor lumii, învăluite în limbajul misterios, cu preoții și interpreții săi, ierarhia sa, ritualurile sale de inițiere (teza de doctorat, de exemplu), sistemul său de valori și multe altele. În mod similar, aparenta absență a susținerii este, de asemenea, o iluzie. Bani de tip credit sunt susținuți (printr-un model de acord social diferit de sistemele monetare susținute în mod explicit, dar un acord până la urmă) de către o totalitate de bunuri și servicii ale unei economii și, la un nivel mai adânc, de către creștere. (6) Creați ca o datorie cu dobândă, valoarea lor susținută depinde de expansiunea nesfârșită a bunurilor și serviciilor. Orice lucru care susține banii devine sacru: în mod corespunzător, creșterea a avut un statut sacru pentru multe secole. În multe dintre aparențele poveștii despre Ascensiunea-progres, expolatarea forțelor naturale, cucerirea frontierelor finale, stăpânirea naturii – am purtat o cruciadă sfântă, pentru a fi roditori și pentru a ne multiplica. Dar, creșterea nu mai este sacră pentru noi.

Această carte va descrie o modalitate concretă de susținere a banilor cu ajutorul lucrurilor care devin sacre pentru noi astăzi. Și care sunt acestea? Putem vedea care sunt prin eforturile altruiste ale oamenilor de a le crea și de a le păstra. Bani viitorului vor fi susținuți de către lucrurile pe care vrem să le hrănim, să le creăm și să le păstrăm: terenurile neexploatate, apă curată și aer curat, opere extraordinare de artă și arhitectură, biodiversitate și bunuri genetice comune, drepturi de dezvoltare neutilizate, certificate pentru emisii de dioxid de carbon nefolosite, drepturi de brevet necolectate, relații care nu sunt transformate în servicii și resurse naturale care nu sunt transformate în bunuri. Chiar și aurul care încă zace în pământ.

Asocierea cu banii (așadar, cu „valoarea abstractă”) nu numai că ridică un lucru la un statut sacru, ci ne și obligă să îl creăm, mai mult și mai mult. Asocierea dintre aur și bani încurajează efortul continuu (și foarte distructiv pentru mediul înconjurător) de a extrage mai mult aur. A săpa gropi în pământ și a le umple la loc este simbolul muncii în van, deși aceasta este ceea ce face, în principal, extracția de aur. Cu eforturi uriase, extragem aurul din pământ, îl transportăm, îl prelucrăm și, în cele din urmă, îl punem în alte găuri ale pământului, numite depozite. Acest efort, precum și epuizarea aurului, este o modalitate (aleasă la întâmplare) pentru a reglementa furnizarea banilor, dar de ce să nu facem această reglementare prin acorduri sociale și politice intenționate, sau printr-un proces mai organic și să renunțăm la săpatul gropilor?

Problema aurului, menționată mai sus, se extinde și la alte bunuri. În locurile unde vitele servesc drept bani, ele capătă o valoare în afară de utilitatea laptelui și a cărnii lor, având ca rezultat faptul că oamenii păstrează cirezile mai mari decât ar fi nevoie. La fel ca în cazul extragerii aurului, acest lucru risipește munca omului și strică mediul înconjurător. Mă tem că orice formă de bani, bazată pe bunuri de larg consum, va avea același efect. Dacă este vorba de petrol, atunci se va crea un stimulent pentru extragerea de petrol – cantitatea necesară pentru combustibil, plus o cantitate suplimentară pentru bani.

Generalizând, principiul este „Folosirea oricărui lucru ca acoperire pentru bani crește cantitatea acelui lucru“.

Capitolul 11 ilustrează acest principiu de a crea un sistem monetar care să crească aprovizionarea cu lucrurile pe care noi le considerăm bune pentru umanitate și pentru planetă. Cum ar fi dacă banii ar fi „susținuți“ de către apa curată, aerul nepoluat, ecosistemele sănătoase și de către bunurile culturale comune? Există vreo modalitate de a încuraja crearea de tot mai multe astfel de lucruri, în același mod în care acordul social cu privire la valoarea aurului ne face să extragem din ce în ce mai mult aur? La fel cum monetizarea aurului ne face să îl râvnim și să căutăm să producem cât mai mult, precum și să renunțăm la el doar pentru a îndeplini o nevoie reală, urgentă, tot astfel folosirea acestor lucruri pentru bani ne poate face să creăm tot mai multe, să creăm o planetă mult mai frumoasă și să le sacrificăm doar pentru un motiv bine întemeiat, numai ca răspuns la o nevoie reală, numai pentru a crea ceva la fel de valoros ca ceea ce a fost distrus. Noi distrugem multe lucruri pentru bani, dar nu distrugem, în mod voit, banii înșiși. Și așa ar trebui să fie, de fapt.

Întrebarea legată de susținerea monedei ne duce către întrebări mai vaste și mai importante: Cine va ajunge să creeze bani și prin ce proces? Ce limite ar trebui să guverneze cantitatea creată? Care sunt acordurile pe care banii le înglobează? Mai general, care este povestea valorii pe care o atribuim banilor?

Încă din Grecia Antică, banii au conținut întotdeauna un acord. De obicei, totuși, acordul a fost unul neintenționat. Oamenii au crezut că aurul era valoros, rareori încetând să creadă că această valoare era doar una convențională. Mai târziu, sistemele monetare de hârtie erau, în mod clar, convenționale deși, din câte știu, nimeni nu a proiectat emiterea lor având în minte un anumit scop social, în afară de furnizarea unui mediu de schimb. Niciodată nu s-a pus întrebarea „ce poveste a lumii creăm noi și ce fel de bani va îngloba și va consolida acea poveste?“. Nimeni nu a decis crearea unui sistem de rezerve bancare fracționare, cu scopul conștient de propulsa expansiunea umanității. În zilele noastre, pentru prima dată, avem oportunitatea de a infuza un grad de conștiință în alegerea banilor noștri. Este momentul să ne întrebăm pe noi înșine ce poveste colectivă dorim să legiferăm pe acest pământ și să alegem sistemul monetar în conformitate cu acea poveste.

În restul cărții, voi descrie liniile mari ale unui sistem monetar care să încorporeze noua relație a umanității cu noi înșine și cu pământul, un sistem al banilor care reflectă și hrănește lucrurile care devin sacre pentru noi. De asemenea, voi oferi idei cu privire la modul în care să ajungem dintr-un punct în altul, atât la nivel colectiv, cât și la nivel personal. Această economie sacră va avea următoarele caracteristici:

Va restaura mentalitatea darului în vocațiile noastre și în viața noastră economică.

Va inversa omogenizarea și depersonalizarea societății, induse de bani.

Va fi o extensie a ecosistemului, nu o violare a acestuia.

Va promova economia locală și va reînvia comunitățile.

Va încuraja inițiativa și va răsplăti antreprenoriatul.

Va avea creștere zero și, totuși, se va concentra pe dezvoltarea continuă a darurilor umane unice.

Va promova o distribuire echitabilă a averilor.

Va promova un nou materialism, care tratează lumea ca pe ceva sacru.

Se va alinia cu egalitatea politică și cu puterea oamenilor și nu va induce mai mult control centralizat.

Va restaura domeniile pierdute ale capitalului natural, social, cultural și spiritual.

Și, cel mai important, este ceva pe care putem să începem să îl creăm chiar acum!

Următoarele câteva capitole vor prezenta și sintetiza diferite teme ale noii Povești a Valorii care vor defini un sistem monetar viitor. Reunind toate acestea, va rezulta o imagine a unei economii foarte diferită de ceea ce cunoaștem astăzi.

Note

(1) Temple, Robert, *The Genius of China: 3,000 Years of Science, Discovery, and Invention*. Rochester, VT. Inner Traditions: pp. 117, 119.

(2) Valley, Paul, „How Islamic Inventors Changed the World“, *The Independent*, 11 martie 2006.

(3) Consultați, de exemplu, publicația Rezervei Federale din Chicago „Modern Money Mechanics“, care se găsește pe internet.

(4) Dacă marjele de rezervă ale unei bănci sunt insuficiente pentru a îndeplini cerințele, ea va împrumuta banii necesari de la Rezerva Federală sau de pe piețele de bani. Dacă este vorba de o insuficiență de rezerve a întregului sistem, atunci Rezerva Federală extinde baza monetară prin operațiunile de tip open-market. Iată de ce creșterea MO întârzie de obicei, în urma lui M1 și M2, timp de mai multe luni-opusul a ceea ce ne-am așteptat pentru un efect multiplu, dacă am trăi într-un sistem de rezerve fracționare. (vezi Keen, Steven, „The Roving Cavaliers of Credit“, *Debtwatch*, 31 ianuarie 2009). Tot din același motiv și recenta „ușurare cantitativă“ a Rezervei Federale, și a altor bănci centrale, a reușit foarte puțin să crească alimentarea cu bani.

(5) Acest lucru, de fapt, s-a întâmplat de multe ori; în perioada Marii Crize s-a întâmplat în aproape fiecare țară. Deținătorii de monedă au cerut aurul de la bănci și, în cele din urmă, de la băncile centrale, care în final au spus nu. În Statele Unite ale anilor 1930 a devenit chiar ilegală, sub Ordinul Executiv 6102 al lui Roosevelt, deținerea unei cantități mai mari de aur. Totuși, dolarii, a căror valoare se presupune că depindea de aur, nu s-au devalorizat.

(6) Priviți astfel lucrurile: creditul emis de către bancă este susținut de bunurile colaterale din împrumut sau, în cadrul împrumuturilor neasigurate, de către câștigurile viitoare ale celui care împrumută. Extinzând aceasta asupra întregii economii, suma totală a tuturor creditelor emise este susținută de către suma totală a tuturor bunurilor și serviciilor existente și viitoare din economie și, așadar, de către promisiunea creșterii. O altă modalitate de a vedea această stare este că, fără creștere, rata implicită se va mări, iar cantitatea de bani se va micșora.

CAPITOLUL 10

LEGEA RECIPROCIȚĂȚII

„Socialismul a eșuat pentru că nu a putut spune adevărul economic; capitalismul ar putea eșua, deoarece nu ar putea spune adevărul ecologic.“ – Lester Brown

Iată o certitudine: transformarea liniară a resurselor în deșeuri este nesustenabilă pe o planetă finită. Și mai nesustenabilă este creșterea exponențială, fie ea a consumului de resurse, de bani, sau creșterea populației. Nu numai că este nesustenabilă, ea este, de asemenea, și nenaturală. Într-o perspectivă ecologică, nicio specie nu creează deșeuri pe care alte specii să nu le poate folosi, de unde și ideea că „deșeurile înseamnă hrană“. Nicio altă specie nu creează cantități tot mai mari de substanțe toxice pentru tot restul vieții, cum ar fi dioxina, PCB-urile* și deșeurile radioactive. Economia noastră în creștere liniară / exponențială încalcă, în mod vădit, legea naturii privind reciprocitatea și ciclicitatea resurselor.

O economie sacră este o extensie a ecologiei și se supune tuturor normelor sale, printre care și legea reciprocității. Altfel spus, acesta înseamnă ca orice substanță rezultată din procese industriale, sau din alte activități umane, să fie ori folosită într-o altă activitate umană ori, în cele din urmă, să revină în circuitul ecologic într-o formă, și la o rată, pe care alte ființe să le poată procesa. (1) Aceasta ar însemna să nu existe deșeuri industriale. Totul se recirculă spre sursa sa. Așa cum se întâmplă în restul naturii, deșeurile noastre ar deveni alimente pentru alte ființe.

De ce am califica o astfel de economie ca „sacră“, mai degrabă decât naturală sau ecologică? Datorită sacralității darului. A respecta legea reciprocității înseamnă a onora spiritul dăruirii, pentru că primim ceea ce ne-a fost dăruit și, din acel dar, vom dăruir și noi ceva în schimb. Darurile sunt menite a fi transmise mai departe. Fie că le păstrăm o vreme și le dăm mai târziu mai departe, fie le folosim, digerăm, integrăm și le transmitem într-o formă modificată. Sacralitatea acestei responsabilități este evidentă, atât în perspectiva teistă, cât și în cea ateistă.

În perspectiva teistă, resursele acestei lumi ne-au fost date. Așa cum mi-au spus unii creștini evanghelici, ar fi o eroare gravă să spunem că este bine să folosim natura în mod

---

* PCB – Bifenil policlorurat – TEI

distructiv, întrucât, la urma urmei, Dumnezeu ne-a dăruit-o. A irosi un dar, sau a-l folosi inadecvat, înseamnă a devaloriza darul și a-l insulta pe cel care l-a oferit. Dacă ați oferi cuiva un cadou și acesta l-ar arunca chiar în fața voastră, v-ați simți jigniți sau dezamăgiți; cu siguranță, nu veți mai oferi cadouri acelei persoane. Suntem de părere că oricine crede cu adevărat în Dumnezeu nu ar îndrăzni să trateze Creația sa în acest fel, ci în schimb ar folosi viața, pământul și tot ceea ce se găsește pe el în modul cel mai frumos cu putință. Aceasta înseamnă să tratăm resursele ca pe un dar divin – așa cum și sunt. În semn de recunoștință, le vom folosi înțelept și le vom transmite mai departe. Acesta este motivul teistic pentru care numim sacră o economie cu zero deșeuri.

În perspectiva ateistă, o economie cu zero-deșeuri reprezintă îndeplinirea economică a interconexiunii tuturor ființelor. Aceasta întruchipează realitatea că ceea ce facem pentru alții, facem pentru noi înșine. În măsura în care realizăm identitatea celor două aspecte, vom dori să transmitem darurile noastre mai departe, să nu facem vreun rău și să-i iubim pe ceilalți semeni, la fel de mult cât ne iubim pe noi înșine.

La un nivel foarte practic, această viziune a economiei sacre necesită eliminarea a ceea ce economiștii numesc „externalități”*. Costurile externalizate sunt costurile de producție pe care altcineva le plătește. De exemplu, unul dintre motivele pentru care legumele din Central Valley, California, sunt mai ieftin de achiziționate în Pennsylvania** decât produsele locale este că ele nu reflectă costul total. Deoarece producătorii nu sunt obligați să plătească cheltuielile curente și viitoare legate de epuizarea resurselor acvifere, otrăvirea cu pesticide și salinizarea solului, precum și de alte efecte ale proceselor agricole, aceste costuri nu contribuie la prețul unei căpățâni de salată verde. În plus, costul transportului pe continent este, de asemenea, puternic subvenționat. Prețul unui rezervor de combustibil nu include costul poluării pe care o generează, nici costul războaielor purtate pentru a-l asigura, nici costul aferent deversărilor de petrol. Costurile de transport nu reflectă construcția și întreținerea autostrăzilor. Dacă toate aceste costuri ar fi fost încorporate în prețul unei căpățâni de salată verde, salata verde de California ar fi prohibitiv de scumpă în Pennsylvania. Iar noi ne-am cumpăra doar lucrurile foarte speciale, din locuri îndepărtate.

Multe industrii pot funcționa astăzi doar fiindcă costurile lor sunt externalizate. De exemplu, reglementările legale privind răspunderea pentru deversările de petrol și crizele nucleare fac ca forajul marin și energia nucleară să fie profitabile pentru operatori, chiar dacă efectul lor net asupra societății este negativ. Chiar dacă compania BP*** dă faliment, nu există niciun mijloc prin care aceasta să dorească, sau să poată să plătească costurile integrale ale deversărilor de petrol în Golful Mexic. Societatea va plăti cheltuielile, de fapt, transferul de avere de la public la investitorii companiei. (2) Orice industrie cu risc potențial de pagube catastrofale facilitează, în primul rând, transferul de bogăție din

---

* atitudine de minimalizare a efectelor economice negative generate de poluare asupra resurselor mediului – TEI

** distanța dintre California și Pennsylvania este aproximativ 3600 de kilometri – TEI

*** BP – British Petroleum. Una dintre cele șase companii „supermajore” de petrol și gaze naturale din lume. A provocat numeroase accidente ecologice grave. – TEI

patrimoniul public în cel privat, adică de la cei mulți la cei puțini. Aceste industrii funcționează cu asigurare gratuită. Ele obțin profiturile, iar noi ne asumăm riscurile. Există un caz similar în sectorul financiar, unde cei mai mari operatori își asumă riscuri uriașe, știind că vor fi salvați în caz că acele riscuri apar. Costurile externalizate favorizează obținerea de bunuri economice care sunt de fapt nerentabile, cum ar fi în domeniul forajului petrolier la mare adâncime și al energiei nucleare.

Eliminarea externalităților zădărnicește planul de afaceri al vremurilor noastre: „Noi păstrăm veniturile și altcineva plătește costurile“. Fertilizăm terenul propriu cu îngrășăminte din azot, iar pescarii de creveți plătesc costul de eutrofizare* în aval. Ardem cărbune pentru a produce electricitate, iar societatea plătește costurile medicale ale emisiilor de mercur și costurile de mediu ale ploii acide. Toate aceste strategii sunt variațiuni pe aceeași temă, o temă pe care am descris-o deja: monetizarea bunurilor comune. Capacitatea pământului de a absorbi diferite tipuri de deșeuri este o formă a bunurilor comune, cum sunt bogăția solului, a mărilor și a stratelor acvifere. Timpul liber colectiv al societății ar putea fi considerat, de asemenea, un bun comun care se epuizează atunci când poluatorii produc mizerie pentru ca ceilalți să facă curățenie.

„Noi păstrăm veniturile și altcineva plătește costurile“ reflectă mentalitatea unui sine izolat, în care bunăstarea celorlalți este fundamental deconectată de la bunăstarea mea proprie. Ce mai contează ce se întâmplă cu ceilalți? Dacă ceilalți sunt săraci, sau bolnavi, sau încarcerați, ce mai contează pentru noi, atâta timp cât suntem undeva suficient de izolați de toxicitatea socială și a mediului? Ce contează pentru noi dacă Golful Mexic este pe moarte, sub un luciul negru? Noi trăim în cu totul altă parte. Ce contează pentru noi dacă există o grămadă de 2000 de kilometri de deșeuri de plastic, plutind în Oceanul Pacific? Din perspectiva sinelui izolat, chiar nu contează – în principiu, ne putem izola de efectele acțiunilor noastre. Atitudinea de a scoate profit în baza costurilor externalizate face parte integrantă din această perspectivă. Dar, din perspectiva unei persoane relaționale, conectată la alte persoane și la pământ, bunăstarea celorlalți este inseparabilă de propria bunăstare, pentru că noi și ceilalți nu suntem fundamental separați. Internalizarea tuturor costurilor reprezintă, pur și simplu, încorporarea economică a principiului de interconectare a indivizilor: „ce facem altora, nouă ne facem“.

Costurile internalizate reflectă, de asemenea, percepțiile unei culturi a dăruirii. În cercul dăruirii, norocul unora înseamnă și norocul celorlalți, iar pierderea unora înseamnă pierderea celorlalți, deoarece fiecare trebuie să dăruiască, proporțional, mai mult sau mai puțin. Din această perspectivă asupra lumii, este o chestiune de bun simț ca daunele aduse societății, sau naturii, să fie incluse în bilanț. Dacă unii depind de ceilalți în virtutea darurilor pe care le primesc, atunci este illogic ca unii să se îmbogățească prin sărăcirea celorlalți. Într-o astfel de lume, cea mai bună decizie în afaceri este aceea care-i

---

* Proces natural sau artificial de îmbogățire cu materii organice și cu substanțe nutritive (nitrați, fosfați etc.) a apelor lacurilor și a bălților. Prin acțiunea sa pe termen lung, acest fenomen face ca apele să fie din ce în ce mai sărace în oxigen, distrugând în final fauna acvatică - TEI

îmbogățește pe toți, deopotrivă: și societate, și planetă. O economie sacră trebuie să încorporeze acest principiu, alinierea profitului la binele comun.

Înțelegând acestui principiu, unii oameni de afaceri vizionari au încercat să-l realizeze în mod voluntar, prin concepte precum „cele trei principii” și „contabilizarea integrală a costurilor.” Ideea este că firma lor va acționa pentru a maximiza nu numai propriile profituri, dar și ansamblul format din social, mediu și profit – cele trei linii fundamentale¹. Problema este că aceste firme intră în competiție cu alte firme care fac exact opusul: exportă costurile spre social și spre mediu. Cele trei principii și contabilizarea integrală a costurilor sunt instrumente utile de evaluare a politicilor publice (deoarece acestea includ mai mult decât beneficiile economice), însă când vine vorba despre întreprinderile private, primii doi P² contravin celui de-al treilea³. Pentru un pescar care încearcă să pescuiască sustenabil, aflat în competiție cu traulerele industriale cu plase lungi de sute de kilometri, nivelul ridicat al costurilor îl va face necompetitiv. Iată de ce sunt necesare unele mijloace de impunere a internalizării costurilor și de integrare a performanței triple într-una singură, care le include pe toate trei. Nu ne putem baza doar pe speranța că oamenii „au priceput”. Trebuie să creăm un sistem care aliniaza interesul propriu la binele tuturor.

O modalitate de includere în bilanț a costurilor externalizate (și a beneficiilor externalizate) îl reprezintă sistemele de plafonare și tranzacționare și alte certificate negociabile, aferente emisiilor. (3) Cu toate că astfel de sisteme au dat rezultate mixte în practică (plafoanele de dioxid de sulf au fost relativ de succes, în timp ce creditele de carbon ale UE au fost un dezastru), în principiu, acestea ne permit punerea în aplicare a unui acord colectiv despre cât de mult este îndeajuns; „îndeajuns” depinde de capacitatea planetei, sau a bioregiunii, de a asimila substanța poluantă în cauză. Pentru dioxidul de sulf, Europa și America ar putea avea plafoane diferite; pentru a controla ploaia acidă, Los Angeles ar putea avea propriul său plafon de ozon sau de oxid de azot; planeta ar putea avea un singur plafon de CO₂ și CFC⁴. Aplicarea plafoanelor agregate ar putea combate paradoxul Jevon, care spune că îmbunătățirea eficienței nu conduce, neapărat, la un consum mai mic, poate duce chiar la un consum mai mare, prin reducerea prețurilor și eliberarea de capital pentru realizarea unei producții mai mari. (4)

Controverse relevante înconjoară astăzi propunerile privind sistemele de plafonare și tranzacționare și, în general – suntem de acord cu criticile aduse. Un program cu adevărat eficient privind cotele de emisie ar fi un sistem de licitație, fără compensații, fără credite gratuite, fără clauze de vechime și cu sancțiuni stricte asupra țărilor contraveniente. Chiar și așa, problemele rămân: volatilitatea prețurilor, tranzacțiile speculative derivate și corupția. Punerea în aplicare este o problemă deosebit de importantă, deoarece sistemele de plafonare și tranzacționare oferă un mare avantaj producătorilor din țările cu legislație

---

1 în engleză, „triple bottom line” – People, Planet, Profit – TEI

2 de la „people and planet”, adică oameni și planetă – TEI

3 profit – TEI

4 clorofluocarbon. Derivat volatil al metanului și etanului. Cunoscut și sub denumirea comună de freon. – TEI

facilă, ceea ce ar putea conduce la un nivel de poluare mult mai înalt decât cel vizat de regimul curent de reglementare. (5) O altă problemă este faptul că, într-un sistem de plafonare și tranzacționare, restricțiile individuale eliberează resurse sau beneficii care trebuie utilizate de către altcineva, ceea ce duce la un sentiment de neputință personală.

Problemele legate de sistemele de plafonare și tranzacționare necesită o abordare diferită: impozitele directe, aferente poluării, cum ar fi taxa pe carbon a lui Paul Hawken. Combustibilii fosili ar putea fi taxați la import, iar câștigurile direcționate către public. Acesta reprezintă un alt mod de a impune internalizarea costurilor, fiind recomandabil mai ales în situațiile în care costurile sociale și de mediu sunt ușor de cuantificat și de ameliorat. Asemănătoare sistemelor de plafonare și tranzacționare, constrângerile internaționale reprezintă o mare problemă deoarece activitatea de producție ar putea deveni mai profitabilă în țările care au refuzat să impună impozite, sau care colectează ineficient impozitele. Aceasta ar putea necesita, de asemenea, ajustări frecvente în scopul atingerii plafonului dorit.

Pentru cititorii reticenți la ideea unui nou impozit, considerați că cele două mecanisme descrise, sistemele de profanare și tranzacționare și taxele verzi, nu sunt, de fapt, taxe noi asupra societății. Cineva trebuie să plătească costurile aferente prejudiciilor abuzive aduse mediului. În sistemul actual, acești „cineva” sunt fie spectatorii nevinovați, fie generațiile viitoare. Aplicarea acestor propuneri comută doar aceste costuri asupra celor care le creează și profită de ele.

Oricare ar fi metoda utilizată, atunci când costurile de poluare sunt internalizate, cea mai bună decizie în afaceri se aliază celei mai bune decizii pentru mediu. Presupuneți că sunteți inventatori și v-a venit o idee nemaipomenită privind deschiderea unei fabrici care să reducă poluarea cu 90%, fără pierderi de productivitate. În ziua de azi, acea fabrică nu ar avea niciun avantaj dacă ar pune în aplicare ideea Dvs., deoarece cheltuielile cu poluarea nu se plătesc. În cazul în care, totuși, costul de poluare ar fi internalizat, invenția Dvs. ar deveni un subiect fierbinte. Un întreg set de stimulente economice ar deriva din internalizarea costurilor. Generozitatea inimii noastre, aceia care dorim să reducem poluarea, nu ar mai trebui să se lupte cu presiunile financiare, în pofida faptului că această situație nu atrage avantaje economice.

Deoarece ambele programe, atât sistemul plafonare-tranzacționare, cât și taxele de poluare, au un rol relevant în internalizarea costurilor sociale și ecologice, le-am putea integra, de asemenea, în însăși structura banilor, un fel de bani care să întruchipeze, voit, respectul nostru pentru planetă și sentimentul nostru cu privire la rolul și scopul omenerii pe pământ. Acest respect îmbină internalizarea costurilor cu rectificarea unei mari nedreptăți, cea legată de dreptul de proprietate, descris în capitolul 4, returnând oamenilor bunurile comune și, totodată, lăsând frâu liber spiritului antreprenorial. Acesta pune în aplicare principiul descris la capitolul 9: a crea monedă sacră prin asocierea banilor cu lucruri care au devenit sacre pentru noi – exact aceleași lucruri pe care taxele de mediu, și alte asemenea măsuri, încearcă să le conserve. Întrucât detaliile sistemelor de plafonare-tranzacționare, emisiunile monetare, și așa mai departe, ar putea necesita un

simț tehnocratic, impulsul fundamental care se va concretiza în capitolul următor, este de a alia banii cu lucruri pe care le păstrăm sacre.

Fie că realizăm aceasta prin intermediul impozitării tradiționale, sau prin sistemul de plafonare-tranzacționare, fie că le încorporăm în bani, investim într-o relație absolut diferită cu Pământul. În zilele Ascensiunii – povestea expansiunii domeniului uman și cuceririi naturii, în timpul copilăriei umanității, când lumea părea să aibă spațiu infinit pentru a găzdui dezvoltarea noastră, nu exista nevoia unor acorduri colective cu privire la cantitatea de pește care poate fi recoltată, nici la numărul de copaci care pot fi tăiați, nici la cât de mult minereu poate fi extras, sau cât de mult din capacitatea atmosferei putem utiliza, pentru ca aceasta să absoarbă emisiile poluante. Astăzi, relația noastră cu restul naturii se schimbă la nivel fundamental, deoarece este imposibil să ignorăm limitele mediului. Peștele, pădurile, apa curată și aerul curat sunt, evident, toate, aproape de epuizare. Avem puterea de a distruge pământul, sau cel puțin de a-i aduce prejudicii grave. Lumea este la fel de vulnerabilă față de noi, precum este un iubit față de iubita sa. În acest sens, nu mai este adecvat să ne i gândim la ea ca la Mama Pământ. Un copil, în dorința lui, nu ia în considerare limitele impuse de mama sa. Între îndragostiți, lucrurile stau altfel. De aceea, prevedem un viitor în care să menținem plafoane locale, regionale și globale cu privire la consumul diverselor resurse. Recoltele piscicole, consumarea apelor subterane, emisiile de carbon, defrișarea pădurilor, degradarea solului, și multe altele, vor fi atent monitorizate și vor fi menținute la niveluri sustenabile. Aceste resurse – apă curată, aer curat, minerale, floră, faună și altele – vor deveni sacre pentru noi, atât de sacre încât, fără echivoc, vom renunța să le mai calificăm cu sintagma „resurse“, așa cum nici propriilor organe vitale nu le spunem resurse, sau să ne imaginăm cum le-am putea diminua.

De fapt, noi ne istovim propriile organe vitale în scopuri similare celor pentru care secătuim organele vitale ale pământului. Așa cum se poate înțelege din conceptul de sine relațional, tot ceea ce facem noi pământului, ne facem nouă înșine. Paralelele sunt profunde, astfel că, de dragul conciziei, ne vom limita doar la una singură: paralela dintre extracția de combustibili fosili stocați în sol și vătămarea glandelor suprarenale prin stimulente psiho-chimice. În gândirea medicală tradițională chineză, glandele suprarenale sunt parte a sistemului renal, considerat a fi rezervorul de qi original sau de energie vitală, forța vitală, precum și poarta de acces la o sursă continuă de qi acumulat. Când suntem în armonie cu scopul vieții noastre, aceste porți către forța vitală se deschid larg și ne furnizează, constant, energie. Dar, atunci când pierdem acest echilibru, trebuie să folosim metode din ce în ce violente (cafea, tehnici motivaționale, amenințări) pentru a constrânge forța vieții prin intermediul glandelor suprarenale. În mod similar, tehnologiile pe care le folosim pentru a avea acces la combustibilii fosili au devenit tot mai violente – fracturare hidraulică (sau fracking), distrugerea vârfurilor muntoase pentru minerit, exploatarea minereurilor de nisip bituminos și așa mai departe – și vom folosi acești combustibili în scopuri frivole sau distructive, care sunt, în mod evident, în dezechilibru cu scopul speciei umane pe pământ. Latura umană se repercutează asupra celei planetare și invers. Acest aspect este mai mult decât o simplă analogie: tipul de muncă pentru care folosim cafea și motivații externe (de exemplu, bani) pentru a ne forța să îl facem este exact genul de

muncă care contribuie la jaful planetei. Noi nu vrem, cu adevărat, să-l facem nici pentru corpurile noastre și nici pentru lume.

Vrem să dăruim și nu doar să primim în relația noastră cu Pământul. Cu această mentalitate, vom aborda încă un aspect al legii reciprocității, precum și unitatea universală a dăruirii și a primirii. S-ar părea că există o excepție flagrantă a legii reciprocității în natură, ceva ce ecosistemele nu reciclează, ceva ce intră în mod constant ca nou și iese întotdeauna ca deșeu. Acel ceva este energia. Radiind de la soare, ea este captată de plante și transformată ireversibil de-a lungul sistemului digestiv, de la o formă la alta, spre destinația finală: căldura reziduală. Mai devreme sau mai târziu, toate radiațiile electromagnetice cu entropie scăzută, furnizate de soare, sunt radiate înapoi dinspre pământ sub formă de căldură de entropie ridicată. (6)

Nu suntem surprinși că oamenii din vechime se închinau la soare, singurul lucru despre care știm că oferă fără a aștepta în schimb ceva, sau chiar o eventuală reciprocitate. Soarele este simbolul generozității. El pune în mișcare întregul regat al vieții și, sub formă de combustibili fosili, energie solară, eoliană sau hidroelectrică, poate alimenta, de asemenea, tehnosfera. Minunându-ne de această sursă de energie liberă, practic nelimitată, putem intui expresia aproape copilărească a recunoștinței pe care trebuie să o fi simțit oamenii din vechime care se închinau la soare.

Și ar mai fi multe de adăugat. În tradiția spiritualistă se spune că, la rândul nostru, oferim ceva în schimb soarelui. Și că soarele poate continua să strălucească prin recunoștința noastră. (7) Ritualurile vechi, închinare soarelui, nu au fost doar un semn al mulțumirii aduse lui, ci aveau și scopul să-l păstreze strălucitor. Energia solară este lumina iubirii pământești reflectată înapoi, înspre noi. Cercul dăruirii funcționează și aici. Noi nu suntem separați nici măcar de soare – motiv pentru care, probabil, putem simți uneori că un soare lăuntric strălucește din interiorul nostru, iradiindu-i pe toți ceilalți cu lumina și căldura generozității.

Note:

(1) Aceasta înseamnă că anumite substanțe, chiar dacă sunt biodegradabile, încalcă legea în cazul în care le producem în cantități excesive.

(2) Chiar dacă firmă intră în faliment și ruinează deținătorii actuali de acțiuni și obligațiuni, investitorii din trecut au profitat deja.

(3) În astfel de sisteme, se stabilește un plafon total al emisiilor și al dreptului de a polua, repartizate pe țări sau întreprinderi. Drepturile de poluare pot fi cumpărate și vândute, astfel încât, dacă o fabrică reduce emisiile sale, aceasta poate vinde altcuiva cota rămasă neutilizată.

(4) De exemplu, atunci când scad costurile cu iluminatul datorită introducerii becurilor CFC*, unele facilități reacționează prin creșterea utilizării iluminatului exterior.

---

* becuri pe bază de clorofluorocarburi – TEI

Atunci când memoria calculatoarelor devine mai ieftină, dezvoltatorii de aplicații software realizează programe care solicită și mai multă memorie. Atunci când o resursă oarecare este utilizată mai eficient, cererea pentru aceasta scade, prețul scade și el, încurajând mai apoi creșterea cererii.

(5) Poluatorii din țările cu legislație permisivă ar putea vinde cotele lor de emisie către poluatorii din țările cu o legislație exigentă, care să le permită acestora din urmă să polueze la un cost scăzut, iar celor dintâi să polueze dincolo de plafonul total al emisiilor.

(6) „Mai târziu“ ar putea însemna sute de milioane de ani, de exemplu, în cazul arderii cărbunilor.

(7) Interesant este că, dacă epoca neajunsurilor și-a atins apogeul în ultimii treizeci de ani, radiația soarelui s-a schimbat aparent și ea, iar puterea heliosferei a scăzut semnificativ. Poate mi se pare mie, dar parcă îmi aduc aminte că soarele era mult mai galben atunci când eram noi copii. Între 2008 și 2010, activitatea petelor solare s-a diminuat la niveluri fără precedent (vezi, de exemplu, Clark, „Absence of Sunspots Makes Scientists Wonder If They’re Seeing a Calm before a Storm of Energy“, Washington Post, 22 iunie 2010). Oare ar putea intra soarele, simbolul generozității, într-o fază turbulentă, oglindind criza financiară de pe pământ, care este, la urma urmei, un dezechilibru al dăruirii și primirii?

CAPITOLUL 11

MONEDA BUNURILOR COMUNE

„Banii sunt o chestiune de credință.“ – Adam Smith

Trăim pe o planetă abundentă prin natura ei, o sursă de binefaceri care susțin viața pentru noi toți. Așa cum ați observat în capitolul 4, bogățiile planetei – solul, apa, aerul, mineralele, genomul – n-au fost create de om și, prin urmare, n-ar trebui să fie proprietatea nimănui, ci doar administrate în comun de către toate ființele. Același lucru este valabil și pentru acumularea umană de tehnologie și cultură, care reprezintă o moștenire lăsată de strămoșii noștri colectivi, o sursă de bogăție pe care nicio ființă nu o merită mai puțin decât alta.

Dar ce să facem noi cu această teorie? Aceste adevăruri sunt în strânsă corelație cu critica marxistă și anarhistă adusă proprietății, însă soluția marxistă – proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție administrate de stat – nu pătrunde suficient de adânc; nici nu rezolvă problema reală. (1) Problema reală este că, în ambele sisteme – sistemul comunist și sistemul corporatist-capitalist – o elită a puterii e cea care decide asupra modalității de dislocare a bogăției societății și beneficiază de ea. Convenția asupra proprietății – comună sau privată – este folosită, în ambele cazuri, pentru a justifica și a facilita repartizarea bogăției și a puterii.

Metamorfozarea economiei umane, care este în curs de desfășurare în vremurile noastre, va merge mai departe decât revoluția marxistă, deoarece Povestea Oamenilor care se țese nu va reprezenta doar o nouă ficțiune a proprietății, ci și o recunoaștere a naturii sale fictive, convenționale. Ce înseamnă proprietatea, dacă nu un acord social, care conferă unei anumite persoane anumite drepturi de a folosi ceva, în anumite moduri prescrise? Proprietatea nu este o caracteristică obiectivă a realității, iar pentru a o materializa și a o transforma în ceva elementar, așa cum o fac atât teoria capitalistă, cât și cea comunistă, trebuie să ne aservim, inconștient, poveștii care o conține. Nu cred că o economie sacră poate începe cu proprietatea ca element esențial, pentru că, într-o viziune planetară, această mentalitate determină o poveste a sinelui și a lumii care nu este, sau a încetat să mai fie, reală – un sine izolat și detașat dintr-un univers obiectiv. Așadar, în loc să spunem – precum marxistii – că moștenirea de natură și cultură ar trebui să fie deținută colectiv, să încetăm cu desăvârșire aplicarea conceptului de proprietate asupra acestor lucruri și să

gândim, în schimb, un mod de a le încorpora valoarea într-un sistem economic într-o manieră justă, creativă și prietenoasă.

Astăzi, accesul la bani prin credit este asigurat celor susceptibili de a-și extinde domeniul bunurilor și serviciilor. Într-o economie sacră, el va fi asigurat celor care vor contribui la o lume mai frumoasă. Deși nu putem cădea cu toții la un acord asupra felului în care să arăte acea lume, mai multe valori comune, definitorii, se înfățișează încă în timpurile noastre. Am fost încântați să descoperim în interacțiunea cu oameni din toate zonele spectrului politic o preocupare aproape universală pentru comunitate, pentru natură și pentru frumoasele produse ale culturii umane. În jurul acestor valori comune, pe care limbajul politic tinde să le eclipseze prin suprapunerea unor diviziuni situate deasupra umanității comune, va apărea moneda economiei sacre.

În acest capitol, ne vom referi la „guvern“ în contextul problemei monedei, dar vă rog să rețineți că, la fel ca toate instituțiile noastre, guvernul se va schimba dramatic în următorii ani. În final, vom proiecta expresia unei voințe politice supuse unor condiții de descentralizare, auto-organizare, convergență, de egalitate și integrare ecologică. De asemenea, ne vom imagina, în paralel, o ecologie a banilor, un sistem economic cu mai multe moduri complementare de circulație și de schimb. Printre ele vom găsi noi perspective ale darului, eliberarea muncii de constrângere și garantarea celor necesare vieții tuturor.

Indiferent de forma pe care o ia, un scop esențial al guvernului – poate chiar scopul lui fundamental – este de a servi, în calitate de administrator al bunurilor comune. Bunurile comune includ suprafața pământului, mineralele subterane, apa de suprafață și cea subterană, bogățiile solului, spectrul electromagnetic, genomul planetar, flora și fauna ecosistemelor locale și globale, atmosfera, cunoașterea și tehnologia umană, acumulate de-a lungul secolelor, precum și comorile artistice, muzicale și literare ale strămoșilor noștri. Așa cum au remarcat reformatorii sociali de peste două mii de ani, niciun individ nu poate reclama, de drept, însușirea vreunui dintre aceste lucruri.

În trecut, am fi spus că scopul guvernului este de a administra aceste comori în beneficiul tuturor oamenilor. Este un bun început, dar astăzi, deoarece am intrat într-o relație de afecțiune cu pământul, spunem că guvernul întruchipează gospodărirea colectivă a acestor comori, în numele pământului însuși, pământ care include umanitatea ca cel mai nou organ al său. Nu mai putem privi umanitatea ca pe o formă de viață oarecare, deoarece avem puterea de a transforma, sau chiar de a distruge planeta, cum nicio altă specie nu a mai făcut-o până acum.

Ce altceva ar putea fi un punct de plecare mai bun pentru un sistem monetar – povestea valorii – decât aceste lucruri atât de prețioase, atât de sfinte, atât de valoroase? În consecință, o parte a ofertei de bani sacri va fi „susținută“ de acele lucruri de care suntem responsabili în colectiv. Iată un mod în care lucrurile ar putea funcționa: în primul rând, ar trebui să ajungem la un consens, mediat politic, cu privire la măsura corectă în care putem vicia natura în scopurile umanității: cât din produsul mării, cât din cel al solului, al apelor curgătoare; cât din capacitatea atmosferei de a absorbi și transforma emisiile; cât

din abilitatea pământului de a-și vindeca cicatricile cauzate de extracția mineralelor; cât din ofranda de combustibili fosili, minereuri metalice și alte bogății; cât de mult din liniștea naturii să o dăm pe zgomotul produs de mașini, cât de mult din cerul întunecat al nopții să-l dăm pentru luminile orașului. Aceste decizii necesită, adesea, cunoaștere științifică dar, tot la fel de des, încorporează judecăți de valoare. Ambele contribuie la acordul nostru colectiv cu privire la măsura în care consumăm capitalul natural.

O astfel de decizie ar însemna ceva nou pe fața pământului. Pentru a fi sigure, guvernele utilizează legi și taxe pentru a opri sau încetini consumul anumitor contingente de bunuri comune, dar niciodată până acum nu am ajuns împreună la întrebarea: „Cât de mult este suficient?”. Vechile sate își protejau bunurile comune prin tradiție, prin obicei și prin presiune socială („tragedia bunurilor comune“ este în mare măsură un mit) (2), dar la scara societății de astăzi, avem nevoie de un angajament politic pentru a atinge și a implementa un consens. Acest proces ar putea lua în considerare un consens științific cu privire la modalitățile sustenabile de utilizare a bunurilor comune și un consens social cu privire la importanța relativă a, să zicem, confortul pe care îl oferă motoarele cu combustie internă, care economisesc efortul, în comparație cu plăcerile unei zile liniștite de toamnă.

După ce ne-am decis cât de mult din fiecare bun comun ar trebui să fie disponibil pentru utilizare, putem emite bani „sprijinindu-ne“ pe această decizie. De exemplu, am putea decide că atmosfera poate tolera emisii de dioxid de sulf în cantitate totală de două milioane de tone pe an. Putem converti apoi aceste drepturi de emisie ca sprijin al monedei. Același lucru este valabil pentru restul de bunuri comune. Rezultatul ar fi o listă lungă care cuprinde toate elementele bunurilor comune pe care acceptăm să le folosim în scopuri economice. Abstract, aceasta ar putea arăta astfel:

Banii noștri își derivă valoarea din dreptul de a recolta 300.000 de tone de cod din pescuitul de cod al insulei Terra Nova* dreptul de a extrage 113 milioane litri de apă lunar din acviferul Ogallala**, dreptul de degaja 10 miliarde de tone de dioxid de carbon în atmosferă, dreptul de a pompa 2 miliarde de barili de petrol din sol, utilizarea benzii de X-microherzi a spectrului electromagnetic ...

Cum să transpunem în practică acest lucru? O modalitate ar fi ca guvernul să creeze bani și să-i cheltuie în economie în modul în care guvernele cheltuiesc taxele fiscale azi. Banii ar circula prin economie și, în cele din urmă, înapoi spre guvern, atunci când producătorii îi vor răscumpăra pentru produsele suport. Acest lucru s-ar putea întâmpla prin licitație, sau atunci când prețurile relative pentru produsele suport ar putea fi stabilite în avans și apoi ajustate în fiecare an, în funcție de prețurile curente de pe piața secundară. Oricum, răscumpărarea de bani pentru produse suport va funcționa la fel ca un impozit pe resurse, sau pe poluare.

Să vedem un exemplu concret despre cum ar putea să funcționeze lucrurile. Un guvern local asigură salariile pentru serviciile de poliție, pompieri, precum și pentru

---

* insulă mare, situată pe coasta de est a continentului american, aparținând de statul Canada – TEI

** bazin acvifer din SUA, unul dintre cele mai mari din lume – TEI

echipajul local de salubritate și ecologizare. Unii dintre aceștia își cheltuie salariul pentru alimente, pentru electricitate, sau pentru un nou sistem de transmisie la mașină. Alimentele provin de la o fermă locală, care își cheltuie o parte din bani pentru dreptul de a pompa un milion de litri de apă pe an din stratul acvifer local. Această plată ajunge în bugetul administrației locale, care este administratorul unei părți din bunurile comune.

Între timp, o parte din banii aferenți sistemului de transmisie ajung la o fabrică dintr-o regiune oarecare, fabrică ce plătește o parte din bani pentru costul creditelor de poluare, necesare funcționării. Acest cost este încorporat în prețul sistemului de transmisie, care reflectă și creditele de poluare pentru benzina folosită în transport, și drepturile de extracție a minereului de fier folosit pentru producerea oțelului și așa mai departe. Aceste plăți ajung în bugetele diferiților administratori de bunuri comune, unii locali, unii regionali, unii naționali sau mondiali. Orice fabrică care identifică o modalitate de a utiliza mai puține bunuri comune – de exemplu, o modalitate de reducere a poluării, sau de folosire a metalelor reciclate de la fier vechi – își va putea reduce costurile și va câștiga un profit mai mare. Motivația profitului devine, prin urmare, aliatul și nu inamicul dorinței noastre de a însănătoși pământul.

Amintiți-vă de principiul conform căruia orice marfă am folosi drept monedă de schimb, aceasta devine mai valoroasă, astfel încât crește cererea pentru ea. Când aurul devine monedă, vom extrage mai mult aur, dincolo de orice necesitate practică pentru aur. În societățile în care vitele sunt folosite drept monedă de schimb, oamenii vor crește cirezi de vite peste limita a ce au nevoie. Dacă vom folosi petrolul sau energia drept monedă de schimb, așa cum propun unii, atunci vom încerca să producem și să stocăm mai mult petrol. Dar dacă am folosi drept monedă de schimb petrolul aflat încă în pământ, aurul încă aflat sub munte sau pădurile încă în starea lor nativă? Nu le-am ridicat valoarea și nu vom încerca să le multiplicăm la fel de mult? Mecanismul nu este deloc secret. Dacă trebuie să plătim toate costurile de mediu legate de extracția de petrol, vom găsi în mod garantat modalități de a-l păstra în pământ. Dacă va trebui să plătim pentru fiecare unitate de poluare, ne vom strădui să poluăm mai puțin.

O soluție alternativă, cu același rezultat, ar fi ca guvernul să creeze credite din împrumuturi de la banca centrală cu dobândă zero și să le ramburseze cu bani din vânzarea de bunuri comune pe care le are în grijă. Guvernul ar putea emite, de asemenea, obligațiuni către investitori, iar banca centrală și-ar putea exercita politicile monetare, la fel cum face astăzi prin achiziționarea sau vânzarea de cantități variabile din aceste obligațiuni pe piața deschisă. Este crucial ca aceste obligațiuni să poarte o dobândă zero (sau negativă), o posibilitate pe care o voi explica în următoarele două capitole. În caz contrar, s-ar crea o creștere artificială a cererii de utilizare a bunurilor comune.

Oricare ar fi soluția adoptată, producătorii ar beneficia de un stimulent financiar pentru a minimiza utilizarea bunurilor comune. Niciun astfel de stimulent nu există astăzi sau, dacă există, cazurile sunt întâmplătoare. Acest sistem ar internaliza, în totalitate, costurile sociale și ecologice. Astăzi, atunci când o companie minieră epuizează un strat acvifer, sau când o flotă de traulere nimicește un banc de pește, costurile suportate de

societate și de planetă sunt externe bilanțului producătorului. Folosind acest sistem, așa ceva nu se mai întâmplă. Deoarece aceste costuri vor fi transmise către industriile de prelucrare și, în cele din urmă, către consumatori, consumatorii nu ar mai întâmpina dilema cu care se confruntă astăzi – aceea că cele mai ieftine produse sunt cele care provoacă cele mai mari daune sociale și de mediu, în timp ce produsele de comerț echitabil și produsele prietenoase cu mediul sunt mult mai scumpe. În schimb, produsele care elimină poluarea în procesul de fabricație vor fi mai ieftine, deoarece cotele de poluare vor costa o gramadă de bani. Produsele vor fi mai scumpe în funcție de cantitatea bunurilor comune naturale consumată în producerea lor.

Unii ar putea obiecta că acest sistem ar necesita multă birocrație și o mulțime de documente, deoarece necesită trasabilitatea costurilor de poluare și sociale, generate în procesul de producție. Răspunsul este echivoc. În primul rând, acest sistem integrează noua atitudine față de mediu, care urmărește cunoașterea și asumarea responsabilității pentru efectele acțiunilor noastre asupra altor ființe. Priviți ce se întâmplă cu pământul atunci când nu ne dăm seama de riscul deversărilor de petrol și al dezastrelor nucleare! Dorim să știm din ce în ce mai mult ce avem de făcut, dorim să știm toate efectele acțiunilor noastre și dorim să ne asumăm responsabilitatea pentru aceste acțiuni. Această atitudine este destul de naturală pentru o persoană relațională, care știe că „ceea ce facem pentru ceilalți, facem pentru noi înșine“.

În al doilea rând, ceea ce am descris este, de fapt, mult mai puțin complicat decât sistemul de reglementare corupt și neeconomic de astăzi, care pune în opoziție responsabilitatea față de mediu și profitul financiar. Din punctul de vedere al consumatorului, nu este nimic mai mult decât o mutare a impozitului mai departe de vânzări și venituri și mai aproape de materii prime și poluare. Producătorii privați ar trebui să plătească pentru bunurile care sunt în prezent „libere“- cel puțin, libere pentru ei. Ați putea vedea acest lucru ca pe o formă de impozitare indirectă, dar un alt mod de a privi este acela că producătorii plătesc, pur și simplu, pentru lucrurile pe care le iau din bunurile comune, lucruri pe care le iau de la noi toți. Doar astfel este corect. Am putea spune că o astfel de impozitare reprezintă aplicarea principiului că „aceia care beneficiază de o comunitate mai mare de viață trebuie să contribuie, de asemenea, la o comunitate mai mare de viață“. Cei care iau de la comunitate trebuie să contribuie la binele comun, în egală măsură.

Tipul de taxe, mijloacele de percepere a contribuțiilor la binele comun, pe care le avem astăzi, sunt aproape opusul a ceea ce dorim să creăm în lumea noastră. Dintre bunurile comune pe care nimeni n-ar trebui să și le însușească fără să plătească, singurul lucru despre care se poate spune că ne aparține este forța de muncă, supusă impozitării sub formă de impozit pe venit. În același timp, suntem obligați să plătim un impozit pe circulația mărfurilor, un impozit pe vânzări, în timp ce nu există nicio taxă pe acumularea de averea neutilizată pentru schimb. Noi o luăm invers. Sistemul monetar pe care îl descriem în acest capitol inversează impozitul pe venit, mutând taxele mai departe de ceea ce câștigăm și mai aproape de ceea ce luăm. Următorul capitol descrie o inversare similară

a impozitului pe vânzări, transferarea costurilor departe de consum și către acumularea de avere.

În pofida unei educații primite într-o comunitate politic liberală, care justifică impozitele pe venit pe motivul că s-a pus povara fiscală pe aceia mai în măsură să plătească, am simțit întotdeauna un fel de indignare primară cu privire la impozitul pe venit. Pare nedrept. De ce ar trebui oamenii cei mai productivi, sau mai muncitori, să plătească mai mult? Pare mai logic ca oamenii să plătească pentru ceea ce iau.

Pentru cititorii nefamiliarizați cu gândirea economică neortodoxă, trebuie subliniat că această propunere se încadrează într-un context istoric onorabil. Este o sinteză a mai multor elemente. Ideea mutării impozitelor pe poluatori și consumul de resurse a fost dezvoltată de A.C. Pigou în secolul al XX-lea și dezvoltată de personalități precum Herman Daly, Paul Hawken și numeroși ecologiști. Ideea de a elimina profitul generat de dreptul de proprietate asupra bunurilor comune provine din legile instituite de Henry George, despre care am discutat în capitolul 4.3. Numeroși gânditori contemporani au sugerat susținerea monedei cu elemente cum ar fi energia, sau alte resurse (deși, din câte știu, ei nu au luat în considerare susținerea monedei cu energie sau cu resurse în stare nativă). Ceea ce relevă acest capitol este extinderea naturală a ideilor lui Henry George și ale lui Silvio Gesell într-o epocă a ecologiei, ferm întemeiată pe două sau trei moduri convergente de gândire.

Cel mai important element al proprietății comune este, fără îndoială, terenul – obiect al criticilor inițiale aduse proprietății. Propunerile lui George și Gesell, care decurg din această critică, se potrivesc perfect sistemului monetar pe care l-am descris. Căci ce altceva este „taxa unică“ a lui George, dacă nu un comision plătit pentru dreptul de a utiliza bunurile comune (ale terenului)? Acest impozit, care se aplică la valoarea nominală a terenului, independent de îmbunătățirile întreprinse pe acel teren (4), ar putea lua forma unui contract de închiriere, sau a unei plăți aferente dreptului de utilizare. Evident, de vreme ce aceste îmbunătățiri aduse terenurilor sunt imobile și adesea necesită ani, sau zeci de ani, pentru a le realiza, chiriașii ar trebui să se bucure de primul drept de reînnoire. Mai multe modalități graduale și moderate au fost propuse pentru recuperarea bunurilor comune ale terenurilor în favoarea publicului; nu este nevoie să confiscăm proprietățile concernelor imobiliare, ci doar să punem în aplicare principiul că pământul aparține tuturor, în egală măsură. (5) Asta înseamnă că nimănui nu ar trebui să i se permită să beneficieze financiar de simpla ipostază de proprietar al terenului.

Același lucru este valabil pentru spectrul electromagnetic, pentru mineralele subterane, pentru genomul uman și pentru fondul cumulat al cunoașterii umane. Acestea ar trebui să fie disponibile spre folosință, nu pentru proprietate, iar veniturile din chirii ar trebui să fie direcționate către public. Probabil, cei care pot utiliza aceste bunuri în cea mai bună formulă de utilizare ar fi și cei mai dornici să le închirieze. Ar fi încă loc pentru antreprenoriat – chiar mai mult decât în prezent – deoarece accesul la resurse ar trebui să se bazeze nu pe importanța proprietății, ci pe cea mai eficientă utilizare. Nu s-ar mai profita de sintagma „eu am acest lucru, tu nu“.

Contul anterior de emisiuni monetare ar putea să fi lăsat impresia că guvernul federal este cel care va crea cea mai mare parte a banilor. Nu este ceea ce ne imaginăm pentru viitor. Multe dintre bunurile comune pe care se vor baza banii sunt cel mai bine administrate la nivel bioregional. Mulți poluanți, de exemplu, își dezlănțuie efectele cele mai devastatoare asupra ecosistemelor locale și doar indirect asupra planetei, ca întreg. Limitarea emisiilor globale de ozon generează un efect minor atunci când prejudiciul asupra oamenilor și copacilor provine din concentrațiile regionale ale acestor emisii. Astfel, ar putea fi statul California sau, poate, diviziunile administrative mai mici ale acestuia, cele care emit monedă susținută de certificate pentru emisiile de ozon. În unele cazuri, unde există o suprapunere a efectelor locale și globale, s-ar putea ca poluatorii să fie nevoiți să suporte costul a două certificate diferite, pentru același poluant.

Terenul, cel mai important bun comun este, de asemenea, în mod inerent, un bun comun local – de fapt, terenul oferă, în primul rând, atributul de „local“. În general, banii care au ca proveniență bunurile comune presupun o descentralizare generală a autorității financiare și, în cele din urmă, a autorității politice, și o responsabilizare la nivel local. Desigur, există unele tipuri de proprietate comună și unele întreprinderi umane care implică întreaga planetă; inevitabil, trebuie să existe putere politică la nivel global și abilitatea de a coordona activitatea umană folosind, probabil, bani. Dar guvernele globale, sau naționale, nu ar trebui să administreze orice formă de bunuri comune, care sunt în mod inerent regionale sau locale. Din moment ce atât de multe dintre bunurile comune – teren, ape, minerale, resurse piscicole, precum și capacitatea ecosistemului de a gestiona mai multe tipuri de poluare – sunt locale, sistemul monetar descris corespunde unei migrări a puterii politice departe de guvernele centralizate. Autoritățile locale sunt cele care au puterea de a emite bani susținuți de o valoare reală.

Am descris până acum modul în care guvernele naționale și locale ar putea emite bani pe baza unei bogății naturale pe care o administrează, titular, pentru comunități, umanitate și pământ. Cu toate acestea, nu orice sursă de bogăție aparține bunurilor comune colective. Criticii proprietății, începând cu Sfinții Părinți creștini din primele veacuri, afirmă că o persoană deține cel puțin propriul său timp, propria sa putere de muncă și propria viață. La urma urmei, nu ne-am născut cu nimic altceva în plus și ne vom întoarce în mormânt cu nici măcar atât. Dacă există ceva care ne aparține, atunci viața este aceea. N-ar trebui, atunci, ca oamenii să fie capabili să emită bani sau să obțină credite „susținute“ de propriile lor resurse productive?

Ei bine, facem deja acest lucru în prezent, când întreprinderile private și indivizii creează bani prin credit bancar. Indiferent dacă putem sau nu putem să ne numim „stăpânii“ vieții noastre, suntem cu siguranță administratorii timpului nostru, ai energiei noastre și ai puterii creatoare care sălășluiește în noi. În cazul în care un guvern poate emite monedă pe baza bogăției productive pe care le ține sub tutelă, de ce n-ar putea o entitate privată să facă același lucru?

Pun această întrebare deoarece unii reformatori monetari cred că aceasta ar fi o idee neadecvată și au construit filozofii economice întregi în jurul standardului aur, sau al

sistemelor monetare fiduciare, în care rezervele bancare fracționare sau crearea creditelor private sunt interzise. Voi aborda această problemă mai în profunzime, pentru că reprezintă una dintre liniile de gândire importante ale Noii Economii. Propunerile recente ale istoricului Stephen Zarlenga au atras simpatia ramurilor politicii americane, în special a congresmanului Ron Paul. Eliminarea rezervelor bancare fracționare face parte, de asemenea, din filozofiile unor adepți ai mișcării pentru credite sociale, Școala Austriacă de Economie și multe altele. Logica lor mi s-a părut de la bun început convingătoare, iar ele oferă o detaliere a efectelor dezastruoase ale creșterii datoriei la mijlocul și sfârșitul secolului al XX-lea, atunci când monedele s-au disociat de standardul aur. Se pretinde că un sistem de rezerve de 100% ar împiedica creșterea datoriei generate de volatilitatea monedei – dar, oare cum am putea atunci să prevenim concentrarea bogăției generate de dobândă?

Cu excepția Școlii Austriece, cei mai mulți susținători ai rezervelor de 100% susțin, de asemenea, un anumit mod de redistribuire economică sau de expansiune monetară, cum ar fi cheltuirea directă în economie a cantității de monedă fără echivalent în aur a guvernului, astfel încât debitorii să poată obține suficienți bani pentru a rambursa principalul și dobânzile unui împrumut. Frederick Soddy, unul dintre primii economiști moderni care au recunoscut imposibilitatea creșterii exponențiale, nelimitate și au făcut distincția între bani și avere, a propus rezerve minime obligatorii de 100% pentru bănci, excluzându-le din afacerile creatoare de bani, dar a prevăzut și că guvernul ar cheltui bani la un nivel suficient pentru a preveni deflația. Irving Fisher, unul dintre fondatorii economiei matematice și, fără îndoială, cel mai mare economist al Americii, a făcut mai departe o propunere foarte asemănătoare, numită „bani 100%“. Major Douglas a mers chiar mai departe, prin susținerea unui dividend social plătit tuturor cetățenilor.

Am petrecut destul de mult timp în încercarea de a rezolva problema dacă rezervele bancare fracționare sau rezervele minime obligatorii de 100% ale băncilor sunt în concordanță cu economia sacră. După o luptă acerbă cu dificultățile formidabile ale problemei și după lecturarea documentelor de la 1930 încoace, într-o zi am renunțat și m-am întins pe canapea, unde, previzibil și oarecum spre dezamăgirea mea, mi-am dat seama că cele două sisteme nu sunt fundamental diferite, așa cum ar crede majoritatea oamenilor. Confuzia, atât de răspândită pe internet, vine pe de o parte de la o perspectivă simplistă și eronată asupra modului în care rezervele bancare fracționare funcționează de fapt și, pe de altă parte, de la o antiteză artificială și irelevantă între convențional și real. Vom prezenta o viziune alternativă în anexă.

Este suficient să spunem că propunerile din această carte se pot încadra în orice sistem. În general, suntem mult mai înțelegători cu un sistem care include creditul privat, în primul rând pentru că permite crearea endogenă și organică a monedei, independent de o autoritate centrală; în al doilea rând, pentru că încorporează mai ușor noi moduri interesante de cooperare economică, cum ar fi cercuri de bartere comerciale și sisteme de credite mutuale; în al treilea rând, pentru că permite o mai mare flexibilitate în intermediari financiare și formarea de capital; și, în al patrulea rând, pentru că simplifică compensarea interbancară a creditului. Mai mult decât atât, așa cum unii dintre asociații

lui Irving Fisher au început să realizeze pe la mijlocul anilor 1930, este aproape imposibil să previi apariția în forme disimulate a depozitelor de rezerve fracționale. (6) Detaliem acest punct în anexă, dar luați în considerare: chiar dacă emiteți un IOU* unui prieten, iar prietenul îl va oferi altui prieten în loc de numerar, contribuiți la creșterea ofertei de bani.

Oricare ar fi avantajele și neajunsurile creării banilor privați prin credit și dacă guvernul emite bani fără convertibilitate în aur, sau creează bani de credit în parteneriat cu o bancă centrală, o proporție mult mai mare de bani va proveni din afara sistemului bancar privat decât se întâmplă în prezent. Motivul este destul de simplu: o mare parte din bogăția comună naturală, folosită ca bază pentru crearea creditului privat de azi, va deveni publică. O companie nu va mai putea să ia un împrumut pentru afacere bazându-se pe veniturile viitoare prognozate din exploatarea unui strat acvifer, de exemplu. Costurile viitoare de exploatare vor fi internalizate și vor reveni la dispoziția publicului prin intermediul plății drepturilor de utilizare. Cu toate acestea, ar mai putea exista, în continuare, oportunitatea obținerii de profituri, de exemplu, în cazul în care cineva identifică o modalitate de utilizare mai eficientă și mai productivă a aceleiași cantități de apă. Astfel de lucruri reprezintă o bază legitimă pentru producerea de credit privat; ceea ce este ilegal este crearea de monedă prin acapararea a ceva ce ar trebui să aparțină tuturor.

Din cauza proprietății private concentrate a bogățiilor comune de astăzi, profiturile generate de un simplu drept de proprietate sunt, de asemenea, extrem de concentrate. Atunci când producătorii (și, în cele din urmă, consumatorii) vor plăti costul integral cu energia și materiile prime încorporate și prețul echitabil cu închirierea de terenuri și de alte bunuri comune, o mare parte din bogăția care se concentrează în mâinile câtorva astăzi se va acumula, mai degrabă, la administratorii de bunuri comune. Situația va fi similară cu ceea ce se întâmplă atunci când o națiune, cum ar fi Venezuela sau Bolivia, naționalizează domeniile petroliere. Producătorii externi pot exploata în continuare domeniile, dar ei vor obține profit numai din serviciul de extracție a petrolului și nu din dreptul de proprietate asupra petrolului. Acea parte din profit se îndreaptă către națiune. Ce se întâmplă cu banii depinde de politică: ar putea merge la o gașcă de oficiali corupți, ar putea merge către proiecte de lucrări publice, sau ar putea fi plătite direct către cetățeni, ca un fel de redevență (ca în Alaska, unde fiecare locuitor primește o plată anuală de câteva mii de dolari). Extinzând exemplul petrolului la toate bunurile comune, sume enorme de bani vor deveni disponibile pentru diferite niveluri de guvernare, în special la nivel local și bio-regional, înlocuind formele actuale de impozitare.

O altă consecință a monedei bazată pe bunurile comune este că vom plăti mult mai mult pentru multe lucruri care sunt ieftine astăzi, deoarece prețurile lor ar încorpora costuri suportate în prezent de alți oameni, sau de generațiile viitoare. Mărfurile ar deveni mai scumpe în comparație cu serviciile, oferind stimulente economice pentru remediere, reutilizare și reciclare. Dusă ar fi economia denaturată, care ne permite să cumpărăm un televizor nou mai ieftin, decât să-l reparăm pe unul vechi. Dus ar fi stimulentele financiare

---

* abreviere pentru „I owe you“ – îmi ești dator – TEI

actual, acordat pentru uzura morală planificată. Un nou model de afaceri (în curs de dezvoltare deja în anumite industrii) ar înflori: mașini extrem de durabile, ușor de reparat, care vor fi mai mult închiriate decât vândute către consumatori.

Cu doar două generații în urmă, aparate umile, cum ar fi prăjitoarele de pâine, erau preluate în ateliere de reparații. Chiar și încălțăminte sau îmbrăcăminte erau reparate. Nu numai că astfel de servicii sunt inerent locale, contribuind astfel la revigorarea economiilor locale, ci acestea contribuie, de asemenea, la o atitudine de grijă față de lucrurile noastre materiale și, prin extensie, față de pragul de semnificație, în general. O viață plină de lucruri de doi bani nu este o viață bogată. Cum putem avea o economie sacră, dacă nu tratăm cu respect subiecții ei – lucrurile pe care oamenii le creează și le schimbă? Mi se pare foarte satisfăcător ca un sistem monetar, bazat pe un respect protector față de natură, să inducă, la nivel individual, aceeași atitudine reverențioasă față de lucrurile pe care le realizăm din materii prime naturale.

La nivel colectiv, acest respect va lua forma unui accent mult mai diferențiat pe cheltuielile guvernului. Resursele uriașe, puse la dispoziție prin recuperarea bunurilor comune pentru binele public, pot merge spre vindecarea daunelor provocate de-a lungul secolelor trecute de jaful bunurilor comune. Dezastrele ecologice vor direcționa atenția, implacabil, asupra necesității urgente de salvare a pădurilor, a zonelor umede, a oceanelor, a atmosferei și a oricărui alt ecosistem, de la ravagiile cauzate în era industrială. Caracterul urgent al acestei nevoi va comuta energia departe de consum și de război.

Războiul este o consecință inevitabilă la un sistem economic care impune creșterea. Fie prin colonizarea terenurilor, fie prin subjugarea popoarelor, avem o nevoie constantă de a accesa noi surse de capital social și natural, pentru a alimenta mașina de bani. Războaiele crește consumul, de asemenea, atenuând criza de supracapacitate descrisă mai sus. Concurența pentru resurse și piețe a reprezentat, astfel, generatorul principal al războaielor din secolul al XX-lea, atât în rândul marilor puteri, cât și împotriva oricui a rezistat colonizării și imperialismului. Consumul limitat de resurse este unul dintre pilonii unei economii de echilibru, sau de descreștere, care scurtcircuitează această forță motrice primară pentru război și eliberează resurse vaste pentru întoarcerea spre vindecarea planetei.

Sistemul monetar pe care l-am descris străbate drumul lung spre inversarea inechității arhaice generate de dreptul de proprietate, precum și inversarea dezmoștenirii celor puțini, în favoarea celor mulți și împotriva unui viitor inerent de exploatare a bunurilor comune. Există, totuși, o mare lipsă: așa cum am stabilit în capitolul 5, aceeași inechitate care rezidă în proprietate, rezidă și în bani. Am relatat o nouă poveste a valorii și modul în care valoarea poate fi încorporată în bani, dar nu m-am referit deloc, până acum, la impulsul valorii, care este independent de povestea valorii, impulsul care conduce fie la creștere economică, fie la concentrarea bogăției (sau la ambele). Este posibil să tratăm banii ca pe un bun comun, în același mod cum tratăm terenul sau atmosfera? Este posibil să inversăm mecanismul dobânzii care, la fel ca exproprierea bunurilor comune, să permită celor care o dețin să profite doar de simplul drept de proprietate asupra lor? La această chestiune crucială ne vom reîntoarce în curând.

Note:

(1) Trebuie să menționez aici că teoria pur marxistă nu privește proprietatea de stat drept etapa finală a comunismului, dar spune că statul va pieri în cele din urmă și, probabil, conceptul de proprietate odată cu el.

(2) „Tragedia bunurilor comune“ este o poveste pseudo-istorică menită să ilustreze ipostaza parazitismului. În această poveste, islazul unui sat a fost total depredat de vegetație, întrucât avantajul fiecărui sătean era să-și pască acolo cât mai multe oi cu puțință. Când toți și-au urmărit propriul avantaj, rezultatul a fost un pășunat excesiv și o pierdere pentru toți.

(3) Nedreptatea și ineficiența economică a chiriilor economice au fost recunoscute de către economiștii clasici, precum și criticate în scrierile lui Adam Smith, David Ricardo și John Stuart Mill. A se vedea Hudson, Michael – „Deficit Commission Follies“, Counterpunch, 6 decembrie 2010.

(4) Această distincție este, de fapt, destul de problematică. Valoarea terenului și valoarea „îmbunătățirii“ aduse terenului nu pot fi întotdeauna separate. În primul rând, activitatea umană poate să deformeze permanent terenul și să-i schimbe „valoarea de bază“. În al doilea rând, îmbunătățirile pot atrage alte persoane în zonă, ridicând prețul terenurilor, în general, indiferent de îmbunătățiri. Astfel, în mod paradoxal, îmbunătățirea terenului poate ridica valoarea terenului neamenajat care stă la bază, creând un factor de descurajare a îmbunătățirilor. Cred că aceste dificultăți, care se aplică într-o anumită măsură la alte tipuri de capital natural, sunt rezolvabile, dar o discuție detaliată este dincolo de domeniul de aplicare al acestei cărți.

(5) De exemplu, terenul ar putea fi răscumpărat treptat din proprietate privată prin instituirea de 3% impozit pe valoarea terenului, valoare plătită inițial de către fondurile existente, astfel încât proprietarii ar trebui doar să înceapă să plătească taxa treizeci și trei de ani mai târziu.

(6) Economistul Henry Simons îi scria lui Fisher în 1934, „depozitele de economii, certificatele de trezorerie și chiar documentele comerciale sunt aproape la fel de aproape de depozitele solicitate, precum sunt depozitele la vedere, în cazul licitațiilor juridice în valută. Întreaga problemă pe care acum o asociem cu băncile comerciale ar putea reapărea, cu ușurință, în alte forme de aranjamente financiare ... S-ar câștiga puțin prin punerea depozitului bancar solicitat pe o bază de 100%, în cazul în care schimbările ar fi însoțite de creșterea dispozițiilor de deținere și de creșterea facilității pentru deținere de rezerve lichide „în numerar“, sub formă de depozite la termen. Faptul că aceste depozite nu pot servi drept mijloace circulante nu este important în mod decisiv, pentru că reprezintă un mijloc substitutiv eficient pentru scopul balanței de numerar. Extinderea depozitelor la termen, eliberarea mijloacelor circulante din „tezaur“, ar putea avea un efect la fel de inflaționist precum expansiunea cererii de depozite – iar contracția lor, o influență la fel de deflaționistă“. Citat în Allen, William R., „Irving Fisher and the 100% Reserve Proposal“, *Journal of Law and Economics*, 36, nr. 2 (1993). pp. 708-9.

CAPITOLUL 12

ECONOMIA DOBÂNZII NEGATIVE

„Datoria poate dura pentru totdeauna; averea nu – deoarece, prin dimensiunea ei fizică, ea este afectată de entropie.“ – Frederick Soddy

Să presupunem că am douăsprezece pâini, iar ție îți este foame. Nu pot mânca atâta pâine înainte de a se învechi, așa că sunt bucuros să-ți pot împrumuta ție o parte. „Uite, ia astea șase pâini și, pe viitor, când o să ai pâine, o să mi le dai înapoi“. Îți dau șase pâini proaspete ție, iar tu, pe viitor, îmi vei returna tot șase pâini proaspete.

Într-o lume unde lucrurile pe care le folosim și de care avem nevoie se strică, împărțirea acestora e un lucru firesc. Avarul sfârșește prin a sta singur în vârful unui morman de pâine veche, unelte ruginite și fructe stricate și nimeni nu va vrea să-l ajute pentru că nici el nu a ajutat pe nimeni. Astăzi, banii nu sunt precum pâinea, fructele sau oricare alt obiect natural. Ei sunt unica excepție de la legile naturale ale reciprocității, vieții, morții și renașterii, care spun că, în cele din urmă, toate lucrurile se întorc la sursa din care au venit. Banii nu se deteriorează odată cu trecerea timpului ci, în excepția pe care o fac de la legile fizicii, rămân neschimbați, sau chiar cresc exponențial cu timpul prin puterea dobânzilor.

Noi asociem banii foarte mult cu propriul nostru sine. Exact cum implică cuvintele „ai mei“, noi vedem banii ca fiind o extensie a noastră și, din acest motiv, simțim că „ni se ia pielea de pe noi“ atunci când ne sunt luați. Așa că banii violează nu numai legea naturală a reîntoarcerii la sursă, dar și legea spirituală a efemerității. Asocierea a ceva care persistă și crește cu timpul, cu sinele care îmbătrânește, moare și se întoarce în pământ, perpetuează o iluzie. Deși cu toții știm acest lucru, cumva ne imaginăm că acumulând bogăția adăugăm ceva sinelui nostru și câștigăm din nemurirea banilor. Îi adunăm pentru anii bătrâneții, ca și cum, cu ajutorul lor, am reuși să ne prevenim propria degradare fizică. Care ar fi efectul banilor dacă, la fel ca celelalte lucruri, s-ar degrada și s-ar întoarce la sursă?

Noi am atașat creșterea exponențială a banilor sinelui și unei lumi care nu sunt nici exponențiale, nici liniare, dar sunt ciclice. Rezultatul, așa cum l-am descris, constă în competiție, sărăcie și concentrarea bogăției. Răspunsul la întrebarea pe care am adresat-o mai devreme, „Ce anume a mers rău la această idee frumoasă numită bani, care nu poate

face legătura între darurile și nevoile oamenilor?”, se rezumă în mare parte la dobândă, la camătă. Dar camătă în sine nu este un fenomen izolat, care ar fi putut fi diferit dacă am fi făcut doar alegeri mai inspirate undeva, de-a lungul drumului. Este legată, iremediabil, de sinele nostru, acel sine izolat într-un univers obiectiv, a cărui evoluție merge paralel cu evoluția banilor. Nu este o întâmplare faptul că prima societate profund monetizată, Grecia antică, a fost și locul de naștere al conceptului modern de individ.

Această legătură intimă dintre bani și ființă este o veste bună, deoarece identitatea umană trece, actualmente, printr-o metamorfoză. Ce tip de bani va fi potrivit noului sine, sinelui relațional, și unei lumi în care realizăm, din ce în ce mai mult, adevărul interrelaționării: acela că mai mult pentru tine înseamnă mai mult și pentru mine? Dat fiind rolul determinat al dobânzii, primul sistem monetar alternativ de luat în considerare este unul care elimină structural dobânda, sau chiar unul care înglobează opusul dobânzii. Până la urmă, dacă dobânda provoacă competiția, sărăcia și polarizarea, atunci opusul acesteia nu ar putea crea cooperarea, abundența și comunitatea? Și dacă dobânda reprezintă câștigurile realizate din vechiul jaf, încă în desfășurare, aplicat bunurilor comune, opusul acesteia nu ar putea să le readucă la loc?

Cum ar arăta acel opus? Va fi precum o monedă care, la fel ca pâinea, se devalorizează cu timpul. Cu alte cuvinte, vor fi bani care se descompun – bani care vor fi subiectul unei rate a dobânzii negative, cunoscută drept taxa cu contrastalii. (1) Moneda care se degradează este una dintre ideile centrale ale acestei cărți dar, înainte de a-i prezenta istoria, aplicarea, teoria economică și consecințele, aș vrea să vorbesc, un pic, despre termenul de „degradare”, pe care am fost sfătuit să-l evit, datorită conotațiilor negative ale acestuia.

De ce „degradarea” pare să fie negativă, iar „conservarea” o virtute? Din nou, această atitudine izvorăște din povestea Ascensiunii, în care destinul umanității este acela de a transcende natura; de a triumfa asupra entropiei, haosului și decăderii și de a instaura o realitate ordonată: științifică, rațională, curată, controlată. Complementară acesteia este o spiritualitate a separării, în care un suflet nematerial, nemuritor, etern, divin, sălășuiește într-un corp profan, muritor și nepermanent. Așa că am căutat să cucerim corpul, să cucerim lumea și să întrerupem procesele de degradare. Din nefericire, prin acest mod, am reușit să oprim și procesele mai ample, dintre care degradarea este o parte componentă: reînnoirea, renașterea, reciclarea și evoluția în spirală către o complexitate integrată, mai vastă. Din fericire, poveștile Separării și Ascensiunii se îndreaptă către un final. Este momentul să recuperăm frumusețea și necesitatea degradării, atât în gândire, cât și în economie.

Istoric și context

Formele incipiente ale mărfurilor-monedă, precum cerealele, vitele și altele asemenea, erau în mod cert supuse degradării: cerealele se stricau, vitele îmbătrâneau și mureau și chiar terenul fermelor revenea la forma sălbatică, dacă era lăsat nelucrat. A existat și un sistem monetar cu monede, care aproxima fenomenul degradării prin încorporarea în

sistem a unui gen de dobândă negativă. Un exemplu brut de astfel de sistem era folosit pe scară largă, în perioada medievală, în sistemul european al bracteelor, în care monede erau periodic adunate și reemise cu o valoare micșorată. (2) În Anglia, regii saxoni băteau monede penny din argint, la fiecare șase ani, emițând trei pentru fiecare patru penny colectați, cu o rată anuală a deprecierei de 4%. (3) Acest lucru a impus în mod eficient o sancțiune acumulării banilor, încurajând în schimb circulația și investițiile în capitalul productiv. Dacă aveai mai mulți bani decât puteai folosi, erai bucuros să-i împrumuți fără dobândă, deoarece banii tăi s-ar fi devalorizat dacă îi păstrai prea mult timp. De notat că rezerva de bani nu se reducea, în mod neapărat, ca și rezultat al acestui sistem, din moment ce domnitorii injectau, probabil, diferența în economie, pentru a-și acoperi propriile lor cheltuieli. Această dobândă negativă a banilor a fost, prin urmare, un fel de impozit.

Pionierul teoretician al banilor cu dobândă negativă a fost omul de afaceri germano-argentinian Silvio Gesell, care i-a numit „bani liberi“ (Freigeld), nume pe care îl voi adopta în onoarea lui. Sistemul pe care l-a propus el în lucrarea lui de capăt din 1906, *The Natural Economic Order* (Ordinea economică naturală), consta în folosirea banilor de hârtie, pe care se aplica un timbru care costa o mică parte din valoarea bancnotei și care trebuia atașat periodic. Asta adăuga, pur și simplu, un cost de întreținere bogăției monetare. La fel ca orice altă marfă fizică, acești bani „se stricau“ (la o rată determinată de valoarea timbrului necesar pentru păstrarea validă a bancnotei). De exemplu, dacă o bancnotă de un dolar necesita un timbru de un cent, în fiecare lună, pentru a rămâne validă, se va deprecia cu o rată anuală de 12 procente. (4)

Gesell a ajuns la ideea de monedă taxată dintr-o altă direcție decât mine. El scria într-o eră în care aproape nimeni nu pune la îndoială necesitatea creșterii economice și, oricât de vizionar a fost, Gesell nu s-a îndoit niciodată (din câte ce știu eu) de capacitatea pământului sau a tehnologiei de a se adapta la nesfârșit. (5) Grijă lui prioritară era aceea de a remedia distribuția inechitabilă și injustă a bogăției pe vremea lui, a sărăciei fără precedent, în mijlocul bogăției fără precedent. El a atribuit aceasta unui avantaj imens și nedrept deținut de cei care posedau banii: ei posedau o „marfă acumulabilă, care era în același timp și mediu monetar“. Alte bunuri (poate cu excepția terenurilor) nu sunt acumulabile așa cum sunt aurul sau alte monede: ele putrezesc, ruginesc sau se degradează; sunt subiectul furtului sau uzurii morale; implică costuri de depozitare și transport, și așa mai departe. El scria:

„Aurul nu se armonizează cu caracterul bunurilor noastre. Aurul și paiele, aurul și petrolul, aurul și guano, aurul și cărămizile, aurul și fierul, aurul și pielea! Doar o fantezie sălbatică, o halucinație monstruoasă; doar o doctrină a „valorii“ le poate uni. În general, bunurile, paiele, petrolul, guano și celelalte, pot fi schimbate în siguranță doar atunci când tuturor le va fi indiferent dacă posedă bani sau bunuri, iar acest lucru este posibil doar dacă banii vor fi afectați de toate defectele care sunt inerente bunurilor noastre. Asta e evident. Bunurile noastre putrezesc, se degradează, se strică, ruginesc, așa că, dacă banii ar fi la fel de dezagreabili, proprietățile care implică pierderi pot duce la schimburi rapide, sigure și ieftine.

Deoarece banii de acest fel nu vor putea fi niciodată preferați, sub nicio formă, în detrimentul bunurilor.

Doar banii care expiră precum zierele, putrezesc precum cartofii, ruginesc precum fierul, sau se evaporă precum eterul, sunt capabili să treacă testul ca instrument de schimb al cartofilor, ziarelor, fierului sau eterului. Pentru că astfel de bani nu vor fi preferați în locul bunurilor, nici de cumpărător și nici de vânzător. Atunci vom împărți bunurile noastre pentru bani doar dacă vom avea nevoie de bani ca mijloc de schimb, nu pentru că așteptăm vreun avantaj din posesia banilor. (6)

Dar, în ziua de azi, la fel ca pe vremea lui Gesell, banii sunt preferați în locul bunurilor. Abilitatea de a reține mediul de schimb dă posibilitatea celor care dețin banii să solicite dobândă; ei ocupă o poziție privilegiată, comparativ cu deținătorii de capital real (și chiar mai mult, față de cei care își vând timpul, timp care dispare în totalitate în fiecare zi, chiar dacă nu este vândut). Rezultatul îl constituie polarizarea bogăției, deoarece toată lumea, în cele din urmă, plătește o taxă celor care dețin banii.

Un corolar la punctul de vedere al lui Gesell este acela că, pentru noi, nu este corect să plătim doar pentru faptul că facem schimburi. Gesell credea că doar simpla dorință de a face un schimb ar trebui să fie suficientă. Dacă am ceva de oferit, de care tu ești interesat, de ce trebuie să plătim pentru faptul că unul îl dă și altul îl primește? De ce trebuie să plătești pentru privilegiul primirii unui dar? Acesta este unul dintre aspectele pentru care banii lui Gesell merită să fie intitulați „gratuiți”. După cum vom vedea, un sistem de credite bazat pe o monedă devalorizantă permite împrumuturile cu dobândă zero. Cu toate că tot trebuie să plătim împrumuturile, nu va mai trebui să plătim pentru ele. Din acest punct de vedere, banii devin gratuiți.

Gesell a pledat pentru o monedă degradabilă, cu rol de delimitare a banilor ca depozit de valoare, de bani cu rol de mijloc de schimb. Banii nu vor mai fi preferați în detrimentul capitalului fizic. Rezultatul pe care l-a prevăzut el, ar fi sfârșitul sărăciei impuse artificial și recesiunilor economice care apar atunci când sunt foarte multe bunuri disponibile pentru schimb, dar prea puțini bani pentru a realiza schimbul între ele. Propunerea lui ar forța banii să circule. Deținătorul acestora nu ar mai avea motive să-i retragă din circuitul economic, așteptând ca raritatea acestora să ajungă la un punct în care câștigul, în capital real, să depășească rata dobânzii. Acesta este al doilea motiv pentru a-i numi „bani-gratuiți”: eliberați de controlul bogătașilor, banii vor circula liber, în loc să se adune în rezerve vaste și stagnante, așa cum se întâmplă în ziua de azi.

Gesell vedea proprietatea banilor de a purta dobândă drept o frână pusă prosperității. Imediat ce bunurile devin așa abundente încât câștigurile din investiția capitalului scad sub rata minimă a dobânzii, deținătorii banilor refuză să-i mai investească. Banii necesari pentru realizarea tranzacțiilor dispar din circulație și se întrevide familiara criză a supracapacității, cu paradoxalul acompaniament al lipsei bunurilor, pentru cei mai mulți dintre oameni.

Sistemul monetar din 1906 era destul de diferit față de cel din ziua de azi. Cele mai multe valute erau, cel puțin în teorie, acoperite de metale prețioase și nu exista nimic

asemănător cu vasta expansiune a creditelor peste baza monetară, pe care o avem astăzi. Într-adevăr, Gesell a văzut creditul ca pe un substituit al banilor, un mod în care întreprinderile să poată realiza tranzacții în absența monedei. Dar, actualmente, creditul și banii sunt aproape identice. Teoriile economice curente văd folosirea creditului ca bani ca pe o dezvoltare pozitivă, parțial pentru că permite rezervei de bani să se extindă, sau să se restrângă organic, ca răspuns la cererea unui mediu de schimb. Cu toate acestea, după cum am văzut, creditele cu dobândă nu numai că răspund dar, de asemenea, cer creșterea economiei monetare. Mai mult decât atât, în forma lor actuală, creditele sunt o cauză a sărăciei, nu mai puțin decât erau banii pe vremea lui Gesell.

Deși aproape necunoscute în a doua jumătate a secolului XX, ideile lui Gesell s-au bucurat de o largă susținere în anii 1920 și 1930 și au ajuns să influențeze economiști remarcabili, precum Irvin Fisher și John Maynard Keynes. Fisher a promovat în mod viguros ideile lui Gesell în Statele Unite, iar Keynes i-a oferit o laudă neobișnuită, numindu-l un „profet neglijat pe nedrept“, iar munca lui, „profund originală“. (7) În învălmășeala care a urmat după primul război mondial, Gesell a fost chiar numit Ministru de Finanțe al nefericitei Republici Bavareze, care a rezistat mai puțin de un an. În anii 1920, o monedă purtătoare de timbre – wara – emisă de un prieten al lui Gesell, a circulat în Germania dar, la fel ca peste tot, a fost nevoie de o recesiune economică pentru a fi luată în serios. Fie că este vorba de viața colectivă sau de cea personală, schimbările reale vin foarte rar în lipsa unei crize.

În 1931, un operator al unei mine de cărbune din Germania a decis să-și deschidă mina închisă, efectuând plata muncitorilor în wara. Deoarece a fost de acord să răscumpere această monedă cu cărbune, pe care oricine îl putea folosi, comercianții locali și angroșiștii au fost convinși să o accepte. Orașul minier a înflorit și, în mai puțin de un an, cel puțin o mie de magazine din toată Germania acceptau wara, iar băncile au început să accepte depozite exprimate în wara. (8) Acest lucru a adus moneda pe radar. Simțindu-se amenințat, guvernul german a încercat să declare wara ilegală în instanță; când a eșuat în acest demers, pur și simplu a interzis-o, printr-o ordonanță de urgență. (9)

Anul următor, orașul Wörgl din Austria, aflat în recesiune, și-a emis propria monedă purtătoare de timbre, inspirată de Gesell și de succesul avut de wara. Moneda orașului Wörgl a fost, potrivit tuturor, un imens succes. (10) Au fost pavate drumuri, au fost construite poduri și au fost returnate impozite. Rata șomajului a scăzut și economia a prosperat, atrăgând atenția orașelor vecine. Primari și oficiali de peste tot din lume au început să viziteze orașul Wörgl pînă când, la fel ca în Germania, guvernul central a abolit moneda Wörgl și orașul a alunecat înapoi în recesiune.

Atât monedele wara, cât și Wörgl, purtau o rată de depreciere lunară de 1%. Evidențele contemporane au atribuit acestui lucru viteza foarte mare de circulație a acestor monede. În loc să genereze dobândă și creștere, acumularea avuției devenea o povară, la fel de mult cum bunurile reprezentau o povară pentru vânzătorii-culegători. Exact cum a teoretizat Gesell, banii afectați de proprietăți, de devalorizare, încetează să mai fie preferați în locul oricăror mărfuri pentru a stoca valoarea. Oricum, este imposibil

de demonstrat că efectele revigorante ale acestor monede au apărut datorită devalorizării și nu din creșterea volumului de bani, sau de la localizarea efectelor economice produse de o monedă locală, precum Wörgl.

O altă monedă care a apărut în această perioadă și care încă se află în uz, a fost WIR-ul din Elveția. Moneda este emisă de o bancă cooperativă și este susținută doar de înțelegerea mutuală dintre membrii cooperativei de a o accepta pentru plăți. Fondată de către partizanii teoriilor lui Gesell, moneda originală purta o devalorizare care a fost eliminată pe durata perioadei de creștere puternică de după cel de-al doilea război mondial. (11) După cum voi explica, dobânda negativă nu este necesară într-un mediu cu creștere puternică; astăzi, cum ne apropiem de o economie în stare de echilibru și intrăm într-o nouă etapă de dezvoltare, aceasta ar putea deveni din nou atractivă.

În Statele Unite, la începutul anilor 1930, au fost emise multe așa numite „monede pentru cazuri de urgență”. Cu o monedă națională care se volatiliza într-un eșec epidemic al băncilor, cetățenii și conducerea locale și-au creat propriile lor monede. Rezultatele au fost amestecate și foarte puține dintre ele încorporau modelul lui Gesell, în schimb impuneau o taxă mai degrabă pe tranzacție, decât una săptămânală, sau lunară. (12) Aceasta a avut un efect invers față de devalorizare, deoarece penaliza circulația banilor în locul penalizării acumulării acestora. Oricum, în 1933, cel puțin o sută de orașe se pregăteau să-și lanseze propriile monede purtătoare de timbru, multe de tipul corect gesellian. (13) Mai mult decât atât, cu susținerea lui Irvin Fisher, a fost prezentată atât Camerei Reprezentanților, cât și Senatului, o bancnotă națională de un miliard de dolari, purtătoare de timbre. Aceasta, precum și multe altele din cele propuse pentru nivelul de stat, sau nivelul local, avea o rată de depreciere mult mai mare – 2 % pe săptămână – care ar fi făcut ca bancnota să devină nulă în decursul unui an. Aceasta este o lighioană cu totul diferită de moneda Wörgl și multe alte propuneri moderne, dar arată că noțiunea de bază a fost luată în considerare în mod serios. Aici este un fragment din amendamentul Bankhead-Pettengill la proiectul de lege de ajutor de șomaj Costigan-LaFollette (S. 5125) din 1933:

„Secretarul Trezoreriei va da dispoziție să fie gravate și tipărite monede ale Statelor Unite sub formă de bani purtători de timbre. Respectivete certificate trebuie să se denomineze cu 1 dolar fiecare și emiterea trebuie limitată la 1 miliard de dolari. Respectivete certificate vor fi de o mărime potrivită pentru a putea oferi spațiu suficient pe revers, pentru aplicarea timbrelor... Pe aversul certificatelor amintite trebuie să specifice, în mod clar, următoarele: „Acest certificat este mijloc legal de plată, contra 1 \$, pentru plata tuturor datoriilor și impozitelor publice și private, vamale, datorii și taxe: cu condiția ca la data transferului său să fi fost aplicat un timbru de 2 cenți pentru toate datele de dinaintea datei transferului, cum sunt stabilite în orarul de pe revers.”

Proiectul de lege 5125 din Senat nu a ajuns să fie supus votului și, o lună mai târziu, atunci când a lansat politica New Deal (Noua Orientare), Roosevelt a interzis toate „monedele pentru cazuri de urgență” printr-un decret al executivului. După spusele lui Bernard Lietaer, motivul pentru care a făcut acest lucru nu a fost din cauză că monedele

locale sau statale nu ar fi eficiente în înlăturarea recesiunii, ci pentru că ar fi însemnat o pierdere a puterii guvernului central. (14)

Astăzi ne aflăm la un pas de o criză similară și avem în față aceleași opțiuni: sau sprijinirea pe scurtă durată a lumii vechi, printr-o intensificare a controlului centralizat, sau renunțarea la control și pășirea într-o lume nouă. Să ne înțelegem: consecințele unui sistem cu bani grațiuți vor fi profunde, cuprinzând dimensiuni economice, sociale, psihologice și spirituale. Banii sunt atât de esențiali, atât de definatorii pentru civilizația noastră, încât ar fi o naivitate să sperăm la o schimbare a civilizației care să nu implice și un schimb fundamental în ceea ce privește banii.

Teorii și aplicații moderne

Ideea din spatele banilor grațiuți, așa de populară la începutul secolului XX, a rămas latentă timp de șazeci de ani. Ea renaște acum, pe măsură ce criza economică demolează garanțiile din ultima jumătate de secol și recheamă gândirea din perioada Marii Recesiuni. O parte din aceasta este o renaștere keynesiană, deoarece baza prescripției monetariste de scădere a ratelor dobânzilor și de cumpărare a titlurilor de stat, pentru stimularea economică, a atins limita „zero“, dincolo de care băncile centrale nu pot să mai scadă ratele dobânzilor. Răspunsul keynesian standard (oricum bazat pe o lectură incompletă a lui Keynes) este stimularea fiscală – înlocuirea cheltuielilor de consum anemice ale populației cu cheltuielile guvernamentale. Primul stimul economic al președintelui Barack Obama a fost o măsură keynesiană, deși, probabil, insuficient de viguros chiar și în această paradigmă.

Problema legată de limita zero a dus unii oameni cu gândul la ratele dobânzilor negative: cercetarea mea pentru acest capitol a dus la descoperirea unui studiu al unui economist al Rezervei Federale (15), unui articol din New York Times scris de un profesor de economie de la Harvard (16) și unui articol din revista The Economist. (17) Atunci când stimulenții keynesieni eșuează (în cele din urmă, din cauza epuizării bunurilor comune, așa cum am discutat), soluția mult mai radicală a devalorizării monedei poate ajunge pe tapet. În prezent, economia se află într-o ușoară revenire, iar speranța iluzorie a întoarcerii către normalitate încă mai poate fi menținută. Dar, datorită iminentei epuizări a capitalului comun, probabil că revenirea o să fie anemică, iar „normalul“ va rămâne undeva departe.

Primul eșec evident al stimulentei keynesiene a apărut în Japonia, unde cheltuielile masive cu infrastructura, începute în 1990, nu au reușit să reaprindă creșterea economică. Mai este doar puțin loc pentru creștere internă. Soluția pentru cel puțin douăzeci de ani a fost, de fapt, importarea creșterii din țările în curs de dezvoltare prin monetizarea bunurilor comune și sociale ale acestora, pentru a sprijini propria noastră piramidă a datoriilor. Aceasta poate lua diferite forme: sclavia datoriilor, unde o națiune este forțată să treacă de la producția de subzistență și autosuficiență la producția de bunuri necesare pentru a plăti împrumuturile externe; sau hegemonia dolarului, în care țări puternic productive, precum China, nu au alternativă decât finanțarea datoriei publice și private a

Statelor Unite (pentru că ce altceva ar putea face cu acel excedent de dolari rezultat din comerț?). Deși, în cele din urmă, soluția importării creșterii va eșua, deoarece țările în curs de dezvoltare și planeta ca întreg vor atinge aceleași limite ca și țările dezvoltate.

Statisticile economice oficiale au ascuns probabilitatea ca economiile vestice să fi fost în faza de creștere zero pentru cel puțin douăzeci de ani. Orice creștere ar fi existat, a provenit în mare parte din bulele imobiliare, din industria închisorilor, din costurile sistemului de sănătate, asigurări și servicii financiare, costurile educaționale, industria armamentului și așa mai departe. Cu cât acestea sunt mai costisitoare, cu atât mai mult se presupune că a crescut economia. În zone precum internetul, în care a existat creștere, mare parte din această creștere este o formă acoperită de importare a creșterii. Veniturile obținute pe internet provin, în cea mai mare parte, din vânzări și publicitate, nicidecum de la o nouă producție. Noi suntem mult mai eficienți în a unge roțile benzii care transportă bunurile din China către vest. În orice caz, țările în curs de dezvoltare nu pot ține pornită la nesfârșit mașina de creștere. Cu cât se încetinește mai mult, cu atât va fi mai necesar să ne apropiem de valoarea zero.

Deși ideea de a aplica timbre pe bancnote pare ciudată, recent, tot mai mulți economiști remarcabili au propus alternative moderne. Din moment ce mare parte a banilor sunt oricum electronici, măsura-cheie ar consta într-un fel de taxă pe lichiditate (cum propusese Irving Fisher prin anul 1935), sau, în mod echivalent, o rată negativă a dobânzilor la depozitele din Rezerva Federală. Ultima măsură a fost propusă de Willem Buiter, pe atunci profesor de economie, în prezent economist-șef la Citibank, în 2003, în ziarul *Economic Journal* și apoi în *Financial Times*, în 2009 (vezi bibliografia). A mai fost analizat de profesorul de economie de la Harvard, Greg Mankiw și de președintele American Economics Association (Asociației Economiştilor Americani), Robert Hall (18), și chiar discutat de economiști de la Rezerva Federală. (19) Sper ca aceste nume să lămurească faptul că acest lucru nu este o propunere trăznică.

Desigur, moneda în sine ar trebui să fie supusă aceleiași rate de depreciere ca și provizioanele, iar asta s-ar realiza fie prin metoda Gesell, prin care valuta are termen de expirare, înlocuindu-o cu (sau redefinind-o ca) obligațiuni la purtător cu o rată negativă a dobânzii, fie prin utilizarea monetarului aflat în circulație, diferind de unitatea oficială de cont, fie lăsând rata de schimb între rezervele bancare și valutare să varieze. (20) O altă opțiune ar fi interzicerea tuturor valutilor oficiale, ceea ce ar putea spori considerabil puterea de guvernare, deoarece toate tranzacțiile electronice ar putea fi înregistrate. Oricât de înfricoșător este pentru cei care sunt precauți (inclusiv pentru mine) în ceea ce privește nivelul de supraveghere, răspunsul meu la această îngrijorare este „prea târziu.“ Deja, în prezent, aproape toate tranzacțiile importante sunt efectuate electronic, cu excepția notabilă a celor care implică droguri ilegale. Numerarul este utilizat pe scară largă, în economia informală, pentru a ajuta oamenii să evite taxele, un motiv care ar putea să dispară dacă impozitarea ar fi mutată de la venituri și orientată către resurse, așa cum propun aici.

Mai mult decât atât, nu există nici un motiv pentru care valutele neoficiale nu ar trebui să prospere alături de moneda oficială, purtătoare de dobândă negativă. Depinde de

aplicabilitate dacă acestea sunt în format electronic sau hârtie: probabil, în relațiile comerciale de barter și cooperativele de credit de compensare s-ar folosi moneda electronică, în timp ce valutele comunitare ar prefera hârtia imprimată. Oricum, tranzacțiile care folosesc aceste valute ar fi în afara competenței guvernului. Posesiunea lor comună în utilizare va decide ce nivel de evidență se va exercita asupra monedei. Oamenii care operează complet într-o economie locală, cum ar fi hipioții, adepții întoarcerii la țară și alți oameni pe care eu îi iubesc, ar duce o viață economică invizibilă pentru autoritățile centrale. Există, totuși, alte motive pentru a face toate tranzacțiile și înregistrările financiare în mod transparent, nu numai pentru guvern, ci pentru toată lumea. Asta a fost, într-adevăr, propus în general, ca un antidot la supravegherea de stat – face publică și omniprezenta tehnologia de supraveghere – și acest lucru se întâmplă deja odată cu proliferarea camerelor video încorporate în telefoane mobile, console de jocuri portabile și alte dispozitive. Atunci când activitățile guvernului vor fi la fel de transparente pentru oameni ca activitățile oamenilor pentru guvern, vom avea o societate cu adevărat deschisă.

Vreau să subliniez practicabilitatea actualei propuneri de dobândă negativă. În timp ce moneda de urgență expusă de Gesell pare că un vis iluzoriu, anacronic, care ar implica o masivă perturbare economică, perceperea unei taxe pe provizioane nu ar necesita aproape nici o infrastructură financiară nouă. Într-adevăr, este o extensie către care politica monetară a fost deja îndreptată. Aceeași Rezervă Federală, aceleași bănci centrale, același sistem bancar de bază ar putea rămâne intacte. Dar ar urma schimbări profunde, numai că acestea ar fi schimbări evolutive, care ar scuti societatea de întreruperile unei dezmembrări a sistemului financiar și de a începe din nou. Așa cum am scris în capitolul 5, „economia sacră este în întregime parte dintr-un alt fel de revoluție, o transformare și nu o golire.“

Unele bănci centrale au flirtat deja cu dobânzile negative. În iulie 2009, Riksbank (banca centrală suedeză) a trecut pe minus, stabilind un comision de 0,25 procente la depozite, un nivel la care a rămas până în februarie 2010. (21) Deși este o diferență neglijabilă până la zero, justificarea pentru scăderea dobânzii atât de mult se aplică în cazul unei scăderi și mai mari. Risksbank, Buiter, Mankiw și alți avocați ai dobânzilor negative o văd ca pe o măsură temporară, pentru a forța băncile să relanseze împrumuturile și să pună la dispoziție credit ieftin, până când economia începe din nou să crească, punct în care se preconizează că dobânzile ar trebui să redevină pozitive. Însă, dacă se intră într-o perioadă fără creștere economică sau chiar descreștere permanentă, dobânzile negative ar putea deveni și ele permanente.

Valoarea optimă a dobânzii, pozitivă sau negativă, depinde de trendul crescător sau descrescător al economiei. În vechea gândire, politica monetară avea scopul de a impulsiona sau de a restrânge creșterea economică la un nivel sustenabil. În noua gândire, politica monetară trebuie să se orienteze, în funcție de nivelul de bază al dobânzii, către rata de creștere sau descreștere a economiei. Keynes a estimat că ar trebui să fie „aproximativ egală cu excesul dobânzii capitalizate pe productivitatea marginală a capitalului în raport cu rata unei noi investiții compatibile cu ocuparea completă a forței

de muncă.“ Această formulă ar trebui să fie modificată dacă, după cum am sugerat în Capitolul al 14-lea, nu ar mai trebui și nu am mai putea să considerăm ocuparea complet remunerată ca pe un bun social pozitiv (aceasta este o consecință necesară a economiei în stare de echilibru și nu atât de înfricoșătoare în prezența unui dividend social). În fapt, ceea ce sugerează Keynes este că taxa pe lichidități ar trebui să fie fixată la un nivel care să compenseze excesul de dobândă în raport cu rolul mediu al capitalului productiv. Cu alte cuvinte, trebuie fixat la un nivel care să nu avantajeze posesia bogăției mai mult decât utilizarea ei.

Buiter și Mankiw nu sunt liberali, ceea ce e semnificativ pentru că propunerile lor sunt contrare intereselor clasei creditorilor, reprezentată în mod obișnuit de conservatori. Economisții liberali susțin uneori un echivalent apropiat al taxei de stagnare: inflația. Inflația este din punct de vedere matematic foarte asemănătoare în efectele ei cu deprecierea valutei, prin faptul că încurajează circulația monetară, descurajează crearea rezervelor și facilitează plata datoriilor. Banii-liberi au câteva avantaje importante. În plus față de eliminarea costurilor clasice ale inflației (costurile cu schimbarea listei de prețuri, costurile pielii pentru încălțăminte etc.), nu împovărează oamenii cu un venit fix. Iată un argument tipic pro-inflație al lui Dean Baker de la Center for Economic and Policy Research (Centrul de Cercetare Economică și Politică):

„Dacă din punct de vedere politic este imposibil să fie crescut deficitul, atunci politicile monetare sunt un alt instrument potențial pentru impulsivizarea cererii. Board-ul Rezervei Federale poate să meargă dincolo de programul de facilitare cantitativă, către o politică care să țintească în mod explicit o rată moderată a inflației (de ex. 3-4%), aducând astfel dobânda reală la o rată negativă. Acest lucru ar avea și beneficiul reducerii imensei poveri constituite de datoriile ipotecare ale zecilor de milioane de proprietari, ca rezultat al colapsului imobiliar. (22)

Problema este: într-un mediu deflaționist când băncile nu creditează, cum ar putea FED-ul să creeze inflație? Aceasta este cea mai mare problemă cu soluțiile inflaționiste într-o situație de supraîndatorare și supracapacitate. Facilitarea cantitativă schimbă active extrem de lichide (fondul de rezervă, alte rezerve) pentru active mai puțin lichide (de exemplu, diverse derivate financiare), dar asta nu va cauza inflația prețurilor sau a salariilor dacă banii noi nu vor ajunge la oamenii care îi vor cheltui. (23) Chiar și dacă FED-ul ar monetiza întreaga datorie, publică și privată, problema esențială tot nu s-ar rezolva. Din cauza unei rate procentuale nule, FED nu a reușit să creeze inflație pentru a ieși din capcana datoriilor în 2008 și 2009. Aici ne întoarcem la argumentul original pentru banii liberi: a face banii să circule.

În sisteme de rezerve cu dobânzi negative, băncile ar fi reticente în a păstra rezerve. Dacă dobânda negativă ar fi de ordinul a 5 până la 8 procente (cât s-au gândit Gesell, Fisher și alți economiști că ar trebui să fie), atunci chiar ar fi în interesul băncilor să împrumute cu dobândă zero, sau poate chiar cu dobândă negativă. Vă întrebați probabil cum ar face bani atunci. În mod esențial ar face la fel cum fac și acum. (24). Depozitele ar fi și ele subiectul unor dobânzi negative, doar că mai mici decât dobânda fondului de

rezervă. Băncile ar oferi dobânzi pentru depozitele la vedere de, să zicem, -7% sau depozite la termene de -5% sau -3% și ar comisiona creditele cu -1% sau chiar 0. (Vedeți acum de ce și banii lichizi ar trebui să se deprecieze; altfel cine ar constitui depozite cu dobânzi negative?)

Dobânzile negative la fondul de rezerve sunt compatibile cu infrastructura financiară existentă: aceleași piețe de hârtii de valoare, aceleași piețe interbancare și, dacă vrem, chiar și același aparat de securitizare* și de tranzacționare a derivatelor. Tot ce s-a schimbat este dobânda. Fiecare dintre aceste instituții are un scop superior, care stă la pândă la fel ca o genă recesivă, așteptând să se facă auzită. Acest lucru este la fel de adevărat pentru cea mai malignă instituție, „inima“ sistemului financiar: Rezerva Federală (dar și alte bănci centrale).

Contrar părerii consacrate, inima nu pompează sânge în sistem, ci mai degrabă îl primește, îl ascultă și-l trimite înapoi în sistem. (25) Este un organ de percepție. În funcție de ceea ce îi transmite sângele, inima produce o varietate de hormoni, mulți din ei descoperiți abia de curând, care comunică și cu alte părți ale corpului, la fel cum propriile ei celule sunt influențate de hormoni exogeni. Funcția de receptor și de modulator al inimii, oferă o cu totul altă perspectivă asupra rolului autorității monetare centrale: un organ care să asculte și să răspundă nevoilor sistemului, mai degrabă decât să pompeze bani în el. FED ar trebui să ia pulsul economiei ca să regularizeze masa monetară, pentru a menține dobânzile la nivelul corespunzător. (26) Injectarea de noi bani în economie ar putea fi făcută la fel ca astăzi – tranzacții dechise pe piață – sau prin cheltuirea guvernamentală de bani fiduciar, în funcție de ce versiune de taxă pe utilizarea bunurilor comune ar angaja. În general, banii pierduți pe taxa de stagnare trebuie injectați înapoi în economie; altfel, nivelul rezervelor ar scădea în fiecare an, indiferent de nevoia de bani pentru facilitarea activității economice. Rezultatul ar fi același tipar de lipsuri, privațiuni și concentrare a bogăției care ne amenință astăzi. De aceea, încă mai avem nevoie de o inimă financiară care să asculte sângele și semnalele pentru a crea mai mult sau mai puțin din acesta.

Un cititor critic ar putea obiecta că, dacă depozitele valutare și bancare ar fi subiectul dobânzilor negative, oamenii ar trece la un alt mediu de schimb, care servește ca mijloc mai bun de stocare al valorilor: aur, de exemplu, sau hârtii de valoare. Dacă ați făcut această observație, stați liniștiți, s-a întâmplat și la case mai mari. Scriind laudativ despre ideea lui Gesell, John Maynard Keynes a tras următorul semnal de alarmă: dacă bancnotele ar fi private de sporul de lichiditate de către sistemul de emisiune, le-ar lua locul o lungă serie de substituenți: instrumente bancare de plată, bilete la ordin, valute străine, bijuterii și metale prețioase în general ș.a.m.d.“ (27) Această obiecție poate fi privită pe mai multe planuri (nici Keynes nu a văzut-o ca pe un obstacol de netrecut, ci mai mult ca pe „dificultate“, pe care Gesell „nu a întâmpinat-o“). Instrumentele bancare de plată, ar trebui, la fel ca și moneda fizică, să fie supuse aceleași depreciere, după cum a fost

---

* O tranzacție sau o schemă prin care riscul de credit asociat unei expunerii, sau unui portofoliu de expunerii, este segmentat pe tranșe – TEI

descriș mai sus. Biletele la ordin implică un spor de risc, care depășește sporul de lichiditate. (28) Bunurile, bijuteriile ș.a.m.d. au costuri mari de stocare.* Însă, cel mai important este faptul că banii sunt, în fond, un contract social care, prin legi, convenții și alte tipuri de consens social, sunt aleși și folosiți în mod conștient. În concluzie, Keynes dă verdictul: „Idea care se află la baza monedei depreciative stă în picioare.“

În practică, orice lucru din lumea materială și socială are și costuri de stocare, după cum Gesell a indicat prin exemplele lui referitoare la ziare, cartofi ș.a.m.d. Mașinile și echipamentele se strică, au nevoie de mentenanță și, în final, se casează. Chiar și acele puține substanțe care nu se oxidează, cum ar fi aurul și platina, trebuie transportate, păzite și asigurate împotriva furturilor; și monedele din metale prețioase se pot zgâria sau îndoi. Banii sunt excepția de la această regulă universală, legea deprecierei. Este parte din ideologia mai generală a omenirii, referitoare la superioritatea omului față de natură. „Descompunerea“ monedelor nu este așadar nicio șmecherie; este doar acceptarea realității. Inspirându-se din calitățile acestui nou lucru numit bani, grecii antici au creat o concepție despre spirit similară în ceea ce privește situarea deasupra legilor naturii – etern, abstract, nonmaterial. Această diviziune a lumii între spirit și materie și tratarea lumii în consecință, ca fiind non-sacră, se apropie de sfârșit. În același ritm, se sfârșesc și tipurile de bani care au dus în primul rând la această diviziune. Banii nu vor mai fi o excepție de la legea universală a perisabilității.

„Dificultatea“ lui Keynes subliniază importanța ideii de nu mai crea depozite artificiale de bogăție care, la fel ca și banii de astăzi, încalcă legile naturii. Un exemplu constă în dreptul de proprietate asupra pământului care, din punct de vedere istoric, a fost instrumentul de concentrare al averii pe care au adus-o astăzi banii. Dobânda negativă la bani trebuie să acompanieze și taxele pe pământ menționate de George și Gesell, precum și orice altă sursă de „profit economic“. Bunurile fizice, precum banii, genomul, ecosistemul și spectrul electromagnetic, precum și bunurile culturale, cum ar fi ideile, invențiile, muzica și poveștile, trebuie să poarte aceleași costuri de stocare ca și banii, altfel îngrijorarea lui Keynes se va adevăra. Din fericire, dispunem de o norocoasă convergență între corectitudine și logică, prin aceea că obligațiile sociale care rezidă din utilizarea bunurilor comune, apar pe de altă parte ca taxă pe lichiditate pentru orice mijloc înlocuitor de stocare a valorii. În esență, indiferent dacă este aplicat la bani sau la bunuri comune, acest principiu este general valabil: păstrăm doar folosind într-un mod social – productiv. Punând deoparte, pierdem.

Nu toată lumea ar putea beneficia de banii liberi, mai ales într-o primă fază. La fel ca și inflația, moneda depreciativă este în avantajul debitorilor și în dezavantajul creditorilor. Scriind despre inflație, acest comentator rezumă clar:

„Cauza de bază a acestei dorințe de inflație foarte joasă este dorința din partea deținătorilor de obligațiuni de a vedea un rezultat real din investițiile cu risc zero și din

---

* Costul de stocare al unui bun include costul depozitării, al asigurării și/sau dobânda sau alte costuri neprevăzute – TEI

depozite... Este scandalos faptul că oamenilor ar trebuie să le fie plătit un beneficiu real pentru că împrumută bani aceleiași bănci centrale care îi și tipărește. Nevoia oamenilor bogați, mai puțin supuși taxelor, constă în faptul că ei își pot permite riscul și astfel pot să atragă investiții și creștere în economie. Dacă vor să își păstreze o parte din portofoliu sub formă de depozite cu risc zero, atunci nu ar trebui să se aștepte să își mențină aceeași bogăție relativă.“ (29)

Acest argument este în spiritul lungii tradiții a lui George și Gesell, descrisă mai sus, care recunoaște faptul că oamenilor nu ar trebui să le fie posibilă obținerea de profit din simplul act al deținerii. Posesorii averii sunt cei care au grijă de ea, administratorii ei și, dacă nu o pun în beneficiul societății, atunci, până la urmă, bogăția va ajunge la alții care vor face asta.

Revoluționarii din trecut care au recunoscut ilegitimitatea celor mai multe acumulări de bogăție, au vrut să îndrepte lucrurile prin confiscare și redistribuire. Eu pledez pentru o abordare mai blândă și mai treptată. Una dintre perspective ar fi o taxă pe deținerea de bani, asigurând că singurul mod de menținere a averii este investiția cu risc, sau am mai putea spune, o decizie înțeleaptă referitoare la cum să direcționezi fluxul magic al creativității umane. Cu siguranță, această abilitate merită o recompensă și aici apare, de altfel, o esențială verigă lipsă a teoriei marxiste a valorii, care ignoră dimensiunea antreprenorială a alocării capitalului.

În timp ce economiștii curajoși, dar totuși convenționali, pe care i-am menționat, văd dobânda negativă ca pe o măsură temporară pentru promovarea împrumuturilor și salvarea din capcana lichidităților deflaționare, adevărata ei însemnătate merge mult mai departe. O capcană a lichidităților nu este o aberație temporară, cauzată de colapsul unei himere economice; este o stare predefinită omni-prezentă, care își are originea în scăderea productivității marginale a capitalului (30), ea însăși rezultatul îmbunătățirilor tehnologice și al competiției. După cum a arătat Keynes:

„Dacă crește umărul activelor care încep prin a avea o productivitate marginală cel puțin egală cu rata dobânzii, atunci productivitatea lor marginală (din motive suficient de evidente, deja menționate) are tendința de a scădea. Astfel că vine un moment când nu mai merită să le produci, decât dacă dobânda descrește *pari passu**. Dacă nu este nici un activ al cărui productivitate marginală să atingă rata dobânzii, producția următoare de capital se va opri. (31)

După cum am argumentat deja, această posibilitate a fost amânată foarte mult timp deoarece tehnologia și imperialismul au transferat bunurile și serviciile din sfera bunurilor comune în cea a economiei monetizate. Când bunurile comune se epuizează, crește necesitatea îndepărtării barierelor dobânzii. În mod previzibil, Keynes opinează că „acei reformatori – care au căutat un remediu prin crearea unor costuri de stocare artificiale pentru bani, prin intermediul unui mijloc de plată legal, care să se deprecieze periodic cu o valoare dată, în scopul de a-i păstra calitatea de monedă – erau pe drumul cel bun; și

---

* Sintagmă latină care înseamnă „cu același pas“ – TEI

valoarea practică a propunerii lor merită a fi luată în considerare.“ (32) O astfel de măsură (și echivalentul ei modern pe care l-am discutat) ar permite investiția de capital cu productivitate marginală negativă – cu alte cuvinte, băncile ar împrumuta, de bună voie, firmelor care obțin o rentabilitate a investițiilor zero sau mai puțin de zero.

Dat fiind faptul că sursa crizei economice este încetinirea inevitabilă a creșterii și faptul că suntem în tranziție spre o economie ecologică, în stare de echilibru, propunerile de monedă depreciativă oferă mai mult decât un remediu temporar pentru o economie care stagnează; ele promet o bază sustenabilă, pe termen lung, pentru o economie care nu mai crește deloc. Din punct de vedere istoric, contracția economică, sau creșterea stagnantă, a însemnat sărăcie: polarizarea economică, o adâncire a prăpastiei între cei care au și cei care nu au. Banii liberi previn astfel de întâmplări, punând la dispoziție un mod de circulație a banilor care nu e nevoie să fie impulsivat de împrumuturi dependente de creștere.

Combinați cu alte schimbări menționate în această carte, banii liberi vor avea efecte profunde asupra economiei umane și a psihologiei. Ne-am obișnuit atât de tare cu lumea banilor-camătă, încât confundăm multe din efectele lor cu legile de bază ale economiei, sau cu natura umană. După cum voi descrie, un sistem monetar care încorporează o nouă perspectivă a identității și o nouă poveste a oamenilor – un sine conectat, care trăiește într-un spirit co-creativ cu pământul – va avea efecte cu totul diferite. Intuițiile dezvoltate secole de-a rândul nu vor mai fi valabile. Lăcomia, lipsurile, cunaticarea și transformarea tuturor bunurilor în mărfuri, „preferința de timp“ pentru consum imediat, disprețuirea viitorului de dragul prezentului, opoziția fundamentală dintre interesul financiar și bunăstarea comună, sau semnul egalității între securitate și acumularea de averi, nu vor mai fi axiomatice.

Criza datoriilor: o oportunitate pentru tranziție

O oportunitate grozavă pentru tranziția la moneda cu dobândă negativă ar putea fi foarte aproape, sub forma „bombei datoriilor“ care aproape a distrus economia mondială în 2008. Fiind formată de valori foarte mari ale datoriilor suverane, datoriile ipotecare, restanțe ale cardurilor de credit, împrumuturi de studiu și alte datorii care nu vor mai fi plătite niciodată, bomba datoriilor nu a fost niciodată dezamorsată, ci doar amânată. Au fost acordate împrumuturi noi pentru a-i ajuta pe cei împrumutați să le plătească pe cele vechi, dar bineînțeles, până când datornicii nu își cresc veniturile, ceea ce se poate realiza doar prin creștere economică, această soluție nu face decât să prelungească agonia și să înrăutățească situația. La un moment dat incapacitatea de plată nu va mai putea fi evitată. Există vreo ieșire?

Există. Răspunsul constă într-o versiune modernă a reformei economice a lui Solon, de acum 2600 de ani: ștergerea datoriilor și reformarea convențiilor privitoare la bani și proprietate. La un moment dat va fi necesar să înfruntăm realitatea: datoriile nu vor mai fi plătite niciodată. Ori vor fi păstrate oricum, iar datornicii individuali și guvernamentali vor rămâne într-o stare de servitute, ori vor fi șterse și se va lua totul, din nou, de la zero.

Problema celei de-a doua variante este că, din cauza faptului că economiile și datoriile sunt două fațete ale aceleiași monede, cei care economisesc și investitorii s-ar ruina instantaneu, iar întregul sistem financiar s-ar prăbuși. O prăbușire bruscă ar avea ca rezultat un dezechilibru social generalizat, războaie, revoluții, înfometare ș.a.m.d. Pentru a preveni aceste consecințe, o alternativă imediată este reducerea treptată a datoriilor.

Criza din 2008 a oferit un indiciu despre cum s-ar putea întâmpla aceasta, fiind văzută ca parte din tranziția spre o economie cu dobândă negativă. Atunci când criza a amenințat cu insolvența cele mai importante instituții financiare, răspunsul Rezervei Federale a fost monetizarea datoriilor nerecuperabile, care înseamnă că le-a cumpărat – a schimbat instrumente financiare toxice pe bani lichizi. Și continuă să monetizeze datoria guvernamentală (care, de asemenea, cel mai probabil nu va fi plătită niciodată) prin programul de facilitare cantitativă.* La un moment dat, pentru a evita colapsul total, în viitor vor fi necesare măsuri similare, la o scară și mai mare.

Problema este că toți acești bani merg la creditorii, nu la debitorii. Debitorilor nu le este mai ușor să plătească; nici creditorilor nu le este mai facil să împrumute. Acțiunea FED-ului a atras critici înverșunate deoarece, prin efectul său, a oferit instituțiilor financiare prădătoare, bani gheață imediat disponibili, în schimbul investițiilor proaste pe care tot ei le-au creat și tranzacționat, în mod iresponsabil, a căror valoare de piață era probabil de câțiva bănuți. Au primit pentru ele valori nominale și, ca să fie totul și mai rău, au investit lichiditățile în obligațiuni cu risc zero, le-au plătit ca prime manageriale, sau au cumpărat firme mai mici. Între timp, niciuna dintre datorii nu le-au fost șterse datornicilor. Ca urmare, programul nu a făcut nimic pentru a ameliora polarizarea bogăției.

Ce s-ar întâmpla dacă datoriile ar fi monetizate în bani liberi? Atunci, chiar dacă creditorii nu și-ar pierde banii peste noapte, așa cum s-ar întâmpla în cazul intrării în incapacitate de plată, sau a colapsului financiar sistemic, soluția salvatoare nu i-ar îmbogăți și mai mult, pentru că ar primi un activ depreciativ. Cât despre datornici, autoritatea monetară ar putea reduce sau anula datoriile lor cu orice valoare pe care o consideră potrivită (care, probabil, ar fi determinată printr-un proces politic). Asta ar putea include reducerea dobânzii până la zero, sau chiar reducerea ratei ipotecare. Astfel, spre exemplu, dobânzile creditelor de studiu ar putea fi reduse la zero, ratele ipotecare ar putea fi aduse la nivelul de dinainte de boom-ul imobiliar, iar datoriile suverane ale țărilor din lumea a treia ar putea fi șterse complet.

Este adevărat că, deși această monetizare a datoriilor ar putea crește consistent masa monetară, deoarece banii ar fi subiectul deprecierei, ea ar scădea totuși din nou, în timp, în mod natural. Autoritatea monetară ar putea să o reducă mai repede prin vânzarea de datorii restructurate pe piața deschisă.

Fără dobânzi negative sau ștergerea datoriilor descrise până aici, acțiunile de salvare ale FED nu înseamnă nimic altceva decât bani gratis (și nu bani liberi), pentru acei oameni

---

* Facilitarea cantitativă reprezintă o politică monetară guvernamentală, utilizată în creșterea ofertei de bani prin cumpărarea de titluri de stat sau alte titluri de pe piață. O bancă centrală cumpără active financiare de la bănci comerciale sau instituții private, măbind astfel masa monetară – TEI

care îi au deja pe cei mai mulți. Dacă li se va permite mai departe băncilor mari și insituțiilor financiare să își păstreze amăgirea, măcar să accepte în schimb un sistem croit împotriva unor noi acumulări de avere. Da, interesele financiare pierd în cazul acestei propuneri, chiar și dacă doar gradual, dar care e alternativa? Polarizarea crescândă a bogăției nu este sustenabilă.

Oportunitatea pe care am avut-o în 2008 se va repeta, deoarece criza datoriilor nu va trece (fără o miraculoasă creștere economică). De fiecare dată, soluția a fost și mai multă datorie, care este trecută de la indivizi și corporații la națiuni și înapoi, crescând mereu. De exemplu, când băncile irlandeze erau la marginea prăpastiei în 2010, guvernul le-a salvat, transferând problema în propriile sale bilanțuri și riscând o criza a datoriilor suverane. Ca să evite catastrofa, FMI și BCE au acordat Irlandei împrumuturi cu dobândă de 6% pentru a-și achita datoriile vechi. Dacă economia Irlandei nu crește cu 6% pe an (ceea ce este imposibil, având în vedere măsurile dure de austeritate prin care au fost condiționate împrumuturile), problema va reapărea în câțiva ani și va fi și mai mare. De fapt, tot ce facem este să împingem problema undeva în viitor.

Deținătorii de obligațiuni nu vor să își asume o pierdere. (33) Ei vor tot mai mult și mai mult pentru ei înșiși. Pe termen lung, este matematic imposibil să fie îndeplinită această dorință. Poate fi susținută numai atâta timp cât restul societății este dispusă să suporte condiții tot mai proaste: mai multă austeritate, mai multă sărăcie și mai mult venit în serviciul datoriilor.

La un anumit moment, noi ca societate vom spune „Ajunge!” O salvare tot va fi necesară, pentru că urmările unui colaps brusc al sistemului ar fi catastrofale. Dar când se va întâmpla – și s-ar putea întâmpla simultan pentru mai multe categorii de datorii – hai să înfruntăm adevărul. Concentrarea averii și camăta din spatele ei trebuie să înceteze. S-ar putea să nu avem altă soluție decât să salvăm bogăția, pentru că fiecare parte din economia globală este legată de celelalte, dar să plătim prețul corect pentru această salvare: eliberarea treptată a societății de datorii.

Să ne gândim la viitor

Concentrați la toate detaliile tehnice despre bani și finanțe, să nu pierdem din vedere esența acestui efort: restabilirea adevăratului scop al banilor, acela de conector între daruri și nevoi și de talisman magic, care coordonează creativitatea umană pentru un final comun. E ciudat să spun că banii sunt un element cheie al unei lumi mai frumoase, despre care inima îmi spune că e imposibilă, pentru că banii mi-au repugnat mult timp, privindu-i ca pe cauza răului și a ruinei.

Oricum, repulsia noastră față de bani se bazează pe ceea ce au fost banii, nu pe ceea ce ar putea deveni. Banii cu dobândă negativă, susținuți de lucruri sacre, într-o economie ecologică, întorc Era Cămătăriei cu susul în jos. Este complet revoluționar, modificând fundamental experiența umană. Această transformare reverberează la toate nivelurile, de la cel exterior la cel interior, de la cel economic la cel spiritual.

În capitolul al 9-lea, „Povestea valorii“, am explicat că actuala convenție socială referitoare la bani este „Se vor da bani, numai acelor care fac și mai mulți“, care de fapt înseamnă participarea la expansiunea domeniului bunurilor și serviciilor. Energia societății este direcționată spre ceea ce extinde domeniul banilor și al proprietății, domeniul uman, acela care a devenit posesie. Este parte din Ascensiunea Omenirii pe calea dominării naturii. Diminuarea dobânzilor sub zero face posibile investițiile care au rentabilitatea capitalului zero sau sub zero. Vă sună contraintuitiv? Pare că e în contradicție cu întregul concept de „investiție“? Chiar este contraintuitiv, dar doar pentru că intuiția noastră a fost condiționată de o cultură a creșterii economice veche de secole, așa încât abia mai putem concepe posibilitatea unei alte funcții a banilor, sau un alt model de business, care să nu fie dependent de profit. (Bineînțeles, avem organizații non-profit, dar acestea sunt fundamental diferite de afaceri. Aceasta este o diferență care se va diminua).

Uitați un exemplu tipic de cât de ciudat de contraintuitiv poate fi asta. Imaginați-vă că mergeți la bancă și spuneți „Aș vrea să împrumut bani pentru afacerea mea. Acesta este planul de afaceri. Vedeți, dacă îmi împrumutați 1 000 000 dolari, o să câștig 900 000 dolari în patru ani. Deci, vă rog să îmi împrumutați 1 000 000 dolari cu dobândă negativă și vă returnez în rate 900 000 dolari.“

„Planul dumneavoastră de afaceri e minunat“, ar spune banca. „Uitați banii.“ De ce sunt de acord? Deoarece dacă 1 000 000 dolari ar fi păstrați ca bani lichizi, ei s-ar deprecia cu o rată mai mare, să spunem de 7%, iar după patru ani ar mai rămâne doar vreo 740 000 dolari. Este în beneficiul băncii să facă împrumutul descris mai sus.

Un alt mod de a înțelege dinamica monedelor depreciative este că, la fel ca inflația, face ca speculația cu fluxurile monetare viitoare să fie neinteresantă. În „*Ascensiunea omenirii*“, dau următorul exemplu:

„În timp ce dobânzile încurajează speculațiile cu fluxuri monetare viitoare, deprecierea oferă oportunitatea unei gândiri pe termen lung. Conform calculelor din zilele noastre, o pădure care generează pentru totdeauna sustenabilitate de 1 milion dolari pe an, este mai valoroasă dacă e tăiată pentru un profit imediat de 50 milioane dolari. (Valoarea netă actuală a pădurii sustenabile, calculată cu o rată de discount de 5%, este de doar 20 milioane dolari). O disprețuire a rezultatelor viitoare în comportamentul infam de scurtă durată al corporațiilor, care sacrifică (până și propria) bună-starea pe termen lung de dragul rezultatelor pe termen scurt ale trimestrului financiar. Acest comportament este perfect justificat într-o economie bazată pe dobândă, dar într-un sistem depreciativ, purul interes propriu ar dicta ca pădurea să fie păstrată. Lăcomia nu ar mai motiva jefuirea viitorului în beneficiul prezentului. Deoarece scontarea exponențială a cash-flow-urilor viitoare implică, până la urmă, „cheltuirea“ întregului pământ, această caracteristică depreciativă devine extrem de atractivă.“

Imaginați-vă că sunteți Președintele Lumii și primiți următoarea ofertă de la extratereștri: „Lider suprem, produsul mondial brut sustenabil este de 10 trilioane dolari pe an. Am vrea să îți facem o ofertă: 600 trilioane dolari pentru întreaga planetă. E

adevărat că plănuim să extragem toate resursele, să distrugem stratul de sol fertil, să otrăvim oceanele, să transformăm pădurile în deșerturi pe care să le folosim drept groapă de gunoi pentru deșeuri radioactive. Dar gândește-te numai – dolari trilioane dolari! O să fiți toți foarte bogați!“ Bineînțeles că ați spune nu, dar privind colectiv, în zilele noastre cam spunem da acestei oferte. Respectăm îndeaproape planul extraterestrilor, atingând poate în următorii zece ani 600 trilioane dolari (produsul mondial brut actual este de 60 trilioane dolari pe an). Ruinăm pământul prin milioane de mici decizii zilnice.

Și asta este încă economic. La actualele rate ale dobânzilor, 600 trilioane de dolari generează venituri de 20 trilioane de USD. În „*Ascensiunea omenirii*“ citez mai mulți economiști cunoscuți care susțin că, din moment ce agricultura însumează doar 3% din PIB, încălzirea globală, sau o scădere de 50% din rezultatul agriculturii, nu ar conta prea mult. Cel mult, PIB-ul (vă amintiți, nivelul total al „binelui“) ar scădea cu numai 1,5%. Pare absurd, dar în actuala logică a jafului este destul de rezonabil. Într-un articol din 1997, din revista *Nature*, economistul ecologist Robert Constanza a apreciat ecosistemul global la o valoare de 22 trilioane dolari, cu doar 20% mai mult decât produsul mondial brut anual. A fost bine intenționat, sperând să aducă un motiv economic (și nu doar unul moral) pentru păstrarea planetei. Doar că, în ton cu același principiu, principiul „valorii“, nu ar fi în interesul nostru să o păstrăm, dacă primim o ofertă mai bună.

Mai mult, nu vi se pare total neinspirat să rezumi argumentul păstrării ecosistemului doar la suma de bani pe care o vom economisi? Acest argument cade în același păcat care a cauzat deja atâtea neazuri: că banii sunt un standard potrivit al valorii; că toate lucrurile pot fi și trebuie să fie măsurate și cuantificate; că putem lua cele mai bune decizii doar adunând numere.

„Sustenabilitatea“ a fost de multă vreme un cuvânt „la modă“, încât acum a devenit aproape un clișeu. Totuși, în ciuda faptului că toată lumea e de acord cu el, sustenabilitatea duce o luptă deja pierdută cu profitul. Pădurile mor, lacurile seacă, deșerturile se întind, iar pădurile tropicale continuă să cadă pradă defrișărilor – ritmul nu s-a diminuat în ciuda eforturilor susținute ale ecologiștilor din ultimele patru decenii. La fiecare colț trebuie să înfrunte puterea banilor care, fără milă, caută profitul pe termen scurt, chiar și în detrimentul supraviețuirii pe termen lung. După cum a scris Lenin într-un context ceva mai diferit, „Capitaliștii ne vor vinde frânghia cu care o să îi spânzurăm.“ Miopia capitalului se trage, la nivel profund, din dobândă, care necesită discountarea cash-flow-urilor viitoare.

Cu rate ale dobânzilor sub zero, ar predomina gândirea opusă. Imaginați-vă că sunteți Președintele Lumii. Acum oferta extraterestrilor nu mai este atât de atractivă. De fapt, cu dobândă negativă, nicio sumă de bani nu ar fi suficientă pentru a cumpăra pământul, pentru că banii vor fi mai valoroși în viitor decât echivalentul cantitativ din prezent, iar valoarea lor viitoare crește exponențial în timp. Le-ați spune extraterestrilor: „Pământul nu e de vânzare cu nici un preț“.

Nu este asta ceea ce ar trebui să spunem astăzi, când economia insistă să pună un preț pe baza ecologică a civilizației și a vieții? Nu este asta ceea ce ar trebui să spunem

astăzi și pentru orice schimb al comorii infinite pentru o sumă finită de bani? Cred că e timpul să ne oprim din a pune preț pe frumusețe, viață, sănătate și pe viitorul copiilor noștri.

Îmi dau seama că exemplul meu legat de specularea financiară a pământului pare tras de păr și că cineva ar putea construi un argument economic care să îl chestioneze serios. Ideea mea este că dobânda negativă modifică perspectiva asupra a ceea ce se numește comportament „economic“. Activitățile care aduc beneficii peste treizeci, cincizeci, sau o sută de ani – care într-adevăr aduc beneficii celei de-a șaptea generații – au o motivație economică totul opusă celei de azi, când doar o persoană idealistă ar face așa ceva. Cu dobândă negativă și monedă depreciativă, ideile noastre nu se vor mai bate cap în cap cu interesul economic.

Să luăm în considerare un exemplu practic. Să presupunem că vă gândiți dacă să instalați panouri solare pentru afacerea Dvs. Costul inițial ar fi de 100 000 dolari și v-ar aduce economii de 1 000 dolari pe an. În acest moment nu ar fi economic să le instalați, deoarece valoarea netă actuală de 1 000 dolari pe an este mult mai mică decât 100 000 dolari (chiar și la o rată mică a dobânzii). Dar dacă dobânda este zero sau negativă, decizia devine economică. Oamenii iau deja astfel de decizii chiar dacă nu sunt economice, pentru că adevărul din inimile noastre contrazice logica economică. În inimile noastre știm foarte bine că ideologia care echivalează banii cu binele este greșită. Trebuie să repunem banii și binele în pozițiile și raporturile lor inițiale.

Încă un exemplu: să presupunem că aveți o pădure. Puteți ori să o distrugeți, vânzând-o pentru a fi tăiată și exploatată pentru un profit imediat de 1 milion dolari, sau puteți tăia bușteni în mod sustenabil pentru 10 000 dolari pe an, pentru totdeauna. Ei bine, dobânda la 1 milion de dolari este cel puțin dublă față de venitul obținut în urma exploatării sustenabile – ați putea chiar să o încasați. Dar dacă dobânzile sunt negative, această logică nu mai ține.

Internalizarea costurilor externe funcționează în mod sinergetic cu moneda depreciativă pentru a transforma banii într-o forță a binelui. Prima aliniază interesul privat cu cel public, cea de-a doua promovează gândirea pe termen lung, în detrimentul celei pe termen scurt. Deși ambele sunt îmbunătățiri ale aceluiași sistem, niciuna nu garantează o lume sustenabilă dacă sunt aplicate individual. Doar împreună echilibrează decizia economică și interesul pe termen lung al societății și planetei.

Bineînțeles, sunt timpuri când gândirea pe termen lung nu este potrivită. Avem multe nevoi pe care preferăm să le satisfacem acum, mai degrabă decât mai târziu. Dacă murim de foame, preferăm să mâncăm o masă astăzi, decât o sută peste un an. În special Școala Economică Austriacă, dar în general economiștii neoclasici, extrapolează asemenea exemple pentru a susține că dorința de a consuma cât mai mult, chiar acum, e în natura umană. În viziunea lor, dobânda este un fel de compensare pentru amânarea consumului, o recompensă pentru o răsplată întârziată. Cu alte cuvinte, tu, drag cititor, îți dorești la nebunie să îți maximizezi utilitatea prin cheltuirea tuturor banilor chiar acum, dar îți este indus să nu o faci, pentru că știi că vei putea avea mai mult, mai târziu, datorită dobânzii.

Acest concept este cunoscut în economie drept postulatul preferinței de timp. Preferința de timp – această preferință presupusă pentru consum imediat – este crucială pentru modelul utilității cu discount, dezvoltat de Paul Samuelson în 1930, care stă la baza celor mai multe teorii economice convenționale de astăzi. De asemenea, este crucială pentru multe din „negările“ moderne ale lui Keynes. Am descoperit un material unic de economie matematică care se adresa monedelor depreciative, în care postulatul preferinței de timp era variabila cheie în construirea unei demonstrații (amăgitoare) referitoare la cât de dăunătoare sunt astfel de monede pentru bunăstarea publică. (34)

Logica lui Keynes pe care am descris-o minimizează preferința de timp. Keynes nu a negat-o complet, dar a spus că ființele umane tind să cheltuiască o proporție mai mică din venitul lor, cu cât acesta crește. E evident că dacă mori de foame, o să îți consumi tot venitul, imediat, pe mâncare; dacă ai suficienți bani ca să îți rezolvi toate problemele urgente, vei putea să folosești surplusul poate pe cărți, sau distracții; când și acele dorințe îți vor fi fost îndeplinite, vei dori probabil să îți cumperi un Rolls-Royce. Dar cu cât ai un venit mai mare, cu atât devine mai puțin urgent să îl cheltuiești. Keynes credea, așadar, că oamenii au o înclinare spre a economisi, fără să aibă nevoie de un premiu (dobânda) ca să își amâne consumul. Într-adevăr, el credea că această tendință de economisire poate fi distructivă dacă duce la concentrarea averii. De aceea, el era de acord cu rate zero, sau negative, ale dobânzii.

Citind literatură din anii 1930 și 1940 am fost șocat de intensitatea și puțin deghizata afectivitate a criticii îndreptate către Keynes de către economiștii sistemului. (35) Acest soi de dispreț este tipic pentru orice discuție, atunci când sistemul consacrat intuiește că o nouă teorie îi pune în pericol percepțiile centrale, care îi definesc domeniul. Teoria lui Keynes prezintă cel puțin două provocări foarte profunde. Prima, ideea lui despre tendința naturală de a economisi, susține în fond că banii în sine sunt subiectul diminuării utilității marginale – cu cât am mai mulți, cu atât îmi este mai inutil fiecare dolar în plus. (36) Mi se pare evident, dar aparent nu este atât de evident pentru economiștii clasici, care sugerează o ecuație liniară între bani și utilitatea indivizilor și a societății. De fapt, ei o definesc ca atare și susțin teorema de bază că ființele umane caută să își maximizeze propriul interes prin maximizarea veniturilor.

Dacă respingem ecuația liniară a banilor și utilității (adică „bunul“), respingem și ideologia mult prea iubită conform căreia putem maximiza bunurile comune prin maximizarea creșterii economice. Negăm și argumentul utilitarian al capitalismului care maximizează bogăția, deschizând ușa unor idei care subliniază, în schimb, distribuția echitabilă a bogăției. Din punct de vedere matematic, dacă banii sunt subiectul diminuării utilității marginale, distribuția optimă a banilor este cât se poate de echitabilă. Oferind o justificare pentru redistribuirea bogăției de la bogați, gândirea lui Keynes este, destul de logic, anatema pentru ideologii bogaților.

Dar viziunea lui Keynes referitoare la preferința pentru lichidități implică o provocare și mai mare decât asta. Să ne gândim din nou la perspectiva opusă, exemplificată de economiștii clasici și avocații Școlii Austriece, cum că oamenii sunt

risipitori prin natura lor. După cum a exprimat economistul de sec. al IX-lea, N. W. Senior, „a te abține de la o plăcere care îți este la îndemână, sau a căuta rezultate distante mai degrabă decât imediate, sunt printre cele mai dureroase exerciții pentru voința umană.“ (37) Aici este un exemplu mai recent, al unui urmaș al lui von Mises:

„Nu poate exista nicio rezervă de fonduri care se pot împrumuta fără economii precedente, adică fără abținere de la de posibilul consum al unor bunuri prezente (un exces al producției curente față de consumul curent). Nu ar exista nici rată a dobânzii, nici a preferinței de timp. Sau, mai degrabă, rata dobânzii ar fi infinit mai mare, ceea ce oriunde în afara Grădinii Raiului ar fi echivalent cu o existență asemănătoare cu a animalelor. Oamenii și-ar duce cu greu existența primitivă, înfruntând realitatea cu mâinile goale și doar cu dorința de gratificare imediată.“ (38)

În acest caz, dobânda este un premiu pentru cumpătare și reținere. În această viziune găsim ecoul unor ideologii profunde și ascunse, care stau la baza civilizației noastre; de exemplu, că progresul uman, atât cel spiritual, cât și cel material, vin din câștigarea unui război cu natura: forțele naturale în exterior și dorința, plăcerea și instinctele animalice în interior. Austeritatea devine o virtute majoră; fără ea, ideologia spune că nu am fi cu nimic mai buni decât animalele. Nu am fi beneficiat de ascensiune într-o zonă umană, separată și mai bună, despărțită de natură. Karl Marx o spune așa:

„Cultul banilor are partea lui ascetică, auto-negarea și sacrificiul propriu – economisirea și frugalitatea, disprețul pentru lumesc, temporal și plăceri frugale; fuga după comoara eternă. De aici, legătura dintre puritanismul englez sau protestantismul danez și îmbogățire.“ (39)

Această mentalitate depășește cultura noastră. Trebuie să amâni gratificarea. Trebuie să îți ții în frâu dorințele, cu gândul la recompense viitoare. Durerea de acum înseamnă câștigul de mai târziu. Fă-ți tema pentru examen. Du-te la muncă pentru salariu. Fă mișcare ca să fii sănătos. Ține o dietă ca să fii slab. Dedică-ți viața către ceva care se plătește bine, chiar dacă nu e pasiunea ta, ca să poți să beneficiezi de o pensionare plăcută. În toate acestea aplicăm un regim al amenințărilor și recompenselor, structurat astfel încât să ne autodepășim lenea sau egoismul. Dobânda devine un motivator în războiul cu sinele, depășirea ușurătății noastre demne de pedeapsă.

Dar asta este, cu adevărat, natura umană? Este într-adevăr în natura noastră să consumăm și să supra-consumăm, fără să ne gândim la alți oameni, alte ființe, sau la viitorul nostru? Nu. Vechii greci, deși nu sunt cunoscuți având cele mai filantropice perspective asupra naturii umane, au avut dreptate. După cum a spus Aristofan, în toate lucrurile – pâine, vin, sex ș.a.m.d. – există sațietate. Nevoile noastre sunt limitate și când le-am îndeplinit, ne îndreptăm spre alte lucruri și suntem împinși spre generozitate. „Dar sațietate de bani nu există“. Nu tendința de consum este cea care nu are limită; dimpotrivă, dorințele fără limită apar odată cu banii. După ce obțin un exces de consumabile, oamenii râvnesc pur și simplu după bani, nu după ceea ce ar putea cumpăra cu ei și această năzuință nu are limită. Economisții neoclasici (și Școala Austriacă) o spun invers, dar Gesell și Keynes au avut dreptate când căutau să le ia banilor măcar câteva din

caracteristicile care îi transformă într-o tentație fără limită. Keynes era conștient – și a explicat într-adevăr – că dominația preferinței pentru lichidități, față de preferința de timp, era un element de bază al teoriei lui: „o lege psihologică“, după cum a numit-o.

Binînțele, pentru unii oameni – dependenți de mâncare, sex sau alcool – chiar nu există sațietate în lucrurile enumerate de Aristofanes. Oare asta demonstrează că oamenii sunt totuși lacomi? De fapt, exemplul adicțiilor ne iluminează referitor la ceea ce este eronat cu banii. Dependența apare când folosim ceva ca pe un substitut pentru altceva care ne este cu adevărat necesar – mâncarea de exemplu, ca substitut pentru legături, sexul ca substitut pentru intimitate emoțională; ș.a.m.d. Banii ca scop universal devin un substitut pentru multe alte lucruri, inclusiv acelea pe care economia monetară le-a distrus: comunitatea, legătura cu locul, legătura cu natura, timpul liber și altele.

Când vorbim despre lichiditatea banilor, ne referim simplu la faptul că îi putem schimba ușor pe orice altceva ne dorim. Acum, în economia monetară, putem schimba orice marfă pe o altă marfă, dar nu direct, ci prin intermediul mijlocului de schimb (banii). De ce am prefera atunci banii altor mărfuri? Cu excepția acelor cazuri când avem o nevoie, care trebuie satisfăcută rapid (și asta presupune să ai la îndemână o cantitate suficientă din mijlocul de schimb), singurul motiv pentru preferința banilor este acela că, prin păstrare, nu își pierde din valoare. Neperisabilitatea banilor îi transformă nu numai într-un intermediar universal, dar și într-un scop universal. Dacă reușim să creăm o monedă care să nu fie de durată, atunci îi păstrăm funcția de intermediar, dar nu și pe cea de scop. Și atunci facem posibilă o formă de bogăție care se diferențiază radical de tot ceea ce am cunoscut până acum.

Mai mult pentru mine este mai mult pentru tine

Odată cu introducerea banilor liberi, valoarea banilor a fost redusă la aceea a umbrelor; prietenii și rudele se ajută reciproc, împrumutându-se cu bani, ca și cum asta ar fi cea mai banală chestiune. Nimeni nu păstrează sau nu poate păstra rezerve de bani, deoarece este obligatoriu ca banii să circule. Dar pentru că nimeni nu are voie să păstreze rezerve de bani, acestea nici nu sunt necesare. Deoarece circulația banilor este ordonată și neîntreruptă. – Silvio Gesell

Echivalentul „mijlocului universal“ și al „scopului universal“ în economia modernă este „mijloc de schimb“, respectiv „mijloc de păstrare a valorii“. Un mod de a înțelege efectul dobânzii negative este că separă aceste două funcții. Aceasta este o schimbare profundă. Cei mai mulți economiști consideră faptul că sunt „mijloc de schimb“, respectiv „mijloc de păstrare a valorii“, funcții definatorii ale banilor. Dar combinarea acestor două funcții într-un singur obiect cauzează necazuri, deoarece un mijloc de schimb trebuie să circule pentru a fi util, iar un mijloc de depozitare a valorii trebuie să fie păstrat, pentru a nu circula. Această contradicție a creat secole de-a rândul tensiuni între bunăstarea individuală și cea a societății.

Tensiunea dintre bunăstarea individuală și cea a societății reflectă concepția sinelui atomizat, care domină societatea actuală. Așa că un sistem care rezolvă această dispută,

promite consecințe profunde pentru conștiința umană. În Capitolul I, am scris „În timp ce banii de astăzi încorporează principiul „Mai mult pentru mine, înseamnă mai puțin pentru tine“, într-o economie a darului, „mai mult pentru tine“ este, deopotrivă „mai mult pentru mine“, pentru că cei care au, dăruiesc celor care sunt în nevoie. Darurile întăresc înțelegerea mistică a participării la ceva mai mare decât tine și care, totuși, nu este separat de tine. Axiomele interesului rațional pentru sine se schimbă, pentru că acest sine s-a extins, pentru a cuprinde ceva din celălalt.“ Putem atribui banilor aceleași proprietăți ca și darurilor?

Într-o economie bazată pe bani liberi, bogăția ar însemna ceva total diferit față de ceea ce înseamnă astăzi și, de fapt, ar împrumuta multe din caracteristicile pe care le-a avut în societatea primitivă, cea bazată pe dar. În societățile de vânători și culegători, care erau în general nomade, posesiunile erau literalmente o povară. „Costurile de depozitare“ pe care le au banii astăzi erau destul de reale. Și în societățile sedentare agricole, posesiunile precum cirezile sau hambarele cu grâne, deși dorite, nu aduceau aceeași siguranță cu faptul de a fi integrat într-o rețea vastă de relații sociale ale dăruirii și primirii. Grânele pot putrezi, iar cirezile pot muri, dar dacă ai fost generos cu averea ta față de comunitate, nu ai de ce să te temi.

Banii liberi reintroduc mind-set-ul economic al unui vânător-culegător. În sistemul de azi, e mult mai bine să ai o mie de dolari decât ar fi să existe zece oameni, care să îți datoreze fiecare o sută de dolari. Într-un sistem de dobânzi negative, dacă nu ai neapărat nevoie să cheltuiești banii chiar acum, opusul este valabil. Din moment ce banii se depreciază în timp, dacă am bani pe care nu îi folosesc, sunt fericit să ți-i împrumut, la fel cum ar fi dacă aș avea mai multă pâine decât aș putea să mănânc. Dacă o să am nevoie de o parte din ei în viitor, pot să fac apel la cei pe care i-am împrumutat, sau să descopăr persoane noi în rețeaua mea, care au mai mulți bani decât au nevoie imediat. În mod similar, când un vânător primitiv a ucis un animal mare, ar da cea mai mare parte din carne în funcție de gradul de rudenie, de afinități personale și de nevoi. În timp ce cu banii depreciativi era mult mai bine să ai mulți oameni care să îți datoreze câte ceva, decât să ai o grămadă mare de carne care se strică, sau chiar și de carne uscată, care trebuia transportată, sau adăpostită. De ce ai vrea asta oricum, din moment ce comunitatea ta este la fel de generoasă cu tine, precum ești tu cu ea? Siguranța venea împărțind. Șansa vecinului tău era și șansa ta. Dacă ai fi dat brusc peste o sursă foarte mare de bogăție, ai fi dat o petrecere. După cum a explicat un membru al tribului Pirahã, atunci când a fost chestionat cu privire la modul de depozitare al mâncării, „Păstrez carnea în burta fratelui meu“. (40) Sau să luăm în considerare conceptul de bogăție !Kung explorat în acest schimb de replici dintre antropologul Richard Lee și un om !Kung, !Xoma: l-am întrebat pe !Xoma „Ce face un om să fie //kaiha (bogat) – faptul că are mulți saci cu //kai (mărgele și alte valori) în coliba sa?“. „A păstra //kai nu te face un //kaiha“, a replicat !Xoma. „Ci atunci când cineva face ca bunurile să circule în jur, atunci îl putem numi //kaiha.“

Ceea ce părea a spune !Xoma era că nu numărul de bunuri pe care îl ai constituie bogăția, ci numărul de prieteni. Bogăția persoanei era măsurată prin frecvența tranzacțiilor și nu prin inventarul bunurilor pe care le are la îndemână. (41)

Bogăția, într-un sistem al banilor liberi, evoluează în ceva asemănător modelului din nord-vestul Oceanului Pacific sau Melanezia, în care un lider „acționează ca o stație de deviere a bunurilor care circulă în mod reciproc între propriile grupuri și alte grupuri asemănătoare ale societății.” (42) Statutul nu a fost asociat cu acumularea banilor sau a posesiilor, ci mai degrabă cu o mare responsabilitate de a fi generos. Vă puteți imagina o societate unde cel mai mare prestigiu, putere și leadership sunt în acord cu aceia care au cea mai mare înclinație și capacitate de a da?

Așa era situația în societățile arhaice. Statutul consta în generozitate și generozitatea crea grațitudine și obligație. Ca să fii lord sau rege, trebuia să ții serbări somptuoase și să dai daruri luxuriante egalilor și subordonaților. Avem un exemplu extrem de clar al acestor fapte în Nibelungii, epopeea germană a evului mediu, care conține idei din surse mult mai vechi. Când Kriemhild, văduva marelui erou Siegfried, a început să împartă cu generozitate moștenirea de la el, regele s-a simțit atât de amenințat încât a omorât-o și a aruncat comoara în Rin (unde a rămas până în zilele noastre!). Autoritatea regelui era susținută de daruri și această autoritate a fost subminată când altcineva dădea daruri mai mari decât el.

Împrumuturile cu dobândă zero dintr-o economie bazată pe bani liberi sunt echivalente cadourilor din vremurile de demult. Chiar dacă aceste împrumuturi par să încalce principiul darului, deoarece reciprocitatea nu este stabilită în avans, ele tot sunt daruri: Nu banii sunt dăruiți, ci utilizarea lor. În vremurile străvechi, obligațiile și așteptările legate de actul de a dărui erau stabilite la nivelul societății. Același lucru este valabil acum: determinarea socială ia forma contractelor, înțelegerilor, legilor ș.a.m.d. Dinamica ce stă la baza acestor forme este echivalentă: aceia care au mai mult decât au nevoie, dau și altora. Este chiar atât de simplu, o expresie a unei generozități înăscute a ființei umane, așa cum am descris-o în Capitolul I. E necesar doar un sistem monetar care încurajează, mai degrabă decât înfrânează, această generozitate. Nu e necesară nicio schimbare miraculoasă a naturii umane. După cum am descris în „*Ascensiunea omenirii*”, „În timp ce într-un sistem bazat pe dobânzi, siguranța vine din acumularea banilor, într-un sistem depreciativ vine din canalele productive prin care să fie direcționați – și asta pentru a deveni centrul fluxului bogăției, și nu scopul acumulării ei. Cu alte cuvinte, se concentrează pe relații, nu pe avuție. Se potrivește cu un alt simț al sinelui, care se afirmă nu acumulând tot mai mult dintr-o lume care se limitează la mine și la al meu, ci dezvoltând și adâncind relațiile cu alții. Încurajează reciprocitatea, dăruirea și circulația rapidă a averii.”

Uneori oamenii se întreabă dacă moneda cu dobândă negativă, la fel ca inflația, n-ar stimula și mai tare consumul. În termeni economici, asta s-ar putea întâmpla doar dacă rata deprecierei ar fi prea mare, ducând la preferința bunurilor în detrimentul banilor pentru stocarea valorii. (43) Cele două ar trebui să fie egale. Dar să investigăm mai detaliat această problemă. Când am descris o monedă a abundenței, oamenii au protestat „că trăim într-o lume a lipsurilor. Resursele naturale sunt finite și le-am folosit aproape pe toate. Problema e că le-am tratat drept nelimitate.” Ca urmare, cineva ar putea crede că o atitudine și o monedă a abundenței sunt ultimele lucruri de care avem nevoie.

Ca răspuns la această îngrijorare, vă rog să vă gândiți dacă moneda lipsurilor, cea pe care o avem acum, a limitat sau nu consumul de resurse limitate. Nu a făcut-o. Lipsa banilor a agravat încercarea de a le converti în bani. Este o atitudine a lipsurilor, nu a abundenței, care a dus la epuizarea bunurilor noastre comune naturale. Competiția și acumularea a mai mult decât cineva are nevoie sunt răspunsurile normale ale unei lipse de resurse percepute. Supraconsumul obscen și risipa din societatea noastră s-au născut din sărăcie: deficitul ființei care afectează sinele intim și scindat, lipsa banilor într-un sistem bazat pe dobânzi, sărăcia relațiilor care vine din întreruperea legăturilor cu comunitatea și natura, presiunea neconținută de a face ceva, orice, din care să trăiești. În contrast, răspunsul firesc la o atmosferă a abundenței este generozitatea și darul. Aceasta include dăruirea între oameni, dar și dincolo de ei. De unde cursa noastră frenetică de a transforma natura în mărfuri, care nici măcar nu ne îndeplinesc nevoile, dacă nu din insecuritate?

Gândiți-vă puțin. Este o atitudine de lipsuri, sau de abundență, atunci când cineva cumpără cincizeci de perechi de încălțăminte? Este o persoană sigură pe sine, sau nesigură, atunci când cumpără a treia mașină sport și o casă de aproape 1000 mp? De unde această dorință de a avea, de a domina și de a controla? De la un sine singur și sărac într-o lume ostilă, care nu dăruiește nimic.

Banii liberi încorporează învățăturile spirituale ale abundenței, interconectivității și efemerității. Însă aceste învățături sunt în conflict cu lumea pe care am creat-o prin credința noastră, în special setul de credințe care compun povestea banilor. Este timpul să ne obișnuim cu o lume nouă, în care nu mai încercăm să ne îmbogățim păstrând, depozitând, având. Este o lume în care ești bogat dacă dăruiești. Profesorii „programării prosperității“ New Age, pe care i-am criticat în Capitolul al 6-lea, anunță de fapt un adevăr important. Chiar trebuie să ne însușim o atitudine a abundenței și să creăm o lume care să o încorporeze.

Dragii mei cititori, gândiți-vă doar: chiar sunteți Dvs. cei care spuneți „Îți împrumut bani, dar doar dacă îmi aduci mai mulți înapoi“? Dacă avem nevoie de bani ca să trăim, nu este o formă de sclavie? În mod semnificativ, iertarea datoriilor pentru care a fost faimos Solon a fost determinată, parțial, de servilismul îndatorat al unei părți tot mai mari a populației. Astăzi, tinerii se simt sclavii sistemelor de împrumut pentru studii, proprietarii – ai creditelor ipotecare, iar întregile națiuni ale lumii a treia, datoriilor străine. Dobânda este sclavie. Și din moment ce condiția sclaviei umilește atât proprietarul de sclavi, cât și sclavul, în inimile noastre nu vrem niciuna din ele.

Dacă împrumutați bani cuiva, chiar trebuie să mențineți la nesfârșit umbra acelei obligații asupra persoanei căreia i-ați acordat împrumutul? Dobânda la un împrumut duce la aceasta: este o presiune de returna. Este o amenințare, „Dacă nu returnați banii, suma o să tot crească.“ Dobânda zero sau negativă poate fi suportată cu o oarecare libertate. Îi lipsește acea amenințare a sclaviei îndatorate o viață întreagă. (44) Cred că dobânda negativă este destul de naturală. Dacă împrumut bani unui prieten și el nu mi-i returnează, eventual voi spune „lasă, nu vreau să ai grija asta toată viața.“ Nu vreau să țin

cu dinții de lucruri vechi, de datorii vechi. Un sistem monetar bazat pe dobânzi negative consolidează această tendință salutară, nativă nouă tuturor, de a abandona trecutul și de a merge mai departe.

Note

(1) La început, contrastaliile se refereau la costurile implicate de depozitarea bunurilor, costuri adăugate costurilor legate de transport. Aceste termen se aplică în mod natural monedelor devalorizante, deoarece se aplică doar banilor folosiți ca „mediu de stocare“ a valorii. Bunurile pentru care ar putea fi schimbați au costuri de întreținere, de transport și de depozitare; prin urmare, și banii ar trebui să le aibă. Dezavantajul acestui termen constă în faptul că nu este familiar celor mai mulți oameni și e ciudat. Moneda devalorizantă cuprinde ideea că valoarea banilor scade în timp. Din păcate, termenul este ușor greșit interpretat, în sensul scăderii puterii de cumpărare a modei în sine, decât scăderea în valoare a fiecărei unități a acesteia. De obicei, deprecierea se referă la valoarea monedei în raport cu alte monede. „Dobânda negativă“ transmite foarte eficient ideea de bază, mai ales în descrierea sistemului ca întreg. Cu toate acestea, se poate crea confuzie, deoarece dobânda se aplică banilor împrumutați și nu banilor în sine. În această carte, voi folosi alternativ acești termeni diferiți, împreună cu termenul de „bani gratuitți“ al lui Silvio Gesell.

(2) Kennedy, Margrit, *Interest and Inflation-Free Money*, Seva International, 1995. p. 40.

(3) Zarlenga, Stephen, *Lost Science of Money*, NV. American Monetary Institute. 2002; p. 253.

(4) Fără timbre, ar valora efectiv 88 de cenți.

(5) Doar câteva din scrierile lui Gesell au fost traduse în engleză. Aș fi interesat să aflu dacă a abordat vreo temă ecologică în voluminoasele lui scrieri în limba germană.

(6) Gesell, Silvio. *The Natural Economic Order*, traducere de Philip Pye. Berlin: NEO-Verlag. 1906. chapter 4.1.

(7) Keynes scrie despre Gesell în capitolul 23 al operei lui clasice, *General Theory of Money, Employment, and Interest* [Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor – tradusă în românește la editura Publica, 2009 – TEI]. El consideră raționamentul său ca fiind sonor, dar incomplet, spunând că „a eșuat în a coborî până la esența problemei“. Mă voi ocupa de criticile sale principale, legate de faptul că Gesell neglijează să ia în considerare prima de lichiditate a altor forme de bani, într-o secțiune ulterioară.

(8) Aceste date provin din ziarele financiare contemporane (de exemplu, Cohrssen, „Wara“).

(9) Fisher, Irving, *Stamp Scrip*, New York, Adelphi, 1933. capitolul 4.

(10) Thomas Greco citează trei contabili ai vremii, care apar în 1934 în revista *Annals of Collective Economy* (Analele economiei colective): Alexander von Muralt, „The Wörgl Experiment with Depreciating Money“, M. Claude Bourdet, „A French View of the Wörgl

Experiment: A New Economic“ și Michael Unterguggenberger, „*The End Results of the Wörgl Experiment*“. Greco contestă afirmația care atribuie succesul monedei contrastaliilor.

(11) Wüthrich, W. „*Alternatives to Globalization: Cooperative Principle and Complementary Currency*“, tradus de Philip Beard. *Current Issues (Zeit-Fragen)*, 9 august 2004. <http://www.reinventingmoney.com/documents/BeardWIR.pdf>

(12) Champ, Bruce. „*Stamp Scrip: Money People Paid to Use*“, *Federal Reserve Bank of Cleveland Reseach Paper*, 1 aprilie 2008.

(13) Fisher, Irving. *Stamp Scrip*, New York, Adelphi, 1933, capitolul 5.

(14) Lietaer, Bernard. *The Future of Money*, Post Falls, ID. Century. pp. 156–160.

(15) Champ, Bruce. „*Stamp Scrip: Money People Paid to Use*“, *Federal Reserve Bank of Cleveland Reseach Paper*, 1 aprilie 2008.

(16) Mankiw, N. Gregory. „*It May Be Time for the Fed to Go Negative*“, *New York Times*, 18 aprilie 2009.

(17) Autor necunoscut, „*Depreciating Currencies: The Money-Go-Round*“, *The Economist*, 22 ianuarie 2009.

(18) Hall, Robert and Susan Woodward, „*The Fed Needs to Make a Policy Statement*“, *Vox*, 13 aprilie 2009.

(19) Koenig, Evan and Jim Dolmas, „*Monetary Policy in a Zero-Interest Economy*“, *Southwest Economy*, volumul 4, iulie/august 2003. Rezerva Federală Dallas.

(20) Ultimele două variante au fost discutate de Buiter, Willem în „*Negative Interest Rates: When are They Coming to Central Bank Near You?*“, *Financial Times Online*, 5 iulie 2009

(21) Ambele opțiuni au fost discutate de către Buiter în „*Rate negative ale dobânzilor*“

(22) Baker, Dean. „*No Way Out: Roadblocks on the Way to Recovery*.“ *Counterpunch*, 2 aprilie 2010

(23) De fapt poate cauza inflația prețurilor din cauza unor supralicitări speculative ale prețurilor mărfurilor în absența oportunităților de investiții productive.

(24) Unii dintre cititorii mei care sunt mai buni cunoscători, vor protesta cu siguranță spunând că este greșit să crezi că băncile fac bani din extinderea ratei dobânzii. Când băncile acordă un credit, nu împrumută banii din depozite, ci mai degrabă creează bani noi – creditul – printr-o singură operațiune contabilă. Din păcate și asta este o deformare a ontogeniei banilor. Voi explica mai multe în *Anexa Cuantumul monetar și dubiul asupra rezervelor*. Această concluzie referitoare la scopurile prezente este că un sistem bancar bazat pe dobânzi negative ar fi fundamental similar cu cel de azi (cel puțin înainte de instaurarea economiei de tip „cazino“).

(25) Cele mai multe descrieri fiziologice ale inimii o aseamănă cu o pompă, dar inima nu furnizează forță propulsatoare pentru circulația sângelui. Ar fi imposibil pentru un organ de 300 grame să pompeze un lichid vâcos prin mii de kilometri de mici vase de sânge. De fapt, circulația embrionică începe înainte ca inima funcțională să existe, având propriul său impuls endogen susținut de relația cu întregul sistem circular și, într-adevăr,

cu întregul organism. Inima stopează temporar circuitul, prin dilatarea atriului, înainte de a fi eliberat către ventricul. Seamănă mai mult cu un berbec hidraulic decât cu o pompă, având și o funcție de răsucire pentru a menține mișcarea spiralată a sângelui.

(26) De fapt, FED încearcă deja să exercite această funcție de ascultare și modulare. Meredith Walker, o fostă economișă FED, descrie cât de mult din munca ei pentru pregătirea pentru întâlnirile Comitetului Open Market consta în comunicarea cu nenumărate firme și instituții financiare, ceea ce însemna de fapt luarea pulsului economiei. Politica monetară a fost un răspuns natural la această analiză, cu excepția momentelor în care interferarea politicului a împiedicat răspunsul natural și a împins FED-ul către un control tot mai puternic, similar unei pompe.

(27) Keynes, J. Maynard. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. New York. Harcourt, Brace & Howe. 1936: Vol. 4, Cap. 23, secțiunea 4.

(28) În plus, în acest sistem, ratele dobânzii biletelor la ordin cu lichiditate ridicată ar tinde spre valoarea ratei de depreciere.

(29) Comentariu anonim pe <http://blogs.ft.com/maverecon/2009/05/negative-interest-rates-when-are-t...>

(30) Eficiența marginală a capitalului se referă la rezultatul așteptat al fiecărui dolar de investiție nouă)

(31) Keynes, J. Maynard. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. New York. Harcourt, Brace & Howe. 1936: capitolul 17, secțiunea 2.

(32) Ibid., sec. 3.

(33) Atunci când dobânda depășește creșterea economică, într-adevăr, ei pretind pentru ei înșiși o parte tot mai mare din averea societății – și asta fără niciun risc, din cauza planurilor de salvare

(34) Rösl, Gerhard. „Regional Currencies in Germany: Local Competition for the Euro?“ *Deutsche Bundesbank Series 1: Economic Studies*, nr. 43. (2006).

(35) Vezi de exemplu Holden, G.R. „Mr. Keynes’ Consumption Function and the Time Preference Postulate.“ *Quarterly Journal of Economics*. 52, nr. 2; (1938): pp. 281-296. Acest studiu ilustrează principiile ideologice despre care discutăm, numite acolo ca „legi psihologice“.

(36) Utilitatea marginală descrescătoare este deseori ilustrată ca aplicare a fertilizatorilor. Prima doză dublează recolta, următoarea doză crește recolta cu 10%, următoarea cu 1% și tot așa. De ce nu s-ar aplica și la bani?

(37) Senior, N.W. *Outline of the Science of Political Economy (1836)*, citat în Handon, Jon D. and David Yosifon, „The Situational Character: A Critical Realist Perspective on the Human Animal“, *Georgetown Law Journal*, 93:1: p. 76. Nu avem cum să nu observăm faptul că o exercitare dureroasă a voinței este o virtute admirabilă.

(38) Hoppe, Hans-Hermann. „The Misesian Case against Keynes“ în *Dissent on Keynes: A Critical Appraisal of Keynesian Economics*, ed. March Skousen. Santa Barbara, CA: Praeger, 1992. Sublinierea îmi aparține.

(39) Marx, Karl. *Grundrisse*, New York. Penguin Classics. p. 230.

(40) Everett, Daniel L. „*Cultural Constraints on Grammar and Cognition in Pirahã. Another Look at the Design Features of Human Language*“, *Current Anthropology* 46: 4, 2005.)

(41) Lee, Richard, *The Dobe !Kung*, New York. Holt, Rinehart, and Winston, 1984. pag. 101

(42) Sahlins, Marshall. *Stone Age Economics*, New York, Routledge, pag. 209.

(43) Dacă rata deprecierei ar fi prea mare, tot s-ar face investiții de capital speculative, care vor rezulta în supracapacitate, inflație și un ciclu de dezvoltare și colaps. FED-ul sau Banca Centrală ar trebui să exercite aceleași funcții pe care (se presupune că) le exercită și astăzi, liniștind supraîncălzirea economică prin creșterea ratei dobânzilor (aducând rata de depreciere mai aproape de zero). Ar putea chiar să mai fie cazuri în viitor când ar fi bine ca ratele dobânzilor să se întoarcă pe teritoriul pozitiv. Astfel de timpuri s-ar traduce în rate mari ale creșterii economice. Astfel, rata dobânzii fără risc ar fi mai mică decât rata creșterii economice, preîntâmpinând concentrația bogăției pe care o cauzează în mod normal dobânda. Oricum, cred că un astfel de scenariu nu e prea posibil atunci când creșterea nu mai este subvenționată și când ameliorarea capitalului social a diminuat domeniul serviciilor plătite.

(44) Aceasta nu înseamnă că cei care acordă credite nu ar putea bloca garanția sau executa silit datornicii pentru neplată la termenul convenit. Ar însemna că, pe măsură ce așteaptă mai mult, cu atât ar putea recupera mai puțin.

CAPITOLUL 13

ECONOMIA STABILITĂȚII ȘI DESCREȘTERII

„Creșterea infinită a consumului material într-o lume finită este o imposibilitate.“ –
E.F. Schumacher

Reconsiderarea sustenabilității

Ultimele două capitole au schițat o economie care este sustenabilă: una care încorporează limitele ecologice ale planetei și prosperă fără o nevoie structurală de creștere nesfârșită prin consum. Dar sustenabilitatea acesteia trebuie să fie aspirația noastră supremă?

Mult timp am fost nerăbdător în privința „sustenabilității“, ca și cum aceasta ar fi fost un scop în sine. Dar, oare, nu este mai important să ne gândim la ce anume vrem să susținem și, prin urmare, ce vrem să creăm? Multe lucruri frumoase, necesare, nu sunt sustenabile: spre exemplu, starea de a fi gravidă. Sunt încurajat de recenta schimbare a modului de gândire de la sustenabilitate către tranziție. Acel lucru spre care facem această tranziție va fi, de departe, mult mai sustenabil decât modul nostru de viață actual, dar acesta nu va fi țelul suprem, cum nici țelul suprem al vieții nu este acela de a rămâne, pur și simplu, în viață.

Un nucleu esențial al economiei sacre îl constituie faptul că aceasta este mai curând o extensie a ecologiei, decât o excepție a acesteia. Așa că trebuie să ne punem întrebarea: este natura fundamental stabilă, sustenabilă sau armonioasă? Are caracteristicile pe care le vrem în societate? Unii oameni înlătură ideea că natura este armonioasă sau echilibrată, subliniind, în schimb, aspectele sale crude, competitive și risipitoare. Această postură are implicații ideologice profunde, pentru că justifică programul Ascensiunii: să domine și să stăpânească natura prin știință și tehnologie. În mod normal, oamenii care simpatizează această viziune au și o viziune hobbesiană a unei societăți și naturi umane primitive și văd civilizația, cu diversele ei moduri de control social, ca fiind o îmbunătățire față de vremurile sălbatice și brutale. Asta este o parte din povestea Ascensiunii – ridicarea deasupra naturii noastre animalice către un tărâm exclusiv uman.

Acest mod de a privi natura ca pe o vastă arenă de competiții, o luptă darwiniană pentru supraviețuire între organisme concurente izolate, reverberează în întreaga teorie economică. În biologie, această paradigmă a ajuns într-o provocare crescândă, dar echivalentul ei economic încă domnește suprem printre economiștii profesioniști și cei mai importanți factori de decizie politici. Exact cum „genele egoiste“ ale lui Darwin ar trebui să-și mărească autointeresul reproductiv, la fel și „omul economic“ al lui Adam Smith caută să-și maximizeze interesele economice. Aceasta este o presupunere esențială a instrumentelor economice în formularea legilor cererii și ofertei.

În ultimele două decade, a apărut o schimbare de paradigmă importantă în biologie, care pune accentul pe cooperarea, simbioza și întreținerea homeostatică a întregurilor mai mari decât organismele individuale. Mai mult, însăși noțiunea de integritate genetică a ajuns sub semnul întrebării, pe măsură ce noi descoperiri demonstrează importanța schimbului de gene între organisme și specii distincte. Căderea paradigmei biologice a competiției este similară cu evoluțiile din psihologie, sociologie și, da, din economie. Competiția și „supraviețuirea celui mai adaptat“ nu mai pot fi axiomatice în niciun domeniu.

Acest lucru nu înseamnă că întrecerea nu este importantă, sau că natura nu este schimbabilă. Procese nesustenabile chiar au loc în natură și nu sunt aberații. Și ele servesc unui scop: să propulseze sistemele de la o fază la alta.

La o conferință recentă, cineva a avut o obiecție asupra modului în care văd eu legea rezultatelor, observând că sistemele naturale produc, uneori, mari cantități de deșeuri, pe care niciun alt organism nu le poate folosi și care otrăvesc mediul tuturor. Se gândea, probabil, la catastrofa oxigenului din Precambrian, când au apărut organismele care folosesc fotosinteza și au „otrăvit“ atmosfera cu deșeurile lor, oxigenul. În viziunea clasică, această disfuncționalitate a naturii ar fi însemnat sfârșitul vieții pe pământ, dacă nu ar fi existat apariția norocoasă a organismelor aerobe care pot înlătura oxigenul din atmosferă. Aceasta nu a fost armonia naturii – a fost, cel mai probabil, o mutație norocoasă. Concluzia este că nu ne putem baza pe armonia naturii, că suntem în permanență în pragul unei catastrofe și că, prin urmare, trebuie să exercităm un control tehnologic asupra naturii, asupra corpului și asupra naturii umane. Aceasta este ideologia Ascensiunii, care corespunde ideologiei economice a creșterii și este împotriva idealului unei economii în stare de echilibru. Cel care mi-a pus întrebarea nu a mers atât de departe; ideea lui s-a limitat la „nu apelați la legea naturii pentru a justifica o economie cu creștere zero“.

Aș dori să încorporez fenomenul catastrofic într-un context mai larg. Este adevărat că bucle pozitive, cum ar fi cea a catastrofei oxigenului din Precambrian, există în natură. Ele apar în momente speciale, momente dure de transformare. La fel ca, de exemplu, cascada de răspunsuri pozitive de autoconsolidare, auto-sporire a hormonilor care declanșează procesul de naștere. Travaliul nașterii este nesustenabil – poate omorî mama, dacă durează prea mult – dar, odată ce scopul acesteia este atins, mama se întoarce la homeostază. Fazele răspunsului pozitiv duc un organism sau ecosistem de la o stare stabilă veche, la una nouă.

Sutem să privim banii exact în același mod. Banii, împreună cu tehnologia, sunt unul dintre „hormonii“ cheie ai metaorganismului uman care ne propulsează pe un curs nesustenabil, către o nouă stare. Tehnologia se construiește pe tehnologia trecută și creează probleme care necesită și mai multă tehnologie. Capitalul se construiește pe capitalul vechi și este constituit prin datorii purtătoare de dobândă, care necesită crearea de mai mult capital, în mod exponențial, în viitor. Nesustenabil, da, dar nefiresc doar dacă încercăm să-l susținem dincolo de durata lui normală. Procesele cu buclă pozitivă întotdeauna își ating limitele. Contractiile pământului se intensifică numai până la un punct – apoi un copil se naște. Ceea ce noi vedem, alarmați, ca fiind o curbă exponențială de creștere este, în realitate, partea curbă a unei faze de tranziție.

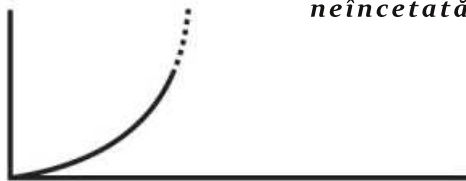
Tranziția către o stare stabilă: salt sau prăbușire?

Imaginile 2 – 5 ilustrează acest lucru. Liniile continue reprezintă creșterea banilor, populației, consumului de energie, utilizarea resurselor, emisiile de carbon și multe alte lucruri până în prezent. Este o curbă exponențială. Liniile întrerupte reprezintă patru viitoruri posibile. Imaginea 2 reprezintă mitul tehnologic al Ascensiunii, care spune că creșterea exponențială poate exista, și va continua mereu, pe măsură ce vom cuceri galaxia și universul. Spune că, atunci când vom crește peste limitele pământului, vom coloniza stelele și vom teraforma noi planete; că infinitatea universului va cuprinde creșterea noastră exponențială infinită.

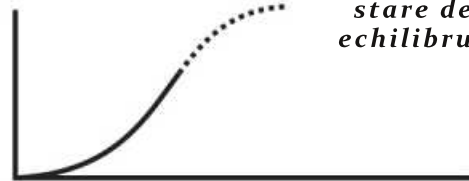
Politicile economice curente încorporează curba din figura 2. Deși în ziua de azi mulți oameni recunosc că dezvoltarea exponențială continuă amenință bazele vieții pe pământ, această recunoaștere nu s-a infiltrat încă în discursul economic principal, care se concentrează, în continuare, pe creștere.

Frica pesimiștilor este aceea că urmarea acestei curbe exponențiale de până acum nu poate fi alta decât cea din figura 3 – o cădere catastrofică înapoi la punctul inițial. Aceasta este, în esență, predicția gânditorilor „colapsiști“ ai anticivilizației și ai mișcărilor Vârfului

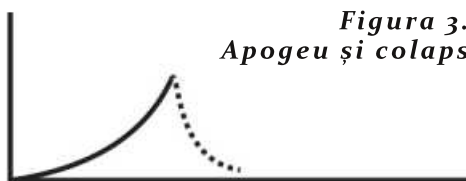
Figura 2. Creștere exponențială neîncetată

Figura 4. Plafonare către o stare de echilibru

Figura 3. Apogeu și colaps

Figura 5. Apogeu, apoi echilibru

de Producție a Petrolului, care compară condițiile noastre prezente cu demografica animalelor precum lăcustele, care au o explozie masivă a populației, care împinge numărul acestora mult peste puterea de susținere a pământului, urmată de o prăbușire a populației. De asemenea – noi, spun ei, trăim mult peste puterea de susținere a pământului și, de aceea, o implozie a populației este inevitabilă.

Sfârșitul lumii, scenariile colapsiste precum Armageddonul, popularizarea profețiilor anului 2012, sau alte sfârșituri cataclismice ale lumii, au o anumită atracție emoțională, o atracție pe care trebuie să mărturisesc că am simțit-o și eu, uneori. O parte din mine voia să se termine totul. Nu sunt singur. Mulți dintre noi sunt sătui de lumea modernă, cu violența ei, alienarea, sărăcia, moartea și disperarea că nu se va schimba niciodată. Un eveniment la scară mondială, care va face asta pentru noi, este atrăgător, fie că e vorba de vreun miracol cu care tehnologia ne va salva, sau venirea lui Iisus, sau OZN-urile, sau chiar un cataclism geologic, social sau economic. Mulți gânditori colapsiști sunt absorbiți de ceea ce ar putea urma colapsului: o societate comună redusă tehnologic, legată strâns de natură, de spirit și de vechile căi. Mai mult, perspectiva unei prăbușiri economice sau de mediu gratifică acea parte răzbunătoare din noi care vrea să spună „ți-am spus eu!“ – parte care dorește să-i vadă pe cei răi pedepsiți.

Din nefericire, scenariile colapsiste implică suferință imensă: sute de milioane, sau miliarde, de victime. Mai mult decât atât, acestea implică ștergerea întregului edificiu al civilizației, al părților bune împreună cu cele rele. Acest lucru ar fi în regulă dacă tehnologia și cultura ar fi într-adevăr o greșeală, dar eu gândesc că, similar celorlalte ființe, însușirile noastre au un scop, scop pe care nu l-am descoperit încă. Ne dezvoltăm acum ca în copilărie, iar criza pe care am creat-o ne oferă prima ocazie de a ne folosi darurile în scopul lor adevărat. Într-un mod subtil, a respinge darurile noastre pe de-a-ntregul este precum mentalitatea Separării, care ne ridică deasupra restului naturii. Amândouă sunt un fel de excepționalism antropocentric. Nu ne putem reuni cu natura ca o specie matură?

Cu acest lucru în minte, mai ofer două curbe care se potrivesc cu datele punctuale pe care le avem până acum. Figura 4 arată o curbă care este obișnuită în natură: o perioadă de creștere rapidă care eventual încetinește și se apropie de o stare de stabilitate. Această curbă poate desemna creșterea unui adolescent, totalitatea biomasei vegetației care se dezvoltă din nou pe un teren sterp, sau populația unei bacterii nou introduse într-un vas Petri, cu o sursă de hrană constantă. Figura 5 reprezintă un alt tipar comun: un vârf deasupra nivelelor sustenabile pe termen lung, urmat de un declin gradual către o stare de echilibru.

Fazele de creștere rapidă, determinate de competiție, urmate de faze de tranziție către o stare de echilibru, sunt comune în natură. Gândiți-vă la un ecosistem imatur cu ierburi și răsaduri în competiție pentru lumina solară. Aceasta este doar o fază a unui proces mai larg, care va culmina într-o pădure stabilă, nelineară, complexă și simbiotică. Cufundați într-o economie și ideologie corespunzătoare ecosistemului imatur, am văzut capătul competiției în mod similar celui din natură. Probabil că umanitatea se maturizează, se autoorganizează în întreguri mutuale, în care competiția și creșterea nu mai sunt prioritare.

De fapt, statisticile demografice recente par să arate nu o cădere bruscă a populației, ci o scădere rapidă a creșterii. Am putea vedea o plafonare a populației pe măsură ce va atinge o valoare asimptotică de 8 sau 9 miliarde de oameni (figura 4), sau un vârf pe la acel nivel, urmat de o scădere către o stare de echilibru la câteva miliarde (figura 5). Interpretând aceste curbe în termeni economici, fie monetizarea vieții va încetini și se va opri (creșterea economică va încetini treptat, până când va atinge starea de echilibru, economia cu zero creștere) sau se va contracta un pic, înainte de a se stabiliza la un nivel mai scăzut (PIB mai mic pe cap de locuitor) decât cel actual. Figura 4 arată primul scenariu, Figura 5 pe cel de-al doilea. Dintre cele două cazuri, cel al populației și cel al economiei, eu îl prevăd pe acesta din urmă.

Statisticile demografice susțin această presupunere. Pe măsură ce o țară se apropie de industrializarea totală, natalitatea scade – de multe ori sub rata deceselor. Acest lucru implică un ușor declin natural al populației și nu o moarte catastrofală în masă. Cred că, pe o planetă în refacere, atât PIB-ul, cât și populația vor atinge un vârf în următoarele trei decenii, se vor plafona, apoi se vor micșora cu câteva procente pe decadă, până când vor atinge un nivel sustenabil. (1) Tendința a început deja: potrivit proiecțiilor Națiunilor Unite din 2006, fertilitatea la nivel mondial a scăzut, în ultima decadă, de la 2,65 la 2,55 nașteri la o femeie. De-a lungul ultimilor cincizeci de ani, rata fertilității în cele mai industrializate țări a scăzut dramatic, în cele mai multe cazuri sub nivelul de înlocuire de 2,1. Interesant, corelația inversă dintre indicele dezvoltării umane a națiunii (IDU*, o măsură a bunăstării care evită multe din defectele PIB-ului) și rata de fertilitate a națiunii, în ultimii ani a revenit la extrema superioară a IDU. Cu alte cuvinte, rata fertilității dă semne de redresare către nivelele de înlocuire atunci când dezvoltarea economică este aproape de sfârșit. (2)

Nu intenționez să spun că aceste statistici ar fi ceva mai mult decât sugerări ale posibilităților. Nu încerc să prezic viitorul, dar consider că ravagiile Separației, cum ar fi conversia capitalului de sănătate în bani, vor avea ca rezultat o reducere drastică a fertilității și o creștere a mortalității în următoarea jumătate de secol. Populația mondială, în jurul anului 2100, poate fi ceva mai mică decât cea de azi. În economie, vom recupera pentru domeniul bunurilor comune și al darurilor o mare parte din domeniul monetizat, privatizat. Multe lucruri, considerate marfă în ziua de azi, nu vor mai fi mărfuri, pe măsură ce noi forme de cooperare economică se vor ivi, pentru a acoperi nevoile locale.

Severitatea „dâmbului“ din Figura 5 depinde de cât de departe trecem peste baza durabilă. Cred că am ratat șansa unei tranziții (figura 4) ușoare în anii 1960, care au reprezentat orizontul natural al Epocii Separației. Și totuși, am prins o bucațică din ea. Am prins o bucațică dintr-o lume mult mai frumoasă și atât de aproape. Hipioții au văzut-o și au trăit-o pentru câteva momente strălucite, dar vechile povești au fost prea puternice. În loc să fim trași de hipioți în lumea nouă, i-am tras înapoi și pe ei.

---

* în original, HDI – human development index. Măsură comparativă a speranței de viață, alfabetizării, învățământului și nivelului de trai. IDU este folosit pentru a compara mai bine nivelul de dezvoltare a unei țări decât PIB-ul pe cap de locuitor, care măsoară doar prosperitatea materială și nu alți indicatori socioeconomiци - TEI

Cu cât va persista mai mult Epoca Separării, cu atât mai traumatizantă va fi tranziția, și mai îndepărtată, și mai abruptă va fi căderea către o bază sustenabilă. În cazul limită, se apropie de calamitatea din figura 3. Din acest motiv, este atât de important să protejăm orice se poate din restul bunurilor comune, să limităm creșterea și să păstrăm bunăstarea reală, pentru a susține viața de după dâmb – „pentru a grăbi căderea și a atenua intensitatea acesteia“. Chiar și astăzi, la patruzeci de ani risipiți după Marea Trezire a anilor 1960, nu este prea târziu pentru o aterizare moale.

Reducerea banilor, creșterea bunăstării

În ziua de azi, sperietoarea oamenilor politici o reprezintă recesiunea economică, la care se asociază șomajul, sărăcia și tulburările sociale. Am explicat deja cum un sistem cu dobândă negativă ajută la circulația creditelor chiar și într-o economie în scădere, evitându-se astfel concentrarea bogăției și spirala deflaționistă. Chiar și așa, mulți oameni s-ar îngrozi la auzul unei creșteri economice negative: asta nu ar însemna, prin definiție, că societatea ar fi sărăcită? Nu ar însemna asta, prin definiție, un declin al volumului de bunuri și servicii disponibile pentru beneficiul public? Nu, nu ar însemna asta. Creșterea economică negativă nu implică niciun declin în bunăstare, niciun declin în disponibilitatea a ceea ce numim „bunuri și servicii“. Amintiți-vă că bunurile și serviciile, în prezent, sunt definite ca lucruri care sunt schimbate pe bani. În cazul în care acestea sunt furnizate printr-un alt mecanism, nemonetar, atunci „economia“ statistică se poate reduce, la fel cum economia reală – ceea ce oamenii construiesc sau fac unul pentru celălalt – crește bogăția.

O spun pe șleau: în această carte vă îndemn la scădere economică, la o reducere a economiei, o recesiune care să dureze zeci sau sute de ani. În mod evident, cuvântul „recesiune“ are o conotație negativă în ziua de azi, deși nu înseamnă decât un moment de scădere. Nu spun în modul cel mai categoric că trebuie să facem unele sacrificii legate de calitatea vieții, pentru binele planetei. Mai degrabă, nu trebuie decât să reducem rolul banilor. Dacă viitorul nostru include o diversificare a modului în care oamenii împart lucrurile, atunci creșterea economică nu va mai avea același înțeles pe care îl are în ziua de azi. Nu trebuie să devenim mai altruști și cu spirit de sacrificiu mai puternic, să renunțăm la binele nostru pentru binele altora. Cât de mult ne ținem legați de ideea banilor și a interesului egoist! Dar nu va mai fi așa. Dați-mi voie să vă arăt, cu ajutorul unor exemple, cum vom putea deveni cu toți mai bogați, prin restrângerea domeniului banilor.

În ziua de azi există deja o industrie software foarte vastă, care operează folosind foarte puțini bani. Am scris această carte în OpenOffice, un pachet de programe disponibil pentru donații voluntare, care a fost creat, în cea mai mare parte, de o comunitate de programatori neplătiți. Unii ar putea spune că acei programatori nu sunt „plătiți“ în bani, ci în aprecierea semenilor lor, un fel de monedă socială. Eu prefer să văd productivitatea lor ca pe o economie a cadourilor care, în mod normal, generează respect și recunoștință între membrii comunității. Oricum ar fi, acest mod de producție nu se regăsește în statisticile PIB-ului. Putem avea ușor o „economie“ în scădere, care să ofere din ce în ce

mai multe astfel de produse și din ce în ce mai bune. Și cu cât sunt mai multe, cu atât mai puțin vom avea nevoie de bani; cu cât vom avea mai puțin nevoie de bani, cu atât vom avea mai mult timp liber; cu cât vom avea mai mult timp liber, cu atât mai mult ne vom putea permite să contribuim, cu propriile noastre daruri, la economia darului.

Pentru multe categorii de bunuri, costurile marginale de producție sunt acum practic nule. Acest lucru este adevărat pentru aproape toate produsele digitale, precum programele, muzica, filmele și așa mai departe. Costuri considerabile pot apărea la producerea primului exemplar, dar după aceasta, costul per bucată este în esență zero. Industria a încercat așadar să creeze o diminuare artificială prin protecție la copiere, scheme de management al drepturilor de autor și altele. Este aproape irațional ca singurul mod în care putem recompensa autorii de conținut digital să fie acela de a-l oferi mai puținor oameni decât ar fi putut beneficia de pe urma lui. Fiecare persoană ar putea avea acces la fiecare film, melodie și program de calculator existent și i-ar costa pe producători tot atât de mult ca acum. Bunurile abundente nu ar trebui să fie supuse plăților cu monedă rară. Într-adevăr, mulți producători de bunuri abundente au renunțat la încercarea de a le menține la acest nivel de insuficiență artificială și au încercat, în schimb, să facă bani prin cererea de donații, prin vânzarea de publicitate, sau prin taxarea asistenței tehnice, a instruirii, sau în cazul muzicii, prin concerte live. Timpul, atenția, locurile într-o sală de concerte și așa mai departe sunt resurse limitate, potrivit-se mult mai bine în realitatea banilor. Cu toate acestea, rezultatul net este scăderea economică.

Așa cum afirmă un scriitor: „Idea lor de bază, care este bună atâta vreme cât merge, este să folosească un conținut liber, de care să lipească servicii auxiliare monetizate: distribuții Linux care oferă suport tehnic și personalizare, companii muzicale care vând copii autentice certificate, disponibile în locații convenabile, Phish* care vinde bilete la concerte etc. Un lucru pe care nu reușesc să-l abordeze în mod adecvat, cu toate acestea, este acela că totalul banilor, disponibili prin acest gen de servicii auxiliare, este mai mic decât cel adus de conținutul principal... Vânzările de Encarta nu au adus banii echivalenți valorii pe care au distrus-o pentru Britannica și colaboratorii acesteia. Iar Wikipedia a distrus miliarde în valoare netă monetizabilă, atât pentru copiile printate ale enciclopediilor, cât și pentru Encarta“. (3)

Dacă această tendință continuă (și pare să se răspândească, pe măsură ce media tradițională se mută din ce în ce mai mult online), vom vedea într-adevăr un exemplu perfect al unei bogății mai mari, acompaniată de o economie (monetară) mai mică.

Bunurile digitale sunt un exemplu extrem al unui fenomen mult mai general. Multe alte produse se mută către zona de costuri marginale zero. Costul marginal efectiv al celor mai multe produse farmaceutice este de câțiva bani pe pastilă. Chiar și mărfurile industriale vrac, cum ar fi șuruburile, costă mult mai puțin decât în trecut, nu numai în termeni de bani și muncă umană, dar chiar, uneori, în ceea ce privește consumul de energie. Acest lucru este cauzat de acumularea a decenii sau secole de inovații. Acesta este

---

* formație americană de rock, înființată în 1983 - TEI

un alt aspect al moștenirii noastre divine – în acest caz, de cultură, mai degrabă decât de natură – de la care toate ființele umane, în mod egal, merită să tragă foloase.

Evoluția către economia sacră este un întreg cu o transformare mai generală a civilizației. Schimbări paralele au loc în medicină, educație, agricultură, guvern, știință și în oricare altă instituție a culturii noastre. Schimbarea din fiecare domeniu reîntărește schimbările din celelalte. La fel se întâmplă și cu efectele economice ale schimbării către o medicină naturală. Cu un secol sau două în urmă, doar foarte puțini oameni plăteau pentru îngrijirea medicală, care era furnizată printr-o rețea informală de vindecători populari, medici naturaliști și, pentru cele mai frecvente boli, de către bunice și vecini. Cunoștințele despre plante erau larg răspândite și aplicate gratuit, de obicei. Chiar și dacă ar fi profesionalizată integral, potențialul de profit al medicinei plantelor (și a altor forme de medicină naturală) este cu mult mai scăzut decât cel al medicinei tehnologizate. Comparată cu procesele complexe, înalt tehnologice, implicate în medicina farmaceutică, medicina plantelor este ieftin de produs. Multe dintre cele mai bune plante medicinale sunt buruieni aproape omniprezente. O trecere către medicina plantelor, medicina homeopată și multitudinea metodelor corp-și-minte, care înfloresc în ziua de azi, promite scăderea economică și, cu toate acestea, nu presupune nicio reducere a calității vieții noastre. (4)

O altă zonă pentru scăderea economică este reprezentată de arhitectură și designul urban. În plus față de faptul că ne rupe de comunitate, de natură și de un loc stabil, suburbiile îndepărtate și extinse ale ultimelor două generații implică și un consum enorm de resurse. Acum, totuși, proiectanții și constructorii redescoperă valorile designului urban super aglomerat, al locuințelor mici, ale planurilor generale cu zone de tranzit prietenoase și ale extinderilor multifuncționale, care nu necesită atât de mult transport rutier. Toate aceste schimbări produc o restrângere economică: mai puține „bunuri” precum șoselele, benzina, chereșteaua și altele care mai sunt necesare. Cu mai multe spații publice vibrante, oamenii vor avea o nevoie mai restrânsă de spații private imense. Oamenii care trăiesc în comunitate depind mai puțin de divertismentul produs în exterior și au mai multe ocazii pe care să le împartă și în care să se ajute unii pe alții. Toate acestea se traduc printr-o scădere a activităților intermediare de bani.

Dezintermedierea și revoluția P2P

O altă sursă a restrângerii economice o reprezintă dezintermedierea pe care internetul a făcut-o posibilă. Dezintermedierea se referă la eliminarea intermediarilor: agenți, brokeri, mijlocitori și așa mai departe. Să luăm ca exemplu Craigslist* care, conform unei estimări, a distrus venituri anuale de 10 miliarde de dolari din anunțuri, înlocuindu-le cu doar 100 de milioane de dolari venituri proprii. Google a făcut, de asemenea, publicitatea mult mai eficientă (mai ieftină), nu numai prin confiscarea veniturilor din publicitate de la mass-media existente, dar, de asemenea, prin reducerea cheltuielilor totale de publicitate la

---

* site american de anunțuri, înființat în 1995, actualmente existent în peste 50 de state - TEI

nivel de industrie. (Totalul cheltuielilor de publicitate în toate mass-media a scăzut cu 9% în 2009). Bineînțeles că, datorită faptului că a devenit mai ieftină, publicitatea a ajuns omniprezentă; chiar și așa, industria publicitară și-a atins apogeul. Da, trecem printr-un timp al „saturației publicitare“, deoarece bunurile comune care țin de atenția publică au fost saturate. Sper că nu sunteți prea triști din cauza opririi dezvoltării publicității, care a fost un participant major la creșterea PIB-ului. Între timp, multe dintre funcțiile publicității și ale marketingului tradițional, care erau cândva servicii plătite, acum sunt îndeplinite gratuit, prin intermediul rețelelor sociale. În mod similar, blogosfera a preluat multe dintre funcțiile ziarelor tradiționale dar, din nou, la costuri mult mai mici. Același lucru este adevărat și pentru agențiile de turism, piața de acțiuni și multe alte industrii, în care brokerii și agenții nu mai sunt necesari. Toți acești factori contribuie la deflația economică.

Dezintermedierea și programele open source sunt amândouă parte a unui fenomen mult mai general: revoluția de la egal la egal (P2P)*. Vechile structuri ierarhizate și centralizate de distribuție, circulație și producție necesitau mulți bani și efort uman pentru a fi administrate. În plus, chiar natura lor izola oamenii unii de alții prin specializările lor limitate, făcând schimbul de daruri imposibil.

Dezintermedierea afectează chiar și sistemul de credit și subminează rolul tradițional al băncilor, acela de intermediar între investitori și împrumutați. Corporațiile au eliminat băncile prin obținerea finanțărilor direct de pe piețele financiare, în timp ce noile site-uri de împrumut de tip P2P, precum LendingClub și Prosper.com, permit acum persoanelor individuale să se împrumute unii de la alții. Cercurile de compensare a creditelor comerciale, sistemele de intermediere mutual și rețelele de schimb comercial, despre care voi discuta mai târziu, sunt alte căi prin care tehnologia informatică reduce rolul instituțiilor de intermediere centralizate. Dezvoltarea acestora va reduce PIB-ul prin micșorarea cheltuielilor pe „servicii financiare“.

Deoarece aceste servicii ale „economiei informaționale“, mereu mai ieftine, sunt un factor al producției în aproape orice alt sector, aici scăderea este un factor contagios. Acest lucru este valabil și în industrii pe care le considerăm specifice creșterii. În anul 2000, de exemplu, au fost cheltuite 371 miliarde de dolari pe componentele de calculatoare, incluzând imprimantele, întreținerea și stocarea de date. Până în 2009, aceasta s-a restrâns la 326 de miliarde. Evident, această scădere nu este din cauză că am cumpăra mai puține calculatoare; este din cauza costurilor care au scăzut dramatic.

Cel mai comun mod de profit de pe internet este acela de a rula anunțuri, limitând, în esență, întreaga economie digitală la nivelul pe care publicitatea unei economii fizice o poate susține. Dar internetul s-a canibalizat chiar pe el însuși: paginile web care oferă comentarii despre produse și motoare de căutare bazate pe compararea prețurilor fac ca publicitatea acelor produse să fie inutilă.

---

* În original, *peer to peer* - TEI

Ceea ce se întâmplă este că modelul de afacere care a funcționat în întreaga istorie umană (găsește ceva ce oamenii își fac pentru ei înșiși sau pentru alții, într-o economie a cadourilor, ia acel lucru de la ei, apoi vinde-l înapoi tot lor) este acum inversat. Internetul permite oamenilor, încă o dată, să facă lucruri pentru ei și pentru alții, fără să fie plătiți. Comentariile lui Eric Reasons:

„Poate că motivul pentru care ne vine atât de greu să găsim modalități de a monetiza diverse servicii de internet, cum ar fi Twitter, Facebook și Youtube, este acela că acestea nu pot fi monetizate ... sau cel puțin, nu la rate valorice care să înlocuiască industriile și serviciile pe care le suprimă. Asta este exact ceea ce media tipărită află pe o calea cea mai dură, pe măsură ce încearcă să treacă la un model online“. (6)

Internetul este un participant la economia darurilor, o rețea P2P în care nu există o distincție majoră între producător și consumator. Când împărtășim știri, recomandări de produse, melodii și așa mai departe prin rețelele noastre on-line, noi nu taxăm pe nimeni pentru „serviciile noastre de informare“. Este o economie a darului. Conținutul celor mai multe pagini web este, de asemenea, gratuit. Concluziile lui Reasons sunt:

„Ni s-a spus să credem în viitorul nostru într-o economie bazată pe cunoaștere, dar nimeni nu a descoperit cum să facă bani reali din ea. Dintre cei care fac bani din asta (Craiglist, Google), ei fac doar un procent mic din cât s-ar fi făcut pe vechea piață, pe care ei au deranjat-o sau, practic, au eliminat-o cu inovațiile lor. Această situație nu este din cauză că nu am găsit încă modalitatea potrivită de a o monetiza. Este din cauză că inovația duce la eficiență și nu la creștere, exercitând presiune deflaționistă asupra industriilor umflate. Mai mult, este în mare măsură făcută de noi, utilizatorii finali, în timpul nostru liber, deoarece dorim să creăm și să împărtășim, nu numai să consumăm“.

În timp ce o redirectionare către economia darurilor participatorii este nouă, amenințarea supracapacității și subocupării a chinuit capitalismul timp de secole, indicând faptul că noi nu ar trebui să muncim atât de mult precum o facem pentru a susține viața oamenilor. Într-adevăr, iminenta apariție a unei epoci a timpului liber a fost vizibilă încă de când primele mașini industriale au fost puse în folosință, mașini care puteau „face treaba a o mie de oameni“. Cu toate acestea, promisiunea implicită că în curând toți va trebui să lucrăm cu doar o miime din efort, nu dă semne de manifestare. Și aici, eu o promit din nou. Se va dovedi această viziune a fi din nou un miraj? Nu. Diferența esențială este aceea că nu ne mai bazăm doar pe faptul că tehnologia, îmbunătățind eficiența, va duce la mai mult timp liber. Elementul cheie este scăderea, nu eficiența. Poate părea contraintuitiv: scăderea – recesiunea economică – va fi cea care va deschide calea către prosperitatea majorității.

Într-o economie a creșterii, munca ce poate fi eliberată prin progresul tehnologic este dedicată, în schimb, producerii a din ce în ce mai multe lucruri. Dacă în 1870 dura zece ore de lucru pentru a produce necesitățile traiului într-o gospodărie, iar în ziua de azi durează doar o oră pentru a produce aceeași cantitate de lucruri, atunci sistemul lucrează împotriva noastră, pentru a ne face să consumăm cât consumau zece gospodării în 1870. Am auzit vorbindu-se de consumatorul american, motorul unei creșteri economice

globale. Implicit, aceasta este o viziune a bunăstării identificată cu o accelerare nesfârșită a consumului. Un calculator nou în fiecare lună, o mașină nouă în fiecare an, o casă mai mare la fiecare cinci ani – nou, mai mult, mai mare, mai bine. Sună nebunesc, dar este necesar economic în sistemul actual, deoarece dinamica deflaționistă pândește după colț, așteptând ziua în care consumul va rămâne în urma creșterii productivității.

Eu nu prevăd o trecere bruscă la economia pe care o descriu. Haideți să fim indulgenți cu dispoziția noastră blândă și să permitem ca obiceiurile noastre din sclavia îndelungată să necesite ceva timp pentru a dispărea. Prevăd o rată a scăderii undeva la 2 procente, în așa fel încât consumul nostru de materii prime, poluarea aerului și apei și timpul pe care-l petrecem muncind pentru bani și nu de plăcere, va scădea aproximativ la jumătate cu fiecare generație, până când, eventual, ritmul scăderii va încetini, pe măsură ce economia se apropie de o relație de echilibru cu planeta, câteva sute de ani de acum încolo.

Sistemul pe care l-am descris oferă o alternativă la acest viitor de „mai mare, mai bun și mai mult“, urmat de un colaps catastrofal. Dobânda negativă va permite investițiilor productive să continue și banilor să circule, chiar și atunci când veniturile marginale de capital sunt zero sau mai mici, în timp ce o monedă fundamentată pe bunurile comune descătusează munca și-i permite să se orienteze către scopuri neconsumatoare. În continuare, voi descrie o a treia iță din țesătură: dividendele sociale, care eliberează puterea de cumpărare a lucrătorilor de necesitatea unui loc de muncă cu program întreg, în economia bazată pe bani.

Note

(1) Este cel mai probabil ca PIB-ul să se micșoreze mai repede și mai lin decât populația, probabil cu 1 sau 2 procente pe an, sau cu jumătate în decursul unei generații. Asta la o scară globală. În unele țări, creșterea va persista mai mult decât în altele.

(2) Yong Ed., „Fertility Rates Climb Back Up in the Most Developed Countries“, 5 august 2009, ScienceBlogs.

(3) Caron Kevin, „Abundance Creates Utility but Destroys Exchange Value“, 2 februarie 2010

(4) În mod sigur există lucruri la care medicina alopatică excelează. Aceasta este inferioară medicinei naturiste în ceea ce privește tratarea celor mai multe afecțiuni cronice care afectează populația din ziua de azi, dar este de neînlocuit în cele mai multe situații de urgență. Eu nu pledez pentru încetarea acesteia, ci numai pentru întoarcerea ei într-o realitate adecvată. Consider necesar acest lucru și în cazul majorității celorlalte instituții supradimensionate care ne domină societatea.

(5) Jarvis Jeff, „When Innovation Yields Efficiency“, Buzz Machine, 12 iunie 2009.

(6) Reasons Eric, „Innovative Deflation“, 5 iulie 2009.

CAPITOLUL 14

DIVIDENDELE SOCIALE

„Cei mai mulți dintre oameni s-ar simți insultați dacă li s-ar propune să fie angajați să arunce pietre peste un zid, apoi să le arunce înapoi, chiar dacă din asta și-ar putea câștiga salariile. Dar, în ziua de azi, nu mulți dintre ei au slujbe mai folositoare de atât.“
– Henry Gavid Thoreau.

„În mod cert, cele mai nefericite persoane sunt acelea care trebuie să facă același lucru din nou și din nou, în fiecare minut, sau poate de douăzeci de ori pe minut. Ele merită să aibă cel mai scurt program de lucru și cele mai mari salarii.“ – John Kenneth Galbraith

Paradoxul timpului liber

În linii mari, istoria tehnologiei este istoria echipamentelor care înlocuiesc munca umană. Un buldoexcavator diesel poate face munca pe care o fac cinci sute de oameni la lopată. Un buldozer poate face treaba a cinci sute de tăietori de lemne cu topoare. Un calculator poate face treaba a cinci sute de contabili din vechime, care lucrau cu tocul și hârtia. După secole de avans tehnologic, de ce ne găsim în situația de a munci la fel de mult? De ce majoritatea oamenilor de pe pământ trăiesc, în continuare, experiența sărăciei? Timp de secole, viitorologii au prognozat o iminentă eră de destindere. De ce nu s-a materializat niciodată?

Motivul este acela că, la fiecare oportunitate, am ales să producem mai mult, în loc să muncim mai puțin. Am fost neputincioși în a alege altfel.

În actualul sistem, extinderea timpului liber este imposibilă fără un fel de redistribuire a bunăstării. Imaginați-vă ce s-ar întâmpla dacă, deodată, ar fi descoperită o tehnologie magică care ar putea dubla productivitatea fiecărui muncitor. Aceeași cantitate de bunuri ar fi disponibilă cu doar jumătate de muncă. Dacă (la fel ca într-o economie a stabilității sau o economie a descreșterii) cererea nu crește, atunci jumătate din muncitori sunt de prisos. Pentru a rămâne competitive, firmele trebuie să concedieze jumătate din muncitori, să le facă program de lucru redus, sau să-i plătească mai puțin. Salariile cumulate vor scădea la jumătate, din moment ce nimeni nu va plăti muncitorii cu mai mult

decât veniturile pe care le generează angajatorului. Muncitorii disponibilizați nu vor mai avea bani cu care să cumpere produse, chiar dacă acestea vor fi cu 50% mai ieftine. În cele din urmă, în ciuda faptului că sunt disponibile mai multe bunuri, cu mai puțin efort, banii necesari pentru cumpărarea acestor bunuri nu ajung la oamenii care ar putea să-i folosească. Într-adevăr, timpul liber s-a extins; dar acum este denumit „șomaj“ – iar rezultatele sunt catastrofice: o concentrare rapidă a bunăstării, deflație, falimente și altele, descrise în capitolul 6.

Calamitățile socio-economice rezultate pot fi evitate în două moduri: redistribuirea bunăstării sau creștere. Pentru a o realiza pe prima, putem lua pur și simplu banii de la angajați și să-i dăm șomerilor, putem subvenționa firmele pentru a păstra angajații de prisos, sau putem să-i plătim pe toți cu un ajutor social, indiferent dacă muncesc sau nu. Aceste politici redistributive diminuează relativa bunăstare și putere a celor care dețin banii. Cealaltă soluție, din scenariul de mai sus, ar presupune să dublăm cererea, iar în acest mod să păstrăm pe toată lumea angajată.

Din moment ce, în general vorbind, bogații sunt cei care controlează lucrurile și nu doresc ca bogăția lor să fie redistribuită, tradiționala soluție a problemei supraproducției și șomajului este aceea de a genera, cumva, creștere economică, creștere care ar însemna cerere crescândă pentru noi bunuri și servicii. Un mod de a face acest lucru este prin exporturi; evident că acest lucru nu poate funcționa pentru toată planeta, luată ca un întreg. O altă modalitate de a crește cererea este, precum am tot zis, colonizarea realităților nemonetare – a face oamenii să cumpere ceea ce cândva era gratuit. În ultimă instanță, putem pur și simplu să distrugem excesul de producție prin intermediul războiului și a risipei. Toate aceste măsuri țin oamenii din greu la muncă, atunci când cererea naturală a fost satisfăcută.

Ideologia creșterii, povestea Ascensiunii, spune că cererea naturală nu poate fi niciodată satisfăcută, că se poate întinde (crește) la infinit. Ea presupune rezerve nesfârșite pentru piețe noi, nevoi și dorințe noi. Dar, după cum am observat, singurul obiect al dorințelor care nu poate deveni suficient sunt banii. Prezumția nevoilor nelimitate și, prin asta, a cererii nelimitate, conduce nebunia pe care o vedem în ziua de azi și logica economică ce o justifică. (1)

În trecut, mereu am avut șansa de a alege ce anume să facem cu eficiența suplimentară: să muncim mai puțin sau să consumăm mai mult. Constrânși de un sistem monetar dependent de creștere, am ales, în mod consecvent, a doua variantă. În loc să nu mai muncim din greu pentru satisfacerea nevoilor existente, am creat în mod constant nevoi noi, care să fie satisfăcute sau, de cele mai multe ori, am transferat nevoile din domeniul darului în domeniul banilor, sau am încercat să satisfacem nevoi infinite cu lucruri finite. Așa a fost condusă ascensiunea noastră, dezvoltarea darurilor noastre fizice și mentale. Deși costurile naturale, culturale, spirituale și omenești au fost ridicate, această dezvoltare nu a fost fără un scop corect. Astăzi, deoarece comuniunea naturală și culturală a fost epuizată, contextul alegerii noastre – muncește mai puțin, sau consumă mai mult – se schimbă. Epoca ascensiunii se apropie de final și încercăm să îndreptăm darurile pe

care le-am creat către scopul lor adevărat, într-o relație nouă cu pământul. Era creșterii s-a încheiat. John Maynard Keynes a exprimat o premoniție a acestei schimbări epocale în „Consecințele economice ale păcii“:

„Pe de o parte, clasa muncitoare a acceptat (...) o situație în care ei pot numi ca fiind a lor doar foarte puțin din prăjitura pe care au produs-o în cooperare cu natura și cu capitaliștii. Pe de altă parte, capitaliștilor li s-a permis să spună că cea mai mare parte din prăjitură le aparține și că sunt, teoretic, liberi să o consume, cu condiția tacită ca, în realitate, să consume foarte puțin din ea. Datoria „economisirii“ a devenit aproape virtute, iar creșterea prăjiturii – obiectul unei adevărate religii. Toate acele instincte de puritanism au crescut în jurul abstenenței de la prăjitură, instincte care, în altă eră, se retrăgeau din lume și ignorau artele producției, precum și pe cele ale divertismentului. Și așa prăjitura a crescut; dar nu era prea clar pentru care scop anume. Oamenii erau îndemnați nu atât de mult la abstenență, cât la amânare și la cultivarea satisfacțiilor siguranței și anticipării. Economiiile erau pentru bătrânețe sau pentru copii; dar asta era doar în teorie – virtutea prăjiturii era aceea că nu trebuia niciodată consumată, nici de către tine, nici de către urmașii tăi“. (2)

La nivelul colectiv, neconsumarea prăjiturii înseamnă alegerea creșterii în detrimentul timpului liber. Tehnologiile de producție mult mai eficiente ne-au permis fie să muncim mai puțin, fie să lucrăm la fel, dar să producem mai multe lucruri. Sistemul nostru economic încorporează alegerea celei din urmă. Dar, în ciuda actualei asocieri a economiei „keynesiene“ cu stimulentele fiscale, Keynes nu a văzut niciodată stimulul ca pe o soluție permanentă. Ca societate, de 70 de ani încoace, am stimulat artificial cererea – prin cheltuieli militare, construirea de autostrăzi și subsidiare pentru accelerarea extracției, construcțiilor, consumului și imperialismului. Încercând să susținem creșterea economică și eficiența marginală a capitalului înaintea dobânzii, ne-am prins într-un tipar al producției din ce în ce mai mari, indiferent dacă am avut sau nu nevoie de ea. Adaptându-se acestei capcane, teoria economică, cu presupunerea ei privind dorințele infinite, spune că mereu „vom avea nevoie“, că mereu va trebui să producem din ce în ce mai mult, dacă nu într-o industrie, atunci în alta. Am descris acest proces în mod diferit: ca pe o epuizare a primului domeniu și, apoi, a altui capital, cel natural, social, cultural sau spiritual. Keynes nu a afirmat asta așa explicit, trăind așa cum a făcut-o în contextul ideologic al Ascensiunii, dar a intuit-o în mod cert. Modul în care a folosit timpul trecut în pasajele de deasupra sugerează, sau cel puțin mie îmi sugerează, că va veni ziua în care prăjitura va fi mâncată: alegerea muncii mai puțin în detrimentul mai multor lucruri.

O rată pozitivă a dobânzii fără risc este aspectul economic al „îndemnului“ pe care Keynes l-a descris prin „cultivarea plăcerilor siguranței și anticipării“ sau, pe limba mea, prin ipotecarea momentului actual pentru viitor, prin alegerea siguranței, sau a unei aparențe a acesteia, în locul libertății. Vedeți, logica economică pe care am descris-o are și o dimensiune personală. De-a lungul perioadei trecute am fost stimulați să alegem munca în locul timpului liber, chiar și atunci când nu aveam nevoie de bani, deoarece dobânda promitea că banii noștri vor putea să cumpere chiar mai mult timp liber în viitor. Prin abținerea de la plăceri și relaxare și într-adevăr, de prea multe ori, de la cele mai bune

îmbolduri, am putea obține chiar versiunea economică a raiului: pensionarea timpurie. Dar, la fel ca și în religie, promisiunea raiului servește doar pentru a ne ține în tensiune. Timpul sclaviei noastre, totuși, s-a încheiat. Starea actuală a planetei cere urgent să ne îndreptăm atenția departe de „creșterea prăjiturii“.

Uzura „locurilor de muncă“

Încă de la începuturile erei industriale am dezvoltat o spaimă omniprezentă că vom fi înlocuiți de mașinării. Și, într-adevăr, acest lucru s-a întâmplat pentru mulți, odată ce mașinăriile au preluat funcțiile care erau cândva operate de oameni. Singura modalitate de a menține nivelul de angajare a fost prin creștere economică și, cu toate acestea, eu cer terminarea creșterii și, de asemenea, încetarea ocupării depline a forței de muncă (plătite). Așa că, ținând cont că vechea noastră spaimă ne domină, haideți să examinăm exact ce reprezintă înlocuirea muncii de către mașini.

Pentru ca un om să fie înlocuit de o mașină, lucrarea pe care o face el trebuie să fi fost de natură mecanică, de la bun început. Cum societatea, în ansamblu, a devenit mai mecanizată, din ce în ce mai multe locuri de muncă au preluat caracteristicile de uniformitate, rutină și standardizare ale mașinilor. Acest lucru a fost inevitabil atunci când aceste locuri de muncă constau în folosirea utilajelor, sau alte procese dominate de mașinile conectate. Aici se află o sursă mult mai profundă de anxietate pentru noi: nu aceea că vom fi înlocuiți de mașini, ci aceea că vom deveni mașini, că vom trăi și vom lucra ca niște mașini.

Cea mai faimoasă mișcare anti-mașini – mișcarea Luddiților de la începutul secolului al XIX-lea, a fost conștientă de acest lucru. Potrivit cercetătorului Kirkpatrick Sale, ura lor nu a fost o ură oarbă, superstițioasă, împotriva mașinilor; ei credeau că și utilajele își aveau locul lor potrivit. Ei s-au revoltat nu numai din cauza pierderii modului lor de viață, dar și din cauza produselor de proastă calitate, din cauza indiferenței, din cauza pericolului constant și a condițiilor dezumanizante ale fabricilor. Ei s-au opus mecanizării muncii. Înlocuirea producției autonome, înalt calificate, cu munca periculoasă și degradantă din fabrici reprezintă un afront la adresa spiritului uman.

Scopul unei economii a compasiunii, prin urmare, nu este acela de a oferi „locuri de muncă“ așa cum pare să creadă cei mai mulți politicieni liberali. Odată ce munca a devenit mecanizată, într-un fel e deja prea târziu – munca inumană poate fi făcută, la fel de bine, de mașini. Nu mă pot abține să nu remarc nebunia programelor economice care se străduiesc să creeze mai multe „locuri de muncă“, ca și cum am avea nevoie de mai multe bunuri și servicii. De ce am vrea să creăm mai multe locuri de muncă? Pentru ca oamenii să aibă bani să trăiască. Pentru acest lucru, ar putea le fel de bine să sape gropi în pământ, pe care apoi să le umple, așa cum glumea usturător Keynes. Politicile economice actuale încearcă să facă exact acest lucru: vezi eforturile actuale de a reporni construcția de locuințe, într-un moment în care există 19 milioane de locuințe vacante în Statele Unite ale Americii! (3) Nu ar fi mai bine să plătești oamenii să nu facă nimic și să le eliberezi energia creatoare pentru a găsi soluții la nevoile urgente ale lumii?

În mod clar, avem mijloacele pentru acest lucru și ne confruntăm cu necesitatea de a crește mai puțin, de a munci mai puțin și de a ne orienta energia către alte lucruri. Este timpul de a recupera vechea promisiune a industriei: aceea că tehnologia va permite o reducere dramatică a timpului de lucru și ne va duce într-o „epocă a timpului liber“. Din nefericire, termenul de „timp liber“ poartă conotații de frivolitate și de risipă, care sunt în contradicție cu nevoile urgente ale planetei și ale oamenilor, la trecerea dintre epoci. Există o cantitate enormă de muncă importantă care trebuie făcută, muncă aflată în concordanță cu descreșterea, căci nu va duce, în mod necesar, la produse vandabile. Pădurile trebuie replantate, bolnavii trebuie îngrijiți, o planetă întregă trebuie vindecată. Cred că vom fi foarte ocupați. Vom munci din greu făcând lucruri profund semnificative, care nu vor mai trebui să se lovească de fluxul banilor, imperativul creșterii. Cu toate acestea, cred că vom avea mai mult timp liber adevărat decât avem în ziua de azi – o experiență a abundenței timpului. Lipsa timpului este unul din motivele pentru care consumăm prea mult, în încercarea de a compensa pierderea acestei bogății primordiale. Timpul înseamnă viață. A fi cu adevărat bogat înseamnă să fii stăpân pe timpul tău.

Până acum, am descris un sistem care orientează stimulentele financiare către păstrarea și extinderea ecosistemului și a restului bunurilor comune, permițând banilor să circule către cei care au nevoie de ei, în absența creșterii. Dar există și un alt mod mai radical de a o încheia cu acest principiu al „banilor care trebuie să meargă la aceia care îi înmulțesc“, principiu pe care se bazează sistemul bancar modern. De ce să nu dăm, pur și simplu, banii oamenilor? Tuturor? (4) Aceasta este ideea „dividendelor sociale“ sau a „salariului social“, susținut în 1920 de către Major Douglas, fondator al mișcării creditului social.

Ideea are atât un raționament economic, cât și unul moral. Douglas, inginer britanic, a observat același lucru ca și Marx – și anume, că muncitorii beneficiază de o diminuare a ponderii venitului, pe măsură ce industria reduce munca și mărește capitalul – ducând în cele din urmă la sărăcie, la concentrarea bunăstării și la recesiune economică, ca urmare a scăderii cererii. Ca un remediu, el a propus emiterea de monedă fictivă, într-o cantitate suficientă, pentru ca toți cetățenii să poată cumpăra produsele propriei lor munci, atât cu plată directă, cât și ca reducere la cumpărare – un fel de taxă negativă la cumpărare. Această propunere nu este așa departe de curentul economic actual precum ați crede – cecurile cu stimulente, trimise tuturor gospodăriilor americane în 2008, au fost o formă diluată a dividendelor sociale și intenționau să aibă, în mod cert, efectul pe care Douglas l-a imaginat: să ducă banii la aceia care o să-i cheltuiască și să contracareze criza economică. (5) Acestea nu au fost ajutoare sociale date doar săracilor. Au fost stimulente acordate tuturor.

Alternativa timpului liber și a redistribuirii la creștere câștigă credibilitate pe măsură ce criza economică persistă. În Germania, Kurzarbeit-ul sau „munca redusă“ este un program care subvenționează săptămâna de lucru mai scurtă, în ideea de a preveni șomajul, în dezacord total cu așa-numita aberație a forței de muncă forfetare (vezi nota 1). În loc să disponibilizeze 20% din forța de muncă, o firmă scurtează cu 20% programul săptămânal de lucru al tuturor angajaților. Cea mai mare parte a reducerii salariale a

angajatului îi este returnată de către guvern. Angajații își pot păstra locurile de muncă muncind cu 20% mai puțin, cu pierderi salariale situate între 4 și 8%. (6) Rezultatele au fost impresionante: rata șomajului în Germania a rămas la un nivel mai scăzut decât se prognoza în perioada crizei, iar industria auto, unde această politică a fost implementată mai serios, nu a pierdut nici măcar un singur loc de muncă cu normă întreagă în prima jumătate a anului 2009. (7) Programul Kurzarbeit seamănă, până la un punct, cu dividendele sociale la scară limitată și are motivații economice și umanitare similare.

Există, de asemenea, un raționament filozofic sau moral pentru aceste dividende sociale, de care am devenit conștient ca adolescent, atunci când am citit o poveste de Philip Jose Farmer, intitulată „*Riders of the Purple Wage*“. Repetându-l pe Douglas, Farmer considera că tehnologia industrială a oferit umanității accesul la o bunăstare vastă, aproape fără efort, astfel că nimeni nu ar mai fi nevoit să muncească din greu pentru a-și asigura cele necesare vieții. Bogăția la care se accede ușor prin intermediul tehnologiei și bunăstarea naturală a pământului sunt comoara colectivă a întregii rase umane; chiar și numai nașterea, în sine, îi oferă fiecărei persoane dreptul la o parte din aceasta. În mod cert, nicio persoană nu are dreptul să beneficieze mai mult decât ceilalți de, să zicem, invențiile lui Robert Boyle* sau Thomas Edison, cu atât mai puțin de contextul cultural care a făcut munca lor posibilă. Tu sau eu, nu avem mai multe drepturi asupra acestei înzestrări culturale, decât avem asupra pământului, sau asupra genomului. Acestea au venit către noi ca un dar pentru întreaga omenire; sunt un dar din partea strămoșilor, la fel cum pământul este un dar al planetei, al naturii, sau al Creatorului.

Haideți să nu ne grăbim în a accepta expresia peste care am trecut superficial: „prosperitatea la care se accede ușor datorită tehnologiei“. Această frază ne conduce către ideologia Ascensiunii, despre care am spus că este legată de ideologia creșterii economice nelimitate. Cumva, în ciuda secolelor cu tehnologii care înlocuiesc munca, nu avem mai mult timp liber decât aveau vânătorii-culegători, sătenii din neolitic, sau țăranii medievali. Motivul este supraproducția și supraconsumul acestor lucruri pe care tehnologia le poate produce, precum și subconsumul și subproducția acelor lucruri pe care nu le poate produce. De obicei, aceste lucruri din urmă (tot ce este unic, intim și personal) sunt cele care sfidează omogenizarea, depersonalizând regula banilor. Voi reveni asupra acestui subiect mai târziu; deocamdată, observ pur și simplu că, în domeniul acelor nevoi care admit cuantificarea, nevoile noastre sunt satisfăcute lejer. Nu ar trebui să muncim foarte mult pentru a ne procura cele necesare traiului: mâncare, haine și adăpost. În mod cert, nu ar trebui să muncim mai mult decât media de douăzeci de ore pe care aborigenii din Kalahari le consumau pentru subzistență, în 1970, într-un deșert aspru, folosindu-se de unelte din epoca de piatră. În mod cert nu ar trebui să ne simțim mai puțin siguri și mai temători legat de „a trăi din ceva“ decât țăranii medievali, care aveau 150 de zile libere datorită sărbătorilor religioase.

---

* Robert Boyle (1627 – 1691). Fizician, chimist și inventator irlandez. Printre contribuțiile sale, se află și formularea legii care îi poartă numele, conform căreia volumului unui gaz variază invers proporțional cu presiunea, la o temperatură constantă - TEI

Dorința de a munci

Ce nebunie ne-a făcut să preferăm să construim și mai multe case inutile în loc, să zicem, să salvăm ouăle de broască țestoasă de deversările de petrol? În cele din urmă, epuizarea bunurilor comune ține de profitabilitate, iar restaurarea lor ține de altruism. Propunerile din această carte răstoarnă această dinamică. Internalizarea costurilor redirecționează fluxul banilor și fluxul activităților umane dinspre consum, către sacru. Dobânda monetară negativă permite investițiilor să meargă către scopuri care nu generează mai mulți bani decât se investesc în ele și încheie scontarea viitoare. Oricum, doar aceste măsuri s-ar putea să nu fie suficiente, deoarece o parte din efortul necesar pentru vindecarea lumii este fundamental neeconomic. (8)

Întrebarea care se pune atunci este cum să creezi condițiile necesare oamenilor ca să facă lucruri valoroase, dar care nu generează venituri economice. Iar legat de redistribuirea averilor, există două modalități importante. Una ar fi cea a dividendelor sociale, pe care le-am descris și care există în ziua de azi sub forma stimulentei, creditelor fiscale, plăților sociale și așa mai departe. Acestea oferă oamenilor libertatea de a avea îndeletniciri pe care nimeni nu i-ar angaja să le facă (deoarece nu vor genera venituri pentru angajator) și care nu produc ceva vandabil.

A doua modalitate de a stimula munca neeconomică este aceea ca guvernul (sau altă entitate) să plătească oamenii să facă lucrurile frumoase și necesare pe care am ajuns să le prețuim. Am văzut prevestirea acestui lucru în perioada New Deal-ului, atunci când am angajat milioane de șomeri nu numai pentru construcția infrastructurii care va fi fost profitabilă cândva, dar și pentru a aduna și păstra muzica folclorică și de a amenaja zone de recreere. Extins, acest lucru este, în esență, viziunea socialismului de stat. Oricum, planificarea centrală omite foarte des nevoi importante, invită la putere totalitară abuzivă și nu reușește să angajeze creativitatea indivizilor și a organizațiilor „de la firul ierbii”. Prin dividendele sociale, avem încrederea că, neconștienți de necesitățile economice, oamenii vor alege, în mod natural, locurile de muncă potrivite și necesare. Aceste alegeri libere, neconștiente, rod al dorințelor neîngrădite, vor ajuta la identificarea activităților sacre.

În joc sunt două viziuni concurente ale naturii umane și, prin urmare, două viziuni asupra modului de a conduce societatea. Una spune: „Eliberați populația de exigența economică și ei vor face lucruri frumoase”. Cealaltă spune: „Oferiți lucruri frumoase și, cu ajutorul exigenței economice, convingeți oamenii să le facă”. Prima se încrede în dorința și capacitatea naturală a oamenilor de a se autoorganiza; a doua pune deciziile legate de alocarea muncii umane în mâinile factorilor politici. Cred că ambele vor avea un loc pentru o lungă perioadă de timp, și că în cele din urmă, pe măsură ce procesele politice vor deveni mai incluzive, mișcările la firul ierbii și auto-organizarea vor fuziona într-o singură mișcare.

Una din obiecțiile ridicate împotriva dividendelor, sau a drepturilor echivalente, este aceea că oamenii nu vor mai avea niciun motiv să muncească. Noi ne gândim că „dacă oamenii nu se află sub un fel de presiune pentru a munci, atunci nu ar mai face nimic. Ei au nevoie de stimulente pentru a munci”. De ce să lucrezi dacă nevoile tale de bază sunt satisfăcute fără muncă? În perspectiva aceasta, nevoia, chiar și aceea creată artificial,

reprezintă un bun pozitiv, deoarece contracarează lenea înăscută a ființei umane. Această gândire aduce din nou în față logica controlului, a dominării și a războiului împotriva sinelui. Dar chiar stă în natura umană să nu facă nimic productiv? Chiar avem nevoie de recompense care să ne ademenească să muncim și de sancțiuni pentru a pedepsi indolența?

Sau, altfel spus, stă în natura umană doar dorința de a lua, fără să dea vreodată?

Nu cred. Probabil că vă puteți identifica cu experiența mea – aceea că cele mai dureroase momente ale vieții mele au fost atunci când mă simțeam neîmplinit de munca mea, când nu îmi foloseam darurile pentru un scop în care să cred. Îmi amintesc destul de bine de o întâlnire cu o companie de programe de calculator în Taiwan, unde am muncit ca translator și consultant în afaceri, pe când aveam douăzeci și ceva de ani. Discutam despre niște tehnologii noi, sunet 3D sau ceva de genul ăsta și toți cei din încăperea păreau extrem de preocupați de aceste implicații ale produsului lor. Am avut un moment de scepticism: „Stați o clipă, oameni buni, adică vouă chiar vă pasă de asta? Pentru că mie nu-mi pasă dacă acest produs, sau oricare altul, are sunet 3D“. Sentimentul următor a fost de deznădejde sumbră, pentru că mi-am dat seama că îmi păsa doar pentru că eram plătit să-mi pese și nu-mi puteam imagina o alternativă reală la asta. M-am gândit: „Oare o să ajung vreodată să fac ceva de care să îmi pese cu adevărat? Când o să ajung să-mi trăiesc viața mea și nu pe cea pe care sunt plătit să o trăiesc?“

O premisă fundamentală a acestei cărți este aceea că ființele umane au, în mod natural, dorința de a dăruia. Ne-am născut în recunoștință: cunoașterea pe care am primit-o și dorința de a o oferi mai departe. Departe de a forța oamenii ezitanți să dea altora, împotriva impulsurilor lor leneșe, economia actuală ne-a presat să negăm generozitatea noastră înăscută și să ne canalizăm darurile către perpetuarea unui sistem care nu servește nimănui. O economie sacră este aceea care ne eliberează dorința de muncă, precum și dorința de a dăruia. Toți cei pe care îi cunosc au atât de multe de oferit și cei mai mulți dintre ei nu pot face asta pentru că nu ar câștiga bani din ea. Și asta nu din cauza că darurile lor nu ar fi dorite. Sunt așa de multe lucruri frumoase care pot fi făcute. Banii, în forma lor pe care o știm, nu reușesc să conecteze darurile cu nevoile. De ce trebuie ca fiecare să muncească din greu doar pentru a supraviețui, când (mulțumită sau nu tehnologiei) acest tip de nevoi pot fi satisfăcute cu o mică parte din munca umană? Pentru că banii induc o stare de insuficiență.

Presupunerea că oamenii nu vor să muncească merge foarte departe în economie și se ramifică într-o sursă și mai adâncă: povestea sinelui izolat. Dacă mai mult pentru tine înseamnă mai puțin pentru mine și dacă bunăstarea ta este irelevantă pentru mine, sau nefavorabilă bunăstării mele, de ce mi-aș dori să ofer ceva cuiva? „Gena egoistă“ a biologiei, căutând să-și maximizeze interesul reproducător este echivalentă cu „actorul rațional“ al economiei, care dorește să-și maximizeze profitul financiar. Se presupune că noi nu vrem să facem niciun lucru care să aducă beneficii altora, decât dacă din acel lucru avem și noi ceva de câștigat. De fapt, nu avem dorința de a oferi; trebuie să fim forțați, sau plătiți, pentru asta.

Manualele de economie vorbesc despre „povara“ muncii, presupunând că dacă nu este „compensată“ cu salarii, oamenii ar prefera să .... prefera să ce? Ar prefera să consume? Ar prefera să nu facă nimic? Să se distreze? Justificarea unui sistem economic bazat pe deficit este construită pe premise proprii, care includ prejudecăți profunde legate de natura umană. Această carte presupune o natură umană diferită și anume că, în esență, suntem ființe divine, creative și generoase; că a da și a crea sunt printre dorințele noastre fundamentale. Pentru a încorpora această înțelegere în sistemul monetar, trebuie să găsim căi prin care să recompensăm din plin societatea cu daruri, fără ca acestea să se transforme într-o formă de presiune, sau de sclavie.

Experimentarea neajunsurilor nu reprezintă singurul artefact al sistemului monetar, un altul fiind lenea pe care o percepem ca făcând parte din natura umană și care este, de fapt, un răspuns la munca pe care o creează sistemul. Dacă descoperi că ești leneș, delăsător, că lucrezi neglijent, că întârzi, nu te concentrezi și așa mai departe, poate că nu este o problemă care ține de caracterul tău; poate că este o revoltă a sufletului tău împotriva muncii pe care nu dorești să o faci. E un mesaj care spune „e timpul să-ți găsești adevărata muncă, aceea prin care îți poți folosi înzestrările pentru ceva care are sens“. Ignoră acest mesaj, iar subconștientul îl va pune în aplicare prin depresie, autosabotaj, boală sau accident, oprindu-te să trăiești o viață care nu se aliniează cu generozitatea ta.

Într-o economie sacră, oamenii vor munci mult în continuare – dar nu pentru că vor fi nevoiți, ci pentru că vor dori asta. Ai vrut vreodată să-ți dedici timpul și eforturile pentru o cauză bună, dar te-ai abținut deoarece „nu-ți puteai permite“ lucrul acela? Dividendele sociale eliberează darurile, direcționându-le către nevoi și aliniaza munca cu pasiunile noastre, cu generozitatea noastră, cu îndemânarea noastră.

Pentru a suplimenta veniturile din dividendele sociale (care vor fi undeva la nivelul de subzistență), sau pentru că vor considera acele locuri de muncă meritorii, mulți oameni vor lucra oricum la locuri de muncă plătite. Dar asta va fi o alegere, nicidecum o necesitate. În absența mecanismului coercitiv al „supraviețuirii“, piața locurilor de muncă degradante și plictisitoare va fi redusă. Pentru a atrage muncitorii, angajatorii vor trebui să ofere locuri de muncă pline de sens și condiții de lucru care să respecte demnitatea umană. Vor exista multe astfel de locuri de muncă, pentru că o foarte mare parte din munca întreținută prin sistemul comun bazat pe bani va fi semnificativă, în mod firesc (datorită stimulentei financiare pentru conservare și restaurare).

Grăitor este faptul că, chiar și în lipsa dividendelor sociale, oamenii fac oricum un volum enorm de muncă nerecompensată. Întregul internet este construit în mare parte prin muncă voluntară, de la programele cu sursă deschisă (open-source), până la conținutul liber. Organizații întregi sunt susținute de voluntari harnici. Nu avem nevoie de stimulente financiare pentru a lucra și facem, de fapt, cea mai bună treabă atunci când banii nu sunt o problemă. (9) Cum ar arăta lumea dacă oamenii ar fi sprijiniți să facă lucrurile frumoase pentru care se luptă cu necesitățile economice zilnice?

Economia sacră prevede o lume unde oamenii fac lucruri de plăcere, nu pentru bani. Ce ai face tu într-o astfel de economie? Ai asana o groapă de deșeuri toxice? Ai avea grijă

de adolescenții cu probleme? Ai crea sanctuare pentru victimele traficului de persoane? Ai repune speciile pe cale de dispariție în sălbăticie? Ai crea grădini în cartierele interioare ale orașelor? Ai face spectacole publice? Ai ajuta veteranii să se adapteze la viața civilă? Ce ai face, odată eliberat din sclavia banilor? Cum ar arăta viața ta, adevărata ta viață? Sub aceste vieți surogate pe care suntem plătiți să le trăim există viața adevărată, viața ta.

A fi cu adevărat viu înseamnă să accepți îndrumarea dată de întrebarea: „Pentru ce sunt aici?”. Cele mai multe locuri de muncă din ziua de azi neagă acest sentiment din moment ce, în mod evident, nu ne-am născut pentru a lucra la o linie de asamblare, sau pentru a împinge de produse, sau pentru a fi complici la sărăcirea umanității, sau la distrugerea ecologică. Nimeni nu vrea, cu adevărat, să facă o asemenea muncă și cândva, nimeni nu va mai trebui să facă asemenea muncă.

Cine ar trebui să înlăture gunoaiele?

Este aceasta o declarație realistă? Permiteți-mi să vă împărtășesc o mică meditație pe care am scris-o în primăvara anului trecut.

O lume a sclavilor

În acest moment, scriu dintr-un aeroport mare. Mii de oameni lucrează la locuri de muncă asociate cu acest aeroport și doar câteva dintre aceste locuri de muncă se potrivesc ființelor umane.

Am ajuns la aeroport cu un autobuz special al hotelului. Pe drum, i-am spus șoferului, un imigrant peruan, despre conferința pe care am avut-o în acel sfârșit de săptămână și despre viziunea mea legată de o lume mai frumoasă, iar la un moment dat, spre exemplificare, am zis:

- Tu conduci aici, toată ziua, înspre și dinspre aeroport– cu siguranță că ai avut momente când te-ai gândit: „Nu am venit pe pământ să fac asta!”.

- Da, asta cu siguranță, mi-a răspuns el.

Nu pot să nu gândesc același lucru despre casierul de la chioșcul aeroportului, care tastează obiectele cumpărate și dă restul, spunând „Vă mulțumesc. O zi bună”, sau despre omul care merge de la un coș de gunoi la altul, golindu-le în căruciorul lui și înlocuind punga de plastic, tăcut și ursuz, cu chipul înlemnit. Ce fel de lume am creat, în care o ființă umană își petrece toată ziua făcând astfel de lucruri? Ce anume am devenit, de nu ne indignăm de lucrurile astea?

Bărbații și femeile de la casele de bilete și de la porțile de acces au o muncă un pic mai stimulantă, o muncă ce ar presupune câteva zile, sau săptămâni, pentru a fi însușită, nu doar câteva ore, dar chiar și așa, munca lor este departe de a solicita abilitățile și creativitatea unei ființe umane (deși ar putea fi satisfăcătoare din alte motive, cum ar fi servirea altora, faptul că mulțumești oamenii, faptul că-i întâlnești etc.). Același lucru este valabil și pentru însoțitorii de zbor. Doar piloții, controlorii de trafic și mecanicii fac lucruri care pot ocupa, în mod rezonabil, capacitatea de învățare a unei minți umane, pentru mai mult de câteva luni.

Ce mi se pare ciudat este că cele mai rele, mai brutale dintre aceste locuri de muncă sunt și cele mai prost plătite. Înțeleg aspectul economic, dar ceva din mine se revoltă împotriva

acestei logici și își dorește ca personalul de la bagaje, șoferii și casierii să fie plătiți mai bine, nu mai prost decât piloții.

Fără acești muncitori necalificați, acest aeroport și această societate nu ar funcționa în forma ei actuală. Călătoria mea depinde de munca lor, muncă pentru care ei sunt plătiți abia cât să supraviețuiască.

Și de ce sunt ei de acord cu o asemenea muncă? În mod cert, nu pentru vreo aspirație de a-și petrece viața făcând acel lucru. Dacă o să-l întrebi pe unul dintre ei pentru ce face acea muncă, îți va răspunde, dacă nu se va simți insultat, „că trebuie să o facă. Trebuie să-și câștige existența și acea muncă este cea mai bună pe care a găsit-o“.

Așa că voiajul meu de astăzi e posibil numai datorită faptului că sunt oameni care fac lucruri pe care nu și le doresc, de dragul propriei supraviețuiri. Asta înseamnă „să-ți câștigi existența“. O amenințare la adresa supraviețuirii este, în fond, un pistol la tâmplă. Dacă te forțez să lucrezi pentru mine sub amenințarea cu moartea, atunci ești sclavul meu. În măsura în care trăim într-o lume care funcționează pe munca multor oameni care au locuri de muncă sub demnitatea umană, nu doar în aeroporturi, ci și în fabrici, ateliere insalubre, plantații și aproape pretutindeni, trăim într-o lume a sclavilor. Orice obținem din munca sclavilor vine cu costuri spirituale insuportabile: un vid dureros, o disoluție care ne face să ne fie jenă să privim oamenii în ochi.

Putem ridica această povară de pe umeri și să renunțăm la a mai trăi într-o lume a sclavilor? Vreau să pot să mă uit în ochii fiecărui bărbat sau femeie, știind că nu trag foloase de pe urma umilinței lor.

* * *

Am un și motiv mult mai egoist de a nu trăi într-o lume a sclavilor: produsele muncii sclavilor întruchipează spiritul care a fost pus în ele. Cine altcineva, dacă nu un condamnat, ar produce lucrurile și clădirile proaste, triste, toxice, urâte și ieftine care ne înconjoară în ziua de azi? Cine, dacă nu un sclav, ar fi atât de plin de resentimente și neplăceri în oferirea serviciilor? (10) Marea majoritate a „bunurilor și serviciilor“ noastre sunt făcute de persoane care le produc doar pentru bani, care își fac treaba doar pentru că „trebuie să o facă“. Vreau să trăiesc într-o lume a lucrurilor frumoase, create de oameni care iubesc să le facă.

Orice om inoculat cu prejudecata că munca este ceva deranjant va gândi că sunt naiv să propun un sistem în care nimeni nu e forțat să muncească. Cine va cultiva mâncarea? Cine va aduna gunoiul? Cine va mătura străzile? Cine va munci în fabrici? Nu sugerez că munca neplăcută va fi eliminată imediat, ci doar că va fi din ce în ce mai puțină. Deja, în ciuda eforturilor cele mai bune ale politicianilor noștri de a crea mai multe locuri de muncă și în ciuda celor mai bune eforturi ale noastre de a menține creșterea consumului, sunt din ce în ce mai puține „locuri de muncă“ disponibile.

Dar cine va lua gunoiul? Trebuie să ne resemnăm cu o societate în care cele mai rele locuri de muncă sunt lăsate celui mai puțin norocos? Trebuie să ne resemnăm cu o societate în care unele persoane trebuie să facă o muncă sub nivelul lor, obligați să o presteze din cauza nevoii de supraviețuire, într-o lume bazată pe bani? Când cădem de

acord asupra faptului că anumite locuri de muncă degradante sunt necesare și că trebuie să avem o economie care să oblige unii oameni să facă aceste munci (sau să rămână fără casă și să facă foamea), atunci suntem în esență de acord cu sclavia: „Fă-o sau mori“. Deci, este posibil să avem economia modernă cu diviziunea ei fină a muncii, care să nu necesite profesii precum curățători de wc-uri și gunoieri? Haideți să luăm în considerare problema cu câteva detalii aplicate aceluși simbol al muncii degradante și anume strângerea gunoiului. (11)

De ce avem nevoie de gunoieri, de fapt? De ce există atât de mult gunoi care trebuie adunat? Este din cauză că noi consumăm atât de multe produse de doi bani, din cauză că nu punem resturile alimentare în compost și pentru că folosim atât de multe ambalaje, care nu sunt refolosite sau reciclate. Produsele de doi bani și ambalajele există deoarece ele sunt făcute ieftine, în mod artificial. Cele mai multe dintre costurile extracției și ale procesării industriale sunt externalizate, așa cum este costul de adunare în depozitele de deșeurii și eliminare în incineratoare. Când aceste costuri vor fi internalizate, cum am propus în capitolul 12, producția de produse ieftine va deveni mai puțin economică, iar lucruri precum ambalajele reutilizabile vor începe să aibă o logică economică, care să le reîntărească sensul ecologic. Considerații asemănătoare pot fi aplicate pentru compostarea resturilor alimentare, pe măsură ce grădinaritul casnic va câștiga o motivație economică prin reducerea subvențiilor ascunse (transport, apă, chimicale etc.) ale mega-agriculturii. Nu există niciun motiv pentru care noi ar trebui să producem atât de mult gunoi. (12)

Evoluția colectării gunoiului va avea detalii diferite față de evoluția muncii în fabrică, a serviciilor de curățenie, a muncii la casieria supermagazinului, sau oricare altă ocupație, adesea neplăcută și degradantă, dintre cele care, în prezent, fac lumea să meargă. Fiecare tip de muncă va fi redus sau eliminat în mod diferit. Fermele mici, bazate pe policulturi, elimină mare parte a muncii umiltoare la grămadă. Pensiunile mici, care oferă cazare și mic dejun, alături de couch-surfing-ul* vor reduce necesitatea cameristelor. Tehnologia, mecanizarea și robotica vor continua să înlăture munca la liniile de asamblare. Stimulentele de a produce mai puține bunuri, dar mult mai durabile, vor duce la diminuarea producției și vor crește munca de întreținere și reparație, munci care au o rutină mai scăzută și oferă satisfacție mai mare. Proiectarea industrială va fi stimulată să reducă plictiseala de la locurile de muncă, în locul costului, din moment ce acestea vor fi ocupate mai degrabă din dorință, decât din necesitate.

Vor fi puțini aceia care vor lucra de bunăvoie la linii de asamblare timp de opt ore, care să culeagă rânduri nesfârșite de roșii, sau să curețe wc-uri toată ziua și asta doar dacă nu vor avea alternativă; așadar, economia va trebui să evolueze spre eliminarea acestor posturi. Nu va trebui să le eliminăm complet. Spălatul vaselor, curățarea toaletei și alte munci de jos sunt umiltoare și degradante doar dacă le facem prea mult. Am lucrat la ferma organică a fratelui meu, cu un echipament de construcții redus. Nicio parte a acelei munci nu a fost apăsătoare, deoarece lucram la scară redusă, făcând o grămadă de

---

* Proiectul CouchSurfing este un serviciu de ospitalitate internațional gratuit, existent pe internet. Din iulie 2008, are mai mult de 600.000 de membri în 231 de țări și teritorii. - TEI

activități diversificate. Bineînțeles, sunt treburi încete, cum ar fi săpatul a trei rânduri de cartofi, sau decuparea de fante în două sute de bare, dar acestea nu au fost sarcini întinse pe mai multe zile și se desfășurau, de obicei, într-o atmosferă veselă, sau într-una de reflecție. Un anotimp sau două în care să aduni gunoiul câteva ore pe zi, sau să speli vase, să prăjești hamburgeri, sau să faci curățenie în camerele hotelului, nu sunt chiar așa de apăsătoare. Într-adevăr, există perioade în viață când ne dorim să rămânem la o muncă de rutină. Am avut și eu astfel de perioade, când munca fizică de rutină era un balsam pentru suflet.

Reducerea masivă a ceea ce se numește azi „muncă“ nu ne va lăsa într-o stare de inactivitate pentru a ne risipi timpul cu plăceri insipide. Am declarat mai sus că nevoile omului sunt finite, dar avem și nevoi care, în anumite sensuri, sunt infinite. Nevoia de a fi legați de natură, nevoia de iubire, de joacă, de a crea, nevoia de a cunoaște și de a fi cunoscut – niciuna din ele nu poate fi satisfăcută prin cumpărarea mai multor lucruri. Noi încercăm să ne satisfacem nevoia de infinit prin acumularea a din ce în ce mai multe lucruri finite. E ca și cum am construi un turn către Rai.

Domeniul nemonetar include, în mod propice, tot ce nu poate fi cuantificat. Astăzi trăim într-o supra-abundență a lucrurilor cuantificabile și într-o insuficiență a celor necuantificabile: clădiri mari, dar urâte, calorii abundente dar goale, divertisment omniprezent, dar lipsit de valoare. Sunteți de acord că o restrângere a domeniului banilor ar însemna o schimbare revigorantă?

O nevoie finită – calorii, adăpost, îmbrăcăminte sau altele – este o nevoie cuantificabilă și, astfel, se potrivește firesc în domeniul mărfurilor și, prin urmare, al banilor. Le putem satisface cu ușurință și într-adevăr, mulțumită tehnologiei, din ce în ce mai ușor. (13) Este de la sine înțeles că ar trebui să avem de muncă din ce în ce mai puțin pentru satisfacerea nevoilor noastre finite și că o proporție din ce în ce mai mare din timpul și energia umană ar putea fi consumate pentru nevoile infinite: arta, iubirea, cunoașterea, știința și frumusețea. În consecință, este de asemenea logic ca un procent din ce în ce mai mic al activității umane să fie în domeniul banilor, domeniul locurilor de muncă.

Până acum am căutat să transformăm finitul în infinit și, prin urmare, am degradat totul – arta, iubirea, cunoașterea, știința și frumusețea. Le-am vândut. Când aplicațiile comerciale sunt cele care conduc știința, sfârșim prin a avea nu știință, ci imitația acesteia: o pseudoștiință aflată în serviciul profitului. Când arta se înclină în fața banilor, obținem „artă“ în loc de artă, un autoportret caricatural. Pervertiri similare apar atunci când cunoașterea este subordonată puterii, când frumusețea este folosită pentru a vinde produse și când bogăția încearcă să cumpere iubire, sau când iubirea este redirecționată către înavuțire. Dar era vânzării s-a terminat.

Lunga ascensiune a domeniului monetizat se apropie de sfârșit și rolul ei în munca și în viața noastră se schimbă, astfel încât schimbă și fața instituțiilor, temerilor și limitărilor îndelung susținute. Încă din vremea Greciei antice banii au fost, în mod crescător, un mijloc și un scop, obiect al dorințelor nelimitate. Dar gata. Retragerea acestora a început și

vom aloca din ce în ce mai mult din energia noastră acelor zone pe care banii nu le pot atinge. Extinderea timpului liber sau, mai precis, creșterea muncii făcute din pasiune, merge mână în mână cu descreșterea economiei monetare. Omenirea intră în perioada ei de maturitate, perioadă în care creșterea fizică se oprește și în care ne îndreptăm atenția către ceea ce vrem să oferim.

Note

(1) De exemplu, cererea flexibilă infinită justifică eterna amânare a economiei timpului liber, bazată pe așa-numita eroare a muncii fixe. Ar trebui să redenumesc asta ca „eroarea erorii muncii fixe“, deoarece această „eroare“ înșelătoare spune că volumul de muncă solicitat de economie poate crește în permanență; așadar, îmbunătățirile apărute în domeniul tehnologiei nu ne vor permite o săptămână de lucru mai scurtă, sau mai puțin timp dedicat producției.

Un argument similar, paradoxul lui Jevon, se bazează pe aceleași ipoteze fundamentale. Paradoxul lui Jevon spune că îmbunătățirile aduse eficienței nu duc la scăderea resurselor folosite (inclusiv munca), ci la creșterea acestora. De exemplu, dacă iluminatul devine mai ieftin, îl vom folosi mai intens. Dacă trecem la folosirea becurilor fluorescente, care consumă doar o cincime din energia electrică echivalentă a becurilor clasice, vom monta de cinci ori mai multe astfel de becuri. Din moment ce sunt așa de ieftine, poate că o să instalez câteva în curte, în ideea că poate vom da o petrecere acolo, vara următoare. Aplicat factorilor de descreștere descriși mai sus, paradoxul lui Jevon spune că reclama mai ieftină duce la mărirea volumului acesteia. Dar asta, din nou, presupune o creștere infinită a elasticității cererii. Presupune că puterea noastră de a folosi iluminatul, publicitatea și altele, e infinită. O versiune mult mai sofisticată a acestui argument ar spune că, deși cererea este pe deplin saturată într-un domeniu, orice creștere în eficiență va elibera bani care vor fi direcționați către alt domeniu. De aici, presupunerea că ansamblul nevoilor e infinit. Această presupunere este însoțită de o alta, aceea că nu există o limitare a volumului naturii, culturii și altor asemenea lucruri pe care le putem duce în domeniul banilor. Într-adevăr, pe vremuri, resursele naturale păreau să fie nelimitate, dar astăzi limitele acestora sunt evidente.

Cititorii cu educație economică pot aplica o logică paralelă pe oricare alt concept al economiei clasice, precum legea lui Say*, eroarea ferestrei sparte** și așa mai departe. Toate participă la povestea Ascensiunii: aceea că stăpânirea noastră asupra naturii va dura la nesfârșit.

---

* Jean-Baptiste Say (1767 - 1832) – economist francez, promotor al liberalismului economic. Legea care-I poartă numele – sau legea debușeurilor - stipulează că „produsele se schimbă pe produse, mărfurile se vând de către unii pe mărfuri și se cumpără de alții tot pe mărfuri, în ultimă instanță; banii servesc doar ca intermediar tehnic care facilitează actele de vânzare-cumpărare și de cumpărare-vânzare“ - TEI

** Parabolă a economistului francez Frédéric Bastiat (1801 – 1850), conform căreia distrugerea și cheltuielile pentru remedierea efectelor distructive, deși presupun circulație monetară, nu constituie un beneficiu net pentru societate - TEI

(2) Maynard J. Keynes, *Economic Consequences of the Peace*, 20; sublinierea îmi aparține. Am fost atenționat asupra acestui pasaj de www.lump-of-labor.org.

(3) Mai mult decât atât, și mai multe milioane de case sunt mai mari decât e necesar. În unele țări, treizeci de persoane trăiesc foarte bine într-un spațiu echivalent cu spațiul în care locuiește o familie americană, de clasă medie superioară. E interesant, criza economică începe să inverseze tendința de izolare și atomizare a familiei, de vreme ce copiii care au crescut sunt nevoiți să se mute înapoi cu părinții lor, sau invers.

(4) Acest lucru nu ar atrage după sine inflația permanentă, cu excepția cazului în care totalul masei monetare a crescut. Cu toate acestea, în sistemul prezentat aici, există multe modalități de a reduce baza monetară, pentru a permite dividendele sociale neutre din rezerva de bani. Pe lângă metodele tradiționale, cum ar fi impozitarea și operațiunile băncii centrale de pe piața liberă, răscumpărarea monedei garantate cu resurse poate fi folosită, de asemenea, pentru a controla oferta de bani. În cele din urmă, moneda în cădere și dobânda negativă asupra rezervelor bancare vor reduce oferta de bani prin rata de întârziere. Date fiind stocul curent de bani și o rată de întârziere (dobânda negativă) de 5 procente, acest lucru va permite o rezervă de bani neutri din care se pot plăti, anual, 1000 dolari fiecărei gospodării. În cazul în care cantități mari de alte titluri de creanțe sunt valorificate în planuri de salvare, așa cum poate deveni necesar pentru a salva infrastructura financiară, veniturile din rata de întârziere ar putea fi, cu ușurință, de zece ori mai mari.

(5) Bineînțeles, în același timp, cantități mult mai mari de bani publici au fost cheltuiți cu instituțiile financiare care au fost complice la pornirea crizei.

(6) Kevin Hassett, „U.S. Should Try Germany’s Unemployment Medicine“, *Bloomberg*, 9 noiembrie 2009.

(7) Frank James, „Unemployment Cure Could Lie in German-Style Job Sharing“, *NPR.org*, 3 decembrie 2009

(8) Prin neeconomic vreau să spun că generează deficit în investiții, chiar mai mare decât rata de întârziere. S-ar putea argumenta economic că, dacă toate costurile vor fi internalizate și toate efectele asupra societății și ecosistemului cuantificate, atunci toate activitățile benefice ar deveni economice. Oricum, cuantificarea întregului este o parte a problemei. Este bine să lăsăm necuantificată acea parte din lume situată în domeniul darului.

(9) Conform unui număr de studii făcute de psihologi și economiști sociali, banii sunt doar un factor motivant în sarcinile de rutină, robotice. Pentru orice necesită creativitate și gândire conceptuală, introducerea stimulentei monetare poate, de fapt, să împiedice performanța. Acest lucru pare evident din moment ce ei ar putea fi distrași de la sarcina pe care o lucrează. Pentru mai multe informații legate de acest subiect, vedeți opera lui Dan Pink.

(10) Faptul că oamenii sunt, cel mai adesea, prietenoși și plăcuți chiar și în astfel de locuri de muncă este o mărturie a nobleții nepotolite a spiritului uman.

(11) Adică degradant în percepția noastră. Orice activitate care nu este violentă față de alții poate fi făcută cu demnitate, cu bucurie sau pasiune.

(12) Însuși fenomenul gunoaielor este relativ recent. Fosta mea soție, crescând în mediul rural în Taiwan, își amintește că, la începutul anilor 1970, nu exista mașină de gunoi în satul ei. Totul era refolosit, reciclat, compostat sau ars. Chiar și astăzi, în Harrisburg, Pennsylvania, fără prea multă infrastructură care să sprijine reciclarea și refolosirea, producția mea de gunoi casnic este un sfert din cea a vecinilor mei. Așa că consider că este perfect rezonabil să mă aștept ca, în decurs de o generație, să avem nevoie să colecta doar de o zecime din gunoiul pe care îl colectăm astăzi.

(13) Faptul că miliarde de oameni se află în ziua de azi în situația de a-și dori strictul necesar nu este din cauză că nu putem să le îndeplinim nevoile, ci este din cauză că nu facem acest lucru (vezi capitolul 2). Cauza este sistemul economic care induce o insuficiență artificială și care direcționează greșit fluxul de muncă și resursele.

CAPITOLUL 15

VALUTE REGIONALE ȘI COMPLEMENTARE

„Nu trebuie să uităm că unei comunități reale îi aparține și un set de bunuri comune: un loc, resurse, un cerc economic. Comunitatea îndeplinește atât necesitățile materiale, cât și pe cele sociale și spirituale ale membrilor săi – printre acestea numărându-se și nevoia de a fi folositori unii altora. Răspunsul față de alianța de astăzi dintre putere și bogăție constă în restaurarea unității dintre comunitate și economie.” – Wendell Berry

Un mod de viață sacru ne pune în legătură cu oamenii și locurile care ne înconjoară. Ca urmare, o economie sacră trebuie să fie în primul rând locală, în cadrul căreia să ne lege multiple conexiuni personale cu pământul și cu oamenii, care să ne îndeplinească nevoile și ale căror nevoi să fie îndeplinite de către noi. Dacă această relaționare lipsește, atunci suferim din cauza scindării dintre social și material. În această situație, legăturilor noastre sociale le lipsește substanța, iar relațiile economice sunt impersonale. Inevitabil, ne lipsește această unitate, de vreme ce achiziționăm servicii generice de la străini aflați la distanță și produse standardizate din țări îndepărtate. Ne simțim înstrăinați și ne temem că noi înșine vom deveni interșanjabili, precum produsele pe care le cumpărăm. Suntem interșanjabili în măsura în care și noi punem la dispoziție produse standardizate și impersonale.

O consecință a monedelor unice naționale sau globale constă în standardizarea culturilor. Dacă domeniul banilor se extinde și devorează tot mai multe domenii materiale și sociale ale vieții, atunci bunurile materiale și relațiile noastre devin marfă standardizată; peste tot aceleași, oriunde există bani. Nicăieri acest lucru nu este atât de evident, precum în Statele Unite, „țara ieșirilor de pe autostradă“, unde fiecare regiune este dominată de aceleași magazine, restaurante și aceeași arhitectură. Și peste tot sunt aceiași angajați și aceiași clienți, sclavi ai puterilor economice îndepărtate. Particularitățile locale, autonomia și șansele economice dispar. Câțigurile sunt absorbite de sediile centrale îndepărtate ale concernelor și, în final, de către bursă. În locul comunităților vii, cu diversitate economică, fiecare având un caracter local unic, domină o monocultură unde fiecare loc este identic cu celălalt.

Sistemul monetar descris până acum în această carte elimină multe bariere impuse suveranității economice locale și slăbește, în diferite feluri, constrângerile globalizării. Iată trei modalități:

1. De multe ori, comerțul mondial rentează doar datorită subvențiilor sociale și ecologice care ar dispărea prin internalizarea costurilor.

2. O monedă bazată pe bunuri comune întărește puterea economiei locale, deoarece multe dintre bunurile comune sunt din natură, locale sau regionale.

3. Banii proveniți din dobânda negativă înlătură presiunea creșterii economice, aceea care determină transformarea legăturilor locale unice în servicii și a bogăției naturale a altor țări, în mărfuri. Și, în final, diferențele regionale stau în calea comercializării și, implicit, a creșterii economice.

Deoarece practicile și infrastructura unei economii locale au dispărut demult, sunt necesare măsuri suplimentare pentru a recrea fluxuri economice bazate pe comunitate, care să aparțină locului. În acest capitol se va discuta una dintre aceste măsuri: adaptarea și conectarea banilor la particularitățile locale.

Eu nu pledez pentru dispariția comerțului mondial. În timp ce destul de multe lucruri care trebuiau să rămână locale au fost globalizate (spre exemplu, aprovizionarea cu alimente), există multe alte domenii în care creativitatea colectivă a oamenilor solicită, prin însăși natura lor, o coordonare globală a puterii de muncă. În afară de asta, dogmele economice despre eficiența producției în cantități mari și despre avantajul comparativ al costurilor (referitor la faptul că multe regiuni și culturi sunt mai adecvate pentru anumite tipuri de producție), nu sunt lipsite chiar de orice fundament. (1) În general, economia sacră va trebui, totuși, să reușească să producă, în apropiere, multe bunuri de consum care se transportă astăzi peste mări și țări.

În timp ce propunerile de schimbare descrise până acum duc la scăderea rentabilității globalizării, afinitatea mea pentru economia locală nu este motivată, în principal, de vreo logică economică: maximizarea vreunei unități măsurabile a bunăstării. Motivația mea ține mai mult de un dor de comunitate. Două ițe urzesc comunitatea: darul și povestea, țesătura și urzeala. Pe scurt, o comunitate puternică leagă elementele sociale și economice. Oamenii de care noi suntem dependenți, sunt dependenți de noi; noi îi cunoaștem pe ei, iar ei ne cunosc pe noi. Este atât de simplu... Aceasta ar trebui să fie valabilă și la nivel macro, pentru comunitatea tuturor ființelor vii: pământul și ecosistemele lui. Fără comunitate, resimțim lipsa dureroasă a ceva în ființa noastră. Este vorba, de fapt, de acele legături complexe, care determină ceea ce suntem. Ele ne ridică deasupra ego-ului vrednic de milă, singuratic și izolat, „vidul psihologic dintr-o temniță din carne“. Tânjim spre recuperarea solidarității pierdute, a felului de a fi pe care l-am pierdut.

Economia locală dă înapoi tendința veche de mii de ani în direcția unificării culturilor și ne leagă de oamenii și locurile pe care îi vedem zi de zi. Ea nu ne îndeplinește doar nevoia de comunitate, ci folosește chiar și societății și mediului. Ea duce nu numai la un consum mai mic de energie, ci împiedică și ignorarea consecințelor sociale și ecologice

ale deciziilor economice. Într-adevăr, astăzi am putea să ne imaginăm că deciziile noastre economice n-ar avea nicio consecință. Lucruri pe care le folosim fără să ne gândim vreo clipă sunt o cauză esențială a malformațiilor congenitale din orașele Chinei, a distrugerii munților Virginiei de Vest prin decopertarea minieră și a deșertificării unor terenuri cândva fertile. Dar aceste efecte sunt foarte departe, le resimțim maxim ca pe niște pixeli pe un ecran de televizor. Mai degrabă, trăim dezinteresați, ca și cum aceste lucruri nu s-ar întâmpla niciodată. Dacă oamenii care ne cultivă alimentele și ne produc bunurile de larg consum trăiesc în Haiti, China sau Pakistan, atunci nu avem cum să vedem dacă lor le merge bine sau rău. Dacă trăiesc în apropiere, probabil pot să-i exploatez în continuare, însă nu am cum evit să aflu cum le merge. Economia regională ne confruntă cu efectele acțiunilor noastre. Acest lucru consolidează circuitul karmic și promovează o conștiință de sine care îi include și pe ceilalți. Economia regională este, așadar, în concordanță cu schimbările spirituale ale timpurilor noastre.

Impasul valutelor regionale*

Banii regionali sunt descriși, adesea, ca o modalitate prin care economia regională se revitalizează, prin care se detașează de puterile pieței globale și prin care se poate reface comunitatea. În zilele noastre, există în toată lumea mii de valute regionale, valute neoficiale, emise de grupuri de cetățeni obișnuiți. Teoretic, banii regionali oferă mai multe avantaje economice:

1. Oferă oamenilor un stimul pentru a cumpăra de la întreprinderile locale, pentru că numai ele acceptă și folosesc banii regionali.

2. Măresc masa monetară locală disponibilă, ceea ce crește cererea, stimulează producția regională și amplifică ratele de ocupare a forței de muncă.

3. Banii rămân în comunitate, pentru că nu mai pot fi „jecmăniți“ la nivel centralizat, de către corporații.

4. Persoanele private și firmele pot astfel să evite căile tradiționale de creditare, iar banii regionali pot deveni o sursă alternativă de capital, ale cărei dobânzi (în caz că există așa ceva) se întorc înapoi în comunitate.

5. Înlănesc circulația bunurilor și serviciilor și între oameni care poate nu au suficient acces la valuta națională, dar pot oferi timp și abilități.

Să presupunem că doriți să cumpărați o gustare și aveți bani regionali. Probabil că atunci, chiar dacă e puțin mai scump, l-ați cumpăra din acel loc și nu de la McDonald's, pentru că McDonald's nu acceptă bani regionali. Ce face apoi proprietarul fast-food-ului cu banii regionali? Clar, nu ar putea să cumpere carnea pentru kebab de la un lanț național de supermarket-uri, dar ar putea să o cumpere de la un fermier din zonă, sau să le plătească o parte din salarii angajaților săi. Și ce-ar face fermierul sau angajații, cu banii? Ar putea

---

* În original, Catch-22 – „alineatul 22“. Formulă consacrată în romanul omonim al lui scriitorului american Joseph Heller. Denotă o situație absurdă, din care o persoană nu poate scăpa, din cauza unor legi sau proceduri contradictorii, menite să justifice abuzul de putere - TEI

să cumpere lucruri de la alți comercianți locali, printre ei și oameni care vin să mănânce la fast-food. În acest mod, banii regionali întăresc economiile locale.

Din păcate, urmările practice ale inițiativelor privitoare la banii regionali au fost mai mult dezamăgitoare. De cele mai multe ori, moneda este introdusă cu mult entuziasm și circulă atâta timp cât inițiatorii săi o promovează. Dar, la un anumit moment, se pierde din elan, atracția față de nou părăsește și oamenii nu mai folosesc moneda regională. Conform unui studiu, în 2005, au fost retrase aproximativ 80% din valutele locale, înființate începând cu 1991. (2) Un alt model frecvent este acela în care micii comercianți locali, care acceptă moneda regională, nu găsesc modalități de a o cheltui mai departe. Chiar și atunci când valutele locale au avut un oarecare succes, au reprezentat, în final, o parte infimă a întregii activități economice. (3) Dacă se recunosc avantajele teoretice ale banilor regionali, trebuie și să se stabilească faptul că, astăzi, pur și simplu nu funcționează. Și este decisiv să se afle de ce. În secolele al XIX-lea și al XX-lea, ele și-au îndeplinit foarte bine scopul. În secolul al XIX-lea, banii de hârtie constau în „bancnote” emise de bănci locale și puteau fi folosiți doar în regiunea din care provenea banca. În anii ‘30, valutele regionale erau atât de apreciate, încât au fost constant și activ suprimate de către guvernele centrale. Ce s-a întâmplat de atunci încoace, de au ajuns (cu câteva excepții notabile), jucăriile unor idealști sociali? (4)

Mai mulți factori au jucat un rol aici. În primul rând, economia a devenit atât de „alocală”, încât e dificil să se păstreze în circulație banii regionali. Cum ar spune un proprietar de pământ din Germania, care însă vorbește despre una dintre cele mai eficiente valute regionale, „Chiemgauer”, „O acceptăm, dar nu știm ce să facem cu ea”. El accepta Chiemgauer-ul cu reticență, ceea ce este de înțeles, deoarece majoritatea furnizorilor săi nu sunt din regiune. Valutele regionale pot să supraviețuiască numai în măsura în care producătorii oferă bunuri și servicii care sunt consumate local, mai exact, de oameni care, la rândul lor, produc bunuri și servicii consumate local. În anii ‘30 economia era mult mai regionalizată. Oamenii schimbau bunuri și servicii, dar nu aveau bani pe care să-i folosească pentru schimb, din cauza falimentelor și a depozitelor bancare. Astăzi, situația este cu totul alta. Majoritatea oamenilor oferă servicii care au sens numai pe baza forței de muncă organizate la scară uriașă, de cele mai multe ori, globală. Banii regionali nu pot să întrețină o aprovizionare, sau un lanț al producției, care cuprinde milioane de oameni, din mii de locuri diferite.

În timp ce fabricarea anumitor produse, spre exemplu articolele electronice, trebuie să fie în mod inerent globală, multe alte produse ar putea fi realizate la nivel regional, făcând totuși parte din sisteme de producție globale. Aceasta reprezintă un mare potențial neexploatat pentru valuta regională. Din păcate, cea mai mare parte a infrastructurii pentru producția și distribuția regională a dispărut. Valutele regionale pot să contribuie la reconstrucția acestei infrastructuri, dar singure nu sunt suficiente. Dacă nimic altceva nu se schimbă, lor le revine un rol marginal, de cele mai multe ori nesemnificativ. Așa cum stau lucrurile azi, banii regionali nu prea ne sunt utili, deoarece importăm din afara regiunilor noastre aproape tot ceea ce folosim.

În primul rând, de ce ar accepta cineva o valută regională? Un motiv ar fi idealismul, dar dacă urmărim această idee, atunci de ce să nu ne orientăm acest idealism către valutele existente și să „cumpărăm regional“? De ce să ne mai încurcăm cu banii regionali? Ceea ce dorim este ca idealurile noastre să se alinieze cu practica, nu să i se opună. În plus, frageda istorie a valutilor regionale indică faptul că idealismul nu este suficient, că ele stagnează și dispar atunci când se diminuează entuziasmul inițial. De aici reiese și întrebarea, cum poate fi adusă valuta regională în acord cu interesele economice?

Trebuie să privim valuta regională într-un context economic mai larg. Dacă o regiune are propria sa monedă, dar care este atât de integrată în economia globală, încât aproape toate produsele din regiune sunt vândute în străinătate și majoritatea produselor de consum se cumpără de afară, atunci această comunitate s-ar putea să nu se intereseze de propria monedă. În aceste condiții, moneda trebuie să fie direct convertibilă (deoarece circuitul economic este legat de piața globală), prin aceea că ea nu este nimic mai mult decât o monedă înlocuitoare pentru unitatea de conversie globală (în acest moment, aceasta este dolarul american). Un astfel de loc este puțin mai mult decât o colonie și, de fapt, majoritatea regiunilor au devenit astfel de colonii, mai ales în Statele Unite, unde orașele și-au pierdut caracterul local și funcționează numai ca centre de producție și consum pentru economia mondială. Pentru ca o regiune, un oraș, o țară să aibă o monedă proprie puternică, trebuie să aibă și o economie serioasă. Pentru a obține asta, „înlocuirea importurilor“ este esențială, după cum a menționat economista Jane Jacobs – resursele și serviciile trebuie să provină din regiune și, ca atare, trebuie construite facilitățile corespunzătoare, precum și infrastructura. Altfel, regiunea este în voia finanțelor globale și este dependentă de prețurile mărfurilor, pe care nimeni nu le poate controla.

În țările „în curs de dezvoltare“, care au încă o infrastructură locală puternică, monedele regionale ajută ca această infrastructură să se păstreze și o protejează să nu fie prădată de finanțele globale. Dar în țările foarte dezvoltate, în care domină o monedă națională sau supranațională, cei care vor să pună bazele unei monede regionale se găsesc într-un impas. Monedele regionale funcționează numai dacă există circuite economice regionale, cărora să le servească drept mijloc de schimb. Dar, pentru ca un astfel de sistem să poată să crească și să reziste presiunii economiei globale a mărfurilor, el are nevoie de o valută locală protejată. Importurile nu pot fi înlocuite dacă producătorii locali trebuie să concureze cu niște importuri ieftine și nelimitate. O asemenea economie poate deveni realizabilă doar printr-o decizie conștientă, care să fie încurajată de o nouă Poveste a Omenirii, care să-i dea o viziune comună, valori și scopuri comune. Altfel spus, ea se va realiza atunci când se va ajunge la o funcționare comună a principiilor democratice, a unor inițiative la firul ierbii și a unei guvernări care să reprezinte mai mult voia poporului său, decât interesele băncilor internaționale, voia investitorilor și tendințele piețelor de capital. Aceste forțe sunt gata oricând să instaureze, din nou, vechea poveste a oamenilor despre concurență, creștere, scindare și cucerire, ascensiune.

Mai multe exemple istorice confirmă asta. Se pot compara urmările dezastruoase în țări care „și-au deschis piețele către comerțul liber“ în anii trecuți, cu succesele mai

timpurii din Taiwan, Coreea de Sud și Japonia care, în mod conștient, și-au întărit industria locală prin înlocuirea importurilor, tarife vamale și planificare industrială, diminuând simultan convertibilitatea monedelor naționale. Cel mai bine cunoscut dezvoltarea din Taiwan, deoarece în anii 1990 am tradus o istorie în mai multe volume a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii din Taiwan. (5) În anii 1950 și 1960, Taiwan a impus condiții stricte investitorilor străini. Firmele finanțate din afară trebuiau să achiziționeze local o mare parte din componente, promovându-se astfel dezvoltarea industriilor domestice. Și în Japonia, Coreea de Sud și Singapore, au existat condiții formale și non-formale care au creat un statut privilegiat întreprinderilor domestice. (6) Simultan, au derulat controale valutare și măsuri restrictive privind circuitul câștigurilor. Investitorii străini puteau să-și schimbe liber valuta în won, dolar taiwanez și așa mai departe, dar nu puteau să le mai schimbe liber în sens invers. Astăzi, aceste țări au o clasă de mijloc dezvoltată, industrie de renume mondial și un însemnat nivel general al bunăstării, deși au suferit grav de sărăcie după cel de-al doilea război mondial.

Comparați aceste procedee cu cele din Mexic. Acolo le este permis investitorilor străini să construiască fabrici în zona Maquiladora, pentru care nu plătesc impozite și nu au niciun fel de limitări pentru expatrierea câștigurilor. Nu trebuie nici să cumpere componente din țară. Mexic și alte țări care oferă astfel de „zone de comerț liber“, livrează numai forță de muncă ieftină și amăgesc prin absența condițiilor de protejare a mediului. De fapt, este vorba de vânzarea capitalului lor natural și social, fără să primească în schimb știință sau infrastructură. În loc să își îmbogățească economia, o lasă să se ofilească. Apoi, aceste fabrici continuă să profite în altă parte de forță de muncă și mai ieftină. Țară după țară, mai întâi GATT*, apoi NAFTA**, WTO*** și uniunile economice și monetare au distrus măsurile care ar fi trebuit să protejeze economiile locale, ca să nu devină colonii neajutorate de export de mărfuri și consum. De profitat, profită numai elitele, care sunt relativ independente de economiile locale. Spre deosebire de mase, ei pot să importe ceea ce au nevoie și să se mute atunci când condițiile devin de nesuportat.

Autonomia financiară este decisivă pentru suveranitatea politică. Până la urmă, suveranitatea politică înseamnă foarte puțin, atunci când corporații străine jefuiesc capitalul natural și social al acestei societăți – resursele, abilitățile și forța de muncă – și exportă prada pe piețe globale. Acum, când scriu aceste rânduri, Brazilia, Tailanda și alte state iau măsuri pentru a-și proteja economia de invazia dolarului american ieftin, provenit din programul cantitativ de relaxare monetară al Rezervei Federale Americane (FED). Fără control, acești dolari ar permite investitorilor străini să cumpere acțiunile, minele, fabricile, întreprinderile de aprovizionare etc. ale unei țări. Aceste țări știu că adevărata suveranitate este suveranitatea economică.

Ceea ce este valabil pentru națiuni întregi, e valabil și pentru regiuni mai mici. Dar, în comparație cu propunerea pentru dobânzi negative, ideea ca autoritățile regionale să

---

* eng. The General Agreement on Tariffs and Trade, Acordul General pentru Tarife și Comerț – TEI

** eng. North American Free Trade Agreement, Acordul Nord-American de Comerț Liber – TEI

*** eng. World Trade Organisation, Organizația Mondială a Comerțului – TEI

emită propria monedă pare naivă și nerealizabilă. De fapt, aceasta este o soluție aplicabilă, dar care este constant suprimată. Deși în state din SUA și în multe alte țări este ilegal să tipărești bani proprii, oamenii găsesc modalități de a ocoli legea, atunci când este necesar.

Criza financiară din Argentina, din anii 2001 – 2002, este cel mai bun exemplu în acest sens. Pe când autoritățile statale nu mai aveau bani să plătească angajații și firmele subcontractoare, i-au lichidat datoriile cu obligațiuni zero-cupon cu valoare nominală mică (bonuri cu valoare un peso, bonuri cu valoare cinci peso...)*. Întreprinderile locale și locuitorii au acceptat de bunăvoie aceste bonuri de valoare, nu pentru că s-ar fi așteptat cineva la modul serios să le poată schimba în valută forte, ci pentru că puteau fi folosite pentru plata impozitelor la stat și a taxelor. Faptul că erau acceptate pentru plata impozitelor, a dus la acceptarea lor în societate. Și, ca întotdeauna, valoarea banului este aceeași cu percepția generală asupra valorii lui. Aceste valute teritoriale cu aceleași valori nominale au circulat dincolo de regiunile unde au fost emise. Ele au înviorat activitatea economică, care ajunsese la stagnare, pentru că oamenii au fost în continuare în stare să producă bunuri și servicii de care alți oameni aveau nevoie, dar le lipsea mijlocul necesar schimbului. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că Argentina este o țară bogată, care nu era complet dependentă de producătorii de export. În același timp, guvernul a decis anularea datoriilor externe, ceea ce a întrerupt importurile pentru o perioadă de timp și a făcut necesară autarhia locală. În acel moment, FMI** a oprit creditările, pentru a determina țara să nu-și șteargă datoriile.

În anul 2009, statul California a fost la o aruncătură de băț de o situație similară. Din cauza unei crize bugetare, statul nu a mai putut să ramburseze taxele și datoriile către firmele subcontractate și a emis obligațiuni în locul acestora. La fel ca și hârtiile de valoare, acestea puteau fi recompensate, mai târziu, la valoarea nominală plus dobânzile aferente, sau puteau fi folosite pentru stingerea datoriilor cu impozitele. Deși obligațiunile erau emise în dolari, băncile au avertizat ca ele să nu fie schimbate – ceea ce le-ar fi făcut o valută separată. Acest episod arată că, aproape de suprafață, există forțe care impulsionează un alt sistem monetar. Măsurile din această carte, care sunt de neconceput în timpuri normale (adică în normalitatea creșterii exponențiale, care nu se va mai întoarce niciodată), devin recunoscute ca fiind aplicabile într-un cadru general tot mai larg.

Cât despre anul 2011, trăim vremuri nu tocmai normale, dar obiceiurile noastre din aceste timpuri nu ne lasă încă să fim flexibili. De aceea, monedele regionale au o situație dificilă și stagnează fără sprijinul statului. Ba mai mult, guvernele le combat prin șicane lamentabile, cauzate de legislația de impozitare. Monedele create de cetățeni nu sunt acceptate pentru plata impozitelor dar, pe de altă parte, tranzacțiile realizate în aceste monede se supun obligativității taxelor pe venit și profit. Aceasta situație înseamnă că cine folosește doar bani regionali, trebuie să plătească mai departe impozitele în dolari americani sau euro, chiar dacă nu câștigă nici dolari, nici euro. (7). A taxa oamenii într-o

---

* Obligațiunea cu zero-cupon este o obligațiune care nu raportează niciun cupon pe toată durata sa de viață –TEI

** Fondul Monetar Internațional – TEI

monedă pe care ei nu o folosesc este o dictatură – a fost motiv pentru revoluția americană și un instrument-cheie al colonianismului (vezi discuția despre „taxa hut“ din capitolul 20).

Acolo unde monedele regionale au avut succes, au fost ori sprijinite de guvern, ori au apărut în zone de conflict, sau alte condiții ieșite din comun. În Argentina, între 2001 și 2002, la fel ca în America și în Europa în timpul crizei economice, inclusiv autoritățile locale au emis monedă proprie. Pe atunci încă mai exista multă producție locală, agricultură de subzistență, rețele locale de distribuție și aprovizionare și capital social local, generos. Monedele regionale aveau pe atunci șanse serioase și, din această cauză, au atras suspiciunea autorităților centrale. În cazul Argentinei, FMI a solicitat anularea lor ca o condiție pentru ajutorul financiar acordat.

În orice caz, eforturile activiștilor care au promovat monedele regionale în ultimii 20 de ani nu au fost în zadar. Ele sunt un exemplu (de fapt, mai multe exemple), asupra cărora ne putem apleca atunci când va lovi următoarea criză și când ceea ce era de neconceput, va deveni normalitatea general acceptată. Ele creează o logică nouă, un nou model, netezesc drumul și adună experiențe care vor deveni, curând, decisive. Să privim mai îndeaproape câteva modele de monede complementare, care sunt testate astăzi și care ar putea să aibă un rol în economia sacră care ne stă înaintea.

Experimente cu bani regionali.

Monede alternative acoperite prin dolari sau euro

Primul tip de monede alternative de care mă voi ocupa sunt acelea acoperite în dolari sau euro, precum Chiemgauer sau BerkShare. Se pot cumpăra 100 de BerkShares cu 95 \$ și cu ei se pot plăti mărfuri la prețul obișnuit în dolari. Comerciantul schimbă apoi la băncile participante, 100 de BerkShare pe 95\$. Pe baza acestei convertibilități facile, comercianții acceptă de bunăvoie această monedă, deoarece creșterile cifrei de afaceri compensează diferența de 5%. Dar, tocmai această convertibilitate ușoară limitează utilitatea monedei pentru economia locală. În principiu, comercianții au un stimul de 5% pentru a cumpăra marfă la nivel local dar, dacă nu există infrastructură economică locală, nu se obosesc doar pentru atâta.

Aceste monede alternative nu prea contribuie la înviorarea circuitelor economice locale și nici nu prea măresc masa monetară locală. Ele sunt expresia dorinței de a cumpăra regional, dar aduc un impuls economic foarte mic. Deoarece BerkShare-ii provin din dolari și sunt direct convertibili, oricine are acces la unii, are și la ceilalți. Echivalentul internațional pentru asta se poate găsi în țările care au înființat un board* valutar. Le numim pe acestea economii dolarizate, deoarece în fapt, ele au renunțat la orice independență monetară. Monedele alternative cu acoperire în dolari sau euro, precum BerkShare, sunt utile pentru a întări ideea de monede alternative, dar ele singure nu sunt potrivite să promoveze o economie locală dinamică.

---

* Autoritate monetară care trebuie să mențină o rată de schimb fixă a unei valute străine – TEI

Monede fiduciare complementare

Mai promițătoare sunt deja monedele fiduciare, cum sunt Ithaca Hours, care măresc în fapt masa monetară locală. Multe forme de bunuri valorice din criza financiară intră în această categorie. În principiu, cineva tipărește bancnote, pur și simplu, certificând faptul că au valoare (de exemplu, o Ithaca Hour corespunde valorii de 10 dolari americani). Pentru a fi considerați bani, trebuie ca o comunitate să fie de acord că au o valoare. În cazul Ithaca Hour, un grup de întreprinderi care au fost inspirate de cel care a înființat moneda, Paul Glover, au căzut de acord să o accepte pur și simplu. În fapt, ele au acoperit moneda cu mărfurile și cu serviciile lor. În timpul mării crize, au fost emise deseori titluri de valoare de către cea mai mare firmă locală, care le putea schimba pe articole comerciale, cărbuni sau alte mărfuri. În alte cazuri, autoritatea municipală emitea propria monedă, care era acoperită prin faptul că se puteau achita cu ea taxe și impozite locale.

Monedele fiduciare sunt mult mai eficiente decât alternativele cu acoperire în dolari sau euro, pentru că le pun la dispoziție bani unor oameni care altfel nu ar fi avut niciun ban. Au efect inflaționar numai atunci când sunt folosite de oameni care nu furnizează niciun bun sau serviciu. (8) În perioade dificile din punct de vedere economic, există suficienți oameni care vor să muncească și multe nevoi care trebuie îndeplinite; lipsesc numai banii care trebuie să înlesnească aceste tranzacții. Așa s-a întâmplat în timpul mării crize și tot cu ceva similar avem de-a face și astăzi. Administrațiile locale din toată lumea s-au confruntat cu micșorări bugetare, pentru că lipsesc veniturile din impozite. Asta îi obligă să amâne lucrări de întreținere și reparații importante, sau chiar să concedieze polițiști și pompieri. În același timp, o mare parte din populația locală, care ar putea să îndeplinească aceste sarcini, este șomeră și fără ocupație. Deși în acest moment le stau în drum reglementări legislative, pot fi, și probabil vor fi emise certificate comunale în locul dolarilor americani, cu care să se poată achita impozitele locale. Cu aceste certificate ar putea fi plătiți oameni pentru prestarea a diverse lucrări necesare. De ce nu? Mulți dintre ei sunt oricum restanți cu plățile impozitelor. Dacă sunt emise chiar de către autoritatea locală, aceste obligațiuni devin mult mai ușor o parte din „povestea valorii”, prin care adoptă caracterul monetar.

Astfel de monede sunt desemnate deseori drept complementare, deoarece sunt separate de mijlocul de schimb oficial și, ca atare, sunt complementare față de acesta. Deși sunt emise în mod obișnuit în unități de tip dolar, euro, pfund etc., nu există o autoritate monetară care să păstreze rezerve în dolari pentru a stabiliza cursul valutar. Se aseamănă astfel cu o monedă independentă obișnuită, cu un curs de schimb variabil.

Fără sprijinul autorității locale, întreprinderile sunt mult mai puțin pregătite să accepte monede fiduciare complementare, pentru că, spre deosebire de monedele alternative acoperite în euro, nu se pot preschimba ușor în euro. Această situație derivă din faptul că, în sistemele economice de astăzi, nu există decât o infrastructură foarte slabă pentru a obține bunuri la nivel local. Întreprinderile locale sunt la fel de legate de lanțurile de aprovizionare de la nivel mondial ca și toate celelalte. Și va mai dura mult până când infrastructura și producția locală se vor restructura. Trebuie să se schimbe și condițiile

macroeconomice, mai exact prin internalizarea costurilor, sfârșitul forțării creșterii și o decizie socială și politică pentru întărirea regiunilor. Banul, ca acord social, poate fi influențat și de alți factori decât cei economici. Idealismul celor puțini care suțin azi moneda regională va deveni consens general.

Băncile de timp

Există o resursă care este întotdeauna disponibilă local și este folosită, de cele mai multe ori, pentru a susține și îmbogăți viața. Această resursă o reprezintă oamenii: puterea lor de muncă, energia, timpul lor. Mai devreme, am afirmat că monedele regionale sunt practicabile numai în măsura în care producătorii pun la dispoziție mărfuri și servicii care sunt consumate local, de către oameni, care la rândul lor produc mărfuri și servicii consumate local. Ei bine, noi suntem mereu „producătorii“ timpului nostru (mai precis, atât cât trăim) și există multe posibilități pentru a folosi acest timp înspre binele și folosul altora. De aceea, cred că valutele bazate pe timp (numite deseori „bănci de timp“) sunt foarte promițătoare, fără să fie necesare schimbări mari în infrastructura economică.

Dacă cineva pune la dispoziție un serviciu printr-o bancă de timp și se creditează contul cu un dolar-timp, sau un euro-timp, pe oră pentru munca depusă, i se deduce celui ce primește. În mod uzual, există o tabelă electronică pe care pot fi publicate oferte și nevoi. Oameni care altfel nu și-ar permite munca unui atelier, a unui terapeut, a unui babysitter etc., pot astfel să ia în considerare ajutorul unor persoane care poate, altfel, ar fi șomere. Băncile de timp prosperă în regiunile unde oamenii au mult timp, dar nu foarte mulți bani. Sunt atrăgătoare mai ales pentru domeniile care nu necesită multă specializare, adică acolo unde timpul fiecărei persoane are cu adevărat valoare. Un exemplu este moneda renumită Fureai Kippu din Japonia. Ea creditează oameni care își folosesc timpul îngrijind vârstnici. Băncile de timp sunt folosite deseori și de către organizațiile de servicii din America și Marea Britanie. Pot fi folosite și pentru lucruri materiale, în mod normal, în așa fel încât costurile materiale să poată fi echivalate în dolari, iar costul muncii, în timp-dolari.

În societatea noastră atomizată, canalele tradiționale prin care se poate afla cine ce oferă sunt complet distruse, iar căile comerciale care diseminează această informație (spre exemplu, publicitatea) sunt accesibile numai contra unor sume de bani. Băncile de timp fac legătura între oameni care altfel nu ar fi știut ce necesități există și ce capacități are de oferit fiecare. După cum spune un utilizator al băncii de timp:

„Fiecare are competențe – unele dintre ele te vor surprinde. O doamnă în vârstă, care nu poate să se deplaseze de acasă pentru că nu poate conduce maina, face torturi de nuntă extraordinare. O doamnă în scaun cu rotile, care a dresat în trecut câini polițiști și a cărei casă trebuie acum văruită, oferă dresaj pentru pui de căței. Profesoara pensionară are nevoie de cineva care să strângă frunzele uscate. În schimb, are un cuptor de ars și oferă cursuri de olărit. Atunci când ne întâlnim, întrebările cele mai frecvente sunt: „Tu ce faci?“, „De ce ai nevoie?“ sau „Ce pot face pentru tine?“ (9)

Această descriere arată, în mod clar, că puterea băncilor de timp constă în faptul că reface comunitățile, prin satisfacerea nevoilor imediate. Ele creează o reziliență economică și socială, care susține viața în vremuri grele. Dacă sistemul monetar se zdruncină, este important să existe structuri alternative, prin care oamenii să-și poată satisface necesitățile.

Ideea pe care se bazează băncile de timp este fundamental egalitară; deoarece timpul tuturor este evaluat la fel și deoarece fiecare are, la început, aceleași condiții inițiale. Dacă putem spune despre ceva că îl deținem cu adevărat, atunci acest ceva este doar timpul nostru. Timpul este altfel decât orice altă formă de posesie – atâta timp cât trăim, el este strâns legat de noi. Decizia referitoare la modul în care ne petrecem timpul este egală cu alegerea referitoare la modul în care ne trăim viața. Și, oricât de bogat ar fi cineva, nu poate totuși să își cumpere timp. Cu bani se poate cumpăra o operație scumpă, sau alte mijloace de prelungire a vieții, dar asta nu garantează, totuși, o viață lungă. Iar banii nu pot cumpăra mai mult de douăzeci și patru de ore de viață pe zi. Din acest punct de vedere, suntem toți egali; un sistem monetar care recunoaște această egalitate, e deja atractiv în mod intuitiv.

Dacă o monedă bazată pe timp înlocuiește tranzacțiile cu bani, creează o mare forță egalizatoare în societate. Există, totuși, pericolul ca monedele bazate pe timp să ducă la monetizarea unor tranzacții care odinioară se realizau sub formă de cadou. Probabil viitorul aparține posibilităților nemonetare, necuantificabile, prin care să poată fi puse în legătură darurile și nevoile. Dar băncile de timp vor mai juca încă o bună perioadă de timp un rol important în vindecarea comunității locale fragmentate.

Recucerirea creditului ca bun comun

O altă metodă de a promova autonomia economică și monetară este sistemul de credite. Dacă o comunitate economică limitează creditarea – și, implicit, distribuirea banilor – cu ajutorul unor mijloace formale sau informale, economia locală își poate păstra independența, ca și cum ar fi introdus controale monetare. Ca să exemplificăm, să ne îndreptăm atenția asupra unei inovații care a fost menționată, deseori, în discuțiile referitoare la monede complementare: sistemul de credite mutuale, printre care se numără circuitele de barter, cooperativele, în care conturile sunt lichidate în compensare (clearing) și cercuri de schimb locale (LETS, local exchange trading systems)*. Când se operează o tranzacție în sistemul de credite mutuale, se debitează din contul cumpărătorului suma echivalentă prețului de cumpărare și se creditează contul cumpărătorului, indiferent dacă soldul contului cumpărătorului este, sau nu, pozitiv. De exemplu, eu tund gazonul cuiva pentru un preț convenit de 20 unități. Dacă amândouă părțile încep de la zero, eu am un sold de +20, iar celălalt de -20. Apoi, cumpăr pâine de la Thelma pentru zece unități. Acum soldul contului meu este +10, iar al Thelmei tot +10.

Acest sistem are multe posibilități de utilizare. Exemplul de mai sus arată cum funcționează un sistem de creditare la scară mică, local, care de cele mai multe ori se

---

* Sisteme locale de schimb comercial - TEI

numește LETS. Mai multe sisteme de tip LETS au prins rădăcini în întreaga lume, de la înființarea lor în 1983, de către Michael Linton. Sistemele de credite mutuale sunt utile și în relații comerciale. Orice rețea de întreprinderi poate înființa o cooperativă de Barter sau Clearing*, dacă este îndeplinită condiția ca fiecare dintre întreprinderi să producă ceea ce are nevoie o alta. În loc să emită bonuri de valoare, sau să depună eforturi pentru a obține credite pe termen scurt, întreprinderile care fac parte din cooperativă își creează propriile credite.

În tranzacțiile comerciale de tip barter, firmele vând altor firme, la schimb cu credite comerciale, stocul în surplus și capacitățile neutilizate, pentru care nu există încă o piață mijlocită de bani. Cumpărătorul economisește bani, iar vânzătorul își constituie credite pe care le poate folosi în tranzacții viitoare. Nu sunt necesare cunoștințe idealiste despre monede complementare ca să motiveze întreprinderile să participe; cele mai multe sisteme de schimb solicită și o taxă serioasă membrilor. În lume operează aproximativ 600 de circuite comerciale în sistem barter, din care fac parte aproximativ jumătate de milion de firme. (10)

Și mai nou este sistemul de factoring mutual, inventat de Martin „Hasan“ Bramwell. În mod obișnuit, întreprinderile primesc comenzi mult mai repede decât sunt făcute plățile. Pentru a obține banii necesari pentru îndeplinirea comenzii, ele trebuie în mod normal să redirectioneze factura pentru plată unui terț (numit „factor“), spre exemplu unei bănci. Factoringul mutual ocolește băncile și permite ca factura scadentă să poată fi folosită ca mijloc de schimb lichid între firmele participante.

Cel mai renumit sistem de credite mutuale este, fără îndoială, sistemul elvețian de lichidare WIR*, care există din 1934. Are zeci de mii de membri și volume comerciale de mai mult de un miliard de franci elvețieni. În 2005, aceste volume au pus în umbră toate celelalte circuite de schimb comercial din întreaga lume, luate la un loc. (11) Conform economistului James Stodder, sistemele tip WIR, la fel ca și alte afaceri bazate pe schimburi comerciale, exercită o forță anticiclică. Ele indică o activitate de schimb mai intensă în perioade de slăbire economică, ceea ce el pune pe seama faptului că aceste sisteme pot să creeze credite. (12) Aceasta arată că monedele complementare și sistemele de creditare își protejează membrii de fluctuațiile macroeconomice și pot să consolideze circuitele economice locale.

În orice sistem de credit mutual, membrii au acces la credite fără implicarea băncilor. În loc să plătească bani pentru a folosi bani, ca într-un sistem bazat pe dobânzi, creditul este un bun comunitar liber, care stă la dispoziția tuturor celor care și-au câștigat încrederea comunității. În esență, sistemul de creditare de astăzi este un exemplu pentru privatizarea bunurilor comune, despre care am vorbit deja în această carte. În acest caz, creditul comun“ este opinia generală a unei comunități despre meritul fiecărui membru de a fi creditat. Sistemele de credite mutuale revendică limite de creditare, deoarece creditul este generat în mod cooperativ și nu pentru profit privat.

---

* Sistem monetar complementar independent, care activează în domenii precum ospitalitate, construcții, manufactură. WIR emite o monedă privată care se reflectă în conturile clienților și nu implică bani tipăriți - TEI

Un sistem de credite mutuale este mai puțin o monedă și mai mult un mijloc de a emite o asemenea monedă. În sistemul predominant, în special băncile sunt cele care creează bani, prin faptul că acordă credite. În sistemele de credite mutuale, această putere le revine direct utilizatorilor.

Dezvoltarea sistemelor de credite mutuale este extrem de importantă, deoarece creditul stă la baza alegerii unei societăți, cine dobândește acces la bani și cât ar trebui să primească. Un sistem de creditare mutuală înlocuiește funcția tradițională a băncilor. Oamenii care au un sold de credit negativ stau sub presiune socială și sub presiunea conștientizării faptului că trebuie să ofere bunuri și servicii care să le readucă pe plus soldul creditului. Însă, sunt sigur că întrevedeți problema potențială a acestor sisteme, în cazul în care sunt implementate la nivel macro. Cum poate fi împiedicat un membru să adune un sold negativ tot mai mare și, astfel, să primească de fapt bunuri, fără a oferi nimic în schimb? Sistemul are nevoie de o pârgă pentru aceste cazuri și trebuie să poată exclude membrii care nu îl folosesc corespunzător.

Fără limite de restrângere, o monedă bazată pe credit de schimb poate fi folosită necondiționat, doar prin voința de a derula o tranzacție. Acest lucru poate să pară dezirabil, însă nu va funcționa atunci când moneda este folosită pentru a schimba bunuri insuficiente. (13) Până la urmă, banii reprezintă un acord social referitor la cum trebuie distribuită forța de muncă și materiile prime. Nu toți pot să aibă acces la suficient credit pentru a construi o fabrică de semiconductori, scumpă de un miliard de euro, sau ca să cumpere cel mai mare diamant din lume.

Sistemele de credite mutuale bine puse la punct au limite de creditare flexibile, care se bazează pe deplina răspundere a membrilor. Global Exchange Trading System (GETS, un sistem de proprietate pentru lichidarea creditelor) și Community Exchange System (CES)* folosesc formule complicate, conform cărora limitele cresc cu timpul, în funcție de cât de des și de bine a folosit cineva sistemul. Fiecare dintre cei care i-au îndeplinit obligațiile provenite din solduri negative ale contului, primesc o limită superioară de credit. Această schemă funcționează exact la fel ca și evaluarea convențională a bonității.

Însă lumea reală nu se încadrează întotdeauna în scheme. Diferite firme au necesități de creditare diferite și, de multe ori, se ajunge în situații de excepție care justifică, temporar, un cadru de creditare mai amplu. Este necesară o procedură care să reglementeze cum să fie puse aceste limite și când să fie aprobate, sau respinse, cererile de credit. Acest lucru solicită cercetări, trebuie să fie bine cunoscute industriile și piețele și trebuie să se cunoască renumele și condițiile exacte ale celui care ia credit. Trebuie avute în vedere și efectele sociale și ecologice ale investiției. Instanța care îndeplinește mereu această funcție, fie ea tradiționala bancă, o cooperativă sau o comunitate P2P, trebuie să dețină cunoștințe de ansamblu despre domeniul afacerii și să fie gata să își asume răspunderea pentru evaluările făcute.

---

* O rețea de schimb bazată pe utilizarea internetului, care permite participanților să cumpere și să vândă bunuri și servicii, fără să utilizeze vreo monedă națională – TEI

Formele noi de bănci P2P se confruntă exact cu această problemă, să determine bonitatea în cadrul lacunar și anonim al internetului. Vă puteți imagina un sistem în care, printr-o bază de date, Dvs., dacă aveți 5000 dolari și doriți să îi împrumutați cuiva pentru șase luni, veți fi pus în legătură cu o persoană de foarte departe, care dorește să împrumute această sumă, pentru această perioadă. Nu cunoașteți această persoană, prin urmare, cum puteți ști dacă are solvabilitate sau nu? O rezolvare parțială a problemei ar putea-o constitui un sistem de evaluare a utilizatorilor à la eBay, dar astfel de sisteme sunt ușor de manipulat. Dvs. aveți nevoie, de fapt, de o instituție de încredere care să cunoască mai bine această persoană și care să vă asigure de bonitatea ei. Dvs. vă împrumutați banii acelei instituții, iar acea instituție îi împrumută acelei persoane. Vă sună cunoscut? O astfel de instituție se numește bancă.

O bancă are, la fel ca și banii, o dimensiune sacră: un funcționar bancar este cineva care găsește modalități frumoase de utilizare a banilor. Dacă am mai mulți bani decât folosesc, pot să spun: „Uitați aici, doamna bancher, vă rog să găsiți pe cineva care să folosească bine acești bani, până când o sa am eu nevoie de ei“. O valută care se degradează, precum cea descrisă în capitolul 12, reconciliază această imagine a afacerilor bancare cu propriile interese. Aceasta o să fie în continuare o funcție importantă, chiar și atunci când „mai bine“ nu o să mai însemne: „să-mi sporesc averea personală“.

Indiferent dacă prin acordul comunității, formule sau decizia specialiștilor, trebuie să existe posibilitatea de a reglementa cum se acordă un credit. Funcțiile bancare o să existe întotdeauna, implicit sau explicit. Astăzi, cartelul bancar a monopolizat aceste funcții și profită nu numai de expertiza referitoare la modul cât mai lucrativ de acordare a creditelor, ci și de controlul monopolizat a ceea ce a fost cândva bunul comun – creditul. Până la urmă, se va forma un nou sistem bancar, din temelii, începând cu mici cooperative de credite mutuale între care se creează acorduri reciproce. Convertibilitatea între diferite sisteme de credite mutuale este un subiect fierbinte în domeniu, iar CES și Metacurrency Initiative dezvoltă deja prototipuri. (14) Provocarea constă în găsirea unui mijloc intermediar pentru convertibilitate, pentru a permite comerțul la distanță și izolarea membrilor economiei interne de furturi din afară, sau de șocuri financiare. Acestea sunt, în fond, aceleași probleme pe care le înfruntă valutele mici suverane, în zilele noastre.

Sistemele de credit mutual preiau funcțiile băncii într-o comunitate locală, o comunitate de afaceri sau o entitate de tip cooperativă. Ele încurajează și protejează economia internă a membrilor lor, izolând-o de șocuri externe și de distrugerii financiare, în același fel în care acționează monedele locale. Într-adevăr, valutele locale nu vor avea niciodată capacitatea să se extindă dincolo de un statut marginal, dacă nu au un mecanism de creditare care să le protejeze de operațiuni speculative, de care au suferit multe valute naționale în ultimii douăzeci de ani. Organizațiile locale și regionale de credit-clearing pot să exercite funcții de control al capitalului, similare cu cele pe care state mai înțelepte le-au impus când și-au dezvoltat economiile prin substituirea importurilor. Cel mai cunoscut sistem de credit mutual, WIR-ul elvețian, ne dă un exemplu extrem al acestui principiu: odată ce cumperi WIR, nu mai poți să schimbi banii. La nivel local, asta ar forța

investitorii să achiziționeze local componentele. Măsurile mai puțin extreme, dar similare, au fost aplicate în Taiwan, Japonia, Singapore și Coreea de Sud, în anii 1950-1960, atunci când au restricționat repatrierea profiturilor companiilor străine.

Unul dintre „importurile” care poate fi înlocuit de autoritățile regionale este însuși creditul. Și țările asiatice menționate mai sus au făcut acest lucru. Ele au limitat accesul băncilor străine în economia națională, prin reglementări guvernamentale și bariere culturale informale. La nivel regional sau local, guvernele pot să înlocuiască creditele externe, chiar și fără valută locală, operând propriile bănci publice. (15) Dacă tot plătim pentru credite, nu ar fi mai bine ca plățile să rămână în economia locală? Astăzi, autoritățile centrale și locale depozitează veniturile provenite din taxe la bănci multinaționale, care le împrumută acolo de unde pot profita mai mult; într-adevăr, într-o perioadă a consolidărilor bancare, nu prea au de ales, deoarece băncile locale au fost cumpărate de unele mai mari. Băncile de stat, ca de exemplu Banca Dakotei de Nord, poate împrumuta local, poate finanța proiecte locale, fără să acorde credite cu dobânzi mari pe piața împrumuturilor. Ele exercită o funcție anticiclică, împrumutând în perioade de scăderi ale creditării și păstrând la nivel local profiturile băncii, în loc să le exporte pe Wall Street. Băncile de stat nu ar trebui să fie determinate de obținerea profitului și orice profituri ar obține, ar putea fi reîndreptate către posesorii lor, populația, restaurând astfel creditul ca bun comun. Aceste avantaje sunt valabile chiar și în sistemul monetar actual.

La nivel național, sistemul bancar public se diferențiază puțin de puterea de a emite monedă, o putere la care Statele Unite (și multe alte state) au renunțat și au atribuit-o unei instituții private, Rezerva Federală. Dar, în teorie, ar putea să înființeze propria bancă și să-i împrumute bani, tipărindu-i cu dobândă zero sau negativă. Sau, ar putea ocoli sistemul bancar și ar putea crea monedă direct, după cum este autorizat de Constituție și după cum s-a procedat în timpul războiului civil american. (16) Propunerile de valută menționate în capitolul al 11-lea ar ajuta autoritățile locale să procedeze la fel, emițând monedă „acoperită” de bunurile comune regionale, aflate în administrarea lor. În sfârșit, administrarea politică s-ar putea schimba pentru a fi în conformitate cu regiunile biologice și culturale. Guvernele regionale ar avea mai multă autonomie decât astăzi, dacă vor avea puterea să emită monedă.

Decizia privind distribuirea la nivel macro a masei monetare nu este doar economică; este o decizie socială și politică. Nici măcar astăzi, în societatea capitalistă, nu se iau toate deciziile investiționale doar în funcție de cele mai mari profituri posibile. (17) A trimite un om pe lună, a construi un sistem de autostrăzi și a menține forțe armate, sunt investiții publice care nu urmăresc recuperarea pozitivă a capitalului. Totuși, în sistemul privat, profitul băncilor determină alocarea capitalului, care înseamnă alocarea muncii umane, a creativității și a averii de pe pământ. Ce ar trebui să facem noi, oamenii, pe pământ? Această alegere colectivă a fost privatizată și ne va fi returnată nouă, tuturor, prin economia sacră. Aceasta nu înseamnă retragerea deciziilor investiționale din sectorul privat, ci mai degrabă schimbarea naturii creditului, astfel încât banii să meargă către cei care servesc binele social și ecologic.

Recuperarea creditului ca bun comun va lua mai multe forme: împrumuturi P2P (descrise în capitolul anterior), sisteme de credit mutual, uniuni de credit și alte bănci tip cooperativă, bănci de stat și tipuri inovative de bănci, precum JAK Bank din Suedia*. Aceste sisteme, în feluri diferite, redau oamenilor puterea banilor și a creditelor, fie mediate prin structuri la firul ierbii, de tip P2P, precum în sistemele de credit mutual, fie prin instituții constituite politic, cum sunt băncile publice. Și, cum suveranitatea politică valorează destul de puțin fără suveranitate monetară, reevaluarea controlului local, regional și (în cazul statelor mici) național asupra creditelor, reprezintă o traiectorie importantă către revitalizarea economiei, culturii și vieții.

Note

(1) Sunt în orice caz exagerate. Avantajele comparative sunt deseori o mască pentru subvenții ascunse, iar eficiența cantităților mari este deseori o mască pentru influență pe piață și putere de negociere. Un exemplu este industria zahărului din SUA, beneficiară atât a subvențiilor guvernamentale directe, cât și a subvențiilor indirecte, prin folosirea apei și a solului. Aceasta le permitea să vândă sub oferta producătorilor din alte țări. Subvențiile indirecte sunt dăunătoare în mod special, deoarece ele reprezintă, în esență, un avantaj comparativ prin afectarea capitalului natural. Dacă un producător cultivă în mod sustenabil, iar un altul consumă excesiv apă și erodează solul pentru a oferi sub prețul primului, el primește, de fapt, o subvenție locală. Măsurile descrise în această carte contestă acest tip de subvenții. Internalizarea costurilor care provin din erodarea bunurilor naturale comune, anulează subvențiile provenite din utilizarea bunurilor comune naturale. Încetarea anticipării veniturilor viitoare, oprește producătorii de la a folosi viitorul pentru a subvenționa costurile prezentului. Ambele măsuri vor face producția locală mai viabilă din punct de vedere economic.

(2) Ed Collom: „Community Currency in the United States: The Social Environments in Which It Emerges and Thrives“, *Environment and Planning A*, 37 (2005): 1576.

(3) De exemplu, conform unui studiu (Jacob Jaffrey, et. al., „*The Social and Cultural Capital of Community Currency: An Ithaca Hours Case Study*“) din *International Journal of Community Currency Research* 8 (2004)), utilizatorii unei monede regionale de succes, Ithaca Hours, emit în medie doar 350 de dolari pe an – și acești utilizatori sunt doar o mică parte a populației.

(4) În același studiu, (Jacob Jaffrey, et. al., „*The Social and Cultural Capital of Community Currency*“) se arată că utilizatorii tind să fie bine educați, progresiști, activiști culturali. Băncile de timp și câteva sisteme LETS sunt excepții de la această generalizare; ultimele, în mod special, sunt potrivite pentru spitale, îngrijirea bătrânilor și alte categorii vulnerabile. O altă excepție semnificativă sunt monedele de credit comercial, cum ar fi WIR, discutate mai pe larg tot în acest capitol.

---

* Instituție financiară de tip cooperativă, deținută de membri. JAK Bank nu taxează și nu plătește dobânzi pentru împrumuturi, un principiu asemănător cu sistemul bancar islamic – TEI

(5) Lee, C.J. et al., *The Development of Small and Medium-Sized Enterprises in the Republic of China*. Taipei, Taiwan: Chung-Hua Institute of Economic Research, 1995.

(6) Mecanismul informal include tabuuri culturale de afaceri împotriva firmele străine, consilii directe interconectate și legături familiale care acordă prioritate firmelor locale și favoritism guvernamental neoficial în acordarea contractelor. Din afară, multe dintre aceste mecanisme par a fi nepotism și corupție, dar au funcționat pentru a proteja suveranitatea economică a acestor state. Data viitoare când citești despre guverne străine corupte, gândește-te de două ori.

(7) Pe de altă parte, poziția IRS* este de înțeles: fără această condiție, oamenii ar putea utiliza valute locale ca să evite plata taxelor. Indiscutabil, sistemul de impozitare trimite în dezavantaj valutele locale și complementare.

(8) În acest caz, masa monetară ar crește fără să crească și cantitatea de bunuri și servicii (spre exemplu, vor fi mai mulți bani de cheltuit pe mai puține produse).

(9) Din „O introducere în băncile de timp – <http://www.getrichslowly.org/blog/2008/03/13/an-introduction-to-time-banking/>“ (postare anonimă).

(10) Statistica provine de la International Reciprocal Trade Association – Asociația Internațională de schimb reciproc.

(11) James Stodder, „Reciprocal Exchange Networks: Implications for Macroeconomic Stability“, 2005, p. 14 (PDF on-line)

(12) Ibid.

(13) Însă poate funcționa pentru resurse care nu sunt rare, precum conținutul digital. Evaluările utilizatorilor pentru filmele de pe YouTube și alte publicații de pe Internet sunt o altă formă de monedă suficientă.

(14) Vezi Community Currency Magazine pentru discuții de ultimă oră despre acest subiect și articole legate de valuta locală și credite.

(15) Vezi publicațiile autoarei cărții „Web of Debt“, Ellen Brown, pentru un argument solid în favoarea băncilor publice. Un articol care observă similaritatea dintre băncile publice și valutele de credit mutual este cel al lui Ellen Brown, „Time for a new theory of money“ <http://www.yesmagazine.org/new-economy/time-for-a-new-theory-of-money>

(16) Dennis Kucinich a revizuit de curând ideea în H.R. 6550: National Emergency Employment Defense Act of 2010.

(17) Tot mai mult, aceste decizii politice se iau în interesul marilor afaceri.

---

* IRS – eng. Internal Revenue Service. Serviciul de venituri interne - autoritatea responsabilă cu colectarea taxelor în SUA – TEI

CAPITOLUL 16

TRECEREA CĂTRE O ECONOMIE A DARULUI

„*Sub capitalism, omul exploatează omul. Sub comunism, este exact invers.*“ – John Kenneth Galbraith

Noile sisteme de schimb, pe care le explorăm, estompează granița dintre domeniul monetar și domeniul nemonetar și, prin urmare, definiția standard a „economiei“. Acum, să fim realiști, ce este economia? Dincolo de banii efemeri – bucăți de hârtie sau biți în calculatoare – ce se schimbă atunci când economia crește sau scade? Cum o măsurăm, în absența unei unități comune de măsură? În cele din urmă, ceea ce economia încearcă să măsoare, dincolo de bani, este totalitatea lucrurilor pe care ființele umane le fac unele pentru celelalte.

Este destul de ciudat faptul de a încerca măcar să măsurăm acest lucru. Am așternut deja o critică judicioasă la adresa acestei ținte ușoare – egalizarea economică dintre bani și bine. Cu toate acestea, măsurătorile alternative ale progresului economic, cum ar fi indicatorul de progres autentic, sau indicii de fericire națională, suferă de probleme similare, la un nivel mai subtil. Desigur, acestea sunt metode îmbunătățite comparativ cu PIB-ul, pentru că nu mai contabilizează, la contribuția pozitivă, lucruri precum închisorile și armamentul și contabilizează, la calitatea unei economii, lucruri precum timpul liber. Cu toate acestea, ele încă presupun că putem și că ar trebui să cuantificăm binele și că, pentru a face acest lucru, trebuie să transformăm totul într-o unitate de măsură standard.

Banii sunt strâns legați de măsurători. De fapt, banii sunt, la origine, o unitate de măsură: cantități standardizate de mărfuri și apoi, de metale. Epoca banilor a coincis cu programul de reduționism și obiectivism, care a căutat ca prin știință să obțină stăpânirea lumii. Ce poate fi măsurat poate fi stăpânit, așa cum presupunem atunci când pretindem că am luat măsura unui om. Nemăsurabilul a fost exclus din știință – „aruncă-le în flăcări“, cum spunea Hume* – precum și din economie. Așa se face că nivelul de trai s-a îndepărtat de calitatea vieții. Primul este un standard cuantificabil; cea de-a doua, nu.

---

* David Hume – 1711 – 1776 – filozof, istoric și economist scoțian, reprezentant al curentului iluminist – TEI

Dintre toate lucrurile pe care oamenii le fac unii pentru ceilalți, cele necuantificabile sunt cele care contribuie cel mai mult la fericirea oamenilor. Ai putea, spre exemplu, să cuantifici timpul liber și să-i atașezi o valoare în dolari pentru a calcula bunăstarea societății – dar cum este consumat acel timp liber? Acesta ar putea fi consumat cu o dependență, cu un divertisment absurd, în intimitate cu o altă persoană sau spunând povești copiilor. Și chiar dacă am lua cumva în calcul aceste distincții, oare am putea cuantifica cât de atent este cineva atunci când se spun aceste povești? Putem cuantifica cât de neliniștit este un om atunci când se află la locul de muncă? Dacă politica publică este ghidată de maximizarea unei cantități – fie ea PIB sau o altă măsură – cele mai importante lucruri vor fi, cu siguranță, lăsate pe dinafară.

Nevoile cuantificabile sunt, de asemenea, finite – un alt motiv pentru a pune sub semnul întrebării un sistem monetar bazat pe creșterea infinită a cererii finite de resurse finite. Nevoile calitative sunt diferite: ele nu sunt nici cuantificabile, nici finite. În această zonă își găsește ideologia Ascensiunii adevărata motivație spirituală. Creșterea, la un anumit nivel, se poate opri – creșterea domeniului monetar, extinderea aproprierii naturii – dar un alt fel de dezvoltare va continua: dezvoltarea spiritului uman, cu infinita lui nevoie pentru frumos, dragoste, legături și cunoaștere. Un viitor cu zero creștere nu este un viitor stagnant, nu mai mult decât o viață de om, atunci când adolescentul crește încă un centimetru la vârsta de șaisprezece ani.

Banii, care facilitează satisfacerea nevoilor noastre cuantificabile, vor avea un loc în viața umană multe secole de-acum înainte. Vor avea, totuși, un rol diminuat, pe care l-am prezentat în capitolul despre descreștere. În loc de îndeplinirea și supraîndeplinirea nevoilor noastre finite, până la actualul grad obscen de hipertrofie, ne vom orienta energia către nevoile calitative nesatisfăcute care, în ziua de azi, ne sărăcesc atât de mult.

Pentru a ne satisface nevoile necuantificabile, avem nevoie de o circulație nemonetară. Când calitativul este compensat prin cantitativ, infinitul prin finit, atunci primul este devalorizat. Schimbul frumuseții pe bani, a intimității pe bani, a atenției pe bani – toate au iz de prostituție. Dezgustul manifestat de artist față de lumea comerțului nu este doar un egocentrism care spune că el este deasupra tuturor. Când banii încearcă să cumpere frumusețea, iubirea, cunoașterea, relațiile și așa mai departe, fie cumpărătorul primește un fals, fie vânzătorul, care a vândut ceva de neprețuit pe o un preț finit, este exploatat. Este chiar foarte simplu; precum au spus cei de la Beatles, „Money can't buy you love“. (Banii nu-ți pot cumpăra dragoste).

De aceea, avem nevoie de alte modalități pentru a pune în circulație darurile noastre. Chestiunea este complexă, totuși, deoarece cuantificabilul este frecvent un vehicul pentru necuantificabil. Nu pledez pentru două lumi separate, una monetară și una a darurilor, ci mai mult pentru un sistem combinat, în care banii preiau mai multe din proprietățile darului și apar structuri de mediere a darurilor, care preiau rolul banilor.

Fie că sunt sau nu implicați banii, problemele fundamentale ale economiei – ce anume fac și produc oamenii, unii pentru ceilalți – sunt acestea: (1) cum să pui în legătură furnizorul unui dar cu persoana care are nevoie de acel dar; (2) cum să-i recunoști și să-i

recompensezi pe cei care își oferă, cu generozitate, darurile și (3) cum să coordonezi, în timp și spațiu, darurile atât de multor persoane, în scopul de a crea lucruri care să tranșează nevoile sau darurile oricărei persoane. Deși ar putea să nu fie evident, aceste scopuri corespund, în mare, celor trei funcții principale ale banilor: mediu de schimb, unitate de cont și depozit al valorii.

În prezent, se dezvoltă multe soluții nemonetare sau semi-monetare în aceste trei direcții. În lumea programelor de calculator de tip open-source (cu sursă deschisă), de exemplu, tehnologia P2P permite unei comunități de programatori să imagineze proiecte, să coordoneze talente și să recunoască contribuțiile membrilor ei, totul fără utilizarea banilor. Într-un fel, stima colegilor, pe baza calității și cantității contribuțiilor precedente, este o formă de „monedă” care permite unor membri să exercite o influență mai mare decât alții asupra deciziilor grupului. Aceasta nu este cuantificată și nici nu se poate cuantifica fără a pierde ceva din esența sa. Putem reduce stima și prestigiul la un număr, dar haideți să recunoaștem că acest lucru este, de fapt, o micșorare. La fel ca atunci când înregistrările analogice sunt redatate în format digital, ceva din căldura, omenia și nemărginirea originalului se pierde.

Multe dintre sistemele online chiar convertesc reputația și contribuția într-un număr. Sistemul de apreciere al utilizatorului siteurilor precum Amazon și eBay sunt o astfel de cvasi-monedă. Nu numai că utilizatorii pot aprecia și comenta produsele, dar își pot aprecia reciproc și comentariile, creând un sistem de autoreglementare. Ceea ce ține în mod esențial de o economie a darurilor (nimeni nu primește nicio răsplată directă pentru scrierea comentariilor) sunt structuri care dezvoltă, în paralel, funcția de mediere a banilor.

Timothy Wilken, doctor în medicină, filosof și activist al economiei darurilor, a dus această idee un pas mai departe în sistemul lui, GIFTegrity, aflat actualmente în versiune de lucru. Acesta cere fiecărui membru să ofere un profil în care să enumere ce dorește să ofere și să primească. Destinatarul unui dar apreciază tranzacția, iar aceste aprecieri determină ordinea în care potențialii beneficiari ai unui dar vor fi puși în listă. Dacă ați oferit multe daruri, numele Dvs. va fi în partea de sus al listei atunci când cineva este în căutarea unui destinatar pentru darul pe care vrea să-l ofere. Dacă ați primit un dar, aprecierea Dvs. va scădea un pic, pentru a reflecta faptul că balanța a ceea ce ați oferit și ceea ce ați primit Dvs. se duce mai aproape de echilibru. Aceste puncte de apreciere acționează foarte asemănător cu banii.

Într-o comunitate tradițională nu va fi necesar niciun astfel de sistem de apreciere, deoarece oferta și necesitățile fiecărui membru vor fi cunoscute de toți. Sistemele precum GIFTegrity par să ofere posibilitatea de a aduce relațiile de oferire de daruri către o zonă mai extinsă. Dar, în loc să elimine nevoia de bani, acestea o reinventează, dar ca pe ceva mult mai apropiat de sensul inițial al banilor, acela de simbol al recunoștinței. Aprecierile din sistemul GIFTegrity și din altele asemănătoare sunt bani. Primiți puncte pentru că oferiți; le consumați atunci când primiți. Astfel de sisteme poartă, de asemenea, o limitare fundamentală a banilor, în sensul în care calitatea se opune cuantificării pe o scară liniară.

Bineînțeles, ele sunt superioare cămătăriei monetare actuale; dar acest tip de alternativă tehnocratică, oricât ar fi de genial, nu vorbește despre ceea ce s-a pierdut în cuantificarea pe care am aplicat-o noi lumii. Noi vrem să recuperăm nemărginirea. Aprecierile și punctele nu satisfac nevoile noastre profunde pentru relații personale, recunoștință și poveștile multidimensionale care circulă în cultura darurilor.

Mă contrazic oare, spunând că banii au apărut ca un semn al recunoștinței și că banii au apărut ca o unitate de măsură? De la bun început, banii au fost locuiți, așa cum au fost, de două spirite. Banii erau atât o extensie a economiei darurilor (care reprezenta cândva aproape totul) în domeniul masei societății, cât și o incursiune a măsurării, numărării, păstrării și controlului în mentalitatea originală, deschisă, a darurilor. Cu toate acestea, vorbind despre bani ca fiind un semn de recunoștință, folosesc cuvântul „original“ într-un sens anormal, referindu-mă la o origine nu în timp, ci în – n-am cum să spun altfel – gândul lui Dumnezeu. Mă refer la originea teleologică a banilor, scopul pentru care au luat ființă în această lume.

Funcția de măsură a banilor avea un pandant în economia darurilor pentru că, deși darurile veneau fără o așteptare specifică de reciprocitate, acestea se întâmplau în văzul comunității. Darurile anonime, pe care le ridicăm astăzi la cea mai înaltă categorie a generozității, au avut un rol minor în culturile darurilor trecute și prezente. Comunitățile erau în general conștiente de nevoi, de daruri și de gradul de generozitate al membrilor acestora. Banii sunt înlocuitorii acestei conștientizări: cel puțin în teorie, ei confereau beneficiile unei recunoașteri sociale printre persoanele contribuante. În practică, scopul recunoașterii contribuției a fost limitat la contribuția la „ascensiunea“ umanității, dezvoltarea domeniului uman. Dar chiar și cu o monedă a descreșterii, problema mai adâncă rămâne aceea că banii, prin natura lor, pot opera doar în domeniul a ceea ce este cuantificabil. Ne vedem în postura de a răspunde întrebării cum să facilităm fluxul lucrurilor necuantificabile de-a lungul vastelor distanțe sociale ale masei societății. În sute de mii de ani de existență umană, aceasta este o problemă nouă.

Probabil că putem începe reconstrucția economiei darurilor de la zero. În prezent, banii au preluat conducerea, chiar și la scară mică, acolo unde consensul informal și mărturia socială a generozității ar putea să faciliteze cele trei funcții menționate mai sus – de relaționare, onorare și coordonare a darurilor. Cum din ce în ce mai multă lume observă sărăcirea socială produsă de convertirea relațiilor în bani și pe măsură ce sistemul monetar se dezvăluie, oamenii găsesc căi de a revendica aceste funcții. Una dintre favoritele mele este Gift Circle (Cercul Darurilor), dezvoltat de Alpha Lo și care acum se răspândește de-a lungul țării. În această adunare săptămânală, participanții declară unul sau mai multe lucruri pe care doresc să le ofere, și unul sau mai multe lucruri pe care doresc să le primească. De multe ori, pare să se dezvăluie o sincronicitate magică între cerințe și oferte. „Ai nevoie de o presă pentru piure? Noi avem trei.“ Sau: „Ai nevoie de transport la aeroport vineri? Și soțul meu are zbor tot atunci“. Fiind martor la generozitatea altora, cu timpul participanții se vor simți mult mai confortabil în a cere de la alții și a oferi altora, în interiorul cercului. Ajutorul este întotdeauna la un telefon

distanță. Dacă, pe parcursul săptămânii, cineva ajută pe altcineva să-și repare mașina, atunci aceasta poate spune de acest dar la următorul cerc, în felul acesta darul fiind dovedit. Un simț al comunității se dezvoltă împreună cu cunoașterea faptului că, dacă oferi, vei fi cunoscut ca donator, iar oamenii vor dori să-ți ofere ceva în schimb.

Un alt mod de a realiza ceva asemănător este de a folosi site-uri web pentru a oferi daruri, a face cereri și a nota ceea ce a fost donat. Când lucrul acesta se face la o scară mare, mijloacele de a îndeplini aceste funcții seamănă, din ce în ce mai mult, cu banii. Fără familiarizarea personală cu ceea ce se oferă și se primește, unele metode de standardizare devin necesare. La o scară redusă, totuși, martorii direcți sau indirecti ai fluxului de daruri sunt suficienți. Fără aceste mărturisiri, darurile au putere mai scăzută în crearea comunităților. Acesta este un defect al sistemelor de acest fel, precum Freecycle și Craigslist (deși faptul că oamenii folosesc aceste sisteme mărturisește generozitatea noastră înnăscută). Sistemele mai noi, cum sunt Gifflow, Neighborgoods, Shareable, GIFTegrity și multe altele, au descoperit acest defect și l-au corectat.

Rețineți că tot ce am descris până acum accelerează descreșterea economiei. Când ne oferim unii altora transport către aeroport, în loc să închiriem un taxi, când ne împrumutăm scule electrice, în loc să ne cumpărăm unele noi, sau când renunțăm la presa pentru piure pe care o avem în plus, micșorăm cererea de consum și reducem creșterea economică. Restrângerea sistemului monetar grăbește dispariția vechiului regim și trecerea la o economie stabilă. De asemenea, fac tranziția mai puțin înspăimântătoare. Când suntem așezați într-o comunitate a darului, care onorează și răsplătește generozitatea, atunci depindem mai puțin de bani și, ca urmare, îi vom asocia mai puțin cu supraviețuirea.

Ar putea conceptul Gift Circle să se ridice deasupra nivelului comunității în care oamenii sunt cunoștințe directe, sau cunoștințele cunoscuților? Pe termen foarte lung, ne putem imagina o societate a darurilor lipsită complet de bani, bazată pe modelul unor „cercuri de cercuri“. Poate părea că banii sunt necesari în coordonarea globală a muncii, dar dacă ne uităm la această coordonare mai de aproape, vedem că numărul de oameni cu care trebuie să interacționeze o persoană pentru a produce ceva nu este chiar așa de mare. Când mai mult de câteva sute de oameni trebuie să coopereze pentru a produce ceva, întreaga comunitate de producție rezolvă problema în mod natural, creând subcomunități și sub-subcomunități, până la un nivel la care economia darurilor funcționează. Oamenii din fiecare cerc pot să-și dăruiască unii altora, iar fiecare cerc, ca o entitate integrală, poate oferi altor cercuri din cercul lor mărit, și apoi fiecare din acestea altor cercuri de cercuri. Această viziune implică o reorganizare fundamentală a societății: de jos în sus, de la egal la egal, autocreativă și autoorganizată.

În corpul meta-uman pe care îl denumim „societate“, banii sunt precum moleculele transmițătoare de semnale, care direcționează resursele acolo unde sunt necesare. Ei intermediază relațiile economice între extremitățile corpului. Sunt unul dintre multele sisteme simbolice care ne definesc și ne coordonează „organele“: guvernele, instituțiile și organizațiile de orice fel. Din nefericire, banii transportă doar un anumit tip de informație

(în cea mai mare parte despre daruri, nevoi și dorințe cuantificabile). Prin urmare, pentru a câștiga sănătate, avem nevoie de alte moduri de „organ“-izare și coordonare a activității umane.

Există în zilele noastre o explozie de inovații în crearea de moduri descentralizate, neierarhice, de colaborare și proprietate. Acestea sunt un fel de substructură a cercurilor cercurilor din economia darurilor din viitor. La capătul cel mai conservator al acestui spectru se găsesc companiile deținute de angajați, cu structuri de conducere tradiționale, companii din care există în Statele Unite câteva sute, medii și mari. Mult mai radicale sunt întreprinderile care folosesc metode democratice sau colaborative pentru conducerea companiilor: diverse colective și cooperative. Probabil cea mai notabilă dintre acestea este cooperativa Mondragon din Spania, care cuprinde peste 250 de companii și undeva la 90.000 de angajați-proprietari, ceea ce face să fie una dintre cele mai mari companii din Spania. Fondată în timpul dictaturii fasciste a lui Franco, a reușit cumva să adopte în mod explicit principiul „suveranității muncii“, precum și alte valori ale democrației participative. Las în seama cititorului să descopere mai multe despre această întreprindere fascinantă, pionieră în administrarea participativă și proprietatea cooperativă.*

Prin crearea de modele noi de organizare, care să se adapteze necuantificabilului, intrăm într-o eră a experimentărilor. Multe dintre aceste experimente au eșuat și vor mai eșua, ca de exemplu colectivizarea forțată și cu conducere centralizată de către birocrați, făcută în blocul comunist. Fără îndoială că vor apărea multe forme noi de colaborare, pe măsură ce învățăm din lecțiile încercărilor trecute și prezente. (1)

Propunerile monetare pe care le-am așternut pînă acum în această carte vor încuraja structurile netradiționale de proprietate și administrare. La fel cum vor elimina profiturile de pe urma deținerii pasive a banilor, a terenului și a bunurilor în general, tot așa vor descuraja profiturile din deținerea pasivă a corporațiilor, care astăzi sunt un vehicul de control al activelor declarate.

Apariția structurilor de colaborare bazate pe daruri va modifica fundamental experiența de muncă. Actualmente, interesele muncitorilor și ale proprietarilor sunt într-un dezacord fundamental. Interesul proprietarului este ca muncitorii să lucreze la maxim pentru un salariu cât se poate de mic. Muncitorii au interesul să muncească cât se poate de puțin pentru o plată cât mai mare. O bună conducere poate atenua această opoziție fundamentală, prin legarea plății de „performanță“ și apelând la mândria profesională, la loialitate sau la spiritul de echipă, dar contradicția rămâne. Angajații primesc frecvent recompense pentru succesul lor în politica de birou, mai degrabă decât pentru contribuții autentice, recunoscând în același timp „spiritul de echipă“ ca pe un PR intern, ceea ce și este de multe ori. „Dacă suntem cu adevărat implicați cu toții în asta“, se întrebă ei „cum de se poate ca eu să pot fi concediat oricând, dar patronii nu? Orice crez de valoare le

---

* O excelentă lucrare despre cooperativa Mondragon și alte exemple funcționale de economie distributivistă, existente la o ora actuală în lume, există deja tradusă în limba română: „A treia forță. Economia libertății“, editori Ovidiu Hurduzeu și John Chrysostom Médaille, editura Logos, 2009 - TEI

rămâne lor.“ În această lume, orice angajat care se identifică cu angajatorul lui este un naiv. Acest lucru devine evident atunci când o companie se micșorează sau se reorganizează. „V-am oferit douăzeci de ani de muncă loială; cum puteți să mă concediați?“. Și, după cum un director de firmă de asigurări i-a explicat unui angajat: „Dacă vrei loialitate, ia-ți un câine“. Bineînțeles că nu toți angajatorii au inimă de piatră, dar disciplina pieței împietrește o inimă blândă.

Ei bine, disciplina pieței e pe cale să se schimbe. Cum banii se aliniază cu binele ecologic și social, și cum apar noi structuri care răsplătesc contribuția la bunăstare, relațiile din jurul muncii își vor pierde spiritul de exploatare reciprocă. Scopul organizațiilor de afaceri se va schimba. Contribuțiile notabile la binele societății și al planetei vor fi recompensate monetar, iar contribuțiile necuantificabile vor aduce recompense de statut, recunoștință și bunăvoință, mediate prin noile structuri sociale și simbolice care se dezvoltă în prezent.

Astfel de invenții reprezintă valul viitorului. În toate domeniile, modelul bunăstării prin simpla deținere va lăsa locul aceluia al bunăstării prin dăruire. Dorința de a avea, de a controla, este dorința sinelei separării, sine care caută să-i manipuleze pe alții în avantajul lui, să ia bogăția din natură și de la oameni, și de peste tot. Persoana relațională se îmbogățește oferind, jucând rolul său la maxim, prin hrănirea a ceea ce este dincolo de ea. Pe măsură ce pășim în persoana relațională, structurile organizatorice se dezvoltă în armonie cu aceasta. Ele aliniază interesul personal al individului cu cel al organizației, iar cel al organizației cu cel al societății și al planetei. Spre deosebire de modelele colectiviste clasice, acestea permit exprimarea exuberantă a darurilor individuale și, totuși, duc aceste daruri către beneficiul tuturor.

Structurile de colaborare deschise ale unei economii a darului extinse trec dincolo de vechea opoziție dintre individ și grup. Când spun că darurile individuale extraordinare vor fi direcționate spre beneficiul tuturor, unii cititori ar putea protesta spunând „Dar excelența individuală nu ar trebui recompensată?“. În special prietenii mei conservatori devin imediat suspicioși la ideile mele, presupunând că ele implică subsumarea individuală. Ei cred că, într-un sistem care descurajează acumularea și duce excelența către beneficiul tuturor, nu vor mai exista stimulente și recompense pentru măreție. Între timp, stânga tradițională acceptă aceleași premise de bază, diferența constând doar în convingerea că subsumarea individului este bună și necesară. În această viziune, o persoană virtuoasă muncește într-un nobil sacrificiu de sine pentru binele comun, disprețuind orice reciprocitate sau recompensă.

Aceste două viziuni provin din paradigma separării, care conține acest „mai mult pentru tine înseamnă mai puțin pentru mine“. Mai mult pentru grup este mai puțin pentru individ. Dar, în cultura darurilor, acest lucru pur și simplu nu este adevărat. Un mare donator de daruri prețioase poate urca la cel mai înalt nivel de onoare și să se bucure de tot ce pot dăruia oamenii. Aceasta este natura și puterea de recunoștință. Din nefericire, instinctele culturii darurilor ne sunt străine în momentul de față pentru că, deși ele trăiesc adânc în inimile noastre, lipsesc din structurile ideologice și economice ale societății

noastre. Partea următoare a acestei cărți descrie cum să refacem instituțiile și practicile culturii darurilor, începând de la nivel personal.

Falimentul economiei sinelui izolat se poate vedea clar acum. În lumea capitalistă, unde acumularea individuală a fost permisă, noi am experimentat nu abundența darurilor noastre, ci suprimarea, înrobirea și pervertirea lor către scopul de a lua și de a controla, pentru că aceste activități sunt cele pe care actualul sistem monetar ni le impune și le recompensează. Mai rău de atât, aceste recompense aparente au fost doar iluzii: banii, lucrurile care se pot cumpăra cu aceștia și acumularea lor au înlocuit relațiile, iubirea, frumusețea, jocul, sensul și scopul. Nici lumea necapitalistă nu s-a descurcat mai bine. Că a fost din cauza ideologiei comuniste sau a învățăturilor religioase*, renunțarea la sine înseamnă negarea vieții; invariabil, negarea vieții se exprimă în forme întunecate, care produc aceleași consecințe sau, mai rău, ca o preamărire și mai puternică a sinelui izolat.

Totuși, Epoca Separării se apropie de final, iar noi începem să reînvățăm cum să trăim adevărul relaționării noastre. Tot ce am așternut pînă acum în această carte presupune (și favorizează) o schimbare în conștiința noastră, fără de care nimic din economia sacră nu ar fi aplicabil. Nu fac apel la o asemenea schimbare, deși o observ, sunt martorul ei și îmi place să cred că și contribui la ea. Se întâmplă în timp ce citiți aceste cuvinte și se va accelera pe măsură ce tot mai multe crize născute din Separare vor converge către noi. Lumea se schimbă și noi odată cu ea. Nu numai că trebuie să creăm structurile economice ale vieții sinelui relațional în parteneriat cocreativ cu pământul; putem, de asemenea, să învățăm să gândim și să trăim în ele.

Note

(1) Un model demn de menționat este Better Means (www.bettermeans.com), care își descrie munca drept „model de întreprindere deschisă“. Deciziile strategice, echipamentele de lucru, compensația și echitatea sunt toate determinate prin autocorectarea evaluării și procesul de votare. Aceia care aduc cea mai mare valoare – stabilită de ei, de cei care lucrează cu ei la proiecte și de cei care au votat pentru apariția proiectului – primesc credite care pot fi răscumpărate cu bani. Creditele oferă, de asemenea, echitate temporară în companie, care durează o perioadă de timp egală cu timpul scurs între momentul în care creditele au fost câștigate și cel în care au fost răscumpărate. Prin urmare, dreptul de proprietate se acordă celor care contribuie și este retras treptat aceluia care încetează să mai contribuie. Modelul de întreprindere deschisă Better Means funcționează în ziua de azi în întreprinderi și organizații non-profit. Încă în curs de perfecționare, acesta include unele concepte-cheie din open source și mișcările P2P, cum ar fi „consensul leneșilor“, „management de proiect agil“, „evaluare colegială“, „reputație rezultată“ și multe altele.

---

* Cum nici comuniștii și nici credincioșii care au trăit sub comunism nu ar fi onorați de această confuzie de concepții, este poate mai echilibrat să considerăm această afirmație a autorului ca fiind una provocată de o insuficientă cunoaștere a contextelor specifice politico-religioase din fostele state comuniste - TEI

CAPITOLUL 17

SUMAR ȘI DESFĂȘURĂTOR

„La început te ignoră, apoi râd de tine, apoi se luptă cu tine și, în cele din urmă, câștigi.“ – Mohandas Gandhi

Înainte de a explora mai profund schimbarea în gândirea și practica economică personală, care este o componentă a economiei sacre, voi face un sumar cu elementele macroeconomice cheie ale acesteia. Unele au început să-și ocupe locul deja; altele sunt încă în afara domeniului de aplicare al discursului politic acceptabil și așteaptă o adâncire a crizei pentru ca ceea ce este de neconceput acum să devină de bun simț.

Tranziția pe care am trasat-o este evolutivă. Nu implică confiscarea proprietății sau distrugerea completă a instituțiilor prezente, ci transformarea acestora. Cum este descris în sumarul următor, această transformare este deja în desfășurare, sau abia la început, în instituțiile existente.

Cititorul va observa că, exceptând partea în care ele sunt complet în afara descrierii, cele mai multe dintre aceste evoluții se apleacă înspre stânga spectrului politic. Asta pentru că redistribuie gradual bunăstarea de la bogați către toți ceilalți. Întrucât clasele bogate au dorit întotdeauna rate ale dobânzii mai mari și muncă la valoare mai mică, această carte estimează că le va merge mai rău. În timp ce liberalii sunt mândri de programele de asistență socială, această carte prevede universalizarea lor într-un dividend social. Întrucât interesele corporatiste susțin eviscerarea protecției mediului și protecției sociale, această carte prevede recuperarea bunurilor comune. Singura excepție majoră de la cele de mai sus este eliminarea impozitului pe venit, de care vor beneficia de fapt o mică parte a celor bogați, a căror avere provine din productivitatea antreprenorială, mai degrabă decât din controlul banilor și al bunurilor generatoare de beneficii economice.

1. Moneda cu dobândă negativă

Motivarea: Dobânda negativă la depozite și o monedă fizică ce își pierde valoarea în timp inversează efectele dobânzii. Activează prosperitatea care nu necesită creștere, încurajează în mod sistematic redistribuirea echitabilă a bogăției și pune capăt reducerilor viitoarelor fluxuri de bani, astfel încât nu vom mai fi forțați să ne ipotecăm viitorul pentru

profituri pe termen scurt. În plus, întruchipează adevărul despre lume, în care toate lucrurile decad și se întorc la sursă. Banii nu mai sunt o excepție iluzorie de la această lege a naturii. În cele din urmă, din moment ce, într-un anume sens, banii reprezintă puterea acumulată în milenii de dezvoltare tehnologică, reprezentând moștenirea comună a tuturor ființelor umane, este nedrept ca unii să tragă foloase doar pentru că îi dețin, cum se întâmplă în actualul sistem cu dobândă pozitivă, lipsită de risc.

Tranziție și politică: Am fost la un pas de trecerea la o devalorizare a monedei în 2009, atunci când băncile centrale au împins ratele dobânzilor interbancare către zero și au cochetat cu ideea de a rupe bariera dobânzii zero și de a coborî sub ea. Astăzi, economia se află într-o revenire anemică, dar problemele fundamentale ale stagnării și datoriei rămân în continuare. Fiecare criză nouă, fiecare nou plan de salvare oferă șansa de a răscumpăra datoriile neplătibile prin devalorizarea monedei, prin aceasta salvând infrastructura financiară, fără a mai intensifica concentrarea avuției. Mai mult decât atât, atunci când stimulentele monetare tradiționale și stimulentele fiscale keynesiene eșuează dincolo de orice îndoială, așa cum s-a întâmplat în Japonia, băncile centrale pot greu ignora următorul pas evident, acela de a împinge ratele dobânzilor sub zero. Pentru a preveni războaiele valutare, acest lucru trebuie să desfășoare ca o politică coordonată a tuturor puterilor suverane, sau ar trebui să fie constituite într-o monedă globală.

În prezent, Rezerva Federală nu dispune de autoritatea de a percepe dobândă la depozite, sau de a emite bancnote devalorizante. În orice țară, această autoritate se află, sau ar trebui să se afle, în puterea legislativului. A venit timpul ca această idee să intre în discursul economic și politic, pentru ca bancherii centrali să se agite cu privire la impotența instrumentelor lor monetare. Stagnarea actuală a vitezei banilor demonstrează că scăderea ratelor dobânzilor către zero stimulează creditarea numai dacă există perspective de creștere economică semnificativă. Noua rundă de relaxări cantitative doar va sublinia acest punct, pe măsură ce excesul de rezerve crește. În absența creșterii, băncile ar prefera să țină banii cu dobândă zero decât să-i împrumute în economie. Dar vor mai dori să-i țină și la procent de -2%? Sau la -5%?

Efectul asupra vieții economice: Pentru oricine, cu excepția investitorilor, experiența zilnică de utilizare a banilor va fi aceeași. Oricât de greu le-ar fi celor avuți să-și imagineze, cei mai mulți oameni din ziua de azi trăiesc de la un salariu la altul și rareori reușesc să economisească o sumă mai mare decât valoarea câtorva salarii. Pentru aceia mai avuți, economisirea încă mai este posibilă, dar valoarea economiilor va scădea odată cu trecerea timpului. Dacă nu fac investiții riscante. Nu va mai fi nicio cale de a face bani fără riscuri, de a face „banii să lucreze pentru tine“. Chiar și titlurile de stat vor ajunge să plătească dobândă zero, sau chiar mai mică. Pentru achiziții mari, fie la nivel personal sau la nivel de corporație, împrumuturile cu dobândă scăzută, sau cu dobândă zero, vor fi mai degrabă vehicule primare de finanțare, decât economii (oricum, acest lucru se întâmplă deja). Afacerile vor avea acces la capital pentru investiții, fără să fie nevoite să dea o parte grasă din veniturile lor drept dobândă, eliminând imperativul „crești sau mori“, care guvernează viața economică actuală.

2. Eliminarea rentelor economice și compensarea pentru epuizarea bunurilor comune

Motivarea: Polarizarea bogăției este inevitabilă atunci când persoanelor le este permis să facă profit doar din deținerea unui lucru, fără a produce ceva, sau a aduce o contribuție societății. Aceste profituri, cunoscute drept rente economice, îi îmbogățesc pe deținătorii de terenuri, pe cei ai spectrului electromagnetic, pe cei care au drepturi asupra mineralelor, rezervelor petroliere, patentelor și ale multor alte forme de proprietate. Deoarece aceste forme de proprietate fie au existat înaintea oricărei ființe umane, fie sunt produsul unei efort uman colectiv, nu ar trebui să aparțină niciunei persoane particulare care nu le folosește pentru beneficiul oamenilor și al planetei.

În plus, în ziua de azi se poate face profit din epuizarea unor părți ale proprietății commune, precum biodiversitatea, acviferele, solul, peștele oceanic și așa mai departe. Aceste lucruri ne aparțin tuturor, iar epuizarea lor ar trebui să aibă loc doar printr-o înțelegere comună și doar pentru binele comun.

Tranziție și politică: Unele state și națiuni percep deja taxe pe terenurile valoroase, iar altele au naționalizat petrolul și mineralele. Bolivia și statul Alaska, de exemplu, susțin proprietatea publică asupra drepturilor petrolului, astfel încât companiile petroliere câștigă bani doar pentru serviciile de extragere a petrolului și nu pentru proprietatea asupra petrolului. Deplasarea sarcinii fiscale dinspre muncă spre proprietate va deveni mult mai atractivă, pe măsură ce situația salariaților va deveni disperată. În cele din urmă, așa cum arată luptele grele pentru reglementarea drepturilor asupra apei, structurarea conservării resurselor direct în sistemul monetar este o idee al cărei timp se apropie.

Măsurile precum taxa georgistă pe valoarea terenului, concesionarea drepturilor asupra minereurilor și folosirea bunurilor supuse rentei economice ca suport monetar, cum am descris în această carte, reprezintă modalități de a întoarce rentele economice oamenilor, astfel că interesele particulare pot scoate profit doar prin buna folosire a proprietății și nu doar din deținerea ei.

Orice provine din lucrurile comune ar trebui supus unor plăți sau taxe. Proprietatea intelectuală poate fi returnată lucrurilor comune prin scurtarea termenelor drepturilor de autor și a patentelor, recunoscând astfel matricea culturală din care apar ideile. Trebuie să păstrăm, de asemenea, noile surse de bogăție, cum ar fi genomul, spectrul electromagnetic și noile „lucruri comune“ de pe internet, în domeniul public, alocând utilizarea lor doar celor care le folosesc în beneficiul societății și al planetei.

Efectul asupra vieții economice: Cu o deplasare a taxării către proprietate și resurse, vânzările și impozitele pe venit vor fi reduse sau eliminate și va fi creat un stimulent economic puternic pentru conservare. Cum rentele economice îi îmbogățesc pe aceia care au deja, eliminarea lor va stimula o distribuție mai echitabilă a bunăstării. În domeniul proprietății intelectuale, lărgirea domeniului public va încuraja creații culturale care nu sunt orientate spre profit, deoarece „materile prime“ ale creației artistice și

intelectuale vor fi supuse mai puțin drepturilor de autor și limitărilor de proprietate privată.

3. Internalizarea costurilor sociale și de mediu

Motivarea: La fel cum în ziua de azi este posibil să epuizăm acviferele fără să plătim societății pentru asta, la fel de posibil este să epuizăm capacitatea pământului de a absorbi și procesa deșeurile, capacitatea geosferei de a recicla carbonul, precum și capacitatea corpului uman de a face față poluării cu substanțe toxice. Astăzi, poluarea și alte forme de degradare a mediului generează costuri care sunt suportate, de obicei, de către societate și de generațiile viitoare, nicidecum de poluatori. Nu numai că acest lucru este în mod evident nedrept, dar, de asemenea, încurajează în continuare poluarea și degradarea mediului.

Tranziție și politică: Reglementările cu penalități financiare aplicate infracțiunilor sunt în prezent mijloacele principale folosite pentru a opri încurajarea economică de a polua, dar au multe lipsuri, atât în practică, cât și în teoria de bază. În primul rând, oferă un impuls pentru a atinge standardele, dar nu oferă un stimulent pentru a le depăși. Nici nu ne permite să punem în aplicare un plafon global pentru emisiile totale ale unui anumit poluant, sau pentru extragerea totală a unei resurse naturale. Propunerile actuale pentru remedierea acestor neajunsuri includ schemele de comerț cu emisiile de carbon și taxele verzi (de mediu). Multe astfel de scheme au fost propuse și implementate în unele locuri. Politica emisiilor poluante (pentru dioxidul de sulf) a dat rezultate în reducerea ploilor acide, dar a fost foarte inefficientă în privința scăderii emisiilor de dioxid de carbon. Acestea reprezintă pași în direcția corectă, dar în cele din urmă, fiecare formă de poluare, sau de epuizare, ar trebui să fie condiționată de plată.

Pentru fiecare tip de poluant și fiecare resursă naturală, trebuie să determinăm cât de mari sunt emisiile, sau câtă extragere poate susține planeta și bioregiunile ei. Drepturile pentru emisia poluanților, sau pentru folosirea acestor resurse, pot fi alocate în diverse moduri. În unele cazuri, vom dori să specificăm, prin intermediul unei planificări centrale, cine primește sarcina și ce anume folosește: fermierul A poate trage 378.541 litri din acvifere; fermierul B 454.200; fabrica C 757.000, și așa mai departe. Dar, din cauză că asta generează ineficiență economică, în cele mai multe cazuri vom dori să folosim taxe pe poluare și pe resurse, sau sisteme de licitație de tipul comerțului cu emisii, pentru a oferi recompense economice pentru conservarea mediului și reducerea poluării. Ar fi chiar mai bine să bazăm însuși sistemul monetar pe darurile pământului, prin acoperirea monedei în resursele pământului și în capacitatea acestuia de a absorbi deșeurile.

Efectul asupra vieții economice: Aceste măsuri pun punct opoziției dintre ecologie și economie. Aliniază cele mai bune decizii de afaceri cu cele mai bune decizii privind mediul, punând puterea inovației antreprenoriale în slujba planetei. Vor apărea noi industrii imense, devotate conservării mediului, controlului poluării și eliminării deșeurilor toxice. Fabricarea cu deșeuri zero va deveni normă. Prețurile ridicate la materia primă vor încuraja progresul continuu către miniaturizare și eficientizare.

Cu descurajarea economică a bunurilor ieftine, de doi bani, obiectele fabricate vor deveni mult mai scumpe, mai durabile și mai reparabile. Ne va păsa mai mult de lucrurile noastre, le vom întreține și păstra mai bine. Bunurile mari, consumatoare de resurse, precum autoturismele, mașinile și anumite unelte și instalații, vor fi împărțite între vecini sau membri ai comunității. Zonele rezidențiale vor deveni mult mai compacte; casele vor deveni mai mici; casele mai mari vor găzdui familii extinse și alte structuri care trec dincolo de nucleul familiei.

Odată cu eliminarea rentelor economice, aceste măsuri vor îndrepta taxele dinspre venituri către resurse, așa că nu vom fi taxați pentru ceea ce contribuim, ci pentru ceea ce luăm. În final, veniturile nu vor mai fi taxate deloc, eliberându-ne de responsabilitățile împovărătoare cu ținerea evidenței și monitorizarea guvernării intruzive.

4. Localizarea economică și monetară

Motivarea: Cum în toată lumea comunitățile s-au dezintegrat, oamenii tânjesc după întoarcerea la o economie locală, unde cunoaștem personal oamenii de care depindem. Vrem să fim conectați cu oameni și locuri, nu la voia sorții, într-o monocultură globală, anonimă. În plus, producția globală de bunuri pune localitățile în competiție una cu alta, instigând la o „cursă contra cronometru“ în salarii și reglementări de mediu. Mai mult decât atât, când producția și schimbul economic sunt la nivel local, efectele sociale și de mediu devin mult mai evidente, întărind compasiunea noastră înăscută.

Tranziție și politică: Trendul către economia locală a început deja. Salturile costurilor energetice și conștientizarea ecologică determină afacerile să-și caute resursele la nivel local și milioane de consumatori au început să fie conștienți de beneficiile aduse sănătății de hrana proaspătă, cultivată la nivel local. Oamenii de pretutindeni arată o puternică dorință de reconectare la comunitate, iar unele orașe și guverne regionale au inițiat campanii de tip „cumpără produse locale“. Mii de comunități de pe tot globul și-au emis monede locale și, deși acestea ocupă actualmente nișe mici, ele obișnuiesc oamenii cu ideea și oferă un model pentru viitoarele monede locale, susținute de guvernele locale.

Celelalte elemente ale economiei sacre intră în sinergie cu localizarea. Internalizarea costurilor multor balanțe economice iluzorii, care favorizează transportul pe distanțe lungi, în același timp cu eliminarea rentelor economice, vor ameliora diferențele de salarizare obscene care există în prezent, între țările bogate și cele sărace. (1) Acești doi factori vor încuraja anularea globalizării unor procese economice care s-au petrecut în ultimii două sute de ani. Între timp, cum mare parte a lucrurilor comune naturale, sociale și culturale au caracter local sau bioregional, un sistem monetar sprijinit pe lucrurile comune va întări, în mod natural, suveranitatea politică și economică locală.

Recentele crize financiare au arătat că, imediat ce monedele naționale încetează să mai funcționeze, guvernele se grăbesc să treacă la crearea de bani proprii. S-a întâmplat în Argentina în 2002; era cât pe ce să se întâmple în California, în 2009; iar odată cu foarte probabila destrămare a Uniunii Economice și Monetare, în Europa este posibilă o descentralizare semnificativă a suveranității monetare, înapoi către națiuni mai mici. Cum

criza actuală se adâncește, guvernele regionale și națiunile mai mici vor avea șansa să-și ceară suveranitatea economică prin emiterea de monedă și protejarea ei de piețele financiare globale, prin controlul capitalului, taxe aplicate schimbului extern și așa mai departe. Guvernele pot, de asemenea, să acorde tratamente preferențiale pentru afacerile locale, prin alocarea de contracte. În cele din urmă, guvernele locale și regionale își pot revendica suveranitatea față de finanțele internaționale, prin înființarea de bănci publice și alte instituții generatoare de credit.

Viața economică: În timp ce multe produse și servicii supertehnologizate sunt globale prin natura lor, subvențiile ascunse și deceniile de politică au aruncat multe lucruri care pot și trebuie să fie locale, în economia producției de mărfuri la nivel mondial. În viitor, acestea se vor întoarce la producția locală. Cea mai mare parte a hranei pe care o consumăm va fi la cultivată în bioregiunile în care trăim. Casele și multe produse fabricate vor folosi materiale disponibile local, cel mai adesea reciclate, iar producția lor va fi la o scară mai redusă. Orașele mici vor experimenta o revigorare economică, iar „strada centrală” va fi repopulată de afaceri locale autentice.

5. *Dividendele sociale*

Motivarea: Mii de ani de dezvoltare tehnologică au ușurat extrem de mult producerea lucrurilor cuantificabile, necesare vieții. Aceste avansuri tehnologice, darul predecesorilor noștri, ar trebui să fie proprietatea comună a întregii umanități. Toți au dreptul la o parte din bunăstarea pe care înaintașii au făcut-o posibilă. Același lucru este valabil și pentru bogățiile naturale ale pământului, care nu au fost făcute de niciun om. În esență, actualul sistem economic ne obligă să muncim pentru ceva ce este deja al nostru. Este mult mai corect ca veniturile din compensarea rentelor economice, taxele pe poluare și așa mai departe (vezi punctele 2 și 3 de mai sus) să fie împărțite tuturor cetățenilor, sub forma dividendelor sociale. Aceasta servește și la diminuarea concentrării avuției și prevenirea crizelor deflaționiste. Dividendele sociale, în mod ideal, vor oferi suma minimă necesară pentru acoperirea necesităților traiului; pentru mai mult, oamenii vor avea în continuare posibilitatea să-și câștige propriii bani. Dividendele eliberează munca de sub presiunea necesității; oamenii vor lucra pentru că așa vor, nu pentru că sunt obligați.

Tranziție și politică: Un dividend social există deja în Alaska, unde fiecare cetățean are cota-parte din veniturile din petrol și primește anual un cec cu câteva mii de dolari. Recentele cecuri de stimulare sunt un alt vestitor al dividendelor sociale care stau să vină. Un model suplimentar este sistemul de protecție socială, care este batjocorit cu termenul de „drepturi”. Dar, poate că ar trebui să îmbrățișăm epitetul și să-l aplicăm fiecărui cetățean – până la urmă, nu avem toți dreptul la abundența bogăție pe care pământul și strămoșii noștri ne-au lăsat-o moștenire?

Drepturile deja existente, cum sunt bonurile de masă, asigurarea publică de sănătate, creditele fiscale pentru familiile cu copii cu venituri mici și medii, programele pentru bunăstare socială, șomajul și cecurile de stimulare pot fi extinse și universalizate. Astfel de măsuri cronometrează trendul politic de „austeritate” actual, dar suferința pe care aceste

programe o produc se intensifică rapid, putând duce la revolte sociale și la răsturnări politice. În acel moment, voința politică se va arăta pentru redistribuirea bogăției. Când se va întâmpla acest lucru, nu trebuie să gândim punitiv, în termeni de taxare a celor bogați; mai degrabă, să luăm atitudinea de a da tuturor cetățenilor ceea ce li se datorează. Un dividend social este o redistribuire ascunsă a bunăstării, deoarece, în timp ce toți vor primi în mod egal, cei bogați vor plăti în mod proporțional mai multe taxe, pentru a finanța aceste plăți. (2) În viziunea acestei cărți, dividendele vor fi plătite din taxele constrastalii (de depozitare), taxele pe poluare și plățile făcute pentru folosirea bunurilor comune (vezi 1, 2 și 3 de deasupra).

Viața economică: Deși vor fi în continuare oameni săraci și oameni bogați, sărăcia nu va mai însemna anxietate extremă. Aceia care sunt înclinați spre crearea lucrurilor de care alții au nevoie vor câștiga mai mulți bani; ceilalți care sunt orientați pe simplitate, pe traiul în natură, sau pe exprimarea artistică, vor avea cu ce să-și ducă traiul. Oricum, scopul vieții economice nu va mai fi acela de a „câștiga traiul“. Eliberați de această presiune, ne vom orienta darurile către ceea ce ne inspiră – pentru tot mai mulți dintre noi, acestea fiind refacerea societății și planetei după ravagiile Separării. (Dacă încă mai crezi că eliberarea de sub presiunea luptei pentru supraviețuire va duce la destrăbălare și indolență, mergi, te rog, înapoi la capitolul 14 și recitește „Dorința de a munci“).

6. *Descreșterea economică*

Motivarea: De-a lungul a sute de ani de inovație a dispozitivelor care să ne ușureze munca, de la războiul de țesut până la calculatorul digital, am hotărât cu fiecare ocazie să consumăm mai mult, în loc să muncim mai puțin. Această opțiune, condusă de sistemul monetar, a fost însoțită de o consumare a capitalului social și natural. Astăzi, opțiunea de accelerare a consumului nu mai este disponibilă pentru noi. În lipsa forței conducătoare a dobânzilor lipsite de risc, creșterea economică nu va mai fi necesară pentru a întreține circulația capitalului, iar descresțerea economică va deveni fezabilă. Tehnologia va continua să se dezvolte, iar noi vom rămâne cu a doua opțiune: să muncim mai puțin sau, mai exact, să muncim mai puțin pentru bani.

Tranziție și politică: Acest lucru se întâmplă deja. Persistența ratelor ridicate ale șomajului (aproape 20%, punând la socoteală și muncitorii descurajați) în țările industrializate, cumulate cu supracapacitatea de producție, sugerează faptul că, pur și simplu, nu există suficientă muncă plătită pentru a angaja toți oamenii să producă tot ce ne trebuie. În mod cert, există multe lucruri frumoase care trebuie făcute, dar care nu generează profit. În ziua de azi, șomajul este considerat un lucru rău, dar nu ar mai fi așa, dacă ar fi suportat de un dividend social și ar fi extins la toată economia. Ce ar fi dacă toți oamenii ar munci cu 20% mai puțin, în loc să existe 20% care nu muncesc deloc? Aceste circumstanțe economice coincid cu o schimbare în conștiință, deoarece din ce în ce mai mulți dintre noi resping noțiunea convențională de muncă – divizarea vieții în două zone distincte: munca și plăcerea.

Devalorizarea monedei, economia bazată pe resurse (2 și 3 de mai sus) și dividendele sociale – toate acestea susțin o descreștere a economiei. De asemenea, și noi trebuie să ne deprogramăm de gândirea care ghidează politica publică actuală, și anume, faptul că dezvoltarea e bună. În 2009, în cadrul programului de stimulare, rațiunea drumurilor, podurilor și a altor proiecte a fost aceea de a stimula creșterea – nu a fost nicidecum o decizie a conștiinței faptului că am avea nevoie de mai multe drumuri și poduri. În mod similar, construcția de noi locuințe e binevenită ca și semn al dezvoltării, nicidecum ca o expresie a credinței că am avea nevoie de mai multe subdiviziuni și de extindere suburbană. Politicile de stimulare financiară monetară și keynesiană care, în noua lor încarnare, vor fi banii cu dobândă negativă și dividendele sociale, trebuie reformulate: ele nu sunt pentru a obține iarăși creștere economică; ele sunt pentru a duce banii către aceia care au nevoie să-i cheltuiască. General vorbind, acest lucru nu va activa creșterea, dacă bunurile comune vor fi protejate împotriva monetizării; în loc de asta, va schimba alocarea resurselor și obiectivul concentrării activității economice.

Viața economică: Oamenii săraci și clasa de mijloc vor începe să aibă parte de ceva bogăție, ca și cum economia ar crește, datorită beneficiilor aduse de salariile mai mari și ușurința mai mare la angajare; lucruri care, în mod normal, se întâmplau doar în contextul unor afaceri bazate pe dezvoltare, se vor putea întâmpla într-o economie stabilă, sau într-o economie în descreștere. Oamenii își vor petrece din ce în ce mai mult timp în activități neeconomice, pe măsură ce domeniul monetar se va restrânge, iar domeniul darurilor, voluntariatului, relaxării și al lucrurilor necuantificabile va crește. Conținutul digital – fotografiile, imaginile video, ziarele, cărțile etc. – își vor continua trendul către disponibilitate gratuită. În timp ce producția bazată pe resurse va fi mai costisitoare, adaosul uman va continua să beneficieze de pe urma acumulării continue a tehnologiei, astfel că, în multe domenii cu tehnologie avansată, vom putea face mai multe cu mai puțin. De asemenea, oamenii vor împărți mai mult și vor consuma mai puțin, vor împrumuta mai mult și vor închiria mai puțin, vor oferi mai multe și vor vinde mai puțin – totul reflectând și generând descreșterea economică.

7. Cultura darurilor și economia P2P

Motivarea: Expansiunea domeniului monetar a apărut pe seama altor forme de circulație economică, mai exact a darurilor. Când fiecare relație economică devine un serviciu plătit, rămânem independenți de toți cei pe care îi cunoaștem și, prin intermediul banilor, dependenți de furnizori de servicii anonimi și îndepărtați. Acesta este principalul motiv pentru declinul comunității în societățile moderne, cu înstrăinarea membrilor ei, cu singurătatea și chinul lor psihologică. Mai mult decât atât, banii sunt nepotriviți pentru facilitarea circulației și dezvoltării lucrurilor necuantificabile, lucrurile care îmbogățesc viața cu adevărat.

Tranziție și politică: Din fericire, domeniul banilor a început deja să se restrângă, iar această descreștere face mai mult loc pentru economia darurilor. Internetul este, în punctele esențiale, o rețea de daruri și a facilitat dăruirea informației, a cărei producere

era cândva costisitoare. În diverse moduri, acesta a împins serviciile precum publicitatea (gândiți-vă la Craigslist), agenturarea turismului, jurnalismul, activitatea editorială, muzica și multe altele, către domeniul darurilor. De asemenea, a facilitat modurile de producție open-source bazate pe daruri. Ceea ce cândva necesita intermediere plătită și structuri de administrare centralizate, acum se întâmplă direct. Oamenii și afacerile chiar creează credite, prin intermediul sistemelor mutuale de credit, fără intermedierea băncilor. Între timp, la nivel local, idealurile persoanei relaționale, dorul de comunitate și exigența economică pură, conduc oamenii către restaurarea structurilor comunitare bazate pe daruri.

Guvernele pot liberaliza reglementările fiscale și bancare pentru a da frâu liber noilor sisteme de circulație economice, în curs de dezvoltare. Lucrurile comune în care rezidă aceste sisteme, internetul îndeosebi, trebuie să rămână publice. Guvernele pot, de asemenea, stabili și promova sisteme de ajutor reciproc, de credit pentru afaceri și industrie, de protecție a economiei naționale sau locale, împotriva ruinei de către capitalul internațional.

Viața economică: Oamenii își vor satisface nevoile, fie că vorbim de bunuri, servicii sau chiar bani, într-o multitudine de moduri. Cercurile darurilor față-în-față și coordonarea darurilor și nevoilor online vor permite ca multe nevoi să fie satisfăcute fără intermedierea banilor. Oamenii vor avea un simț mai puternic al faptului că aparțin unei comunități pe care se pot baza. Complementar, sistemul de credite create de utilizatori, împreună cu împrumuturile P2P de pe internet, vor înlătura o parte din nevoia de a apela la bănci. Atât la nivel local, cât și mediate prin intermediul rețelelor globale, noi „valute” necuantificabile de recunoaștere și recunoștință vor apărea că se conecteze și să recompenseze contribuțiile calitative aduse societății și planetei.

* * * *

După cum puteți vedea, toate cele șapte elemente descrise sunt legate sinergic. Într-adevăr, niciuna nu poate rezista singură. Moneda cu dobândă negativă, de exemplu, nu va funcționa dacă alte surse de rente economice vor fi disponibile investițiilor. Localizarea depinde, în mare parte, de eliminarea subvențiilor ascunse care fac comerțul economic global. Economiiile darurilor permit o îmbunătățire a calității vieții, chiar dacă economia se restrânge.

Împreună, diferitele tipuri de economie sacră pe care le-am descris în partea a II-a a acestei cărți țin o tapiserie, o matrice organică pe care o putem vedea astăzi în curs de dezvoltare. Noua economie nu va veni dintr-un nou început, măturând ce era vechi și începând de la zero; este, mai degrabă, o fază de tranziție, o metamorfoză.

Cum nicio parte a economiei sacre nu poate rezista izolată, la fel fiecare piesă le angrenează în mod natural pe celelalte. Dar dacă există o piesă-cheie, aceasta este stoparea creșterii, trecerea speciei umane la o nouă relație cu pământul, la o nouă Poveste a Oamenilor. În cele din urmă, este dorința noastră evidentă de a fi partenerul pământului și descoperirea noastră spirituală a unicității și relaționării tuturor ființelor, care stă la baza a ceea ce am numit economie sacră.

Note

(1) Acest lucru se datorează faptului că salariile mici sunt subvenționate, pe cale de consecință, de lucrurile comune nemonetizate. Când multe sunt încă disponibile gratuit – de la teren la comunitate, costurile de trai și, prin urmare salariile, pot fi foarte scăzute.

(2) Un alt mod de finanțare este cu bani fiduciar creați de către guvern și plăți tuturor cetățenilor. Aceasta este, de asemenea, o formă ascunsă de redistribuire a bogăției deoarece, dacă o sumă echivalentă de bani nu este eliminată din economie prin taxare, va apărea inflația, care va duce la diminuarea prosperității relative a clasei creditoare.

CAPITOLUL 18

REÎNVĂȚAREA CULTURII DARURILOR

Tranziția spre economia sacră face parte dintr-o schimbare mai amplă a modului nostru de gândire, de relaționare și de existență. Logica economică, de una singură, nu este suficientă pentru a o susține. Mulți economiști vizionari și-au imaginat revoluții convingătoare din punct de vedere matematic, referitoare la bani și proprietăți, însă din puținele care au ajuns să rodească, niciuna nu a trecut testul timpului. Prin urmare, ultima treime a acestei cărți este dedicată schimbării conștiinței și practicilor care merg mână în mână cu noul sistem monetar pe care l-am descris. Pe măsură ce vindecăm ruptura spirit-materie, descoperim că economia și spiritualitatea sunt inseparabile. La nivel personal, economia vorbește despre cum să ne oferim darurile și cum să ne satisfacem nevoile. Economia este despre cine suntem noi în relație cu lumea. Schimbând gândirea noastră și practicile economice obișnuite, nu doar ne pregătim pe noi pentru marile schimbări care vor veni; ci, de-aseenea, pregătim scena pentru apariția acestora. Trăind după conceptele economiei sacre, facilităm acceptarea ei de către toată lumea și întâmpinăm venirea ei pe lume.

„Cei ce iubesc, spre deosebire de cămătari, nu trebuie să trăiască pentru ei înșiși, singuri. În cele din urmă, ei trebuie să își întoarcă privirea de la celălalt, înapoi spre comunitate.” – Wendell Berry

În epoca noastră, noi am creat o distincție între schimbul de bani și daruri. Primul schimb face parte din domeniul propriului interes rațional; cel din urmă este, cel puțin parțial, altruist sau dezinteresat. Diviziunea economiei în două domenii separate reflectă alte dihotomii definitorii ale civilizației noastre: omul și natura, spiritul și materia, binele și răul, sacrul și profanul, mintea și trupul. Niciuna dintre acestea nu poate ține piept unei priviri mai atente; toate acestea se dezintegrează, pe măsură ce Epoca Separării se apropie de sfârșit. Și astfel, pe măsură ce ștergem distincția dintre materie și spirit și resacralizăm toată materia, chiar în momentul în care renunțăm la efortul de a transcende natura și realizăm că facem parte din ea, tot atunci vom înapoia spiritul darului tuturor aspectelor economiei umane, indiferent dacă banii sunt sau nu implicați.

Fiecare aspect al evoluției monetare descris în această carte impregnează banii cu proprietățile darului:

1. În timp, a da și a primi trebuie să fie în balanță. Internalizarea costurilor ecologice garantează că nu vom lua de la pământ mai mult decât vom putea da.

2. Sursa darului trebuie să fie conștientizată. Restaurarea resurselor comune înseamnă ca fiecare utilizare a ceea ce aparține tuturor să fie recunoscută printr-o plată, care să ajungă la toți.

3. Darurile circulă mai degrabă decât se acumulează. Decăderea monedei va asigura faptul că bogăția va rămâne o funcție a fluxului, mai degrabă decât a stăpânirii.

4. Darurile curg înspre nevoia cea mai mare. Un dividend social va asigura faptul că nevoile de bază pentru supraviețuirea fiecărei persoane sunt îndeplinite.

Prin urmare, fundația unei economii sacre este conștiința darului. Ceea ce a mai rămas din această carte explorează modurile în care putem restaura mentalitatea darului în propriile noastre vieți, pentru a evolua și a ne pregăti pentru lumea care se ivește.

Nu vă propun să deveniți sfinți și să abandonați egoismul. Cultura darului nu este atât de simplă. De vreme ce impregnăm materia cu trăsăturile atribuite cândva spiritului, impregnăm spiritul, de asemenea, cu trăsăturile neorânduite ale materiei. Împărăția spirituală a concepțiilor noastre nu mai este un loc al ordinii, armoniei, bunătății și justiției perfecte. În mod similar, pe măsură ce impregnăm banii cu câteva dintre caracteristicile culturii darului, trebuie să recunoaștem că împărăția darului nu a fost și s-ar putea să nu fie niciodată o împărăție a altruismului pur, dezinteresat.

Luați în considerare idealul darului gratuit, pe care Jacques Derrida îl caracterizează după cum urmează: „Pentru ca un dar să existe, nu trebuie să existe reciprocitate, înapoiere, schimb, un contradar sau dobândă“. Aceasta ar înlătura orice beneficiu care îi revine celui care oferă, cum ar fi statutul social, lauda, expresiile de recunoștință și poate chiar, sentimentul că persoana a făcut ceva virtuos. În acest sens, cel mai apropiat exemplu din viața reală ar fi caritatea anonimă, sau poate pomana dată ascetilor jainiști, care se asigură că nu oferă nici mulțumiri, nici laudă pentru hrană. (1) Credințele religioase jainiste sunt destul de relevante pentru această asociere a darului gratuit cu puritatea, spiritualitatea și lucrurile nelumești. Jainiștii caută ca prin ascetism să ardă karma și să se purifice, în timp ce nu mai creează noi legături cu lumea. Prin urmare, au grijă să nu viziteze niciodată aceeași casă de două ori și să nu răspundă niciodată unei invitații, năzuind la idealul de a fi un oaspete neașteptat, primind caritate pură, nepătată de vreo legătură lumească.

Jainiștii reprezintă un caz extrem, însă idei similare sălășluiesc în alte religii ale lumii, de asemenea. Creștinii, de exemplu, trebuie să țină post, să se roage și să facă acte de caritate în secret. Buddhiștii care urmează calea Bodhisattva ar trebui să își dedice viețile eliberării tuturor ființelor, punându-i pe ceilalți mai presus de ei. În Iudaism, principiul *chesed shel emet*, cea mai înaltă formă de bunătate, înseamnă a da și a primi fără nicio așteptare de răsplătă sau recunoștință, iar cel mai înalt nivel de caritate este atunci când nici cel care dăruiește și nici cel care primește nu știu cine a dat, sau cine a primit.

Caritatea anonimă este unul dintre cei cinci piloni ai Islamului, iar imense acțiuni caritabile islamice sunt finanțate anonim. Nu consider că trebuie să enumăr prea multe exemple pentru a convinge cititorul despre asocierea altruismului și carității anonime cu religia.

Idealul religios al darului gratuit, care nu creează nicio legătură socială este, destul de ironic, foarte similar tranzacțiilor monetare. Nici acestea nu generează nicio obligație, nicio răspundere: odată ce banii sunt plătiți și bunurile sunt furnizate, niciuna dintre părți nu mai datorează celuilalt ceva. Însă, cu excepția darurilor tipic idealizate, descrise mai sus, darurile sunt foarte diferite. Dacă îmi dăruiești ceva, eu voi simți recunoștința și dorința de a da în schimb, fie Dvs., fie altei persoane pe care obiceiul social o recomandă. În orice caz, s-a creat o obligație, o garanție a continuității circulației economice în cadrul comunității darului. Darurile anonime nu creează asemenea legături și nu consolidează comunitățile. Beneficiarul poate să fie recunoscător, dar această recunoștință nu are alt scop, cu excepția universalului sau abstractului.

Mai mult decât atât, recunoștința ia naștere nu doar la primirea darurilor, dar și prin asistarea la aceasta. Generozitatea celorlalți ne împinge înspre generozitate și pe noi înșine. Ne dorim să dăruim celor care sunt generoși. Suntem mișcați de deschiderea lor, de vulnerabilitatea lor, de încrederea lor. Ne dorim să avem grijă de ei. Cu posibila excepție a acțiunii caritabile anonime, darurile nu au loc într-un vid social. Ele dezvoltă cercul sinelui, făcând legătura între propriul interes și acela al oricui altcuiva care, atunci când are mai mult decât are nevoie, ne va da ceea ce avem nevoie. Idealul religios al darului neatașat, care răspândește recunoștința rezultată la nivel universal, are loc doar dacă dorim să ne identificăm cu comunitatea tuturor ființelor. Însă nu cred că deznodământul Epocii Separării este o stare de unitate universală. Mai degrabă, vom pași într-o identitate multidimensională care se identifică cu toate ființele, da, dar de asemenea, cu omenirea, cu propria sa cultură, cu bioregiunea sa, cu comunitatea sa, cu familia sa și cu ego-sinele său. În consecință, darul anonim, neîmpovărat are un rol important de jucat, dar limitat, în economia care va veni.

Aceasta era, cu siguranță, situația culturilor primitive ale darului. Deși exista echivalentul darului universal, necompensabil sub forma sacrificiilor pentru zei, majoritatea darurilor erau de natură socială. În clasică sa monografie, „Eseu despre dar“ (1924), Marcel Mauss întemeiază o dovadă solidă împotriva existenței darurilor gratuite în societățile primitive. Vorbind în general, Mauss spunea că darurile specifice și darurile de înapoiere erau stabilite cu exactitate și erau impuse prin aprobare socială și defăimare, prin statut și ostracizare și alte forme de presiune socială. Aceasta este o situație dezirabilă: obligațiile și responsabilitățile, care iau naștere din daruri și compensația lor așteptată, sunt liantul care ține societatea împreună.

Putem simți absența acestui liant social în zilele noastre. În cadrul logicii lui „eu și al meu“, orice obligație, orice dependent, este o amenințare. Darurile creează în mod natural obligații, astfel încât, în Epoca Separării, oamenilor le este teamă să dăruiască și încă și mai teamă să primească. Nu dorim să primim daruri, pentru că nu dorim să avem obligații

față de nimeni. Nu dorim să datorăm nimănui nimic. Nu dorim să depindem de darurile sau caritatea nimănui – „Pot să îmi plătesc singur, mulțumesc. Nu am nevoie de tine“. În consecință, ridicăm actele anonime de caritate la un înalt statut moral. Se presupune că este o mare virtute să dăruiești fără atașamente, să nu aștepti nimic în schimb.

Condiția pentru a trăi în lumea darului este recunoașterea și acceptarea obligației de a primi și, de asemenea, de a dăru. Mauss dă exemplul indigenilor dayak, care „au dezvoltat un întreg sistem de drept și de morală în jurul obligației pe care o au de a nu lipsi de la masa la a cărei preparare au asistat, sau au văzut că li se pregătește“. (2) Eu, personal, am trait o parte din experiența aceasta în timpul anilor petrecuți în Taiwan, unde rămășițe ale vechii culturi bazate pe dar, din timpurile agrare, încă mai persistau la generațiile mai în vârstă. Acolo, nu numai că era o gafă serioasă să omiți să oferi hrană unui vizitator în casa ta, însă era, de asemenea, destul de nepolitic să o refuzi. Dacă cina era în pregătire, nu era neapărat politic să încerci o ieșire grațioasă înainte de ora mesei (fără o scuză cu adevărat convingătoare). Să refuzi un dar înseamnă să refuzi, disprețuitor, relația. Dacă un dar creează legături și lărgeste cercul sinelui, atunci să refuzi să dai sau să primești un dar se traduce prin: „Refuz să fiu în relație cu tine. Ești un oarecare în constelația mea de ființe“. După cum o formulează Mauss: „Refuzul de a oferi, neglijența de a invita, precum și refuzul de a primi, echivalează cu o declarație de război; înseamnă să refuzi alianța și comunitatea.“(3)

Respingerea acestei legături este o chestiune serioasă. Autorul Mark Dowie vorbește despre un trib din Alaska în care a trait, unde era convocată adunarea bătrânilor pentru a discuta despre încălcarea gravă, de către un anumit membru al tribului, a eticii împărtășite. Omul în cauză păstra pentru el roadele a ceea ce vâna, insultând obiceiurile de a dăru ale tribului. Cât de în serios luau bătrânii comportamentul lui (care fusese de lungă durată)? Scopul adunării lor era să ia o decizie dacă să îl omoare sau nu. (4)

În multe situații, are loc un fel de înțelegere implicită, în care cele două părți schimbă scuze și respingeri între ei, până când se pun de-acord asupra unui dar, care reflectă în mod corespunzător nivelul legăturii care urmează a fi creată. (5) „Oh, nu aș putea; tocmai am mâncat (minciună). Poate doar o ceașcă de ceai“. Ceaiul vine acompaniat de un platou somptuos de plăcinte cu fasole mung, prune uscate și semințe de pepene. Mă ating cumpătat de câteva dintre semințe. Gazda îmi oferă câteva plăcinte să iau cu mine. Și tot așa. Acest dans subtil al dăruitului și primitului este absent într-o economie a mărfurilor, cum este a noastră.

Însă, până și în America, înstrăinați cum suntem de cultura darurilor, tot simțim logica aceasta. Probabil ați perceput experiența primirii unui favor de la cineva, și apoi v-ați oferit să plătiți pentru el, și ați simțit dezamăgirea și distanțarea care a urmat. Darul pentru care ați plătit încetează a mai fi dar, iar legătura care a fost stabilită este distrusă.

Aversiunea față de obligații intensifică atractivitatea tranzacțiilor monetare. După cum spune și Richard Seaford: „Ceea ce este predat într-o tranzacție comercială, este complet și permanent separat de persoana care l-a predat“. (6) Când plătim pentru tot ceea ce primim, rămânem independenți, deconectați, liberi de obligații și liberi de legături.

Nimeni nu poate să reclame favoruri; nimeni nu are vreo influență asupra noastră. Într-o economie a darurilor, dacă cineva cere ajutorul, nu prea poți spune nu: acea persoană și întreaga societate spune, în mod explicit sau nu: „Hei, îți amintești de toate lucrurile pe care le-am făcut pentru tine? Îți amintești când ți-am avut grijă de copii? Când ți-am salvat vaca? Când ți-am reconstruit hambarul după foc? Ne ești dator!“ Astăzi, vrem să fim capabili să spunem: „Ți-am plătit pentru că ai avut grijă de copii mei. Ți-am plătit pentru că ai dat la lopată pentru trotuarul meu. Am plătit pentru tot ce ai făcut pentru mine. Nu îți datorez nimic!“

Pentru că provoacă recunoștință sau obligație, să accepți de bună voie un dar este, în sine, o formă de generozitate. Aceasta înseamnă: „Sunt dispus să îți rămân dator.“ Sau, într-o cultură a darului mai sofisticată, s-ar putea spune: „Sunt dispus să am datorii față de comunitate“. Extinzând mai departe acest principiu, să acceptăm pe deplin darurile care ni se acordă înseamnă a spune: „Sunt dispus să am datorii în fața lui Dumnezeu și a universului“. După același simbol, refuzând darurile, dăm impresia că ne scuzăm de obligațiile care iau naștere, în mod natural, odată cu recunoștința. Șoferul de taxi Stewart Millard observă:

„Prima concluzie la care am ajuns este că banii ne fac extrem de stupizi în relațiile umane. Dacă aș fi luat un nou set de cauciucuri de la magazinul prietenului meu, Greg (într-adevăr, stăteam în parcarea lui gândindu-mă la acest lucru!) și nu s-ar fi întâmplat niciun schimb monetar, atunci cum aș putea să îl răsplătesc pe Greg? Și, o întrebare puțin mai subtilă a răsărit: Dar dacă nu aș accepta această ofertă (dar) de cauciucuri de la Greg?“

Prin acceptarea darului cauciucurilor fără a plăti cu bani, ia naștere un ansamblu automat de comportamente și considerații. Ce aș putea să îi ofer în schimb? Aș putea să aștept ca el să ceară, sau aș putea face sarcina cea mai dificilă, aceea de a începe să îl cunosc pe Greg, în acest mod permițând să aibă loc un schimb mai firesc. Banii înseamnă că pot plăti, iar apoi pot să nu mai dau nicio atenție camaradului meu uman de peste teighea. Fără a ajunge să îl cunosc, fără un schimb de viață care să adăpostească un amestec natural de fluxuri de dependență și apreciere. Unul dintre motivele pentru care suntem atât de intoleranți unul cu celălalt este simplul fapt că avem bani. Dacă acea persoană este neplăcută, ne ducem cu banii în altă parte – iar acea persoană este lăsată în voia sorții.

Unul dintre cele mai importante daruri pe care îl poți acorda cuiva este să-i primești, cu adevărat, darul. Astăzi avem multe moduri de a respinge sau de a primi parțial un dar. Orice am face pentru a diminua obligația pe care o implică faptul de a primi este o formă de respingere – de exemplu, amintindu-i celui care îți dăruiește de ceea ce i-ai oferit anul trecut; insinuând că meritai, sau că ai avea dreptul de a primi darul; pretinzând că, indiferent ce ai primit, nu prea ți-l doreai; sau oferind, sau insistând să plătești pentru ceva anume. Când cineva îmi face un compliment, câteodată îl resping, negând că ar fi adevărat, afișând falsă umilință sau devalorizându-l prin vorbe precum: „Oh, dar toată lumea o face; nu e atât de special“. Când cineva zice: „Mulțumesc“, câteodată mă trezesc respingându-l cu vorbe ca: „Pentru nimic“. Cineva ar putea zice: „Scrierile tale mi-au

schimbat viața“, iar eu aş putea răspunde: „Schimbarea exista deja în tine, iar scrierile mele au fost doar un agent. Alții citesc aceleași vorbe fără niciun efect“. În timp ce există adevăr în acest răspuns, cu toate acestea, câteodată, l-am folosit pentru a devia darurile de laudă sau mulțumire, pe care mi-era teamă să le accept pe deplin. Un alt mod de a respinge darul unui compliment este să răsplătești complimentul cu zel excesiv, deviind atenția de la primul compliment, înainte de a avea ocazia să fie asimilat. Când recunoștința inspiră răsplătirea cu un dar, nu trebuie să îl dăm prea repede, sau devine o simplă tranzacție, nu atât de diferită de o achiziție. Astfel anulează obligația, mai degrabă decât să lege mai strâns pe cel care dăruiește, de cel care primește.

Să accepți pe deplin înseamnă să te pui, de bunăvoie, într-o poziție de constrângere, fie față de cel care ți-a dăruit, fie față de societate, în general. Recunoștința și obligația merg mână în mână; sunt două fețe ale aceleași monede. Obligația devine datoria să faci ce? Să dai fără „compensație“. Recunoștința ce este? Este dorința de a dăruii, din nou fără compensație, născută în urma conștientizării faptului că ai primit. În epoca sinelui izolat, le-am despărțit în două, însă, de fapt, ele sunt una: obligația este o dorință care vine dinăuntru și, de-abia în al doilea rând, este o constrângere venită din afară. (7) În mod clar atunci, împotrivirea de a accepta este, de fapt, împotrivirea de a dăruii. Noi credem că suntem nobili, că ne autosacrificăm, sau că suntem lipsiți de egoism, dacă preferăm să dăruim, mai degrabă decât să primim. Nu suntem nimic de acest gen. Persoana generoasă dăruiește și primește cu aceeași lejeritate. Să nu vă fie frică să aveți obligații, să trebuiască să fiți recunoscători. Ne este frică de obligație pentru că, drept vorbind, suntem precauți când auzim că „trebuie să“; suntem precauți față de constrângerile forțate, precauți față de obligațiile care stau la baza atâtor instituții ale societății noastre. Însă, când îl transformăm pe „trebuie să“ în „vreau să“, suntem liberi. Când realizăm că însăși viața este un dar și că suntem aici pentru a ne dăruii pe noi înșine, atunci suntem liberi. Până la urmă, ceea ce am luat în viața aceasta, moare odată cu noi. Numai darurile noastre trăiesc pe mai departe.

Puteți vedea cât de universal este refuzul darului în cultura noastră și cât de multă reînvățare este de făcut. O mare parte din ceea ce ia numele de modestie sau umilință, este de fapt refuzul legăturilor, o distanțare față de alții, refuzul de a primi. Ne este la fel de frică să primim, precum ne este să dăruim; într-adevăr, suntem incapabili să facem una fără cealaltă. Putem să ne imaginăm că suntem altruști și virtuoși pentru faptul că suntem mai dispuși să dăruim, decât să primim, însă în această stare este tot atât de multă zgârcenie, pe cât este în opusul ei, pentru că, fără a primi, izvorul propriilor noastre daruri seacă. Nu e doar zgârcenie, e aroganță: Care credem noi că este sursa a ceea ce dăruim? Noi înșine? Nu. Viața însăși este un dar, viața și tot ceea ce o hrănește, de la mamă și tată, la întregul ecosistem. Niciuna dintre acestea nu a fost creată prin propriile noastre eforturi. Același lucru este valabil pentru abilitățile noastre creatoare, fizice și mentale, pe care câțiva, intuind aceste adevăr, le numesc dăruite de Dumnezeu.

Bineînțeles, câteodată este perfect adecvat să refuzi un dar, în mod specific, când nu vrei să crezi tipul de legătură pe care darul respectiv îl implică. Toate darurile au „clauze

atașate“. Dar adesea, împotrivirea noastră față de a primi nu vine din aversiunea față de o anumită legătură, ci față de legături, în general.

Clișeele spirituale New Age despre „deschiderea față de abundență“ mă dezgustă, dar, cu toate acestea, la fel ca majoritatea clișeelelor, există un pic de adevăr la baza lor. Totuși, frica de a primi nu este doar o chestiune de respect de sine scăzut, sau sentimentul că nu meriți, așa cum ne fac să credem unii guru ai self-help-ului: este de-aseenea, în cele din urmă, frica de a dăruia. Cele două merg mână în mână – întotdeauna! Împreună, ele reprezintă frica de viață, de conexiune; sunt un fel de reticență. A dăruia și a primi, a fi dator și a avea datornici, a depinde de alții și alții de tine – aceasta înseamnă să fii în viață pe deplin. Să nu dăruiești, nici să nu primești, dar să plătești pentru tot; să nu depinzi niciodată de nimeni, dar să fii independent din punct de vedere financiar; să nu fi legat de o comunitate sau de vreun loc, dar să fii nestatornic... așa arată paradisul iluzoriu al sinelui izolat și separat. Asemănător cu fantezia spiritualistă a non-atașamentului, cu deziluzia religioasă a nedeșertăciunii lumești și ambiției științifice de a stăpâni și a depăși natura, acesta se dovedește a nu fi un paradis, ci un iad.

Pe măsură ce ne deșteptăm din iluziile noastre privind nonatașamentul, independența și transcendența, căutăm să ne reunim cu sinele nostru adevărat, expansiv. Tânjim după comunitate. Oricum, independența și nonatașamentul nu au însemnat altceva decât amăgiri. Adevărul este, a fost și va fi întotdeauna că noi suntem, în mod absolut și fără speranță, dependenți unul de celălalt și de natură. Acest lucru nu se va schimba vreodată, având în vedere că singura alternativă la a depinde, a primi, a iubi și a pierde este să nu trăiești deloc.

Fără îndoială, există adevăr și în nonatașament, de asemenea, un adevăr care este reflectat în cultura darului atunci când nu ne agățăm atât de tare de lucrurile noastre. Acest nonatașament există în cadrul contextului atașamentului și conexiunii, nu în cel al independenței sau separării. Într-adevăr, darurile ajută la eliberarea atașamentelor egoului, pentru că ele extind sinele dincolo de ego, aliniind interesul personal cu bunăstarea ființei extinse, relaționale. Darurile nu numai servesc, ci și rezultă din extinderea sinelui dincolo de ego; fiind atât cauză, cât și consecință. Simțind o legătură cu celălalt, ne dorim să dăruim. Cu cât dăruim mai mult, cu atât mai mult simțim relațiile. Darul este manifestarea sociofizică a unei unități fundamentale a ființei.

Detașat față de lume, cineva poate face puțin bine sau rău în ea. Scufundați în lume, suntem provocați să ne folosim bogăția cu înțelepciune. (8) Este generos să plonjezi, pe deplin, în împărăția socială a legăturilor și a obligațiilor. Când cineva își dăruiește darurile într-un mod public, într-un mod care, contrar idealurilor religioase, ar putea să genereze răsplată, creștem rata de transfer a darurilor dintre noi, manifestându-ne capacitatea și nevoia de a dăruia. Ideea nu este de a forța întoarcerea darului, sau de a plănui primirea vreunui – acela nu este deloc un dar – ci de a îndeplini o nevoie și de a crea o legătură.

Darurile, împreună cu poveștile, sunt ițele relației, ale comunității. Cele două sunt legate în mod intim. Poveștile pot fi un tip de dar, și poveștile însoțesc darurile, de asemenea, intensificând dimensiunea lor unică și personală. Dorința nestăpânită de a

spune povestea darului este aproape irezistibilă. Îmi amintesc de bunica mea: „Ei bine, prima data am fost la magazinul Macy’s, dar nu aveau acolo, atunci m-am dus la magazinul J.C. Penney’s...“. În orice situație, poveștile despre cine, ce și cui a dat, fac parte din mărturia socială care inspiră generozitate și sentimentul de comunitate.

Atitudinea celui care oferă – „Îți dăruiesc de bunăvoie și mă încred că voi primi ceea ce este cuvenit, ori de la tine, ori de la altcineva din cercul nostru de daruri“ – atinge o coardă sensibilă. E ceva etern și adevărat în spiritul recunoștinței și generozității care nu se așteaptă la nicio răsplată și care nu plănuiește nicio obligație. (9) Deci avem de-a face cu un paradox: pe de o parte, obligația – dezvoltând funcția darurilor, creează solidaritatea socială și comunitatea. Pe de altă parte, inimile noastre reacționează la daruri care nu caută să creeze nicio obligație, care nu cer reciprocitate și suntem impresionați de generozitatea celor care dăruiesc fără nicio așteptare în schimb. Există o cale de rezolvare a acestui paradox? Da, pentru că sursa obligației nu trebuie să fie presiunea socială care dă naștere interesului social al sinelui izolat și separat. În schimb, poate să apară în mod natural, neforțat – rezultatul recunoștinței. Această obligație este o dorință autohtonă, un corolar natural al stării emoționale a conexiunii, care ia naștere, spontan, în urma primirii unui dar, sau asistării la un act de generozitate.

Logica sinelui izolat și separat spune că ființele umane sunt în esență egoiste. Atât în gena egoistă a biologiei, cât și în omul economic al lui Adam Smith, mai mult pentru tine înseamnă mai puțin pentru mine. Prin urmare, societatea trebuie să pună în aplicare diverse amenințări și stimulente, să alinieze comportamentul egoist al individului cu interesele societății. În zilele noastre, noi paradigme din biologie înlocuiesc dogma neo-darwinistă, în timp ce mișcările spirituale, economice și psihologice contestă concepția atomistă și carteziană despre sine. Noul sine este interdependent și, chiar mai mult, ia parte prin propria-i existență la existența tuturor celorlalte ființe cu care relaționează. Aceasta este persoana relațională, sinele extins care se întinde să includă, treptat, pe toată lumea și toate lucrurile din cercul lui de daruri. În interiorul cercului, nu este adevărat că mai mult pentru tine înseamnă mai puțin pentru mine. Darurile circulă în așa fel încât bunăstarea altuia să fie și bunăstarea ta. Scufundat în acest simț expansiv al sinelui, nimeni nu are nevoie de mecanisme de constrângere care să impună participarea. Structurile sociale ale darului încă servesc un scop: de a aminti membrilor săi despre adevărul legăturii dintre ei, de a ține sub control pe oricine care ar fi putut uita aceasta și să asigure structuri ale darului care lucrează pentru a satisface nevoile societății. Cine dăruiește cui? Răspunsul corect depinde de fiecare cultură și de mediul său înconjurător, de sistemul de înrudire, de credințele religioase și multe altele. O structură a darului evoluează în timp și se ghidează spre o distribuție culturală adecvată a resurselor.

În esență, acest lucru ne dorim să îl facă și economia monetară: să conecteze nevoile umane (și nonumane) cu darurile bărbatului, femeii și ale naturii, care le pot satisface. Fiecare dintre propunerile din această carte, atât cea economică, cât și cea monetară, caută, într-un mod sau în altul, să realizeze acest scop. Vechiul regim economic este potrivit lui, prin concentrarea de bogăție, prin excluderea celor care nu pot plăti (cum

sunt săracii, viețuitoarele și pământul) din circulația darurilor, prin anonimatul și depersonalizarea lui, prin faptul că distruge comunitatea și legăturile, prin negarea ciclicității și a legii restituirii, și prin orientarea lui spre acumularea banilor și a proprietății. Economia sacră se bucură de opusul tuturor acestor condiții: este egalitară, cuprinzătoare, personală, creatoare de legături, sustenabilă și nonacumulativă. O astfel de economie va veni! Cea veche nu mai poate dura. Este timpul să ne pregătim pentru ea, trăind după principiile ei, astăzi.

Note

(1) Laidlaw, James. „A Free Gift Makes No Friends,” în *The Question of the Gift: Essays Across Disciplines*. Editat de Mark Olstein. New York: Routledge. (2002): pp. 46-7.

(2) Mauss, Marcel. *Eseu despre dar**

(3) Ibid.

(4) Interviu la postul de radio KWMMR, „O conversație cu Charles Eisenstein și Mark Dowie” 4 aprilie 2009

(5) În Taiwan, simțind în mod intuitiv eticheta locală, am fost câteodată pus în situații inconfortabile. Îmi amintesc că odată am vizitat un un om în vârstă pentru a-mi exersa taiwaneza; lecția din dimineața respectivă a fost acompaniată de un platou cu carne de vită feliată și o sticlă de whiskey proaspăt deschisă. A fost o ofertă care nu putea fi refuzată.

(6) Seaford, Richard. *Money and the Early Greek Mind: Homer, Philosophy, Tragedy*, Cambridge University Press, 2004, pag. 203.

(7) Societățile darurilor combină inseparabil obligația și recunoștința. În potlatch-urile Melaneziei și ale Pacificului de Nord-Vest, a dărui putea fi un act de dominanță socială, aproape de agresiune. Dar și în afara acestei extreme, în general este adevărat faptul că, precum zice și antropoloaga Mary Douglas: „pe toată suprafața globului și în măsura în care putem să ne întoarcem înapoi în istoria civilizației umane, transferul major de bunuri s-a făcut prin cicluri obligatorii de înapoiere ale darurilor“. Așadar, atunci când ne dăm cu părerea despre ceea ce și ceea ce nu constituie un dar adevărat, haideți să nu uităm funcțiile pe care darurile le-au jucat în psihologia și societatea nenumăratelor culturi ale darului, până în zilele noastre. Cine suntem noi, cei care am trăit aproape în întregime într-o cultură a mărfii, să presupunem că știm ce este un dar?

(8) Conform acestei idei, calea asceților este corectă doar atunci când vine din realizarea onestă că „nu sunt pregătit să folosesc bogățiile (în toate formele lor) cum trebuie, așadar mă voi abține de la ele până voi fi pregătit.“ Într-adevăr, am întâlnit foarte puțini oameni care să folosească averea cum trebuie, ceea ce nu este suprinzător, de vreme ce averea este un dar, la fel cum sunt și talentele, energia și timpul nostru,; și pentru a le folosi cum trebuie, trebuie să fim orientați înspre spiritul darului.

---

* traducere din limba franceză de Silvia Lupescu – Iași: Polirom, 1997 – TEI

(9) Prin urmare, consider că lui Mauss îi lipsește ceva important, văzând dinamica societății darului prin lentile polarizante. În ciuda opoziției filosofice a lui Mauss față de subminarea utilitarismului oamenilor ca ființe sociale și a susținerii individualismului, el încă mai crede în unele dintre supozițiile profunde ale doctrinei, în special faptul că oamenii sunt motivați, în primul rând, de autointeres. El se întreabă la începutul *Eseului despre dar*: „Ce regulă a legalității și a autointeresului, din societățile vechi sau arhaice, impune ca darul care a fost primit să fie în mod obligatoriu reciproc?” (3). Însăși întrebarea exclude mecanismele din afara autointeresului și obligația care explică a doua parte a întrebării lui: „Care este puterea care sălășluiește în obiectul dăruit și care îl provoacă pe beneficiarul său să îl restituie?”

Dacă povestea lui Mauss despre dinamica darului este completă, atunci ar fi potrivit să ne întrebăm cu ce este diferit prezentul sistem mediat de bani. Prin intermediul banilor și noi exercităm presiune socială, influențând autointeresul, ca să ne asigurăm că darurile sunt împărtășite. Datoria monetară este o paralelă directă către obligațiile generate de dar în „societățile arhaice” ale lui Mauss. Mai mult decât atât, dobânda are un echivalent în acele societăți pe care Mauss le amintește – societăți în care, din motive de statut, darul împărtășit trebuie să fie mai impresionant decât cel primit. O concluzie pe care o putem trage din aceste paralele este faptul că nimic nu s-a schimbat: economia monetară de astăzi este doar o extensie, în cadrul mașinării epocii, a economiei darului din societățile arhaice. Însă o altă concluzie care se potrivește, în egală măsură, cu faptele, este că Mauss a proiectat mentalitățile și motivațiile din zilele noastre asupra oamenilor din trecut. Concluzia cea din urmă are propriile dovezi drept sprijin – de exemplu, numeroși călători povestesc despre generozitatea largă, încă din copilărie, a băștinașilor pe care i-au întâlnit. Până și Cristofor Columb a fost impresionat (cu toate că nu destul de impresionat încât să se abțină de la a-i omorî și a-i face sclavi): „[oamenii poporului arawakan] sunt atât de inocenți și de generoși cu tot ceea ce au, încât oricine nu vede acest lucru, nu îl poate crede... Dintre toate lucrurile pe care le dețin, dacă li s-ar cere, nu ar spune nu niciodată; din contră, te invită să ți le împărtășească și manifestă atât de multă iubire, ca și când și-ar da, odată cu el, inimile lor”. Descrierea lui indică ceva plin de semnificație. Inocența lor conturează generozitatea lor copilărească și primitivă; iubirea lor arată o motivație foarte diferită de autointeresul impus social, despre care vorbește Mauss.

CAPITOLUL 19 NON-ACUMULAREA

„Atunci când acumularea bogăției nu mai va mai avea o mare importanță socială, atunci vor fi schimbări majore în codul moral. Ar trebui să fim capabili să ne eliberăm de multe dintre principiile pseudo-morale care ne-au bântuit timp de două sute de ani, în urma cărora am ridicat unele dintre cele mai dezagreabile calități umane la gradul de cele mai înalte virtuți.“ – John Maynard Keynes

„Fii darnic, înainte ca bogăția să te facă lacom.“ – Sir Thomas Browne

In această carte am articulat conceptual bogăția ca flux, preferabilă bogăției ca acumulare. Aceasta nu este o idee nouă: averea a devenit o acumulare numai din momentul nașterii civilizației agricole. Pentru că vânătorii-culegători erau, cu foarte puține excepții, nomazi, posesiunile erau, la propriu, o povară pentru ei. Însă fermierul este sedentar; mai mult decât atât, existența fermierului depinde de stocarea mâncării, în mod special în cazul agriculturii bazate pe cultivarea grânelor. Vânătorii-culegători își mențineau populația sub pragul de rezistență al ecosistemelor nemodificate; în timpuri de secetă sau inundații, puteau cu ușurință se deplasa și să se adapteze. Nu și fermierul. Pentru fermier, după șapte ani neroditori puteau urma, cu ușurință, șapte ani mai îmbelșugați, ceea ce însemna că cea mai bună apărare era să aibă mari depozite cu hrană. Să acumuleze și să stocheze era cea mai bună formă de apărare; de aici decurge averea, statutul și multe dintre obiceiurile pe care astăzi le identificăm ca fiind virtuți: chibzuiala, sacrificiul, economisitul pentru zilele negre, deprinderile bune de a munci, destoinicia și sânguința.

Trăind fără a stoca mâncarea, vânătorii-culegători nu munceau mai mult decât era necesar pentru a-și satisface nevoile imediate și se bucurau de perioade lungi de repaus. Repausul fermierului vine cu o fărâmă de vină – ar putea munci puțin mai mult, ca să stocheze puțin mai mult, pentru orice eventualitate. La fermă există întotdeauna ceva ce trebuie făcut. În zilele noastre, am moștenit și am dus la extrem atitudinile fermierului, incluzând definiția agricolă a bogăției. (1) După agricultură, aceste atitudini (etica muncii, sacrificarea prezentului pentru viitor, acumularea și controlul) au atins nivelul următor de

exprimare în Epoca Mașinilor (2), care a dus la acumularea de bogății, la care nici cei mai bogați faraoni nu au îndrăznit să viseze.

Iar astăzi, ne aflăm în așa numita Eră a Informației, care este, până acum, o altă intensificare a acelorași atitudini și care a fost martoră la acumularea bogățiilor, la sărăcia contrastantă și la înstrăinarea de lumea naturală, depășind de departe orice precedent. Mulți observatori au scos în evidență că fiecare asemenea „eră“ o urmează (de fapt, o acoperă) pe ultima, cu o viteză exponențial accelerată. Vorbind foarte estimativ, era agriculturii a ținut trei milenii, era industriei – trei secole, era informației trei decenii. (3) Acum, majoritatea conștientizează că suntem la un pas de o singularitate: poate o tulburare a noilor ere se acumulează în ani, luni, zile, iar apoi, o tranziție într-o cu totul altă eră, ceva necunoscut și diferit din punct de vedere calitativ de tot ce a fost înainte. Încă nu putem cunoaște multe despre acest lucru, însă un lucru sigur despre Era Reuniunii care va veni este că umanitatea nu va mai pretinde scutirea de legile naturii.

Desigur, acumularea este una dintre violările legii naturii care nu se potrivește cu noua ființă umană și cu relația ei cu natura. A face provizii de resurse care depășesc capacitatea individului de a le consuma nu este un fenomen necunoscut în natură, însă este rar și multe tipuri de depozite de mâncare (ex. nucile veverițelor) au alte explicații. (4) Vorbind la modul general, sistemele naturale sunt caracterizate prin fluxul de resurse, nu prin acumulare. Într-un animal, celulele nu stochează mai mult zahăr decât e necesar pentru câteva secunde, însă se încred în continua aprovizionare de la universul lor, corpul.

Din perspectiva determinismului genetic, biologii evoluționiști dau două explicații pentru stocarea resurselor de către oameni. Prima este că oferă siguranță și avantaj pentru supraviețuire. Vânătorii-culegători și alte specii ar face-o de asemenea, spune argumentul, dar în general le lipsesc mijloacele. A doua explicație este că acumularea ostentativă și consumul resurselor sunt un tip de ritual de împerechere. După cum spune biologul Walter K. Dodds:

„Etalarea stăpânirii și a consumului resurselor de către bărbați și femei se intensifică (contribuie la febra luxului) pentru că însușirea în exces a resurselor este un criteriu de selecție sexuală. Într-o societate cu un nivel ridicat de trai, nu este foarte simplu să vă etalați stăpânirea asupra resurselor îndestulătoare pentru a vă asigura supraviețuirea voastră, a perechii și a copilului vostru. Trebuie să stăpâniți mai multe resurse decât potențialii competitori, pentru ca etalarea să fie atrăgătoare pentru partenerul sexual“. (5)

Acceptând premisele teoriei genetice convenționale (care este dincolo de subiectul acestei cărți), logica pare fără cusur. Chiar dacă, destul de subtil, argumentul se bazează pe raționamentul circular care proiectează mediul nostru înconjurător prezent ca fiind deficitar, anxios și în competiție pentru natură. Abilitatea de a acumula și a consuma în exces resursele este un avantaj reproductiv doar într-o societate unde resursele nu sunt împărțite echitabil. Într-o cultură bazată pe împărțirea darurilor, bunăstarea copiilor voștri nu depinde atât de mult de faptul că perechea voastră este un vânător grozav, sau un adunător prolific. În plus, dovezile antropologice contrazic teza lui Dodds. În mod

consecvent, vânătorii-culegători și agricultorii primitivi au produs mai puțin, preferând repausul în locul acumulării și stăpânirii resurselor. (6) Nu a existat o genă care să determine competiția pentru afișarea ostentativă a bogăției; dimpotrivă, agoniseala nu e rezultatul unui statut înalt, ci a desconsiderării. Mai mult decât atât, răspândirea largă a resurselor a readus în discuție capacitatea de producție. Dacă ceva a fost selecție genetică, acel lucru este dispoziția de a împărți și de a contribui la bunăstarea tribului. Cu mici exagerări, putem spune că, într-o comunitate a darului, autointeresul rațional este identic cu altruismul.

Intuițiile incorecte ale sinelui izolat și separat ne contaminatează atât de profund încât adesea presupunem că ele ar fi, într-o formă deglizată, adevărul axiomatic. Întrebându-ne „Care este natura umană?“, ne proiectăm o perioadă imaginară, din trecut, când era „fiecare om pentru sine“, sau poate mai degrabă, fiecare familie pentru sine și presupunem că dezvoltarea comunităților a venit mai târziu, ca o îmbunătățire a stării brute a naturii. În mod semnificativ, doi dintre filosofii fundamentali din acest domeniu, Hobbes și Rousseau, care aveau viziuni opuse asupra vieții în forma sa naturală, erau de acord asupra acestui punct de vedere. Pentru Hobbes, viața era: „solitară, săracă, imorală, sălbatică și scurtă“ (accentuarea îmi aparține), iar pentru Rousseau era solitară:

„În vreme ce, în această stare primitivă, oamenii nu posedau nici case, nici colibe, nici un alt tip de proprietate, în definitiv; fiecare dormea pe unde apuca, foarte rar întâmplându-se să-și găsească culcușul în același loc mai mult de o singură noapte; cele două sexe fiind unite de cele mai multe ori ca un accident, fără ca acest lucru să fie plănuțit dinainte, ci mai mult datorită întâmplării sau înclinațiilor care-i reunesc pe cei doi, nu resimt o mare nevoie de prezența cuvintelor pentru a-și comunica planurile unul altuia; și se despart cu aceiași indiferență. Mama îi dă să sugă la piept puilor ei pentru prima oară de dragul său; iar mai apoi, când puterea obișnuinței a determinat-o să înceapă să-i iubească, de dragul lor; dar, imediat ce vor fi destul de puternici pentru a fi în stare să plece în căutarea hranei, o vor părăsi din propria lor inițiativă; și așa cum nu au avut nicio altă metodă de a nu se pierde unul de celălalt, decât să rămână permanent în raza vizuală, foarte curând vor deveni incapabili de a se mai putea recunoaște, atunci când se va întâmpla să se întâlnească din nou.“ (7)

Faptul că acumularea adaugă, cel puțin, o oarecare putere apărării noastre și chiar atractivității noastre sexuale, chiar dacă a fost sau nu adevărat atunci, este în mod sigur adevărat acum. Însă nu pentru mult timp. Mentalitatea acumulării coincide cu ascensiunea separării și se încheie în tandem cu Era Separării. Acumularea nu are sens pentru sinele extins al economiei darului.

O temă importantă, în toată munca mea, este integrarea atitudinilor vânătorilor-culegători în societatea tehnologică – o completare, nu o transcendență a trecutului. Deja am expus în această carte echivalentul monetar al non-acumulării (dezintegrarea monedei), a non-stăpânirii (eliminarea rentelor economice) și a sub-producției (repaus și descreștere). La drept vorbind, mulți oameni simt chemarea spre aceste valori la un nivel personal, de asemenea, la fel ca în mișcarea înspre „simplitatea voluntară“ și în punerea

sub semnul întrebării a naturii muncii. Fiind înaintea timpurilor lor, acești oameni au deschis drumurile pentru un stil de viață nou și străvechi care, în curând, va deveni standardul.

Bill Kauth, fondatorul Sacred Warriors* și a altor organizații, este un inventator social cunoscut la nivel internațional și un om bogat, dar nu într-un mod convențional. Deține foarte puține lucruri: o mașină veche, câteva bunuri personale și, din câte știu eu, nu are active financiare. Cu mulți ani în urmă, îmi povestea el, a făcut un legământ personal pe care îl numește „pragul de sus al venitului“ promițând solemn că niciodată nu va câștiga mai mult de 24.000 de dolari pe an. Și, cu toate acestea, spune el: „Am mâncat în unele dintre cele mai bune restaurante din lume, am călătorit în multe dintre locurile frumoase ale pământului, am avut o viață incredibil de bogată“.

În era sinelui izolat, dispunem de un dram de cinism și suspiciune care ne colorează percepțiile despre alți oameni și organizații. Când auzim un vorbitor motivațional, sau când participăm la un seminar inspirațional, ne întrebăm discret (sau nu atât de discret): „Cum profită acest tip de pe urma acestui lucru? Care este strategia lui?“ Recunoaștem instant ipocrizii precum „donații“, care sunt de fapt obligatorii. Adesea, suspiciunile noastre sunt bine justificate. Prea multe secte religioase, mișcări spirituale și organizații de marketing multi-nivel sfârșesc prin îmbogățirea oamenilor de la conducere și ne întrebăm: „Oare doar despre asta a fost vorba tot timpul?“ Bill Kauth a încercat să găsească o cale de a intra în dinamismul remarcabil al marketingului multi-nivel, eliminând „factorul lăcomie“, iar el susține că „pragul de sus al venitului“ a fost singurul lucru care a prezentat ceva perspective.

Suspiciunea asupra oricărui lucru bun că „în realitate, totul se rezumă la faptul că cineva încearcă să profite de mine“ are un echivalent intern, atunci când ne îndoim de propriile noastre motive. Din nou, câteodată, această nesiguranță de sine este bine fondată. Am avut situații în care mi se părea că tot ce am făcut vreodată a avut la bază o anumită motivație; că toate darurile mele erau tentative calculate de a impresiona pe cineva, sau erau favoruri pe față, că toată generozitatea mea era o tentativă patetică de a câștiga aprobare, că toate relațiile mele erau motivate de o intrigă secretă de a obține profit. Mi se părea că niciodată în viața mea nu am făcut ceva autentic generos; că întotdeauna aveam o agendă secretă de îmbogățire. Această stare de dezgust de sine își are originea în reverberațiile articulate în mit și religie. „Îmi vine în minte predica lui Jonathan Edwards** „Păcătoșii în mâna unui Dumnezeu furios, precum și doctrina lui John Calvin despre depravarea totală a omului. În buddhism, umilința realizării a cât de mult din acțiunile cuiva se trage din ego, până și (și în special) tentativa de a depăși ego-ul!

Sunt de-acord cu Bill, pragul de sus al veniturilor este un mod eficace de a elimina suspiciunea care otrăvește organizațiile și ideile care au potențialul de a transforma vieți. El operează în mod similar la nivel intern și prin eliminarea auto-îndoii din motivațiile noastre, conferind putere cuvintelor noastre. Ne confirmă nouă și celorlalți sinceritatea

---

* Războinicii sacri – TEI

** 1703 – 1758. Pastor calvinist, considerat a fi „cel mai important și mai original filosof teolog al Americii“ - TEI

motivelor noastre și permite oamenilor să ne accepte darurile. Legământul lui Bill a fost unul profund personal, pe care nu l-a destăinuit celorlați până când, decenii mai târziu, mi-a permis să scriu despre el. Inițial, m-am gândit că ar fi însemnat mai mult pentru el dacă l-ar fi destăinuit celorlați, însă, după o reflecție ulterioară, m-am răzgândit. Energia esențială a acelui legământ va iradia din el indiferent dacă îl va rosti sau nu și celorlați. Mai mult decât atât, destăinuindu-l public, putea risca suspiciunea (din partea sinelui sau a celorlați) că adevăratul lui motiv este vanitatea: să dai bine, să câștigi aprobarea. Cu toate acestea, Bill menționează că, la un moment dat, a avut intenția de a transforma conceptul într-un angajament al comunității, care să consolideze încrederea reciprocă și interdependența.

Efectele psihologice și sociale favorabile ale pragului de sus al veniturilor m-au făcut să mă gândesc la el în contextul economiei sacre, trecute și viitoare. Asemănător pragului de sus al veniturilor, lecturile mele despre culturile premoderne sugerează că a fost extrem de aplicat ceva mai apropiat de „pragul de sus al bunurilor“, ceva ce eu numesc non-acumulare,. Vă amintiți de tribul din Alaska, la care făceam referire în capitolul 18: ofensa nu venea din faptul că era un vânător de succes; venea din faptul că nu împărțea carnea.

Non-acumularea modela societățile vânătorilor-culegători, în care exista mare abundență, însă nu acumulare și în care prestigiul era acordat celor care dădeau cel mai mult. Pentru a da cel mai mult, acea persoană trebuie să primească cel mai mult, fie din natură, fie de la alți oameni. Maestrul vânător, artistul sau muzicianul priceput, omul energetic, sănătos și cel norocos vor avea mai multe de oferit. În oricare din cazuri, acest tip de prestigiu este în beneficiul tuturor. Restricționarea câștigurilor mari are rost numai în cazul în care ele se traduc prin acumulare, consumerism frivol și social-distructiv. Cu alte cuvinte, nu este vreo problemă cu venitul mare; ci cu faptul că efectele câștigului rămân, la un moment dat, blocate în circulația lor, acumulându-se și stagnând.

Non-acumularea este o intenție conștientă de a nu acumula mai mult decât o cantitate modestă de bunuri. Născută nu din dorința de a fi virtuos, ci din înțelegerea faptului că ne simțim mult mai bine să dăruim, decât să păstrăm, că aparenta siguranță conferită de acumulare este o iluzie și că banii și posesiunile în exces ne împovărează viața. Ea este în mod profund în spiritul darului, al cărui principiu esențial este că darul trebuie să circule. Amintindu-ne de Mauss: „În general, chiar și ceea ce a fost primit și ajunge în posesia cuiva în acest mod – oricum – nu este ținut pentru sine, doar dacă acea persoană nu poate fără el“. Cu alte cuvinte, dacă ai nevoie de el, folosește-l. Dacă nu, dă-l mai departe. Acesta este un principiu atât de evident, încât chiar și un copil îl poate înțelege. De ce să ții pentru tine ceva ce nu poți folosi? Acest „dar dacă“ ne determină să facem provizii: Dar dacă în viitor nu voi avea suficient? În cultura darului, cineva ți-ar da ceea ce ai nevoie. În cultura proviziilor, frica de „dar dacă“ este auto-satisfăcătoare, creând exact condițiile de vulnerabilitate și insuficiență de la care pleacă.

S-ar putea să vă gândiți că, de vreme ce noi, totuși, trăim într-o cultură a proviziilor și a insuficienței – provocate de sistemul monetar, non-acumularea este inaplicabilă în zilele noastre. S-ar putea să vă gândiți cu nostalgie că ar fi frumos dacă toată lumea ar face-o, însă nu o face, astfel că ați prefera să vă protejați. Totul este foarte logic. Nu pot

oferi un argument rațional pentru a combate această logică. Tot ce pot face este să sugerez ca, pe măsură ce citiți acest capitol, să observați dacă vă atinge și altceva inima, în afară de rațiune. Priviți unde ne-au adus rațiunea, pragmatismul și joaca fără riscuri. Poate este timpul să ascultați de acel altceva.

De obicei, nu pledez în favoarea unei tranziții eroice, abrupte. Dacă sunteți bogat, poate o metodă bună de a adopta încet non-acumularea este să vă aplicați singur taxe asupra propriei bogății acumulate, chiar acum, micșorând-o cu aproximativ 5 procente anual. Acest lucru oricum se va întâmpla într-o economie sacră – de ce să nu începeți să o trăiți de pe-acum?

Săracii, bineînțeles, au trăit întotdeauna în non-acumulare. Acum, economia exercită o presiune și asupra clasei mijlocii, pe măsură ce majoritatea oamenilor cumpără lucruri pe credit, în loc să economisească pentru ei înșiși. În timp ce datoriile purtătoare de dobândă vor înceta să domine viața economică, în viitor, modul depășit de a economisi, deja aflat în plină desfășurare pentru vasta majoritate a americanilor, anunță economia non-acumulativă.

Încă mai există un rol pentru conglomeratele mari de capital și sunt oameni care au un dar în a folosi banii ca pe o metodă de creativitate sacră, ca pe un talisman ritualic pentru coordonarea activității umane și concentrarea către intențiile umane. Banii sunt cei care decid dacă mâine cinci mii de oameni vor construi un zgârie-nori, vor curăța o grămadă de deșeuri toxice, sau vor crea un film cu tehnologie sofisticată. Bineînțeles, sunt și alte ritualuri prin care coordonăm activitatea umană, unele dintre ele invocă povești și puteri superioare chiar și banilor, însă, cu toate acestea, ei reprezintă o unealtă puternică. Aceasta este esența „investiției sacre“, subiectul capitolului următor. Deținătorilor de bogății, vă invit să gândiți în termenii a ceea ce veți crea prin intermediul influenței colectivului uman. Sau cum să folosiți banii în cel mai frumos mod.

Fiecare organism din natură, fiecare celulă din corp, poate suporta doar un anumit volum de energie produsă. Și noi suntem la fel. Prea mult flux de energie printr-un canal poate distruge canalul. Prea multă acumulare înseamnă formarea unei tumori. Cumpărăturile ușurate, cum ar fi un castel unde nu mergi niciodată, sau al cinsprezecelea Rolls-Royce, sunt simptome ale câștigului în exces. Organismul încearcă în mod disperat să disipeze fluxul de energie, dându-i drumul și reținându-l în același timp.

Ceea ce bogatul risipitor vrea cu adevărat este să dea mai departe, în așa fel încât să balanseze ceea ce dăruiește cu ceea ce primește, însă, în schimb, el doar cumpără lucruri și le păstrează. Care este teama care îl îndeamnă să se țină de ele chiar când le dă drumul? Este teama care guvernează sinele separat, singur în univers. Acumularea este o modalitate de a extinde micuțul sine separat. Cu toate acestea, această extindere este, în cele din urmă, o minciună ostentativă. Părăsim această lume la fel cum am intrat în ea: goi.

Majoritatea damblalelor celor bogați sunt substitute pentru ceea ce au nevoie cu adevărat – mașinile sport țin loc de libertate, conacul compensează pierderea legăturilor sinelui îngustat, simbolurile de statut înlocuiesc respectul autentic de sine și de la ceilalți. Șarada bogăției este un joc trist. Până și siguranța pe care se presupune că o aduce este o

dezamăgire, fiindcă grijile vieții au o metodă de a pătrunde în fortăreața bogăției, chinându-i locuitorii cu versiuni deformatate ale aceluiași boli sociale care îi afectează pe toți ceilalți. Bineînțeles că vă puteți imagina variate urgențe medicale și altele asemănătoare, pentru care bogăția poate fi colacul de salvare – ei, și ce? Oricum, toți vom muri și nu contează cât de mult trăiți, va veni momentul când vă veți uita înapoi, peste ani, și aceștia vă vor părea scurți, o fulgerare de lumină în întunericul nopții, și veți realiza că scopul vieții nu este, la urma urmei, să supraviețuiești în maximă securitate și confort, ci că suntem aici să dăruim, să creăm ceea ce este frumos pentru noi.

Ca nu cumva să credeți că fac ceva faptă nobilă practicând non-acumularea, vă asigur că atunci când am început să trăiesc în acest mod, nu aveam deloc simțul auto-sacrificiului, ci mai degrabă, pe cel al nestatorniciei și al libertății. Sunt o persoană de o generozitate destul de medie și sunt departe de a fi sfânt. Aceasta idee pe care v-o ofer nu este una nobilă, ci este una practică. În primul rând, pentru că îmi păstrează inima ușoară și liberă. În al doilea rând, pentru că știu că, deoarece dăruiesc, voi și primi. În al treilea rând, pentru că voi trăi într-o bogăție continuă a legăturilor, prin expansiunea cercului sinelui care are loc prin Dar. În al patrulea rând, pentru că cred că voi trăi frumos chiar și din punct de vedere material. De exemplu, iubesc marea și ani de zile am visat ca într-o zi să locuiesc într-o casă pe malul mării. Este un vis atât de viu, încât pot auzi pescărușii și pot să miros aerul sărat. Odată credeam că, pentru a o avea, va trebui să fac o grămadă de bani. Acum consider că, cu toate că nu voi „deține“ niciodată o casă lângă mare, voi fi invitat să stau într-una „oricând doresc“ și, când proprietarul va spune „simte-te ca acasă“, o va spune din adâncul inimii lui.

Dacă lumea va primi munca mea într-un mod entuziast, atunci mă aștept să primesc o grămadă de daruri, mult mai multe decât am nevoie pentru mine. Ce risipă ar fi să acumulez bunuri grandioase, acțiuni și obligațiuni, investiții și portofolii, pivnițe și poduri pline de posesii! De ce să acumulăm, când există atât de mult exces în lume, gata de a fi împărțit? Indiferent dacă va avea loc sau nu o dezintegrare a sistemului monetar și economia darului va apărea pe durata acestei vieți, noi putem să o trăim chiar acum. Putem, ca să folosesc fraza lui Gesell, să reducem banii la nivelul umbrelor, împrumutându-i sau dăruindu-i liber prietenilor aflați la nevoie. Bineînțeles, nu există nicio garanție că voi primi întotdeauna banii, sau alte daruri de care am nevoie, atunci când am nevoie. Mă aștept ca uneori să nu am bani deloc, dar acest lucru va fi o chestiune care va implica puțină teamă. Pe de altă parte, aș putea muri de foame regretând că nu am acumulat și că nu mi-am pus deoparte bani pentru zile negre. Însă mă îndoiesc de acest lucru, iar pentru mine lipsa de griji și de teamă – experiența deschisă, fluidă, ușoară de a da drumul – depășește în greutate riscurile. Dacă doriți garanții, atunci dați-i bătaie și acumulați, până când veți descoperi că siguranța promisă este un miraj, că vicisitudinile vieții au o cale de a invada fortăreața bogăției.

La un nivel profund, distincția dintre acumulare și non-acumulare este una falsă și care introduce pe furiș premisele lipsurilor și separării. O mentalitate bazată pe dar resimte abundența lumii ca pe o abundență personală și trăiește o experiență de viață care

este în concordanță cu acea mentalitate. Mentalitatea separării vede darurile, împrumuturile și economiile ca fiind trei lucruri diferite, însă sunt ele într-adevăr diferite? Dacă mă aflu într-o perioadă a vieții în care primesc mai mult decât am nevoie, aș putea să dau mai departe, generând prin urmare recunoștință, sau aș putea să dau împrumut celorlați, bazându-mă pe obligație în loc de recunoștință, sau aș putea să economisesc banii, aparent nebazându-mă deloc pe alții. Însă aceste trei alegeri nu sunt atât de diferite pe cât ar părea. În primul rând, după cum am discutat mai devreme, o linie foarte neclară separă recunoștința și obligația, iar în cultura darului, una o consolidează pe cealaltă. Rezultatul este același, indiferent dacă recunoștința este cea care stimulează oamenii să dăruiască celor care au dăruit, sau convențiile sociale (care sunt bazate, în cele din urmă, pe înseși principiile recunoștinței – conștiințiozitatea de a dăruia celor care dăruiesc). În ceea ce privește economiile și investițiile, într-un sistem monetar bazat pe credite, cum este al nostru, acestea nu sunt diferite de împrumut. Un cont de economii este un împrumut pus la dispoziție către o bancă. La fel ca un împrumut, economiile monetare spun: „Am dat altora în trecut și pot solicita altora să îmi dea mie, în viitor“. Chiar în cazul dividendelor sau a bunurilor fizice, acumularea depinde de convențiile sociale de stăpânire.

Atunci, într-o anumită măsură, este imposibil pentru beneficiarul darurilor să nu acumuleze. Atâta timp cât dăruiesc în prezența unor martori sociali, voi construi o sursă de abundență pentru viitor. (Chiar dacă nu există martori sociali, cred că universul ne va înapoia ceea ce am dăruit, poate într-o altă formă, poate într-adevăr multiplicat de sute de ori). Atunci, în cele din urmă, esența non-acumulării constă în intenția cu care banii sunt acordați, împrumutați, investiți sau economisiți. În spiritul darului, ne concentrăm pe scopul nostru și lăsăm ca restituirea către noi să fie secundară, un gând întârziat. În spiritul acumulării, căutăm să asigurăm și să maximizăm restituirea și să lăsăm destinația darului, împrumutului sau a investiției să servească acest scop. Prima stare este o stare de libertate, abundență și încredere. Cea din urmă stare este una de spaimă, lipsuri și control. Oricine trăiește în prima stare este bogat. Oricine trăiește în cea din urmă stare este sărac, indiferent de cât de multă bogăție deține.

În viitor, când vor exista mecanismele sociale care să elimine rentele economice (de exemplu, profituri obținute din simpla deținere a pământului, bani etc.), modul de viață pe care l-am descris va fi în concordanță și cu logica economică, nu doar cu cea spirituală. Când banii se vor dezintegra, oricum va fi mai bine să îi împrumutați celorlați fără dobândă, decât să păstrați mai mult decât aveți nevoie. În plus, atunci când mentalitatea abundenței va prevala, distincția dintre dar, împrumut și investiție se va estompa. Vom fi în siguranță știind că, indiferent dacă există sau nu o convenție formală de a rambursa un dar, a fost creată o obligație, dacă nu față de o persoană în particular, atunci față de societate, sau chiar față de univers. Această conștientizare este o consecință naturală a noii Povești a Sinelui – a sinelui relațional – care stă la baza economiei sacre înspre care suntem transportați. Mai mult pentru tine înseamnă mai mult pentru mine. Din punct de vedere spiritual, acest lucru a fost întotdeauna adevărat, chiar și pe culmile Erei Separării. Din punct de vedere economic, acest lucru era adevărat în cultura darului de altădată și

devine adevărat din nou, pe măsură ce fondăm noi instituții pentru a recrea economia darului într-un context modern.

Aceste instituții noi, aliniate cu darul, sunt atât o cauză, cât și un rezultat al schimbării în atitudinea generală. Când suficient de mulți oameni încep să trăiască în non-acumulare, ei vor întemeia o fundație psihologică deasupra căreia noile instituții economice pot fi așezate. Vorbind în mod practic, oamenii vor recunoaște noul tip de bani ca pe ceva care reflectă valorile și intuițiile lor spirituale. Ei „se vor dumiri“; îl vor adopta cu entuziasm. Acest lucru se întâmplă deja: în ciuda mijloacelor structurale de constrângere de a nu folosi monede complementare, oamenii tot le găsesc captivante și ispititoare. Chiar dacă până acum sunt puține motive economice de a le folosi, totuși oamenii vor să le utilizeze, înțelegând intuitiv că aceste monede sunt în armonie cu noua Poveste a Sinelui spre care își îndreaptă pașii. Deja, intuițiile noastre spirituale semnaleză în avans adevărul despre vremurile care vor veni: faptul că posesiunile sunt o povară, că adevărata bogăție rezultă din a împărți și că, pe măsură ce ne apropiem de ceilalți, ne apropiem de noi înșine.

Note

(1) Vă rog, țineți cont că această dihotomie dintre culegător și fermier este puțin artificială. Una se amestecă în mod gradual cu cealaltă, iar atitudinile originale ale culegătorului erau foarte lente; într-adevăr, unele dintre ele mai persistă și în zilele noastre. Fermierul la scară mică, fermierul din Evul Mediu târziu și ciobanul Bantu s-au bucurat de un ritm de viață aproape la fel de tihnit precum acel al vânătorului-culegător.

(2) Asociată cu Revoluția Industrială, Epoca Mașinăriei nu este atât de diferită de epoca agricolă, ci este, mai degrabă, o continuare ei. Începuturile ei își au originile în societățile constructorilor din lumea antică, ale căror piramide și monumente au necesitat aceeași diviziune a muncii și aceeași standardizare a produselor, proceselor și a funcțiilor umane care caracterizează sistemul din fabricile moderne. De asemenea, au aceleași rezultate: suferință, epuizare și sărăcie.

(3) Aș pune înaintea de acestea 30.000 de ani de cultură simbolică (cam pe atât de veche este arta reprezentării – și dintr-un punct de vedere, și limbajul simbolic), 300.000 de ani – era focului și 3.000.000 de ani de epocă a pietrei.

(4) De exemplu, veverițele plantează copaci, de fapt, acționând ca un agent de propagare a lor. Copacul hrănește veverițele, iar veverițele ajută copacul să se reproducă, exact ca relația dintre viespi și smochin sau dintre nenumărate alte specii. Observând asemenea relații, este ușor de înțeles de ce primii oameni vedeau natura ca pe un Dar.

(5) Dodds, Walter Kennedy. *Humanity's Footprint: Momentum, Impact and our Global Environment*. New York, Columbia University Press. 2008, pag. 123.

(6) Vezi cartea lui Marshall Sahlins – *Stone Age Economics* (New York. Routledge: 2003) pentru numeroase demonstrații de subproducție.

(7) Rousseau, Jean Jacques – *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*, traducere S. Antoniu, București, Editura Științifică, 1958.

CAPITOLUL 20

TRAIUL CINSTIT ȘI INVESTIȚIA SACRĂ

„Ne-am trăit viața presupunând că ceea ce este bun pentru noi, va fi bun și pentru lume. Ne-am înșelat. Trebuie să ne schimbăm viața, astfel încât să fie posibil să trăim după supoziția contrară, și anume că ceea ce este bun pentru lume, va fi bun și pentru noi. Iar aceasta ne obligă să depunem efortul de a cunoaște lumea și de a învăța ceea ce este bun pentru ea.” – Wendell Berry

„Bogăția în surplus este o îndatorire sacră pe care posesorul ei este nevoit să o administreze, pe durata vieții lui, pentru binele comunității.” – Andrew Carnegie

Dharma* bogăției

Haideți să fim clari: scopul non-acumulării nu este de a ne disculpa pe noi înșine de crimele civilizației bazate pe bani. Acest lucru este în întregime egoist. Nu primiți puncte de virtute pentru sărăcie; non-acumularea nu este un scop în sine. Scopul este de a te bucura de bogăția adevărată, bogăția conexiunii și a fluxului, mai degrabă decât de bogăția falsificată a deținerii. Dar dacă ați avea avere mai multă decât ați putea împărți prin fluxul normal al vieții?

Unei persoane conștiincioase, asemenea avere i s-ar părea mai mult o povară decât un dar. Suntem obligați și ne face plăcere să folosim cum trebuie ceea ce ne-a fost dat. Avere nu face excepție. Aceia care au fost binecuvântați și blestemați cu averi mari, nu au un argument mai bun decât alții să renunțe la atribuțiile lor, să dea cu piciorul darurilor, responsabilităților și oportunităților de a servi scopului pentru care s-a născut fiecare.

Bogăția în exces, indiferent dacă a fost moștenită de la familie sau dintr-o perioadă recentă din viața cuiva, atrage după sine dorința de a o folosi cum trebuie. Este dharma, chemarea de a sluji. Irosirea ei pe fleacuri, dăruirea ei fără niciun sens sau dedicarea în creșterea ei, toate sunt modalități de a refuza acea chemare. Provocarea pe care o aduce

---

* În religiile indiene, dharma semnifică Legea care susține întreaga ordine universală - TEI

bogăția în exces este de a o da mai departe într-un mod frumos. Acest lucru poate dura ani sau decenii și implică planuri pe termen lung și crearea unor structuri întregi, sau se poate întâmpla printr-un singur act generos. În oricare mod, acesta este tipul de investiție aliniată cu o economie viitoare, în care statutul derivă din a dăru, nu din a avea, iar siguranța nu derivă din acumulare, ci din apartenența la flux. Este o mentalitate în totalitate diferită de paradigma tradițională a investiției, pe care noi o punem pe picior de egalitate cu creșterea bogăției.

În primul rând, am crezut că va fi nevoie să distrugem cuvântul și conceptul de investiție în întregime. Apoi am luat în considerare etimologia lui: înseamnă a îmbrăca, a lua bani goi și a le pune veșminte noi, ceva material, ceva real în regatul fizic sau social. Banii reprezintă pură energie umană cu potențial creativ, care nu a fost încă „îmbrăcată” în construcții materiale sau sociale.

O bună investiție înseamnă să îmbrăcăm banii în veșminte sacre: să îi folosim la crearea, protecția și susținerea lucrurilor care devin sacre pentru noi, în zilele noastre. Acestea sunt aceleași lucruri care vor forma coloana vertebrală a economiei de mâine. Buna investiție este, prin urmare, un exercițiu pentru lumea care vine, atât un exercițiu psihologic, cât și o pregătire practică. Ea familiarizează persoanele cu noua mentalitate a bogăției – găsirea canalelor pentru oferitul productiv – și creează și consolidează acele canale care s-ar putea să persiste chiar și când sistemul monetar prezent va colapsa. Banii, așa cum îi știm noi, s-ar putea să dispară, însă relațiile de recunoștință și îndatorire vor rămâne.

Dacă îmi permiteți puțină speculație poetică, tot ceea ce am spus în paragraful precedent este adevărat, de asemenea, despre cealaltă „viață care va urma” – viața după moarte. Nu trebuie neapărat să credeți în viața de după moarte ca să înțelegeți acest lucru. Imaginați-vă pe patul de moarte, realizând că nu veți lua nimic cu voi. La fel cum investițiile financiare nu vor supraviețui colapsului economic, la fel și sfârșitul vieții noastre înseamnă sfârșitul acumulărilor. Ce vă va bucura în acel moment? Amintirea a tot ceea ce ați dăruit. După moarte, luăm cu noi doar ceea ce am dăruit. La fel ca în cultura darului, aceasta va fi bogăția noastră. Dăruind, strângem comori în rai. Atunci când ne contopim cu Totul, primim ceea ce am dăruit tuturor.

Pentru oamenii cu bani puțini, cel mai frumos mod de a-i folosi începe, probabil, cu a se hrăni pe sine și pe propriii copii și a-și satisface anumite nevoi de bază ale vieții. Cu toate acestea, dincolo de persoana noastră și de cei dragi nouă, folosirea frumoasă a banilor necesită ceva ce noi numim „a investi”. Într-o economie sacră, investiția are un înțeles aproape opus a ceea ce înseamnă azi. În zilele noastre, investiția este ceea ce oamenii fac pentru a-și menține bogăția. În economia sacră, este ceea ce facem pentru a împărți bogăția noastră.

La fel ca non-acumularea, conceptul este atât de simplu că până și un copil îl poate înțelege. El spune: „Am mai mulți bani decât îmi trebuie, deci voi lăsa pe altcineva să îi folosească”. Aceasta este o investiție sau un împrumut. Iar o bancă, sau un alt intermediar al investiției, este un expert în a găsi pe altcineva să îi folosească. Activitatea bancară, în

dimensiunea ei sacră, spune: „Te voi ajuta să găsești pe cineva care poate să îți folosească banii într-un mod frumos“. Odată am împărtășit această idee cu un bancher adevărat, pe care l-am cunoscut la o conferință și i-au dat lacrimile – lacrimi de recunoștință a esenței spirituale a chemării lui.

Peste o mie de ani, când banii vor fi atât de diferiți de ceea ce știm astăzi, încât s-ar putea să nici nu îi recunoaștem ca fiind bani, ideea de bază a investiției va rămâne. Acest lucru se întâmplă din cauză că, mulțumită abundenței fundamentale a universului și a infinității creativității umane, adesea vom avea acces la un flux de daruri cu mult peste nevoile noastre imediate. Vom avea întotdeauna cele de trebuință traiului – înmulțindu-se în timp – pentru a crea minuni prin efort uman colectiv și prin relația cu Pământul Iubit. La cel mai de bază nivel, investiția sacră reprezintă canalizarea intenționată a acestei supraabundențe spre un scop creativ. Începe cu satisfacerea nevoilor și se dezvoltă într-o creație a frumosului.

Ce luăm pe mere, dăm pe pere

Investiția corectă evidențiază spiritul darului. Din nefericire, darul din zilele noastre susține spiritul opus: fie este motivat de extracția, iar nu de răsplata bogăției, fie darul înapoiat este condiționat anticipat, fie impune condiții ulterioare, sau amândouă. Se spune: „Îți voi da în folosință acești bani, doar dacă îmi vei da înapoi mai mulți“. Indiferent că este o investiție dreaptă sau un împrumut, profit de pe urma stăpânirii exclusive a unei resurse rare, cu scopul de a o controla tot mai mult. O altă modalitate de a o vedea este faptul că stimulentele pentru darul înapoiat nu este recunoștința. În ciuda a ceea ce spune mesajul președintelui în raportul anual, consiliul directorilor nu ia hotărârea de a plăti dividendele în spiritul recunoștinței către milioanele de investitori anonimi.

Chiar înainte ca o economie să realizeze că principiile fundamentale ale darului se cristalizează, putem începe să o trăim. Investiția corectă – investiția în concordanță cu spiritul și logica Darului – este posibilă chiar acum. Ideile pe care sunt pe cale să le propun vor deveni mult mai evidente după tranziția spre o nouă economie, iar poveștile atotcuprinzătoare ale acelei economii – persoana relațională și Pământul ca Iubit – le vor susține. Pentru a pune în practică aceste idei în zilele noastre, este nevoie de credință, viziune și curaj. Nu veți primi confirmarea niciunei persoane sau instituții pătrunse încă de vechea poveste. Din perspectiva lor, ceea ce sunt pe cale să vă ofer este nebunesc.

Ceea ce urmează să prezint este, de departe, mult mai radical decât „investiția conștient socială“ sau „investiția etică“. În timp ce aceste idei sunt pași înspre direcția corectă, ele adăpostesc o contradicție internă. Prin faptul că ele caută o restituire financiară pozitivă, ele perpetuează conversia lumii în bani.

Investiția tradițională, care este perfect justificată în contextul Ascensiunii, caută să contribuie la creșterea domeniului banilor și să câștige o parte din acea contribuție ca și recompensă. Afacerea capitalistă identifică oportunitățile de creștere foarte mare și furnizează banii pentru a-i face să se înmulțească. Într-o economie staționară, sau o economie a descreșterii, acest model nu se mai potrivește, la fel cum nu mai este

considerat potrivit de către tot mai mulți oameni din clasa investitoare – de unde și întoarcerea spre un scop diferit al investiției: restaurarea, iar nu cea mai eficientă exploatare, a bunurilor comune naturale și sociale.

Lăsați-mă să reformulez: investitorii nu pot scoate bani din această restaurare. În orice sistem de „investiție conștient socială“, în care se promite o rată normală de returnare, se adăpostește o minciună, fie că este conștientă sau nu. Voi explica prin două exemple.

După o prelegere pe care am ținut-o, o femeie foarte inteligentă și sensibilă, activă în investițiile conștient sociale, a protestat: „Desigur, nu toate investițiile profitabile contribuie la lichidarea bunurilor comune. Dar, dacă investesc într-o companie care are o nouă invenție grandioasă pentru – să zicem, alimentatoare fotovoltaice, portabile și ieftine? Ajut la capitalizarea acelei companii; ei vând o grămadă de unități, toți facem bani, iar planeta beneficiază de asemenea“. Bun, dar dacă compania ar vinde unitățile la un preț mai mic (de exemplu, suficient de mult încât profitul marginal să finanțeze cercetarea, dezvoltarea și reinvestiția capitală), în acest caz nu ar face planetei un bine și mai mare, făcând dispozitivul și mai accesibil? Scopul de a plăti dobânda sau dividendele investitorilor, să le asigure un termen de recuperare al investiției pozitiv, intră în conflict cu scopul care ar face compania „conștientă“ din punct de vedere social sau ecologic.

Ca să fiu clar – eu nu insinuez ca antreprenorii să dea faliment vânzând la pragul de rentabilitate. Eu vorbesc despre a investi, nu despre a câștiga. Una este să fii recompensat pentru că ai făcut o treabă bună în lume; și este cu totul altceva să adaugi bani la bani, în virtutea faptului de a avea bani. În exemplul de mai sus, ar fi în regulă să fie pus un preț suficient ca afacerea să se mențină viabilă, ca angajații să fie plătiți bine, să fie finanțată dezvoltarea, cercetarea și așa mai departe. Dar dincolo de acest lucru, corporațiile trebuie să câștige o sumă suplimentară, care să ajungă la investitori sub formă de dobândă sau dividende. De unde vine această sumă suplimentară? Din același loc de unde vin toți banii în zilele noastre: datorie purtătoare de dobândă și din conversia lumii în bani. Așadar, dacă doriți cu adevărat să contribuiți la binele lumii, nu cereți restituirea investiției voastre. Nu încercați să dați și să luați în același timp. Dacă doriți să luați (și s-ar putea să aveți motive serioase să faceți acest lucru), atunci luați, dar nu pretindeți că, de fapt, dați.

Un al doilea exemplu va face lucrurile mai clare. Luați în considerare una dintre cele mai inspirate tipuri de investiție conștient socială: microîmprumuturile acordate femeilor din Sudul Asiei. Aceste programe au avut, aparent, un succes enorm, acordând femeilor din India și Bangladesh noi mijloace pentru a-și câștiga existența, având un risc scăzut de nerecuperare. Dacă a existat vreodată un exemplu pentru „a o duce bine, făcând bine“, acesta este. Împrumuți 500 de dolari unei femei indiene pentru a-și cumpăra o vacă de lapte. Ea vinde laptele consătenilor ei și câștigă suficient venit pentru a-și hrăni familia și pentru a plăti dobânda și capitalul inițial al împrumutului. Sună grozav, dar gândiți-vă un moment: de unde vin banii de rambursare? Vin de la săteni. Și de unde au ei banii aceștia? Îi obțin din vinderea altui bun sau serviciu – cu alte cuvinte, prin conversia unei părți a bunurilor sociale sau naturale în bani, după cum am descris în capitolul 4. Efectul este

aceiași cu cel al abominabilei taxe „hut“ pe care britanicii (și alte puteri coloniale) au folosit-o pentru a distruge economiile locale independente ale Africii, în timpul erei colonizării. (1) A fost pur și simplu o mică taxă anuală, plătită doar în moneda națională, care forța băștinașii să își vândă munca și bunurile locale în schimbul acelei monede. Economii locale s-au descâlcit rapid și s-au transformat într-o piață de desfacere pentru bunurile britanice și o sursă de forță de muncă și de materie primă.

Vaca aduce femeii mult mai mult lapte decât poate consuma familia ei. Cui va da surplusul? Pentru că trebuie să restituie un împrumut financiar, fie că îi place sau nu, ea va îi va da celor doritori și capabili să plătească pentru el. Dacă vaca ar fi fost pe gratis, iar ea nu ar simți nicio constrângere de a câștiga bani, probabil ar fi distribuit laptele prin canalele tradiționale ale rețelei darului. Dar cu obligația financiară care atârână deasupra capului ei, ea nu poate face acest lucru, chiar dacă ar vrea. Urmărind această poveste mai departe, cine sunt cei doritori și capabili să plătească pentru lapte? Aceștia sunt cei care câștigă ei înșiși un venit în bani lichizi. Oamenii care au nevoie de lapte nu îl pot obține dacă trăiesc în mare parte în economia darului. Apariția unei noi „afaceri“ în sat îi dă un ghiont în altă direcție față de rețelele tradiționale de reciprocitate, înspre lumea banilor.

Dacă nu ar fi dobânda împrumutului, infuzia celor 500 de dolari în comunitate ar putea să nu fie un lucru rău. Este adesea cazul comunităților moderne sărăcite, în care oamenii au bunurile și serviciile pentru a face schimb, dar le lipsesc mijloacele de schimb din cauza prăbușirii culturii darului. Proprietarul inițial al vacii ar putea folosi banii să plătească sătenii pentru lucruri de care are nevoie, iar când acei bani, în cele din urmă, ajung înapoi la femeia care a cumpărat vaca, multe nevoi au fost satisfăcute și nimic nu a fost pierdut. Chiar dacă toți banii se întorc la investitor, cel puțin niciun ban nu a părăsit satul.

Dacă împrumutul este cu dobândă, este vorba de o cu totul altă poveste. Să-i oferi un împrumut cu dobândă acestei femei este echivalent cu a extrage bani din satul ei. Imaginați-vă gândind: „Ah, în acest sat există bogăție care nu a fost încă convertită în bani. Voi lua o parte din ea! Îi voi transforma în sclavii mei datornici“. Nu este un impuls prea caritabil.

Una dintre atracțiile-cheie ale monedelor de schimb locale este faptul că ele asigură rămânerea banilor în comunitate. Un împrumut cu dobândă, cu o monedă de schimb convertibilă internațional, face contrariul – aspiră banii din comunitate. Femeia vinde laptele unui producător local de brânză, care vinde brânza unui tâmplar, care construiește un staul pentru vaca femeii, și așa mai departe. Banii circulă și circulă, dar nu pot rămâne în comunitate pentru totdeauna, pentru că datoria trebuie achitată. În ceea ce privește dobânda, aceasta poate fi plătită doar dacă localnicii vând ceva lumii din afară. Presiunea de a plăti dobânda, care se pune asupra femeii, este pasată comunității sub forma prețului laptelui. Această presiune împinge oamenii din țările sărace să lucreze în fabrici și pe plantații. În economia financiară, unde rețelele originare ale darului s-au prăbușit, aveți nevoie de bani pentru a trăi. Veți vinde orice puteți, munca voastră, timpul vostru, împrejurimile – cu scopul de a îi obține.

Economiștii vă vor spune că, atâta timp cât economia locală crește mai mult decât rata dobânzii împrumutului pentru vaca de lapte (sau de fapt, totalitatea împrumuturilor

acordate satului), satul poate plăti capitalul inițial și dobânda și încă să își crească averea. Cu alte cuvinte, dacă tot satul, asemenea femeii cu vaca, vinde produse și servicii noi la o rată mai mare decât rata dobânzii, va fi capabil să își facă plățile și să prospere. Dar acum aceeași întrebare se repetă: de unde vin banii? La nivel global, investițiile bazate pe dobândă impun competiția și epuizarea bunurilor sociale, naturale, culturale și spirituale – conversia economiei darului în cea a banilor. (2)

Cât de evident este că investiția sacră are puține de-a face cu obținerea profitului. Dacă vrei să ajuți satul, atunci dați-i o vacă femeii. Sau dacă demnitatea ei o cere, împrumutați-i banii cu dobândă zero (ceea ce reprezintă un dar de utilizare a banilor). Dacă vă pasă mai mult să vă creșteți averea financiară, atunci faceți acel lucru în schimb și uitați de pretexte. Zicala este adevărată: nu puteți servi la doi stăpâni. În ambele exemple pe care le-am dat, de la un anumit punct, agendele conflictuale ies la suprafață, iar persoana trebuie să aleagă: să-l servească pe Dumnezeu sau pe Mamona. Însă această alegere nu va fi caracteristică economiei sacre. Cele două vor fi unite – parte a reuniunilor generale ale opozițiilor care justifică denumirea de Eră a Reuniunii a vremurilor care vor veni.

Investițiile conștient sociale, care promit o bună rată de recuperare, înseamnă „să iei pe mere ce dai pe pere” – cu un comision al acestei tranzacții oprit pentru tine. Sper că explicația menționată mai sus a fost de prisos pentru majoritatea cititorilor mei. Până la urmă, bunul simț elementar ne spune că este o problemă cu ideea faptelor bune motivate de profit. Este posibil ca uneori profitul să vină accidental, însă un dar care impune condiția unui dar mai mare, în schimb, nu mai este deloc un dar, ci un șiretlic sau un jaf.

Aceștia sunteți cu adevărat, dacă doriți să impuneți o separare fără suflet în viața voastră, între afaceri și alte relații interumane? Când investiți bani cu dobândă, participați în mod indirect în a-i spune unui om sărac: „Nu îmi pasă ce trebuie să faci ca să îi obții – returnează-mi banii!” Recipisa voastră de depunere este amenințarea de prescriere a altcuiva. Poate că nu acționați ca și Ebenezer Scrooge*, dar plătiți pe altcineva să o facă.

Dacă investițiile generatoare de dobândă sunt în mod fundamental imorale, contribuind la prădarea bunurilor naturale și comune, atunci în mod evident nu ar trebui să investim bani pentru dobândă. Același lucru este valabil pentru orice investiție care conduce la expansiunea domeniului bunurilor și serviciilor. În calitate de investitori conștient sociali, nu ar trebui să contribuiți la monetizarea vieții și a naturii.

Nu există ieșire din acest principiu. Ocazional, primesc email-uri de la oameni din industria financiară care mi-au citit cărțile și îmi descriu ideile lor despre investiția conștient socială sau ecologică. Apoi, eu le propun ideea mea proprie: un fond de investiții care are ca scop explicit profit zero la investiție. Dintr-un motiv anume, niciunul dintre experții financiari cărui i-am sugerat acest lucru nu m-a mai contactat vreodată! Cu toate acestea, într-o economie cu dobândă negativă, profitul zero al investiției ar fi considerat destul de bun.

---

* personaj literar creat de Charles Dickens, simbol al zgârceniei și mizantropiei – TEI

Nu sunt susținătorul unei ere a altruismului, în care uităm de beneficul personal pentru binele comun. Mai degrabă, prevăd o fuziune a beneficiilor personale și a bunăstării comune. De exemplu, când dăruiesc bani în comunitatea mea, creez sentimente de recunoștință care ar putea să îi motiveze să îmi înapoieze darul, sau să dea mai departe un dar altcuiva. În orice caz, am întărit comunitatea care mă susține. Când suntem încorporați în economia darului, ne direcționăm în mod natural recunoștința nu numai înspre dăruitorul cel mai apropiat, dar și înspre comunitate ca un întreg având grijă de membrii ei cei mai în nevoie (darurile caută nevoile). Dorința noastră de a dăruia se poate foarte bine exprima printr-un dar oferit cuiva din comunitate, care nu ne-a dăruit nimic. Prin urmare, putem vedea orice dar, chiar și unul fără speranța returnării, ca pe o formă de „investiție“. Încă luăm bani goi și, dacă aceștia sunt o investiție bună, îi îmbrăcăm frumos. O investiție proastă îi îmbracă în ceva urât. Atât este de simplu.

Dobânda monetară negativă a viitorului va alinia spiritul darului cu autointeresul economic, iar împrumuturile cu dobândă zero nu vor mai fi resimțite ca un sacrificiu. Până la urmă, faptul de a ne agăța de bani ne aduce un câștig mai mic decât zero. În perioada care ne rămâne, înainte ca un asemenea sistem să preia conducerea, să împrumuți bani fără dobândă, sau să îi dai pe degeaba este, aparent, împotriva autointeresului rațional. Pe de altă parte, acesta este un autointeres miop pentru că, în timp ce prezentul sistem monetar se poate dezintegra ușor în următorii câțiva ani, legăturile de recunoștință pe care le creează darurile vor persista în oricare tumult social. Dacă sunteți o persoană preocupată de Vârful Producției Petrolului sau de unul dintre celelalte scenarii de prăbușire, cea mai bună siguranță pe care vi-o puteți oferi este să vă adăpostiți într-o rețea de daruri. Începeți să dăruiați de acum. Zece milioane de dolari ar putea însemna doar tot atâtea fâșii de hârtie în câțiva ani. Aceasta este o altă cale în care ceea ce dăruiați în „această lume“, ar putea fi comoara Dvs. în următoarea.

Dacă doriți să creați o lume a abundenței, o lume a recunoștinței, o lume a darului, puteți începe folosind banii de astăzi, cât încă mai există, pentru a crea și mai multă recunoștință în lume. Dacă avem un rezervor de recunoștință suficient de mare, atunci societatea noastră poate ține piept, practic, la orice. Din nou, trăim într-o lume a abundenței fundamentale pe care am adus-o, în mod artificial, în starea de sărăcie, prin credințele și obiceiurile noastre. Atât de rău am degradat planeta și spiritul, încât va fi nevoie de o revărsare deplină a tuturor darurilor noastre pentru a o vindeca. Revărsarea darurilor vine din recunoștință. Prin urmare, cea mai bună investiție pe care o poți face cu banii tăi este aceea care generează recunoștință. Nu contează dacă recunoștința te identifică drept dăruitor. În cele din urmă, reperul recunoștinței este Dăruitorul tuturor darurilor noastre, a lumii noastre, a vieților noastre.

Pentru a fi pregătiți pentru acea economie și pentru a trăi astăzi în spiritul ei, în loc să investim bani cu scopul de a face mai mulți din ei, mutăm scopul investiției spre folosirea banilor acumulați drept darul care sunt: darul lumii vechi către cea nouă, un dar de la strămoși pentru viitor. Este asemănător cu darul vieții, cu laptele mamei, cu mâncarea și stimularea senzorială și toate lucrurile care ne fac adulți, lucruri pe care le

primim astfel încât să putem intra în maturitate și să le dăruim mai departe. Atunci, întrebarea este cum să folosim banii în conștiința darului. Dacă nu sunteți un investitor, atunci problema devine una de trai cinstit.

Scopuri noi pentru acumulările vechi

Întrebarea „Ce vor face oamenii bogați cu grămada lor de bani?” ne sugerează o întrebare și mai cuprinzătoare: Ce am putea noi, ca societate, să facem cu averea acumulată pe parcursul a mii de ani? Ce este această avere, oricum, dacă nu de fapt sau numai „consumerism târăgănat”?

Haideți să reconsiderăm esența banilor. Mai exact, ce anume se acumulează în aceste grămezi uriașe de bani? Banii nu sunt atceva decât talismane ritualice după care coordonăm scopul și activitatea umană. Aceia care posedă o acumulare de bani, au la dispoziția lor mijloacele să focalizeze și să organizeze mâna de lucru a societății. Înmulțirea banilor poate surveni doar cu costul unui domeniu nemonetizat, însă cheltuirea banilor poate restaura acest domeniu atâta timp cât această cheltuială nu este o investiție care caută o transformare suplimentară în marfă a bunurilor sociale sau naturale. Banii pot fi folosiți în scopul cumpărării echipamentului de exploatare forestieră pentru a rade o pădure dar, de asemenea, pot fi folosiți pentru conservarea și apărarea pădurii. Prima variantă creează banii; a doua distruge banii (pentru că nu mai generează bunuri și servicii). În orice caz, acumularea banilor conferă abilitatea de a coordona activitatea umană la scară mare.

Imaginea de a sta pe vârful averii acumulate în secole de exploatare este de o relevanță particulară pentru generația baby boom*, ultima care a ajuns la maturitate în timpul apogeului civilizației noastre. Ei au câte un picior în fiecare lume, în cea veche și în cea nouă. Au acces (mulți dintre ei) la grămada de bogății din vechea lume, dar sunt destul de tineri astfel încât conștiința lor să se schimbe, aliniindu-se cu cea nouă. Generația mea, numită cândva generația X, este diferită. Mulți dintre noi, chiar și cei cu educație în spate, nu au pus niciodată piciorul în lumea veche. Până în momentul în care am ajuns la majorat, era atât de evident ruina, încât nu ne-am putut convinge să facem averile acolo. Pentru cineva care a ajuns adult în anii 1960 sau 1970, era încă posibil să creadă în planul ascensiunii; era încă posibil să participe, pe deplin, la Povestea Oamenilor: cucerirea spațiului, cucerirea atomului, stăpânirea universului pe orizontală și pe verticală. Îmi imaginez că, dacă m-aș fi născut în 1957, mai degrabă decât în 1967 (sau dacă tatăl meu nu mi-ar fi dat să citesc, la adolescență, *Primăvara tăcută*, 1984, și *O istorie a Statelor Unite din perspectiva oamenilor*)** aș fi urmat Planul și astăzi aș fi fost un profesor de

* explozia demografică postbelică în America anilor 1946 – 1964 – TEI

** *Primăvara tăcută* – eng. *Silent Spring*, lucrare din 1962 a biologului american Rachel Carson, carte de căpătâi a mișcării ecologiste americane. 1984 – roman vizionar publicat de George Orwell în 1949. Una dintre cele mai faimoase distopii din istoria literaturii. *O istorie a Statelor Unite din perspectiva oamenilor* – eng. *A People's History of the United States* – lucrare influentă a istoricului american Howard Zinn, în care prezintă istoria SUA din punctul de vedere al oamenilor obișnuiți, nu din al elitelor politice sau economice – TEI

matematică undeva, la o universitate. Dar nu a fost să fie. Pe când am ajuns la majorat, în anii optzeci, povestea noastră despre oameni nu mai era obligatorie. Practic, eu și milioane ca mine am lăsat-o baltă. Generalizez, dar cred că există adevăr în a spune că, în timp ce copiii anilor cincizeci și șaizeci au devenit programatori milionari pentru Microsoft, copiii anilor șaptezeci și optzeci se joacă cu Linux. Nu e vorba de vreo remarcă de lipsă de moralitate la adresa milionarilor de la Microsoft! În vremurile lor, era încă posibil pentru un vizionar de douăzeci și ceva de ani, dinamic, să fie entuziasmat în legătură cu ceea ce se întâmpla în industria comercială de software. Același lucru este valabil pentru instituțiile centrale politice, academice, de arte, știință, medicină și așa mai departe. Bineînțeles, chiar și atunci, inevitabilul deznodământ al poveștii Ascensiunii era evident pentru cei cu ochi de văzut, la fel cum, de mii de ani, era evident pentru mistici. Totuși, pentru majoritatea, crizele erau prea îndepărtate, iar ideologia dominației umane era prea adânc întipărită pentru a-i abate de la participarea deplină la planul ascensiunii.

Dinamica socială despre care vorbesc este, în parte, un fenomen având în centru America, însă cred că s-a răspândit la o lume care se află pe piscul unei noi ere. La fel ca generația americană baby boom, lumea se află în vârful unei grămezi de bogății, produsul final a zece mii de ani de cultură și tehnologie. Dispunem de o infrastructură industrială grandioasă; dispunem de drumuri și avioane; dispunem de un vast sistem deja existent care, de secole, este consacrat expansiunii domeniului uman și cuceririi naturii. A venit vremea să întoarcem instrumentele separării, dominației și ale controlului înspre scopul reuniunii, vindecarea lumii. La fel cum bogații baby boomer, sau moștenitorii averilor trecute, își pot întoarce averea spre un scop frumos, fără să își facă griji că averea lor este într-un anumit fel pătată de originile ei, la fel avem și noi oportunitatea și responsabilitatea să folosim fructele acumulate ale dominației noastre asupra pământului, într-o manieră frumoasă. Acest lucru este valabil chiar și pentru cele mai atroce tehnologii explorative – cum ar fi ingineria genetică și fuziunea nucleară – care au dus programul controlului pe culmile violenței arogante. În era dobânzii, care este era creșterii, forța motivațională principală din spatele oricărei noi tehnologii era să deschidă noi domenii pentru conversia bogăției naturale și sociale în bani. Ingineria genetică a facilitat ca genomul să devină o resursă naturală exploatabilă, la fel cum motorul cu aburi a dus la facilitarea mineritului unor filoane adânci de cărbuni, iar plugul din fier la brăzdarea solului greoi. Cum va arăta tehnologia când va fi dedicată scopului opus – restaurarea sănătății planetei?

Când umanitatea, ca întreg, va trece prin aceeași schimbare de conștiință prin care au trecut atât de mulți oameni în ultimele decenii și care i-a eliberat din Matrice, cine știe în ce scop vom folosi tehnologiile sau profitul? Când umanitatea nu se mai află sub constrângerea de a-și extinde domeniul, vom transforma ingenuitatea noastră colectivă și cunoștințele, informația și tehnologia acumulate de veacuri în scopuri aliniate cu conștiința ecologică, legăturile dintre oameni și vindecarea. Acest lucru nu înseamnă că tehnologia nu se va schimba. Tehnologiile care sunt dominante în zilele noastre vor fi reduse la aplicații marginale, în timp ce tehnologiile marginale, inclusiv cele respinse sau ridiculizate în zilele noastre, vor fi în plin plan.

Oricare ar fi aplicarea tehnologiei acumulate sau a banilor acumulați, dorim să fim siguri că nu o folosim în vechiul mod: ca un instrument prin care să ne separăm și mai mult de natură, sau prin care să obținem și mai multă bogăție financiară. De aceea, propun ideea de a folosi banii pentru a distruge banii. Prin aceasta, vreau să zic să folosim banii pentru a restaura și proteja bunurile naturale, sociale, culturale și spirituale, din care au fost creați în primul rând. Aceasta are efectul de a accelera colapsul și de a-i atenua gravitatea. Specula cu bani este supusă imperativului „crești sau mori“. Orice element al capitalului social sau natural căruia îi interzicem transformarea în marfă accelerează decesul cămătăriei, „înfometează bestia“. Domeniul în interiorul căruia bunurile și serviciile (monetizate) se pot extinde, se micșorează. Fiecare pădure pe care o protejăm ca să nu fie transformată în cherestea, fiecare bucată de pământ pe care o retragem de la dezvoltare, fiecare persoană pe care o învățăm să se vindece și să vindece pe alții, fiecare cultură băștinașă pe care o separăm de imperialismul cultural, este un loc mai puțin unde banii ar putea coloniza. Eforturile liberalilor și ale reformatorilor, cu toate că sunt incapabile de a opri înaintarea progresului Mașinăriei, nu au fost în van. Limitarea poluării, de exemplu, a asigurat ca cel puțin o parte din cer să nu fie convertit în bani. Standardele de muncă au prevenit cel puțin ca o parte din bunăstarea muncitorilor să nu fie convertită în bani. Mișcarea antirăzboi face ca afacerea războiului să fie mai puțin profitabilă. Criticile de dreapta ale politicilor ecologiste, pro-muncii și antirăzboi sunt corecte – ele dăunează creșterii economice. Dacă eu merg într-o cultură băștinașă, îi conving oamenii că agricultura de subzistență este degradantă și primitivă, iar în schimb îi determin să muncească într-o fabrică și să se alăture economiei de piață, atunci PIB-ul crește (și am creat o „oportunitate de investiție“). Dacă, pe de altă parte, inspir oamenii să-și abandoneze locurile de muncă bine plătite și „să se întoarcă la pământ“, atunci PIB-ul cade. Dacă creez o comunitate unde nu mai plătim pentru îngrijirea copiilor, dar în schimb avem grijă de copiii fiecăruia în mod cooperativ, atunci PIB-ul cade. Iar dacă reușim să protejăm Refugiul Vieții Sălbatică din Alaska de forarea pentru petrol, atunci vor fi zeci de milioane de dolari care nu se vor materializa niciodată. De aceea, susțin că folosim banii pentru a distruge banii. Câteodată, uneltele stăpânului pot dezmembra casa stăpânului.

Un alt fel de a privi lucrurile este că aceste eforturi de a proteja o parte din bogățiile comune a ridicat „nivelul“ unde trebuie să cădem înainte ca transformarea către lumea nouă să se cristalizeze. Faptul că folosesc un limbaj al recuperării după dependență este intenționat. Dinamica cu care operează cămătăria este dinamica dependenței, necesitând o doză chiar mai mare (de bunuri) pentru a menține normalitatea, convertind tot mai mult din baza bunăstării în bani pentru o doză. Dacă aveți un prieten dependent, nu îi va face niciun bine să îi acordați obișnuitul „ajutor“, cum ar fi bani, o mașină pentru a o înlocui pe cea accidentată, sau un loc de muncă care să îl înlocuiască pe cel pierdut. Toate aceste resurse se vor duce la fundul găurii negre a dependenței. La fel se întâmplă și cu eforturile politicianilor noștri de a prelungi era creșterii.

Mulțumită eforturilor generațiilor de binefăcători, încă vom avea o parte din divina noastră moștenire. Încă mai există bogății în sol; încă mai sunt păduri sănătoase din loc în

loc; mai sunt încă pești în unele părți ale oceanului; mai sunt încă oameni și culturi care nu și-au vândut, în întregime, sănătatea și creativitatea. Acest rest de capital natural, social și spiritual este ceea ce ne va purta prin tranziție și va forma baza pentru vindecarea lumii.

Dacă sunteți un investitor, este timpul să vă concentrați în întregime pe crearea legăturilor, pe generarea de recunoștință și pe reclamarea și protecția bunăstării comune. Vremea mentalității conservării averii a luat sfârșit. Conservarea averii îmi amintește de o colonie de șobolani, fiecare cățărându-se unul peste celălalt pentru a ajunge la vârful catargului unei corăbii care se scufundă. În schimb ar putea coopera pentru a strânge bucățile cu care să-și construiască o plută care să-i salveze. Ne așteaptă un drum lung în față.

Traiful cinstit

Aceleași principii care se aplică investiției cinstitute se aplică traiului cins, de asemenea tit; într-adevăr, traiul cinstit și investiția cinstită sunt două fețe ale aceleiași monede. Dacă investiția cinstită folosește banii ca dar pentru a susține crearea unei lumi mai frumoase, atunci traiul cinstit acceptă acel dar, în timp ce face acea muncă.

Job-ul tradițional primește bani pentru că ajută la extinderea regatului monetizat. Aflăm că, pentru a câștiga bani, trebuie să participăm la conversia a ceea ce este bun, adevărat și frumos în bani. Acest lucru se întâmplă din cauza sistemului monetar – în cele din urmă, influența se duce la cei care pot crea în cel mai eficient mod noi bunuri și servicii (sau care le iau de la cei care le-au creat). Un sistem monetar bazat pe dobândă exercită o presiune sistemică asupra conversiei bogățiilor comune în bani și cea mai mare remunerație se duce la cei care fac acest lucru, în cel mai eficient mod. Doriți să deveniți bogați? Inventați un mod mai eficient de despăcare a copacilor. Creați o campanie publicitară care să convingă alte națiuni să bea Cola în locul băuturilor locale. Văzând lucrările economiei globale, mulți tineri idealiști decid că nu vor să ia parte la ele. Primesc scrisori de la ei tot timpul. „Nu vreau să iau parte la asta. Vreau să fac ceea ce îmi place, într-un mod în care să nu rănesc pe nimeni. Dar nu fac bani din asta. Cum să supraviețuiesc?“. Cum să supraviețuiești, ca să nu mai pomenesc de accesarea unor sume mari de bani pentru a face lucruri mărețe, într-o lume care răsplătește exact distrugerea acelor lucruri pe care doriți să le creați?

Din fericire, în zilele noastre există oameni care vă vor da bani să faceți lucruri care nu vor crea mai mulți bani. Aceștia sunt exact oamenii (sau organizațiile, sau guvernul) care urmăresc spiritul „investiției cinstitute“, descrise mai sus. Bineînțeles, trăind de pe urma donațiilor altora nu este o soluție dacă ei trebuie să muncească tot mai greu (la afacerea distrugerii) pentru a câștiga banii care vi-i dă vouă. Cu toate acestea, după cum am observat, umanitatea posedă vaste depozite de bogății în forme diferite, de exemplu să conserve și să restaureze capitalul natural, social, cultural și spiritual. Făcând acest lucru, nu se vor crea mai mulți bani; prin urmare oricine plătește, în cele din urmă oferă un dar.

Cu alte cuvinte, cheia „traifului cinstit“ este să trăim din daruri. Acestea pot veni în forme ingenioase. De exemplu, să spunem că vindeți produse la prețuri corecte. Când cineva cumpără, la fiecare produs cumpărat multiplică costul unui produs funcțional echivalent, prelucrat într-o fabrică cu condiții de lucru umilitoare; diferența de cost este, în fond, un dar. (3) Nu au fost nevoiți să plătească atât de mult. Același lucru este valabil și dacă slujba Dvs. este să instalați boilere solare, sau să construiți adăposturi pentru cei fără casă. Multe slujbe de servicii sociale tradiționale, cum ar fi asistenții sociali, profesorii și așa mai departe, iau parte la energia darului atâta timp cât ele nu contribuie la cea mai eficientă operație a mașinării devoratoare a pământului – de exemplu, instruind copiii să fie producători eficienți și consumatori fără minte. Sursa banilor poate fi un cumpărător, o fundație, sau chiar guvernul. Ceea ce face dintr-un lucru un dar este motivul – faptul că nu țintește să obțină cel mai mic preț, sau să genereze și mai mulți bani în schimb. Slujba tradițională înseamnă contrariul: îți plătesc un salariu și profit de pe urma productivității tale (a bunurilor și serviciilor vandabile), care îți depășește salariul. Slujba tradițională ajută la conversia lumii în bani.

Într-un mod subtil, orice acțiune care duce la micșorarea domeniului banilor, duce la daruri. Dacă oferiți cursuri de recalificare, pregătiți tămăduitori holistici sau predați permacultura, în cele din urmă reduceți domeniul bunurilor și serviciilor. Urmărind banii pe care îi primiți în urma acestor acțiuni până la originile lor, undeva la capătul celălalt al firului, cineva a făcut o „investiție proastă“, violând principiile care guvernează crearea banilor în zilele noastre: „Banii se duc la cei care îi vor înmulți și mai mult“. Nu e un accident faptul că sunt puțini bani care se fac din inversarea conversiei vieții și a lumii în bani.

Dacă vreți să rezumați acest lucru la esență, ați putea spune că traiul cinstit se bazează pe două principii. El folosește timpul, energia și alte daruri ale Dvs., în folosul a ceva care amplifică, conservă sau restaurează un aspect al bogăției comune, iar banii (sau alt dar returnat) care vin în schimb nu implică rănirea naturii și a oamenilor. Sau, ca să simplific, alte ființe beneficiază de daruri, fără a li se provoca vreun rău. Oricum, eu nu trăiesc după principii; și nici nu o recomand. Ar trebui să încerc să calculez costurile și beneficiile relative rezultate din tipărirea acestei cărți? Pe de o parte, folosește celuloză din copaci; pe de altă parte, s-ar putea să inspire oamenii să creeze un sistem sustenabil pentru pământ. Oamenii sunt adepții interpretării alegerilor lor într-un mod care să se alinieze cu principiile lor; dacă discrepanța este prea mare, își modifică principiile și pretind că le-au avut tot timpul.

Prin urmare, când este vorba de un trai cinstit, am încredere în ceea ce simt că e bine și drept. Ați putea întreba – dar dacă simți că e bine și drept să vinzi pastă de dinți, sau să lucrezi pentru un fond de investiții, sau să concepi arme nucleare? Aș spune, atunci fă-o. În primul rând, pentru că, pe măsură ce conștiința Dvs. despre lume se dezvoltă, o asemenea muncă probabil nu vi s-ar mai părea bună și cinstită. În al doilea rând, deoarece vă veți condiționa să vă încredeți în acel sentiment, acesta va continua să vă ghideze când va veni vremea să renunțați la acea slujbă și să faceți ceva curajos. În al treilea rând,

pentru că a ne refuza propriile dorințe interioare de dragul principiilor face parte din povestea Ascensiunii, a stăpânirii naturii. Ideea că dorințele noastre sunt ceva rău, că trebuie să le cucerim de dragul a ceva superior, este reflectarea ei interioară. Este aceeași mentalitate care ne înfrânează de la generozitate, pentru că ne punem problema că s-ar putea să nu ne-o permitem. Încrederea în sine, pentru care pledez, este inseparabilă de premisa de bază a acestei cărți, expusă în capitolul 1: ne naștem în recunoștință, ne naștem în nevoia și dorința de a dăruia.

Cu alte cuvinte, aveți încredere că nu este dorința voastră adevărată să vă supuneți conversiei lumii în bani. Aveți încredere că doriți să faceți lucruri frumoase în viața voastră.

Astfel, eu propun ca, pentru un trai cinstit, să ne orientăm înspre nevoia și dorința noastră de a da. Propun să privim lumea prin prisma întrebărilor: „Ce prilej de a dăruia am?” și „Cum aș putea să îmi dăruiesc mai bine darurile?”. Țineți minte această intenție și oportunități neașteptate se vor ivi. Numai decît, orice situație în care nu vă oferiți darurile vieții spre ceea ce a fost bun pentru Dvs. devine intolerabilă.

Este în regulă dacă „ceea ce pare bine și corect“ abia vă hrănește familia. Cheia este în atitudinea de a servi. Dacă încercați să vă culpabilizați pentru un trai cinstit, cel mai probabil vă veți alege cu o imitație a lui. Multe organizații nonguvernamentale (ONG-uri) nu sunt decît imense proiecte ale vanității, moduri elaborate de a îngădui oamenilor să se aprobe pe sine. Toate acestea sunt egoism. Scopul unui trai cinstit nu este să puteți să aveți o imagine de sine pozitivă. La oamenii care o fac din acest motiv este chiar evident faptul că o fac din defensivă, dintr-o falsă evlavie și autojustificare. Scopul traiului cinstit este să vă folosiți energiile pentru a face ceva ce iubiți. Conceptul ar trebui să fie resimțit ca eliberator, nu ca o încărcătură morală, nu ca un alt lucru pe care trebuie să îl faceți corect, pentru a fi bun.

Pentru a pătrunde mai adânc în traiul cinstit, fiți servitori în fiecare zi. Aveți încredere în dorința voastră de a dăruia, amintiți-vă ce bine vă face să vă simțiți și fiți deschiși la ocaziile de a dăruia, mai ales când ele sunt chiar la limita curajului Dvs. Iar dacă sunt dincolo de limitele curajului Dvs., nu provocați singuri suferință. Fricile care vă blochează dorința de a dăruia nu sunt un inamic. Ele formează un cocon de siguranță. Când creștem, fricile care au fost cândva protective, devin limitative; devenim nerăbdători cu ele și căutăm să scăpăm de ele. Această nerăbdare aduce un nou avânt de curaj. Astăzi, acest proces de creștere are loc cu întreaga omenire. Planul Ascensiunii care ne se părea cândva bun și cinstit – forțarea frontierelor științei, cucerirea universului, triumful asupra naturii – nu mai pare corect, pe măsură ce consecințele acelei ambiții au devenit dureros de greu de ignorat. Am intrat într-un moment de criză, în mod colectiv, în care ceea ce este vechi este intolerabil, iar ceea ce este nou nu s-a manifestat încă (nu ca o viziune comună, cu toate că s-a manifestat pentru mulți indivizi).

Așadar, când este vorba de traiul cinstit sau de investiția cinstită, haideți să fim blânzi. Pentru noi înșine și pentru alții, haideți să ne încredem în dorința naturală de a dăruia și să ne încredem în procesul natural de creștere, care ne propulsează în acea

direcție. În loc să ne culpabilizăm pe noi și pe ceilalți înspre el (întărindu-ne prefăcuta noastră evlavie), putem oferi ocazii și încurajări de a dăruia și putem fi generoși cu aprecierile și celebrarea darurilor celorlalți. Putem să îi vedem pe ceilalți nu ca fiind oameni egoiști, lacomi, ignoranți sau leneși, care „nu se prind“, ci mai degrabă ca pe ființe divine care doresc să dăruiască lumii; putem vedea acest lucru și ni-l putem confirma, și accepta atât de trainic, încât cunoașterea noastră să servească drept o invitație pentru noi și pentru ceilalți de a păși în acel adevăr.

Note

(1) Vezi, de exemplu: Pakenham, Thomas. *The Scramble for Africa*, Londra. Abacus. pag. 497-98

(2) Un mic avertisment: în teorie, dacă rata dobânzii nu ar fi mai mare decât prima de risc, atunci nu ar fi nevoie de creștere economică și de monetizarea bunurilor comune. Totuși, componentele relevante ale adevăratei rate a dobânzii sunt prima de lichiditate și valoarea inflației, determinate de cerere, ofertă și de politicile monetare guvernamentale. Acestea reprezintă profitul din simpla deținere a banilor, care este lipsit de temeii, date fiind argumentele din capitolele 4 și 5.

(3) Sunt conștient că acest „comerț legal“ a devenit, în multe cazuri, un brand care acoperă obișnuita exploatare a muncii și transformarea în marfă a culturii, însă principiile tot se aplică.

CAPITOLUL 21

A MUNCI ÎNTRU DAR

„Cât de stranie este situația noastră pe pământ! Fiecare dintre noi vine aici pentru o vizită scurtă, fără să cunoască motivul, chiar dacă pare uneori că a venit cu un scop divin. Cu toate acestea, în viața cea de toate zilele există un lucru pe care îl știm cu siguranță: acela că suntem aici pentru binele celorlalți.“ – Albert Einstein

Încrederea în recunoștință

Întrebarea revine iar și iar: cum am putea, în economia monetară de astăzi, deopotrivă, să trăim și să ne împărțim darurile cu semenii? Unii dintre cei care-și pun această întrebare sunt artiști, vindecători sau activiști care caută cu disperare să găsească o modalitate de a „fi plătiți“ pentru ceea ce fac. Alții au o afacere sau o profesie de succes, dar au început să simtă că ceva este în neregulă cu modul în care sunt valorizați pentru serviciile lor.

Într-adevăr, a percepe un comision în schimbul unei activități, sau chiar a unor bunuri materiale, încalcă spiritul Darului. Când vom fi trecut la mentalitatea dăruirii, vom trata creațiile noastre drept daruri către alte persoane, sau către lume. Ar fi împotriva spiritului dăruirii să atașăm a priori unui dar, un alt dar de schimb, pentru că atunci gestul nu ar mai fi unul de dăruire, ci mai degrabă, un troc sau o vânzare. În plus, mulți oameni, în special artiști, vindecători și muzicieni, își văd propria muncă drept sacră, inspirată de o sursă divină și care poartă o valoare infinită. A-i atribui un preț, ar însemna devalorizare, sacrilegiu. Însă, cu siguranță, și artistul merită să fie recompensat pentru munca sa, nu-i așa?

Ideea din spatele cuvântului „recompensă“ este că, prin munca Dvs., ați făcut un sacrificiu de timp. Ați petrecut muncind acel timp pe care, în schimb, l-ați fi putut petrece pentru altceva ce v-ar fi plăcut să faceți. Un alt context în care folosim cuvântul „recompensă“ este, de exemplu, în procese, atunci când cineva solicită despăgubiri pentru un prejudiciu, pentru durere și suferință.

Într-o economie care merită atributul de „sacră“, munca nu va mai fi un prejudiciu adus timpului sau vieții, ea nu va mai fi o chestiune de durere și suferință. O economie sacră recunoaște faptul că ființele umane își doresc să muncească: doresc să își consume

energia vieții în exprimarea darurilor lor. În această abordare nu este loc pentru „recompensă”. Munca reprezintă o bucurie, un motiv de recunoștință. În cel mai bun sens al său, se ridică deasupra oricărui preț. N-ar fi atunci o blasfemie să vorbim, de pildă, despre recompensarea lui Michelangelo pentru că a pictat Capela Sixtină, sau a lui Mozart pentru că a compus *Requiemul*? Nicio cantitate finită de bani nu este suficientă în echivalarea divinului. Pentru operele desăvârșite, singurul mijloc adecvat de a le oferi este acela de a le transmite mai departe. Chiar dacă în acest moment, puțini dintre noi au acces la geniul unui Mozart, suntem cu toții capabili de a crea lucruri sacre. Suntem cu toții capabili de a ne canaliza abilitățile spre ceva mai înalt decât noi înșine. Ceva ia formă prin noi, folosindu-ne ca instrument de manifestare a sa pe pământ. Puteți aprecia acum cât de neadecvat este conceptul de „recompensă” pentru acest tip de activitate? Puteți simți dezonoarea provocată de vânzarea unei creații sacre? Indiferent de preț, v-ați vândut ieftin și ați vândut ieftin și sursa de la care ați primit darul. Îmi place să spun așa: „Unele lucruri sunt prea valoroase pentru a fi vândute. Ele pot fi doar transmise mai departe”.

Întrebările se ivesc imediat în mintea celui care citește. În pofida celor spuse, este posibil să cădeți din nou pe gânduri: „dar, oare, nu se cade ca un artist să fie recompensat pentru munca lui?”. Cât de departe merge această intuiție a separării! Așadar, să reformulez: „Nu merită, oare, cel care oferă daruri de valoare să primească, în schimb, daruri de valoare?”. Răspunsul, în măsura în care paradigma lui „merită” are ceva semnificație, este afirmativ. Într-o economie sacră, acest lucru se va întâmpla prin intermediul mecanismului recunoștinței, mai degrabă decât prin cel al constrângerii. Atitudinea vânzătorului spune: „Eu vă voi oferi acest dar, însă numai dacă mă plătiți pentru asta, numai dacă îmi dați în schimb atât cât cred eu că merită” (cu toate acestea, indiferent de preț, vânzătorul se va simți întotdeauna nedreptățit). În antiteză, atitudinea celui care oferă spune: „Eu vă voi oferi acest dar și am încredere că îmi veți da, în schimb, atât cât credeți că este corect.” Dacă oferiți un dar de valoare și nu primiți în schimb recunoștință, atunci, probabil, este un semn că l-ați oferit unei persoane greșite. Spiritul Darului răspunde nevoilor. Generarea recunoștinței nu este scopul dăruirii, ci este un semn, un indicator că darul a fost oferit bine, că a îndeplinit o necesitate. Acesta este un alt motiv pentru care nu sunt de acord cu anumite învățăminte spirituale care spun că o persoană cu adevărat generoasă nu va dori să primească ceva în schimb, nici măcar recunoștință.

Acum, haideți să punem învățămintele în practică. După ce m-am luptat ceva timp cu această problemă, am realizat că, dacă mă simt rău atunci când percep bani pentru munca mea, mă simt totuși bine să accept bani de la oameni recunoscători pentru darul primit. Gradul de recunoștință este unic pentru fiecare persoană în parte. Nu pot ști dinainte cât de valoroasă va fi această carte pentru Dvs., nici chiar Dvs. nu puteți ști asta dinainte. Este motivul pentru care există o contradicție între spiritul dăruirii și recompensarea a ceva necunoscut, în avans. Lewis Hyde ilustrează cel mai profund această idee:

„Poate fi mai clar acum de ce am spus că a percepe un comision pentru o prestație tinde să reducă forța recunoștinței. Ideea este că rezultatul unei tranzacții, în sens general,

nu poate fi stabilit aprioric. Nu putem estima roadele muncii noastre, nu putem ști nici măcar dacă o vom duce într-adevăr la capăt. Recunoștința presupune o datorie neplătită și vom fi motivați să continuăm doar atâta timp cât datoria este conștientizată. Dacă ne-am opri din a ne simți îndatorați, am renunța pe bună dreptate. Prin urmare, faptul de a vinde un dar transformator falsifică relația; înseamnă că a fost oferit un dar de schimb, chiar dacă, de fapt, aceasta nu se poate întâmpla până când transformarea nu s-a încheiat. Un comision plătit în avans diminuează greutatea darului și depotențiază mobilul schimbării. Prin urmare, terapiile și sistemele spirituale oferite prin intermediul pieței vor tinde să atragă energia necesară conversiei de la o aversiune către durere, mai degrabă decât de la o atracție către o stare superioară.“ (1)

În consecință, am întreprins demersurile posibile a-mi dirija munca în armonie cu spiritul dăruirii. De exemplu, fac pe cât posibil ca scrierile mele, înregistrările mele audio și video să fie disponibile on-line, fără nicio taxă și îi invit pe cititori să-mi ofere în schimb un dar care reflectă gradul lor de recunoștință. Acest dar nu trebuie să ajungă la mine. În cazul în care recunoștința pentru disponibilitatea operei mele este, de exemplu, față de univers, probabil, un mod mai potrivit de a dăruii este acela de a „plăti mai departe“.

Utilizez un model similar pentru vorbitul în public. Când sunt întrebat despre comisionul meu de orator, spun că nu percep un comision anume. Solicit, de obicei, să-mi fie acoperite cheltuielile cu deplasarea; dincolo de asta, spun ceva de genul: „Cât vă convine. Nu-mi dați nimic sau dați-mi orice sumă care vă conferă un sentiment de transparență, de justete și de echitate, o sumă care reflectă recunoștința Dvs. pentru venirea mea aici, de a fi cu Dvs.“ Aceasta nu este o formulă, este un spirit care se adaptează la fiecare situație unică în parte. Dacă ei au deja stabilit un onorariu standard pentru oratori, nu voi insista să facă o excepție special pentru mine. Mai mult decât atât, uneori, oferta emisă inițial îmi comunică cât de mult își doresc ceea ce am eu să le ofer. Vreau să-mi ofer darurile acolo unde ele sunt dorite, iar banii reprezintă una dintre multele căi de a comunica această dorință.

Este important să nu transformați „a trăi în dăruire“ într-o adorație oarbă, sau într-un standard de virtute. Nu o faceți în scopul de a fi mai buni. Faceți-o pentru a vă simți mai bine. Dacă sunteți voioși (cum sunt eu) în fața unui cec gras, este în ordine! Noi, oamenii, suntem încântați să primim daruri de valoare. Chiar dacă vă simțiți avari (din nou, așa cum mă simt și eu uneori), indignați și lacomi, pur și simplu luați act de acest fapt. Drumul înapoi către spiritul dăruirii este unul lung, căci ne-am îndepărtat prea mult de el. Mă văd ca pe unul dintre mulții exploratori ai unui nou (și vechi) teritoriu, învățând din descoperirile altora și, deopotrivă, din propriile mele greșeli.

Când văd că se bate în retragere, solicit plată pentru cazare, masă, alte cheltuieli din buzunar și provoc daruri. (2) Mi-a luat ceva timp să conștientizez unde „funcționează“ efectiv acest model. Dacă le-o iau în nume de rău celor care nu-mi oferă nimic în schimb, dacă intenționez ca, grație unor principii solemne, să constrâng sau să manipulez oamenii pentru a mă recompensa mai mult decât le dictează recunoștința autentică, sau dacă le trezesc oamenilor „vinovăția“ făcându-i să cedeze în mod subtil, prin apelul la greutatea,

sacrificiul sau dreptul meu în virtutea sărăciei, atunci nu aş trăi deloc în spiritul dăruirii. Aş trăi, în schimb, într-o subtilă mentalitate a insuficienţei sau a cerşetoriei şi, reflectând acea stare, fluxul dăruirii secătuieste aproape instantaneu. Nu numai că oamenii se abţin de la a mai dărui, dar chiar propriul meu izvor de daruri se usucă.

Atâta timp cât intenţia dăruirii mele este autentică, afluenţa de daruri echivalează sau depăşeşte fluxul de ieşire. Uneori, mobilul darului restituit este misterios, urmat indirect sau neurmat de nimic din tot ce am dărui, dar într-un fel, atunci când el vine, poartă ceva din spiritul dăruirii originare. Uneori, doar o amprentă estompată de sincronizare şi simbol mai conectează darul oferit şi cel restituit. Mentea raţională spune că darul restituit nu are nimic de-a face cu cel oferit – „L-aş fi primit oricum“ – dar inima vede altfel.

Deoarece darul restituit soseşte tardiv, pe măsură ce păşim într-un mod de viaţă dedicat dăruirii, trăim pentru un timp în credinţă. Fără vreo asigurare a recompensei, vom afla dacă vorbim serios. Ego-ul se luptă şi se frământă în încercarea de a găsi un beneficiu garantat. Dacă nu pentru bani, poate reuşesc să fac cunoscută generozitatea mea ca să primesc laude. M-aş putea felicita în secret şi simţi superior acelora care trăiesc sentimentul dăruirii mai puţin decât mine. În experienţa mea, fiecare nou pas către spiritul dăruirii este înfricoşător. Cedarea darului trebuie să fie reală, altfel nu va exista nicio recompensă.

Afaceri în spiritul dăruirii

Acum, haideţi să aplicăm acest model în alte tipuri de afaceri. Există deja astăzi o serie de întreprinderi care aplică economia dăruirii în mod creativ. Eu nu susţin propriul meu model drept cel mai bun, sau unicul mod de a trăi în spiritul dăruirii. Suntem pionierii unui nou tip de economie şi urmează să depăşim unele teste şi erori ca să îl facem să funcţioneze aşa cum trebuie. Voi oferi câteva exemple de oameni care fac afaceri în conformitate cu una sau ambele dintre principiile cheie ale spiritului dăruirii, despre care am discutat:

- (1) destinatarul darului şi nu cel care dăruieşte determină „preţul“ (darului restituit),
- (2) darul restituit este ales doar după ce darul iniţial a fost primit, şi nu înainte.

În Berkeley – California, Clinica Karma tratează oameni cu ajutorul medicinei holistice, în spiritul dăruirii, pentru o perioadă de doi ani. După consultaţie sau tratament, clientul primeşte o „factură“ pe care scrie „consultaţia Dvs. este un dar generos de la cineva care a venit aici înaintea Dvs. Dacă doriţi să transmiteţi mai departe acest spirit, o puteţi face în modul cel mai convenabil pentru Dvs. Bani sau alte daruri pot fi lăsate în cutia de daruri a biroului Clinicii Karma sau prin poştă la ...“. În Ashland – Oregon, a luat fiinţă o altă clinică în spiritul dăruirii, intitulată The Gifting Tree. Există, fără îndoială, mult mai multe în întreaga ţară şi ele par a fi destul de sustenabile: Centrul de Donare Victoria a funcţionat exclusiv pe bază de donaţii din 1982 până în 1988 şi, conform fondatorului său, Will Wilkinson, se auto-susţinea integral, cu peste 300 de vizite pe lună.

Modelul dăruirii a fost aplicat și în restaurante. Restaurantul One World din Salt Lake City, deschis din 2003, cafeneaua „The SAME“ (So All May Eat)* din Denver, deschisă din 2008; Cafeneaua „A Better World“ din New Jersey, deschisă în 2009; restaurantul Karma Kitchen din Berkeley și multe altele, funcționează exclusiv pe bază de donație – și multe dintre ele serveau alimente ecologice.

Recent, ideea s-a implementat în masă atunci când lanțul național de restaurante Panera Bread a deschis un magazin de tip plătește-cât-vrei în St. Louis, Missouri. Meniul era exact la fel ca și în alte magazine ale sale, însă prețurile erau doar orientative. Patronii solicitau clientului să plătească atât cât se simțeau bine: anunțul de la cântar spunea: „luați tot ceea ce aveți nevoie, lăsați atât cât vi se pare echitabil“. Dacă acest experiment va funcționa, compania intenționează să extindă modelul și în alte locuri din întreaga țară. Mă întreb dacă își dau seama că ei sunt pionieri nu numai ai unui model de virtute civică, dar, de asemenea, ai unui model de afaceri pentru viitor.

Pe internet, desigur, prosperă o enormă economie a dăruirii. Versiuni din toate tipurile majore de aplicații software de mare productivitate sunt disponibile în mod gratuit. De exemplu, aplicațiile de birou Open Office, un efort de colaborare a sute de programatori voluntari, sunt disponibile fără nicio plată. Ezit să folosesc expresia „gratuit“ aici, pentru că aceste cuvinte implică respingerea a aproape oricărui dar de întoarcere. Organizația Open Office acceptă donații și îi încurajează pe cei care au descărcat software să contribuie în diverse moduri.

De asemenea, o mulțime de trupe își oferă muzica „gratuit“ on-line. Pionierii cei mai semnificativi ai modelului de afaceri în spiritul dăruirii pentru muzica înregistrată au fost Radiohead, care ofereau albumul In Rainbows, din 2007, în sistemul de tip plătește-cât-vrei. Deși aproape două treimi dintre aceia care l-au descărcat au ales să nu plătească nimic, sute de mii de oameni au ales să plătească câțiva dolari pentru el și mai multe milioane de exemplare au fost achiziționate de pe iTunes, sub formă de CD-uri, precum și prin alte canale. Criticii au revocat succesul ca pe o anomalie posibilă prin statutul iconic al formației, însă modelul de bază continuă să prolifereze în special în industria muzicală, întrucât canalele de distribuție tradiționale devin din ce în ce mai puțin practice pentru cele mai multe formații.

Surprinzător, există chiar și o firmă de avocatură care a implementat un element al sistemului de tip plătește-cât-vrei în activitatea sa. Grupul de avocatură Valorem, o firmă de reprezentare în procese cu sediul în Chicago, a adăugat o „linie de ajustare a valorii“ ca trăsătură distinctivă a facturilor sale. În partea de jos a facturii, deasupra unei casete goale cu „Total de plată“, există o casetă cu denumirea „ajustarea valorii“. Clientul scrie acolo o cifră pozitivă sau negativă și ajustează în concordanță valoarea finală. Sunt plin de admirație pentru această firmă, deși din punct de vedere juridic, acest demers este destul de necugetat. Cineva ar putea „ajusta“ valoarea facturii astfel încât să nu plătească nimic, iar firma nu ar avea, probabil, nici măcar posibilitatea unui recurs legal.

---

* So All May Eat – „astfel încât să putem mânca cu toții“ – TEI

Haideți să generalizăm acum aceste exemple într-un model de afaceri aplicabil la scară largă. Elementele fundamentale sunt destul de simple. Primul criteriu este acela de a percepe bani doar pentru a vă acoperi costurile directe. Acestea includ costurile marginale și costurile fixe repartizate, dar nu și costurile ascunse. Așadar, spre exemplu, dacă executați lucrări de instalații sanitare pentru cineva, veți taxa materialele (cu marjă zero), combustibilul pentru a ajunge la locul de montaj și, probabil, valoarea unei jumătăți de zile aferente plăților curente pentru capitalul investit în echipament (de exemplu, împrumutul unui camion, creditul de afaceri etc.). Veți transmite astfel clar destinatarului că timpul, munca și expertiza Dvs. sunt un dar. Factura ar putea avea costurile totale și apoi un rând gol intitulat „cadou“ și, dedesubt, rândul intitulat „total“.

O variantă a acestui sistem este de a urma modelul Valorem și de a afișa o taxă normală, care reflectă prețul de piață cu o linie intitulată „ajustarea valorii“ sau „ajustare de recunoștință“. Cei mai mulți oameni vor plăti, probabil, doar prețul de piață, dar le puteți explica faptul că îl pot ajusta, doar dacă sunt deosebit de mulțumiți, sau de nemulțumiți, de prestație.

O altă variantă este de a nu tarifa chiar nimic, dar de a evidenția elemente cum sunt „costul materialelor“, „costul repartizat al cheltuielilor de afaceri“, „orele de muncă“, „prețul de piață pentru această prestație“ și așa mai departe. În acest fel, destinatarul poate alege să nu plătească nimic, nici măcar pentru materiale, dar măcar a recepționat informația. Această informație, asemeni notificării oferite de Clinica Karma, reprezintă „povestea darului“ la care ne-am referit mai înainte. În mod tradițional, darurile au fost adesea însoțite de povești care au ajutat destinatarul să le aprecieze valoarea.

De fapt, modelul de afaceri în spiritul darului nu este chiar atât de departe de practica standard de afaceri, pe cât ați putea crede. Astăzi, o tactică de negociere uzuală este aceea de a spune: „Priviți, acestea sunt costurile mele; nu pot merge mai jos de-atât.“ (3) Nu ar fi chiar o schimbare uriașă de perspectivă să spuneți: „Acestea sunt costurile mele. Puteți să-mi plătiți mai mult în concordanță cu valoarea pe care considerați că ați primit-o“. Deseori, clientul are idee de prețul de piață real al bunurilor sau serviciilor pe care le oferiți și, dacă există vreo urmă de omenie sinceră în relația de afaceri, va plăti, probabil, o valoare destul de apropiată de acel preț. Atunci când el plătește o valoare peste prețul de bază, puteți interpreta că aceasta cuantifică valoarea recunoștinței sale. Când cineva este recunoscător pentru ceea ce i-ați dăruit, va dori să vă ofere mai mult. Când este nerecunoscător, veți ști că darul nu a fost primit în întregime și veți alege, probabil, să nu reveniți la acea persoană din nou.

Transpusă în relațiile de afaceri, teoria semnifică alegerea Dvs. de a nu mai avea afaceri cu cineva care plătește puțin sau deloc peste costuri și de a încheia afaceri, în mod preferențial, cu aceia care, folosind banii drept mărturie, comunică un grad înalt de recunoștință. Așa și trebuie să fie. Unii oameni au nevoie de darurile noastre mai mult decât alții. Dacă aveți pâine, veți dori să o oferiți unei persoane căreia îi este foame. Fațetele recunoștinței ne ajută să ne orientăm spre cea mai bună expresie a darurilor noastre. Așadar, la fel ca și astăzi, o companie va avea tendința de a încheia afaceri cu cei

care plătesc mai mulți bani (chiar dacă și exprimările nemonetare ale recunoștinței pot intra în calcul). Această abordare este diferită de tendința de a încheia afaceri cu cei care oferă cel mai bun preț. Cheia constă în această diferență. În armonie cu spiritul dăruirii, prețul nu este oferit înainte de vreme. Mai întâi este oferit darul, și numai după ce acesta este primit, se acordă darul restituit.

Nu pot să nu remarc o paralelă între această abordare și diferite jocuri – studii teoretice asupra altruismului și problemele reiterate despre dilema prizonierului. Căutați expresia „tit-for-tat”^{*} în Wikipedia pentru înțelegerea acestui subiect. În esență, în multe dintre situațiile unde există interacțiuni repetate între entități discrete, cu recompense diferite pentru cooperare și trădare, strategia optimă este mai întâi cea de cooperare, iar cea de răzbunare apare numai împotriva acelei persoane care nu a cooperat ultima dată. Un raționament similar mă face să cred că modelul de afaceri pe care l-am subliniat poate aduce, practic, un mai mare succes financiar pe termen lung în comparație cu modelul standard. (4)

Întrucât mentalitatea dăruirii este atât de străină pentru noi astăzi, a încheia afaceri în spiritul dăruirii necesită uneori un pic de educație. Am constatat că, dacă facem publicitate unui eveniment „gratuit”, oamenii îl tratează uneori cu neglijență, gândind că „nu trebuie să fie foarte valoros sau foarte important dacă nu se plătește nimic pentru el”. Vor veni cu întârziere, sau chiar nu vor veni deloc, sau vor veni cu așteptări inferioare. A plăti o taxă este un fel de ritual, care transmite un mesaj către inconștient că „acest lucru este ceva de valoare”, sau „eu fac într-adevăr asta”. Eu și mulți alții experimentăm încă pentru a găsi modalități mai bune de a invoca beneficiile contra-valorii, rămânând totuși fideli spiritului dăruirii. Suntem la începutul unei noi ere, așa că ne va lua puțină practică și experimentare ca să reușim.

Evident, la momentul scrierii acestei cărți, cele mai multe corporații și patronii unor afaceri nu sunt pregătiți pentru un model de afaceri în spiritul dăruirii. Este în ordine – puteți să le dați un mic impuls! Pur și simplu, puneți-l în aplicare unilateral, prin „furtul” produsele lor, de exemplu, prin descărcarea ilegală sau copierea materialului digital, cum ar fi melodii, filme, software și așa mai departe. Apoi, dacă vă simțiți recunoscători față de creatorii lor, trimiteți-le niște bani. Aș fi foarte fericit dacă ați face la fel pentru această carte. Va fi greu să o faceți în mod ilegal, deși, din moment ce nu pretind drepturile standard de autor (pariez că nu ați citit cu atenție pagina de copyright, cu toate că, de obicei, nu este scrisă acolo obișnuita flecăreală), iar conținutul este disponibil on-line fără plată. Cu toate acestea, dacă reușiți să „furați” această carte, voi fi bucuros să primesc o sumă de la Dvs., o sumă care vă reflectă recunoștința – spre deosebire de suma pe care eu sau editorul presupunem că reflectă valoarea sa pentru Dvs. Experiența fiecărei persoane de a citi este unică: pentru unii poate fi o pierdere de timp, altora le-ar putea aduce o schimbare în viață. N-ar fi absurd, atunci, să primim un dar echivalent, identic, de la toată lumea?

---

* ochi pentru ochi, dinte pentru dinte – TEI

Profesiile sacre

Modelul dăruirii se aplică în mod natural mai ales în cazul profesiilor în care valoarea livrată este ceva intangibil. Muzicieni, artiști, prostituate, vindecători, consilieri și profesori – toți oferă daruri care se devalorizează atunci când le atribuim un preț. Atunci când ceea ce oferim este sacru pentru noi, singurul mod echitabil de a-l oferi este prin dăruire. (5) Niciun preț nu poate fi suficient pentru a reflecta sacralitatea infinitului. Prin solicitarea unei taxe de orator, îmi depreciez darul. Dacă sunteți un membru al uneia dintre profesiile de mai sus, ați putea lua în considerare recomandarea de a experimenta modelul dăruirii ca afacere – dar amintiți-vă, dacă veți aplica acest model ca pe un mijloc mai inteligent de a „fi mai bine plătit“, modelul nu va funcționa. Oamenii pot detecta un dar mincinos, un dar care nu reprezintă un dar, ci ascunde o listă de câștiguri.

În toate profesiile de mai sus, valoarea imaterială se asociază unei valori materiale, prima – necuantificabilă, care dorește în mod firesc să rămână în domeniul dăruirii. Acest adevăr este valabil, de fapt, pentru orice profesie. Întotdeauna există ceva dincolo de cuantificabil, dincolo de produs și, astfel, dincolo de preț. Prin urmare, fiecare profesie are un potențial sacru. Luați în considerare exemplul agriculturii. Ce anume asociază alimentele la ceva tangibil, la sacru?

Ele sunt cultivate de cineva căruia îi pasă profund de calitățile lor nutritive și estetice. Sunt crescute într-un mod care îmbogățește ecosistemul, solul, apa și viața, în general. Producția și prelucrarea lor contribuie la sănătatea societății.

Cu alte cuvinte, hrana sacră este înglobată într-o rețea de relații naturale și sociale. Sunt cultivate dintr-o dragoste pentru oameni și pământ, care nu este o dragoste abstractă, ci una pentru aceste meleaguri și pentru acești oameni. Nu putem iubi anonim, motiv pentru care, probabil, am avut întotdeauna un sentiment oarecum rece față de acțiunile de caritate anonime, care nu creează legături. Cineva a cultivat hrana sacră pentru mine!

Când vom vedea munca noastră ca fiind sacră, vom căuta să o facem ireproșabil de dragul ei, mai degrabă decât „suficient de bună“ pentru ceva extern, cum ar fi piața, legislația privind construcțiile, sau un anumit rang. Un constructor care face o lucrare sacră va folosi materiale și metode care ar putea rămâne ascunse în ziduri, dincolo de puterea de observație a cuiva, dincolo de secole. Niciun beneficiu nu derivă rațional din asta, decât satisfacția lucrului bine făcut. La fel și proprietarul afacerii care plătește un salariu peste nivelul pieței, sau producătorul care depășește cu mult standardele de mediu. Ei nu au nicio așteptare rațională a beneficiului și, totuși, obțin un beneficiu, uneori în moduri total neașteptate. Beneficiile neașteptate se armonizează perfect cu spiritul darului: precum spunea Lewis Hyde, un cadou „dispare după colț“, „în taină“ și nu știm cum va călători înapoi spre noi.

Un alt mod de a vedea roadele neașteptate, care apar din neant, este că atunci când trăim în spiritul dăruirii, magia se întâmplă. Mentalitatea dăruirii este un fel de credință, un fel de predare și este o condiție prealabilă apariției miracolelor. Prin dăruire, devenim capabili să facem imposibilul.

Am întâlnit în Oregon un om care deținea o societate de administrare a imobilelor, specializată în centre de îngrijire a persoanelor în vârstă, cu venituri mici. „Aceasta“, spune el, „este o afacere imposibilă“. Subiect al mai multor factori de conflict, cum ar fi instituțiile medicale, companiile de asigurări, reglementările guvernamentale, sărăcia locatarilor și turbulențele financiare generale, industria lui era într-o stare de criză. În săptămâna în care l-am vizitat, doi dintre cei mai mari competitori îl sunaseră, implorându-l să preia centrele lor aflate pe pierderi. Cu toate acestea, cumva, acest om a construit o afacere profitabilă, în creștere, un loc de muncă care responsabilizează și un mediu de lucru uman, care reprezintă un model pentru industrie. Cum a reușit asta? „În fiecare zi“, spune el, „merg la birou să mă confrunt cu o grămadă de probleme imposibile. Nu-mi pot imagina niciun fel de a le rezolva. Așa că fac singurul lucru pe care îl pot face: mă adâncesc în muncă. Și apoi, ca prin minune, soluțiile se ivesc de nicăieri“.

Acela care este servitorul celorlalți este un artist. Pentru a considera munca un lucru sacru trebuie să i te închini și, astfel, să devii instrumentul ei. Mai exact și oarecum paradoxal, devenim instrumentul a ceea ce creăm. Fie că este o creație materială, umană sau socială, ne-am pus în slujba umilă a ceva preexistent, încă nemanifestat. De aceea, artistul își venerază creația. Am acest sentiment când citesc cu voce tare cartea „*Ascensiunea omenirii*“. „Aș fi putut să nu scriu aceste rânduri“. Acea carte reprezintă o entitate proprie, născută prin mine, dar nu mai este creația mea, cum nici părinții nu creează un copil și nici fermierul nu creează plantele de spanac. Ei transmit impulsul vieții, asigură un loc pentru ca acestea să crească, dar nu înțeleg, și nici nu trebuie să înțeleagă, detaliile cu privire la diferențierea celulelor. Am hrănit și eu creșterea cărții mele cu toate resursele disponibile și am născut-o cu greutatea teribilă, din pânțele ei în mintea mea, într-o formă fizică și sunt familiarizat cu fiecare nuanță a ei, dar am un sentimentul statornic că exista deja, că este dincolo de născocirea mea. Poate un părinte să își însușească, în mod legitim, realizările copilului său? Nu poate. Ar fi o formă de furt. Nici eu nu îmi voi însuși frumusețea creațiilor mele. Eu doar le sunt servitor.

Am evidențiat acest lucru pentru a arăta că aceeași logică pe care Sfinții Părinți creștini, Thomas Paine și Henry George au aplicat-o terenului, se aplică și pentru roadele muncii umane. Ele există dincolo de noi înșine – suntem valeți aflați în slujba lor, la fel cum suntem valeți ai terenului și nu proprietarii lui. Precum ne-au fost date, tot astfel trebuie să le dăm mai departe. De aceea, ne este dat să încheiem afaceri în spiritul dăruirii. Ne face să ne simțim bine și onest, pentru că ne aliniază cu adevărul. Ne deschide un torent al belșugului dincolo de limitele ființei noastre. La fel este și cu originea oricărei idei sau invenții mari: „Pur și simplu mi-a venit“. Cum am putea atunci presupune că ne aparțin? Le putem doar transmite mai departe și, astfel, să păstrăm deschis canalul prin care vom continua să primim darurile sacre, sub diverse forme, de la alți oameni și nimic mai mult.

Ca un stimulent care face trecerea la modelul de afaceri în spiritul dăruirii, remarcăți că pentru multe dintre profesiile sacre, vechiul model nu mai funcționează. Aici, în micul oraș Harrisburg din Pennsylvania, care nu este chiar cel mai progresist loc de pe pământ –

există, cu toate acestea, sute de practicieni care promovează medicina holistă, medicina complementară și medicina alternativă în publicația locală Holistic Health. Sute. Și probabil, cel puțin jumătate dintre ei, prin intrarea în programul de studiu al plantelor, de terapie yoga, de naturopatie sau hipnoterapie, de vindecare angelică, vindecare prin cristale, terapia polarității, Reiki, terapia cranio-sacrală, nutriția holistică, terapia prin masaj, sau alte programe, își imaginează cariera viitoare într-un birou, sau în centru de sănătate holistică, consultând „clienți“ în „ședințe“ a 85\$, sau 120\$, fiecare. Este imposibil să reușească cu toții și, evident, doar o parte dintre ei își vor realiza acest vis. Cu toate acestea, școlile și programele de formare continuă să scoată noi medici. Mai devreme sau mai târziu, mulți dintre ei vor trebui să renunțe la modelul clienți-și-ședințe și să se îndrepte spre a-și oferi abilitățile drept dar. (6)

Ceea ce se întâmplă acestor profesii începe să se generalizeze. Putem să o atribuim supra-capacității, creșterii datoriei, „căderii marjei de profit a investiției“, sau unui alt factor economic, dar de fapt, modelul vechi de obținere a profitului a intrat în criză. Asemeni practicienilor holiști pe care i-am descris, nu vom avea în curând o altă alternativă la nivel colectiv, decât să adoptăm un model diferit în masă.

În vechea economie, oamenii s-au dedicat muncii și carierei în scopul de a-și duce traiul. Din punctul de vedere al supraviețuirii, nimic nu este prea sacru ca să nu poată fi vândut, luând bani în schimb. Dacă munciți pentru a supraviețui, cum ar fi într-o mină de plumb din China, atunci probabil că nu vă veți simți prost să negociați și să cereți cel mai bun preț posibil pentru munca Dvs. O altă percepție asupra acestui lucru ar fi că propria Dvs. supraviețuire și a celor dragi este un efort sacru în sine.

Aș vrea să dau o notă de blândețe și de realism acestei discuții. Vă rog să nu credeți că susțin vreun standard sfânt de altruism, sau de sacrificiu de sine. Dvs. nu câștigați recompense cerești dacă acceptați o reducere de salariu. În cazul în care preocuparea Dvs. principală curentă este una de supraviețuire, sau de securitate, „munca“ Dvs. nu va fi, probabil, o cale de exprimare a spiritului dăruirii. Vă veți percepe munca doar ca pe un „loc de muncă“ – ceva ce faceți în primul rând pentru bani, din care v-ați da demisia, sau l-ați schimba radical, dacă nu ați avea o presiune financiară. Și chiar dacă ați avea sentimentul că sunteți jefuit, că cineva vă plătește să trăiți nu propria viață, ci viața unui sclav obligat să lucreze, sau să moară – aceasta nu înseamnă că „ar trebui“ să vă depășiți temerile, să renunțați la slujba Dvs. și să aveți încrederea că vă veți descurca, totuși, cumva. A trăi în spiritul dăruirii nu reprezintă un lucru distinct, pe care ar trebui să-l faceți pentru a deveni o persoană mai bună. Frica nu este un nou dușman în războiul nostru continuu împotriva sinelui, succesul vechilor gnomi ai păcatului și egoismului. Economia sacră este parte a unei revoluții mai extinse a ființei umane: pe plan intern, ea reprezintă sfârșitul războiului împotriva sinelui, pe plan extern, ea reprezintă sfârșitul războiului împotriva naturii. Aceasta este dimensiunea economică a unei noi epoci, Epoca Reuniunii.

Dacă sunteți în continuare sclav la locul de muncă, muncind pentru bani, făcându-vă treaba „destul de bine“, mai degrabă decât „atât de frumos, pe cât sunt eu capabil“, vă

îndemn să vă părăsiți locul de muncă atunci, și numai atunci, când sunteți pregătiți. Poate că, de acum înainte, vă veți privi munca ca pe un cadou personal, oferindu-vă sentimentul de securitate pentru atâta timp cât este necesar pentru ca sentimentul să devină o a doua natură. Nu frica este inamicul, indiferent de ce spun atât de mulți profesori spirituali. „Opusul dragostei“, spune unul. „Bucurie încremenită“, spune altul. De fapt, frica este gardianul care ne ține într-un loc sigur în care să creștem; am putea chiar spune că frica este un dar. În cele din urmă, pe măsură ce creștem, temerile care ne-au servit cândva pentru protecție devin limitative și dorim să ne naștem. Nașterea este inevitabilă. Aveți acum încredere în Dvs. și veți continua să aveți încredere atunci când dorința Dvs. vă va determina să depășiți vechile temeri și să intrați într-un domeniu mai larg, mai luminos. Când momentul nașterii va sosi, nu veți putea să vă opriți.

Încheierea luptei pentru a fi mai bun înseamnă, de asemenea, că dăruirea nu implică sentimentul de sacrificiu, sau de devotament. Dăruim pentru că vrem, nu pentru că trebuie. Recunoștința, confirmarea că cineva a primit și dorește să ofere ceva la rândul său, reprezintă o stare a noastră, implicit înăscută. Cum ar putea să nu fie, când viața, respirația și lumea sunt daruri? Când însuși fructul muncii noastre este dincolo de imaginația noastră? A trăi în spiritul dăruirii înseamnă a fi în comuniune cu adevărata noastră natură.

Dacă pășiți în mentalitatea dăruirii, lăsați sentimentele să vă ghideze. Lăsați dăruirea să răsară din recunoștință, și nu din dorința de a vă ridica la un standard al virtuții. Poate că primii pași vor fi mici: adăugând puțin mai mult, făcând mici favoruri, fără vreo listă de recompense în schimb. Poate că, dacă aveți o afacere, veți converti o mică parte din ea într-un model al dăruirii. Indiferent de pașii pe care îi faceți, să conștientizați că vă pregătiți pentru economia viitorului.

Note

(1) Hyde, Lewis. *The Gift: Imagination and the Erotic Life of Property*, New York: Vintage Books (2007), p. 66.

(2) De ce mai solicit acoperirea cheltuielilor? Este pentru că privesc evenimentele ca pe niște creații comune. Fiecare dintre noi contribuie cu ceva pentru a permite evenimentelor să se întâmple. Acest lucru nu este în domeniul recunoștinței, este în domeniul creației comune, o acumulare de resurse pentru realizarea unei intenții.

(3) Desigur, costurile reale sunt de obicei mai mici decât ar spune cineva și pot include alți factori, cum ar fi costurile fixe aferente echipamentelor inactive și costurile cu angajații, în cazul în care nu se încheie un acord.

(4) Aceste principii se aplică numai în cazul în care relațiile de afaceri se desfășoară în comunitate. În cazurile în care toate interacțiunile reprezintă tranzacții unice cu persoane străine, modelul dăruirii este mai puțin posibil. În culturile antice, acest mod era adevărat, în general; când a apărut trocul, el avea loc între persoane străine. Cu toate acestea, am descoperit că majoritatea oamenilor onorează spiritul dăruirii, chiar și atunci

când este vorba despre o tranzacție unică. Ne dăm seama, oare, că suntem într-adevăr parte a unei comunități atotcuprinzătoare și că darurile noastre, chiar și cele anonime, se întâmplă în scopul confirmării ei?

(5) În mod semnificativ, unele dintre aceste profesii au operat în mod tradițional la granița dintre plată și cadou. Artiștii și muzicienii primeau sprijin din partea unui patron, care le dădea, de fapt, bani pentru a putea să lucreze. Acest lucru a permis unor oameni ca Mozart să supraviețuiască în vremurile precedente apariției drepturilor de autor. Prostituatele de elită au lucrat mult timp după un model similar, în care primeau daruri de la clienții regulați.

(6) Aceasta este tendința spre universalizarea medicinei, drumul vindecării de la ecomonia banilor, înapoi la bunurile comune sociale.

CAPITOLUL 22

COMUNITATEA ȘI NECUANTIFICABILUL

„Economia este extrem de utilă ca formă de angajare a economiștilor.“ – John Kenneth Galbraith

Anterior, în această carte am descris deconectarea și solitudinea unei societăți în care aproape tot capitalul social și aproape toate relațiile au fost transformate în prestații plătite; în care străini de departe îndeplinesc aproape toate nevoile noastre materiale; în care putem întotdeauna „plăti pe altcineva să facă ceva anume“; în care cunoașterea nespusă, de care nu avem nevoie, străbate întâlnirile noastre sociale, făcându-le vide și dispensabile. Acesta este punctul culminant al civilizației, punctul final al secolelor de creștere a prosperității: oameni singuri locuind în cutii, trăind într-o lume de străini, dependenți de bani, înrobiți de datorii – și incinerând capitalul natural și social al planetei, pentru a putea rămâne așa. Nu avem o comunitate deoarece comunitatea este întrețesută din daruri. Cum putem crea o comunitate, când plătim pentru tot ceea ce ne trebuie?

Comunitatea nu este un supliment pentru alte nevoi ale noastre, nici un ingredient separat în compoziția fericirii, alături de hrană, adăpost, muzică, atingere, stimulare intelectuală, sau alte forme de hrană fizică și spirituală. Comunitatea apare din fuziunea acestor nevoi. Nu este posibilă o comunitate într-un grup de oameni care nu au nevoie unii de ceilalți. Prin urmare, orice viață care încearcă să fie independentă de ceilalți pentru a-și satisface nevoile individuale, este o viață fără comunitate.

Darurile care țes comunitatea nu pot fi lipsite de profunzime; ele trebuie să satisfacă nevoi reale. Doar atunci atrag recunoștință și creează obligații care leagă oamenii împreună. Astăzi, dificultatea de a crea o comunitate constă în faptul că, atunci când oamenii își satisfac toate nevoile prin bani, nu mai rămâne nimic de dăruit. Dacă oferiți cuiva un produs care există undeva de vânzare, fie îi oferiți bani (prin economisirea cheltuielilor pe care le-ar avea dacă și-ar cumpăra el însuși acel produs), fie îi oferiți ceva de care nu are nevoie (altfel și l-ar fi cumpărat deja). Niciuna dintre variante nu este suficientă pentru a crea comunitatea decât dacă, în primul rând, beneficiarul are nevoie, de fapt, de bani. De aceea, oamenii săraci dezvoltă comunități mai puternice decât oamenii bogați. Ei au mai multe nevoi

nesatisfăcute. Aceasta a fost una dintre cele mai importante învățăminte ale perioadei mele de sărăcie, care a urmat publicării cărții „*Ascensiunea omenirii*“. Din necesitate, am învățat să primesc fără teama de a-mi asuma obligații. Ajutorul primit a retrezit în mine recunoștința originală a copilăriei, înțelegerea faptului că supraviețuirea și existența mea sunt extrem de dependente de rețeaua de daruri care mă înconjoară. Ajutorul primit m-a însuflețit să devin mai generos, după ce am experimentat și am supraviețuit ticăloșiei falimentului, după ce mi-am pierdut apartamentul și am dormit împreună cu copiii mei în sufrageriile altor oameni și am învățat că este în ordine să primești un astfel de ajutor. Poate unul dintre beneficiile vremurilor marcate de greutate economice, care atentează asupra iluziei normalității noastre, este că va trezi în tot mai mulți oameni această recunoștință primară, născută din necesitatea de a primi daruri în absența unei plăți. La fel ca în copilărie, perioadele de neputință ne reconectează la principiul dăruirii. Alți oameni pe care îi cunosc au avut experiențe similare atunci când o boală severă i-a făcut neputincioși.

Atunci când am realizat că dizolvarea comunității vine din monetizarea funcțiilor care au făcut odată parte din rețeaua dăruirii, nu am putut vedea, la început, nicio altă cale de a recupera comunitatea decât prin abandonarea economiei banilor și, prin extensie, prin abandonarea sistemului economic și industrial al producției în masă. Nu am putut vedea nicio altă cale de a restabili comunitatea decât să reîncep să fac lucrurile „la categoria grea“: aceea de a face lucrurile fără mașini. Dacă comunitatea moare atunci când străinii fac toate lucrurile de care avem nevoie, pentru a o resuscita – așa gândeam eu – trebuie să ne întoarcem la producția locală și, în mod necesar, la producția prin tehnologii mai reduse – producție care nu necesită o diviziune globală a muncii.

Ar fi stupid, totuși, să renunțăm la lucrurile pe care le avem astăzi din simplul motiv de a avea comunitate. Ar fi inutil, de asemenea, întrucât vom fi dezamăgiți, de la un anumit nivel. Nevoile satisfăcute nu ar fi nevoi reale, ele ar fi artificiale. Este o iluzie să afirmi „am putea tăia aceste panouri într-o oră la o masă de debitat, dar haideți să folosim, în schimb, un fierăstrău de două persoane, care ne va lua două zile, pentru că ne va face mai interdependenți“*. Dependența artificială nu reprezintă soluția pentru separația

---

* Pentru o altă opinie, vezi expunerea tâmplarului Jan Stürmann, – Reflecții despre uneltele manuale, în I. Evans, M. G. Smith, L. Smiley – Casa la înde-Mână, în traducerea TEI, p. 173: „Fără îndoială, sculele electrice fac întrucâtva munca mai ușoară. Ruperea unui centimetru dintr-o grindă de 10 x 10 cu un fierăstrău de masă durează mult mai puțin timp, decât folosirea unui instrument de mână. Dar, am observat în corpul meu o diferență ciudată în zilele când am folosit instrumente de mână, comparativ cu zilele petrecute manevrând scule electrice. Pot să lucrez mult mai mult concentrat, cu plăcere și grație, folosind instrumentele de mână: la sfârșitul unei zile lungi de nouă sau zece ore, poate sunt obosit, dar nu epuizat, pe când după cinci sau șase ore în fața mainii, mă simt frânt; deși cheltuiesc mai puține calorii, toată vitalitatea a fost stoarsă din mine. De ce? Puterea de a face rău a acestor scule mă sleiește. Corpul meu – înfricoșat, tensionat – în alertă maximă, transformă flexibilitatea subtilă în mușchi rigizi și tensionați. Reflexele încetinesc, mintea ezită, apar greșeli, curge sângele. Cu un corp tensionat, șansele de dureri de spate sau luxații sunt mult mai mari decât cu un corp care se bucură, toată ziua, de un aerobic gentil și de stretching prin folosirea instrumentelor de mână. Poate de acolo am vitalitatea în plus. Când celulele îmi sunt umplute regulat de oxigen proaspăt și de substanțe nutritive, purtate de sânge, corpul meu îmi oferă mai multă vitalitate. Apoi, se adaugă oboseala cauzată de zgomotul puternic și strident, care răzbate prin fiecare clădire. Din ce în ce mai mult, acesta este motivul pentru care aleg instrumentele de mână, în pofida mâinilor. Urechile noastre, făcute pentru a asculta șoaptele de dragoste, căderea ploii, râsetele prietenilor, șuierul vântului, nu sunt adaptate pentru a face față zgomotelor puternice și repetate. Ne retragem într-o carapace de indiferență, surzi la lume. Vreau să lucrez într-un mediu unde simțurile mele timide să pătrundă în tăcerea participării la creație, unde conversația sau gândul curg libere, unde să explorez și să cad din nou în tăcere, fără a fi cenzurat, întrerupt sau epuizat de mâini.“ – TEI

artificială pe care o avem astăzi. Soluția nu o reprezintă satisfacerea nevoilor deja împlinite într-o manieră mai puțin eficientă, astfel încât să fim obligați să ne ajutăm reciproc. Ci, mai degrabă, satisfacerea nevoilor care sunt neîmplinite încă, astăzi.

Nu este o dorință pentru comunitate aceea care motivează o renaștere a meșteșugurilor tradiționale și a producției de tehnicitate redusă. Sistarea subvențiilor ascunse pentru producția și transportul centralizate, mari consumatoare de energie și de transport, va susține această renaștere, dar nu o va forța. Ne vom întoarce la producția locală, din dorința de a îmbunătăți viața și de a satisface nevoile nesatisfacute – o dorință de a trăi mai îmbelșugat. Oamenii care spun „ar fi mai bine să învățăm din nou cum să folosim uneltele manuale, întrucât petrolul va deveni atât de scump, încât ne va obliga să o facem“, se complac într-un fel de fatalism. Ei speră că vor fi forțați să revină la un mod de viață ireproșabil. Eu cred că va fi alegerea noastră. Crizele născute din separare ne vor da un ghiont spre această alegere, cu o forță din ce în ce mai mare; dar, dacă vom dori într-adevăr, ca un sector să mențină un mod de viață malign, de producție în masă, vom ajunge, probabil, după o perioadă suficientă de timp, să distrugem chiar temelia biosferei. Vârful Producției de Petrol nu ne va salva! În schimb, vom alege să revitalizăm producția locală, de scară mică, cu muncă intensivă, ca singura modalitate de a satisface nevoile umane importante. Aceasta este singura modalitate de a ne îmbogăți viețile și de a îndeplini Noul Materialism – descris în capitolul următor.

Vedeți Dvs., acel sentiment de „Eu nu am nevoie de tine“ se bazează pe o iluzie. De fapt, avem cu adevărat nevoie unii de ceilalți. Deși suntem capabili să plătim pentru tot ceea ce ne trebuie, nu ne simțim mulțumiți; nu ne simțim ca și când toate nevoile noastre ar fi real satisfăcute. Ne simțim goi și flămânzi. Și pentru că această foame este percepută la fel de intens de către cei bogați, cât și de către cei săraci, știu că această foame trebuie să fie o foame pentru ceva care nu se poate cumpăra cu bani. Poate că există, totuși, o speranță pentru comunitate la urma urmei, chiar și în interiorul unei societăți monetizate. Poate că aceasta se află în acele nevoi pe care lucrurile cumpărate nu le pot satisface. Poate că lucrurile de care avem nevoie cel mai mult sunt absente din lista bunurilor de producție în masă, nu pot fi cuantificate sau transformate în mărfuri și, prin urmare, se află, prin însăși natura lor, în afara domeniului banilor.

O persoană independentă financiar nu este părăsită de comunitate pentru că își satisface toate nevoile prin intermediul banilor – ci este părăsită de comunitate pentru că nu își poate satisface nevoile exclusiv prin intermediul banilor. Mai precis, ea încearcă să folosească banii pentru a satisface nevoi pe care banii nu le pot satisface. Banii, impersonali și generici, pot satisface doar nevoi care sunt similare. Pot satisface nevoia de calorii, X grame de proteine, Y miligrame de vitamina C – orice poate fi standardizat și cuantificat. Dar nu pot satisface, de la sine, nevoia pentru o masă frumos pregătită de către cineva care ține la tine. Banii pot satisface nevoia unui adăpost, dar nu pot satisface, de la sine, nevoia unui cămin, care reprezintă o extindere organică a sinelui. Banii pot cumpăra practic orice articol, dar nu unul asociat poveștii celui care l-a produs, pe care îl cunoașteți personal și care vă cunoaște pe Dvs. Banii pot cumpăra melodii, dar nu o melodie cântată

în mod special pentru dumneavoastră. Chiar dacă angajați o trupă să cânte în casa Dvs., nu există nicio garanție, indiferent de cât de mult o plătiți, că ea va cânta cu adevărat pentru Dvs. sau că doar simulează acest lucru. Dacă mama v-a cântat cântece de leagăn, sau dacă ați primit vreodată o serenadă din partea unui iubit, știți la ce mă refer și știți cât de profund pot satisface aceste lucruri o anumită nevoie. Uneori se întâmplă chiar și într-un concert, când trupa nu face doar un spectacol, ci chiar cântă pentru acel public, sau îi cântă într-adevăr aceluia public. Fiecare astfel de interpretare este unică, iar calitatea sa specială, magică, dispare prin înregistrare. „Trebuia să fi fost acolo.“

Este adevărat, se poate să fi plătit bani pentru a participa la un astfel de eveniment, dar am primit mai mult decât am plătit, atunci când trupa cântă cu adevărat pentru noi. Nu ne simțim ca și când tranzacția ar fi completă și finalizată, sau că toate obligațiile ar fi anulate, cum se întâmplă într-o tranzacție bazată numai pe bani. Simțim o legătură durabilă, întrucât a fost emanată din dăruire. Nicio viață nu poate fi bogată fără astfel de experiențe, care ar putea să se asocieze tranzacțiilor financiare, dar pe care nicio sumă de bani nu o poate garanta.

Situația din America – societatea monetizată în cel mai înalt grad, pe care lumea a cunoscut-o vreodată – este următoarea: o parte dintre nevoile noastre sunt cu mult depășite, în timp ce altele rămân în mod dramatic nesatisfăcute. Noi, cei care trăim în cele mai bogate societăți, consumăm prea multe calorii, chiar dacă ducem dorul unor mâncăruri frumoase și proaspete; avem case supradimensionate, dar ne lipsește spațiul care întruchipează cu adevărat individualitatea și conexiunile noastre; mass-media ne înconjoară peste tot, dar ne e foame de comunicarea autentică. Ni se oferă divertisment în fiecare secundă a zilei, dar ne lipsește șansa de a ne juca. În domeniul omniprezent al banilor, avem o dorință nestăvilită pentru tot ceea ce este intim, personal și unic. Știm mai multe despre viața lui Michael Jackson, Prințesa Diana și Lindsay Lohan decât despre propriii noștri vecini și, prin urmare, nu prea cunoaștem pe nimeni și suntem, de asemenea, prea puțin cunoscuți de către ceilalți.

Lucrurile de care avem nevoie cel mai mult sunt lucrurile de care ne este acum cel mai frică, lucruri cum ar fi aventura, intimitatea sau comunicarea autentică. Ne abatem privirea și ne atașăm de subiecte confortabile. Am făcut o virtute din a fi privați, a fi discreți, astfel încât nimeni să nu vadă rufele murdare – nici chiar rufele curate; lenjeria noastră intimă este considerată inestetică, o valoare ciudată, reflectată în interdicția pe scară largă din America de a agăța rufele la uscat în aer liber. Viața a devenit o afacere privată. Nu ne simțim confortabil cu intimitatea și conexiunile noastre, care se numără astăzi printre cele mai mari nevoi nesatisfăcute ale noastre. A fi cu adevărat văzuți și auziți, a fi cunoscuți cu adevărat, aceasta este o nevoie umană profundă. Foamea noastră pentru aceste lucruri este atât de omniprezentă, ocupă un loc atât de important în experiența noastră de viață, încât nu mai știm ce ne lipsește – știm despre asta la fel de mult, precum știe peștele că este ud. Avem nevoie de mult mai multă intimitate decât cineva ar considera normal. Mereu înfomețați după ea, căutăm alinare și susținere în cele mai apropiate surrogate disponibile: televiziune, cumpărături, pornografie, consum ostentativ – orice care

să ne ușureze durerea, orice lucru care ne-ar face să ne simțim conectați, sau ar proiecta o imagine prin care am putea fi văzuți și cunoscuți, sau măcar să putem să ne vedem și să ne cunoaștem pe noi înșine.

În mod evident, tranziția la o economie sacră însoțește o tranziție în propria noastră psihologie. Comunitatea, care în jargonul de astăzi înseamnă, de obicei, proximitate sau o simplă rețea, este un fel de legătură mult mai profundă decât atât: este o împărțire a ființei, o extindere a sinelui. A fi în comunitate înseamnă a fi în relație personală, interdependentă și acest lucru are un preț: iluzia independenței noastre, libertatea noastră față de obligații. Nu le puteți avea pe amândouă. Dacă doriți comunitate, trebuie să fiți dispus să aveți obligații, dependențe, conexiuni, atașamente. Veți oferi și veți primi daruri pe care pur și simplu nu le puteți cumpăra de nicăieri. Nu veți fi capabili să găsiți, cu ușurință, o altă sursă. Aveți nevoie unii de ceilalți.

În acest capitol m-am învărtit în jurul întrebării despre ce anume, mai exact, reprezintă nevoile care rămân neîmplinite într-o lume monetizată. Am dat multe exemple de lucruri care satisfac o nevoie profundă – melodiile cântate pentru noi, căminele care reprezintă o prelungire a sinelui, alimentele preparate cu dragoste. Dar care să fie, oare, principiul general? Fie că nevoile noastre sunt pentru hrana materială sau spirituală (de exemplu, atingere, joc, poveste, muzică sau dans), niciunul dintre noi nu este, cu adevărat, liber de domeniul banilor. Putem cumpăra atingerea, putem cumpăra povești (de exemplu, atunci când mergem la film), putem cumpăra muzică și jocuri video pentru a ne juca, putem cumpăra chiar sex. Dar orice am cumpăra, o valoare necuantificabilă (și, prin urmare, insensibilă la monetizare) își face sau nu apariția, iar aceasta reprezintă acel lucru necuantificabil după care tânjim. Când aceasta lipsește, orice lucru am cumpăra pare gol pe dinăuntru. El nu satisface o nevoie. Atunci când această valoare este prezentă, chiar dacă noi cumpăram suportul asociat ei, știm că am primit infinit mai mult decât am plătit. Știm, cu alte cuvinte, că am primit un dar. Bucătarul care depune mai multă grijă când gătește ceva special, muzicianul care cântă din inimă și inginerul care a proiectat perfect un produs doar pentru că așa a vrut el să o facă, nu vor profita direct de pe urma eforturilor lor suplimentare. Ei trăiesc în spiritul dăruirii și noi putem simți asta – de aici, dorința de a transmite „complimentele noastre bucătarului”. Comportamentul lor este ne-economic, iar sistemul monetar de astăzi, bazat pe competiție, încearcă să extermină acest comportament. Dacă ați lucrat vreodată în acest sistem, știți ce vreau să spun. Vorbesc de presiunea implacabilă de a face lucrurile doar suficient de bine și nimic în plus.

Ce reprezintă acest adaos necuantificabil, care uneori se asociază lucrului cumpărat și îl transformă într-un dar? Ce reprezintă această nevoie, cea mai neîmplinită nevoie a civilizației moderne? Pe scurt, nevoia esențială nesatisfăcută astăzi, nevoia fundamentală care ia o mie de forme, reprezintă nevoia de sacru – experiența unicității și a conexiunii, pe care am descris-o în introducere.

Ecologiștii afirmă adesea că abia dacă ne mai putem permite să menținem stilul de viață de consum intensiv al resurselor, insinuând că ne-ar plăcea dacă ni l-am mai putea permite. Nu sunt de acord. Cred că ne vom întoarce spre un mod de viață mai ecologic,

prin alegeri pozitive. În loc să spunem: „Păcat că trebuie să ne părăsim giganticele case suburbane, deoarece consumă prea multă energie“, nu ne vom mai dori acele case, deoarece vom recunoaște și răspunde nevoii noastre de locuință personală, conectată, sacră, amplasată în comunități compacte. Același lucru este valabil pentru restul stilurilor de viață modernă ale consumului. Le vom da deoparte pentru că nu vom mai putea suporta golul și urâtenia lor. Avem nevoie acută de hrană spirituală. Suntem înfometăți după o viață care să fie personală, conectată și cu semnificație. Prin propria alegere, spre aceasta ne vom direcționa energia. Când vom face acest lucru, comunitatea va apărea din nou, deoarece această hrană spirituală poate veni spre noi numai sub formă de dar, ca parte a unei țesături de daruri, în care noi participăm, deopotrivă, ca expeditor și ca destinatar. Indiferent dacă este sau nu asociată la ceva cumpărat, aceasta este esențialmente personală și unică.

Când folosesc cuvântul spiritual, nu îl contrapun materialului. Nu am răbdare cu nicio filosofie sau religie care încearcă să treacă dincolo de planul material. Într-adevăr, separarea spiritualului de material este necesară în tratamentul cumplit al lumii materiale. Economia sacră tratează lumea ca fiind mai sacră, și nu mai puțin sacră. Este mult mai materialistă decât cultura actuală – materialistă în sensul unei iubiri profunde și atente pentru lumea noastră. Deci, atunci când vorbesc despre satisfacerea nevoilor noastre spirituale, nu o fac pentru a menține lucrurile ieftine, generice, devastatoare pentru planetă, în timp ce medităm, ne rugăm și murmurăm despre îngeri, spirit și Dumnezeu. O fac pentru a trata relația, circulația și viața materială în sine, ca lucruri sacre. Pentru că ele așa și sunt.

CAPITOLUL 23

UN NOU MATERIALISM

„Apariția vieții în univers poate fi comparată cu un fel de trezire, ca și când – fiindcă e vorba despre viață – universul în sine, elementul primordial, se trezește, se deșteaptă, iar această trezire a universului se arată în grade diferite, într-adevăr, grade diferite infinite, pe care le recunoaștem atunci când vedem viața în univers, atunci când vedem viața în clădiri, pe munte, într-o operă de artă, în zâmbetul de pe fața unei persoane.“ – Christopher Alexander

Cea mai mare parte din această carte a fost despre bani, care fac subiectul obișnuit al „economiei“ de astăzi. La un nivel mai profund însă, economia ar trebui să fie despre lucruri, în special despre lucrurile pe care ființele umane le creează, despre motivul pentru care le creează, despre cine ajunge să le folosească și despre modul în care acestea circulă.

Când conduc prin suburbiile americane, cu restaurante fast-food, supermagazine colțuroase enorme și zone fără personalitate, sau când privesc arhitectura clădirilor de birouri moderne și a blocurilor de locuințe, nu mă pot abține să nu mă minunez de urâtenia tuturor acestora. În antiteză cu farmecul și vitalitatea intense care încarcă obiectele și structurile vechi, lumea noastră este o lume profund săracă. Sunt uluit, indignându-mă și simțindu-mă insultat, că putem trăi într-o lume într-atât de urâtă, după mii de ani de progrese în tehnologie materială. Suntem, într-adevăr, atât de săraci încât să nu ne permitem mai mult de-atât? Care a fost atunci rostul tuturor acestor sacrificii, al tuturor acestor distrugerii, dacă suntem mai săraci decât era un țăran din evul mediu, în elementele cele mai rafinate ale vieții, în frumos și în unic? Privind operele de artă din vremurile apuse, rămân impresionat de vitalitatea lor, de calitatea intensă a vieții cuprinse în ele. Astăzi, aproape tot ceea ce folosim, chiar dacă este costisitor, este ieftin, mirosind a fals, indiferență și mercantilism.

Să începem cu exemplul clădirilor și să-l aplicăm altor lucruri artificiale. Clădirile noastre sunt, în general, în două tipuri de bază. Primul, fără scuză, este cel utilitar: depozite, supermarketuri, magazine și așa mai departe, care au ca scop să servească unui rol funcțional, cât mai ieftine posibil. Esteticul nu reprezintă o preocupare esențială. Al doilea tip de construcție, chiar încearcă să includă elemente estetice, acestea fie sunt un appendice neimportant, subordonat eficienței funcționale, cum ar fi prezența unor arcade

pe veranda unei case suburbane, care nu servește niciunui scop structural, fie operează practic în detrimentul funcției.

Aceste două tipologii de clădiri corespund celor două concepții eronate, dar devastatoare, despre estetic. Prima este că esteticul reprezintă un rezultat secundar al devotamentului pentru utilitate și eficiență practică. Iată ce susține arhitectul Christopher Alexander:

„Din cauza perspectivei încă predominante a secolului al XX-lea, studenții sunt convinși că „esteticul“ reprezintă un rezultat al preocupării pentru eficiența practică. Cu alte cuvinte, ceva creat mai întâi practic și eficient, devine în cele din urmă și estetic. Forma urmează funcția! ... Ei – adesea, cei mai raționali și mai inteligenți studenți – au o pasiune aproape morală în dorința lor de a demonstra că aceste lucruri frumoase, trebuie să fi fost produse de o gândire pur funcțională“. (1)

Mediul construit în epoca modernă demonstrează din plin invaliditatea acestei concepții: esteticul nu reprezintă, neapărat, doar un efect al eficienței. Nu este adevărat nici că esteticul ar fi atât de irelevant pentru eficiența funcțională, pe cât insinuează ornamentele, evident false, ale atât de multor clădiri contemporane. Aceasta reprezintă a doua concepție eronată despre estetic: că este un adaos, ceva diferit de funcțional. Prin urmare, facem o distincție între estetic și practic, artele plastice și artele aplicate. Arta, asemenea gândirii, asemenea spiritului, devine un domeniu rarefiat, care nu trebuie să fie compromis de problemele de aplicabilitate. Prin urmare, lumea artei se asociază destul de șubred cu lumea comerțului și, mai ales, cu acel simbol al profanului: banul.

Prima concepție greșită asupra esteticului corespunde cu viziunea asupra lumii din perspectiva științei carteziene, iar cea de-a doua, cu viziunea asupra lumii din perspectiva religiei carteziene. Prima este conformă convingerii că frumusețea, viața și sufletul întruhidează simptome secundare, epifenomene, necuantificabile și, prin urmare, ireale. Dacă descompuneți un organism în părțile sale componente și obțineți doar o mulțime de substanțe, o mulțime de elemente, ceva carbon, ceva azot, ceva fosfor ... unde să fie, oare, ingredientul căruia îi spuneți viață, sau spirit? Mentalitatea religiei carteziene, pe de altă parte, pare superficială atunci când susține contrariul celor spuse de știință și afirmă că spiritul este un ingredient real în viață, pe care știința nu îl percepe. Dar la un nivel mai profund, religia și știința sunt în acord: sunt în acord că spiritul nu se confundă cu materia, ci ocupă un teritoriu distinct, imaterial. Ambele admit că, dacă există un astfel de spirit al vieții, el este ceva separat de materie, un ingredient suplimentar. Un raționament paralel face ca esteticul să fie considerat un ingredient de adaos la partea cea mai de sus a funcționalului.

Și astfel, chiar și acele lucruri pe care le folosim astăzi, care încearcă să fie deopotrivă frumoase și funcționale, poartă, de obicei, un anumit grad de fals. Frumusețea pare vremelnică, înșelătoare, ea nu pătrunde foarte profund. Frumusețea reală, aceea pe care o putem numi viață sau suflet, ajunge în inima lucrurilor care contează și este inseparabilă de funcțiunea sa, dar nu secundară perfecțiunii funcțiunii. Ea evocă sentimentul paradoxal, „Acest lucru este mult mai frumos decât ar trebuie să fie și nu poate să fie

altfel“. Este identic sentimentului pe care l-am simțit atunci când am contemplat frumusețea unei celule, sau a unui apus de soare, sau a unui model matematic cunoscut sub numele de mulțimea Mandelbrot. Nu există niciun motiv pentru o astfel de frumusețe, o astfel de ordine ieșită din haos – pare să fie un dar minunat, deși gratuit. S-ar mai învărti pământul chiar dacă apusurile de soare ar fi oribile, sau dacă zmeura nu ar fi chiar atât de delicioasă, sau nu? Cu toate acestea, niciunul dintre aceste lucruri nu ar putut fi altfel.

Aceasta nu pentru că atenția asupra funcționalității conduce și spre estetic; ci pentru că principiile creative și spiritul creator, care realizează frumosul, sunt identice cu cele care realizează funcționalul. Acesta începe cu intenția de a crea ceva cât se poate de bun. Aveam de gând să folosesc aici cuvântul „perfect“, dar „perfect“ poartă conotații de precizie și conformitate consecvente, care au prea puțin de-a face cu esteticul, viața sau sufletul și, de fapt, conduce la un obiect lipsit de suflet. Așa că haideți să spunem că intenția este de a fi un slujitor perfect credincios creației care se naște prin noi.

Căutarea integrată a utilității și frumuseții dezvăluie adesea aceleași principii comune care stau la baza amândorura. Christopher Alexander stabilește cincisprezece astfel de principii în profunzimea sa carte, *The Nature of Order*. Aceste cincisprezece proprietăți fundamentale caracterizează atât sistemele naturale, cât și lucrările de arhitectură și artă desăvârșite. Acestea includ niveluri de ierarhie, centre de forță, spații pozitive, simetrii locale, conexiuni profunde, ambiguități, limite, asprimi, nuanțe și multe altele. Dar cheia concepției sale asupra întregului, ordinii și vieții este conceptul centrelor: entități care, asemeni elementelor, se reunesc pentru a crea întregul dar, spre deosebire de elemente, sunt ele însele create de întreg. (2) „Întregul este suma părților, iar părțile sunt create de întreg“. Orice lucru care are calitatea de a fi viu va fi compus din centre, în cadrul centrelor din cadrul centrelor, întreg în cadrul întregului, fiecare creându-le pe toate celelalte.

Ființa umană nu este o excepție. Așa cum societatea este compusă din ființe umane, la fel și omul este un produs al societății. Amintiți-vă adevărul unei conștiințe relaționale: noi suntem definiți de relațiile noastre. Mutându-ne cu un nivel spre interior, am putea spune același lucru despre relația dintre noi înșine și organele noastre. Acesta este un adevăr universal al vieții. O economie care este vie, care este sacră, care este o extensie a ecologiei, trebuie să aibă aceleași proprietăți. Și fiecare element al economiei, fiecare element pe care ființele umane îl creează și transmit, trebuie să înglobeze conexiunea cu tot ceea ce le înconjoară. Astăzi, economia noastră este o economie a separării: produse standard, care nu au nicio relație individuală cu utilizatorul final, clădiri care nu au legătură cu terenul pe care îl ocupă, magazine care nu au nicio legătură cu producția locală și produse fabricate cu indiferență față de efectele lor asupra naturii și asupra oamenilor. Niciunul dintre acestea nu poate fi frumos, viu sau întreg.

Deși le putem descrie proprietățile, frumusețea, viața sau sufletul nu pot fi reduse la o formulă. Se pot regăsi în simplitate, cum ar fi mobila Shaker*, sau în decorare, cum ar fi

---

* Shaker – membru al Societății Unite a Credincioilor în cea de-a Doua Apariție a lui Hristos, o sectă milenaristă din Statele Unite în secolul XVIII. Mobilierul Shaker se remarcă prin simplitate și funcționalitate – TEI

Masdi-i-Shah*, sau mormântul lui Rumi**. Alexander oferă câteva mijloace puternice de a le recunoaște. În compararea elementelor, ne putem întreba: „Care dintre acestea are mai multă viață?“, „Care dintre acestea reprezintă, în mai mare măsură, o oglindă a sinelui meu?“, „Acest lucru mă face mai mult om – sau mai puțin om?“.

Prin urmare, pentru a crea elemente cu suflet, elemente pentru o lume bogată și frumoasă, trebuie să le investim cu viață, conștiință și umanitate; cu alte cuvinte, trebuie să le investim cu ceva din noi înșine. Nu contează de ce sistem monetar dispunem – dacă acesta nu induce, sau nu permite, un tip de proces creativ, noi nu vom trăi într-o economie sacră. În aceeași ordine de idei, prin protejarea în noi a împlinirii sacrului inerent în materialitate și prin alinierea muncii noastre la sacralitate, punem bazele sociale și psihice ale unei economii în care tot mai multe lucruri pe care le creăm și le facem unii altora sunt frumoase, personale, vii și însuflețite.

Năzuința pentru acest tip de bogăție nu a reprezentat o prioritate publică pentru nicio parte a spectrului ideologic de câteva sute de ani. Socialiștii secolului al XX-lea, de exemplu, au respins orice fleacuri inutile, sau privilegii care nu favorizau prosperitatea materială măsurabilă, preferând utilitarismul condensat al eficienței raționale în marele lor proiect de maximizare a producției, pentru a aduce maselor bunuri ieftine, din belșug. Aceeași austeritate așteptată de tovarășii socialiști s-a extins la activiștii progresiști de astăzi, care ar trebui să evite viața rafinată în căutarea idealurilor altruiste. Iar fundamentul capitalismului nu este cu mult diferit: el a re-creat și perfecționat diformitatea dureroasă, clădirile utilitare și obiectele socialismului. Îmi amintesc când auzeam, copil fiind, despre ororile vieții din Uniunea Sovietică: exista un singur fel de magazine, clădiri gigantice, fără ferestre, pline de funcționari apatici și morocănoși, vânzând produse ieftine, fabricate în serie. Imaginea se aeamănă foarte mult cu Wal-Mart. Of! Și părinții trebuiau să-și trimită copiii în vârstă de doi ani la creșele obligatorii ale statului – era suprimat chiar dreptul de a fi părinte. Astăzi este aproape la fel, exigența economică înlocuind forța statului. În orice caz, ne-am creat o lume materială lipsită de suflet, golită de viață și distrugătoare de viață. Pentru ce toate acestea? Cursa pentru eficiență, marele proiect de maximizare a producției de mărfuri, având la bază dominația și controlul asupra vieții. Trebuia să fi fost un paradis al tehnologiei, al vieții raționale și, în cele din urmă, vedem ceea ce reprezintă, de fapt: centre comerciale dezgolate, casieri robotizați, parcuri fără sfârșit, exterminarea vieții sălbatice, a vieții, a dezordinii și a sacrului.

Un element sacru înglobează ceva din infinit. Este, prin urmare, intrinsec contrar mărfurilor, care sunt definite de o listă finită de specificații măsurabile. Și, după cum am văzut, omogenitatea banilor induce identicul în tot ceea ce atinge, atrăgând totul în domeniul mărfurilor vandabile. Contractia sistemului monetar, descrisă în capitolul 14, include astfel posibilitatea eliberării a tot mai multor lucruri din lanțurile mărfurilor. La

* moschee din Isfahan, Iran, finalizată în anul 1629, capodoperă a arhitecturii persane – TEI

** Rumi – poet și mistic persan (1207 – 1273). Mormântul său se află lângă orașul Konya din Turcia de astăzi, având noua denumire de Muzeul Melvâna – TEI

urma urmei, avem un exces de bunuri fabricate, rezultate ale producției standardizate în masă și ale eficienței ierarhice. Supracapacitatea noastră extraordinară indică faptul că nu avem nevoie de această eficiență, nici de atât de multă producție de masă. Prinși în cursă de nebunia imperativului de creștere al banilor, am produs obsesiv mai mult și mai ieftin lucruri mai urâte, de care nu avem nevoie, în timp ce suferim de lipsa lucrurilor frumoase, unice, personale și vii. Această sărăcie, la rândul său, conduce la consum continuu, o luptă disperată de a umple golul lăsat de un mediu material, lipsit de relaționare.

Referindu-mă la acest subiect în capitolul 2, am scris, „Ieftinătatea lucrurilor noastre face parte din devalorizarea lor, încastrându-ne într-o lume ieftină, în care totul este generic și de consum“. Pentru o lungă perioadă de timp, ne-am îngrijit tot mai puțin de lucrurile noastre. Noi, cei din țările bogate, nici nu ne mai deranjăm să mai reparăm cele mai multe lucruri, deoarece este mai ieftin, de obicei, să cumpărăm altele noi. Cu toate acestea, o mare parte a acestei ieftinătăți este o iluzie generată de externalizarea costurilor. Când va trebui să plătim prețul real al epuizării darurilor naturii, materialele vor deveni mai prețioase pentru noi, iar logica economică va consolida, și nu va contrazice, dorința inimii noastre de a trata lumea cu respect, iar, atunci când vom primi darurile naturii, le vom folosi eficient.

În ultimul rând, economia sacră va deveni atunci parte a tămăduirii rănilor cauzate de separările dintre spirit și materie, dintre om și natură, și dintre muncă și artă – separări care, de mii de ani, au definit din ce în ce mai mult civilizația umană. În călătoria separării noastre, am dezvoltat uimitoare instrumente creative de tehnologie și cultură, care nu ar fi existat niciodată dacă nu ne-am fi îndepărtat de întregul original. Acum nu ne mai rămâne decât să reconstituim întregul și să-l aducem într-un nou domeniu, să creăm prin nanotehnologie și mass-media lucruri cu aceeași viață, frumusețe și suflet, precum au creat vechii meșteri cu securea și cântecul. (3) Să nu ne mai concentrăm pe ceva mai puțin de-atât. Pentru ce să se fi sacrificat înaintașii noștri, dacă nu pentru a crea o lume mai frumoasă?

Suntem născuți să creăm, să obținem expresia exuberantă a darurilor noastre. Conexiunea din spatele esteticului și funcționalului sugerează o armonie paralelă între supraviețuire și expresia dăruirii. Vechiul dezacord dintre a trăi și a fi artiști se va prăbuși, de fapt se prăbușește deja. Atât de mulți dintre noi, tot mai mulți, refuzăm acest dezacord. Niciun obiect nu va fi prea insignifiant să nu merite grija noastră, respectul nostru și efortul nostru de a-l face bine. Vom căuta – căutăm deja – să încorporăm toate elementele întregului. Toate mișcările pe le-am descris în această carte ne poartă spre o lume atât de frumoasă. Dividendele sociale, internalizarea costurilor, descreșterea, belșugul și economia dăruirii, toate acestea ne detașează de mentalitatea luptei, de supraviețuire și, prin urmare, de eficiența utilitară, și ne apropie de adevărata noastră stare de recunoștință: de respect pentru ceea ce am primit și de dorința de a oferi, în mod egal, sau mai mult, din ceea ce avem. Dorim să lăsăm această lume mai frumoasă decât am primit-o.

Cât de frumoasă poate fi viața? Abia dacă îndrăznim să ne imaginăm. Am surprins prima mea licărire din ea, la vârsta de nouăsprezece ani, când am vizitat Muzeul Palatului

Național din Taiwan. Existau acolo obiecte pe care, dacă nu le-aș fi văzut cu ochii mei, nu aș fi crezut că ar putea exista. Îmi amintesc în special un ceainic, ceainicul împăratului, un obiect de atâta frumusețe și perfecțiune, încât părea că adăpostește sufletul unui zeu. Adevărata bogăție există astfel ca toată lumea să trăiască înconjurată de obiecte ca acelea, obiecte realizate de meșteri în deplinătatea geniului lor. Nu cred că o astfel de măiestrie există ca să fie accesibilă celor puțini; mai degrabă, există pentru că darurile noastre sunt într-atât de suprimate, încât puțini ating o astfel de măiestrie. Din fericire, avem memoria trecutului pentru a ne reaminti ceea ce este posibil. Mă uit la operele mari, cum ar fi acel ceainic și mă gândesc că „genul de om care a făcut acest obiect nu mai există“. Asemenea obiecte sunt dincolo de capacitatea vreunei ființe umane aparținând acestei ere degenerate. Cu toate acestea, posibilitatea trăiește în umanitatea noastră și suntem pe cale să o recuperăm.

Christopher Alexander ne relatează o poveste despre vizita sa la templul Tofuku-ji din Japonia, o capodoperă a arhitecturii, în care urca o scară de piatră suspendată între două garduri vii, apoi s-a oprit, neavând altă alegere decât să se așeze pe trepta cea mai de sus – un locșor perfect, după un urcuș lung, liniștit și răcoros. O libelulă albastră se așeză lângă el. El scrie:

„M-am simțit instantaneu convins că oamenii care au construit acel loc au făcut toate acestea în mod deliberat. Am avut certitudinea – indiferent de cât de ciudat sau de improbabil ar părea astăzi, am mai spus-o – că au creat acest loc, știind că libelula albastră va veni și se va așeza lângă mine. Oricum ar părea acum, în momentul în care s-a întâmplat, în timp ce m-am așezat pe acea treaptă, nu a existat nicio îndoială în mintea mea că, în acei oameni care au creat acest loc, a existat un nivel de măiestrie pe care nu l-am mai experimentat înainte. Îmi amintesc că tremuram, înțelegându-mi propria ignoranță. Am simțit existența unui nivel de aptitudini și de cunoștințe dincolo de orice întâlneam vreodată. (p. 437)“

O astfel de măiestrie, depășind tot ceea ce credem că este posibil, există astăzi latent în noi toți. Marele proiect al omenirii este de a o recupera și de a o pune temelie lumii.

Note

(1) Alexander, Christopher. *The Nature of Order: Book One; The Phenomenon of Life*. Berkeley: Center for Environmental Structure (2002): p. 423.

(2) De fapt, chiar elementele fizice, departe de a fi blocuri izolate de materie, sunt ele însele create de întreg, chiar dacă tot ele participă la constituirea întregului. Un electron există numai în inter-relație. Acesta este un principiu universal; urâtenia apare doar atunci când pretindem contrariul.

(3) Nu spun că ar trebui să încetăm să utilizăm securea și cântecul, spun doar că întregul spectru al tehnologiei noastre ar trebui să fie îndreptat spre îmbogățirea vieții spirituale.

CAPITOLUL 24

CONCLUZIE: O LUME PE ATÂT DE FRUMOASĂ, PE CÂT SUFLETUL NE SPUNE CĂ POATE SĂ EXISTE

„S-ar putea ca atunci când nu mai știm ce să facem, să fi ajuns la adevărata noastră lucrare, iar atunci când nu mai știm ce drum să alegem, să fi început adevărata noastră călătorie. Minte care nu este pusă la încercare, nu este angajată în nimic. Apa, când se izbește de ceva, cântă.” – Wendell Berry

În introducere, dedicându-mi munca „unei lumi pe atât de frumoase, pe cât sufletul ne spune că poate să existe“, am vorbit despre rezistența rațiunii la posibilitatea unei lumi foarte diferite față de cea pe care o știm dintotdeauna. Multele secole și milenii ne-au obișnuit, într-adevăr, cu o lume de o mare și progresivă inegalitate, violență, urâțenie și zbulucium. Într-atât de obișnuiți suntem cu această lume, încât uităm să fi existat orice altceva, vreodată. Uneori, o călătorie în mijlocul naturii nealterate, către cultura tradițională sau bogăția senzorială, ascunse în spatele sărăcicioasei lumi moderne, ne amintește de ceea ce am pierdut și acel memento ne doare, presărând sare pe rana Separării. Astfel de experiențe ne arată cel puțin ceea ce este posibil, ce a existat și mai poate exista încă, dar nu ne arată cum să creăm o astfel de lume. Confruntându-se cu forțele enorme rânduite să mențină starea de fapt, mințile noastre suferă de spaimă. Imaginile temporare ale unei lumi mai frumoase, pe care le-am putea surprinde în natură, în întâlniri speciale, în festivaluri muzicale, în ceremonii, în dragoste și în joc, sunt cu atât mai deprimante, cu cât credem că nu pot fi mai mult decât întreruperi temporare ale lumii care ne strivește sufletul, acea lume condusă de bani, cu care ne-am obișnuit.

Un obiectiv principal al acestei cărți a fost acela de a alinia logica rațiunii și cunoașterea inimii: de a clarifica nu numai ceea ce este posibil, dar și modul de a ajunge acolo. Când am folosit cuvântul posibil, nu am vrut să-l spun în sensul de „s-ar putea“, cum ar fi într-o formulare de genul: „s-ar putea întâmpla doar dacă suntem foarte norocoși.“ Am folosit posibil în sensul de auto-determinare: o lume mai frumoasă pe care o putem crea. Am argumentat puternic posibilitatea existenței acestei lumi prin dispariția

inevitabilă a sistemului monetar, dependent de creșterea exponențială, prin permutarea conștiinței spre un sine relațional, în parteneriat creativ comun cu pământul și prin mijloacele multiple, prin care elementele necesare unei economii sacre ies deja la iveală. Este ceva ce putem crea. Putem și suntem în stare. Și, având în vedere cât de mult rău și urât din lumea actuală pot fi asimilate banilor, vă puteți imagina cum va arăta lumea atunci când banii vor fi fost transformați?

Eu nu mi-o pot imagina, nu într-un tot, deși am uneori viziuni care îmi taie respirația. Poate nu fiindcă nu mi-o pot imagina, poate fiindcă nu îndrăznesc să mi-o imaginez. O viziune asupra unei lumi cu adevărat sacre, o economie sacră, face tot mai clară amploarea suferinței noastre prezente. Dar vă voi împărtăși ceea ce am întrezărit în viziunile mele, chiar și cele mai speculative, cele mai naive, imposibile și utopice părți. Sper ca destăinuirea mea să nu-mi compromită credibilitatea, în caz că ea există, o credibilitate pe care am construit-o prin prezentarea conceptelor economiei sacre într-o manieră coerentă, logică.

Am dat multe alte exemple în această carte despre mijloacele prin care economia sacră, pe care am descris-o, nu numai că este posibilă, dar, de fapt, începe deja să apară. Vechile mijloace sunt încă dominante, dar ele se destramă într-un ritm accelerat. Am scris această carte în perioada dintre prima etapă a acestei Mari Dezintegrări – criza financiară din 2008 – și a doua etapă, despre care îmi imaginez că va începe peste un an sau doi. Nimeni nu poate prevedea cum se va desfășura ea. În funcție de evenimentele geopolitice și chiar de dezastrele naturale, vechiul regim ar putea fi capabil să mențină o aparență de normalitate pentru încă câțiva ani. Dar sfârșitul Epocii Cămătăriei, sfârșitul Poveștii Ascensiunii, sfârșitul Epocii Separării este aproape. Nașterea unei noi ere – calvarul maturizării rasei umane – poate fi un pic murdară. Ea va implica, probabil, asocierea cu tovarășii uzuali ai colapsului economic – fascismul, tulburările civile și războiul – dar cred că această epocă întunecată va fi mult mai scurtă și, mai ales, mai blândă decât ne-am putea aștepta.

Cred asta din cauza tuturor oamenilor vizionari pe care îi tot întâlnesc! Noi, oamenii, am învățat foarte mult în ultima jumătate de secol, iar conștiința noastră a atins un punct critic al dezvoltării sale. Se va întâmpla în mod asemănător cu transformarea la un nivel personal. În tranziția spre un nou mod de a fi, am putea reveni o dată sau de două ori la vechi, încercând să ne cuibărim din nou în uter, dar când o vom face, vom descoperi că acesta nu ne mai poate găzdui și o stare de a fi noi înșine, cu care ne-am deprins ani întregi, devine insuportabilă în săptămâni sau zile. La fel va fi pentru umanitate în general – o perioadă scurtă, de câțiva ani, de întuneric și revoltă. Poate că această etapă de tranziție accelerată va însemna ceea ce am speculat mai devreme – o succesiune rapidă de mini-epoci, completând milioanele de ani ale epocii neolitice, sutele de mii de ani ale epocii focului, zecile de mii de ani ale epocii culturii simbolice, cele câteva milenii ale epocii agriculturii, cele câteva secole ale epocii mașinii și cele câteva decenii ale epocii informației. Singularitatea este aproape și apoi ne așteaptă o tranziție mai profundă din punct de vedere calitativ decât oricare alta dinainte.

Acum, că am intrat în domeniul speculațiilor, aș dori să descriu încă o seamă de aspecte ale economiei sacre, care cred că se vor desfășura în următoarele două secole. Această carte a descris evoluțiile pe care le putem crea în următorii douăzeci de ani și, în unele cazuri, în următorii cinci. Dar ce putem spune despre următoarele două sute de ani? (sunt precaut – poate că ar trebui să gândesc la scară mare!)

Un corolar în favoarea netezaurizării darurilor și a naturii sociale a dăruirii este acela că, în culturile dăruirii, bogăția tinde să devină transparentă publicului. Toată lumea știe cine a dăruit ceva cuiva, cine cât de mult posedă, cine cât de mult sustrage din circuitul economic și cine este generos. Tradusă în dinamica banilor moderni, aceasta sugerează că toate deținerile și tranzacțiile monetare trebuie să fie transparente public. Odată cu apariția banilor a apărut – pentru a profana bogăția – o confidențialitate care ar fi fost imposibilă înainte. Câtă vreme bogăția a constat în terenuri, oi și vite, nu era chip pentru cineva să-și ascundă averea și, prin urmare, nimeni nu se putea eschiva de la așteptările sociale care îi reveneau. Dar banii pot fi depozitați în subsol, îngropați în pământ, ascunși departe, în multe conturi bancare ținute secrete, păstrate private. Pentru a anula efectele negative ale banilor, această caracteristică a banilor trebuie depășită în cele din urmă.

Tranziția de la numerar fizic la monedă electronică face acest lucru fezabil dar, desigur, ridică riscul unui control totalitar. Dorim noi ca guvernul să poată supraveghea fiecare tranzacție ca parte a Programului de Supraveghere a Tuturor Informațiilor? Probabil că nu – decât dacă toate cheltuielile guvernului vor fi, de asemenea, disponibile publicului. Nu se poate ca întreprinderile financiare ale unor oameni și instituții să fie publice și ale altora, confidențiale. Banii trebuie să fie transparenți în mod universal.

Evident, un sistem în care fiecare tranzacție și fiecare cont ar fi disponibile publicului, ar schimba radical practicile de afaceri. Dacă ați încheiat vreodată afaceri, imaginați-vă dacă doriți că fiecare client, furnizor și competitor să cunoască costurile Dvs. reale! Cu toate acestea, transparența monetară se aliniază, în mod natural, la modelele de afaceri inspirate din dăruire, cum am relatat în capitolul 21, care necesită să dezvăluiți în mod onest costurile și vă îndeamnă să mai faceți și daruri pe deasupra. Nimeni nu ar mai fi capabil să mintă cu privire la costurile sale, în scopul de a profita de lipsa de cunoștințe a celorlalte părți.

Mulți oameni ar considera ideea neintimității financiare foarte amenințătoare. Deoarece astăzi banii sunt atât de atașați de sine, încât ne-am simți expuși, vulnerabili – așa cum am fi, într-adevăr, în societatea de astăzi: expuși invidiei și judecății, vulnerabili la șantaj și la solicitări insistente din partea rudelor. Cu toate acestea, într-un context diferit, transparența financiară este parte dintr-un mod de viață deschis, încrezător, lipsit de securitate și generos – a fi o persoană care nu mai are de ce să se teamă, care se simte confortabil în societate. Mai mult decât atât, transparența financiară ar face mai multe tipuri de activitate criminală mai greu de comis.

Ca și în alte evoluții ale economiei sacre, există semne că noi ne mișcăm deja în această direcție, nu numai prin digitalizarea monedei, ci și prin noile „valute sociale“ ale diferitelor sisteme de rating on-line, care sunt publice prin însăși natura lor. În cele din

urmă, banii reprezintă o dovadă a recunoștinței societății pentru darurile oferite, astfel că devine normal ca însuși dovezile să fie și ele publice.

O altă caracteristică fundamentală a banilor, așa cum am aflat, este omogenitatea: orice dolar este identic cu oricare alt dolar. Astfel că nu există nici istorie, nici poveste, atașate banilor. În plus față de omogenizarea a tot ceea ce ating, această caracteristică a banilor se disociază, de asemenea, de lumea materială și socială. Pe vremuri, însă, darurile reprezentau obiecte unice, purtătoare de povești. În ceremoniile de oferire a darurilor era narată, de multe ori, întreaga istorie a darului (încă o mai facem și astăzi, procedând după un impuls primar; vrem să povestim despre locul de unde l-am cumpărat, sau cum bunica l-a primit ca dar de nuntă). Omogenitatea și anonimatul banului (dolarii mei sunt la fel ca ai Dvs.) îl fac, prin urmare, incompatibil cu principiile spiritului dăruirii și cu cele două caracteristici ale sacralității, pe care le-am descris în introducere: unicitatea și relaționarea.

Prin urmare, prevăd că banii își vor pierde omogenitatea, în cele din urmă și vor câștiga capacitatea de a-și purta istoria cu ei. Cu bani electronici, transparentți, fiecare tranzacție în care a fost folosit un anumit dolar i s-ar putea atașa acestuia într-o bază electronică de date. Astfel, pentru a face o achiziție, ați putea decide dacă utilizați banii din salariu, sau banii oferți de un prieten și, chiar dacă ar fi stocați în același cont bancar, ar fi *bani diferiți*. Intuiția copilului că banca păstrează „banii” și returnează exact aceiași bani, atunci când faceți o retragere din cont, va deveni realitate. (Acest sistem nu intră în conflict cu crearea de credite – banii s-ar putea naște încă, ar putea circula pentru o vreme și apoi ar putea muri).

Istoria civilizației, a separării progresive și transcendența sa iminentă spre o îndelungată epocă de fuziune progresivă este, de asemenea, o călătorie de la un belșug originar la o sărăcie extremă și apoi, întoarcerea la belșug, la un nivel mai ridicat de complexitate. Am scris aici despre economia belșugului, generată prin intermediul mass-media digitale, prin eliminarea intermediarilor și prin scăderea, până aproape de zero, a costurilor marginale de producție pentru „conținut”. Pe termen lung, această economie a abundenței, cu domeniu de aplicare limitat astăzi, va deveni modelul unor noi domenii ale abundenței. Unul dintre acestea va fi energia, îndeplinind visele vizionarilor erei atomice, care au prevăzut energia „prea ieftină pentru a fi măsurată”.

Astăzi se pare că întâmpinăm exact contrariul, întrucât livrările de petrol scad în paralel cu capacitatea pământului de a absorbi emisiile de combustibili fosili. Pe termen scurt, abundența de energie ar putea apărea prin intermediul surselor ecologice recunoscute, cum ar fi energia solară, eoliană și prin tehnologiile de conservare a energiei, dar cred că atunci când omenirea va intra într-un spirit real al abundenței, vaste surse noi de energie, aflate astăzi dincolo de sfera științei convenționale, vor deveni disponibile.* Acestea nu vor fi produsul progresului tehnologiei, ci al unei schimbări radicale de

---

* Pentru alte opinii, conform cărora tehnologiile producătoare de „energie alternativă” sunt dependente, în totalitate, de combustibilii fosili și vor dispărea odată cu epuizarea acestora din urmă, vezi J. H. Kunstler – *Îndelungata Criză* (tradusă în românește de TEI, 2013), Chris Martenson – *Crash Course*, Peter Goodwill – *The Coming Chaos* – TEI

percepție. De fapt, tehnologiile de tip „energie liberă“ există de cel puțin un secol, de la lucrările lui Nikola Tesla încoace. (1) În prezent, există cel puțin cinci sau zece tehnologii energetice diferite, care par să încalce a doua lege a termodinamicii. Dacă faceți ceva cercetare, veți găsi o istorie sordidă despre proiecte de cercetare confiscate, despre cariere distruse și chiar despre decese misterioase ale cercetătorilor. Indiferent dacă a fost vreodată, sau încă este, o conspirație activă de a menține deficitul de energie la un anumit nivel, omenirea nu a fost pregătită pentru darul abundenței energetice și, probabil, nu va fi pregătită pentru deceniile care vor urma, până când nu vom fi intrat profund și complet în spiritul dăruirii. Când J.P. Morgan a distrus cariera lui Tesla, se poate să fi fost, precum mai recent în industria de film și de înregistrări, o încercare de a menține artificial sărăcia și de a profita din asta. Dar poate asupra lui acționau forțe mult mai mari, poate Morgan a conștientizat că umanitatea nu era pregătită pentru darul lui Tesla. În orice caz, paradigmele care ne guvernează, înrădăcinate în separare și sărăcie, sunt, prin natura lor, incapabile să cuprindă tehnologii de tip energie liberă, respinse ca fiind imposibile, frauduloase sau fantastice.

Dacă experiența obiectivă ne reflectă în vreun fel psihologia, poate că apariția abundenței energetice pentru omenire așteaptă un inventator care să elibereze toate speranțele de brevetare și de profit ale invenției sale și, în schimb, să o pună la dispoziția domeniului public. Asta ar scurtcircuita acuzațiile obișnuite de escrocherie și de confiscare a brevetelor de către Departamentul de Apărare. Poate o persoană spera să îngrădească și să dețină ceea ce reprezintă, fundamental, un dar gratuit al universului?

Nu cred că tehnologia va salva omenirea. Citindu-mi lucrarea, mulți oameni m-au întrebat dacă știu despre Proiectul Venus, o mișcare născută din aceeași înțelegere fundamentală a problemei privind sistemul monetar de astăzi. Chiar dacă rezonoz cu spiritul ei, mi se pare că Proiectul Venus se complăce în aceleași idei utopice despre tehnologie care ne-au umplut cu speranță irealistă încă din epoca cărbunelui. Dar, de fapt, așa cum am descris în Capitolul 2, abundența a fost întotdeauna disponibilă pentru noi. Percepțiile noastre, iar nu mijloacele noastre, sunt cele care generează sărăcia.

Să o spunem poetic. La sfârșitul capitolului 11, scriam:

„În tradiția spiritualistă se spune că, la rândul nostru, oferim ceva în schimb soarelui. Și că soarele poate continua să strălucească prin recunoștința noastră. Ritualurile vechi închină soarelui nu au fost doar un semn al mulțumirii aduse lui, ci mai degrabă aveau scopul să-l păstreze strălucitor. Energia solară este lumina iubirii pământești, reflectată înspre noi. Cercul dăruirii funcționează și aici.“

S-ar putea, așadar, ca pe măsură ce pășim în mentalitatea abundenței și în generozitatea unui sine relațional, un sine care să ne lege pe mine și pe tine prin iubire, soarele să strălucească mai puternic? Acei noi „sori“ – noi surse de generozitate infinită a universului – ne vor fi disponibili, reflectându-ne înapoi dragostea? Ne-am născut întru recunoștință; ea este răspunsul nostru original la însuși darul vieții. Deoarece trăim din această recunoștință, înseamnă că trăim în spiritul dăruirii și, deoarece am deschis larg canalele generozității, este inevitabil ca fluxul lăuntric de daruri să nu crească și el.

După energie, cine știe în ce alte domenii vom exprima abundența fundamentală a universului? Materie? Timp? Conștiință? Tot ce știu este că noi, oamenii, doar am început să ne descoperim darurile și să le dirijăm către scopuri frumoase. Suntem capabili de miracole – ceea ce este un lucru bun, având în vedere că astăzi situația planetei le cere.

Nu pot prezice cum se va desfășura epoca Reuniunii în timp liniar. Știu, însă, că până la sfârșitul vieții noastre, generația mea va trăi într-o lume inimaginabil mai frumoasă decât cea în care ne-am născut. Și va fi o lume care se va îmbunătăți vizibil, an după an. Vom reîmpăduri insulele grecești dezgolite cu peste două mii de ani în urmă. Vom face din deșertul Sahara pășunea bogată care era odinioară. Închisorile nu vor mai exista, iar violența va deveni o raritate. Munca va însemna ceva de genul „cum aș putea să-mi ofer darurile cel mai bine?” în loc de „cum aș putea să-mi duc traiul?”. Trecerea frontierei naționale va fi o experiență de a fi binevenit, nu de a fi controlat. Minele și carierele abia de vor mai exista, deoarece vom reutiliza vasta acumulare de materiale din epoca industrială. Vom trăi în locuințe care vor reprezenta extensii ale noastre, vom mânca alimente cultivate de oameni care ne cunosc și vom folosi cele mai bune produse pe care oamenii le-ar putea crea din afluența deplină a talentelor lor. Vom trăi într-o bogăție de intimitate și comunitate care abia dacă există astăzi, dar despre care știm că trebuie să existe, după dorul pe care-l avem în inimă. Și, în majoritatea timpului, cele mai puternice zgomote pe care le vom auzi, vor fi sunetele naturii și râsetele de copii.

Fantastic? Rațiunii îi este teamă să aspire spre ceva prea bun. Dacă această evocare generează furie, disperare sau durere, atunci înseamnă că ne-a atins o rană comună, rana separării. Cu toate acestea, cunoașterea a ceea ce este posibil trăiește neconținut în interiorul fiecăruia dintre noi. Să avem încredere în această cunoaștere, să ne menținem unul pe altul în ea și să ne organizăm viețile în jurul ei. Mai avem oare vreo altă opțiune, de vreme ce lumea veche se destramă? Ne vom mulțumi cu ceva mai puțin decât o lume sacră?

Note

(1) În mod semnificativ, atunci când J.P. Morgan a tăiat finanțarea proiectului lui Tesla privind transmiterea energiei fără fir (care, după spusele lui Tesla, ar fi oferit o sursă de energie practic nelimitată), el nu a pus la îndoială știința. El nu a arătat nici cea mai mică îndoială că invenția va funcționa. El a respins-o, deoarece a văzut că ar fi imposibil să facă bani din asta, spunând: „Dacă nu o pot măsura, nu o pot vinde“. Invențiile anterioare ale lui Tesla, cum ar fi curentul alternativ, se aliniază unei economii a sărăciei și unei mentalități de control, astfel încât acestea au fost adoptate cu entuziasm de către puterile financiare.

Cartea lui **Eisenstein** despre economia sacră se încheie aici.
Ca și munca noastră, a celor din TEI.
Înainte de a încheia, te rugăm să dai și tu mai departe.
Nu numai cartea, ci și ideile și informațiile conținute de ea.
Credem că numai așa putem face țara și lumea puțin mai bune.
Dar din dar... Spor!

MEMBRII

care au contribuit la această lucrare sunt:
Ursica, Flavia, Manuela, Dora, Cristina, johnnyntm,
Aradheritage, graphicube, Miorița lu' Manole, Manole al Mioriței.